

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Den dansk-tydske Krig 1864.

Udgivet af

Generalstaben.

III. Del.

Kjøbenhavn.

Trykt hos J. H. Schultz.

1892

Indhold.

Første Hovedafsnit.

Begivenhederne indtil Vaabenhvilen.

A. Den militære Situation umiddelbart efter Dybbølstillingens Fald. Hovedkvarteret forlægges til Assens; Fredericia rømmes.

	Side
Oversigt over den aktive Armees Fordeling ved Dybbølstillingens Fald	1.
Forandringer i Hærens Opstilling; Organisation af Forsvaret paa Als.....	3.

Opgaven for de fjendtlige Korpser efter Dybbølstillingens Fald	4.

Tilstanden paa Fyen ved Overkommandoens Ankomst dertil	5.

Fredericias Rømning	6.
26. April	9.
27. April	11.
Et Tropperideau efterlades, bag hvilket Materieltransporterne fortsættes	11.
28. April	13.
General Lunding forlader Fredericia og overgiver Kommandantskabet til Oberstlieutenant Nielsen	13.
Fjenden erholder Kundskab om Rømningen.....	15.

Betragtninger til Fredericias Forsvar og Rømning	16.

B. Begivenhederne paa Fyen efter Fredericias Rømning og indtil Vaabenhvilen.

Grundtrækkene for den fremtidige Krigsførelse	21.
Krigsministeriet beordrer 9. Brigade til Vendsyssel.....	23.

IV

	Side
Overkommandoen fraaader en yderligere Forøgelse af Styrken i Vendsyssel	23.
9. Brigade overføres til Vendsyssel	24.
Oversigt over den aktive Armees Fordeling d. 1. Mai	24.
Forsvaret af Fyen	26.
Nye Troppeoverførsler fra Fyen til Vendsyssel befales af Krigsministeriet	27.
Troppeoverførsler fra Als til Fyen	27.
Troppestyrken paa Fyen ved Vaabenhvilens Indtræden	28.
3. Division overtager Forsvaret af Fyen	28.
Streifkorpset under Kapitain Aarøe	29.
Kystbatterierne paa Fyen	29.
Fordeling af Artilleri- og Ingenieurpersonellet fra Fredericia	30.
En Vaabenhvile afsluttes paa 1 Maaned	30.
Fjendens Planer om en Overgang til Fyen	30.

C. Begivenhederne i Nørrejylland indtil Vaabenhvilen.

4. Divisions Opstilling d. 10. April; Detacheringer fra samme	32.
Divisionens Formering d. 15. April	33.
Divisionen disloceres i Omegnen af Silkeborg	34.
22. April	35.
Divisionen Münster tiltræder Marchen fra Veile mod Nord; 4. Division trækker sig tilbage mod Mors	35.
23. April	36.
4. Division fortsætter Tilbagegangen	36.
24. April	37.
4. Division beslutter kun at sende en Del af sin Styrke til Mors, Hovedstyrken over Aalborg	37.
25. April	38.
4. Divisions Overførsel paabegyndes	38.
26. April	39.
4. Divisions Overførsel fortsættes	40.
27. April	41.
28. April—11. Mai	42.
Ordning af Forsvaret N. for Limfjorden	43.
9. Brigade ankommer til Hals 1.—2. Mai	43.
Divisionens Opstilling d. 6. Mai	44.
Yderligere Forstærkning ankommer i Dagene 4.—8. Mai	44.
Oprettelse af et nørrejydsk Armeekorps under General Hegermann	47.
Ordning af Forsvaret N. for Limfjorden	48.
Meddelelse om Vaabenhvilen	49.
Begivenhederne paa fjendtlig Side 28. April—11. Mai	49.
Rekvitioner i Jylland	50.
Tilbageblik over 4. Divisions Bevægelser	53.

	Side
D. Begivenhederne paa Als indtil Vaabenhvilen.	
Styrken paa Als, d. 23. April, da Overkommandoen forlod Øen	54.
Ingenieur- og Artilleriarbejder paa Als	55.
Ordnningen af Forsvaret af Als	57.
Forskjellige Forsvarsforanstaltninger	58.
Forholdsregler for eventuel Optagelse af Besætningen paa Als	59.
Forhandlinger angaaende Marinens Deltagelse i Forsvaret af Als	60.
Konference imellem Generalmajor Steinmann og Eskadrechefen. Korrespondance imellem Overkommandoen og Eskadrechefen angaaende Anvendelse af Skibene i Tilfælde af en fjendtlig Overgang til Als	62.
Formindskelse af Styrken paa Als	65.
Overkommandoens Instrux af 22. April til Generalmajor Steinmann	66.
Troppestyrken paa Als d. 6. Mai	68.
Afdelingernes Sammensætning og Styrke	69.
Forsvaret af Als omordnes	69.
Begivenhederne paa fjendtlig Side	71.
E. Forholdene i Østersøen og Nordsøen indtil Vaabenhvilen. Kampen ved Helgoland.	
a. Eskadren i Østersøens østlige Del	
Eskadrechefen beordres til at indsende Blokade-Notifikationerne ved Parlamentair Eskadren staar ind imod Swinemünde Havn for at faae Blokade-Notifikationerne iland	72.
Blokade Tjenesten	72.
Jagt paa Avisoen Grille	73.
Blokadens Lovformelighed og Effektivitet	74.
Fregatten Jylland paa Danzigbugten	77.
Rekognosceringsfægtning udfor Swinemünde	79.
Tornebusk-Stationen	80.
Blokadens Ophør	82.
b. Krigsbegivenhederne i Nordsøen fra Krigens Begyndelse og indtil Vaabenhvilen.	
1. Den danske Nordsø-Eskadres Dannelse og Optræden indtil Kampen ved Helgoland.	
Skruefregatten Niels Juels Togt	82.
Nordsø-Eskadren dannes	83.
Instrux for Eskadrechefen	84.
Eskadren forlader Christianssand og afgaar til Farvandet ved Helgoland	85.
Korvetten Dagmar detacheres til Texel for at skaffe Underretning om de fjendtlige Krigsskibe	87.
Afholdelse af et Krigsraad ombord i Niels Juel	88.

VI

	Side
Ministeriet dirigerer Eskadren til Færøerne imellem Hænsthølen og Christianssand.....	90.
Fregatten Jylland støder til Eskadren ...	91.
-----	
2. Den østerrigske Nordsø-Eskadres Dannelse og Reise fra Middelhavet til Krigsskuepladsen i Nordsøen.....	98.
Linieskibskapitain v. Tegetthoff beordres til at danne en Eskadre af 2. Divisions Skibe til Anvendelse udenfor Middelhavet.....	94.
Tegetthoffs Eskadre forstærkes.....	94.
Ankomst til Brest. Flaadedemonstration fra engelsk Side.....	95.
Admiral Wüllerstorff afseiler fra Pola.....	96.
Den østerrigske Hovedstyrke staar Gibraltarstrædet ud.....	96.
Den preussiske Eskadre.....	97.
Den allierede Eskadres Ankomst paa Elben .	97.
-----	
3. Kampen ved Helgoland d. 9. Mai.....	99.
Kampens Begyndelse	101.
Schwarzenberg skydes ibrand.....	108.
Nordsø-Eskadren beordres til Norge	105.
Tabet i Kampen ved Helgoland.....	106.

Forhandlingerne paa Konferencen i London	106.
Enighed opnaaes om Afslutning af en Vaabenhvile.....	108.

Andet Hovedafsnit.

Begivenhederne under Vaabenhvilen 12. Mai—25. Juni.

Ministeriet tilsigter at samle Hæren paa Fyen.....	109.
Overførselen af det nørrejydske Armeekorps befales, men kontremanderes	110.
Livgarden til Fods, 2. Halvregiment Gardehusarer samt 1. og 5. Fæstningskompagni afgaa til Sjælland	110.
1. Halvregiment Gardehusarer afgaaer fra Als til Sjælland.....	111.
Permittering af Forstærkningsmænd m. m.....	111.
Tropperne omdisloceres ved Vaabenhvilens Indtræden	111.
Eskadren i Østersøens vestlige Del.....	112.
Eskadren i Østersøens østlige Del.....	113.
Nordsø-Eskadren	114.

Forhandling vedrørende Forholdet under Vaabenhvilen	115.
Meningsforskjel mellem Kommandoen paa Als og Eskadrechefen.....	118.

VII

	Side
Oberstlt. Reich bliver Krigsminister.....	121.
Armeens Stabschef kaldes til Kjøbenhavn; et Landgangskorps skal dannes.....	122.
Reduktion af Besætningen paa Als	123.
7. Brigade og 8 Batteri afgaa fra Als til Fyen	123.
Mels Detachementet befales opløst.....	123.
General Steinmann udtaler sig imod de forskjellige Svækkelser af Forsvaret	123.
Dele af Arbeiderbataillon, Brokompagniet, Landgangsbrotrainet samt 5. Ingenieurkompagni bortkommanderes fra Als til Fyen	124.
Arbeiderbataillon paa Fyen... ..	124.
Overkommandoen faaer større Handlefrihed.....	124.
Betænkning fra Overkommandoen angaaende de forskjellige Landsdeles Betydning og Hærens Fordeling til dem	125.
Yderligere Forhandlinger angaaende Størrelsen af Als's Besætning.....	125.
To Eskadroner af 4. Dragonregiment overføres til Als	126.
Forhandlinger angaaende Styrken i Nørrejylland.....	126.
Tvivel om Vaabenhvilens Varighed	127.
Vaabenhvilen forlænges til d. 25. Juni inkl.....	127.
Eskadrechefen deler ikke Overkommandoens og Divisionens Tvivel om Vaabenhvilens Varighed.....	128.
Eskadren i Østersøens østlige Del	129.
Nordsø-Eskadren forener sig med Eskadren i Østersøens østlige Del	130.

Tildragelserne paa de forskjellige Krigsskuepladser umiddelbart forinden Fjendtlighedernes Gjenoptagelse.

a. Fyen.

Forhandlinger om en Forsøgelse af den maritime Styrke ved Fyen	130.
3. Division tilsiges Forstærkning ved Vaabenhvilens Udløb	132.
Streifkorpsset under Kapitejn Aarø.....	132.

b. Nørrejylland.

Styrken i Nørrejylland reduceres	133.

c. Als.

Forhandlinger angaaende Styrken paa Als.....	134.
Den ved Als stationerede Flaadestyrke formindskes	136.
Preusserne krænje Betingelserne for Vaabenhvilen	137.
To hamburgske Bugseerdampere passere Als Sund og løbe gennem Lille Belt uhindrede ind i Kolding Fjord.....	137.

d. Den maritime Styrkes Fordeling.

Eskadren i Østersøens vestlige Del	139.
Eskadren i Østersøens østlige Del og Nordsø-Eskadren	140.

Personelle Forandringer	141.
Infanteriets Regimentskommandører overtage Kommandoen over den ene af Regimentets Batailloner.....	142.
Førskjellige Forhold	143.

VIII

	Side
Indkomne Efterretninger	144.
Forholdene paa fjendtlig Side under Vaabenhvilen	148.
Udvexling af Krigsfanger	149.

Forhandlinger paa Konferencen i London under Vaabenhvilen	150.

Tredie Hovedafsnit.

Begivenhederne efter Fjendtlighedernes Gjennoptagelse og indtil Afslutningen af den anden Vaabenhvile.

A. Den militære Situation ved Krigens Gjenudbrud, Krigsbegivenhederne i Dagene 26.—28. Juni.

Operationsplaner paa dansk Side	165.
Fordelingen af de til den aktive Armee hørende Afdelinger ved Vaabenhvilens Udløb	166.
Forandringer i Troppfordelingen paa dansk Side	168.

Ordning af Forsvaret paa de forskjellige Krigsskuepladser	170.
a) paa Fyen	170.
2. Division gjenoprettes	171.
Personelle Forandringer	172.
Kystbatterierne paa Fyen	172.
Den maritime Styrke ved Fyen	173.
b) i Nørrejylland	174.
c) paa Als	174.
Befæstningsanlæg	175.
Operationsplanen paa fjendtlig Side	175.

Krigsbegivenhederne i Dagene 26 —28. Juni

26. Juni	176.
27. Juni	177.
28. Juni	179.

B. Kampen paa Als d. 29. Juni.

Terrainbeskrivelse, Stillingen paa Als; fortifikatoriske Foranstaltninger m. m.	180.
Forsvarsstillingen paa Als	180.

IX

	Side
Fortifikatoriske Foranstaltninger	182.
Bauner, Telegrafstationer, Hyttebygninger, Veie	185.
Paatænkte Foranstaltninger.....	186.
Direktiver angaaende Tilbagetoget.....	186.
Forsvarsstyrkens Opstilling.....	187.
a) langs Als Sund.....	187.
b) Nordlandet og den østlige Kyst af Als	192.
c) Den maritime Styrke ved Als	194.
Fjendens Forberedelser til Overgangen.....	195.

Beskrivelse af Kampen.

I. Kampens 1. Moment Kl. 2—3^{3/4}. 4 Regiments, Kystbatteriernes samt Rolf Krakes Kamp.....	200.	
Fjendens Overgang; 3 ^{1/2} Bataillon overføres i 1. Echelon.....	200.	
4. Regiments Kamp.....	201.	
Feltvagt Nr. 1	}	201.
— Nr. 2		202.
— Nr. 3		202.
— Nr. 4		202.
— Nr 1 af 3. Kompagni.....		203.
Arbejdskommandoerne	203.	
Piket Nr. 1.....	204.	
— Nr. 2	204.	
— Nr. 3 og 4	204.	
Reservekompagniernes Indgriben	205.	
5. Kompagni.....	205.	
7. —	205.	
Preusserne faae Forstærkning	207.	
Oberst Faaborg fører Resterne af 4. Regiment frem mod Fjenden	208.	
8. Kompagni	209.	
6. —	209.	
Oberst Faaborg anmoder om Assistance	210.	
De faste Batterier paa den angrebne Kyststrækning.....	211.	
9. Batteri.....	213.	
Pandserbatteriet Rolf Krake	213.	

II. Kampens 2. Moment Kl. 3^{3/4}—4^{1/2}, 18. Regiments første Kamp.

18. Regiment beordres frem.....	216.
18. Regiments II's Kamp med Brigaden Roeder	217.
18. Regiments I's Kamp med Brigaden Goeben	220.
6. Brigade og 3. Regiment beordres frem	221.
Tildragelserne ved 6. Brigade	222.
5. Regiment	223.
6. Brigade beslutter noget efter Kl. 4 at foretage en Fremrykning med 5. Reg. og 10. Regiments II.	225.
10. Regiments I. rømmer Stillingen ved Sønderborg	226.

	Side
III. Kampens 3. Moment, 2. og 6. Brigades Kamp, Tilbagetog til Stillingen Ulkebøl-Sønderskov.	
2. Brigades Kamp	226.
Kampen i Terrainet N. for Kjær.....	227.
Kampen i Kjær.....	229.
General Steinmann giver Ordre til Tilbagegang	231.
2. Brigade gaaer tilbage til en Stilling ved Ulkebøl.....	232.
6. Brigades Kamp.	
Situationen ved 5. Regiment i Tiden nærmest efter Kl. 4	232.
5. Regiments Kamp	234.
Hovedstyrken af 5. Regiment samles ved Sundsmark	237.
10. Regiment	237.
10. Regiments II. tager Stilling ved den n. ø. Udkant af Sønderborg ..	239.
10. Regiments I. tiltræder Tilbagetog mod Sønderskov	239.
10. Regiments II. tiltræder Tilbagetog sammestedshen	240.
IV. Tilbagetog til Kegenæs.	
Forholdene paa fjendtlig Side	241.
2. Brigade tiltræder Tilbagetog	241.
6. Brigades Tilbagetog	242.
6. Brigades Afdelinger gaa igennem den af 2. Brigade indtagne Stilling.....	245.
2. Brigade danner Arrieregarden	246.
Det 6. Brigade tildelte Halvbatteri.....	247.
3. og 6. Fæstningskompagnis Deltagelse i Kampen	248.
Forholdene paa fjendtlig Side.....	249.
Tabet i Kampen paa Als	249.
Begivenhederne paa Nordlandet	249.
Parker og Train.....	250.
Krigstelegrafstationerne.....	250.
Indskibningen paa Kegenæs	251.
Forholdene paa fjendtlig Side	253.
Tilbageblik over Kampen paa Als.....	255.
De trufne Forsvarsdispositioner	255.
Tilstanden i Hæren	258.
Kampen paa Als	260.
Tabet af Als	264.
C. Nørrejylland i Tiden fra 29. Juni til Korpsets Overførsel til Fyen.....	
Den i Nørrejylland forblevne Styrke stilles under Kommando af Oberstl. Beck ..	270.
Paa fjendtlig Side træffes Forberedelser til en Overgang over Limfjorden.....	270.
Fjendtlige Rekognosceringskommandoer fremsendes fra Hobro mod Limfjorden ..	270.
Fægtningen ved Lundby.....	271.
Tabet i Fægtningerne ved Lundby og Sønder Tranners.....	274.
Betragtninger til Kampen ved Lundby	274.

XI

	Side
Paa fjendtlig Side beslattes det at fremskynde Overgangen over Limfjorden.....	275.
Oberstlieutenant Becks Korps formindskes	276.
Korpset beordres til Fyen	277.
Fjenden gaaer over Limfjorden	279.

Forholdene i Jylland.....	280.

D. Begivenhederne paa Fyen fra d. 29. Juni indtil Afslutningen af den anden Vaabenhvile.

29. Juni	281.
30. Juni—4. Juli.....	283.
Tropperne fra Als ankomme til Fyen	283.
1. Division deltager fra den 2. Juli i Kystbevogtningen.....	283.
Forsvarets Ordning den 4. Juli	283.
Streifkorpset under Kapitaen Aarøe.....	284.
5.—20. Juli	284.
General Steinmann bliver Overgeneral.....	284.
Forsvaret sammendrages til den n. v. Kyst	284.
4. Division gjenoprettes	285.
Formationen af den paa Fyen samlede Hær.....	286.
Forsvaret af Fyen.....	287.
Fordelingen af Hæren i store Træk	288.
Hovedsynspunkterne for Opstillingen	288.
Forholdsregler mod Spioneri m. m.....	289.
Direktiver for et eventuelt Tilbagetog	290.
Ingenieur- og Artilleriarbeidernes Status i sidste Halvdel af Juli	290.
Streifkorpset under Kapitaen Aarøe	292.
Eskadren i Østersøens vestlige Del	294.
Nordsø-Eskadren	296.
Eskadren i Østersøens østlige Del	297.
Forholdene paa Sjælland og i Kjøbenhavn	298.
Planer paa fjendtlig Side mod Fyen og Sjælland	299.
Forholdene i Hertugdømmerne	301.

Kongen vælger et nyt Ministerium til Indledning af Fredsunderhandlinger	301.

Vesterhavssøernes Forsvar	307.

Fjerde Hovedafsnit.

Begivenhederne under den anden Vaabenhvile og indtil Fredsslutningen.

Forholdene under Vaabenhvilen	316.
Armeen indtager d. 31. Juli en stærkt koncentreret Opstilling	317.
Flaaden gjenindtager sine Stationer.....	319.
Opstillingen paa fjendtlig Side til samme Tid.....	319.
Vaabenhvilen forlænges; en Vaabenstilstand afsluttes	320.

Østerrig og Preussen enes om Fredsbetingelserne.....	320.
Regjeringens Overveielser angaaende Krigens Fortsættelse eller Ikke-Fortsættelse	321.
Fredsforhandlinger indledes	323.
Fredspræliminærerne og Vaabenstilstands Protokollen underskrives	324.

Hæren spredes over Fyen og Sjælland.....	326.
Hærens Sæmmensætning fra medio August	327.
Permittering af Mandskab	328.
Ophævelse af endel tidligere truffne Foranstaltninger.....	329.
Krigsfangernes Udlevering	330.
Permittering af Mandskab og Befalingsmænd i Oktober.....	330.
Kystbevogtningen paa Fyen under Vaabenstilstanden	331.
Forholdene paa fjendtlig Side under Vaabenstilstanden	332.

Fredsunderhandlingerne	333.
Fredstraktaten ratificeres	337.

Overgang til Fredsfod for Hær og Flaade.....	338.
De Allierede rømme Nørrejylland	339.
Omdislokation d. 19. November af de paa Sjælland og Fyen værende Tropper...	341.

Tilbageblik	343.

Tillæg: Forskjellige Korpser og Institutioners Virksomhed	351.

Bilag.

- Bilag 1. Ordre de bataille for den kombinerede Division Münster d. 20. April.
 — 2. Ordre de bataille for det kombinerede III. Korps d. 26. April.
 — 3. Styrkeliste d. 26. April Morgen over Troppeafdelinger m. m. i Fæstningen Fredericia, samt Bestykningsliste for Fredericia Fæstning ved Rømningens Paabegyndelse.

XIII

- Bilag 4. Oplysning om hvad der af Artillerimateriel blev overført fra Fredericia til Fyen, og hvad der maatte efterlades i Fæstningen ved dens Rømning.
- 5. Overkommandoens Skrivelse af 29. April 1864 til Krigsministeriet.
 - 6. Oversigt over de fortifikatoriske Arbejder, der ved Vaabenhvilens Indtræden vare udførte ved Limfjorden til Sikkring af Overgangsstederne.
 - 7. 1. Divisions Skrivelse af 27. April til 2., 4., 5. og 6. Brigade.
 - 8. Skrivelse fra 1. Division af 2. Mai til Chefen for de i den vestlige Del af Østersøen stationerede Krigsskibe.
 - 9. Overkommandoens Skrivelse af 28. April 1864 til Kommandoen paa Als.
 - 10. 1. Divisions Skrivelse af 6. Mai til 2., 4., 6. og 7. Brigade.
 - 11. 1. Divisions Instrux af 9. Mai om Alarmering i Tilfælde af Angreb.
 - 12. Liste over Flaadens fuldstændige Udrustning under Krigen 1864.
 - 13. Hærens Fordeling ved den første Vaabenhviles Indtræden d. 12. Mai 1864 tilligemed Angivelse af det ved Stabene paa den Tid ansatte Personale.
 - 14. Regiments-, Afdelings- og Underafdelingschefer ved den aktive Armee d. 1. Mai 1864.
 - 15. Overkommandoens Skrivelse af 31. Mai 1864 til Krigsministeren.
 - 16. Det norske Armeekorps's Skrivelse af 19. Juni 1864 til Armeens Overkommando.
 - 17. Hærens Fordeling ved Udløbet af den første Vaabenhvile d. 26. Juni 1864 tilligemed Angivelse af det ved Stabene paa den Tid ansatte Personale.
 - 18. Regiments-, Afdelings- og Underafdelingschefer ved den aktive Armee d. 15. Juni 1864.
 - 19. Skrivelse fra 1. Division af 24. Juni til 2., 4. og 6. Brigade.
 - 20. General v. Herwarths Anordninger af 28. Juni Aften angaaende Overgangen til Als.
 - 21. Dom i Sagen mod Orlogskapitainerne Muxoll og Rothe.
 - 22. Tabsliste for Kampen paa Als d. 29. Juni 1864.
 - 23. Officersbesætningen under Kampen paa Als d. 29. Juni, givet for et Par af Regimenterne.
 - 24. Tabsliste for Fægtningen ved Lundby d. 3. Juli 1864.
 - 25. General Steinmanns Proklamation af 9. Juli til Hæren.
 - 26. Anordning med Hensyn til Skibes og Personers Adgang til og Afreise fra Fyen.
 - 27. Fredspræliminærer med Protokol angaaende Vaabenstilstandens Betingelser.
 - 28. Fredstraktat med Protokol angaaende Jyllands Rømning af de allierede Tropper.
 - 29. Trede aabne Breve, udstedte af Hs. Maj. Kongen i Anledning af Fredsratifikationerne.

Liste over Personnavne.

Kaart og Skizzer.

Kaart over Fyen.

Oversigtskaart til Kampen paa Als

Oversigtskaart til 4. Divisions Bevægelser (se S. 32).

Kaart over Søtræfningen ved Helgoland (se S. 99).

Skizze over Opstillingen paa Als Kl. 3,30 Morgen for de til den Tid landsatte Tropper (se S. 210).

Skizze til den af 3. Regiments II. N. for Kjær førte Kamp (se S. 227).

Kaart over Kamppladsen ved Lundby (se S. 273).

Første Hovedafsnit.

Begivenhederne indtil Vaabenhvilen.

A. Den militære Situation umiddelbart efter Dybbølstillingsens Fald. Hovedkvarteret forlægges til Assens; Fredericia rømmes.

Ved Dybbølstillingsens Fald stod Hæren i tre Grupper, fordelt paa følgende Maade:

Oversigt over den aktive Armees Fordeling ved Dybbølstillingsens Fald.

Paa Als:

Hovedkvarteret:

Armeens Artilleri:

Reserveartilleriet: 1. og 11. Batteri samt Espingolbatteriet (1.

Batteri var afgivet til Mels Detachmentet, Espingolbatteriet var i taktisk Henseende underlagt 7. Brigade.)

Betjeningsmandskab og BESPÆNDING til 4. og 13. Batteri.

3., 4. og 6. Fæstningskompagni.

Laboratorie- og Haandværkeretaten.

Artilleridepotet.

Ingenieurkommandoen ved den aktive Armee:

1. og 5. Ingenieurkompagni.

Brokompagniet.

Ingenieurparken.

1. Division*):

1. Brigade (2. og 22. Reg.).
2. do. (3. og 18. Reg.).
3. do. (16. og 17. Reg.).
8. do. (9. og 20. Reg.).

1. Divisions Kavalerikommando:

4. Dr. Reg.s 2. Halvreg.

1. Divisions Artillerikommando:

2. og 10. Batteri.

2. Division:

Livgarden til Fods.

4. Brigade (4. og 6. Reg.).

5. do. (8. og 15. Reg.).

6. do. (5. og 10. Reg.).

2. Divisions Kavalerikommando:

Gardehusarregimentets 1. Halvregiment.

2. Divisions Artillerikommando:

8. og 9. Batteri (sidstnævnte var afgivet til Forsvaret af Als Sund).

Arbejderafdelingen.

7. Brigade (11. og 12. Reg. samt Mels Detachementet med 1. Batteri).**3. Kavaleribrigades Stab.***Ved Lille Belt:***Kommandantskabet i Fredericia:**

Artillerikommandoen i Fredericia:

- 3., 6. og 12. Batteri.

- 1., 2. og 5. Fæstningskompagni.

Artilleridepot og Park.

Ingenieurkommandoen i Fredericia:

2. og 4. Ingenieurkompagni.

3. Division:

9. Brigade (7, 13., 14., 19. og 21. Reg.).

3. Divisions Kavalerikommando:

4. Dr. Reg.s 1. Halvreg.

Arbejderbataillon.

*) 1. Divisions Afdelinger vare stærkt medtagne efter Kampen d. 18. April; flere af dem vare ikke kampdygtige.

Af denne Styrke laa paa Fyen:

2 Kompagnier*).

2¹/₂ Eskadron af 4 Dr. Reg.s 1. Halvreg.

6. Batteri.

En Del af 2. Ingenieurkompagni.

Endvidere laa paa Fyen (ved Assens):

Streifkorpset under Kapitain Aarøe.

I Nørrejylland:

4. Division:

1. Infanteriregiment.

1. Kavaleribrigade (3. og 5. Dr. Reg.).

2. Kavaleribrigade (2. og 6. Dr. Reg., Gardehusreg.s 2. Halvreg.).

4. Divisions Artillerikommando:

5. og 7. Batteri.

3. Ingenieurkompagni.

Overkommandoens første Omsorg efter Dybbølstillingens Fald rettedes paa en Organisation af Forsvaret af Als; dernæst paa en forandret Disposition for Armeens Opstilling, idet det af Hensyn til andre vigtige Punkters Forsvar, — og Overkommandoen var ikke ukjendt med, at Fjenden nærrede Planer mod Fyen, foruden at ogsaa Fredericia angaves som hans nærmeste Maal — skjønnedes nødvendigt at fjerne fra Als saa mange kampdygtige Tropper, som kunde undværes derfra. Endelig skjønnedes det ønskeligt at forlægge Overkommandoen til et for Forsvaret mere centralt Punkt end Als.

Forandringer i Hærens Opstilling; Organisation af Forsvaret paa Als.

Foreløbigt toges dog kun den Bestemmelse, at de ved Kampen haardst medtagne Tropper, 1., 3. og 8. Brigade, udgik af 1. Division, for tilligemed Livgarden til Fods at overføres til Fyen og midlertidig udgjøre 2. Division under Kommando af Generalmajor Vogt. 1. Division, der tilligemed 7. Brigade skulde overtage Forsvaret af Als, kom til at bestaa af 2., 4., 5. og 6. Brigade, 2., 8., 10. og 11. Batteri à 6 Piecer**), 9. Batteri à 8 Piecer, 3., 4. og 6. Fæstningskompagni, Arbejderafdelingen, Gardehusarregimentets 1. Halvregiment og 4. Dragonregiments 2. Halvregiment.

*) Angaaende disses Sammensætning se II. Del, Pag. 247 Aum

**) 2 Piecer pr. Batteri vare gaede tabte i Dybbølstillingen

Forsvaret af Als ordnedes saaledes, at 1. Division fik Bevogtningen af Kyststrækningen fra S. for Sønderborg til Arnkilsøre, medens 7. Brigade tilligemed 1. Bateria fik Bevogtningen af Kyststrækningen fra Stolbro Næs til Hellesøgaard Færge*). 1. Division fik Stabskvarter i Ulkebøl, Hovedkvarteret forlagdes midlertidigt til Hørup Nederby.

I Stabenes Besættelse skete paa Grund af Tabene d. 18. April endel Forandringer. Kapitain Tvermoes ansattes som Stabschef ved 2. Division, Ritmester Schroll som Souschef ved Overkommandoen, Kapitain Meldahl som Souschef ved 1. Division, Kapitain Zahlmann ved Overkommandoens Stab.

D. 22. forberedte Overkommandoen sin Afgang fra Øen ved at overdrage Kommandoen paa Als til Kommandøren for 1. Division, Generalmajor Steinmann. D. 23. forlagdes Hovedkvarteret til Assens.

Opgaven for de
fjendtlige Korp-
ser efter Dyb-
bølstillingsens
Fald.

Paa fjendtlig Side blev der efter Dybbølstillings Erobring saavel Tropper som Beleiringsmateriel disponible til Anvendelse paa andre Punkter af Krigsskuepladsen. De Allieredes Overkommando besluttede en energisk Fortsættelse af Krigen og haabede ved en Besættelse af Nørrejylland med hvad dertil hørte — Erobringen af Fredericia — at finde det mest egnede Middel til at øve et Tryk paa vor Regjering.

Korpsernes Opgave blev derefter følgende:

I. Korps i Sundeved skulde binde vor paa Als staaende Styrke og forberede Angrebet paa denne Ø.

II. Korps, hvis Hovedstyrke laa foran Fredericia, skulde samles sammesteds og overtage Beleiringen af denne Plads; Beleiringsmateriel vilde blive hidført fra Sundeved.

III. Korps skulde atter samles i og om Veile under General v. d. Mülbefaling for dels at understøtte II. Korps, dels at tjene som Soutien for de til Besættelse af Nørrejylland bestemte Kræfter.

Besættelsen af Nørrejylland overdroges en kombineret Division paa 9 Batailloner, 12 Eskadroner og 16 Stkr. Skyts under General Grev Münster. Generalen skulde angribe og kaste vor i Nørrejylland staaende Styrke, hvilket paa Grund af den kombinerede Divisions numeriske Overlegenhed ikke antoges at kunne frembyde Vanske-

*) Detaillen vedrørende Forsvarsopstillingen paa Als vil senere blive givet.

ligheder. Formaalet med Besættelsen af Nørrejylland skulde være, at forhindre os i at drage Nytte af denne Provindses Hjelpekilder og ved Kontributioner at øve et Tryk paa Befolkningen.

Sammensætningen af III. Korps og af Divisionen Münster fremgaar af Bilagene 1 og 2*). Troppebevægelserne til Dannelsen af disse Hærdele vare for III. Korpses Vedkommende afsluttede d. 26., for Divisionen Münster d. 20. I Divisionen Münster indtraadte, som det fremgaar af Bilag 2, en i Begyndelsen af April mobiliseret preussisk Infanteribrigade (21.).

Ved den kommanderende Generals Ankomst til Fyen d. 23. var Tilstanden paa denne Ø følgende:

Tilstanden paa Fyen ved Overkommandoens Ankomst dertil.

Besætningen paa Øen bestod ikkun af et Detachement paa 2 Kompagnier, 2¹/₂ Eskadron og 1 Batteri**).

Den nyformerede 2. Division var vel netop ankommen fra Als til Fyen***), men dens kampdygtige Del (Livgarden til Fods, der overførtes til Fredericia, 3. Brigade, der lagdes i og om Ingslev) stilledes til Raadighed for Kommandantskabet i Fredericia og kom saaledes ikke Fyens Forsvar tilgode; dens øvrige Tropper (1. og 8. Brigade), der lagdes i Kantonnement i Egnen Ø. for Assens, maatte omorganiseres, inden der kunde være Tale om at benytte dem. De tre Brigaders Styrke udgjorde derhos i Forening kun noget over 4400 Underkorporaler og Menige.

Under Forhold, hvor Fjenden maatte formodes at ville koncentrere sin Hovedstyrke mod Fyen og Fredericia, var det paatrængende nødvendigt at give Fyen en stærkere Besætning. Foreløbigt toges dog kun Bestemmelse om en Forstærkning med Feltartilleri. 4. Batteris Mandskab og Bepænding †) skulde strax overføres fra Als til Fyen, 11. Batteri nogle Dage efter, 10. Batteri, saasnart Kommandoen paa Als forment at kunne undvære det.

*) Bilag 1 indeholder Ordre de bataille for den kombinerede Division Münster fra d. 20de April. Bilag 2 indeholder Ordre de bataille for det kombinerede III. Korps fra d. 26. April.

***) Se Pag. 3.

***) Natten til d. 19. overførtes 1. og 8. Brigade, Natten til d. 20. 3. Brigade og Livgarden til Fods, d. 22. 2. Divisions Stab.

†) Batteriets Piecer vare for en Del gaaede tabte i Dybbølstillingen; nogle stode i Position ved Als Sund.

I god Harmoni med den svage Besætning paa Øen stod den primitive Tilstand, hvori Kystbatterierne henlaa *). Først Dybbølstillings Fald gjorde det muligt for Overkommandoen at skaffe Betjeningsmandskab til disse Batterier tilveie; den beordrede 13. Batteris resterende Befalingspersonale og Mandskab — 1 Officer, 4 Underofficerer og 75 Underkorporaler og Menige — tilligemed Bespændingen **) overførte til Fyen og befalede Fæstningsartilleriet paa Als at afgive 1 Sekondlieutenant og 50 Konstabler sammesteds hen. Herved opnaaede Batterierne endelig at faae et til deres Betjening nødvendigt Minimumspersonale. Den snart indtrædende Rømning af Fredericia bevirkede derhos, at der blev saavel Skyts som Personel disponibelt til nye Batterier, og at flere Batterier kunde tildeles riflet Skyts, et Ønske, hvis Realisation i Øieblikket syntes haabløst.

Fredericias
Rømning.

Umiddelbart efter Ankomsten til Assens modtog den kommanderende General følgende Skrivelse af 23. April fra Krigsministeren:

„Hr. General! Jeg er urolig for Fredericia. Uroen skriver sig derfra, at jeg ikke øiner nogen egentlig Grund, hverken militær eller politisk, til at søge at holde denne Fæstning. Man maatte sikkert helst ganske forlade den, et Foretagende, som jeg er villig til at gaa ind paa, hvis min Mening er overensstemmende med deres Excellences i saa Henseende. Udførelsen af en saadan Evakuation maatte jo vistnok strax begyndes for Troppernes Vedkommende; men jeg anser det dog meget nyttigt, at de første Transporter endnu ikke tydeligt viste Hensigten, men kunde gives Udseende af en anden Bestemmelse, som f. Ex. Fare for Fænø og Fyen.

Med Hensyn til Materiellet i Fæstningen, da bør dettes Tab ikke afholde fra at tage en rigtig Beslutning. Tabet deraf betyder just ikke stort. Kunde Krudtet og det riflede Skyts reddes, saae jeg det gjerne. Chefen for Ingenieurkorpset er enig med mig i denne Beslutning, som jeg altsaa, hvis Deres Excellence ganske tiltræder denne Mening, beder Dem at udføre. Jeg forventer mig i saa Fald en skriftlig Meddelelse herom. Maatte Deres Excellence derimod have grundede Betæneligheder herved, bedes mig pr. Telegram meddelt Underretning herom. Kommandanten i Fredericia vil være at give fornøden

*) Se II. Del, Pag. 248—250.

**) 13. Batteris Piecer vare gaaede tabte i Dybbølstillingen.

Ordre fra Armeens Overkommando med Hensyn til Fæstningens Rømning.“

Overgeneralen modsatte sig bestemt Fredericias Rømning. Han telegraferede d. 24. til Krigsministeren:

„Efter Dybbølstillingens Fald er Fredericia det eneste offensive Punkt og formenes derfor ikke at burde rømmes. I alt Fald bør Fjenden først vise, at han alvorligt vil angribe Fæstningen. Nærmere Udtalelse skriftligt.“

I en supplerende Skrivelse af s. D. udtalte Overkommandoen sig yderligere om denne Sag:

„— — — Fredericia er, naar undtages den befæstede Leir, ulige heldigere stillet end Dybbølstillingen, idet dens kontinuerlige Vold med fortløbende, tildels betydelige, passive Hindring vil tvinge Fjenden til et Angreb, der efter den Erfaring, som er gjort ved Dybbøl, vil udstrække sig til et længere Tidsrum, saaledes at der, hvis Begivenhedernes Gang maatte gjøre det tilraadeligt, altid vil blive Tid til successivt at evakuere den, saaledes at man tilsidst med en mindre Styrke markerer dens Besættelse, hvilket er den Fremgangsmaade, Overkommandoen havde tænkt at anvende i Dybbølstillingen, saafremt ikke de af Regjeringen modtagne Instruktioner havde gjort det nødvendigt til det Sidste at holde en saadan Styrke i Stillingen, at en Storm kunde modtages.

Saa længe Fredericia holdes besat, binder den, hvad enten den angribes eller ei, en større Del af Fjendens Styrke, og han vil derved forhindres fra at udstrække sin Besættelse af Jylland saa langt mod Nord, som ellers vilde kunne finde Sted. I saa Henseende spiller Fredericia i dette Øieblik en langt vigtigere Rolle end Als, der ved Tabet af Dybbølstillingen har mistet sin offensive Karakter; men selv Als bør efter min Mening, afset fra enhver politisk Betragtning, alene af den angivne Grund ei heller opgives uden tvingende Nødvendighed. Deres Excellence vil af den til Krigsministeriet indsendte Gjenpart af Overkommandoens Skrivelse af 22. ds. til Generalmajor Steinmann se, at denne min Anskuelse om Rigtigheden af ikke, uden at Nødvendigheden absolut byder det, at opgive nogen Del af Landet, som der er Mulighed for at forsvare, ogsaa deri har fundet sit Udtryk.“

Krigsministeren fastholdt imidlertid sin Anskuelse og telegraferede d. 25. Kl. 6 Eftm. til Overkommandoen:

„Min i Skrivelse af 23. ds. udtalte Mening skal sættes i Værk.

Nærmere tjenstlig Skrivelse herom kan snart imødeses. Hold Sagen saa hemmelig som muligt under de første Forhandlinger.

C. C. Lundbye.“

Overkommandoen tilskrev i Henhold hertil General Lunding samme Aften som følger:

„Hans Excellence Krigsministeren har under D.D. befalet Fæstningen Fredericias Rømning. Hr. Generalen vilde derfor træffe de i saa Henseende fornødne Foranstaltninger, der selvfølgelig ville være at holde saa hemmelige som muligt, og de første Transporter bør derfor foretages paa en saadan Maade, at de ikke tydeligt vise Hensigten, men derimod gives Udseende af at tilsigte et andet Øiemed, f. Ex. Sikringen af Fæne og Fyen, en Forstærkning af General Hegermanns Korps eller en Afløsning af Tropperne. Udførelsen af Evakuationen begynder med Tropperne, og hvad Materiellet angaar, maa Ammunitionen og det riflede Skyts først reddes, hvorefter det øvrige Materiel saa vidt muligt søges reddet; dog bør der med Hensyn til dette sidste ikke løbes nogen Risiko for Troppernes Vedkommende. Saa længe denne sidste Evakuation finder Sted, maa derfor Besætningen i Fæstningen indskrænkes til en mindre Styrke, der blot markerer dennes Besættelse, og hvis Retraite i paakommende Tilfælde er sikkert ved Tilstedeværelsen af de nødvendige Transportmidler.

Gerlach.“

Den i Telegrammet omtalte Skrivelse, der foruden Motiverne til Fredericias Rømning indeholdt Grundtrækkene for den fremtidige Krigsførelse, og som senere vil blive gjengivet in extenso, afgik først d. 26. fra Kjøbenhavn. Derimod ankom til Hovedkvarteret d. 25. Aften Direktøren for Kommandoen, Major Ankjær, som Udsending fra Krigsministeren for at forhandle dels om de forestaaende Operationer, dels om Reorganisationen af de i Kampen d. 18. stærkt medtagne Afdelinger. Angaaende det sidstnævnte Punkt besluttedes det, at 2., 9., 20. og 22. Regiment skulde formeres som Batailloner à 4 Kompagnier, 16. og 17. Regiment derimod atter bringes op til 8 Kompagnier hvert. Med Hensyn til Spørgsmaalet om de forestaaende Operationer blev Major Ankjær vundet for Overkommandoens Anskuelse om det Urigtige i Beslutningen om at rømme Fredericia; han telegraferede strax til Krigsministeren for at faae Ordren herom tilbagekaldt, ligesom han lovede ved sin Tilbagekomst til Kjøbenhavn at virke derfor. Ordren til Fæstningens Rømning naaede imidlertid d. 26. Morgen Fredericia, og en som Følge deraf sted-

funden Samtale samme Dag pr. Telegraf mellem Krigsministeren og General Lunding afgjorde Fredericias Skjæbne.

26. April.

I Fredericia havde der efter Dybbølstillingens Fald hersket megen Travlhed, idet man traf Forberedelser for at møde det ventede Angreb paa Fæstningen. Anbringelse af Skytsblenderinger var paaabegyndt eller befalet saavel paa Hovedvolden som i den befæstede Leir og i Koldingværket, ligeledes blenderede Opholdssteder for Besætningen i Leirens Lynetter og Skraablenderinger langs den indre Side af Hovedvolden; Ordre til nye Anlæg og Arbejder vare udgaaede. Til Krigsministeriet havde General Lunding atter henvendt sig for at faae Forstærkning ikke alene af Artilleri og Ingenieurer, men ogsaa af Infanteri, af hvilket sidste Vaaben Generalen forment, at der under de daværende Omstændigheder maatte kunne afgives til Fredericia ialt 20 Batailloner, deraf 16 i selve Fæstningen og 4 til Afløsning paa Fyen; ligeledes ønskede Generalen en Forøgelse af Kavaleristyrken til $1\frac{1}{2}$ Eskadron, en Forøgelse af hans Stab med en Souschef, 1 Artilleri- og 1 Ingenieurofficer, samt at det fornødne Transportmateriel (mindst 7 Jerntransportbaade med det behørigte Antal Dampskibe) og Søforsvar maatte blive fast afgivet til Fredericia.

Ordren til Rømningen fremkaldte derfor stor Overtaskelse.

Der var foruden Garnisonen*) en betydelig Mængde Materiel og Beholdninger af forskjellig Art, som det gjaldt om at overføre. Derimod fandtes af Transportmidler ikkun 3 mindre Dampskibe og 3 mindre Jerntransportbaade samt en Snes Jagter, Færge- og Mellem-dæksbaade, som for en Del bragtes tilveie fra Fyen, hvorfor General Lunding uopholdelig telegraferede saavel til Overkommandoen som til Krigsministeriet om Søtransportmidler. Overkommandoen turde imidlertid under de daværende Forhold ikke tage Transportmidler bort fra Als, og hele den Hjælp, Ministeriet gennem Armeens Intendantur formaaede at yde, indskrænkede sig til en d. 28. Eftm. ankommende Damper med en Transportbaad. Rømningen var da alt saa vidt fremskreden, at Damperen kun benyttedes een Gang, nemlig til Overførsel af de tre sidste Kompagnier, som forlode Fæstningen.

For at Fjenden ikke skulde komme til Kundskab om Rømningen,

*) Styrkeliste over Garnisonen samt Bestykningsliste for Fæstningen ved Rømningen se Bilag 3.

skærpedes Bestemmelsen angaaende Færslen gennem Vedetskjæden; Afsendelsen af Privatbreve og Privattelegrammer fra Fæstningen forbødes. Det besluttedes først at overføre de Afdelinger, i hvilke der befrygtedes Tilstedeværelsen af mindre paalidelige Elementer, nemlig 13. Regiment og Arbejderbataillonen, derefter at overføre den halve Eskadron Dragoner, Batterierne samt svært, riflet Skyts med Ammunition.

Inden Overførslen iværksattes, begjærede General Lunding en Samtale pr. Telegraf med Ministeren. Denne fandt dog først Sted Kl. 3 Eftm., da Overførslen alt var i fuld Gang, og var saalydende:

General Lunding: „Er Evakuationen uigjenkaldelig bestemt? Den vil forvolde et meget stort Tab af Materiel, og muligvis vil det ikke lykkes at faae de sidste Afdelinger over, da man kun har 3 Jerntransportbaade.

Krigsministeren: Ja, den skal udføres! Transportmidler maa rekvireres, om fornødent til Afdelingerne.

General L.: Hvor lang Tid omtrent bestemmer Ministeren, at Evakuationen maa vare? Skal den være meget hurtig endt, eller kan man give sig Tid, f. Ex. til iovermorgen tidlig? Længer vil Transportvæsenet neppe kunne udholde uafbrudt Arbeide.

Krigsministeren: Den maa vare omtrent en Uge, dog saaledes, at vore værdifulde, riflede Kanoner og Krudtforraad først bringes bort, under Paaskud af f. Ex. at montere ved Lille Belt.

General L.: Da Bevæggrunden til den modtagne Ordre om Evakuationen er mig ubekjendt, forespørger jeg, om jeg skal forsvare mig, hvis Fjenden angriber, medens her endnu er saa megen Styrke, at der kan være Spørgsmaal om Forsvar, eller om jeg skal kapitulere. Lykkes Evakuationen, maa efter min Mening den Styrke, som til allersidst markerer Besætningen, omtrent 1 Bataillon og noget Fæstningsartilleri, formelig overlevere Fæstningen til Fjenden for at sikkre Byens Indvaanere. Er Ministeren enig heri?

Krigsministeren: Ja! Men de mobile Felttropper maa sikkert føres over til Fyen for ikke at tabe dem. Derefter kan kapituleres. Justitsraad Jørgensen afgaar med Deres Excellence fra Byen*).

*) General Lunding havde om Morgenen telegraferet til Krigsministeren, at ifølge hans Overbevisning burde den konstituerede Borgmester, Justitsraad Jørgensen,

General L.: Hvis Fjenden angriber, medens jeg endnu har en antagelig Styrke af Felttropper, skal jeg da slaas eller kapitulere?

Krigsministeren: Kapituleer, men skaf Tropperne bort i saa stor Mængde som muligt.

General L.: Efter Overkommandoens imorges modtagne Ordre skulde Evakuationen begynde med Tropperne og af Materiellet med det riflede Skyts og Ammunitionen. Man er som Følge heraf allerede gaaet i Værk med at oversende Batteriet Klein, 13. Infanteriregiment og Arbejderbataillonen foruden det umonterede, riflede Skyts, som beroede ved Arsenalet. Jeg ønsker Underretning, om Ministeren har videre at befale?

Krigsministeren: Nei.⁴

Fredericias Skjæbne var hermed endelig afgjort. Endnu samme Dag overførtes Arbejderbataillonen, 13. Regiment, den halve Eskadron og 3. Batteri, som det hed sig for at forstærke Fyens Kystbevogtning. Natten til d. 27. overførtes 12. Batteri og jevnside hermed svært, riflet Skyts med Ammunition. Overførslen foregik til forskellige Punkter af Kysten.

27. April.

D. 27. tilendebragtes Transporterne af riflet Skyts med Tilbehør og paabegyndtes Transporten af Afdelingernes Materiel og Fæstningsmateriellet. Overførslen heraf standsedes dog Kl. 6 Eftm., da Generalen gav Ordre til, at den egentlige Troppettransport skulde tage sin Begyndelse, hvilken derefter fortsattes til næste Morgen Kl. 5¹/₂. I denne Tid overførtes Livgarden til Fods, 4 Infanteriregimenter, 3 Fæstningsartillerikompagnier, 1¹/₂ Ingeniørkompagni, Kommandantskabet, Fæstningsintendanturen, Personalet ved Sundhedstjenesten samt en Del Syge; endvidere et stort Antal Vogne og Heste, Bagage, Mun-deringssager m. m.

Endnu var der meget Materiel tilbage i Fredericia, og for ^{saa} længe som muligt at fortsætte Overførslen af dette efterlodes i Fæstningen et Tropperideau, bestaaende af 3¹/₄ Kompagni Infanteri og

Et Tropperideau efterlades, bag hvilket Materieltransporterne fortsættes.

ikke forblive i Fredericia, hvorfor han snarest ønskedes erstattet med en anden. Ved sin Afreise overdrog Generalen, for ikke at efterlade Byen uden Øvrighed, Kapitain i Fredericias Borgervæbning, Kjøbmand P. Hansen, indtil videre den Borgmesteren og Byfogden hidtil tildelte Myndighed.

200 Fæstningsartillerister samt lidt Rytteri og Ingenieurtropper, tilsammen c. 1000 Mand*), underlagt Oberstlieutenant G. J. W. Nielsen, hvem General Lunding besluttede at overgive Kommandoen, saasnart Hovedstyrken af Garnisonen var indskibet. Oberstlieutenant Nielsen erholdt følgende Instruktion:

— — — „Kommandantskabet skal med Hensyn til Opfattelsen af den Dem stillede Opgave ikke undlade at meddele følgende Passus af en igaar fra Overkommandoen modtagen Skrivelse:

„Saa længe denne sidste Evakuation (af det øvrige Materiel, efterat det riflede Skyts og Ammunitionen ere bortskaffede) finder Sted, maa derfor Besætningen i Fæstningen indskrænkes til en mindre Styrke, der blot markerer dennes Besættelse, og hvis Re-traite i paakommende Tilfælde er sikkert ved Tilstedeværelsen af de nødvendige Transportmidler.“

„Herefter og i Forbindelse med en fra Hs. Excellence Krigsministeren direkte fremkommen Udtalelse er det utvivlsomt, at hvad der ønskes, er, at Rideauet skal blive staaende, saa længe Fjenden tillader det, for bagved det at fortsætte Evakuationen; men selvfølgelig vil der ved en Opgave af en saa precair Natur være mange Omstændigheder at tage i Betragtning, som alene den, der er paa Stedet, kan opfatte, og som udelukke alle Special-Instruktioner, overladende Spørgsmaalet om rette Tid og rette Maade at vige paa til den Kommanderendes Konduite.

Idet jeg meddeler Hr. Oberstlieutenanten Ovenstaaende, overdrager jeg Dem fra det Øieblik, jeg forlader Fæstningen, Kommandantskabet over denne.“

Rideauet udstilledes samme Aften. Den hidtil havde Forpoststilling bevarede saa vidt muligt; de sædvanlige Patrouiller udsendtes i Nattens Løb, og for yderligere at skjule den Forandring, der var i Færd med at fuldbyrdes, fortsattes alle Arbejder paa de Steder, der vare synlige fra fjendtlig Side.

Hverken d. 26. eller d. 27. havde man i Fæstningen sporet nogen Forandring hos Fjenden, hvis Forposter stode i Linien Damgaard—Taarup—Kjærsgaard—Ødsted Gaard, c. 8,000 Alen fra Fæstningens Volde.

*) Infanteristyrken bestod af:

- 1 Komp. af 7. Reg. (Premi. C. Sørensen),
- 1 do. af 19. do. (Sekondlt. Honnens),
- 1 do. af 21. do. (Kapitain Beissenherz).
- 1 Deling af 14. do. (Premierlt. Brosbøll).

Derimod indløb der til Overkommandoen sidstnævnte Dags Aften fra Feltpolitiet Meddelelse om, at Fjenden fra Morgenstunden syntes at have nærmet sig Fæstningen; Østerrigerne skulde have yttret, at en Storm skulde forsøges, muligvis allerede første Nat, samtidigt med at Preusserne sagdes at have forladt Veile for at forsøge en Storm fra Trælle. Overkommandoen indberettede dette til Krigsministeriet og tog Ordet for at møde en eventuel Storm, idet den sluttede sin Melding med de Ord:

„Saafremt dette maatte bekræfte sig, anser Overkommandoen det for rettest, at hvad der af Tropper alt har forladt Fredericia uopholdelig retournerer dertil.“

28. April.

Krigsministeren delte ikke denne Anskuelse og telegraferede d. 28. Kl. 4¹⁵ Morgen:

„Tropperne maa helst forlade Fredericia, og denne paa Opfordring helst overgive sig. Befalingsmænd maa i Særdeleshed reddes fra Fæstningen.“

Den ommeldte Efterretning bekræftede sig ikke, idet den fjendtlige Forpoststilling d. 28. Morgen var uforandret. Garnisonens Overførsel til Fyen var da tilendebragt, hvilket General Lunding Kl. 5⁴⁵ Morgen tilmeldte saavel Krigsministeriet som Overkommandoen i følgende Depeche:

„Efterat det betegnede Materiel igaar Middags saa godt som ganske var expederet, anvendtes Eftermiddagen og Natten udelukkende til Tropperne, som nu Kl. 5 Morgen paa noget Fæstningsartilleri nær ogsaa ere expederede.

Materieltransporterne fortsættes bag et Rideau under Oberstlieutenant Nielsen, der overtager alt videre Fornødent.

Lunding.“

Umiddelbart derefter afgik General Lunding med Stab til Bøge og overdrog Oberstlieutenant Nielsen Kommandantskabet.

Om Formiddagen indløb følgende Telegram fra Overkommandoen til Oberstlieutenant Nielsen:

„Der maa drages Omsorg for, at det i Telegram af D. D. omtalte Rideau og øvrige Tropper, navnlig Befalingsmænd, sikkert kunne expederes i paakommende Tilfælde. Iøvrigt fortsættes Materielexpeditionen saa længe som muligt. Paa Opfordring maa Fredericia overgives, dog om muligt fri Rømning.“

General Lunding forlader Fredericia og overgiver Kommandantskabet til Oberstlieutenant Nielsen.

Oberstlieutenanten befalede derfor, at Forposterne vel skulde afvise mindre, fjendtlige Patrouiller, men, naar de bleve angrebne af større, fjendtlige Styrker, skulde vige tilbage uden Kamp. I det Hele burde Kamp undgaas, da den sandsynligvis vilde drage en Kapitulation efter sig.

Om Eftermiddagen indløb Underretning fra en af Beboerne i Fæstningens Omegn om, at Fjenden den foregaaende Nat havde patrouilleret ualmindelig ofte, at hans Patrouiller mod Sædvane vare blevne førte af Officerer, at et almindeligt Angreb var paatænkt den følgende Dag, og at der blev arbeidet ved Fuglsang Skov, hvor Fjenden d. 19. Marts havde opkastet et Batteri. Kl. 8 $\frac{1}{2}$ Aften indløb der Melding om, at Fjenden samlede sig i Fuglsang Skov og rykkede frem mod vore Forposter. Dette syntes at bekræfte sig derved, at et mindre, fjendtligt Kommando rykkede frem mod Vestfrontens Forposter, som derefter gik tilbage til Oversvømmelsen foran Koldingværket og Fuglsangsdæmningen. Melding indløb om, at Fjenden indtog en Stilling overfor vore Forposter i kun 50—100 Alens Afstand. Dette berøede imidlertid paa en Feiltagelse, idet Fjenden i Virkeligheden kort efter trak sig tilbage, ligesom man paa fjendtlig Side overhovedet endnu kun var i Færd med at drøfte Beleiringsplanen. Oberstlieutenant Nielsen bestemte sig imidlertid til i Løbet af Natten at indskibe sine Tropper, hvorom han underrettede 3. Division ved Telegram Kl. 10²⁸ Aften. En medvirkende Grund til denne Beslutning var isøvrigt den, at de to i Fæstningen værende Kompagnier af 19. og 21. Regiment d. 29. skulde afløses af to Kompagnier af 7. og 14. Regiment fra Fyen*); disse vare ikke alene ukjendte med den Stilling, de skulde besætte; men denne Stilling vilde tillige for Fjendens Øine blive indtaget paa en usædvanlig Tid.

Omtrent Kl. 11 Aften blev Rideauet trukket tilbage, Vestfrontens Forposter dog først Kl. 12 Nat, idet man antog, at Fjenden stod i umiddelbar Nærhed af dem, og derfor ønskede, at den øvrige Del af Rideauet var indskibet, hvis Fjenden angreb. Indskibningen var fuldført Kl. 12 $\frac{3}{4}$ Nat.

Med Rideauet fulgte den sidste Materieltransport fra Fæstningen, nemlig 50 Heste fra Vognparken; endel mindre gode Heste tilligemed endel Færsvogne efterlodes.

Endnu efter de sidste Troppers Afmarche fortsattes Transporterne

*) Anledningen hertil var en Ordre om, at 9. Brigade skulde afgaa til Nørrejylland (hvorom senere).

fra Fredericia med nogle faa Fartøier og et meget udmattet Skibsmandskab, og overførtes noget Artillerimateriel, nogle Kasser med Munderingssager o. l. Endelig ophørte al Kommunikation med Fæstningen d. 29. April Middag, da Østerrigerne rykkede ind. Kl. i Eftm. saas fra Middelfart det østerrigske Flag vaie fra Fredericias Volde.

Alt det rifede Skyts, endel glatløbet Skyts, samtlige Patron- og Bagagekarrer tilligemed Størstedelen af Beholdningerne af Munderingssager, Armatur og Fødemidler lykkedes det at overføre saavel som Størstedelen af Ammunitionen og Krudtet; derimod maatte efterlades 239 Piecer af ældre System*). Forinden Afmarchen fornagledes samtlige efterladte Piecer, saavel i Værkerne som i Arsenalet, Smaarekvisiterne borttoges, og Ladetøiet sønderloges; endel Projektiler nedgravedes og c. 100 Centner Krudt styrtedes i Vandet, hvorimod nogle hundrede Centner maatte efterlades, da den knappe Tid ikke tillod deres Ødelæggelse. Hvad der efterlodes af Naturalforpleining, Brændsel m. m. uddeltes til Byens Fattige ved den konstituerede Borgmester.

Hvad Ingenieurmateriel angik, var man efter Ingenieurkompagniernes Indskibning d. 27. hovedsagelig henvist til civil Assistance for at faae Sagerne bragte til Broen, hvor desuden kun faa Fartøier vare disponible. Særligt søgtes Redskabsbeholdningen reddet, dog reddedes ogsaa Telte, Sprøiter, Bjælker, Planker, Faskiner, Skandsekurve o. s. v. Af Tømmerbeholdningen dannedes Flaader, der, efter at være lastede, af Vind og Strøm førtes over til den fyenske Kyst.

I Fæstningen efterlodes foruden det i Værkerne anvendte Materiel, Barakker, Hytter m. m., en større Tømmerbeholdning, hvoraf dog en stor Del bragtes Byens og Omegnens Beboere ihænde, 3-4000 Sandsække, talrige Fodangler m. m.

Et stort Forpleinings- og Sanitetsmateriel var endelig ogsaa blevet overført.

Paa fjendtlig Side kom man d. 29. Form. i Kundskab om Fæstningens Rømning. Da nemlig de den nævnte Dags Morgen fremrykkende, østerrigske Patrouiller hverken bemærkede Forposter eller det sædvanlige Arbejdsmandskab, og da nogle fra Byen kommende Indvaanere udsagde, at Fæstningen var rømmet af vore Tropper, udbredte Efterretningen herom sig hurtigt, og Indrykning blev strax befalet.

Fjenden erholder Kundskab om Rømningen.

*) Bilag 4 giver Oplysning om hvad der af Artillerimateriel blev overført til Fyen, og hvad der maatte efterlades.

General, Grev Nostitz, hvis Brigade besatte Fæstningen, udnævntes til Kommandant i samme og paabegyndte ufortøvet Fæstningsværker-nes Ødelæggelse. Kun de mod Søsiden vendende Bastioner og Forbindelseslinier, der kunde komme til Nytte overfor et Forsvar mod Fyens Siden, samt Citadellet lodes urørte og gaves en stærkere Armering.

II. Korps fik et mere udstrakt Kantonnement. Brigaden Dormus lagdes N. for Veien Fredericia—Havreballegaard og overtog Kystbevogtningen indtil henimod Veile, Brigaden Tomas S. for nævnte Vei mellem Fredericia og Gudsø og bevogtede Kysten ved Lille Belt; Brigaden Nostitz forblev i Fredericia. Brigaden Gondrecourt belagde Egnen mellem Gudsø og Kolding samt Byerne Kolding og Christiansfeld og bevogtede Kysten mod Syd indtil Haderslev Fjord. Kavaleribrigaden forblev med Stab i Kolding, Windischgrätz Dragoner ved Leirskov; Husarregimentet Lichtenstein var fordelt ved Infanteribrigaderne. Korpsartilleriereserven med de tekniske Tropper lagdes i Fredericia.

Betragtninger til
Fredericias For-
svar og Rømning.

Naar henses til den Tilstand, i hvilken General Lunding i Slutningen af December 1863 forefandt Fredericia Fæstning*), maa det erkjendes, at der i de fire Maaneder, hvorigjennem Forsvaret af Fæstningen blev ført, var blevet udrettet overordentlig meget. Ganske vist stod der ved Rømningen flere og ikke uvigtige Arbeider tilbage at udføre, men det var dog lykkedes at sætte Fæstningen i saadan Forsvarsstand, at den, hvad Generalen udtalte i sin Slutningsrapport, i Begyndelsen af den anden Halvdel af April kunde betragtes som sikkert saavel mod Overtumpling (coup de main) som mod det voldsomme Angreb (attaque de vive force).

Armeringen var efterhaanden bleven rigelig, idet Fæstningens Volde, Udenværker og befæstede Leir d. 25. April vare monterede med ialt 239 Piecer.**)

Levnettsmidler til 16000 Mand for 14 Dage vare tilstede i Fæstningen; den fremtidige Forsyning af enhver Art var sikkert ved betydelige Magasiner i Skibe og paa Fyen.

*) Se II. Del pag. 40.

**) Se Bilag 3.

Vare Forholdene saaledes i disse Henseender lyse nok, saa var det efter Generalens Skjøn et mærkt Punkt ved Forsvaret, at Garnisonen ingensinde naaede op til den af ham forlangte Styrke af 16 Batailloner; d. 25 April, efterat 8. Brigade imod Generalens levende Protest var afgaaet til Dybbølstillingen, udgjorde den endog kun 10½ Bataillon med tilsammen 9530 Underkorporaler og Menige.

Det var Generalens Frygt for, at en „attaque de vive force“ mod den befæstede Leir vilde medføre Fæstningens Fald, der ledede ham til at lægge en saa stor Vægt paa til enhver Tid at have en stærk Besætning i selve Leiren. Generalen oversaa dog vistnok herved, at selv om det lykkedes Fjenden at erobre den befæstede Leir, var det dog ikke gjørligt for ham blivende at sætte sig fast i den, saafremt han ikke strax kunde skride til en formelig Beleiring af Fæstningen; som tidligere fremhævet, havde iøvrigt General Mülbe udtalt sig i samme Retning for de Allieredes Overkommando.*) I Virkeligheden synes det, at de gjentagne Begjæringer om at faae Forstærkning væsentligt skyldtes en Tilbøielighed til at stille Alt i første Linie**). Fremdeles oversaa Generalen, at selv om Garnisonen var utilstrækkelig, maatte der, hvis Fæstningen blev alvorligt angrebet — ikke ved et Bombardement, der kun sjeldent danner Indledningen til et alvorligt Angreb — være Tid nok til at skaffe den Forstærkning andetsteds fra. En større Økonomi med Besætningen vilde under de givne Forhold have været tilraadelig for derved at danne sig en Reserve.

Generalens ideligt gjentagne Begjæringer om en stærkere Garnison samt om en Forøgelse af Fæstningens Artilleri- og Ingenieurstyrke udøvede desuden et Tryk paa Overkommandoen og læmmede dens Handlefrihed; Overkommandoen veg tilbage for at berøve Fæstningen Dele af dens Garnison til Gunst for den svage Besætning paa andre Punkter. Først henimod Midten af April, da Forholdene i Dybbølstillingen tvang dertil, bestemte Overkommandoen sig til at trække Forstærkning til fra Fredericia, en Foranstaltning, der selvfølgelig ikke i mindste Maade udsatte Fæstningen for Fare. Ligeledes forblev en forholdsvis stor Artilleri- og Ingenieurstyrke i Fredericia, i Stedet for at overføres til Dybbølstillingen, hvor den vilde have gjort langt større Nytte.

*) Se II. Del pag. 113.

***) Se saaledes Tropicfordelingen II. Del pag. 115 og pag. 286.

Beslutningen om Rømningen skyldtes Erkjendelsen hos Regjeringen af, at Kræfterne ikke forslog til Løsningen af de mange forskjellige Opgaver, der stilledes til Hæren. Fjenden nærede, som man vidste, Planer baade mod Als og Fyen; det var et Spørgsmaal, om vi foruden at dække begge disse Øer med deres udstrakte Kyster tillige formaade at bevogte og forsvare Limfjordens udstrakte Kyst samt endelig at give Fredericia den nødvendige Garnison. Hvor vanskelige Forholdene vare, fremgaar af den ovenfor givne Skildring af Tilstanden paa Fyen ved Hovedkvarterets Forlæggelse dertil, saavel hvad angik Forsvarsstyrken paa Øen som Kystbatterierne. En Forandring var paatrængende; Spørgsmaalet var blot, hvorvidt Rømningen burde gjælde Fredericia eller Vendsyssel. Som Udfaldsporte havde intet af Punkterne stor Betydning; foran Fredericia maatte det være muligt for vor Modstander at lægge en Troppstyrke stærk nok til at hindre Udfald fra vor Side, og S. for Limfjorden var det endnu vanskeligere for os at optræde med Overlegenhed. Men henset til den Modstandskraft, som det efterhaanden var lykkedes at bibringe Fæstningen, og som tvang Fjenden til at indlede en Beleiring, hvis han i Virkeligheden vilde stille sig dens Erobring som Maal, fremdeles henset til det moralske Tryk, som det maatte udøve paa Hæren, at overgive Fæstningen uden Betingelse i Fjendens Hænder, og endelig henset til Vanskeligheden ved at forsvare Landet N. for Limfjorden, hvis Fjenden foretog et alvorligt Angreb derimod, maa det sikkert indrømmes, at Meget talte for at rømme Vendsyssel fremfor Fredericia. Regjeringen valgte imidlertid at rømme Fredericia og gjorde det af Grunde, der senere ville blive angivne. *)

Det maa erkjendes, at Rømningen medførte det Gode, at et stort Artillerimateriel med tilhørende Personel frigjordes til Forstærkning af Forsvaret af Fyens og Als's Kyster, ligesom den medførte et andet Gode, det nemlig, at man paa alle Punkter — Als, Fyen og Vendsyssel — lagde Vand mellem sig og sin Modstander, hvorved Forsvaret i sin Helhed maatte vinde i Styrke. Det er ogsaa utvivlsomt, at den tagne Beslutning kunde være kommen Landet til Nytte; Spørgsmaalet var kun, hvorledes den derved skabte Situation benyttedes. Som det Følgende vil vise, benyttede Regjeringen den til at forøge Troppstyrken i Jylland i den Grad, at den blev til et Armeekorps. Men at rømme Fredericia for at give Vendsyssel en stærk Besætning var — bortset fra, at denne Forøgelse blev unyttig, ved at den skete umiddel-

*) Se Krigsministeriets Skrivelse af 26. April til Overkommandoen.

bart inden Vaabenhvilen — en angribelig Akt. Den stred mod Erfaringerne fra den treaarige Krig om det frontale Forsvars ringe Betydning i Sammenligning med Flankeforsvaret; den blev, hvad det Følgende vil vise, en Kilde til Ulykke ved nemlig at svække vor Modstandskraft paa andre og vigtigere Punkter; endelig røbede den en famlende Usikkerhed paa vor Side.

Rømningen af Fredericia var i og for sig forsvarlig. Men den overilede Udførelse deraf, den Omstændighed, at man ikke traadte i Underhandling med Fjenden angaaende Betingelserne for Rømningen, og endelig Konsekvensen deraf, nemlig Forøgelsen af Troppstyrken i Vendsyssel, udæsker Kritiken. En Rømning af Nørrejylland med den Tanke at forstærke Fredericias, Fyens og Als's Forsvar vilde da sikkert have været at foretrække.

Den Maade, hvorpaa Rømningen af Fæstningen foregik, bedømtes forskjelligt i Krigsministeriet og ved Overkommandoen. Medens Krigsministeren sendte General Lunding sin Tak for den fortrinlige Udførelse af Rømningen og foreslog Generalen at udhvile i det nordlige Fyen, var Overkommandoen misfornøiet med den Maade, hvorpaa Rømningen var foregaaet, og navnlig med, at Kommandanten saa hurtigt havde trukket Garnisonens Hovedstyrke bort, samt over at han sluttelig havde afgivet Kommandoen, inden Fæstningen var helt forladt.

Overkommandoens Misnøie med Garnisonens hurtige Overførsel var, som den udtalte i Skrivelse af 19. Juni til Krigsministeriet, begrundet deri, at den ved Modforestillinger mod Rømningen havde haabet at kunne faae den kontremanderet. Den overraskedes imidlertid ved General Lundings telegrafiske Melding af 28. April om, at han Kl. 5 $\frac{1}{2}$ Morgen med saa godt som samtlige Tropper havde forladt Fæstningen og overgivet Kommandoen til Oberstlieutenant Nielsen.

Der var efter Overkommandoens Skjøn ingen Anledning til at paaskynde Rømningen i den Grad, som det skete, saa meget mindre som Fæstningen ikke kunde være udsat for at tages ved et coup de main, og ingensomhelst Efterretninger, som kunde tillægges Vægt, vare indløbne om, at Fjenden forberedte et snarligt Angreb.

General Lunding hævdede herimod, at Evakuationen var sket i Overensstemmelse med Overkommandoens Fordringer i Skrivelse af 25. April, ja for Troppernes Vedkommende vel endog med en noget større Risiko end foreskrevet i bemeldte Skrivelse, der forlangte, at Evakuationen skulde begynde med Tropperne. Generalen havde først

ladet de Troppesafdelinger overskibe, som det for Hemmeligholdelsen af Foretagendet ansaas for ønskeligt at fjerne fra Fæstningen, dernæst det vanskeligt transportable Feltartilleri og Fæstningsmateriellet, indtil alt riflet Skyts med Tilbehør var bragt i Sikkerhed, hvorefter den egentlige Troppetransport udførtes; sluttelig var der under Dækning af en ringe Styrke blevet fortsat med Materieltransporterne.

Evakuationen havde været i 2 $\frac{1}{2}$ Døgn, og Generalen forment, at naar der toges Hensyn til den korte Tid og de faa Transportmidler, maatte Resultatet af Overførslen kaldes godt; der maatte ses hen til Mængden og Størrelsen af det Materiel, der overskibedes, og ikke til hvad der af det i Fæstningen ophobede Materiel maatte efterlades.

Dette Svar omgik imidlertid Overkommandoens egentlige Anke. Spørgsmaalet var ikke det, hvorvidt Tiden var bleven godt benyttet, men om det havde været nødvendigt at fremskynde Rømningen i en saadan Grad, at et stort og kostbart Materiel gik tabt.

Overkommandoens Anke over, at Generalen havde afgivet Kommandoens, forinden Fæstningen var fuldstændigt rømmet, besvarede Generalen derhen, at han ikke kunde være i Tvivl om, at naar Fæstningen var forladt af sin Garnison, og denne kun havde efterladt en Forpostlinie for at markere en Besættelse og overlevere Fæstningen til Fjenden, var Kommandantens Hverv til Ende og Tidspunktet for hans Afgang betegnet ved de sidste Garnisonstroppers Afgang.

Ved dette Svar synes Generalen at have overset, at Rideauets Opgave ikke ene var at markere en Besættelse og overlevere Fæstningen til Fjenden, men at Opgaven var i Læ af Rideauet at fortsætte Overførslen af Materiel, saalænge det var muligt.

Det var en overordentlig vigtig Opgave, der forelaa til det Sidste, en Opgave, ved hvis Løsning der krævedes stor Omsigt og sandsynligvis Opbydelsen af stor Energi. Det er beklageligt, at feilagtige Efterretninger bevirkede Rideauets Afmarche og derved Tabet af et meget stort Materiel, men det er sikkert utvivlsomt, at Rideauets hurtige Inddragning skyldtes den Omstændighed, at Kommandanten havde afgivet sin Kommando.

Men selv bortset fra den større eller mindre Opgave, der ved Rideauets Etablering stod tilbage, bør sikkert en Kommandant forblive paa sin Post indtil det Sidste. Det er vel ogsaa udenfor Tvivl, at det kun var General Lundings Misnøie med den tagne Beslutning om Fredericias Rømning, der foranledigede ham til at afgive Kommandoens. Generalen havde tidligere givet Exempel paa det samme, nemlig d. 13. Februar, da Fæstningens mangelfulde Tilstand, den svage Garnison,

Manglen paa Artilleri og Ingenieurer o. s. v. virkede trykkende paa ham.*)

Der blev ikke indledet Underhandlinger med Fjenden angaaende Betingelser for Overgivelsen af Fæstningen. General Lunding overleverede vel Oberstlieutenant Nielsen ved sin Afreise fra Fæstningen tvende Udkast, et til en Indledning af Underhandlinger, et til en Basis for disse, men de bragtes ikke til Anvendelse.

B. Begivenhederne paa Fyen efter Fredericias Rømning og indtil Vaabenhvilen.

Ved den d. 28. April tilendebrogte Overførsel af Fredericias Garnison var 3. Division bleven samlet paa Fyen og kantonnerede i Fyens nordvestlige Del. Ordre udgaves angaaende Ordningen af Kystbevogtningen; men endnu inden disse vare udførte, bevirkede nye Direktiver fra Krigsministeriet atter Forandringer. Direktiverne indeholdes i den tidligere omtalte Skrivelse fra Krigsministeriet af 26. April, hvori Grundtrækkene for den fremtidige Krigsførelse angaves. Skrivelsen lød:

„Efter at have overveiet Følgerne af de sidste Dages Begivenheder ved Armeen og deres Indflydelse paa det fortsatte Forsvar af Landet er det blevet Ministeriet klart, at de to Flankestillinger paa Halvøen for Størstedelen have tabt deres Betydning. Hverken fra Als eller Fredericia vil det være muligt for den danske Hær at debouchere for at angribe Fjenden, da denne er saa stærk, at han med Sikkerhed kan holde Als lukket ved Hjælp af Stillingen paa Dybbølbjerg, ligesom Fredericia er indesluttet ved Stillingen bag Elbo Dalen, og da vort Tab af Befalingspersonale er saa stort, at det vil være altfor voveligt i den nærmeste Fremtid at bringe Armeen i aaben Mark ligeoverfor en stor Overmagt.

Grundtrækkene
for den fremtidige
Krigsførelse.

Øen Als har tilvisse sin politiske Betydning, men dog ikke større, end at Ministeriet anser de derværende Troppers Konservasjon og rolige Overgang til Fyen for at være mere vigtig for Landet, end Bevarelsen af Stillingen.

Hvad derimod Fredericia angaar, da har denne ikke nogen politisk

*) Se II Del pag. 47.

Betydning, da det Land hvori den ligger, uomtvistelig er dansk. I militær Henseende har den, efter det ovenfor bemærkede, ikke nogen Vigtighed, og Ministeriet maa derfor anse det ligesaa urigtigt at binde en stor Styrke til denne Plet, medens det er usikkert, om Fjenden overhovedet vil angribe Fæstningen, som at kræve et anstrængende og kostbart Forsvar, der muligt vilde medtage Størstedelen af Armeens Kræfter. Det maa her erindres, at Fæstningen mangler de nødvendige Dækningsmidler for Besætningen, men navnlig, at Fjenden ved sit langtrækkende Skyts, efter den Erfaring vi have vundet ved Dybbøl, vil være i Stand til fuldstændigt at afskære Adgangen til Fæstningen og gjøre det umuligt at bringe Besætningen i Sikkerhed, naar Fæstningen ikke længer kan holdes.

Med disse Betragtninger for Øie maa Ministeriet anse det rettest, at Forsvaret af Als udføres med det mindst mulige Antal Tropper, medens de øvrige Tropper og alt unødvendigt Forsvarsmateriel evakueres til Fyen, samt at Fredericia Fæstning snarest forlades. Det maa herved ikke komme i Betragtning, at det muligen bliver nødvendigt at lade en Del af Materiellet gaa tabt. Det har ydet sin Tjeneste, medens Dybbøl beleiredes, og ligeoverfor Vigtigheden af, at Tropperne og især Befalingspersonalet konserveres, har Tabet af endel Materiel mindre Betydning. Naturligvis medtages iøvrigt af Materiellet saameget, som det er muligt.

Det staar nu tilbage at undersøge, hvorledes man paa samme Tid, som man søger at konservere Hæren for senere Begivenheder, kan udfinde Veie, ad hvilke man dog kunde forurolige Fjenden og om muligt dække Jylland noget. Hertil kræves Operationer, som maatte gaa ud fra det nordligste Jylland, i hvilken Hensigt den 4. Division maatte betydeligt forstærkes. Tillige maatte vi for at forurolige Fjenden sættes i Stand til at udføre større eller mindre Landgange hvor somhelst paa Kysterne.

Iøvrigt sammendrages paa Fyen den Del af Armeen, der borttages fra Flankestillingerne, og Ministeriet er af den Mening, at Statens Interesser ville være vel varetagne, naar Danmark, foruden den i den nordlige Del af Jylland opererende Styrke, kan paa Fyen have en godt udrustet Feltarmee paa c. 35,000 Mand.

Lundbye.“

I Følgeskrivelsen henlede Krigsministeriet specielt Opmærksomheden paa de omtalte Landgangsexpeditioner.

„Ministeriet tror allerede nu at maatte bemærke, at disse Expeditioner dels maatte bestaa af mindre Korps, der med stor Frihed

kunde operere paa egen Haand, og hvis Øiemed navnlig matte være at udspeide og forurolige Fjenden, dels af større Landgangsbrigader, f. Ex. 2 saadanne, hver paa c. 5,000 Mand, som maatte kunne foretage offensive Operationer.“

I Kontinuation heraf gav Ministeriet endnu samme Dag Ordre til, at 9. Brigade (sammensat af Brigadens to oprindelige Regimenter, 19. og 21.) skulde afgaa til Aalborg for at indlemmes i 4. Division.

Krigministeriet
beordrer 9. Bri-
gade til Vend-
syaesl.

Efter Modtagelsen af denne Skrivelse tilskrev Overkommandoen under 28. 1. Division for at sætte denne i Kundskab om Fredericias Rømning og Ministeriets Opfattelse af den derved skabte, nye Situation, og forespurgte Divisionen, om den havde Noget at erindre imod, at Styrken paa Als formindskedes med 1 Infanteribrigade, 1 Halvregiment Kavaleri og 1 Feltbatteri. Divisionen udtalte i sin Svarskrivelse af 30. April, at naar Hensyn toges til den Assistance fra Marinen, paa hvilken man troede at turde gjøre Regning, mente den ikke at burde modsætte sig denne Afgivelse.*)

Under 29. April besvarede dernæst Overkommandoen Krigsmini-
steriets ovennævnte Skrivelse af 26. Den udtalte som sin Anskuelse,
at, naar 4. Division forøgedes med 9. Brigade, var der ingen Anledning
til yderligere at forøge dens Styrke, eftersom man under ingen Om-
stændigheder var i Stand til at give Divisionen en saadan Styrke, at
den med Overlegenhed kunde optræde ligeoverfor Fjenden. Over-
kommandoen fraraadede ligeledes at binde en større Del af Transport-
flaaden til det nordlige Jylland; ikke alene stode betydelige Transporter
tilbage at udføre for at evakuere fra Als det der ophobede Materiel,
men man vilde desuden derved berøve sig Midlerne til at udføre
de i Ministeriets Skrivelse omtalte Landgangsforsøg. Disse sidste burde
sikkert foreløbigt indskrænkes til Foretagender med mindre Styrker;
en Del af de paa Fyen værende Tropper vare nemlig under Reorgani-
sation, og Resten, der var anvendt til Bevogtning af Øens nordvestlige
og vestlige Kyst, var ikke større end fornødent, for at denne Tjeneste
betryggende kunde udføres. Sluttelig udtalte Overkommandoen sin
Betænkelighed ved at svække Øen Als's Besætning i nogen væsentlig
Grad, „saalænge der skulde tænkes paa et alvorligt Forsvar, der efter
Overkommandoens Formening i ethvert Fald maatte have for Øie,
indtil Evakuationen fra Øen af Alt, hvad der ikke ligefrem var nødven-
digt for Besætningen, var fuldbyrdet.“**)

Overkommandoen
fraraader en
yderligere For-
øgelse af Styrken
i Vendsyaesl.

*) Se nærmere herom under „Begivenhederne paa Als“.

***) Bilag 5 indeholder Overkommandoens Skrivelse af 29. April til Krigsministeriet.

9 Brigade over-
føres til Vend-
syssel.

Foreløbigt afgik 9. Brigade til Nørrejylland. Under Overførslen til Hals skulde Brigaden alarmere paa Jyllands Østkyst, hvilket skulde bestaa deri, at f. Ex. en Bataillon skulde landsættes i Sandbjerg Vig, og saafremt der Ø. for Horsens intet Fjendtligt fandtes, trænge frem mod denne By, alarmere, o. s. v. og dernæst atter indskibes; Resten af Brigaden skulde alarmere ved Aarhus, udbrede Efterretning om en større Landgang og eventuelt endog landsætte en mindre Styrke her. Hovedøiemedet for den samlede Brigade var imidlertid at naae Hals, og den antydede Expedition burde derfor ikke væsentligt forsinke Ankomsten dertil.

D. 29. April Kl. 10 Form. begyndte Indskibningen ved Baaring Vig. De fra Høruphav tilkaldte Transportmidler, 4 Dampskibe med 2 Seilbrigger, ankom dog først i Dagens Løb, saa at Indladningen ikke var endt før Kl. 7 $\frac{1}{2}$ Aften; man havde da maattet lægge Beslag paa endnu 3 Transportbaade for at kunne medføre Ammunitions- og Bagagekarrer samt de nødvendigste Ride- og Trækheste. Imidlertid reiste der sig en stærk paalands Storm, som gjorde det umuligt at tage Baade paa Slæb. Ikke desto mindre afgik 19. Reg.'s II, der skulde landsættes i Sandbjerg Vig, om Aftenen, ledsaget af Dampkanonbaaden Schrødersee, hvorimod Resten af Brigaden, paa en mindre Styrke nær, først afseilede næste Morgen, eftersom Skibsførerne ikke vovede at lægge ud i Nattens Mørke.

Transporten med 19. Reg.'s II naaede op under Endelave, men maatte paa Grund af stærk Snestorm fra Nordvest ligge Natten over paa dette Sted og næste Dag seile tilbage til Baaring Vig, hvor Bataillonens udskibedes i høist forkommen Tilstand og gik i Kvarter i Veilby. Den følgende Dag, d. 1. Mai Kl. 4 $\frac{3}{4}$ afgik den tilligemed en resterende, mindre Styrke af 9. Brigade, paa 2 Dampskibe og 1 Transportbaad direkte til Hals. Underveis meddelte en Krydsjagt, at Fjenden var i Ebeltoft; Transporten stod derfor ind under Jernhatten S. for Grenaa og sendte en Officer i Land for at rekognoscere; Fjenden havde imidlertid forladt Ebeltoft, og Tanken om en Landsætning maatte opgives.

Overlagt over den
aktive Armees
Fordeling d.
1 Mai.

Efter alle ovennævnte Troppedislokationer var Hærens Fordeling d. 1. Mai:

Paa Fyen.

Hovedkvarteret.

Armeens Artilleri.

Betjeningsmandskab og Bepænding til 4. og 13. Batteri.

Fæstningsartillerikommandoen:

- 1., 2. og 5. Fæstningskompagni.
- Artilleridepotet.

Ingenieurkommandoen ved den aktive Armee.

- 2. og 4. Ingenieurkompagni (heraf stilledes d. 30. April 2. Ingkomp. til 3. Divisions Raadighed).

2. Division.

- Den Kgl. Livgarde til Fods.
- 3. Brigade (16. og 17. Reg.).
- 8. — (2., 9., 20, 22. Reg.).*)
- 2. Divisions Artillerikommando:
 - 11. Batteri.

3. Division.

- 7., 13. og 14. Regiment.
- 3. Divisions Kavalerikommando:
 - 4. Dragonregiments 1 Halvregiment.
- 3. Divisions Artillerikommando:
 - 3., 6. og 12. Batteri.
- Arbejderbataillonen fra Fredericia.
- Streifkorpset under Kapitejn Aarøe.

Paa Als:

Kommandoen paa Als (1. Division).

- 2. Brigade (3. og 18. Reg.).
- 4. — (4. og 6. Reg.).
- 5. — (8. og 15. Reg.).
- 6. — (5. og 10. Reg.).
- 7. — (11. og 12. Reg. samt Mels Detachementet med 1. Batteri).
- 3. Kavaleribrigade:
 - Gardehusarregimentets 1. Halvregiment.
 - 4. Dragonregiments 2. Halvregiment.
- Artillerikommandoen paa Als:
 - 2., 8., 9., 10. Batteri foruden 1. Batteri (se ovenfor).
 - Espingolbatteriet.
 - 3., 4. og 6. Fæstningskompagni.
 - Artilleridepotet.

*) 2., 9., 20. og 22. Regiments Styrke af Underkorporaler og Menige under Gevær udgjorde d. 27. April kun henholdsvis 573, 931, 881 og 422 Mand. 2. og 22. Reg. indlemmedes d. 30 April i 8. Brigade.

Ingenieurkommandoen paa Als:

- 1. og 5. Ingenieurkompagni.
- Brokompagniet.
- Ingenieurparken.
- Arbeiderafdelingen paa Als.

I Nørrejylland.

4. Division:

- 1. Regiment.
- 9. Brigade (19. og 21. Reg.).
- 1. Kavaleribrigade:
 - 3 og 5. Dragonregiment.
- 2. Kavaleribrigade:
 - Gardehusarregimentets 2. Halvregiment.
 - 2. og 6. Dragonregiment.
- 4. Divisions Artillerikommando:
 - 5. og 7. Batteri.
- 3. Ingenieurkompagni.

Styrkeforholdet var omtrent følgende, efterat en i Maanedens sidste Dage tilgaaet Rekrutmasse fra Skolerne i Kjøbenhavn, Nyborg og Odense var bleven fordelt: 12—13000 Mand paa Fyen, 19—20000 Mand paa Als, 8000 Mand i Jylland.

Forsvaret af
Fyen.

Forsvaret af Fyen*) ordnedes saaledes, at 3. Division overtog Strækningen fra Baaring Vig til Brendeaa, 2. Division fra Brendeaa til Avernæs**).

3. Division (Stabskvarter Nørre Aaby) fordelte sin Styrke paa følgende Maade:

14. Regiment fik Besættelsen af Kyststrækningen fra Baaring Vig til Hindsgavl samt af Fænø, 7. Regiment Fønsskovs Odde og Kysten mod Syd til Brendeaa. 4. Dr. Reg.'s 1. Halvreg. bevogtede den mellemfaldende Kyststrækning samt Kysten ved Baaring Vig. 13. Regiment holdtes i Reserve i Ingslev og Fjelsted m. m. 6. og 3. Batteri lagdes henholdsvis i Middelfart—Stavrby og i Rolund—Viby, 12. Batteri i Roerslev Sogn.

*) Det tidligere Kystbevogtningsdetachment paa 2 Kompagnier befaledes d. 30. ophævet.

***) Se kaart over Fyen.

Arbejderbataillonens laa i Middelfart til Anvendelse ved Anlægget af Kystbatterierne.

2. Ingenieurkompagni var, som tidligere angivet, fra d. 30. April stillet til Divisionens Raadighed.

Civilautoriteternes Hjælp søgtes for saavel paa Kyststrækningen fra Klintestrand til Strib som paa Strækningen fra Fønsskov til Thorø Huse at forhindre enhver Samfærsel med den overfor liggende Kyst.

Kanonbaaden Hauch stationeredes i Fænø Sund, Kanonbaaden Schrødersee mellem Æbelø og Bjørnsknude for at afpatrouillere Strækningen fra Klintestrand til Strib og tillige forhindre Skibe, som endnu maatte være uvidende om Fredericias Rømning, i at løbe ind til Fæstningen.

2. Division (Stabskvarter Brahesholm) overtog Bevogtningen af Kyststrækningen fra Brendeaa til Avernæs; de af Divisionens Afdelinger, der ikke anvendtes ved Kystbevogtningen, skulde kantonneres i den nordligste Del af Divisionens Distrikt for eventuelt at kunne tjene som Reserve for 3. Division. Divisionen fik dog ikke Leilighed til at foretage en Omlægning af sin Styrke, eftersom den allerede under 2. Mai befalede forlagt til Jylland.

D. 1. Mai befalede nemlig Krigsministeriet i Modstrid med Overkommandoens i Skrivelse af 29. April udtalte Anskuelse, at Styrken i Nørrejylland skulde forøges med Livgarden til Fods, 7. og 14. Regiment (for med 1. Reg. at danne en ny 1. Brigade), et 4 Pd.'s riflet Batteri (3.) og et Ingenieurkompagni (4.). Disse Tropper skulde ufortøvet afgaa til Nyborg for derfra at overføres til Hals.*) Ogsaa skulde 2. Divisions Stab,**) Intendantur, Sundhedstropper o. s. v. afgaa til Nørrejylland, hvor en ny 2. Division skulde oprettes under Befaling af Generalmajor Wilster. Overførslen skulde foregaa i Dagene 4.—7. Mai.

Nye Troppeoverførsler fra Fyen til Vendeysseel befales af Krigsministeriet.

Det paa Fyen tilbageblivende Infanteri underlagdes 3. Division. 10. Batteri, som d. 2. Mai var blevet overført til Faaborg***) og underlagt 2. Division, samt 11. Batteri, underlagdes Armeens Artilleri direkte.

I Henhold til de derom førte Forhandlingert) afgik derhos 5. Troppeoverførsler fra Als til Fyen.

*) Det Nærmere herom vil blive skildret under „Begivenhederne i Nørrejylland“.

***) Divisionens Chef, Generalmajor Vogt undtagen, der forblev paa Fyen og senere afgik til Kjøbenhavn.

***) Sammenhold pag. 5.

†) Se pag. 23.

Brigade (8. og 15. Reg.) samt 4. Dragonregiments 2. Halvregiment d. 4. fra Als til Faaborg. Oberst Max Müller, der ligeledes maatte afgaa fra Als*), overdroges Kommandoen over 5. Brigade, der foreløbigt skulde indøves i Udførelsen af Landgange.

Troppestyrken
paa Fyen ved
Vaabenhvilens
Indtræden.

Efter samtlige disse Troppeoverførsler laa paa Fyen kort forinden Vaabenhvilens Indtræden:

Hovedkvarteret.

Armeens Artilleri:

10. og 11. Batteri.

Betjeningsmandskab og Bespænding til 4. og 13. Batteri.

Fæstningsartillerikommandoen:

1., 2. og 5. Fæstningskompagni.

Artilleridepotet.

Ingenieurkommandoen ved den aktive Armees.

2. Ingenieurkompagni.

3. Division:

3. Brigade (16. og 17. Reg.).

8. Brigade (2., 9., 20. og 22. Reg., hvert kun paa 4 Kompagnier).

13. Regiment.

Arbejderbataillonen fra Fredericia.

3. Divisions Kavalerikommando:

4. Dragonregiment.

3. Divisions Artillerikommando:

6. og 12. Batteri.

5. Brigade (8. og 15. Reg.).

Streifkorpset under Kapitejn Aarøe.

3. Division over-
tager Forsvaret
af Fyen.

3. Division (Stabskvarter Nørre Aaby) overtog herefter Bevogtningen og Forsvaret af hele den truede Kyst. Kystbevogtningen fra Vends Herreds nordøstlige Grændse indtil Baaring Vig Landingsbro overtoges af 1½ Eskadron**) af 4. Dr. Reg.'s 1. Halvreg., kantonnerende i Brenderup og Asperup.

3. Brigade (Stabskvarter Middelfart) overtog i Forbindelse med en Eskadron af 4. Dr. Reg.'s 1. Halvreg. Kysten fra Baaring Vig Landingsbro til Brendeaa. Kystbevogtningen paa denne Strækning under-

*) Det Nærmere herom vil blive givet under „Begivenhederne paa Als“.

**) Den resterende halve Eskadron af Halvregimentet anvendtes som Ordonnantser.

lagdes Oberstlieutenant Rosenkrantz, der tog Kvarter i Veilby. 16. og 17. Regiment stilledes jævnsides (førstnævnte nordligst) og med Gamborg Fjord som Skillelinie; 13. Regiment i Harndrup m. m. dannede Reserve.

8. Brigade (Stabskvarter Skovgaard) overdroges i Forbindelse med 4. Dragonregiments 2. Halvregiment Kysten S. for Brendeaa. Brigaden stillede 2. og 9. Regiment i første Linie, og holdt 20. og 22. Regiment i Reserve i den nordlige Del af det Brigaden anviste Distrikt. Regimenterne vare, som tidligere angivet, kun paa 4 Kompagnier. 6. og 12. Batteri lagdes henholdsvis i Middelfart og Stavrby samt i Udby Sogn. Arbejderbataillonens blev paa Grund af de hyppige Desertioner af dens upaalidelige Mandskab forlagt til Roerslev, Voldby og Kustrup; kun et Kompagni forblev i Middelfart.

Streifkorpset under Kapitain Aarøe, der som tidligere anført*), Streifkorpset under Kapitain Aarøe. kantonnerede i Assens nærmeste Omegn, fik, da Hovedkvarteret forlagdes til Assens, Ordre til at overtage Bevogtningen af denne By og til at lade sit Rytteri patrouillere langs Kysten for at hindre al ulovlig Forbindelse med den slesvigske Kyst. For at bringe Korpset op til den tilsigtede Størrelse af 200 Mand bemyndigedes Kapitain Aarøe til at hverve Frivillige ved alle Exercerskoler, og Premierlieutenant Baron Raab til at hverve Mandskab blandt de ved Hæren værende svenske og norske Frivillige. I Begyndelsen af Mai forsynedes Korpset med endel Raketter og senere med nogle smaa Kanoner og Morterer.

Som tidligere angivet, blev der ved Fredericias Rømning saavel Kystbatterierne paa Fyen. Skyts som Personel disponibelt. Der toges derfor ufortøvet fat saavel paa Forstærkning af Kystbatterierne som paa Anlæg af nye Placementer, ligesom ogsaa riflet Skyts bestemtes indført i flere af Batterierne; Arbeidet naaede dog ikke vidt, førend det under den d. 12. Mai indtraadte Vaabenhvile ifølge de for samme vedtagne Betingelser foreløbigt maatte stilles i Bero.

Status af de faste Batterier var ved Vaabenhvilens Indtræden følgende:

Stribbatteriet: 12 Stkr. 84 Pd.'s G. K. I og 4 Stkr. 36 Pd.'s

K. K., alle paa høie Affutager.

Skjærbæk Batteri: 4 Stkr. 18 Pd.'s K. K. paa Slæde.

Kongebrobbatteriet: to tildels indskaarne Placementer, hvert

*) Se II. Del pag. 292.

for 2 Stkr. 12 Pd.'s riflet Skyts med Skydeskaar til Frontalild og 4 Stkr. 18 Pd.'s K. K. paa Slæde.

Vadsnæs Batteriet: 4 Stkr. 18 Pd.'s K. K. paa Slæde. Dette Batteri befaledes d. 9. Mai omdannet og forstærket for 4 Stkr. 12. Pd.'s r. K., men denne Omdannelse kunde under Vaabenhvilen ikke finde Sted.

Alle øvrige Batterianlæg vare kun paabegyndte eller projekterede.

Fordeling af Artilleri- og Ingenieurpersonellet fra Fredericia.

Med Hensyn til Anvendelsen af det Artilleripersonel, som var blevet disponibelt ved Fredericias Rømning, gik Bestræbelserne ud paa at forbedre Kommandoforholdene ved Feltbatterierne, fuldstændiggjøre Besætningen af de fyenske Kystbatterier og udvikle Parkforholdenes Ordning. Det overskydende Mandskab af Fæstningsartilleriet bestemtes til tilligemed et efter dets Størrelse afpasset Befalingspersonale at afgaa til Kjøbenhavn til Tjeneste paa Søforterne. Oberstlieutenant Holm ansattes som høistkommanderende Artilleriofficer ved 3. Division, Kapitein Bahnsen som Kommandør over Fæstningsartilleriet (1., 2. og 5. Fæstningskompagni) og derved tillige som Kommandør over de fyenske Kystbatterier. Det til Kystbatterierne midlertidigt afgivne Personel af 13. Batteri og af Fæstningsartilleriet paa Als vendte tilbage til deres Afdelinger.

Anvendelsen af de ved Fredericias Rømning disponible Ingenieurkompagnier (2. og 4.) er alt angivet.

En Vaabenhvile afsluttes paa 1 Maaned.

D. 10. indløb Meddelelse fra Krigsministeriet om Afslutning af en Vaabenhvile paa 1 Maaned fra d. 12. Mai at regne. De krigsførende Parter skulde beholde deres respektive Stillinger tillands og tilvands og forpligte sig til ikke at forstærke dem under Vaabenhvilen. Blokaden skulde hæves fra dansk Side, og Østerrig og Preussen forpligte sig til at lade Handel, Samfærdsel og Administration gaa sin regelmæssige Gang i Jylland og til ikke at hæve Krigskontributioner.

Fjendens Planer om en Overgang til Fyen.

Som tidligere omtalt, næredes paa preussisk Side allerede i Marts, altsaa længe forinden Fredericias Rømning, Planer om en Overgang til Fyen. Chefen for den preussiske Generalstab, General v. Moltke, tog — i Betragtning af, at det virksomste Middel til en hurtig Tilendebringelse af Krigen, Indtagelsen af Kjøbenhavn, ikke ansaas gennemførlig — Ordet for en Besættelse af det nordlige Jylland i Forbindelse med en Overgang til Fyen. Efter hans Skjøn var Besættelsen af den størst mulige Del af dansk Gebet og især af Fyen bedst

egnet til at udøve et Tryk paa vor Regjering og gjøre den tilbøielig saavel til at rømme Als som til at indgaa paa en Fredsslutning.

De Allieredes Overkommando blev vundet for Tanken, og efterat General v. Moltke var bleven ansat som Stabschef*) ved samme og d. 2. Mai var ankommen til Hovedkvarteret i Veile, foretog han i Dagene 3. og 4. Mai i Forbindelse med Kronprindsen af Preussen en Rekognoscering af Lille Belts Kyster.

Resultatet af denne var, at det maatte være muligt i al Stilhed at anlægge Batterier ved Snoghøi, hvilke, udrustede med det fra Dybbøl hidskaffede Beleiringsskyts og med Feltartilleri, maatte kunne forhindre endog pansrede Skibe i at løbe ind i det bugtede og snevre Farvand af Lille Belt. Den skovbevoxede Kyst overfor Fænø begunstigede Hidførelsen og Opstillingen af svært Skyts og Forberedelserne til en Overgang; stod man paa Fænø, var Opgaven kun at overskride det c. 600 Alen brede Fænø Sund.

Efter Tilbagekomsten fra denne Rekognoscering begav General v. Moltke sig uopholdelig til General v. Gablenz og meddelte denne Planen for Landgangen saavel som de Allieredes Overkommandos Tanke, at overdrage Generalen Udførelsen af Foretagendet, hvortil to østerrigske og to preussiske Brigader skulde anvendes. General Gablenz underkjendte vel ikke Betydningen af Foretagendet, men havde Betænkeligheder af forskjellig Art imod Udførligheden deraf og fremhævede disse under en to Dage senere afholdt Konference. Henset til den paa Fyen værende anselige danske Troppestyrke, de i Nærheden af Øen krydsende Krigsskibe og Usandsynligheden af at kunne overraske os, ansaa Generalen Foretagendet for yderst vanskeligt. Men selv om det lykkedes, troede han ikke at kunne love sig noget videregaaende Resultat deraf, eftersom han forudsatte, at den paa Fyen staaende Styrke nok vilde faae Tid til ved Indskibning at unddrage sig Tilintetgjørelse. Efter hans Mening burde desuden det moralske Tryk, som Erobringen af denne Ø vilde gjøre paa det danske Folk og den danske Regjering, ikke overvurderes. Endelig ansaa Generalen sig ikke beføiet til at udføre det nævnte Foretagende uden først at indhente et udtrykkeligt Samtykke fra sin Regjering. Han udbad sig i den Anledning Instruktioner fra Wien, og Tiden gik saaledes hen med Raadslagninger, indtil den indtraadte Vaabenhvile udelukkede videre Foretagender.

*) Se herom i det Følgende pag. 50.

C. Begivenhederne i Nørrejylland indtil Vaabenhvilen.

4. Divisions Opstilling d. 10. April; Detacheringer fra samme.

4. Division, der i Dagene 3.—5. April fra Mors havde tiltraadt sin Fremrykning mod Syd, var, som tidligere angivet, d. 10. April med Stabskvarter Kalby Gaard naaet frem til følgende Stilling*):

1. Kavaleribrigade (Stabskvarter Silkeborg) i Linien Nørreaa—Salten Langsø—Emborg Bro—Rye Vandmølle.

2. Kavaleribrigade (Stabskvarter Høver Kro) i Linien Knud Sø—Ravn Sø—Sophiendal—Stjær—Snastrup Vandmølle.

Østre Streifkorps under Major Castenschiold (i taktisk Henseende underlagt 2. Kavaleribrigade) i Gjedved og Tvingstrup med fremskudte Patrouiller til Horsens.

Som tidligere omtalt**), havde General Hegermann d. 10. April sendt sin Souschef, Kapitain af Generalstaben Thomsen, til Fredericia for at forsøge en Aftale truffen med General Lunding om en Samvirken med Divisionen til et samtidigt Angreb paa de ved Veile og foran Fredericia værende fjendtlige Afdelinger. Da dette Forsøg ikke kunde lykkes paa Grund af, at Besætningen i Fredericia netop i samme Øieblik ifølge Overkommandoens Ordre var bleven formindsket ved Afgivelsen af en Brigade til Als, havde General Hegermann, som ligeledes tidligere omtalt, afsendt den samme Officer til Hovedkvarteret paa Als for at forhandle med Overkommandoen om en større Fremrykning fra Divisionens Side ind i det Slesvigske.

Saalænge disse Forhandlinger stode paa, gjaldt det for Divisionen mest om ved Rekognosceringer at forberede de paatænkte Fremrykninger, og de i Dagene indtil d. 20. April — paa hvilken Dag Divisionen ved den afsendte Officers Tilbagekomst fik Underretning om Dybbølstillingens Fald — foretagne Detacheringer og Omdisloceringer sigtede derfor mod dette Maal.

D. 11. April udsendtes saaledes et nyt Vestre Streifkorps under Major Fibiger og bestaaende af 3. og 4. Eskadron af 5. Dragonregiment samt et Halvkompani ($\frac{1}{2}$ 4.) af 1. Regiment; Korpset fik samme Opgave som det tidligere Vestre Streifkorps og opererede selvstændigt. Det stod d. 13. i Ring og gik d. 14. til Matstrup.

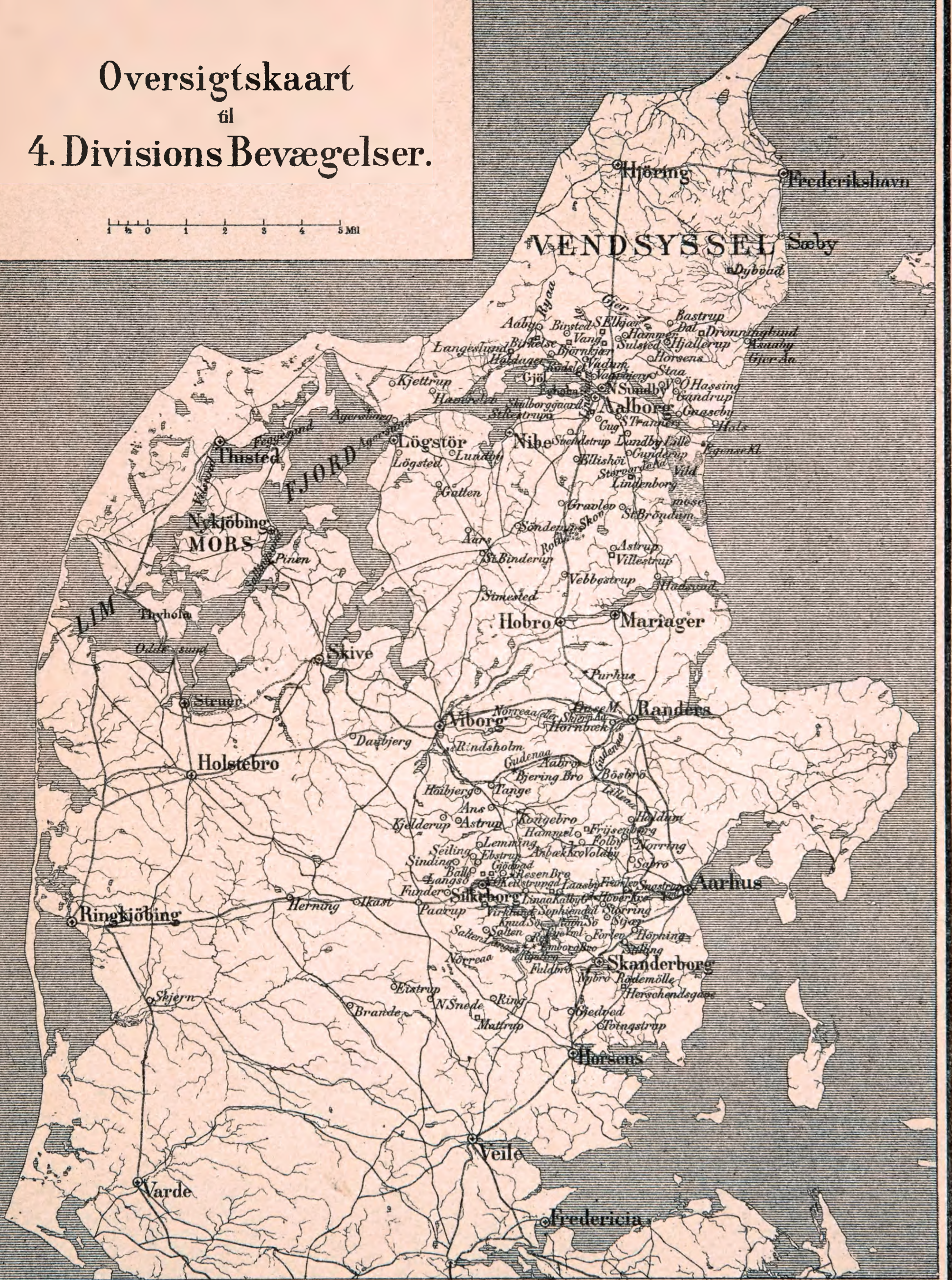
Fra d. 14. stationeredes i Ry et selvstændigt Kommando, bestaaende af 2. Eskadron af 3. Dragonregiment og 3. Kompani af 1. Regiment under Premierlieutenant A. Dahl. Foreløbigt skulde Kom-

*) Se omstaaende Oversigtskaart til 4. Divisions Bevægelser.

**) Sammenhold II. Del pag 258—60.

Oversigtskaart til 4. Divisions Bevægelser.

1 1/2 0 1 2 3 4 5 MBI

mandoet bevogte Strækningen fra Rye Mølle over Emborg Bro til Rye Bro og ved større eller mindre Detacheringer, langt udgaaende Patrouiller og selvstændige Expeditioner skaffe Efterretninger om Fjenden og hindre mindre Streifpartier fra hans Side i at rykke frem.

Endvidere udskiltes d. 15. April, efterat den førstnævnte Plan om en Samvirken med Garnisonen i Fredericia var opgiven, et selvstændigt Kommando under Oberstlieutenant Beck som Chef*). Det formeredes af:

1. Regiment (ikkun 4 Kompagnier**),
- $\frac{1}{2}$ 7. Batteri,
3. Eskadron Gardehusarer.

Kommandoet, hvis Stabskvarter blev Sophiendal, besatte Passene ved Fuldbro og Nybro, hvert med $\frac{1}{2}$ Kompagni og overtog fra d. 20. Bevogtningen af Terrainet mod Øst indtil Herschendsgave; Østre Streifkorps, der forstærkedes med 3. Eskadron af 6. Dragonregiment***), besatte Terrainet fra Herschendsgave mod Øst indtil den gamle Aarhus Landevei og fremsendte Patrouiller indtil Horsens.

Divisionen var saaledes fra d. 15. April (paa hvilken Dag 2. Dragonregiment meldte sig til Divisionen) †) formeret som følger:

1. Kavaleribrigade.	{	3. Dragonreg. (1., 3., 4., 5., 6 Esk.). 1., 2., 5., 6. Esk. af 5. Dragonreg. 5. Batteri. Et Halvkompagni ($\frac{1}{2}$ 4.) af 1. Reg. 1 Deling Ingenieurer.
Kommandoet under Premlt. A. Dahl.	{	2. Esk. af 3. Dragonreg. 3. Komp. af 1. Reg.
Vestre Streifkorps. (Major Fibiger).	{	3. og 4. Esk. af 5. Dragonreg. Et Halvkompagni ($\frac{1}{2}$ 4.) af 1. Reg.

Divisionens For-
mering d. 15.
April.

*) Kommandoet benævntes oprindeligt Divisionsreserve, men kom strax til at optræde selvstændigt.

***) Ved Limfjorden stod 8. Komp. ($\frac{1}{2}$ Komp. ved Agersund med mindre Posteringer i Aalborg og Hals, $\frac{1}{2}$ Komp. i Nykjøbing med en mindre Postering ved Salling-sund); 7. Komp. var ved Østre Streifkorps, 3. og 4. Komp. ved 1. Kavaleribrigade og de derfra udsendte Kommandoer.

****) Et mindre Kommando Gardehusarer, der d. 12. Marts havde sluttet sig til Østre Streifkorps (se II. Del pag. 88, retournerede midt i April til Gardehusarregimentet.

†) Se II. Del pag. 246. Divisionens S sammensætning paa dette Tidspunkt se pag. 3

2. Kavaleri- brigade.	}	2. Dragonreg.
		1. og 5. Esk. Gardehusarer.
		4., 5., 6. Esk. af 6. Dragonreg.
		1/2 7. Batteri.
Kommandoet under Oberstl. Beck.	}	Resten af Ingenieurkompagniet.
		1., 2., 5., 6. Komp. af 1. Reg.
		1/2 7. Batteri, 3. Esk. Gardehus.
Østre Streifkorps. (Major Casten- schiold.)	}	7. Komp. af 1. Reg.
		1., 2., 3. Esk. af 6. Dragonreg.

D. 16. forlagdes Divisionskvarteret til Silkeborg; 2. Kavaleribrigade tog Stabskvarter paa Kalby Gaard.

Divisionen dis-
loceres i Omegnen
af Silkeborg. I de nærmest paafølgende Dage indløb Efterretning om Dybbølstillingsens Fald samt om en forestaaende, fjendtlig Fremrykning op i Jylland. Da Bevægelsen formodedes at skulle foregaa i den østlige Del af Jylland, besluttede General Hegermann at bøie af for den ved at trække sig mere vesterpaa, hvorved Generalen mente at vinde Udsigt til ved Flankeangreb at tvinge Fjenden til en langsom Fremrykning.

D. 20. dirigeredes Divisionens Hovedstyrke (1. og 2. Kavaleribrigade) ud i Egnen Silkeborg—Paarup med Observation af Resen Bro og Broen over Silkeborg Langsø.

Vestre Streifkorps, som d. 19. var blevet forstærket med 2. Eskadron af 5. Dragonregiment, stod d. 20. i Egnen ved Eistrup-Nørre-Snede. De øvrige udsendte Kommandoers Stilling var paa denne Dag uforandret.

5. Eskadron af 3. Dragonregiment (under Ritmester Moe) udsendtes til Skjern for derfra at operere i sydlig og sydvestlig Retning mod Varde og Omegn. Eskadronen naaede d. 20. Herning, d. 21. Skjern.

D. 21. Morgen indtog de ved Paarup bivouakerende Afdelinger en Bivouakstilling Ø. for Funder og gik hen paa Eftermiddagen i Kantonnement, 1. Kavaleribrigade i Silkeborg, Balle, Sinding m. m., 2. Kavaleribrigade i Gjødvad, Øster og Vester Keilstrupgaard, Seiling, Lemming m. m.; Stabskvarter for begge Brigader blev Silkeborg. 1. Kavaleribrigade, hvis Hovedretraitelinie var ad Veien til Skive, fik Alarmplads V. for Funder, medens 2. Kavaleribrigade, der skulde gaa tilbage ad Silkeborg—Viborg Chaussee, anvistes Alarmplads S. for Balle Kirke. Af sidstnævnte Brigade skulde 1 Eskadron

bivouakere ved Funder og 1 i Silkeborg med Observation og Besættelse af Adgangene til Byen, medens 1 Eskadron skulde holde Resen Bro besat og sende et Detachement til Linæa til Forbindelse med Oberstlieutenant Becks Korps.

Oberstlieutenant Becks og Major Castenschiolds Korpser skulde — hvis de bleve tvungne til Tilbagegang — gaa over Hobro til Aalborg; under Tilbagegangen skulde Overgangene over Gudenaå besættes og forsvares.

Efterretninger udsagde, at Fjenden med betydelig Styrke stod i og om Veile. Et mindre Patrouillesammenstød fandt Sted i Nærheden af Horsens.

22. April.

Som tidligere udviklet, erholdt General Grev Münster, hvis Styrke, naar de til Veile afsendte Forstærkninger vare ankomne, udgjorde en kombineret Division paa 9 Batailloner, 12 Eskadroner og 16 Stkr. Skyts*), det Hverv selvstændigt at operere i Nørrejylland samt at underkaste sig denne Provinds. Som Soutien for Korpset samledes det kombinerede III. Korps under General v. d. Mülbes Befaling i Dagene indtil d. 26. April ved Veile og udgjorde tillige Understøttelse for det dengang foran Fredericia opstillede II. Korps. Divisionen Münster underrettedes om, at i Betragtning af de politiske Forhold var en hurtig Fremrykning gennem Jylland i høi Grad ønskelig. Efterat d. 20 April 21. Infanteribrigade var indtruffen ved Veile, tiltraadte Divisionen d. 22. April Marchen mod Nord og naaede paa denne Dag Horsens.

Denne Fremrykning bevirkede en Tilbagegang af de fremskudte Dele af 4. Division. Kommandoet under Oberstlieutenant Beck gik til Egnen om Laasby, og indtog en Bivouakstilling for Natten med fremskudte Poster i Linien mellem Knud Sø og Forlev, hvor Forbindelse søgtes med Østre Streifkorps. Dette, der herefter stod direkte under Divisionen, gik tilbage til Storning med fremskudte Poster i Forlev, Stilling og Hørning samt Røde Mølle besat indtil Aften; et mindre, kombineret Kommando holdt den gamle Horsens—Aarhus Landevei besat. Vestre Streifkorps trak sig mod Brande. Til Støtte for Korpset detacherede 1. Kavaleribrigade en

Divisionen Münster tiltræder Marchen fra Veile mod Nord; 4. Division trækker sig tilbage mod Mora.

*) Se pag. 4 og Bilag 1.

Eskadron af 5. Dragonregiment til Herning. Eskadronen forblev her indtil d. 24. og fulgte da Korpset. 1. Kavaleribrigade indtog en Bivouakstilling ved Funder, 2. Kavaleribrigade ved Seiling. Kommandoet under Premierlieutenant A. Dahl gik i Løbet af Natten tilbage til Silkeborg.

Et Patrouillesammenstød fandt Sted i Eggen ved Horsens, hvorved en af vore Patrouiller paa 5 Ryttere under Korporal Bovense af 6. Dragonregiments 1. Eskadron, der var kommen i Ryggen paa en overlegen, fjendtlig Patrouille, uforfærdet huggede sig igjennem.

Efter de indløbne Meldinger syntes Fjenden at være avanceret til Gjedved.

23. April.

Paa fjendtlig Side var man uvidende om, ad hvilke Veie 4. Division havde trukket sig tilbage. General Grev Münster indslod derfor Veien til Skanderborg, hvorfra det var muligt at vende sig saavel mod Aarhus som mod Viborg. I Skanderborg, hvor Generalen tog Kvarter, erfarede det, at 4. Division havde trukket sig mod Silkeborg, og at kun mindre Styrker vare gaaede mod Aarhus.

4 Division fortsætter Tilbagegangen.

4. Division fortsatte sin Tilbagegang. Vel befalede Divisionen om Formiddagen, at Oberstlieutenant Becks Kommando, der stod i koncentreret Kantonnement om Laasby og Kalby Gaard, og Østre Streifkorps, der stod i Bivouak ved Framlev, skulde rykke frem til i Høide med Linien Fuldbro—Nybro, hvorved bl. A. Forbindelse skulde søges med Premierlieutenant A. Dahls Kommando, der efter Ordre havde fremskudt Poster til Rye Møllebro, Salten og Virklund; men denne Fremrykning umuliggjordes ved Fjendens Fremmarche og Indrykning i Skanderborg.

2. Kavaleribrigade gik — efter at have detacheret 4., 5. og 6. Eskadron af 6. Dragonregiment under Ritmester H. Castenschiold over Kongebro til Anbæk Kro som Forstærkning for Oberstlieutenant Becks Kommando — tilbage til i Høide med Viborg; 1. Kavaleribrigade afmarcherede Natten til d. 24. Nord paa ad Skive Veien til Daubjerg. Østre Streifkorps brød sent paa Aftenen op fra Bivouaken ved Framlev og gik tilbage til Haldum og Folby; Oberstlieutenant Becks Kommando brød op ved Daggry d. 24. og tiltraadte Marchen mod Frijsenborg, medens 2. Kompagni af 1. Regiment med nogle Husarer detacheredes til Kongebro for at søge Forbindelse med Divisionens Hovedstyrke. Premierlieutenant A.

Dahls Kommando forblev i Silkeborg, men inddrog sine fremskudte Poster. Divisionskvarteret forlagdes til Viborg.

24. April.

Paa fjendtlig Side fortsattes Fremmarchen. Divisionen Münster gik til Linaa, hvor en Deling indtraadte, idet den af 3 Batailloner, 4 Eskadroner og et ridende Batteri bestaaende Avantgarde rykkede frem til Resen Bro, medens 3 Gardebatailloner, 4 Eskadroner og et Batteri afgik til Silkeborg; Resten af Divisionen forblev i Linaa for at tjene de fremskudte Tropper til Understøttelse og sikre imod Aarhus Kanten.

General Hegermann, der havde Kjendskab til Fjendens Fremrykning i nordvestlig Retning, besluttede at skuffe Fjenden ved kun at sende en Del af sin Styrke (1. Kavaleribrigade) til Mors, medens den resterende Deel skulde spredes til samtlige øvrige Overgangssteder over Limfjorden og særlig Hovedstyrken lægge sin Tilbage-togslinie over Aalborg.

4 Division beslutter kun at sende en Del af sin Styrke til Mors, Hovedstyrken over Aalborg.

Af Transportmidler havdes til Raadighed Dampskibene Diana, Marschall og Aalborg samt 3 Jerntransportbaade foruden de paa forskjellige Steder beroende Færgemidler. Disse Transportmidler fordeltes til Odde-sund, Sallingsund, Agersund og Aalborg.

Ø. for Aalborg sloges paa den nordre Bred en 500' lang Bro med et 160' langt Brohoved ved 4' Vand og lige overfor paa den søndre Bred i 160 indbyrdes Afstand 2 220' lange Broer for at kunne benytte 2 Transportfartøier som Trækfærger; i Aalborg forøgedes Trækfærgernes Antal til 4.

D. 22. standsedes Jernbanedriften; Jernbanemateriellet førtes fra Aarhus og Randers Nord paa til Skive, hvor Lokomotiverne gjordes ubrugbare.

1. Kavaleribrigade, der fremtidig skulde agere selvstændigt, og der, som oven angivet, fik Mors anvist som Retraitepunkt, indtog om Formiddagen et Kantonnement om Daubjerg.

Vestre Streifkorps marcherede til Herning—Ikast med Ordre til paa sin senere Tilbagegang at følge Veien til Odde-sund og efter Ankomsten til Thyholm at indgaa under 1. Kavaleribrigade. Eskadronen Moe fik Ordre til paa sit Tilbage-tog at følge Veien til Holstebro.

Kommandoet under Premierlieutenant A. Dahl trak sig paa Grund af Fjendens Fremrykning om Eftermiddagen tilbage til Kjelderup

og derfra senere til Rindsholm, hvorfra det til Detachementet hørende Infanteri strax og Eskadronen noget senere fortsatte Marchen til Viborg.

2. Kavaleribrigade paabegyndte sit Tilbagetog i Retning mod Hobro; Brigaden efterlod et Detachement ved Viborg paa to Eskadroner Gardehusarer under Ritmester Zepelin med Ordre til at forblive sammesteds og dække de mod Nordost og Nordvest førende Veie; Detachementets eventuelle Tilbagetog skulde lægges over Agersund; det underlagdes midlertidigt 1. Kavaleribrigade.

Kommandoet under Oberstlieutenant Beck gik, som anført, til Egnen om Frijsenborg (Stabskvarter Hammel) med fremskudte Poster ved Anbæk Kro og Voldby.

Østre Streifkorps forblev i Haldum med Forposter ved Norring og Sabro.

De paa denne Dag indkomne Efterretninger udsagde, at Fjenden med stor Styrke var indrykket i Silkeborg.

25. April.

Paa fjendtlig Side fortsattes Fremrykningen til Egnen om Kjelderup, hvor Bivouak indtoges. Kommandoet ved Resen Bro rykkede frem til Ebstrup og Astrup. Et Detachement sendtes til Højbjerg for at ødelægge Jernbanen og Telegrafinien mellem Viborg og Aarhus.

4. Divisions Overførsel paabegyndes.

1. Kavaleribrigade tiltraadte Tilbagetoget over Skive til Sallingsund. Overførselen foregik paa denne og den følgende Dag. Den ved Brigaden værende Del af 5. Dragonregiment (to Eskadroner) afgik til Oddesund og overskibedes ligesom Regimentets øvrige Eskadroner. Detachementet under Ritmester Zepelin, der, som tidligere angivet, skulde lægge sit eventuelle Tilbagetog over Agersund, fik ved en Misforstaaelse Befaling til at foretage Overgangen over Sallingsund og nødtes derved til at gaa tilbage over Skive.

Kommandoet under Premierlieutenant A. Dahl samledes i Viborg og trak sig om Eftermiddagen til Skive.

2. Kavaleribrigade afgik til Aalborg og Omegn for at overføres til Nørre Sundby. I Hobro efterlodes en Eskadron for at oppebie Østre Streifkorps Ankomst dertil. Brigadens Stabskvarter blev Aalborg.

Østre Streifkorps var Natten til d. 25. gaaet tilbage mod Randers, hvorhen det tidligere omtalte mindre Kommando, der til

Dækning af Korpsets venstre Flanke havde bevæget sig ad den gamle Horsens—Aarhus Vei, tilbagekaldtes. Oberstlieutenant Beck havde samme Nat sendt de 3 disponible Kompagnier samt de 4 Kanoner, Alt under Kommando af Kapitain Thalbitzer, Nord paa for at tage Stilling N. for Gudenaå ved Aabro; selv fulgte Oberstlieutenanten efter med Kavaleriet. Det til Kongebro detacherede Kompagni, der blev averteret af Oberstlieutenanten om den Fare, der kunde true det fra den over Resen Bro fremrykkede Fjende, satte sig efter Ordre Kl. 3 Morgen paa rekvirerede Vogne i Marche over Ans og Nord om Gudenaå. Ved Ankomsten S. for Randers modtog Østre Streifkorps Ordre fra 4. Division til strax at gaa tilbage til Hobro, da Fjenden var under Fremrykning til Viborg med Kavaleri og kjørende Infanteri; Marchen blev derfor fortsat, idet der i Randers efterlodes 2. Eskadron af 6. Dragonregiment og 7. Kompagni af 1. Regiment med Ordre til at forblive der, indtil Oberstlieutenant Becks Korps, der ligeledes skulde gaa tilbage til Hobro, var naaet i Høide med Randers. Sidstnævnte Korps tog Veien over Hornbæk og Ouse Mølle til Randers—Hobro Chausseen, optog ved Purhus det fra Kongebro retournerede 2. Kompagni af 1. Regiment og ankom om Eftermiddagen til Hobro nogle Timer senere end Østre Streifkorps. Efter en Konference mellem Oberstlieutenant Beck og Major Castenschiold besluttedes det, at begge Korpser for at undgaa den Fare, som deres Retraite vilde være udsat for ved en fjendtlig Fremrykning fra Viborg mod Aalborg, endnu samme Aften skulde fortsætte Tilbagemarchen; i Hobro efterlodes en Deling af 1. Reg.'s 7. Kompagni og 10 Husarer under Kommando af Sekondlieutenant Gjerding, der fik Ordre til at patrouillere i Retning af Viborg og ikke at forlade Hobro før ved Fjendens Fremrykning, i hvilket Tilfælde han, saafremt han ikke kunde gaa tilbage mod Aalborg, skulde trække sig i nordøstlig Retning mod Indløbet til Limfjorden for derfra at overføres til Hals. Under Divisionens Retraite vare efterhaanden Broen ved Tange, Bjerring Bro, Aabro, Bøebro over Lilleå og Broerne over Nørreåå blevne afbrudte.

Divisionens Stabskvarter blev Aalborg.

26. April.

Paa fjendtlig Side fortsattes Fremmarchen indtil Viborg; Avantgarden overtog Sikkringen mod Øst. General Grev Münster udstedte en Opfordring til Nørrejyllands Beboere og Øvrighed om at

efterkomme Paabudene om de Kontributioner, som Generalen agtede at paalægge Provindsen.

4. Divisions Over-
førsel fortsættes.

Paa vor Side fortsattes Overførslen over Limfjorden.

1. Kavaleribrigade (med de to Eskadroner Gardehusarer) indtog Kantonnement paa Mors; 5. Dragonregiment lagdes paa Thyholm. $\frac{1}{2}$ Kompagni lagdes ved Oddesund, to Kompagnier ved Sallingsund. Brigadens Stabskvarter blev Nykjøbing.

2. Kavaleribrigade kom til Nørre Sundby og omliggende Byer.

Kommandoet under Oberstlieutenant Beck naaede i Forbindelse med Østre Streifkorps Aalborg, hvor det nu samlede 6. Dragonregiment overførtes til Nørre Sundby. Begge Korpser ophævedes. I Løbet af Formiddagen indløb der imidlertid Ordre fra Divisionen til, at Oberstlieutenant Beck med en nærmere angiven Styrke ($\frac{1}{2}$ 1. Reg., $\frac{1}{2}$ 2. Dragonregiment og $\frac{1}{2}$ 7. Batteri), hvoraf en Del skulde forblive S. for Limfjorden, skulde danne Divisionens Arrieregarde.

Oberstlieutenanten lagde en Eskadron i Svendstrup, to ved Skalborggaard; et Kompagni stillede paa Bakkerne S. V. for Aalborg, Resten af Infanteriet tilligemed Halvbatteriet dannede Reserve i Aalborg. Patrouillen under Sekondlieutenant Gjerding stod i Omegnen af Hobro.

Om Formiddagen fremsendtes et Rekognosceringskommando (5. Komp. af 1. Reg.) ad Viborg Veien. Det naaede Sønderup, men retournerede ifølge Divisionens Ordre om Eftermiddagen til Aalborg og overskibedes til Nørre Sundby; næste Dag afgik det til Agersund til Forstærkning af den derværende Besætning.

Den vesterpaa udsendte Eskadron (5. Esk. af 3. Dr. Reg.) stod i Struer og Holstebro, $\frac{1}{2}$ Eskadron paa hvert Sted.

Kommandoet under Premierlieutenant A. Dahl stod i Skive.

Divisionens Stabskvarter blev Rødslet.

1600 Heste, 8 Kanoner, Trainvogne m. m. vare blevne overførte ved Aalborg, 1400 Heste, 8 Kanoner, Trainvogne m. m. ved Sallingsund og Oddesund. De ved Aalborg slagne Nødbrøer ødelagdes, og Transportmidlerne bleve førte ud af Limfjorden, henbragte i Lindholm Aa, sendte til Thisted eller desl.

Divisionen sendte Krigsministeriet en længere Redegjørelse for sine Bevægelser og Motiverne dertil og sluttede saaledes:

„Da det er af største Vigtighed for Divisionen at kjende Ministeriets Bestemmelse, om det navnlig er Hensigten betydeligt at forøge Divisionens Styrke for at sætte den i Stand til atter at rykke frem,

eller om det under de nærværende Omstændigheder er Hensigten at undgaa en altfor ulige Kamp, saa skulde Divisionen andrage paa, at den underrettes herom, idet den tillader sig at tilføie, at Foranstaltningerne saavel i den ene som i den anden Retning muligt maatte iværksættes ved enten at sende en Division Infanteri til Frederikshavn eller fornødne Transportmidler til i fornødent Fald at bortføre Tropperne fra Jylland.

Fjenden har nemlig en ikke synderlig vanskelig Adgang over Agersund, ligesom ogsaa Overgangen ved Aalborg ikke kan gjøres ham stridig med den havende Styrke i længere Tid, ved hvilken Leilighed Forsvaret betydeligt vil medtage Aalborg By og Nørre Sundby. — — —“

Inden denne Skrivelse kunde naae Kjøbenhavn, indløb der fra Ministeriet et Telegram saalydende:

„Brigaden Neergaard afgaar snarest muligt til Aalborg*) for at indlemmes i Divisionen, som Ministeriet forventer bragt i Sikkerhed bag Limfjorden, selv om Fjenden trænger stærkt paa.“

27. April.

Paa denne Dag hvilede Divisionen Münster i Viborg. Situationen paa vor Side var følgende:

1. Kavaleribrigade stod paa Mors og Thyholm. Detacherede vare:

Til Struer og Holstebro: 5. Esk. af 3. Dragonreg.; ved et Infanteridetachment ved Odde sund holdtes Forbindelse med Styrken paa Thyholm.

Til Skive: Kommandoet under Premierlieutenant A. Dahl; ved et Infanteridetachment i Pinen holdtes Forbindelse med Styrken paa Mors.

Til Agersund (hvor Kapitein Dalgas af Ingenieurkorpset var høistkommanderende Officer): 1½ Kompagni og 2 Kanoner.

2. Kavaleribrigade stod i og N. for Nørre Sundby.

Arrieregarden under Oberstlieutenant Beck stod i og S. for Aalborg med den tidligere omtalte Patrouille i Hobro, hvilken sidste dog d. 29., da Fjenden rykkede frem fra Viborg mod Hobro, trak sig tilbage. Eskadronen i Svendstrup patrouillerede ad Viborg Chaussee; en

*) Sammenhold pag. 23.

Eskadron stationeredes i Store Røstrup med et Detachement i Nibe; den tredje Eskadron blev trukket ind til Aalborg i Reserve.

Divisionskvarteret toges i Vang.

I de forskellige Afsnit, og særligt ved Nørre Sundby og Agersund toges ufortøvet fat paa Stillingernes Forstærkning*). Ved Nørre-Sundby anlagdes talrige Placementer for Kanoner samt Skyttegrave for Fodfolk; ved Agersund anlagdes i de bag Byen af samme Navn liggende Havstokke Placementer til ialt 12 Kanoner; Skyttegrave anlagdes dels foran Byen, dels mellem Husene i selve Byen. Ogsaa i det tilstødende Terrain anlagdes Forskandsninger. En Baunelinie anlagdes fra Agersund til Divisionskvarteret samt en Signallinie mellem Agersund og Nørre Sundby og videre mellem denne By og Hals; der signaleredes med Kurve om Dagen, Lanterner om Natten og oprettedes 17 Stationer.

28. April — 11. Mai.

Af Arrieregarden under Oberstlieutenant Beck overførtes d. 28. April de 4 Kanoner til Nørre Sundby. Paa Efterretning om Fjendens Besættelse af Hobro d. 29. Aften udsendtes et Detachement, bestaaende af 7. Kompagni af 1. Regiment og en mindre Rytterstyrke, Alt under Kommando af Premierlieutenant C. Th. Sørensen, til Rold Skov for noget at standse Fjenden, hvis denne skulde fortsætte sin Fremrykning mod Aalborg; men da Divisionen under 30. April tilskrev Oberstlieutenanten, at Arrieregardens Hverv ligeoværfør en alvorlig, fjendtlig Fremrykning ikke var at forsvare Byen Aalborg, hvorved denne udsattes for Ødelæggelse, og at Oberstlieutenanten saavidt muligt skulde undgaa Alt, hvad der kunde have en Artillerikamp over Limfjorden til Følge, trak Oberstlieutenanten samme Dag de 2 Eskadroner og d. 1. Mai sin hele Styrke N. for Limfjorden, hvor den disloceredes i og om Nørre Sundby med et Infanteridetachement paa Øen Egholm.

Til Observation af Hals var der d. 26. Marts udsendt 1 Underofficer og 12 Mand af 1. Regiment; d. 1. Mai beordredes Sekondlieutenant F. Bayer med 20 Mand af 6. Dragonregiment til dette Punkt. Lieutenanten beholdt tillige den førstnævnte Styrke under sin Kommando og forrettede Tjeneste som Pladskommandant paa Stedet.

*) Bilag 6 angiver de fortifikatoriske Arbejder, der ved Vaabenhvileens Indtræden vare udførte ved Limfjorden.

Den bebudede Tilgang af 9. Brigade gav Divisionen Haab om at kunne gjøre Modstand mod fjendtlige Overgangsforsøg. Tyngdepunktet for Forsvaret lagdes ved Agersund og Nørre Sundby, hvorfor Styrken i Dagene indtil 2. Mai grupperedes som følger:

Høire Fløi (5. Dragonreg., to Kompagnier af 1. Reg. og $\frac{1}{2}$ 5. Batteri, Alt under Kommando af Chefen for 5. Dragonregiment, Oberstlieutenant N. S. Brock) fik Besættelsen og Forsvaret af Mors og Thyholm;

Centrum (to Kompagnier af 1. Reg. med to Kanoner ved Agersund, 3. Dragonreg., $\frac{1}{2}$ 5. Batteri og to Eskadroner af Gardehusarregimentet i Reserve*), Alt under Kommando af Generalmajor Hennens (Stabskvarter Kjettrup) fik Forsvaret af Overgangen ved Agersund og Observation af den tilstødende Kyststrækning.

Venstre Fløi N. og N. Ø. for Nørre Sundby med Observation af Terrainet mod Øst indtil Hals, udgjordes af 2. Kavaleribrigade (Stabskvarter Sulsted). 3. Eskadron af Gardehusarregimentet forlagdes til Birkelse og Langeslund for at danne Forbindelse mellem Centrum og venstre Fløi.

Oberstlieutenant Beck lod d. 3. Mai $\frac{1}{2}$ 7. Kompagni af 1. Regiment og nogle Dragoner under Kommando af Premierlieutenant C. Th. Sørensen overføre til Aalborg for at patrouillere ad Veiene til Svendstrup og Hadsund; men da Fjenden d. 4. rykkede frem til Svendstrup, gik Kommandoet Natten til d. 5. tilbage over Limfjorden. 7

Krigsministeriets telegrafiske Meddelelse om, at 9. Brigade (19. og 21. Reg.) vilde afgaa til Nørrejylland til Forstærkning af 4. Division indløb, som tidligere anført, d. 26. April. I de nærmest paafølgende Dage hørte General Hegermann imidlertid intet hverken herom eller om Ministeriets Tanke med denne Forstærkning, saalidt som om den da befalede Rømning af Fredericia. Han tilskrev derfor under 29. Krigsministeriet, at saafremt det var Ministeriets Ønske, at Divisionen skulde foretage en Fremrykning, var det af største Vigtighed, at Forstærkningen ankom snarest muligt, for at Fjenden kunde angribes, medens han endnu stod i spredt Opstilling. Generalen udbad sig Meddelelse angaaende Forholdene i Fredericia og muligen paatænkte Expeditioner af Hær og Flaade mod Østkysten af Jylland.

9. Brigade ankom til Hals i Dagene 1.—2. Mai. Divisionen tilskrev derefter 1. Kavaleribrigade, at det — forsaavidt ikke Ministeriet

9. Brigade ankommer til Hals 1.—2. Mai.

*) Kommandoet under Premlt. A. Dahl og Eskadronen Moe vare da inddragne.

maatte give anden Befaling — var dens Hensigt at koncentrere den større Del af sin Styrke bag Agersund for, hvis dette Punkt eller Nørre Sundby skulde blive forceret af Fjenden, da at repliere sig paa Mors eller Thy. Brigaden anmodedes om at tillægge Oberstlieutenant Brock Ordre til med de paa Mors og Thyholm værende Kræfter, der i de følgende Dage vilde blive noget forøgede, at ordne Alt til at holde disse Punkter à tout prix.

Ved Feggesund og Vilsund blev der truffet de til en Overfart nødvendige Forberedelser; ogsaa sørgedes for en Forøgelse af Transportmidlerne.

9. Brigade lagdes foreløbigt i Egnen Ø. for Ryaa. Det paa-lagdes Brigaden indtil videre at observere den mellem venstre Fløi og Centrum liggende Kyststrækning samt danne Reserve for Forsvaret ved Nørre Sundby eller Agersund.*)

Divisionens
Opstilling d. 6.
Mai.

D. 6. Mai var Divisionens Opstilling følgende:

Paa Mors—Thyholm: 5. Dragonreg., 1. Reg.'s II samt $\frac{1}{2}$ 5. Batteri.**)

ved Agersund under Kommando af Chefen for 1. Kavaleri-brigade: 21. Reg.'s I og $\frac{1}{4}$ 7. Batteri.

3. Dragonreg., to Esk. Gardehusarer og $\frac{1}{2}$ 5. Batteri, obser-verende Kysten fra Haverslev Aa imod Vest.

tæt Ø. for Ryaa: 9. Brigade (19. Reg. og 21. Reg.'s II), en Esk. Gardehusarer.

ved Nørre Sundby: Kommandøst under Oberstlieutenant Beck:

1. Reg.'s I, tre Esk. af 2. Dragonreg., $\frac{1}{2}$ 7. Batteri.***)

N. og N.Ø. for Nørre Sundby:

Tre Esk. af 2. Dragonreg.,

6. Dragonregiment,

$\frac{1}{4}$ 7. Batteri.

} 2. Kavaleribrigade.

ved Hals: det tidligere nævnte Detachement under Kommando af Sekondlieutenant Bayer, forøget med $\frac{1}{2}$ Komp. af 19. Reg.

* Divisionens Stabskvarter var Vang.

Yderligere For-
stærkning an-
kommer i Dagens
4—8 Mai

I Dagen 4.—8. Mai ankom yderligere Forstærkning uventet til Divisionen. Oplysning herom var given i Krigsministeriets Skrivelse af 2. Mai til Overkommandoen, hvori det hed:

*) 3. Esk. Gardehusarer i Birkelse og Langeslund underlagdes Brigaden.

***) Paa Thyholm: 1 Komp., 1 Esk. og 2 Kanoner, Resten paa Mors.

***) D. 7. forstærkedes Oberstlieut. Becks Kommando med $\frac{1}{4}$ 7. Batteri, der toges fra 2. Kavaleribrigade, og d. 9. med $\frac{1}{2}$ Komp. af 19. Reg.

„Hensigten med denne Forstærkning er dels at styrke Forsvaret af Landet N. for Limfjorden, dels at tilveiebringe paa dette Punkt en saadan Styrke, at gunstige Leiligheder til offensiv Bevægelse kunne benyttes. Ministeriet har derved maattet tage under Overveielse, om de paa Fyen tilbageblivende Tropper ville være tilstrækkelige til at beskytte Øens nordvestlige Del mod Overgangsforsøg. Disse Tropper bestaa af 13., 16. og 17. Regiment samt de som Batailloner formede 4 Regimenter og ville, da de Punkter, hvor alvorlige Overgangsforsøg kunne befrygtes, ere koncentrerede omkring Middelfart, i Forening med Artilleriet formentlig være tilstrækkelige hertil, selv om endnu en kort Tid maa hengaa, inden de 4 Batailloner ere fuldt anvendelige.

Hvad Forsvaret af Jylland N. for Limfjorden angaar, da synes der kun at være tre Punkter, hvor alvorlige Overgangsforsøg kunne ventes, nemlig ved Aalborg, Agersund og Oddesund, og med Hensyn til Broslagning bliver det da igjen Agersund, der nærmest maatte komme i Betragtning. Forholdene her ere imidlertid saa gunstige for Forsvaret, at det, naar dette føres med nogen Energi, neppe vil blive en kun med Pontoner forsynet Fjende muligt at forcere Overgangen.

Med Hensyn til offensive Bevægelser af „det nærrejsdske Korps“, som det omhandlede Armeekorps vil være at benævne, har Ministeriet havt Opmærksomheden henvendt paa Muligheden af S. for Limfjorden at finde et Afsnit, der kunde benyttes som Brohoved og Retraitepunkt. Det antager, at et saadant Afsnit kan dannes af det Terrain, der mod Syd begrænses af den lille Vildmose, mod Vest af Storvorde Aa og mod Nord og Øst af Limfjorden og Kattegattet, og det vil derfor have Overkommandoen anmodet om at beordre dette Afsnit undersøgt og eventuelt de nødvendige Arbejder til dets Sikkring foretagne.

— — — — (Kommandoforholdene ved Korpset) — — — — — — — — — —

Sluttelig skal Ministeriet ikke undlade at fremhæve, at det, for at støtte det nærrejsdske Korps i offensive Bevægelser, vil være nødvendigt ideligt at forurolige Fjendens Flanke ved Landgangsoperationer. Foruden de mindre Operationer, som kunne foretages med det under Kapitain Aarøe organiserede Streifkorps, vil hertil kunne anvendes to af de paa Als værende Regimenter, forenede i en Brigade under Oberst M. Müllers Kommando, Regimenterne valgte med det Formaal for Øie, til hvilket de ere bestemte.“

General Hegermann, der først d. 6. Mai fra Overkommandoen

modtog en Extrakt af denne Skrivelse*), blev i høi Grad overrasket ved de i Dagene fra d. 4. ankomne betydelige Forstærkninger.

Den Kgl. Livgarde til Fods ankom til Hals d. 4. Aften, 3. Batteri, 4. Ingenieurkompagni, 2. Divisions Intendantur og Sundhedstropper m. m. ankom d. 5. Aften til Frederikshavn, til hvilket Punkt fra denne Dag Troppetransporterne dirigeredes. 7. og 14. Regiment ankom i Dagene 6.—8.

Generalmajor Wilster ankom d. 8. for at overtage Kommandoen over 2. Division.

De Oplysninger, General Hegermann fik ved Ankomsten af Livgarden til Fods, saavel som en Meddelelse fra Generaladjutant, Oberstlieutenant Dahl, bevirkede, at Generalen d. 5. afsendte følgende Telegram til Krigsministeriet:

„Efter Hs. Majestæt Kongens allernaadigste Paadrag har den fungerende Generaladjutant, Oberstlieutenant Dahl, meddelt mig, at Deres Excellence d. 1. ds. havde yttret, at Brigaden Neergaard vilde blive sendt herover samt endnu en Infanteribrigade med et Batteri, og at Deres Excellence endvidere var betænkt paa at sende en tredie Infanteribrigade med et Batteri, med hvilken Styrke De forment, at jeg vilde være i Stand til at forhindre Fjendens Overgang over Limfjorden efter det Kjendskab, De troede at have til den mod Nord fremrykkende, fjendtlige Styrke.

Deres Excellence skulde endvidere have yttret nøiere at ville overveie, om det maaske var rigtigere ganske at opgive Landet N. for Limfjorden.

Deres Excellence vil formentlig indrømme, at det er Resultatet af denne Overveielse, som det vil komme an paa i Øieblikket at blive underrettet om, og at en Meddelelse fra den konstitutionelle Krigsminister om det Maal, hvortil der trægtes, og de Midler, hvorover der disponeres, er aldeles nødvendig for den Kommanderende, forinden nogensomhelst Bestemmelse kan tages; jeg forventer derfor, at Deres Excellence strax efter Modtagelsen af dette Telegram har den Bevaagenhed at afsende et Dampskib med Telegram til Frederikshavn, som giver mig den fornødne Oplysning. Findes det saa vigtigt at bevare den nu af Fjenden ikke besatte Del af Jylland, saa at man

*) En Skrivelse fra Krigsministeriet af 1. Mai om strax at lade de Transportfartøier, som havde overført 9. Brigade, afgaa til Nyborg for at overføre 3. Batteri, 7. og 14. Regiment, kom af uoplyste Grunde heller ikke General Hegermann ihænde før d. 6. Mai.

dertil vil anvende den omtalte Styrke, selv med Udsigt til, at Fjenden efter en gennemført Overgang over Limfjorden kan overvælde dette Korps, maa jeg forlange saa meget som muligt oversendt og dette udført saa hurtigt som muligt, og skal jeg da af al Magt bestræbe mig for at afværge en Overgang og i yderste Fald søge en Stilling, hvor man længst muligt kan forsvare sig; det maatte vel nærmest være Pontonervæsenet, der har at udtale sig om Muligheden af en Broslagning eller anden Overgang over Limfjorden, navnlig ved Agersund eller Aalborg.

Finder Ministeriet ikke Bevarelsen af Vendsyssel saa vigtig, at den vil vove et saadant Korps, men derimod vil være betænkt paa at trække Tropperne bort fra Jylland, da antager jeg det ikke nødvendigt at sende større Styrke herover, men snarest muligt at sende de fornødne Transportmidler til Overførslen af Kavaleriet og Artilleriet, saaledes at denne kan tilendebringes i Løbet af 4 å 5 Dage, i hvilken Tid jeg antager at kunne afvise en Overgang over Limfjorden med de Kræfter, der nu haves her.“ — — — —

Ministeriet har neppe, saaledes som General Hegermann-Lindencrone rygtevis meddelt, samtidigt med at overføre en meget betydelig Troppstyrke til Vendsyssel, taget under Overveielse ganske at opgive Forsvaret af denne Landsdel. Iøvrigt afgik ifølge Overkommandoens Ordre samtlige benyttede Transportmidler til Høruphav, hvorved Spørgsmaalet om at trække Tropperne bort fra Nørrejylland var bortfaldet. Divisionen havde herefter til Raadighed ikkun 4 mindre Dampskibe.

Som omtalt, modtog Divisionen d. 6. Mai fra Overkommandoen en Extrakt af Krigsministeriets Skrivelse af 2. Mai, vedrørende de fremtidige Krigsoperationer og Oprettelsen af et nørrejydsk Armeekorps. Overkommandoen tilføiede, at det var dens Hensigt, saasnart Omstændighederne tillode det, at lade større og mindre Afdelinger af den Styrke, der kunde undværes fra Forsvaret af Als og det nordlige Fyen, operere i Fjendens Flanke; den saae sig dog ikke i Stand til at udtale sig om Muligheden af, at der ved saadanne Expeditioner kunde koopereres effektivt med det nørrejydske Armeekorps, men forbeholdt sig senere nærmere at give Meddelelse desangaaende.

D. 9. Mai organiseredes derefter det **nørrejydske Armeekorps** under Generallieutenant Hegermann-Lindencrone som Kommandør, og med følgende S sammensætning:

Oprettelse af et
nørrejydsk
Armeekorps un-
der General
Hegermann.

2. Division.

(Generalmajor Wilster.)

1. Infanteribrigade (1., 7. og 14. Reg.)

Den Kgl. Livgarde til Fods.

2. Kavaleribrigade (2. og 6. Dragonreg.);

7. Batteri,

4. Ingenieurkompagni,

foreløbigt med den Indskrækning, at en Bataillon af 1. Regiment (paa Mors) og en Deling af 7. Batteri (ved Agersund) forbleve som detacherede ved 4. Division.

4. Division.

(Generalmajor Honnens, som tillige førte Befaling over

1. Kavaleribrigade.)

1. Kavaleribrigade (3. og 5. Dragonreg. samt 2. Halvreg. Gardehusarer).

9. Infanteribrigade (19. og 21. Reg.)

3. Batteri,

5. do.,

3. Ingenieurkompagni.

Hvad Stabenes Sammensætning angaar, var det først bestemt, at Oberstlieutenant Reich skulde være Stabschef, Kapitain Tvermoes Souschef ved Armeekorpset, medens Major Heramb og Kapitain Thomsen designeredes til Stabschefer henholdsvis ved 4. og 2. Division. Dette ændredes dog af forskellige Grunde derhen, at Kapitain Thomsen blev Stabschef og Ritmester Freiesleben Souschef ved Armeekorpset, medens Major Heramb og Kapitain Tvermoes ansattes som Stabschefer henholdsvis ved 4. og 2. Division.*)

Ordning af Forsvaret N for Limfjorden.

2. Division overtog Bevogtningen og Forsvaret af Afsnittet N. for Limfjorden fra Kattegat til Ryaa, Gjøel inklusive; Divisionen tog Stabskvarter paa Vang. Oberstlieutenant Nielsen fik Befaling over Kystbevogtningen, der sammensattes af 1 Regiment Dragoner, 2 Batailloner, 1 Batteri og 1 Ingenieurkompagni.

4. Division overtog Bevogtningen og Forsvaret af Terrainet N. for Limfjorden V. for Ryaa, Mors og Thyholm inklusive.

Rygter om, at der forhandlede om Afslutning af en Vaabenhvile, vare efterhaanden naaede til Armeekorpset. Det stod strax klart

*) Se Bilag 13: Hærens Fordeling ved den første Vaabenhviles Indtræden d. 12. Mai tilligemed Angivelse af det ved Stabene paa den Tid ansatte Personale.

for samme, at det inden Vaabenhvilens Ikrafttræden maatte være Opgaven at søge at komme i Besiddelse af jydsk Territorium i størst mulig Udstrækning; Spørgsmaalet var blot, hvor lang Tid der havdes til Raadighed. Da Korpset fra en, som det maatte antages, paalidelig Kilde erfarede, at der vilde hengaa c. 8 Dage inden Vaabenhvilens Ikrafttræden, besluttedes det at foretage en offensiv Bevægelse; den skulde med Omgaaen af Fjendens stærke Stilling ved Aalborg føres over Agersund mod Hobro. Beslutningen søgtes strax bragt til Udførelse. 9. Brigade, 14. Regiment, Livgarden og 3. Batteri dirigeredes mod Vest ad Agersund til; de der posterede Tropper fik Ordre til at besætte Terrainet S. for Sundet udenom Løgstør, og Armeekorpsets Hovedkvarter bestemtes forlagt til Birkelse; den telegrafiske Forbindelse fra Aalborg over Hobro mod Syd foranledigedes afbrudt. Men midt under Udførelsen af disse Foranstaltninger overraskedes Korpset ved en d. 10. indløben telegrafisk Meddelelse fra Krigsministeriet om, at en Vaaben-

Meddelelse om
Vaabenhvilen.

hville var afsluttet, der regnet fra d. 12. skulde vare 1 Maaned, og om at Divisionen skulde sætte sig i Forbindelse med den Høistkommanderende i Aalborg, General Münster, angaaende Fjendtlighedernes Ophør.

Den paatænkte offensive Bevægelse maatte saaledes indstilles, og kun den Fordel vandtes, at Løgstør med nærmeste Omegn inden Vaabenhvilens Begyndelse blev besat med et Detachement af vore Tropper.

De Allieredes Overkommando, der d. 27. April var ind-

Begivenhederne
paa fjendtlig Side
28 April—11 Mai.

truffen i Veile, gav d. 28. Ordre til, at Divisionen Münster med Efterladelse af en Styrke i Viborg skulde vende sig mod Hobro og tage Terrainet indtil Aalborg i Besiddelse. Som Soutien for Divisionen vilde III. Korps samme Dag blive sat i Marche mod Nord.

Divisionen Münster efterlod et kombineret Kommando i Viborg under General v. Bornstedt og naaede d. 29. Aften Hobro.

D. 30. stod Divisionen Münster i og om Hobro, III. Korps naaede Aarhus og satte sig ved et til Randers udsendt Detachement i Forbindelse med Divisionen. Besætning var efterladt i Skanderborg, Horsens o. s. v. Natten til d. 1. Mai indløb Efterretning om Fredericias Rømning tilligemed Ordre til, at Divisionen skulde samles ved Randers for i Forbindelse med III. Korps at imødegaa eventuelle

Landgangsforsøg af den ved Fredericias Rømning frigjorte danske Styrke. Af Hensyn til Enhed i Befalingen under Operationerne i det nordlige Jylland skulde disse Hærdele samles til et nyt III. Korps under Befaling af General Vogel v. Falkenstein. Stillingen som Stabschef ved Overkommandoen skulde overtages af Generalstabschefen, General-lieutenant Friherre v. Moltke, der d. 2. Mai indtraf i Hovedkvarteret ved Veile.

Tilknytningen mellem III. Korps og Divisionen Münster fuldbyrdedes i de paafølgende Dage, hvorefter sidstnævnte atter tiltraadte Marchen mod Nord og d. 4. naaede Hobro, medens et stærkt Detachment under Befaling af Oberst Flies sendtes til Aalborg.

D. 5. Mai naaede det sidstnævnte Detachment Aalborg. Hinsides Limfjorden bemærkedes danske Kavaleripatrouiller og Infanteristyrker i Nærheden af nogle ved Nørre Sundby anlagte Feltskandser. Fra Møllebakken S. for Aalborg gjordes nogle Skud mod Forskandsningerne, hvorefter Detachmentet gik i Kvarter i og ved Aalborg. Det erfarede her 9. Brigades Ankomst til Forstærkning af General Hegermanns Division.

Til Forbindelse med den til Aalborg fremsendte Styrke rykkede et Detachment i Dagene 5.—6. Mai frem til Gravlev. D. 7. og 8. Mai rykkede fremdeles Hovedstyrken af Divisionen Münster til Aalborg, hvor ogsaa General v. Falkenstein, der d. 1. var ankommen til Aarhus, indtraf. For Etappelinien Sikkring sørgedes ved Besætninger i Randers, Hobro, Viborg, Skive og fl. St.

Atter d. 10. Mai Morgen bleve Skandserne ved Nørre Sundby beskudte, denne Gang af fire Ø. for Aalborg paa Møllebakken opstillede Stykker Skyts for ved den derved bevirkede Alarmering at vinde Indblik i Forholdene paa vor Side. Dette lykkedes dog kun ufuldkomment. Samme Dag indløb Meddelelse om, at en Vaabenhvile paa 1 Maaned var afsluttet og skulde træde i Kraft d. 12. Mai.

General v. Falkenstein gav ufortøvet Ordre til Nibes Besættelse og begav sig derefter til Aarhus.

Rekvisttioner i
Jylland.

Ved Fjendens Indrykning i det sydlige Jylland i Marts Maaned var der allerede øvet et ikke ringe Tryk paa Befolkningen ved Udskrivning af Naturalpræstationer af forskjellig Art, ved et almindeligt Forbud imod at udføre Heste, Slagtekvæg og Korn o. dsl.; men de Fordringer, som stilledes med Hensyn til Troppernes Forpleining, der mest fandt Sted ved Kvarterværterne, havde dog været nogenlunde

moderate. Ved den efter Dybbølstillingens Fald stedfundne Okkupation af Størstedelen af Jylland forøgedes Trykket ikke alene ved Okkupationshærens betydelige Styrke, men ogsaa ved de større Fordringer, der stilledes med Hensyn til Troppernes Forpleining og øvrige Underhold. Forpleiningen ved Kvarterværterne blev afløst ved Forpleining fra Magasiner, der oprettedes i de fleste okkuperede Byer, og hvortil der udskreves meget betydelige Kvantiteter af Levnetsmidler og Fourage.*) Betydelige Vognparker oprettedes, i flere Byer rekvireredes Skotøi, Læder, Klæde, Foerlærred o. desl., ligesom et Antal Skomager- og Skrædersvende bleve satte i Arbejde for at udføre gratis Reparationer for Fjenden. I Byerne sammentraadte Centralkomiteer til Ordning af de paabudte Leverancer.

D. 28. April udgik der fra de Allieredes Hovedkvarter i Veile følgende Ordre:

„Die Beschädigung, welche dem Vermögen diesseitiger und anderer deutscher Unterthanen durch Aufbringung und Condemnirung von Schiffen und Ladungen dänischer Seits zugefügt worden sind, sollen durch Erhebung einer Contribution in Jütland gedeckt werden.

Nachdem auch mit dem k. k. oesterreichischen Cabinet hierüber verhandelt worden, und dasselbe seine Zustimmung hierzu gegeben hat, ist beschlossen worden, in denjenigen Theilen von Jütland, welche sich in der Gewalt der Truppen befinden, eine Contribution von vorläufig 650,000 Thaler preussisch auszuschreiben und beitreiben zu lassen, auch soll hierbei bekanntgemacht werden, dass diese Summe den ungefähren Betrag der bisher dem deutschen Handel zugefügten Beschädigungen repräsentire, und dass dieselbe nach den weitem Berechnungen

*) Exempelvis skal anføres, at de preussiske Tropper d. 29. April i Aarhus rekvirerede til 6000 Mand i 6 Dage:

37,500 Pd. Kjød,
24,900 — Ærter,
9,600 — Ris,
12,600 — Gryn,
1,300 — brændt Kaffe,
2,200 — Salt,
1,500 Flasker Vin,
12,000 Stkr. Cigarer,
3,750 Kvarter Brændevin,
4,800 Pd. Tobak,
12,000 Stkr. Brød (à 5 Pd. 18 Lod),
72,000 Pd. Havre,
21,000 — Halm og
30,000 — Hø.

nungen dieses Schadens erhöht, resp. der Ueberschuss, welcher sich nach Entschädigung der Betheiligten angiebt, werde zurückerstattet werden.

Nach der vorgenommenen Repartition sind zur Erreichung obiger Summe von 650,000 Thaler von dem königlichen Commando 418,000 Thaler beizutreiben, wovon auf die Städte:

Veile.....	50,000 Thaler,
Horsens	100,000 —
Aarhus	150,000 —
Randers	100,000 —
Skanderborg.....	14,000 —
Mariager	4,000 —

Summa wie oben — 418,000 Thaler, fallen.

Das königliche Commando ersuche ich diese 418,000 Thaler so schleunig als möglich, spätestens innerhalb 48 Stunden vom 30. d.'s Mts. abgerechnet, in den genannten Städten beizutreiben. Um die Rekquisitionen auch auf dem Lande in Ausführung zu bringen erscheint die Zeit zu kurz, es wird daher erforderlich sein sich nur an diese Städte zu halten, und deren dereinstige Entschädigung durch die Amtsbezirke der königlich dänischen Regierung zu überlassen.“

Efterhaanden som Okkupationen skred frem, blev det paalagt de øvrige Byer at udrede deres Andel, saaledes Viborg 50,000 Thlr., Ringkjøbing 20,000, Holstebro 14,000, Hobro 18,000, Aalborg 93,000; Kolding var det allerede tidligere paalagt at udrede 35,000 Thlr.

Da disse Byer dels ikke kunde, dels nægtede at betale den forlangte Kontribution, tog Fjenden først sin Tilflugt til at arrestere en Del af Byernes Embedsmænd og Borgere og føre dem Syd paa som Gidsler; men da dette Middel ikke viste sig virksomt til Øiemedets Opnaaelse, gik man over til at beslaglægge og bemægtige sig rørlig, privat Eiendom. Mange Hundrede Heste og Stude bleve borttagne, førte Syd paa og solgte, ligeledes beslaglagdes en Mængde private Vareoplæg, Korn, Brændevin, Vin og Manufakturvarer, af hvilke sidste en betydelig Del førtes til Flensborg. I de sidste Dage før Vaabenhvilen traadte i Kraft, fremkom der fra de fjendtlige Troppers Side de mest indtrængende Fordringer om at fyldestgjøre de Rekquisitioner, som tidligere vare gjorte med Hensyn til Oprettelsen af Magasiner, og om at faae sig disse sidste overdragne; men det kom dog ikke Fjenden til Nytte, da det i Betingelserne for Vaabenhvilen var blevet bestemt, at de allierede Tropper under denne selv skulde afholde Udgifterne for deres Forpleining.

Efter Dybbølstillingens Fald forstærkede Fjenden sin Troppestyrke i Jylland og sendte et samlet Korps paa 8 à 10,000 Mand af alle Vaaben frem i Retning ad Horsens, Skanderborg og Silkeborg. 4. Divisions Styrke var uforandret 4½ Kavaleriregiment, 2 Batailloner, 2 Batterier og 1 Ingenieurkompagni, en Styrke, der var for svag til at optage en alvorlig Kamp, og derfor ved Fjendens Fremrykning nødvendigvis maatte gaa tilbage, og i Henhold til Krigsministeriets Ordre af 26. April søge tilbage N. for Limfjorden. Men denne Tilbagegang kunde, mente General Hegermann-Lindencrone, iværksættes paa anden Maade end Tilbagegangen i Marts, hvilket var saa meget ønskeligere, som Fjenden maatte antages bekjendt med Dispositionerne for den tidligere Retraite. Heldigvis var en Tilbagegang paa samme Maade som tidligere heller ikke nødvendig, eftersom den mildere Aarstid i Forbindelse med Mandskabets og Hestenes større Krigsvanthed tillod Bivouakering i større Maalestok. Generalen søgte derfor foreløbigt at dække Provindsen over dens hele Udstrækning fra Egnen Varde—Ringkjøbing til Skanderborg—Horsens imod mindre, fjendtlige Fourageringer; han delte Divisionen i 2 Hovedafdelinger, der hver udsendte mindre Streifkorps. Streifkorpserne opstilledes i en skraa Linie fremad en échelon til høire, idet Tanken var, at hvert enkelt Korps skulde dækkes ved Offensiven af det til høire for samme værende, en Tanke, der dog paa Grund af de store indbyrdes Afstande var vanskelig at realisere. Denne Opstilling medførte, at en eventuel Tilbagegang maatte dirigeres mod forskellige Overgangssteder ved Limfjorden, og der var derved vundet den væsentlige Fordel, at Tilbagegangen, der tidligere allerede fra Skanderborgstillingen maatte fremskyndes stærkt, kunde foretages med større Ro. Forberedelser til en Overgang paa forskellige Punkter vare derhos betids blevne truffne, foruden at der ved Sallingsund var blevet arbejdet saa ivrigt, at det maatte se ud, som om Hovedstyrken atter vilde gaa tilbage til Mors. —

Hverken fra Krigsministeriet eller fra Overkommandoen modtog Divisionen nogen Meddelelse angaaende Fredericias Rømning og den derved bevirkede nye, militære Situation. General Hegermann erfarede først flere Dage efter Rømningen ved en Postembedsmand og gjennem Aviser denne Begivenhed og fik ved Oberst Neergaards Ankomst Bekræftelse derpaa.

Heller ikke erholdt Generalen, hvis Division da var opstillet N. for Limfjorden, Meddelelse om den ham tiltænkte Forstærkning, idet

Krigsministeriets Meddelelse herom af 2. Mai adresseredes til Overkommandoen, hvis Meddelelse til General Hegermann afgik d. 4. og først naaede ham d. 6.

D. 4. Mai ankom saaledes aldeles uventet den Kgl. Livgarde til Fods og de følgende Dage 7. og 14. Regiment, 3. Batteri og 4. Ingenieurkompagni, til hvilke Tropper der af denne Grund hverken var sørget for Kvarter eller Levnetsmidler i det forholdsvis svagt bebyggede Distrikt. Heller ikke medbragte disse Tropper nogensomhelst Oplysning om Anledningen til eller Hensigten med deres Komme.

Ministeriets Beslutning om at forstærke Divisionen saa vidt, at den blev egnet til offensive Bevægelser, synes ikke motiveret ved Ønsket om at have saa meget som muligt af vort Territorium besat inden den snart indtrædende Vaabenhvile, thi General Hegermann erholdt ingen officiel Meddelelse om, at Forhandlingerne paa Konferencen sandsynligvis vilde føre til en Vaabenhvile, saa lidt som om hvad der inden dennes Indtræden maatte være at tilstræbe ved Hjælp af den betydelige Styrke, hvorover han raadede. Da Generalen rygtevis erfarede, at en Vaabenhvile var under Forhandling, fattedes dog strax Planen om en offensiv Bevægelse, og indledende Skridt hertil bleve truffene. Generalen gik herved ud fra, at der inden Vaabenhvilens Afslutning og Ikrafttræden kunde blive Tid til Udførelsen af en saadan; dette viste sig imidlertid ikke at være Tilfældet, idet den uventet indtraadte Vaabenhvile hindrede Planens videre Udførelse.

D. Begivenhederne paa Als indtil Vaabenhvilen.

Styrken paa Als
d. 23. April, da
Overkommandoen
forlod Øen

Styrken paa Als d. 23. April, da Overkommandoen forlod Øen,

bestod af:

Kommandoen paa Als (1. Division):

- 2. Brigade (3. og 18. Reg.).
- 4. — (4. og 6. Reg.).
- 5. — (8. og 15. Reg.).
- 6. — (5. og 10. Reg.).
- 7. — (11. og 12. Reg., samt Møls Detachementet med 1 Batt.)

Arbejderafdelingen paa Als.

3. Kavaleribrigade:

Garde-Hus. Reg.'s 1. Halvreg.

4. Dr. Reg.'s 2. Halvreg.

Artillerikommandoen paa Als:

2., 8., 10. og 11. Batteri à 6 Piecer.

9. Batteri à 8 Piecer samt

1. Batteri ved Mels Detachementet (se ovenfor), à 8 Piecer.

Det kjørende Espingolbatteri.

3., 4., 6. Fæstningskompagni.

Artilleriparken.

Ingenieurkommandoen paa Als:

1. og 5. Ingenieurkompagni.

Brokompagniet med Landgangsbrotrain.

Ingenieurparken.

Af Positionsartilleri havdes paa dette Tidspunkt:

18 Stkr. 4 Pd.'s r. K.

12 — 12 Pd.'s r. K.

5 — 12 Pd.'s K. K.

8 — 24 Pd.'s G. K.

4 — 36 Pd.'s K. K.

12 — 84 Pd.'s G. K.

5 — 24 Pd.'s K. K.

foruden nogle Morterer. En passende Ammunitionsforsyning for Positions- og Feltartilleriet opbevaredes henholdsvis i Ulkebøl og Augustenborg, Resten i en Skibspark i Hørup Hav.

Alt overflødig eller overkomplet Materiel søgtes indskibet til Fyen.

Ingenieur og
Artilleriarbejder
paa Als

Forsvarsforanstaltningerne paa Als langs Sundet vare, som i II. Del omtalt, kun svagt blevne fremmede, saalænge Dybbølstillingen holdtes. Skyttegrave og Stykker af Løbegrave vare anlagte langs Kysten, ligeledes enkelte Batterier, beregnede dels paa at hindre en Overgang, dels paa at flankere Dybbølstillingen; men disse Arbejder havde viist sig temmelig ufuldkomne, og flere af Batterierne vare under Beleiringen af Dybbølstillingen blevne ukampdygtige.

Tanken blev derfor efterhaanden ledet hen paa at opgive en Del af Frontalbatterierne og væsentligt at forøge Antallet af Batterier til at beskyde Sundet efter Længden, alt for at kunne imødegaa en Overgang over Sundet. Det besluttedes, at det Skyts, hvis Bestemmelse var at forbyde eller dog vanskeliggjøre Overgangen, skulde placeres — i Regelen enkeltvis — saavidt muligt saaledes, at Sundet enflere-

des, uden at Kanonerne være lette at opdage fra den modsatte Bred, og uden at de derfra kunde virksomt beskydes. Skytset skulde anbringes i stærkt forsænkede Placementer og dækkes ved Side- og Rygtraverser; Skydeskaarenes Midtlinie skulde føres saaledes, at deres Forlængelse enten slet ikke eller først udenfor virksom Skudvidde traf den af Fjenden besatte Kyst. Det Skyts derimod, der skulde forhindre Fjenden i at nærme sig Strandbredden med større Troppe-masser, Brotrain, Baade o. s. v. og i at træffe de nærmere Forberedelser til en Overgang, eller som endelig skulde standse ham i Anlægget af de Batterier, der ansaas nødvendige for at beskytte hans Forberedelser, skulde anbringes i indskaarne Batterier paa dominerende Steder, længere fra Kysten.

Efter Planen skulde der for Frontalilden anvendes 26 Kanoner, for Flankeilden 46 Kanoner; desuden 7 Morterer. Det hele Antal Skyts, ialt 79 Stkr., skulde fordeles saaledes: S. for Kjær Vig 53, hvoraf 8 S. og S.Ø. for Slottet, N. for Kjær Vig 26, hvoraf 2 paa Nord-siden af Arnkilsøre.*)

Løbegrave anlagdes langs Kysten samt Kommunikationsgange og Masker for Reserverne i nogen Afstand derfra. En Bom bestemtes anbragt tværs over Munden af Kjær Vig for at frembyde Hindring mod fjendtlige Baades Indseiling i Vigen. To Udskepningsbroer byggedes paa Kegenæs, en i Nærheden af Draget (den smalle Dæmning, som forbinder Kegenæs med den øvrige Del af Als), en ved Østerby; der anlagdes Forskandsninger ved Draget for at lette et eventuelt Tilbagetog over dette Punkt. 8 Stkr. 24 Pd.'s Kanoner, som tilligemed Betjeningsmandskab vare afgivne af Marinen, anbragtes i to der anlagte Placementer. Batteriet sattes under Kommando af Lieutenant G. V. C. J. Bardenfleth af Linieskibet Frederik d. VI's Officersbesætning.

Ledelsen af de fortifikatoriske Arbejder langs Als Sund overdroges Major Schrøder af Ingenieurkorpset, der med megen Energi fremmede disse betydelige Arbejder. D. 24. April vare 48 Piecer monterede i 24 Batterier, foruden 21 Espingoler**), d. 5. Mai 63 i 34 Batterier. Anlægene fortsattes, men standsedes d. 12. Mai ifølge Vaabenhvilebetingelserne, hvilket bevirkede, at de ikke alle bleve fuldførte, inden Fjendtlighederne atter paabegyndtes.

*) Ved Beskrivelsen af Kampen d. 29. Juni vil der blive givet en Skildring af de til den Tid anlagte Batterier.

**) Det kjørende Halvbatteri Espingoler, der hidtil havde været placeret langs Als Sund, blev i Slutningen af April posteret ved Augustenborg.

Forsvaret af Als ordnedes paa følgende Maade:

2., 4, 5. og 6. Brigade i Forbindelse med en Del af Rytteriet og Artilleriet overdroges Forsvaret ved Als Sund, 7. Brigade med dertil knyttet Rytteri og Artilleri Forsvaret af Nordlandet, 3. Kavaleribrigade den resterende Kyststrækning.

a) Forsvaret langs Als Sund.*)

Kysten ved Als Sund deltes i 3 Afsnit, der hver besattes af en Brigade, medens en Brigade holdtes i Reserve.

Høire Fløibrigade besatte Kysten fra Arnkilsøre til Kjær Vig, Centrumsbrigaden fra Kjær Vig til Flankebatteriet, Venstre Fløibrigade fra Flankebatteriet til Slottet.

Fløibrigaderne tildeltes hver $\frac{1}{2}$ Eskadron; høire Fløibrigade 4 Piecer af 9. Batteri, Centrumsbrigaden 2 af 8. Batteri, venstre Fløibrigade 2 af 2. Batteri.

Reservebrigaden belagde Sundsmark Barakkerne S. for Augustenborg Vei, Vollerup og Vollerup Barakker.**)

Brigaderne ordnede selvstændigt Enkeltkederne med Hensyn til Bevogtning og Forsvar af den dem tildelte Kyststrækning; Divisionen udgav kun almindelige Direktiver***), der tillige vedrørte Brigadernes Forhold saavel under Angreb paa det af dem besatte Distrikt som under Angreb paa tilstødende Afsnit.

b) Nordlandet og den østlige Kyst af Als†).

Bevogtningen og Forsvaret af Kysten fra Stolbro Næs imod Nord til Hellesøgaard Færge var overdraget 7. Brigade (11. og 12. Regiment) samt Infanteridetachmentet i Mels tilligemed 1. Batteri og Espingol-Halvbatteriet, Alt under Brigadens Kommando. Ogsaa kunde

*) Se Oversigtskaartet til Kampen paa Als.

***) Fra d. 29. April vare Kantonementerne følgende:

Høire Fløibrigade: Ulkebøl Nørremark og Kjær.

Centrumsbrigaden: Kjær Vestermark og Ulkebøl Vestermark, Ulkebøl samt Sundsmark Barakkerne N. for Augustenborg Veien.

Venstre Fløibrigade: Sundsmark Barakkerne S. for Augustenborg Veien og Sønderborg Ladegaard.

Reservebrigaden: Vollerup Barakker, Vollerup By, Hørup Over- og Nøderby samt Lambjerg.

****) Bilag 7 indeholder 1. Divisions Skrivelse af 27. April til Brigaderne med Direktiver angaaende Kystforsvaret. Hver Brigade satte to Batailloner i forreste Linie (en til Feltvagter og Vedetter, en til Piketter) og tilbageholdt to i Reserve i ovenangivne Kantonementer.

†) Se Kaart over den sydlige Del af Slesvig, Plan 2 (bilagt I. Del).

Brigaden i Tilfælde af Angreb disponere over en Eskadron, som bevogtede Kysten fra Hellesøgaard Færge til Tranerodde, samt beordre den disponible Del af 4. Dr. Reg.s 2. Halvreg. (der havde Bevogtningen af Als's nordøstlige Kyst) til Oxbøl for der at anvendes efter Omstændighederne.

Brigadens Stabskvarter var Hjortspring.

Strækningen fra Stolbro Næs til Hellesøgaard Færge var delt i to Afsnit.

Fra Stolbro Næs langs Stevning Nor og Sandvig til Brandsbøl Skov besørgede 11. Regiment Bevogtningen og Kystforsvaret. Den ene Bataillon overtog Kysten ved Stolbro Næs, den anden Kysten ved Stevning Næs og den nordlige Del af Sandvig indtil Brandsbøl Skovs østlige Udkant.

Fra Brandsbøl Skov til Hellesøgaarde stod Mels Detachementet, 1. Batteri og $\frac{1}{2}$ Espingolbatteri,*) med 12. Regiment (i Broballe, Holm, Oxbøl, Brandsbøl og Hagenbjerg) i Reserve. I Tilfælde af alvorligt Angreb kunde dog ogsaa 11. Regiment tilkaldes; dette var Reserve saavel for Mels Forsvaret som for Als Sund Forsvaret og skulde i Tilfælde af Alarmering fra Divisionens Side møde paa en Alarmplads tæt N. for Kettinge og i saa Fald kun efterlade en mindre Styrke til Kystforsvar.

3. Kavaleribrigade bevogtede Kysten fra Hellesøgaard Færge over Tontoft Nakke, Fynshav, Mommark til Vestkysten af Kegenæs, 4. Dragonregiments 2. Halvregiment nordligst, Gardehusarregimentet sydligst.***) I Tilfælde af Alarmering skulde 2 Eskadroner møde S. for Kettinge, 2 V. for Hørup Kirke.

Forskjellige
Forsvarsforan-
staltninger.

Det paalagdes Batterierne i Tilfælde af Angreb at fortsætte Ilden til det Yderste, for Flankeringspiecernes Vedkommende endogsaa efter at Fjenden havde faaet Fodfæste paa Øen. Ordre til at forlade Batterierne skulde gives af den ved Angrebepunktet høistbefalende Infanteriofficer, medmindre en høiere Befalingsmand af Artilleriet var til Stede.

Som Alarmeringsmiddel langs Kysten anvendtes Bauner.***) En

*) Mels Detachementet havde 1 Komp. i Holm, 1 i Mels og Melsmark og 1 i Broballe; fra disse udstilledes Kystvagter. Batteriet og Espingol-Halvbatteriet laa i Holm og Mels; Piecerne vare fordelte langs Stillingen.

**) Som tidligere omtalt, afgaves daglig 1 Eskadron til Als Sund Stillingen foruden Ordonnantser til Brigaderne.

***) Paa Oversigtskaartet til Kampen paa Als ere de d. 29. Juni anbragte Bauner indtegnede, ligeledes Kolonneveie m. v.

Dobbeltpost paasaa, at Baunen med Tændemidler stadigt var i Orden og tændtes, naar Befaling gaves. Denne Befaling skulde gives af den Kompagnichef, som førte Befalingen paa det Sted, mod hvilket Angrebet blev rettet. 50 Skridt ud til Siden for Baunen skulde samtidigt afbrændes en Halmvidsk, anbragt paa en lang Stang. Naar en Baune var antændt, skulde de alle tændes, og dette var Signal for de i første Linie staaende Reserver til at gjøre sig rede til at rykke frem til Understøttelse. De i Kantonnement liggende Afdelinger skulde først alarmeres efter Overkommandoens nærmere Bestemmelse.

Krigstelegrafstationer fandtes i Sønderborg, Augustenborg, Ulkebøl, Egen, Mels, Tandslet og Høruphav.

Kolonveie anlagdes.

I Tilfælde af Alarmering skulde Infanteribrigadernes Bagage- og Proviantrain samles ved Miang, hvor alt Train, som ikke absolut behøvedes i Als Sund Stillingen, forud var samlet; Artilleriets Train skulde møde ved Hørup*).

Evakuationen af Als skulde ifølge Krigsministeriets Ordre af 30. April fremmes med Hurtighed og saaledes, at kun det Materiel blev tilbage, for hvilket der var nødvendig Brug til Øens Forsvar.

Til eventuel Optagelse af Besætningen paa Als var der i Hørup Hav stationeret Dampskibe, der kunde optage 4,000 à 4,500 Mand; desuden fandtes 6 Jerntransportbaade og 6 Transportpramme til Optagelse af Heste og Skyts samt endel Jagter og mindre Fartøier.

Forholdsregler
for eventuel
Optagelse af Be-
sætningen paa
Als.

Ogsaa udtalte Divisionen under 2. Mai for Eskadrechefen Ønsket om, at Eskadren — for det Tilfælde, at Fjenden efter en Overgang blev Herre over Øen — paatog sig at overføre mindre, forsprængte Afdelinger paa Kjær Halvø over Augustenborg Fjord, samt at nogle Dampskibe holdtes klare til paa Kyststrækningen mellem Stenbæk og Nørreløkke at optage c. 800 Mand af Styrken i den nordlige Del af Als. Endvidere ønskedes det, at en Kanonbaad holdtes rede i Bugten ved Bosterhoved, at Linieskibet Frederik d. VI. placeredes udfor Østerby paa Kegenæs for at optage 1,000—1,400 Mand, og at de af Eskadrens Skibe, som maatte være disponible, paa et senere Stadium skulde bevæge sig langs Kysten og søge at optage Tropper, som det under Tilbage-toget ikke var lykkedes at komme ombord ved de forud angivne Indskibningspunkter.

*) Infanteriets Patronkarrer indskrænkedes til 4 pr. Regiment paa Grund af Reserveparkens Nærhed.

Disse Fordringer mente Eskadrechefen i alt Væsentligt at kunne efterkomme, men han gjorde dog opmærksom paa, at Divisionen ikke maatte gjøre sikker Regning paa, at Eskadren vilde være i Stand til at yde Understøttelse fra Hørup Hav, da Fjenden rimeligvis paa det Tidspunkt, da der var Tale om at optage Tropper, vilde være saa vidt avanceret, at han beherskede Sydkysten af Øen med sit Artilleri.

Forhandlinger
angaaende Mari-
nens Deltagelse i
Forevaret af Als

D. 19de April, Dagen efter Dybbølstillingens Fald, beordredes Rolf Krake til at forlade sin tidligere Ankerplads og indtage Station i Als Fjord ved Sandvig eller paa Augustenborg Fjord, saa nær ved Arnkilsøre, som det paa Snogbækhave anlagte fjendtlige Batteri vilde tillade Skibet at ligge umolesteret.

Batteriet skulde paa denne nye Station efter Overkommandoens indtrængende Anmodning gjøre sit Yderste for at forhindre en Broslagning over Als Sund og en fjendtlig Overgang i Als Fjord, og det paalagdes Chefen at sætte sig i Forbindelse med Hovedkvarteret for at aftale det fornødne med Hensyn til Nat- og Dagsignaler.

Eskadrechefens tidligere omtalte mistrøstende Indberetninger om Situationen ved Als og hans Beklagelse over Mangel paa virkelige Krigsskibe var ikke Marineministeriet velkommen. Ministeriet telegraferede d. 18. April til Eskadrechefen sin Beklagelse over ikke at have flere passende Pandserskibe til Øens Forsvar og anmodede Orlogskapitainen om at stræbe efter at styrke Moralen og udbrede Tillid hos alle Paagjældende.

Hvad Ministeriet kortelig havde berørt i sit Telegram, blev mere udførligt omtalt i en Skrivelse til Eskadrechefen af samme Dato, hvori det paalagdes ham at placere Kanonchalouperne, der under de daværende Forhold ikke formentes at være til nogen direkte Nytte, inde paa Augustenborg Fjord udenfor det fjendtlige Artilleris Rækkevidde og oppebie, at de muligvis paa et senere Stadium kunde komme til at bidrage til Øens Forsvar. Ministeriet udtalte dernæst, at det ikke delte den Anskuelse, at det Søværn, hvorover der for Øieblikket disponeredes ved Als, ikke var i Stand til andet end at demonstrere, og kunde ikke være enig med Eskadrechefen i den Betragtning, at Eskadren nu kun havde to Alternativer, enten Ødelæggelse uden at udrette noget, eller i Tilfælde af, at Fjenden trængte over paa Als, at søge at bjerge sig ud, uden at have været i Stand til at præstere andet end en Demonstration, der vilde komme til at ligge nær ved

en Prostitution *). Ministeriet indskærpede ham ikke at holde Eskadrens Skibe tilbage, selv hvor der var stor Sandsynlighed for deres Ødelæggelse, og udtalte, at der ved et Overgangsforsøg ikke burde være Tale om at bjerge sig ud, selv om Skibene skulde gaa tabte.

Denne energiske Udtalelse bragtes ved Skrivelse fra Eskadrechefen af 20. April til Kjendskab for den kommanderende Officer i Als Fjord, og det paalagdes ham at sørge for, at de ham underlagte Skibe i givet Tilfælde handlede i Overenstemmelse med Ordlyden deraf.

Samtidigt udtalte Eskadrechefen for Ministeriet sin Beklagelse over, af de af ham brugte Udtryk vare saaledes, at de kunde „misforstaas af det høie Ministerium“; han anmodede om nærmere at maatte forklare sin Mening, og fremsatte da som sin Anskuelse, „at Skibene skulde og maatte gjøre deres Yderste for at forhindre Fjenden i en Overgang til Als, men at de under et saadant Forsøg i nogle faa Øieblikke vilde blive ødelagte og gjorde ubrugelige af Fjendens mange og kraftige Batterier, og derefter ikke vilde kunne udrette noget, samt at der først kunde være Tale om at bjerge sig ud, naar de enten vare bragte i en ukampdygtig Tilstand, eller Fjenden var bleven Herre over Als.“

I en udførlig Indberetning til Ministeriet af 22. April erklærede imidlertid Eskadrechefen, at han ikke „vovede egenmægtig at paatage sig Ansvar for Skibenes Anvendelse til at forhindre Fjendens Overgang“, og derfor androg om Ministeriets nærmere Bestemmelse.

„I Als Fjord ville Krigsskibene“ — skrev han — „trods de mange Batterier, der ere anlagte paa den fjendtlige Side, formentlig kunne forhindre ethvert Forsøg paa Overgang; derimod vil dette ikke være Tilfældet i Als Sund og ved Sønderborg. De to Skibe, som nærmest kunne komme i Betragtning til dette Formaal, ere Pandserbatteriet Rolf Krake og Pandskonnerten Esbern Snare, men ved Sønderborg ville disse Skibe, og jeg antager intet Skib, kunne opholde sig og manøvrere under et fjendtligt Angreb. I Als Sund har Lodsens og Skibets Chef erklæret det for en absolut Umulighed at kunne navigere Batteriet Rolf Krake, hvor Farvandet ikke er mere end 4 å 500 Alen bredt, og under en Artillerikamp, der vil indhylle Alt i Røg, med et Skib, der ikke styrer let, og hvorfra tilmed Synskredsen er meget begrændset paa Grund af Skibets Lokalteter — og denne Erklæring maa jeg ganske tiltræde med Tilføiende, at dersom

*) Se II. Del pag. 368.

Overgangsforsøget sker i Mørke, vil Batteriet saa meget mindre kunne passere Sundet. Der er altsaa kun Esbern Snare tilbage, men dette Skib vil, førend det naaer til det Sted, hvor Overgangen maatte forsøges, rimeligvis være gjort utjenstdygtigt, om ikke skudt isænk af Batteriet paa Snogbækhage og tre andre Batterier, der allerede ere anlagte paa og nærved Kysten, foruden flere, der sandsynligvis ville blive anlagte, og skulde den end være saa usandsynlig heldig at naae flydende til Overgangsstedet, vil dens Angrebskraft formentlig være svækket, og der vil ikke opnaas andet ved Tabet af et Skib og Størstedelen af dets Besætning, end at Fjenden i en kort Tid vil blive standset i et Foretagende, som han derefter uhindret vil fortsætte med fornyet Kraft; thi vende tilbage og forny Angrebet vil Esbern Snare ganske vist ikke kunne“

Skrivelsen sluttede med følgende Udtalelse:

„Jeg maa bede Ministeriet tilgive, om jeg skulde have udtalt mig for ligefremt i denne Sag, men jeg vover ikke at paatage mig det Ansvar at kommandere et Skib til en Tjeneste, hvor Ødelæggelsen af Skib og Besætning staar mig klart for Øie, naar Formaalet for en saadan Opoffelse ikke kan opnaas. Erfaring har allerede viist i mangfoldige Tilfælde, at Skibe ikke kunne bestaa mod Landbatterier og endnu mindre, naar disse ere besatte med riflet Skyts, hvis Akkuratesse og hurtige Skydning indtil nu har været ukjendt.“

Konference imellem Generalmajor Steinmann og Eskadrechefen Korrespondance imellem Overkommandoen og Eskadrechefen angaaende Anvendelse af Skibene i Tilfælde af en fjendtlig Overgang til Als.

Samme Dag, som General Steinmann overtog Kommandoen paa Als, d. 23. April, fandt en Konference Sted mellem ham og Eskadrechefen, ved hvilken Leilighed Sidstnævnte afgav en Erklæring, som ifølge Generalens Indberetning til Overkommandoen gik ud paa, at intet af Krigsskibene vilde kunne løbe ind i den snævre Del af Als Sund, og at den Hjælp, som kunde ventes af Marinen, vilde indskrænke sig til, at Skibene søgte at genere Fjendens Foretagender i den nordlige Del af Sundet ved Arnkilsøre ved Beskydning fra Augustenborg Fjord.

Overkommandoen alarmeredes ved Meddelelsen herom, forsaavidt den fandt, at denne Erklæring ikke stemmede overens med tidligere Udtalelser, og navnlig ikke med en Erklæring, som Eskadrechefen i sin Tid havde afgivet ved en Konference i Ulkebøl Præstegaard, hvori Generallieutenant Gerlach, Oberstlieutenant Stiernholm, Major Rosen samt Orlogskapitainerne Pedersen og Frøhlich deltog. Eskadrechefens Udtalelser vare ved hin Leilighed gaaede ud paa, at Skibene skulde assistere efter bedste Evne ved at forhindre en eventuel Overgang saavel ved Hjælp af Baade som ved

Broslagning, og at endog et bestemt Skib var designeret til at løbe en slig Bro ned.

Overkommandoen kunde heller ikke bringe Eskadrechefens Erklæring i Overensstemmelse med Ordlyden af Marineministeriets Skrivelse af 21. Februar til Eskadrechefen*), hvoraf den havde faaet tilstillet en Afskrift, og hvori Ministeriet gav sit Samtykke til, at der fra Marinens Side gjordes Forsøg paa at forhindre en Overgang „selv med Risiko af Skibets Opoffelse.“ Den udviklede dette i en Skrivelse til Eskadrechefen af 25. April, hvori det hed, at man ansaa det af saa stor Vigtighed ved et Overgangsforsøg at kunne regne paa Skibenes Assistance i den snevre Del af Als Sund, at man i fornødent Fald var bestemt paa ved Henvendelse til Ministeriet at søge udvirket, at denne Assistance med Sikkerhed stilledes i Udsigt.

Overkommandoens Skrivelse, som først d. 28. April kom Eskadrechefen ihænde, besvarede denne samme Aften og gjorde derved gjældende, at hans Udtalelser ved Konferencen i Ulkebøl Præstegaard havde været begrundede i de da tilstedeværende Forhold med Hensyn til de Angrebsmidler, man dengang antog, at Fjenden vilde stille i Marken, — nemlig Feltartilleri — og de Forsvarsmidler, der fandtes paa Als Siden — nemlig Kystbatterier. Dette Forhold var nu forandret, idet de fjendtlige Feltbatterier vare blevne til faste Værker, der dagligt forstærkedes og forøgedes, medens Kystbatterierne paa Als tildels vare forsvundne. Eskadrechefen udtalte sig derefter ganske i Overensstemmelse med hvad han, som ovenfor berettet, under 22. April havde tilskrevet Marineministeriet, og meddelte Overkommandoen, hvad han ligeledes havde udtalt for General Steinmann, at den Hjælp, der kunde forventes af Marinen, vilde indskrænke sig til, at Pandserbatteriet Rolf Krake efter bedste Evne søgte at genere Fjendens Foretagender i Als Sund, saa langt dets Skyts kunde række fra Arnkilsøre.

At Overkommandoen ikke herefter gjorde noget Forsøg paa at opnaae nogen Forandring i dette Forhold ved en direkte Henvendelse til Marineministeriet, kan antages at have havt sin Grund i den Omstændighed, at Eskadrechefens ovenfor nævnte Skrivelse endte med følgende Passus:

„Marineministeriet har jeg underrettet om mine Anskuelser om Skibenes Evne til at understøtte Armeen og om min fattede Plan for Skibenes Stationering og Anvendelse til dette Formaal, og derpaa har

*) Se II. Del pag. 124.

jeg havt den Tilfredsstillelse at modtage Ministeriets Tilkjendegivelse, at det fuldkommen bifalder min Plan for Skibenes Anvendelse og Stationering.“

Da denne Udtalelse fra Eskadrechefens Side maa synes at staa i Modstrid med, hvad der ovenfor har været meddelt angaaende Korrespondancen imellem ham og Marineministeriet, vil en orienterende Bemærkning her være paa sin Plads. Ministeriet delte ikke Eskadrechefens Anskuelse om, hvorledes Søstyrken ved Als burde forholde sig under et fjendtligt Angreb, og søgte gennem sine Skrivelser at paavirke den Høistkommanderende og opmuntre ham til en mere energisk Anvendelse af sine Stridskræfter, men havde intet at indvende imod Planen for de forskjellige Skibes Anvendelse og Stationering i al Almindelighed, og Ministeriets Tilkjendegivelse heraf har da Eskadrechefen meddelt Overkommandoen uden at finde det nødvendigt at omtale Ministeriets Standpunkt i Spørgsmaalet om Forholdet under fjendtligt Angreb.

Efterat Korrespondancen imellem Overkommandoen og Eskadrechefen var afsluttet, og efterat Sidstnævnte nogle Dage senere ved en Konference, som d. 2. Mai fandt Sted i Divisionskvarteret, havde havt Leilighed til atter at udtale sig om Spørgsmaalet, mente Divisionen at kunne anordne sine Foranstaltninger til Øens Forsvar paa Basis af, „at Marinen fuldstændigt garanterede imod ethvert Landgangsforsøg paa den søndre, østre og nordre Kyst fra Sønderskovens vestre Udkant til Hellesøgaard Færge (o: hele Østkysten af Als) og paa Strækningen herfra til Storskovens nordre Udkant (o: Strækningen langs Als Fjord og den brede Del af Als Sund) imod, at nogen betydelig Landsætning af Tropper, vel høist 200 à 300 Mand, fandt Sted.“ Det Stykke af Øens samlede Kystlinie, som ikke medtoges i dette Arrangement, var altsaa Strækningen langs Als Sund fra Sønderskovens vestlige Udkant til et Ø. for Storskovens nordlige Udkant beliggende Punkt.

Divisionen fastslog dette Resultat af Konferencen samme Dag, som den havde fundet Sted, i en Skrivelse til Eskadrechefen*) og tilføiede, at man forventede, at intet af Krigsskibene vilde forlade sin Station før i det yderste Øieblik. —

Efterat Forsvaret af Fredericia Fæstning var opgivet, antog Eskadrechefen, at der ikke behøvedes saa stor Styrke af Krigsfartøier i den nordlige Del af Lille Belt som hidtil, og bestemte sig derfor til efter forudgaaet Konference med den Kommanderende for Kyst-

*) Bilag 8 indeholder 1. Divisions Skrivelse af 2. Mai til Eskadrechefen.

bevogtningen at tilbagekalde Kanonchalouperne Nr. 17 og Nr. 23 fra denne Station for at anvende dem til Bevogtningen og Forsvaret af den sydlige Del af Als. Marineministeriet underrettedes d. 2. Mai om denne Foranstaltning, og d. 4. Mai meddelte Eskadrechefen Kommandoen paa Als, at Kanonchalouperne samme Dag havde indtaget deres nye Station. De to Kanonchalouper instrueredes om at have deres Opmærksomhed henvendt paa, at ingen Fartøier eller Baade havde Forbindelse med Land eller gik ud fra Kysten; hørtes der Skydning fra de andre ved Kysten stationerede Krigsskibe, skulde de uopholdelig ile det skydende Skib til Assistance, og naar der fra den paa Sønderborg Rhed stationerede Dampkanonbaad, med hvilken der fra Kanonchalouperne skulde holdes skarpt Udkig baade Dag og Nat, blev givet det aftalte Signal om en fjendtlig Landgang paa Als fra Sundeved, skulde Kanonchalouperne strax begive sig op under Kysten Vesten for Sønderskov og derfra beskyde de fjendtlige Tropper med Granater.

Eskadrens Virksomhed i Begyndelsen af Mai Maaned indskrænkede sig paa Grund af Fjendens Passivitet til Patrouillering og skarpt Udkig med Fjendens Forberedelser langs Kysten, uden at man dog fra Søen var i Stand til at observere andet end en vedvarende Arbeiden paa Jordværker og Montering af Batterier langs Kysten af Als Sund og Als Fjord samt en stærk Koncentrering af Tropper langs denne sidste.

Den Styrke, der ved Overkommandoens Afgang til Fyen overdroges General Steinmann til Forsvaret af Als, led meget hurtigt en betydelig Formindskelse.

Formindskelse af
Styrken paa Als.

Til Forstaaelse heraf gjengives nedenstaaende de Udtalelser, vedrørende Forsvaret af Als, som Overkommandoen fremsatte i Skrivelse af 19. April, hvori den belyste den ved Dybbølstillingens Fald fremkomne, nye Situation.

„Dette Forsvar (Forsvaret af Als) tør, som alt antydet i tidligere Rapporter, Overkommandoen ikke antage vil kunne fortsættes i mere end en begrændset Tid. Fjendens Artilleri vil fra Sundeveds dominerende Høider ødelægge vore Piecer paa Als, som det ødelagde vore Skandsers Kanoner; det vil kunne forbyde Afdelingernes Ophold og Opstilling paa en bred Kyststrækning, og Forsvaret vil bero paa Muligheden af at forstyrre selve Broslagningen paa et vilkaarligt Punkt af

den 15,000 Alen lange Strækning fra Sønderborg til Arnkilsøre og en Overgang i Fartøier paa den c. 2—3 Mil lange Strækning fra Stolbro Næs til Hellesøgaard.

For en meget væsentlig Del maa man herved stole paa Marinens og specielt Rolf Krakes Medvirkning. Af denne Betragtning er Overkommandoen ledet til den Anskuelse, at Evakuationen af Als maa forberedes og til en vis Grad strax effektueres, nemlig saa vidt, at kun den nødvendige Styrke til Forsvaret bliver tilbage.“ — — — — —

Overkommandoens Instrux af 22. April til Generalmajor Steinmann.

Ogsaa i Overkommandoens Instrux af 22. April til Generalmajor Steinmann antydes en Formindskelse af Troppestyrken:

„Idet Hr. Generalmajoreren i Henhold til Dagsbefalingen af D. D. overtager Kommandoen over samtlige paa Als værende Afdelinger og militære Institutioner, unnlader Overkommandoen ikke at meddele Følgende:

Ifølge de Overkommandoen af Regjeringen meddelte Instruktioner lægger denne den største Vægt paa, at Besiddelsen af Als hævdes saalænge som blot nogenlunde muligt. Bestræbelserne maa derfor være rettede paa at forhindre eller forsinke de Arbejder, som af Fjenden foretages for at forberede og dække en Overgang, ligesom ethvert Forsøg paa at udføre en saadan maa mødes med den kraftigste Modstand. Selv om Fjenden skulde opnaa at vinde Fodfæste paa Øen, maa Forsvaret af denne ikke derfor opgives, men Alt maa sættes ind paa atter at kaste ham tilbage, saafremt der herfor viser sig nogen Mulighed.

Med Hensyn til den Bistand, der ved Forsvaret kan ventes af Marinen, henvises til Overkommandoens Skrivelse af 21. d. M.*), og vil Hr. Generalmajoreren i alle Anliggender, der angaa Øens Bevogtning og Forsvar, kunne træde i direkte Forbindelse med Eskadrechefen.“

— — — — — (Bestemmelser vedrørende et eventuelt Tilbagetog) — — — — —

Saasnart de forskjellige Fortifikationsarbejder og Etableringen af de faste Batterier ere saavidt fremskredne, at en Formindskelse af Troppestyrken, navnlig af Feltartilleriet kan finde Sted, forventer Overkommandoen derom at modtage Indberetning.“

D. 27. April maatte, som tidligere omtalt, 11. Batteri afgives til Fyen. Og allerede d. 28. April**) forespurgte Overkommandoen,

*) Overkommandoens ovennævnte Skrivelse af 21. meddelte kun, at Eskadrechefen vilde blive anmodet om at konferere med Divisionen angaaende Armeens og Marinens Samvirken til Forsvaret af Als.

**) Sammenhold pag. 23.

foranlediget dertil ved Krigsministeriets Skrivelse af 26. April, General Steinmann fortroligt, om han havde Noget at erindre imod, at Styrken paa Als blev formindsket med 1 Infanteribrigade, 1 Halvregiment Rytteri og 1 Bateria*). Generalen havde vel, som tidligere angivet, Intet at bemærke til denne Formindskelse i Styrken, men sluttede dog sin Svarskrivelse af 30. April med følgende Udtalelse: „Ihvorvel Forsvaret ved denne Formindskelse i en ikke ganske ringe Grad vil blive svækket, saa formener man dog, at man med den tilbageblivende Styrke tør haabe paa en nogenlunde betryggende Maade og uden Overanstrengelse for Tropperne at lede samme, idet der tages Hensyn til den Assistance fra Marinen, paa hvilken man troer at turde gjøre Regning, og skal man derfor ikke have noget imod, naar Overkommandoen befaler den intenderede Afgivelse.“

Afgivelsen af Halvregimentet var forbunden med mindst Ulempe, eftersom Bevogtningen af Als's Østkyst mentes at kunne foretages med svagere Kræfter. Generalmajor Marcher udviklede i en Skrivelse af 28. April Vanskeligheden for Rytteriet i at bevæge sig i et Terrain som det paa Als, hvor Markerne vare omgivne med tætte Hegn; Generalen saae navnlig Faren for Øen i et mod Arnkilsøre rettet Baadeangreb og fremhævede Ulemperne ved at faae de talrige Heste indskibede under en eventuel Retraite. Han mente, at tre Eskadroner maatte kunne gjøre Fyldest til Øens Bevogtning, een til Observation paa Nordlandet, to fordelte som Ordonnantser til Infanteriet.

Med Hensyn til Afgivelsen af en Infanteribrigade ønskede General Steinmann, at det maatte blive 5. Brigade, men at der samtidigt — for nemlig at have fuldt paalidelige Afdelinger paa Øen — maatte finde en Ombytning af Regimenterne Sted, saaledes at den nævnte Brigade sammensattes af 12. og 15. Regiment, 7. Brigade af 8. og 11. Regiment.

Generalen udtalte sig samtidigt om Nødvendigheden af at forøge det svære, riflede Skyts i Batterierne langs Als Sund for at kunne optage Kampen mod Fjendens Demonteerbatterier.

Overkommandoen bemyndigede vel Generalen til at afgive en Brigade efter eget Valg, men udtalte, at eftersom Brigaden skulde benyttes til Landgangsforetagender, maatte den bestaa af fuldt paalidelige Afdelinger.

I Henhold til disse Forhandlinger afgik d. 2. Mai 10. Bateria, d.

*) Bilag 9 indeholder Overkommandoens fortrolige Skrivelse af 28. April til Kommandoen paa Als.

3. Mai 5. Brigade, sammensat af 8. og 15. Regiment og d. 4. Mai 4. Dragonregiments 2. Halvregiment fra Als til Faaborg.

Endelig led Besætningen et Tab, som berørte Kommandoen meget pinligt. D. 5. Mai modtoges en Skrivelse fra Overkommandoen, ifølge hvilken Oberst Max Müller, Kommandør for 7. Brigade, i Henhold til Befaling fra Krigsministeriet skulde afgaa til Fyen for at overtage Kommandoen over 5. Brigade. General Steinmann søgte strax at faae denne Ordre tilbagekaldt. Han gjorde gjældende, at da det blev overladt til Divisionen at bestemme, hvilken Brigade der skulde afgives fra Øen, havde den bortsendt 5. Brigade og beholdt 7., henset til, at denne sidste kommanderedes af en Mand, som — nøie bekjendt med de egne Forhold ved Brigaden, der bl. A. bestod af det mindre paalidelige 12. Regiment — gav fuldstændig, men ogsaa høist fornøden Garanti for den rette Førelse. Generalen paaberaabte sig sin vanskelige Stilling og insisterede paa, at den befalede Ombytning af Brigadekommandører maatte blive forandret. Ministeriet fandt sig imidlertid ikke foranlediget til at gaa ind paa Generalens Forestilling, hvorfor Oberst Max Müller afgik til Fyen, medens Oberst Hein overtog Kommandoen over 7. Brigade.

Troppestyrken
paa Als d. 6. Mai.

Styrken paa Als havde efter disse Formindskelser følgende Sammensætning d. 6. Mai:

Kommandoen paa Als (1. Division).

2. Brigade (3. og 18. Reg.).

4. do. (4. og 6. Reg.).

6. do. (5. og 10. Reg.).

7. do. (11. og 12. Reg. samt Mels Detachementet med 1. Batt.).

Garde-Hus.-Reg.s 1. Halvreg.

Artillerikommandoen paa Als.

2., 8. og 9. Batteri, foruden 1. Batt. (se ovenfor).

Espingolbatteriet.

3., 4., 6. Fæstningskompagni.

Artilleridepotet.

Ingenieurkommandoen paa Als.

1. og 5. Ingenieurkompagni.

Brokompagniet med Landgangsbrotrain.

Ingenieurparken.

Arbeiderafdelingen paa Als (underlagt Ingenieurkommandoen).

Endnu en Forringelse af Styrken skete paa dette Tidspunkt, idet Overkommandoen under 10. Mai tilskrev Kommandoen paa

Als, at ifølge Krigsministeriets Befaling skulde det kjørende Espingolbatteri forlægges til det nordvestlige Fyen. Denne Ordre ændredes ved Vaabenhvilens Indtræden derhen, at Batteriet ikke skulde overføres til Fyen, men til Korsør, hvorfra det skulde afgaa til København.

Befalingspersonalet ved Afdelingerne, saavel Officerer som Underofficerer, var meget utilstrækkeligt; saaledes var der t. Ex. ved 3. Regiment ialt ikkun 21 Officerer (hvoraf 14 af Reserven), ligesom ogsaa de faste Underofficerers Tal kun var ringe. Ved de Regimenter, hvor der foruden Regimentskommandøren kun var ansat een Bataillonskommandør, førte Regimentskommandøren i Henhold til en under 3. Mai udgiven Dagsbefaling tillige Kommandoen over den ene Bataillon.

Afdelingernes
Sammenrætning
og Styrke.

Derimod var Styrken af Mandskabet ved Infanteriafdelingerne ved Tilgang fra Excerskolerne bleven betydeligt forøget, endog langt ud over den normerede Styrke. Tilgangen var imidlertid af tvivlsom Værdi, idet den bestod af Mandskab, der kun havde gennemgaaet en kortvarig Skole. Den var derhos forskjellig ved de forskjellige Afdelinger; 3. Regiment talte 1530 Mand, 4. Regiment 1803 Mand, 18. Regiment 1968 Mand (Lazarethsyge ikke medregnede). Divisionen henstillede at lade en Del af det overkomplette Mandskab afløse det slesvigske Mandskab ved Mels Detachementet og 12. Regiment og iøvrigt egaliserer Regimenterne, baade hvad Befalingspersonale og Styrke angik. Ogsaa ønskede Divisionen at faae 12. Regiment ombyttet med et Regiment fra Fyen, hvor det formentlig maatte være lettere at anvende Regimentet end paa Als. Nogen Forandring i disse Forhold foretoges dog ikke inden Vaabenhvilens Indtræden.

Formindskelsen af Styrken tvang til en Omordning af Forsvaret. Særlig mente General Steinmann i Tillid til Eskadrechefens Udtalelser væsentligt at kunne indskrænke Besætningen paa Nordlandet. Forsvaret af Als omordnes.

I Henhold hertil blev 7. Brigades Hovedstyrke (11. Reg. og en Batl. af 12. Reg.) samt efterhaanden 6 Piecer af 1. Batteri tagne bort fra Nordlandet. Dettens Bevogtning overdroges Mels Detachementet i Forbindelse med en Bataillon af 12. Regiment, $\frac{1}{2}$ Espingolbatteri og to Kanoner (af 1. Batteri), saaledes at Strækningen fra Hellesøgaard Færge til Brandsbøl Skov overtoges af Mels Detachementet med to Kanoner og $\frac{1}{2}$ Espingolbatteri, Strækningen fra Brandsbøl Skov til Augustenborg Fjord af den ommeldte Bataillon af 12. Regiment. Sidstnævnte Bataillon tjente tillige som Reserve baade for Mels Detachementet og for Styrken ved Als Sund, og skulde i Tilfælde af Alarmering af denne sidste indtage en Mødeopstilling S. for Kettinge.

Af de tre tilbageblevne Eskadroner beordredes den ene til Nordlandet for at overtage Kystbevogtningen fra Hellesøgaard til Tranerodde og tillige være til Raadighed for Mels Detachementet. Den anden lagdes i Augustenborg og Kettinge, den afgav Ordonnantser og Patrouillemandskab til venstre Fløibrigade samt Ordonnantser til Stillingen; den tredie overtog Bevogtningen af Kysten fra Tranerodde over Mommark til Kegenæs. De to sidstnævnte Eskadroner skulde i Tilfælde af Alarmering samles ved Hørup Kirke.

Generalmajor Marcher afgik ifølge Overkommandoens Ordre til Fyen.

7. Brigades før nævnte Hovedstyrke med 2 Kanoner af 9. Bateria afgaves som fast Besætning paa Strækningen fra Arnkilsøre til Kjær Vig.

2., 4. og 6. Brigade indtog skiftevis Stillingen som Centrumsbrigade, venstre Fløibrigade og Reservebrigade. Centrumsbrigaden med to Kanoner af 8. Bateria besatte Stillingen fra Kjær Vig til Flankebatteriet, venstre Fløibrigade med to Kanoner af 2. Bateria Stillingen fra Flankebatteriet til Sønderborg Slot. Bevogtningen af Kysten herfra og til Sønderkov overdroses Rytteriet. Brigaderne anvendte som tidligere to Batailloner til Stillingens Besættelse og holdt to i Reserve.

Reservebrigaden belagde Vollerup, Vollerup Barakker, Hørup og Lambjerg, med Alarmplads paa Sønderborg-Augustenborg Veien, omtrent 2000 Alen V. for Ulkebøl Kirke.

Det disponible Feltartilleri tilligemed det resterende $\frac{1}{2}$ Espingolbatteri anvistes Alarmplads sammesteds.

Ingenieurkapitain Hedemann beordredes til at fungere som Kommandant i det Distrikt, der indbefattede Halvøen Kegenæs og det mellem Draget og Skovby beliggende Terrain, sidstnævnte By inkl. Det paalagdes Kapitainen specielt at vaage over, at Ingen forlod Halvøen uden Tilladelse, og uden at man var fuldstændigt overbevist om Vedkommendes Paalidelighed. Et Kompagni af 12. Regiment i Skovby samt nogle beredne Gensdarmere stillede til hans Raadighed.

Under 6. Mai udgik en Skrivelse til Brigaderne, vedrørende Inspiceringen af de faste Batterier, d. 9. Mai Instrux til alle de Kommandoer underlagte Afdelinger og Institutioner om Alarmering i Tilfælde af fjendtligt Angreb*).

*) Bilagene 10 og 11 indeholde Bestemmelser henholdsvis for Inspicering af de faste Batterier og for Alarmering.

Den daglige Ro i denne Periode blev kun afbrudt ved en d. 5. Mai modtagen Efterretning om, at et fjendtligt Angreb paa Als antoges nær forestaaende. Over hele Linien indskærpedes den største Aarvaagenhed, og Eskadrechefen paalagde de ved Als stationerede Krigsskibe at holde skarpt Udkig efter de for et Angreb vedtagne Signaler. Fjenden forholdt sig imidlertid fuldkommen rolig.

D. 10. Mai modtog General Steinmann telegrafisk Meddelelse om, at der var afsluttet Vaabenhvile fra d. 12. Mai. Vaabenhvilen skulde indtræde Kl. 12 Natten til d. 12.

Ved Midnatstid mødte en Parlamentair i det nordre Brohoved og bragte Overensstemmelse mellem Uhrene tilveie. Man vedtog, at Kl. var 12, og at Vaabenhvilen dermed var traadt i Kraft. Kort efter hørtes Signalblæsning over hele den fjendtlige Linie.

Paa fjendtlig Side foregik ved I. Korps i Sundevad kun Be- Begivenhederne
Paa fjendtlig Side givenheder af mindre Betydning. Skandserne i Dybbølstillingen blev for en Del udjevned, Beleiringsbatterierne demonterede.

Den store Ro i Perioden blev vel afbrudt ved nogle først i Mai indløbne Efterretninger om et fra Als paatænkt Angreb mod Sundevad, hvilket foranledigede en stærk Besættelse af Dybbølstillingen. Da der imidlertid kort efter indløb Beretninger om Troppesendelser fra Als til Fyen, gaves Tropperne større Hvile i mere udstrakte Kantonement, og Kystbevogtningen overlodes helt til Kavaleri.

E. Forholdene i Østersøen og Nordsøen indtil Vaabenhvilen; Kampen ved Helgoland.

a. Eskadren i Østersøens østlige Del.

Efter Affairen ved Rügen d. 17. Marts bleve Admiral van Dockums Skibe liggende tilankers d. 18. og 19. for at udbedre den lidte Skade paa Skrog og Reisning, dog med Undtagelse af Korvetten Heimdal, der afsendtes til Kjøbenhavn med Døde og Saarede, men d. 20. re-tournerede til Eskadren. En Meddelelse fra Marineministeriet om, at den preussiske Korvet Vineta, der, som tidligere omtalt, havde ligget i Danzig, var klar til at gaa tilsøs, bevirkede, at Fregatten Jylland endnu samme Dag afgik til udfor Danzig.

D. 22. afsendtes Fregatten Tordenskjold til Stationen paa Vest-siden af Rügen med Ordre til at bevogte Udløbet fra Byen Stralsund. Resten af Eskadren, som paa dette Tidspunkt altsaa bestod af Linieskibet Skjold, Fregatten Sjælland og Korvetten Thor, befandt sig Ø. for Rügen og stod d. 23. nordenom Oderbanken til henimod Colberg, hvorefter Skibene vendte tilbage til Jasmund. Den 24. holdt Eskadren krydsende mellem dette Sted og Greifswalde. Dagen efter forstærkedes Styrken med Dampskibet Geiser, kommende fra Kjøbenhavn*); senere paa Dagen ankom Korvetten Heimdal og Skonnerten Absalon, hvilket sidste Skib detacheredes til Stationen ved Tornebusken. Eskadren blev liggende Natten over med bakkede Fyr, og d. 26. afsendtes Geiser til Tornebusk Stationen, hvorfra den dog endnu samme Eftermiddag retournerede til Hovedstyrken i Følge med Fregatten Tordenskjold.

Eskadrechefen
beordres til at
indsende Blokade-
notifikationerne
ved Parlamentair.

D. 27. ankom Dampskibet Newsky fra Kjøbenhavn, medbringende en ministeriel Ordre. Eskadrechefen havde nemlig Dagen efter Fægtningen ved Rügen indberettet til Ministeriet, at han, som tidligere meddelt, havde sendt Notifikationer om Blokadens Begyndelse til de neutrale Magters Konsuler med et engelsk Barkskib, som var bestemt til Stettin, og som i den Anledning fik Tilladelse til at passere Blokadelinien.

Denne Fremgangsmaade var efter Ministeriets Anskuelse vel praktisk rigtig, men da der dog kunde være nogen Frygt for, at Notifikationerne ikke paa denne Maade vare blevne rigtigt besørgede, og da det var af Vigtighed, at der reistes saa faa Indvendinger som mulig mod Blokaden, anmodede Ministeriet Eskadrechefen om at sende Duplikater af Notifikationerne iland til Konsulerne ved Parlamentair. Ministeriet ønskede dette, dels af Hensyn til den preussiske Regjering, der, som tidligere omtalt, ikke var tilbøielig til at ville anerkjende Blokaden for effektiv, dels fordi der netop i de Dage gik Rygter i Kjøbenhavn om, at det var lykkedes to hollandske Skibe at løbe ind til Swinemünde uden at blive overhalede af noget af Eskadrens Skibe.

Eskadren staar
ind imod Swine-
münde Havn for
at faae Blokade-
Notifikationerne
iland.

Forsøget paa at bringe Blokade-Notifikationerne iland ved Parlamentair fandt Sted samme Dag, idet den samlede Eskadre, bestaaende af Sjælland, Skjold, Tordenskjold, Heimdal og Thor, stod sønderpaa ind imod Swinemünde. Eskadren stoppede omtrent 5 Kvartmil fra

*) Geiser ankom vel d. 22., men maatte paa Grund af Skade paa Dampkjedlen retournere til Kjøbenhavn for at reparere.

Swinemünde, hvorefter Korvetten Heimdal med Parlamentairflag vaiende fra Toppen stod længere ind. Korvetten vendte dog kort efter tilbage uden at have været i Stand til at løse den stillede Opgave. Det hedder herom i Chefens Rapport af 27. Marts:

„Efter Hr. Admiralens Ordre stod jeg med Korvetten Heimdal sønder efter mod Swinemünde, $\frac{1}{2}$ Mil forud for Eskadren; $\frac{3}{4}$ Mil fra Swinemünde Havn stoppede og dreiede udefter, for om mulig at faae Kommunikation med Land og aflevere i Swinemünde de mig af Hr. Admiralen betroede Breve. Parlamentairflaget vaiede kjendeligt fra Korvettens Fortop, Fartøi blev affiret for med en Officer at begive sig imod Land. I Swinemünde var Flag heist, men vort Parlamentairflag blev ikke besvaret, intet Dampskib eller Fartøi saas staaende ud af Havnen for at gaa os imøde, og da der fra Swinemünde Fæstning i det Øieblik, Fartøiet skulde gaa fraborde, blev skudt 3 Skud — om løse eller skarpe kan jeg ikke med Bestenighed sige — fik jeg det bestemte Indtryk, at man ikke vilde modtage nogen Parlamentair, hvorfor jeg heiste Fartøiet igjen, og Korvetten retournerede til Eskadren.

Underdanig

S. Lund.“

Dampskibet Geiser afgik derefter til Kjøbenhavn for at overbringe Ministeriet Rapporten om Eskadrens Expedition og Duplikatskrivelserne til videre Besørgelse.

Admiral van Dockum lod imidlertid sine Skibe vedvarende holde Swinemündebugten blokeret. Eskadren opholdt sig paa dette Tidspunkt mest N. og V. for Oderbanken. Maaneden gik tilende med den ensformige, lidet afvejlende Blokadetjeneste. D. 28. Marts laa Eskadren tilankers udfor Jasmund; af dens Skibe var, foruden Geiser, Korvetten Thor fraværende, hvilken sidste d. 29. afgik til Kjøbenhavn for at fylde Kul. D. 31. Marts Morgen, da de to sidstnævnte Skibe vare retournerede til Eskadren, benyttede Admiral van Dockum Leiligheden, da hans Styrke var samlet, til igjen at vise sig udfor Swinemünde. Ved Middagstid stod hele Eskadren indefter mod Land. Da man var kommen et Stykke sønder efter, opdagedes en Damper, kommende fra Swinemünde med Kurs vester efter imod Løbene, der føre ind til Stralsund. Eskadren satte strax fuld Fart paa; Korvetterne Heimdal og Thor forandrede Kursen og holdt vestligere i Farvandet for om muligt at afskære det fjendtlige Skib fra Stralsund, medens Fregatten Sjælland og Linieskibet Skjold holdt lige ned

Blokade-Tjenesten.

Jagt paa Avisoen Grille.

imod Indløbet til Swinemünde for at lukke Adgangen til denne Havn for Fjenden under et eventuelt Tilbagetog. Efterat Damperen nogen Tid havde fortsat Løbet imod Vest, viste det sig, at Stralsund ikke vilde kunne naaes uhindret; den vendte derfor og stod nu atter tilbage østerpaa imod sit Udgangspunkt, Swinemünde. Skjøndt vore Skibe hurtigt nærmede sig fra to Sider, lykkedes det dog Damperen paa Grund af dens overlegne Fart at komme først til Maalet.

Det jagede Skib viste sig at være den hurtigløbende Aviso Grille, der med den kommanderende Admiral, Prinds Adalbert af Preussen ombord var paa Vei til Stralsund, hvor der skulde være foretaget en Inspektion af den derværende Styrke.

Blokadens Lov-
formelighed og
Effektivitet.

Spørgsmaalet om Blokadens Lovformelighed og Effektivitet laa saavel Marineministeriet som Eskadrechefen stærkt paa Sinde. Spørgsmaalet om Lovformeligheden klaredes dog ved Udgangen af Marts, idet Ministeriet d. 30. gennem Udenrigsministeriet erholdt Meddelelse fra Berlin om, at de fra Eskadren indsendte Notifikationsskrivelser vare komne vedkommende Konsuler ihænde.

Hvad Spørgsmaalet om Blokadens Effektivitet angaar, udtalte Ministeriet i en Skrivelse til Eskadrechefen af 26. Marts, hvormegen Vægt man lagde paa, at Blokaden ikke blev brudt. Ministeriet henviste i denne Skrivelse til en Bekjendtgjørelse fra den preussiske Regjering om, at Blokaden af Swinemünde ikke eksisterede, og henlædede endvidere Opmærksomheden paa, at det fremgik af Skibslisterne, at Blokaden var bleven brudt til forskjellige Tider, nemlig 3 Gange af hollandske Skibe, hvoraf 2 Seil- og 1 Dampskib.

Det kan antages, at Eskadrechefen i Ministeriets Skrivelse har troet at se ikke alene en Opfordring til at skærpe sine Krydseres Aarvaagenhed, men tillige en let Bebreidelse. Som tidligere nævnt under Omtalen af Blokadens Etablering, stemmede Ordene i Ministeriets Bekjendtgjørelse ikke ganske overens med den Maade, paa hvilken Admiral van Dockum havde posteret sine Skibe, idet Bekjendtgjørelsen nævnede en Spærring af de enkelte Havnestæder og ikke, som Forholdet blev, en Spærring af Swinemündebugten under et.

I Følge Ordlyden tilsigtede Ministeriet en Blokade, der var mere inde paa Livet af den fjendtlige Kysts Havne, men dette betingede da ogsaa en Stationering af Skibe S. for Oderbanken. Som tidligere angivet, mente Admiralen, at hverken Forholdene paa Stedet eller den Styrke, hvorover han raadede, tillod ham dette, og denne Omstændighed i Forbindelse med Ministeriets Skrivelse af 26. Marts bevirkede, at han under 29. s. M. i en fortrolig Skrivelse fremsatte

for Ministeriet sine Bevæggrunde til, at han blokerede paa en Maade, der ikke ganske var i Overensstemmelse med den ministerielle Bekjendtgørelse, og som paa Grund af Styrkens ret betydelige Afstand fra de blokerede Havne absolut maatte gjøre Forhindringen af Blokadebrud vanskeligere.

Eskadrechefen motiverede heri nærmere Grunden til, at Eskadren ikke kunde holde sig tilankers S. for Oderbanken, og fremhævede særligt Vanskelighederne paa Grund af Farvandets Beskaffenhed. Skrivelsen sluttede: „Neppe er imidlertid nogen Blokade bleven ført, uden at enkelte Skibe have kunnet løbe ind, eller uden at Klager ere blevne reiste over Blokadens Ikke-Effektivitet; det er naturligt, at saadanne Klager i nærværende Tilfælde maa blive end lydeligere, naar den preussiske Regjering ved at sætte sig i Besiddelse af Breve, der sendes i Land, og ved andre Midler søger at tilveiebringe en Forestilling om, at vi slet ikke ere her tilstede, hvilket jeg dog formener, at Faktum paa en siensynlig Maade vil modbevise“.

I sin Svarskrivelse af 2. April udtalte Marineministeriet sig om Blokaden, dens Effektivitet, Planen for Skibenes Anvendelse m. m. og angav nærmere den Maade, hvorpaa det tænkte sig Blokadestyrken stationeret. De svære Skibe, Sjælland og Skjold eller Jylland, maatte med alle vestlige Vinde, som ogsaa med alle østlige Vinde og godt Veir søge Ankerplads under og omkring Greifswalde, hvor der under nævnte Forhold ikke vilde kunne ventes nogen Sø af Betydenhed. Dampskibet Freya kunde med Fordel stationeres udfor Indløbet til Swinemünde, maaske noget østligere, og c. 1 Mil fra Land, fra hvilket Punkt under almindelige Veirforhold saavel Cammin som Swinemünde formentlig kunde observeres. Paa Grund af sin store Hurtighed havde Dampskibet paa denne Station neppe noget at befrygte, og kunde i Tilfælde af Angreb repliere paa Hovedstyrken. Som passende Forbindelsesled mellem denne og det blokerende Skib kunde Korvetten Thor anbringes imellem Greifswalde og Swinemünde, omtrent midt imellem begge Steder. Til Stationen N. for Rügen anviste Ministeriet Fregatten Tordenskjold og Dampskibet Geiser og henledede endvidere Opmærksomheden paa Vigtigheden af, at de paagjældende Blokadeskibe paa dette Sted holdt sig saa nær Land, som Vind og Veir tillode det for at forhindre, at de preussiske Kanonbaade løb ud og angreb de vestligere i Farvandet liggende danske Seilskibe. Skrivelsen sluttede: „I Anledning af Hr. Kontreadmiralens Bemærkning, at ingen Blokade er bleven ført, uden at enkelte Skibe have kunnet løbe ind, eller uden at Klager ere blevne reiste over Blokadens Ikke-Effektivitet, skal

Ministeriet udtale, at dette ganske vist er Tilfældet. Regeringens Stilling er imidlertid i disse Dage ikke fri for Vanskeligheder, da den preussiske Regering har anmeldt for alle neutrale Magter, at der ingen Blokade finder Sted, og har rimeligvis dokumenteret dette Aktstykke med Opgivelse af de Skibe, som have brudt Blokaden.“

Det kan ikke afgøres, hvorledes Forholdet vilde have været, hvis Ministeriets Blokadeplan var bleven fulgt; sikkert er det kun, at den Fremgangsmaade, som fulgtes, fremkaldte en bestemt Utilbøielighed hos den preussiske Regering til at anerkjende Blokadens Effektivitet, og at sammes Anstrængelse for at gjøre denne Anskuelse gjældende i saa vide Kredse som muligt ikke vare uden Virkning.

De i preussiske Blade optagne officielle Bekjendtgjørelser angaaende Blokadens Mangel paa Effektivitet bevirkede, at der fra engelske Handelshuse indløb Forespørgsel til det danske Generalkonsulat i Hamborg for at faae opklaret, hvorvidt Indholdet af disse Bekjendtgjørelser var overensstemmende med de virkelige Forhold eller ei. Generalkonsulen fremstillede Sagen for Udenrigsministeriet, og dette henvendte sig da igjen under 6. April til Marineministeriet om Oplysninger angaaende de til Blokaden af Swinemünde truffne Foranstaltninger, idet man henviste til den Betydning, det vilde have, at Generalkonsulatet blev sat i Stand til officielt at benægte, hvad der fra preussisk Side var blevet fremført.

Marineministeriet, der var enig med Udenrigsministeriet i, at det var ønskeligt, at der fra Generalkonsulatet fremkom en officiel Protest, besvarede Henvendelsen ved en Skrivelse af 9. April, hvori det hedder:

„En Eskadre, bestaaende af Skruelinieskibet Skjold, Skruefregatterne Sjælland og Tordenskjold, Skruekorvetten Thor, Skrueskonerten Absalon og Dampskibet Geiser, foruden nogle mindre Dampskibe anvendes til Blokaden af Odermundingerne, og Blokadens Effektivitet er faktisk fuldkommen konstateret, dels ved at den preussiske Søstyrke, saasnart den har viist sig paa Søen, er jaget tilbage i Havn af vor Eskadre, dels ved de mange i vedkommende Farvande visiterede og afviste Skibe, og endelig ved de for Blokadebrud opbragte Skibe.“

Efter Modtagelsen af denne Udtalelse bemyndigede Udenrigsministeriet ikke blot Generalkonsulatet i Hamborg, men ogsaa de fleste Gesandtskaber i Udlandet til at meddele vedkommende Regeringer eller private Personer paalidelige, officielle Oplysninger angaaende Blokaden af Swinemünde.

D. 1. April holdt Eskadren krydsende udfor Jasmund.

D. 7. April stødte Postdampskibet Freya til Eskadren og sendtes til Stationen S.Ø. for Oderbanken. I Slutningen af Februar var Dampskibet under Kommando af Postdampskibsfører Lund blevet afgivet fra Postvæsenet til Marinens Tjeneste. I Begyndelsen af Marts beordredes Lieutenant A. B. Rothe til Chef, og efterat Skibet havde været i Dok, og efterat det var bleven armeret, afgik det til Eskadren. Admiral van Dockum havde imødeset den hurtige Postdampers Ankomst som en værdifuld Forøgelse af Eskadrens Styrke, men maatte, efterat den kun en ganske kort Tid havde været paa Stationen, forandre sin Mening herom. Dampskibet fik en af de første Dage efter sin Ankomst en regulær Storm af Nordøst med høi Sø og havde megen Vanskelighed med at klare sig. Gaaende ret op i Vindøiet med omtrent 6 Mils Fart bordfyldte Skibet, saa at der havdes 2 Fod Vand paa Dækket fra Stævnen til Maskinlugerne; med c. 3 Mils Fart skete det samme i endnu høiere Grad, og Vandmassen trykkede Forskibet saa stærkt, at det ikke kunde reise sig til næste Sø.

Da Admiralen endvidere fra Skonnerten Absalons Chef modtog en Indberetning, der stillede dette Skibs Sødygtighed i et daarligt Lys, udtalte han for Ministeriet i en Skrivelse af 14. April, at han fandt det uforsvarligt at benytte Absalon og høist prekairt at anvende Freya som Krydsere paa Swinemündebugten, og anbefalede i den Anledning at ombytte Postdampskibet med et andet, hurtigløbende Dampskib, og ved Borttagelsen af den forreste og agterste Kanon ombord i Absalon at gjøre dette Skib lettere i sine Bevægelser i Søen.

Paa Grund af de Krav, som paa forskjellig Maade stilledes til Marinen, saae Ministeriet sig imidlertid ikke i Stand til for Øieblikket at foretage nogen Ombytning, saaledes at de to nævnte Skibe trods deres mindre tilfredsstillende Egenskaber forbleve ved Eskadren.

Som tidligere omtalt, var Fregatten Jylland faa Dage efter Fægtningen ved Rügen bleven afsendt til Danzig for at observere den nybyggede preussiske Korvet Vineta, som laa under Udrustning i denne Havn, og forhindre den i at stikke i Søen og da muligt forene sig med Eskadren i Swinemünde. Korvetten laa vel ved Jyllands Ankomst seilklar mellem Havnedæmningerne, men da der tværs over Farvandet strakte sig en Barre, som den ved sædvanlig Vandstand ikke kunde flyde over med Kul, Proviant og Kanoner ombord, var det kun ved indtrædende Høivande, at det vilde kunne lykkes Vineta at komme tilsøs. Men selv under Omstændigheder, hvor Vanddybden ingen Hindringer lagde i Veien for at staa ud over Barren, vilde Korvetten neppe vove sig i Søen, saa længe den danske Fregat var isigte paa

Fregatten Jylland paa Danzigbugten.

Bugten. Opholdet her var imidlertid under visse Omstændigheder meget vanskeligt for en Blokadestyrke. Landtungen Hela, der begrænses Danzigbugten mod Nordvest afgiver nemlig godt Læ for en Del af Bugten, men med nordlige og nordøstlige Vinde med haardt Veir sætter der en svær Sø ind imod Land. Under en Storm af Nordøst d. 7. April blev Fregatten nødsaget til at søge tilsøs og stod Nord efter, hvor den i et Par Dage holdt krydsende under Rixhøft, omtrent 6 Mil N.V. for Hela. Paa Grund af Stormen steg Vandet saa meget ved Danzig, at Korvetten kunde flyde over Barren, og Vineta benyttede denne Omstændighed og Fregatten Jyllands Fraværelse til at foretage et lille Kryds henimod Pillau, hvorpaa den, efter i nogen Tid at have ventet paa Høivande, atter slap ind over Barren til sin sikke Havneplads.

Skjendt Stormen d. 7. April var den umiddelbare Aarsag til, at Vineta slap ud af Danzig Havn, ansaa Chefen for Fregatten Jylland sig, uanset Veiret, ikke i Stand til med det enkelte Skib absolut at kunne afspærre Udseilingen derfra. Orlogskapitain Holm ansaa det nemlig ikke for forsvarligt bestandig — under saa strængt paalagte Ordre om Besparelse af Kul og den Vanskelighed, Fregatten havde ved at fylde samme — at ligge med den saa nær under de fjendtlige Landbatterier, at den muligen kunde blive nødsaget til at optage en Kamp med den fjendtlige Korvet i disses umiddelbare Nærhed, hvorved Fregatten kunde blive nødsaget til at forlade Stationen, medens den fjendtlige Korvet i Sikkerhed kunde trække sig tilbage. Efterhaanden som Foraaret skred frem, Aarstiden blev bedre, og flere Skibe kom under Kommando, var det Ministeriets Hensigt at strække Østersø-Blokaden længere Øst paa i Farvandet. D. 13. April bragte Marineministeriet til offentlig Kundskab, at foruden de Havne og Indløb, der ifølge tidligere Bekjendtgørelser vare blokerede, vilde Danzig og Pillau fra d. 19. April blive blokerede. Bekjendtgørelsen blev, ligesom ved tidligere Leilighed, meddelt de neutrale Magters Repræsentanter ved det danske Hof, og Lodserne modtog Ordre til at underrette de Skibe derom, som brugte deres Hjælp ved Passagen gennem Sundet og Belterne. Fregatten Jylland var ikke i Stand til alene at paatage sig Blokaden af de to nævnte Havne. Ministeriet havde vel i Skrivelse af 14. April, foranlediget ved Efterretningen om, at Vineta havde været tilsøs fra Danzig, paalagt Eskadrechefen at tillægge Fregatten Ordre til ikke uden bydende Nødvendighed at fjerne sig saa langt fra Stationen, at Weichselmundingen ikke kunde observeres, men samtidigt blev der truffet Foranstaltning til at

give Blokadestyrken en Foregelse. Fra Kjøbenhavn afsendtes Dampskibet Holger Danske (Kapitainlieutenant W. H. Købke), der d. 13. April havde heist Kommando, direkte til Blokadestødet, og fra Eskadren dirigeredes Dampskibet Geiser d. 16. April (efter i Rønne at have fyldt Kul) til Danzigstationen for at underlægge sig Orlogskapitain Holm. Blokaden af Pillau blev sat d. 19. April med Dampskibet Holger Danske, og Bekjendtgjørelse herom blev uden Vanskelighed overleveret ved Parlamentair. Derimod blev den Parlamentair, som den 20. s. M. indsendtes til Danzig, afvist med et skarpt Skud.

At holde Blokaden effektiv var i det aabne Farvand med den forhaandenværende Styrke ikke nogen let Sag: „Jeg maa“ — skrev Orlogskapitain Holm til Eskadrechefen under 23. April — henlede Opmærksomheden paa, at Blokaden ved Danzig og Pillau ikke kan holdes med de mig underlagte Skibe, idet begge som Hjuldampskibe bestandig maa ligge med Damp oppe, og navnlig Geiser kun har et lidet Kulforraad, foruden at det er et slet Søkib, kun gjør en maadelig Fart, og vil, naar det ikke fuldstændigt skal hæmme Fregattens Månøvrer, være stærkt udsat for fjendtligt Overfald. Under disse Omstændigheder kan ingen Kommunikation til fælles Forsvar i Danzigbugten paa en Strækning af 9 Mil vedligeholdes.“

Forholdene i Nordsøen, hvor den danske Eskadre trængte til Forstærkning paa Grund af de østerrigske Skibes snart ventede Ankomst, nødvendiggjorde imidlertid, at Ministeriet kaldte Jylland bort fra Eskadren. Fregatten ankom d. 27. April til Hovedstyrken udfor Jasmund og dirigeredes efter et kort Ophold paa Stationen ved Tornebusken videre til Kjøbenhavn; den erstattedes paa sin tidligere Station af Linieskibet Skjold, der d. 25. April forlod Eskadrens Hovedstyrke og afgik til Danzigbugten.

Ved Hovedstyrken udfor Swinemünde fandt d. 14. April en mindre Rekognosceringsfægtning Sted. Prinds Adalbert af Preussen foretog paa denne Dag en Rekognosceringsfart ombord i Grille i Retning af Jasmund. Det gjaldt om ved denne Leilighed at prøve, om den hurtige Aviso i en løbende Fægtning med de danske Blokadeskibe vilde være i Stand til at holde sig paa den Afstand, hvor dens riffede 12 Pd.'s Skyts kunde virke uden Fare for at Skibet ramtes af vort Artilleri. Grille stod efter Middag tilsøs fra Swinemünde Havn og ud imod Eskadren. Avisoen, der førte Flag under Gaffelen og paa Stortoppen, aabnede Ilden paa 5—6000 Alens Afstand uden Virkning. Ombord i Sjælland og Skjold gjordes klart Skib, og Jagten begyndte med disse to Skibe, medens Thor blev liggende paa Blo-

Rekognoscerings-
fægtning udfor
Swinemünde.

kadepladsen for at fylde Kul. Under Jagten brugte de danske Skibe deres Bougkanoner, men uden synlig Virkning. Gjentagne Gange dreiede Sjælland og Skjold Bredsiden til og afskød deres samlede Lag imod Grille, der hurtigt fik betydeligt Forspring, og under Løbet ind under Swinemünde af og til dreiede op for at komme til at skyde. Under Forfølgelsen Syd paa var den hele preussiske Søstyrke kommen ud for at yde Grille Bistand, men ved Avisoens Nærmelse gik Kanonbaadene ind bag Greifswalde, og Korvetterne stode sammen med Grille atter ind i Swinemünde Havn. De danske Skibe stode igjen Kl. 7 Aften Nord efter.

D. 18. Morgen dampede Eskadren nærmere ind mod Jasmund for at fylde Kul. Under Kulfyldningen stationeredes Thor som Forpost 1 Mil S.O. for Eskadren og Freya S.O. for Oderbanken, paa hvilket Sted den senere afløstes af Absalon.

Paa Grund af Skjolds Afsendelse til Danzigbugten blev Eskadren i Østersøens østlige Del forstærket med Pandserkorvetten Dannebrog, der d. 24. April stødte til Flaget.

Dannebrog (Orlogskapitain F. Paludan) havde heist Kommandoen d. 30. Marts. D. 6. April foretog Korvetten en Prøvetour i Sundet, hvorefter den afgik til Eskadren i Østersøens vestlige Del for, som tidligere omtalt, at deltage i Bevogtningen af Øen Als samtidigt med at fuldende sin Organisation. D. 22. April afgik Korvetten til Admiral van Dockums Eskadre.

2 Dage efter dens Ankomst stødte Skrueskonneren Fylla (Kapitainlieutenant E. Krieger) til Eskadren. Skonneren, der ved Krigens Udbrud var paa Togt i Vestindien, forlod St. Thomas d. 20. Marts og ankom til Queenstown d. 11. April, hvorfra den d. 15. afgik Norden om Skotland til Kjøbenhavn. Efter Ankomsten hertil beordredes den til Eskadren i Østersøens østlige Del.

Tornebusk-
Stationen.

Paa Eskadrens vestlige Fløi var Fregatten Tordenskjold stationeret. D. 22. Marts sendtes Fregatten til Stationen for at bevogte Løbene, der fra Stralsund strække sig vestenom Rügen, og hindre de i Stralsund værende Kanonbaade fra at komme vester efter. D. 2. April Eftm. viste 6 Dampkanonbaade og en Hjulbaad sig i det østlige Løb ved Tornebusken. De stode ud langs med Landet paa det grunde Vand. Saasnart Fregatten havde faaet Dampen op og Seilene beslaaede, satte den ind efter Fjenden, men strax efter vendte Kanonbaadene og stode tilbage gjennem samme Løb, ad hvilket de vare komne ud. D. 12. April Form. observeredes 4 Dampkanonbaade og en Hjulbaad ligeledes i det østlige Løb, staaende udefter. Da Fregatten satte Kurs

ind imod dem, trak de sig tilbage, og naar Tordenskjold stod ud, fulgte de efter, dog ikke længere, end at de forbleve paa Landgrunden, saa at Fregatten ikke kunde komme dem nærmere end imellem $\frac{1}{2}$ og $\frac{3}{4}$ Mil. Om Eftermiddagen stode Kanonbaadene ind, og gik atter til-ankers i Løbet. Atter d. 14. viste de preussiske Kanonbaade sig. Kl. 8 Morgen lettede de og stode udefter; Dampskibet Geiser, som befandt sig paa Stationen til Fregattens Assistance, gik imod dem og blev en kort Tid uden Virkning beskydt af Kanonbaadene, der ved Dampskibets Nærrelse trak sig tilbage under Land. Geiser besvarede ikke Ilden. D. 23. viste nogle Kanonbaade sig igjen i Løbet, og d. 24. forsøgte Avisoen Grille med Prinds Adalbert af Preussen ombord en Fægtning med Fregatten. Grille kom om Formiddagen ud fra Løbene, eskorteret af endel Kanonbaade, men medens disse vedblivende holdt sig paa meget betydelig Afstand, nærmede Avisoen sig Fregatten saa meget, at den kunde bruge sine riflede Kanoner med nogen Virkning uden Fare for selv at blive ramt. Da Fregatten, der var bleven ramt af et Skud i Reisingen, stod ind imod Fjenden, forstørrede det hurtigt løbende Skib snart Afstanden, vendte om Eftermiddagen tilbage til de øvrige Kanonbaade, og stod sammen med disse igjen ind i Løbet.

D. 2. Mai forstærkedes Eskadren med Skrueskonnerten Diana (Kapitainlieutenant J. C. Tuxen). Skonnerten havde d. 27. April heist Kommandoen og afgik efter en Prøvetour i Sundet til Eskadren. Efter et kortvarigt Ophold ved Hovedstyrken detacheredes Diana d. 7. Mai til Danzigstationen til Afløsning af Dampskibet Geiser, der blev beordret til Kjøbenhavn. Dagen forinden var Swinemündestyrken for sidste Gang i Søen inden Afslutningen af Vaabenhvilen. Sjælland laa om Morgenen under Kulfyldning med Dampskibet Nautilus paa Siden, men da den omtrent Kl. 11 fik fjendtlige Dampskibe i Sigte i Syd, kastede den Kulskibet los og stod sammen med Dannebrog for fuld Damp sønderpaa. Eskadrechefen var gaaet ombord i Dannebrog, og Flaget vaiede fra Korvetten under Jagten ind imod Swinemünde. Haabet om at naae Indløbet forinden de fjendtlige Skibe og saaledes ved at spærre dem ude fra Havnen tvinge dem til at modtage en Kamp, blev heller ikke denne Gang til Virkelighed; Grille, der havde været længst ude imod vore Skibe, naaede paa Grund af sin overlegne Hurtighed uhindret Havneindløbet omtrent samtidigt med de fjendtlige Korvetter, der havde rekognosceret østerpaa i Farvandet, og hele Styrken stod gjennem Løbet indefter for at komme i Sikkerhed for de danske Skibe, der atter stode tilsøs.

Blokadens Ophør.

I de nærmest paafølgende Dage holdt Eskadren gaaende udfor Jaamund med Freya og Fylla som Forpostskibe om Natten. D. 11. Mai ankom Dampskibet Nautilus fra Kjøbenhavn og medbragte Efterretning om Vaabenhvilens Indtræden og Blokadens Ophør den næste Dag, hvorefter Freya detacheredes til Danzigbugten med Ordre til de der stationerede Skibe. D. 12. Mai Kl. 9 Form. satte Admiral van Dockum Kursen ind imod Swinemünde med den samlede Eskadre: Sjælland, Dannebrog, Tordenskjold, Thor, Geiser og Fylla. Denne sidste gik forrest, $\frac{3}{4}$ Mil forud for Eskadren og med Parlamentairflag vaiende. $\frac{3}{4}$ Mil fra Swinemünde Havn mødtes den Kl. 2 med Grille, der modtog Brevskaber til Konsulaterne om Blokadens Ophør. Eskadren holdt derefter Kurs imod Kjøge Bugt og ankrede den næste Dag $\frac{1}{2}$ Mil S.S.O. for Dragør Fyrskib for senere at afgaa til Sundet og paa Orlogsværftet i Kjøbenhavn at lade Skibene underkaste det nødvendige Eftersyn.

b. Krigsbegivenhederne i Nordsøen fra Krigens Begyndelse og indtil Vaabenhvilen.

1. Den danske Nordsø-Eskadres Dannelse og Optræden indtil Kampen ved Helgoland.

Skruefregatten
Niels Juels Togt.

Skruefregatten Niels Juel var det eneste Skib, som Regjeringen ved Krigens Udbrud havde til sin Raadighed til Anvendelse udenfor vore egne Farvande og Østersøen. Fregatten havde, som tidligere omtalt, været udrustet siden 16. December 1863 under Orlogskapitain O. H. Lütken's Kommando; men Nytaarsaftens Dag fratraadte denne Chefsposten for at overtage Ledelsen af Marineministeriet, hvorefter Orlogskapitain J. L. Gottlieb ansattes som Chef. Umiddelbart forinden Fredsbrudet havde Fregatten været stationeret i Skagerak for at holde Øie med 3 mindre, preussiske Krigsskibe, som, efter hvad man formodede, muligvis kunde være i Nordsøen. Kanonbaadene Blitz og Basilisk samt Hjuldampskibet Adler, der havde været paa Togt i Middelhavet, vare nemlig ved Krigens Udbrud kaldte hjem, og kunde ventes at ville forsøge paa at naae en tysk Havn. Indløbne Efterretninger om, at intet af disse Skibe endnu havde viist sig i Kanalen, bevirkede imidlertid, at Fregatten Niels Juel fik telegrafisk Ordre til at forlade den norske Kyst og forlægge Stationen til Farvandet mellem Helgo-

land og Borkum, hvilken Befaling kort efter ændredes derhen, at Fregatten skulde afgaa til Kanalen og udstrække sin Krydseplads indtil Høiden af Falmouth med den dobbelte Opgave at passe paa de preussiske Orlogsmænd og opbringe tydske Handelsskibe.

Niels Juels Krydstogt i Kanalen og senere atter i Farvandet imellem Helgoland og Borkum paa den strængeste Aarstid var en haard Tid for Alle ombord. D. 16. Marts Morgen kom Fregatten ind til Christianssand i Norge. Den havde netop udholdt en haard Storm paa Hamburgbugten, hvor 3 Mand Natten til d. 12. vare gaaede overbord fra Foremerseraa og druknede under Forsøget paa at beslaa Stumpen af Seilet, og da Skibet tillige havde lidt endel mindre Havarier, der i Følge Chefens telegrafiske Melding satte det ud af Stand til for Øieblikket at holde Søen, blev Fregatten kaldt til Kjøbenhavn for at gaa i Dok og underkastes et Eftersyn paa Værftet, forinden den atter gik tilsøs. Den var udset til at være Kommandoskib i den Eskadre, som Ministeriet forberedte sig paa at sende til Nordsøen, for en Del for at opbringe tydske Koffardiskibe i dette Farvand og Kanalen, men navnlig fordi man vidste, at Østerrig nu ogsaa tænkte paa at optræde som krigsførende Magt paa Søen og udrustede en Flaadeafdeling, hvis Maal foreløbigt var Nordsøen.

Den danske Eskadre, som var bestemt til at optræde i Nordsøen Nordø-Eskadren dannes. under Orlogskapitain E. Suensons Kommando, skulde foruden Fregatten Niels Juel bestaa af Korvetterne Heimdal og Dagmar. Af disse var Heimdal underlagt Eskadren i Østersøens østlige Del, og Dagmar (Kapitainlieutenant G. F. W. Wrisberg) var først omtrent samtidigt med Niels Juels Ankomst til Kjøbenhavn bleven afsendt til Nordsøen for at erstatte dette Skibs Bortgang. Der var saaledes i Øieblikket kun et af de tre Skibe disponibelt, men som Forholdene vare, ansaa Ministeriet det heller ikke endnu for nødvendigt, at Eskadren viste sig samlet, da det fremgik af forskjellige Telegrammer og Meddelelser, at Østerrigernes Avantgarde ikke for det første kunde ventes at ville give Møde i Nordsøen.

Efterretningsvæsenet viste sig til stor Nytte, thi hver Gang de fjendtlige Skibe paa deres Vei nordpaa anløbe eller forlode en Havn, havde Marineministeriet i Kjøbenhavn som Regel strax telegrafisk Underretning derom og kunde som Følge deraf med langt større Sikkerhed træffe de nødvendige Forholdsregler.

D. 15. Marts fik man Sikkerhed for, at Linieskibskapitain Tegetthoff, der med Tøten af den østerrigske Flaadeafdeling skulde afgaa til Nordsøen for at beskytte de tydske Handelsskibe og fordrive de

danske Krydsere, der gjorde Farvandet usikkert, d. 14. ombord i Fregatten Schwarzenberg var løbet ind til Gibraltar, men at han Natten til d. 16. var lettet igjen, staaet Strædet ud, ledsaget af Kanonbaaden Seehund, og d. 17. ankommen til Lissabon.

Da derhos et Telegram af 29. Marts meldte fra London, at den østerrigske Fregat Radetzky efter at have forladt Pola var ankommen til Gibraltar og saaledes 1. Division af den ventede, fjendtlige Flaadestyrke var paa Veien til Nordsøen, ansaa Marineministeren Øieblikket for kommet til at lade den danske Nordsø-Eskadre træde i Virksomhed, og som Følge heraf udgik der samme Dag Ordre til Orlogskapitain Suenson om at heise sin Kommando-Stander ombord i Fregatten Niels Juel, saasart den efter endt Eftersyn var udlagt paa Rheden, hvilket skete d. 29.; Heimdal ankom d. 1. April, og Nordsø-Eskadren var dermed dannet.

Instrux for
Eskadrechefen.

Orlogskapitain Suenson, der altsaa foreløbigt kun havde 2 Skibe samlede under Standeren, modtog d. 1. April paa Kjøbenhavns Rhed Ministeriets Redegjørelse for Øiemedet med Eskadrens Afsendelse til Nordsøen. Saasart Fregatten Niels Juel og Korvetten Heimdal havde kompletet deres Mandskab, Kul, Proviant o. a. og forøvrigt vare klare til at gaa tilsøs, skulde Orlogskapitainen afgaa med dem til Nordsøen for der at forenes med Korvetten Dagmar, der fra 6. April skulde afvente Eskadren mellem Borkum og Helgoland isigte af sidstnævnte Ø. Paa Seiladsen til Helgoland skulde kommunikeres med Christianssand, da sidstnævnte Korvet under visse Eventualiteter havde Ordre til at anløbe denne Havn. Formaalet for Eskadrens Virksomhed var at beskytte den danske Handel i Nordsøen og Kanalen, at opbringe Skibe under hvilket som helst tysk Flag, samt saa vidt muligt at hindre, at fjendtlige Krigsskibe passerede Kanalen og Nordsøen til vore Farvande.

Hamburger-Skonnerten Tekla Schmidt, der d. 18. Marts blev opbragt i Nordsøen udfor Texel, var den første tyske Prise, som Korvetten Dagmar gjorde under sit 3 Ugers selvstændige Kryds. Opbringelsen af fjendtlige Handelsskibe var Hovedøiemedet med Korvettens Virksomhed; dens Tilstedeværelse i Nordsøen kunde, saa længe Eskadren ikke var samlet, i militær Henseende kun betragtes som en fremskudt Observationspost, tilmed da den som Kampskib var betydeligt svagere og raadede over langt mindre Artilleri end Fregatten Niels Juel. Det var i Ordren meddelt Chefen, at han skulde afslutte sit Ophold i Kanalen saa betids, at han d. 1. April kunde være i Far-

vandet mellem Elben og Helgoland og der afvente Chefen for Nordsø-Eskadrens Ankomst.

Nordsø-Eskadren afgik d. 4. April om Formiddagen fra Kjøbenhavns Rhed nordpaa, men gik i Løbet af Eftermiddagen tilankers S. for Helsingør paa Grund af daarligt Veir.

Den følgende Dag blæste det en halv Storm af Nordøst med stærk Sne og Regnbyger, saa at Eskadrechefen bestemte sig til at blive liggende paa sin Ankerplads, indtil Veiret bedagede sig, og først d. 6. Morgen stod Niels Juel Kronborg ud, fulgt af Heimdal, paa Veien til Christianssand. Stærk Kuling og Sø af Nord tvang Eskadren til at ankre op under Sydsiden af Anholt. D. 7. var Kulingen i Aftagende; Eskadren lettede og naaede d. 8. Christianssand, hvor den forblev indtil d. 9. uden at have truffet Korvetten Dagmar, der, som tidligere meddelt, under visse Eventualiteter kunde ventes dersteds, idet nemlig Ministeriet havde anvist Christianssand som et Retraitepunkt, hvortil Korvetten skulde søge hen, hvis Østerrigerne kom for nær.

Ved Afreisen fra Christianssand d. 9. April Eftm. var Veiret smukt og roligt; Eskadren blev under Damp Natten over, og næste Morgen, da der kom let Brise af Nordvest, sattes der Seil og Skruen blev heist. Kursen sattes efter Helgoland for at træffe Dagmar. D. 12. meldte dennes Chef sig til den Kommanderende ombord i Niels Juel, og Eskadren var saaledes nu samlet i Nordsøen, hvor den skulde virke.)* Den Opgave, der ifølge Seilordren af Marineministeriet var lagt i Eskadrechefens Hænder, var af en dobbelt Natur. Den ene — Opbringelsen af tyske Handelsskibe — var i Øieblikket den, som gav Skibene mest at varetage. Eskadren laa udfor Hamburg i et af Handelsskibe stærkt benyttet Farvand, og ikke faa tyske Skibe, der for Hjemgaaende søgte ind fra Nordsøen til Cuxhafen og Weserens eller Jahdes Mundinger og enten vare uvidende om den danske Eskadres Nærværelse i Nordsøen eller haabede paa at slippe ubemærkede forbi vore Krydsere, bleve tagne og sendte til Kjøbenhavn. Disse Priser bleve imidlertid efterhaanden sjældne; som oftest havde man den Skuffelse, naar et Skib blev anholdt af Eskadren og Papirerne undersøgte, at finde, at Fartøiet kort i Forveien var blevet solgt til et russisk Rhederi og saaledes ikke kunde opbringes.

Denne pro forma Overdragelse af tysk Eiendom til russiske Undersaatter, ofte til fingerede Personer og Handelshuse, og med det

Eskadren forlader Christianssand og afgaar til Farvandet ved Helgoland.

*) Bilag 12 indeholder Oversigt over Flaadens fuldstændige Udrustning under Krigen 1864 tilligemed Navnefortegnelse over Skibscheferne.

Forbehold, at Salget kun skulde være gyldigt i 2 Aar, var en Trafik, der i ikke ubetydelig Grad forringede Antallet af Priser. Det var navnlig i Bremen, hvor det russiske Konsulat udfoldede endel Virksomhed i denne Retning, at disse pro forma Salg fandt Sted.

For saa meget som muligt at modarbejde Virkningen af denne tvivlsomme Salgsmethode tog Marineministeriet den Bestemmelse, at Salg af Skibe til russiske Undersaatter overhovedet kun maatte anses for gyldigt, naar Overdragelsen havde fundet Sted før d. 1. Februar for preussiske og østerrigske Skibe og før d. 1. Marts for andre tyske Skibe; Salg eller Overdragelse paa kortere eller længere Tid blev i ethvert Tilfælde erklæret for ugyldigt.

Løsningen af den Del af Eskadrens Opgave, som gik ud paa at gjøre Priser, naaedes lettest, naar den Kommanderende strakte sin Krydseplads fra Hamburgbugten langs den hollandske Kyst til Hoofden, med Skibene stadigt i Aktivitet og spredte over Farvandet, hvorimod den anden, rent militære Side af Opgaven krævede, at Skibene vare samlede, eftersom man hver Dag kunde vente at faae Efterretning om, at Østerrigerne vare Kanalen inde; hvad Krydsepladsens Beliggenhed angaar, maatte det Sted have Forrangen, hvor den telegrafiske Forbindelse med Omverdenen var lettest og sikkest, samtidigt med, at en Retraite derfra var mulig, hvis Overmagten eller Vaabenuheld skulde gjøre det nødvendigt at trække sig tilbage. Hensynet til de to forskelligartede Opgavers Løsning gjorde, at Hamburgbugten, Farvandet omkring den engelske Ø Helgoland, maatte anses for bedst egnet i begge Henseender; Eskadren spærrede her Opgangen til en af Tydklands største og rigeste Handelsaarer, og over Helgoland var Eskadrechefen i telegrafisk Forbindelse saavel med Hamburg som med London, en Omstændighed, der ved Afsendelsen af Depecher og ved Modtagelsen af Ordre og Underretning om de fjendtlige Skibes Stilling og Bevægelser var en Sag af megen Betydning.

Marineministeriet havde sørget for, at Krydsepladsen ved Helgoland kunde byde den danske Eskadre de flest mulige Hjælpkilder af forskellig Art, og for, at den Kommanderende saa vidt muligt kunde holdes à jour med enhver af den fjendtlige Eskadres Bevægelser.

Om de østerrigske Fregatter savnede man i den sidste Tid Efterretninger saavel i Marineministeriet som ombord i Eskadren. Man vidste, at de d. 5. April havde forladt Lissabon i Følge med Kanonbaaden Seehund, men derefter var der Intet hørt til dem.

Faa Dage efter bragte dog tvende Telegrammer den savnede Efterretning, idet nemlig et fra Paris af 14. April meldte, at to øster-

rigske Dampfregatter paa denne Dag vare ankomne til Brest, og et fra London af 16. meldte, at Kanonbaaden Seehund d. 15. var ankommen til Brest fra Ferrol. Disse Efterretninger bleve d. 16. pr. Telegraph sendte til Eskadren, og man haabede derfor i Ministeriet, at Orlogskapitain Suenson havde Underretning om, hvorledes Sagerne stode; men Uheldet vilde, at denne vel havde modtaget Chiffertelegrammet, men ikke var i Stand til at læse det, da Tallene ved en eller anden Omskrivning eller Afskrivning underveis vare blevne galt kopierede. Som Følge af dette Uheld befandt Eskadrechefen sig i en ubehagelig Situation; han havde d. 14. April forgjæves telegraferet til London om Oplysninger, og nu havde han to Telegrammer fra Marineministeriet, hvis Indhold han ikke kunde blive bekjendt med, og endelig havde man netop i de Dage faaet nogle Aviser ombord, hvori fortaltes, at flere større, østerrigske Krigsskibe allerede vare ankomne til Kanalen.

Til trods for disse uheldige Forhold og uagtet Eskadrechefen endogsaa havde den Tanke, at Mangelen paa Efterretninger fra London og de ulæselige Telegrammer fra Ministeriet kunde tyde paa, at Østerrigerne virkelig allerede vare i Nordsøen, besluttede han sig dog foreløbigt til rolig at se Tiden an, men telegraferede over London til Kjøbenhavn for at underrette Ministeriet om Situationen. Endnu d. 19. var man i Eskadren uden Efterretninger hjemmefra, og Eskadrechefen bestemte sig derfor til at detachere Korvetten Dagmar til Texel for at skaffe Underretning om de fjendtlige Krigsskibe. Korvetten afgik d. 19., og Heimdal var netop sendt afsted paa et Kryds efter en Prise, da Eskadrechefen over Helgoland modtog to Depecher fra London, hvoraf een forandrede Situationen i betydelig Grad. Den ene bragte den feilagtige Meddelelse, at de østerrigske Krigsskibe havde forladt Brest d. 18. eller 19. for at gaa til Cuxhafen, og at Linieskibet Kaiser ventedes i næste Uge; den anden bragte foruden den sørgelige Efterretning, at Dybbølstillingen, efter et langt og helt modigt Forsvar, den foregaaende Dag var bleven stormet og taget af Preusserne, tillige Marineministeriets Oplysning om, at dets Chiffertelegram af 16. Marts indeholdt den Meddelelse, at de to østerrigske Fregatter vare gaaede ind til Brest d. 14.

Korvetten
Dagmar detacheres
til Texel for
at skaffe Underretning
om de fjendtlige Krigsskibe.

Da den sidstnævnte Depeche intet indeholdt om, at de fjendtlige Krigsskibe skulde have forladt Brest, kunde der maaske for den Kommanderende have været Anledning til at tvivle om Rigtigheden af den Meddelelse, der ad privat Vei var kommen til hans Kundskab, men paa den anden Side maa det erindres, at hvis Telegrammet talte Sand-

hed, hvis Østerrigerne virkelig vare paa Veien til Cuxhafen, var der Grund til at tro, at Dagmar vilde have Udsigt til at møde dem. Det enkelte Skib vilde støde paa den overlegne Styrke og rimeligvis blive et let Bytte, og samtidigt vilde den danske Eskadre efter at have mistet et af sine Skibe ikke længer være i Stand til at optage Kampen med den fjendtlige Flaadeafdeling. Under disse Omstændigheder kan det ikke undre, at Eskadrechefen maatte anse det for rigtigst ikke at spille et Øieblik, men hurtigst mulig søge atter at faae sine Skibe samlede, og at han derfor bestemte sig til at forlade Stationen og ile efter Dagmar, der endnu ikke kunde have vundet stort Forspring. Der gik nogen Tid, inden Heimdal blev funden; henimod Kl. 4 opdagede man Korvetten helt inde i Elbmundingen, hvor den var i Færd med at besætte en Prise. Et skarpt Avertissementsskud kaldte den imidlertid tilbage til Standeren, og da Klokken var 5, holdt Eskadren Vester i under Damp og Seil for at finde Dagmar.

Eskadren stod sin Kurs videre i Løbet af Natten ned mod Texel. Paa Dagvagten fik man Kikduin Fyr isigte, og efterat det var blevet lyst, kunde man i Kikkerten se Dagmar, der stod ind til Helder, og snart efter hørte man Lyden af dens Kanoner, da den under Indseilingen saluterede Havneforterne. Efter at have faaet Lods ombord holdt Fregatten gaaende udenfor, medens Heimdal blev sendt ind med Ordre til at hente Dagmar ud igjen. De to Korvetter stode derefter ud fra Helder og sluttede sig til Fregatten, hvorefter den samlede Eskadre atter gik ad Helgoland til.

Da Eskadren d. 21. April Form. atter var ved Helgoland og havde havt Fartøi iland paa Øen, hvor man haabede, at der maatte ligge Telegrammer fra Ministeriet, modtoges kun et Brev fra Kapita-lieutenant Hammer, der vedrørte Eskadrens Forsyning med Kul. Denne Mangel paa Oplysninger bestyrkede Orlogskapitain Suenson i den Tro, at det først omtalte Telegram maatte være paalideligt; Touren ned til Texel havde ikke bragt nogen Underretning om de østerrigske Skibe, og da tilmed et Privattelegram fra Hamburg til Gouvernøren paa Helgoland feilagtigt meddelte, at Als faa Dage efter Dybbølstillingens Fald var bleven taget af Preusserne, kunde den Tanke ikke afvises, at Ministeriet af en eller anden Grund kunde være afskaaret fra Forbindelse med Eskadren, og at der maaske trængtes til Landets hele maritime Styrke i Belterne og Østersøen.

Disse forskjellige Omstændigheder bevirkede, at Eskadrechefen ved Middagstid bestemte sig til at samle sine Skibschefer hos sig og at holde et Krigsraad ombord i Niels Juel. I Krigsraadet, hvori for-

uden de to Korvetchefer tillige Flagkapitainen, Orlogskapitain Gottlieb, deltog, udtalte denne som sin bestemte Formening, at det rigtigste under de forhaandenværende, uheldige Forhold vilde være at forlade den havende Krydseplads og afgaa til Christianssand. Han støttede denne sin Opfattelse paa følgende Grunde: at man uden at fjerne sig mere end et godt Etmaals Seilads fra sin Operationsplads, vilde komme til et Sted, hvor man strax kunde sætte sig i Forbindelse med Marineministeriet og derfra modtage al fornøden Underretning, samt definitive Ordre; at man i Christianssand var aldeles sikker, kunde forsyne sig med Alt, og efter kort Tids Forløb være klar til at udføre Ministeriets Ordre; at man i Smaldyb vilde seile sig ind i en Sæk, hvor man var omgivet af Fjenden, blottet for Ressourcer og Kommunikation, og let vilde kunne blive indespærret af en overlegen Fjende; at det i Smaldyb værende Kulforraad var saare ringe til alle tre Skibe, og at det var nødvendigt forinden en virksom Optræden af Eskadren at blive fuldstændigt forsynet, navnlig med Kul og Vand; at Eskadrens Virksomhed med at opbringe Priser maatte falde bort, naar man skulde være klar til at møde Fjenden, da man i saa Fald ikke turde svække Besætningen; og at det, eftersom man var uden Efterretning fra Marineministeriet og altsaa maatte antage, at Forholdene havde gjort det umuligt for dette at sende Meddelelse til Eskadren, var af yderste Vigtighed atter at knytte Forbindelsen med Ministeriet.

Da de to andre tilstedeværende Skibschefer, Kapitainlieutenanterne Lund og Wrisberg, begge støttede denne Udtalelse, erklærede Eskadrechefen, at skjøndt det efter hans Følelse havde noget høist uhyggeligt ved sig at skulle trække sig tilbage for en Fjende, om hvis Tilstedekomst i den angivne Udstrækning man ikke havde fuldstændig Vished, saa indsaa han dog, at det foreslaaede var det fornuftigste Parti, han kunde vælge, navnlig af Hensyn til, at der med den ham underlagte Styrke for Øieblikket Intet var at udrette paa Eskadrens nuhavende Station, at der muligvis netop for Øieblikket var paatrængende Brug for den hjemme, samt endelig, at den i hvert Fald fra Christianssand snart kunde være parat til at udføre enhver Ordre.

Eskadrechefen bestemte sig som Følge heraf til at afgaa til Christianssand; Dampen blev sat op, og Kl. 2 Eftm. stod Eskadren Nord paa. Næste Dags Aften var man under den norske Kyst; Eskadren holdt gaaende Natten over og ankrede Kl. 7 $\frac{1}{2}$ Form. paa Christianssands Rhed. Et Telegram afsendtes til Marineministeriet for at underrette dette om Ankomsten, og Skibene fik Kulpramme paa Siden for

at være klare til at kunne stikke i Søen igjen, hvis Ministeriets Svar-telegram skulde indeholde Ordre i denne Retning.

Den telegrafiske Efterretning om, at Eskadren havde forladt Stationen ved Helgoland og var gaaet Nord paa, kom Marineministeriet uventet. Man havde Grund til at antage, at Eskadren ligesom hidtil stadigt var vel underrettet om de fjendtlige Skibes Bevægelser, idet Ministeriet havde søgt at bringe enhver Efterretning herom til den Kommanderendes Kundskab saa hurtigt som muligt. D. 18. April havde man imidlertid i Marineministeriet modtaget et Chiffertelegram fra Eskadrechefen med Meddelelse om, at han d. 23. for sidste Gang vilde have Fartøi iland paa Helgoland og derfor anmodede om, at Efterretninger maatte ligge der til ham. Han vilde derefter tage Station med Eskadren tværs over Farvandet udfor Texel og underrette om sin Ankomst dertil.

For at forebygge yderligere Feiltagelser sendtes endnu samme Dag en Afskrift af det modtagne Telegram tilbage til Eskadrechefen ledsaget af en Meddelelse om, at Ministeriet vilde foranstalte Afsendelsen af en Depeche med de nyeste Meddelelser til Helgoland d. 22. April.

Efter det modtagne Telegram maatte man antage, at det var Orlogskapitain Suensons Hensigt for en kortere Tid at indtage en mere fremskudt Stilling med Eskadren vesterpaa i Nordsøen, og Breve og Meddelelser dirigeredes som Følge deraf i de nærmeste Dage til Helder. D. 22. April afsendtes Depeche til Helgoland med de nyeste Efterretninger, men da havde allerede den tidligere omtalte forhastede Meddelelse om de østerrigske Skibes Nærhed bidraget sit til, at den danske Eskadre var paa Vei til Christianssand.

Det ministerielle Chiffertelegram, som saaledes ikke i rette Tid naaede sit Bestemmelsessted, indeholdt den beroligende Efterretning, at de østerrigske Fregatter endnu laa tilankers ved Brest.

Ministeriet dirigerer Eskadren til Farvandet imellem Hanstholmen og Christianssand.

Da det var Ministeriet magtpaaliggende, at Eskadren atter indtog sin Station paa Linien Cuxhafen—Texel, hvor man ventede, at et Møde med de østerrigske Skibe maatte finde Sted, blev telegrafisk Ordre herom udfærdiget d. 24. og afsendt til Eskadrechefen i Christianssand.

Da imidlertid forskjellige til Ministeriet indløbne Efterretninger, der dog senere viste sig at være urigtige, meddelte, at 5 større, østerrigske Skibe og et Panderskib havde forenet sig V. for Kanalen d. 24. April, ansaas det rettest at anvise Eskadren en Station, hvor Retraiten var aaben til Kattegattet, og som Følge heraf modtog Eskadre-

chefen forinden sin Afgang fra Christianssand et Telegram af 25. April, der modificerede den tidligere givne Ordre derhen, at Eskadren foreløbigt skulde holde krydsende imellem Hanstholmen og Christianssand med det sidste Sted som Kommunikationspunkt.

Uagtet Ministeriet allerede Dagen efter saae sig i Stand til at meddele Eskadren, at 2. Division af den østerrigske Flaadeafdeling endnu ikke havde forladt Lissabon, og at Schwarzenberg og Radetzky vel vare afgaaede fra Brest, men endnu i Kanalen, og at Eskadrechefen som Følge heraf kunde udstrække sin Krydseplads sønder efter saa langt, han selv maatte finde passende, nødvendiggjorde Forholdene dog nu, da Ombytningen af Jylland og Dagmar var nær forestaaende, og Korvetten allerede havde modtaget Ordre til at afgaa fra Eskadren, at denne med sine 2 Skibe holdt gaaende i Skagerak, indtil Fregatten Jylland havde givet Møde.

Om Tidspunktet for denne Ombytning, der i en væsentlig Grad vilde forøge Chancerne for en heldig Kamp, var man endnu uvidende i Eskadren d. 28. April, da Dagmar til Afsked saluterede Standeren med 9 Skud og satte Kursen hjem efter. Et Telegram fra Marineministeriet havde samme Dag bragt den Efterretning, at den østerrigske Eskadre var ankret paa Dovers Rhed og saaledes var rykket Krigsskuepladsen et godt Stykke nærmere. D. 30. April telegraferede Marineministeriet, at de to østerrigske Fregatter endnu laa ved Dover, og at Jylland skulde afventes under Christianssand.

D. 5. Mai stødte den nævnte Fregat (Orlogskapitain P. C. Holm) til Eskadren. Dette Skib, der under den forløbne Periode af Krigen havde hørt til Admiral van Dockums Eskadre,*) var den 2. Mai afgaaet til Kjøbenhavn for at fylde Kul og faae sin Maskine efterset og havde derefter forladt Inderrheden d. 4. Mai.

Fregatten Jylland støder til Eskadren.

D. 5. Mai Form. var Eskadren samlet.

Orlogskapitain Holm medbragte Ordre fra Ministeriet om, at den forstærkede Eskadre skulde afgaa sønderpaa mod Østerrigernes Operationslinie fra Texel til Cuxhafen i Haab om et muligt Sammenstød med Fjenden, hvis Stilling ifølge de seneste Efterretninger var følgende: de preussiske Kanonbaade ved Texel, Fregatterne Schwarzenberg og Radetzky samt Kanonbaadene Seehund og Wall ved Deal, Pandserfregatten Don Juan de Austria i Lissabon, Linieskibet Kaiser, Korvetten Friederich og Hjuldampskibet Elisabeth havde d. 28. forladt Lissabon, hvorefter Linieskibet senere var søgt ind til Vigo.

*) Sammenhold pag. 77.

Ministeriet antog, at sidstnævnte tre Skibe endnu i nogen Tid ikke vilde kunne vise sig i Nordsøen; derimod var det vel muligt, hvad nogle, skjøndt mindre paalidelige Efterretninger tydede paa, at Skibene fra Deal og Texel i de sidste Dage havde forenet sig udenfor sidstnævnte Sted, men selv om dette skulde være Tilfældet, vilde den danske Eskadre dog have en, om end kun ringe Overlegenhed i Artilleri, og Udfaldet af en Kamp neppe være tvivlsomt.

Det fremgaar af den Rapport, som Eskadrechefen d. 4. Mai fra Christianssand afsendte til Marineministeriet, at det havde været hans Ønske strax efter Jyllands Ankomst at afgaa til Helgoland og Elben og derfra, som han udtaler sig, „efter Omstændighederne Vester i for at søge den østerrigske Eskadre, hvis den ikke er bleven forstærket med de efterkommende Skibe.“ Ministeriets seneste Ordre modificerede imidlertid denne Bestemmelse saaledes, at Fregatten Jylland detacheredes til Christianssand for at fylde Kul, samt afhente mulig ankomne Depecher. Den øvrige Del af Eskadren blev liggende i Søen udenfor Oxø.

Da Jylland næste Formiddag stødte til Eskadren, medbragte den følgende Slutningstelegram af 5. Mai fra Marineministeren:

„Modtaget Deres Depeche af D. D. Intet Nyt. Lykkelig Reise.
O. Lütken.“

Den samlede Styrke var derefter klar til at afgaa til Helgoland; Dampen var oppe i alle Skibene, og d. 6. Mai stod Eskadren Syd i fra Oxø med begge Fregatterne og Korvetten Heimdal.

D. 7. foranledigede en Kjedelreparation i Heimdal en længere Standsning.

D. 8. Form., da Eskadren under Damp stod ind imod Røde Klif, fik den en Dampfregat i Sigte. Jylland beordredes til at jage den, og Eskadren fulgte. Det jagede Skib var den engelske Fregat Aurora. Om Eftermiddagen vendte Jylland tilbage.

Eskadren afgik derefter til List; men da intet Signal blev heist paa Røde Klifs Fyrtaarn, og ingen Lods kom ud efter 2 Timers Ophold, holdt den for smaa Seil ind efter Smaldybet. D. 9. sattes atter Damp op, og Eskadren stod ind for at søge Smaldybstånden; men da saavel den som Fyrskibet var borte, dreiedes til for at afvente Kapitainlieutenant Hammers mulige Ankomst. Denne ankom om Formiddagen, og berettede, at 2 østerrigske Fregatter og 3 mindre, preussiske Skibe d. 7. vare blevne observerede, holdende Øster i. Den tydske Eskadre var staaet ud til Helgoland og derfra, saa vidt kunde skjønnes, over imod List og Romø. D. 8. Morgen var den atter passeret Syd efter forbi

Helgoland og ind til Cuxhafen. Orlogskapitain Suenson traf Aftale med Kapitainlieutenanten om Tøndernes Udlæggelse ved Smaldyb*) for at kunne anløbe dette og blive forsynet med Kul, og stod derefter under Seil over mod Helgoland for at indhente Nyheder fra London. Telegraftouget mellem Helgoland og England var sprunget, saa at alle Telegrammer maatte sendes over Hamburg.

2. Den østerrigske Nordsø-Eskadres Dannelse og Reise fra Middelhavet til Krigsskuepladsen i Nordsøen.

De Stridskræfter, som Østerrig ved Krigens Udbrud forberedte sig paa at udruste til Anvendelse paa Søen, bleve ved en keiserlig Ordre af 23. Februar stillede under Kontreadmiral, Friherre v. Wüllerstorff-Ûrbairs Kommando; til Flagskib bestemtes Dampskibet Elisabeth, og den samlede Eskadre deltes i 3 Divisioner, hver paa 5 Skibe. 1. Division skulde dannes af de Stationsskibe og Krydsere, som befandt sig i det adriatiske Hav (2 Kanonbaade, 2 Hjuldampskibe og en Skonert); 2. skulde bestaa af de Skibe, som den Gang vare i Middelhavet (1 Fregat, 1 Korvet og 3 Kanonbaade) og 3. endelig indbefatte det Flaademateriel, som man havde til Hensigt at anvende udenfor Middelhavet, nemlig Skruelinieskibet Kaiser, Korvetten Friederich, Pandserfregatterne Don Juan de Austria og Kaiser Max samt Hjuldampskibet Elisabeth. Ved Krigens Udbrud laa imidlertid denne anselige Styrke desarmeret paa de keiserlige Værfter, og Linieskibets og Pandserfregatternes Udrustning krævede saa lang Tid, at man foreløbigt ikke turde gjøre Regning paa at have dem disponible. Da i Midten af Februar den Efterretning indløb til Wien, at Fregatten Niels Juel havde viist sig i den engelske Kanal, hvorved den østerrigske Søhandel i dette befærdede Farvand var udsat for at lide et Skaar, ansaa man det for paatrængende nødvendigt, at østerrigske Krigsskibe saa snart som muligt viste sig i Kanalen, hvorfor den daværende Marineminister, Baron v. Burger, bestemte sig til ikke at afvente det Tidspunkt, hvor 3. Divisions Skibe vilde kunne være klare til aktiv Tjeneste, men strax at begynde de militære Operationer med den Styrke, som i Øieblikket havdes under Kommando. Under disse Omstændigheder fik 2. Division det Hverv at vise det østerrigske Flag udenfor Mittel-

*) Fyrskibet og de tidligere udlagte Sømærker ved Smaldyb vare ved den forenede østerrig-preussiske Eskadres Ankomst til Farvandet d. 4. Mai blevne fjernede af Kapitainlieutenant Hammer.

havet, og til at føre Kommandoen bestemtes Linieskibskapitain W. v. Tegetthoff.

Linieskibskapitain v. Tegetthoff beordres til at danne en Eskadre af 2. Divisions Skibe til Anvendelse udenfor Middelhavet.

Denne Officer var ved Fjendtlighedernes Udbrud Chef for en Øvelseseskadre, den saakaldte Levant-Eskadre, der dengang befandt sig i det østlige Middelhav, og som foruden Kommandoskibet, Fregatten Schwarzenberg, bestod af Korvetten Dandolo og nogle Kanonbaade. D. 26. Februar kom Schwarzenberg tilankers ved Rhodos, og her modtog Eskadrechefen gjennem Avisefterretninger den Nyhed, at Krigen med Danmark var erklæret, og at de allierede Magters Tropper allerede for 3 Uger siden havde overskredet Grænsen. Som Følge heraf bestemte han sig til ufortøvet at lette igjen og afgaa til Smyrna for der at indhente nærmere Oplysninger og modtage Ministeriets Ordre. Dagen efter ankom med Lloyd-Damperen Germania Ministeriets Befaling til ham om at danne den Eskadre, hvis Bestemmelsessted foreløbigt var Kanalen, og hvis Opgave vilde blive at fordrive de danske Krydsere fra dette Farvand.

Efter Modtagelsen af denne Ordre sattes Kursen mod Øen Syra, der naaedes Natten til d. 28. Den der stationerede Kanonbaad Kerka fik strax Ordre til at lette og gaa til Adriaterhavet, og efter kun en Times Ophold stod Schwarzenberg atter ud af Havnen og videre til Corfu. Paa Veien traf man et andet af Eskadrens Skibe, Kanonbaaden Seehund, der endnu var uden Efterretning om Krigens Udbrud, og de to Skibe fortsatte Reisen samlede og ankrede paa Rheden ved Corfu d. 1. Marts.

Tegetthoffs Eskadre forsterkes

En keiserlig Befaling af 2. Marts til Værftet i Pola beordrede derhos Fregatten Radetzky ekviperet saa hurtigt som muligt, for at den kunde indhente og slutte sig til Nordsø-Eskadren, og Arbeidet blev fremmet med saa stor Kraft, at Kommandoen alt d. 5. kunde heises ombord i Skibet. Natten til d. 10. forlod Fregatten Havnen ved Pola.

De 3 Skibe, der saaledes vare bestemte til at danne Avantgarden af den østerrigske Nordsø-Eskadre, fortsatte deres Reise vesterpaa, Schwarzenberg og Seehund i Følge, og d. 4. April forenede de sig i Lissabon. D. 5. forlode de Havnen og gik d. 8. Aften tilankers ved Vigo for Kulfyldning og Reparationer. Eskadren gik derpaa atter i Søen, men Storm og stiv Kuling forsinkede Reisen; Seehund maatte vende om og søge Havn i Ferrol, medens Fregatterne med Møie arbeidede sig frem. D. 15. April Aften modtog man i Marineministeriet i Wien gjennem Telegrafen Underretning om, at Veiret havde tvunget

Eskadren til at dele sig, og at Linieskibskapitain Tegetthoff med sine 2 største Skibe laa tilankers i Brest.

D. 17. kom Seehund ind og ankrede paa Rheden, og Skibene vare saaledes atter samlede.

De østerrigske Krigsskibes Nærværelse i Brest undlod ikke at Ankomat til Brest. Flaadedemonstration fra engelsk Side. gjøre Opsigt i England, hvor Befolkningens Sympathi var paa Danmarks Side. Den engelske Regjering havde endnu ingen Tiltro til, at Østerrig tilsigtede andet end en maritim Demonstration, og antog ikke, at Hensigten var at optræde aktivt i Nordsøen, men den offentlige Mening fordrede, at der fra engelsk Side blev gjort Skridt til Gunst for Danmark, og Regjeringen bestemte sig derfor til at demonstrere saa varligt som muligt mod Østerrigernes Gjennemseiling af Kanalen, hvorfor en Øvelses-Eskadre, bestaaende af 1 Skruelinieskib, 5 Pandserfregatter, 1 Træskruerfregat og 1 Aviso, der under Kontre-Admiral Sir Sidney Colpoys Dacres Kommando havde havt Station i Farvandet udfør Portugal, blev kaldet til Kanalen. Eskadren stationeredes først ved Falmouth, senere ved Plymouth, og indtog i den sidste Halvdel af April en afventende Holdning ved Kanalens østlige Udgang.

Som Forholdene vare, maatte det antages, at den lille østerrigske Flaadeafdeling vilde komme til at gaa Kanalen ind alene, forinden yderligere Forstærkning kunde støde til den. Den østerrigske Regjering havde haabet, at det skulde lykkes at faae 3. Division seilklar saa tidligt, at Admiral Wüllerstorf allerede i Brest kunde naae Avantgarden, og den østerrigske Styrke saaledes optræde samlet i Kanalen og Nordsøen; det viste sig imidlertid, at Klargjøringen og Organisation af 3. Division var et saa betydeligt Arbeide, at denne Plan maatte opgives, og Kapitain Tegetthoff modtog som Følge heraf d. 23. April Befaling til at fortsætte Reisen og tage Offensiven med de Kræfter, der i Øieblikket stode til hans Raadighed. I Texel vilde de der liggende preussiske Skibe stille sig under hans Kommando; Blokaden af Hamburg skulde for enhver Pris søges brudt. —

Kontre-Admiral v. Wüllerstorf-Ürbair havde d. 14. Marts forladt Venedig ombord i sit Flagskib Elisabeth, anløb Triest for et kort Ophold og ankrede d. 16. paa Rheden ved Pola.

Paa Orlogsværftet, hvor Linieskibet Kaiser og Pandserfregatterne Don Juan de Austria og Kaiser Max samt Korvetten Friedrich laa under Ekvipering, arbeidedes der med fuld Kraft paa at bringe Divisionen i seilklar Stand, og Admiralens Ankomst bidrog til at paaskynde Arbeidet.

Admiral Wüllerstorff
afseiler fra
Pola.

D. 19. Marts heiste Linieskibet Kaiser Kommandoen, men da Pandserfregatterne og Korvetten ikke for det første kunde forlade Værftet, afseilede Admiral Wüllerstorff d. 26. fra Pola, fulgt af Linieskibet Kaiser.

Efterat Admiralskibet havde anløbet Corfu for at fylde Kul, forlod det atter Havnen d. 5. April for at afgaa til Gibraltar; daarligt Veir og nogle mindre Havarier nødte Linieskibet til at anløbe Algier for at reparere og fylde Kul, medens Admiralskibet fortsatte Reisen.

D. 5. April forlode Korvetten Friedrich og Pandserfregatten Don Juan de Austria efter tilendebragt Udrustning Pola og ankom over Malta efter en lang og møisommelig Reise Natten til d. 21. til Gibraltar, hvor de meldte sig til Flaget.

Den østerrigske
Hovedstyrke
staar Gibraltar-
strødet ud.

Den samlede Eskadre, der den næste Dag lettede Anker og stod Gibraltarstrødet ud, bestod af følgende Skibe: Hjuldampskibet Elisabeth (Flagskib), Skruelinieskibet Kaiser, Pandserfregatten Don Juan de Austria. Skruekorvetten Friederich, og Skruekanonbaaden Wall, hvilken sidste var tildelt Eskadren i Stedet for Pandserfregatten Kaiser Max, der ifølge den oprindelige Udrustningsplan skulde høre til 3. Division. Efter en heldig Reise løb Admiral Wüllerstorff d. 23. April ind til Lissabon og ankrede her samme Dag, som Linieskibskapitain Tegetthoff gjennem Telegrafan fik Ordre til at staa Kanalen ind.

D. 25. April modtog Marineministeriet i Wien Meddelelse om, at den østerrigske Eskadre Natten forud var gaaet i Søen fra Brest, samt at den danske Eskadre havde forladt Helgoland og d. 20. April været ved Texel.

Linieskibskapitain Tegetthoff ankrede Natten til d. 27. ved Deal og begav sig paa Opfordring af den keiserlige Gesandt til London for at gjentage den Erklæring for den engelske Regjering, at han ikke agtede at løbe ind i Østersøen med sine Skibe. D. 30. forlod han Havnen ved Deal med Schwarzenberg og Radetzky for ifølge den i Brest modtagne Allerhøieste Befaling at afgaa til Texel, tage de der liggende 3 preussiske Skibe under sin Kommando, opsøge den danske Blokadeeskadre og for enhver Pris hæve Blokaden af Hamburg. Seehund var d. 28. afgaaet til Sheerness for at reparere.

D. 1. Mai ankom Eskadren til Texel, hvor de preussiske Skibe: Kanonbaadene Basilisk og Blitz samt Hjuldampskibet Adler indlemmedes i Eskadren.

Efterat de to østerrigske Fregatter vare gaaede tilankers i Havnen

ved Nieuwediep, meldte den Høistkommanderende sin Regjering, at Foreningen af de to allierede Magters Eskadrer havde fundet Sted.

De nævnte preussiske Skibe havde, som tidligere nævnt, været paa Togt i længere Tid. D. 3. Juli 1863 havde Eskadren med Korvetkapitain Klatt som Høistkommanderende heist Kommandoen i Danzig og befandt sig i Middelhavet, da de truende politiske Forviklinger imellem Danmark og Tydskland bevirkede, at den preussiske Regjering ved Allerh. Kabinetsordre af 3. December 1863 bestemte sig til at kalde Skibene hjem. Forinden Ordren kunde bringes til Udførelse, var dog Krigen allerede udbrudt, og den danske Fregat Niels Juel, der kort efter viste sig i Kanalen, gjorde Farvandet usikkert.

Den preussiske Eskadre forlod imidlertid Middelhavet og fortsatte Reisen nordpaa, men efterat den danske Nordsø-Eskadre havde taget Station ved Helgoland, kunde den svagere, preussiske Flaadeafdeling ikke mere vente at slippe forbi de danske Krydsere og naae en tydsk Havn. Efter et længere Ophold i Brest stod Korvetkapitain Klatt dog gjennem Kanalen, som paa dette Tidspunkt var fri for danske Krydsere, ind i Nordsøen og bestemte sig til i en neutral Havn at oppebie den østerrigske Flaadeafdelings Ankomst.

I Texel havdes der, som anført, ingen paalidelige Efterretninger om de danske Skibe. Man vidste, at Niels Juel og Heimdal havde været der d. 20. April, og at, efterat Dagmar havde sluttet sig til dem, den samlede Styrke var gaaet østerpaa, sandsynligvis til Stationen paa Hamburgbugten. Da Linieskibskapitain Tegetthoff d. 3. Mai dampede Øster over mod Cuxhafen med Kurslinien lige paa Nordsø-Eskadrens Krydseplads, havde han al Grund til at antage, at det neppe vilde være mange Timer, førend han havde de danske Orlogsmænd isigte. Hans Ønske om at træffe dem paa Veien til Cuxhafen skulde imidlertid ikke gaa i Opfyldelse, da Eskadren, som tidligere meddelt, paa dette Tidspunkt befandt sig i Christianssand. Veien laa aaben, og efter en hurtig Overreise ankrede den østerrigske Flaadeafdeling paa Elben d. 4. Mai Morgen, hvor dens Ankomst blev hilset med Glæde. Opholdet her blev imidlertid ikke af lang Varighed, idet nemlig Linieskibskapitainen d. 6. Mai modtog Efterretning om, at danske Orlogsskibe skulde være sete i Farvandet omkring Helgoland, hvorfor han endnu samme Aften stak i Søen med sin Eskadre.

D. 7. Mai Morgen paa Dagvagten fik man ombord i Schwarzenberg, der var forrest i Linien, en Orlogsmænd isigte, som under Seil styrede nordpaa. Den østerrigske Høistkommanderende antog, at det maatte være en Forpost fra den danske Eskadre, og satte strax

alle Seil til for at løbe den op, men det viste sig at være den engelske Fregat Aurora.

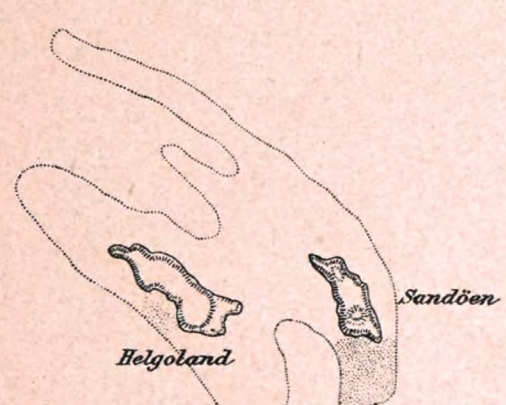
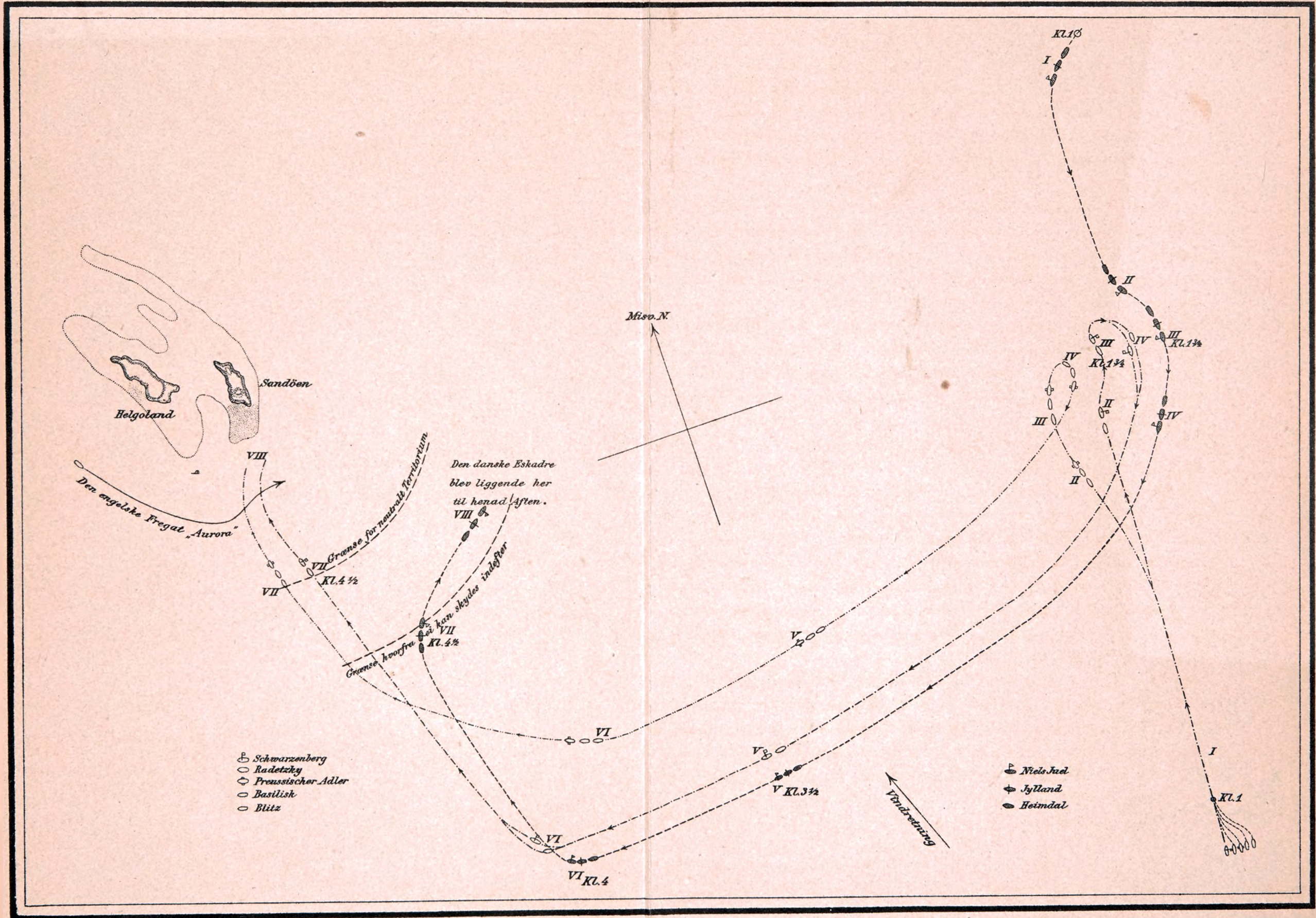
Da Linieskibskapitain Tegetthoff, som tidligere meddelt, d. 1. Mai med Fregatterne Schwarzenberg og Radetzky gik ind i Nordsøen for i Helder at forene sig med de 3 preussiske Krigsskibe, kunde denne Begivenhed ikke andet end forøge det Røre, som de østerrigske Krigsskibes Nærværelse i Kanalen havde vakt i England.

Den offentlige Mening fordrede, at Admiral Sir Sidney Dacres med Eskadren skulde følge efter og ved sin Pression forhindre Østerrigerne fra at optræde aktivt i et Farvand, hvor England fremfor nogen anden Nation mente sig berettiget til at være Herre; men Regjeringen delte ikke denne Anskuelse, og da Lord Palmerston ved en Samtale med den østerrigske Gesandt Grev Apponyi d. 1. Mai havde faaet den tilfredsstillende Erklæring, at Flaaden ikke agtede sig til Østersøen, men at dens Maal kun var den nærmeste nordtydske Kyst, vilde han ikke foretage sig noget Skridt i denne Anledning. For dog nogenlunde at tilfredsstille den Stemning, der i Øieblikket kom tilorde til Gunst for Danmark, besluttede Regjeringen at tage to Forholdsregler, der imidlertid i Realiteten ikke vilde faae nogen Betydning. Kanalfaaden fik Ordre til pr. Telegraf at indkalde Alle, som havde Orlov fra den, og 2 engelske Orlogsmænd detacheredes til Nordsøen for navnlig at holde Øie med de fremmede Skibes Foretagender omkring den engelske Besiddelse Helgoland.

De engelske Krigsskibe, der vare udsete til dette Hverv, og som d. 5. Mai mødtes under Helgoland, vare Skruefregatten Aurora (post-captain Sir L. M. Clintock) og Avisoen, Hjuldampskibet Black Eagle (staff-commander Whillier).

Da Linieskibskapitain Tegetthoff d. 9. Mai Morgen efter sin Rekognoscering af Farvandet omkring Helgoland atter løb ind paa Elben, for at de preussiske Kanonbaade kunde faae deres Kulbeholdninger komplererede, modtog han her Underretning om, at den danske Eskadre var i Farvandet ved Helgoland, og stak derfor strax i Søn for at gaa den imøde.

Kart over Sötræfningen ved Helgoland d. 9. Mai 1864.

Den engelske Fregat "Aurora"

Den danske Eskadre blev liggende her til henad Aften.

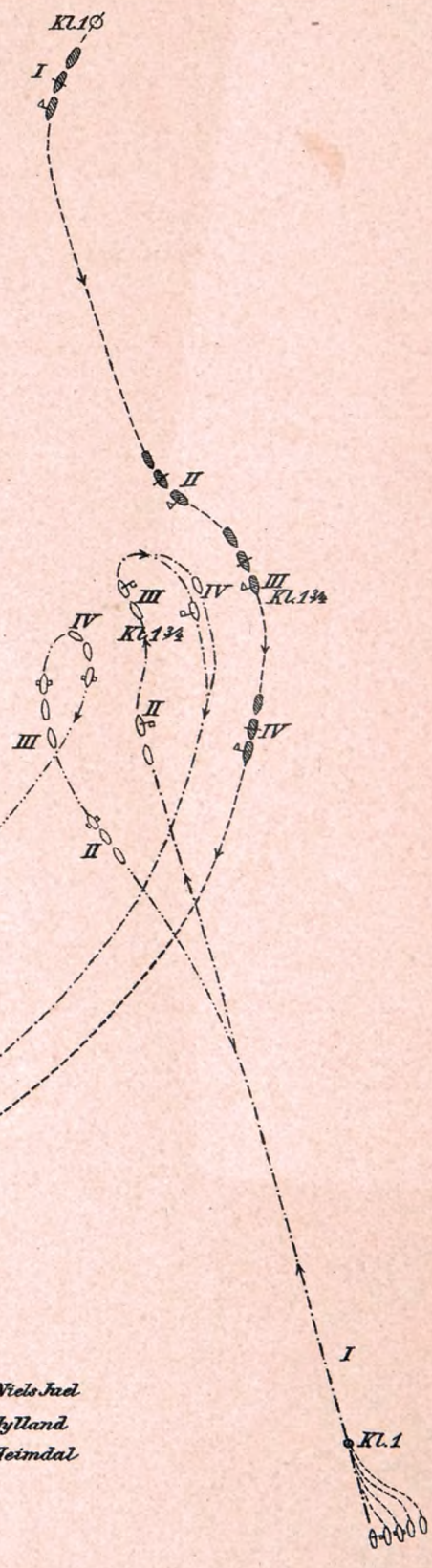
Den danske Eskadre kan skydes ind efter

Grænse for neutralt Territorium

Grænse hvorfra de kan skydes ind efter

- ⊕ Schwarzenberg
- Radetzky
- ⊕ Preussischer Adler
- Basilisk
- Blitz

- ⊕ Niels Juel
- ⊕ Jylland
- ⊕ Heimdal

3. Kampen ved Helgoland d. 9. Mai*).

Ved Solopgang d. 9. Mai kom den danske Nordsø-Eskadre Nord fra i Kjølvandslinie med Kommandoskibet forrest ned imod Helgoland. Skibene laa Kurs efter Øen med Underseil, Mersseil og Bramseil paa. Henved Kl. 10 fik man ombord i Fregatten Niels Juel først Aurora isigte inde under Helgoland, og noget senere opdagede Ud-kiggen paa Fokkeraaen Røg forude. Fra Kommandoskibet signale-redes: „Beslaa Seilene“, „Sæt Dampen op“, og efterat Seilene vare gjorte fast, Bramræerne og Læseilsspirene tagne til Dæks, og Dampen sat op, blev der pebet til at skaffe.

Efter Skafningen blev Signalet til „Klart Skib“ heist, og Jylland og Heimdal løb op paa Bagbords Side af Kommandoskibet. Orlogskapitain Suenson stod paa Vagtbænken, Maskinerne bleve stoppede for et Øieblik, og Eskadrechefen tiltalte de tre Skibes Besætning saaledes: „Der har I Østerrigerne, Folk! Nu møde vi dem, jeg stoler paa, vi ville kjæmpe som vore tappre Kamerater ved Dybbøl!“ Efter endvidere at have paalagt Skibscheferne at holde godt sluttet Linie, blev Signalet til „Kjølvandsorden naturlig Orden“ heist fra Kommando-skibet, og i tæt sluttet Linie stod Eskadren sønderpaa.

Ombord i de østerrigske Skibe havde man, efter d. 9. Mai at være kommen Elben ud, ved Middagstid faaet den danske Styrke isigte. Eskadren var under Damp, Bramræer og Bramstænger vare tagne til-dæks, og paa alle. Toppe vaiede det østerrigske Flag fra Stængesalingen. I „Frontlinie omvendt Orden“, altsaa med den Komman-derende paa venstre Fløi eller vestligst, stode Skibene Nord over.

Eskadrechefen henvendte nogle opmuntrende Ord til Fregattens Mandskab, og til Eskadrens øvrige Skibe blev der signaleret:

„Vore Armeer have tilkæmpet sig Seire, lader os gjøre det samme.“ Strax efter lød Signalet „klart Skib“, og Eskadren fik Ordre til at danne „Kjølvandslinie naturlig Orden“. Schwarzenberg fortsatte sin Kurs nordefter, og de øvrige Skibe dreiede efterhaanden bagbord over ned i Kjøl vandet paa Kommandoskibet, de to Fregatter godt sluttede, medens de preussiske Kanonbaade holdt sig lidt yderligere i Farvandet i Læ af den østerrigske Linie.

De to Parters Artilleristyrke og Besætning var følgende:

*) Se omstaaende Kaart over Søtræfningen ved Helgoland.

Den danske Eskadre.

Navn.	nom. Hestekraft.	Artilleri.			Samlet Kanon- antal.	Besætning.
		18 Pd.'s riflet Kanon.	12 Pd.'s riflet Kanon.	30 Pd.'s glat- løbet Kanon.		
Niels Juel	300	12	"	30	42	422
Jylland	400	8	4	32	44	437
Heimdal	260	2	"	14	16	164
Summa...	960	22	4	76	102	1023

Den østerrigsk-preussiske Eskadre.

Navn.	nom. Hestekraft.	Artilleri.					Samlet Kanonantal.	Besæt- ning.
		68 Pd.'s glatløbet Kanon.	60 Pd.'s glatløbet Granat- kanon.	30 Pd.'s glatløbet Kanon.	24 Pd.'s riflet Bag- ladekanon (Wahren- derf).	24 Pd.'s riflet Kanon (15 Centi- meter).		
Schwarzenberg	400	"	6	40	4	"	50	498
Radetzky	300	"	4	24	3	"	31	372
Adler*)	150	2	"	"	"	"	2	110
Blitz	80	1	"	"	"	1	2	66
Basilisk	80	1	"	"	"	1	2	66
Summa ...	1010	4	10	64	7	2	87	1112

Ifølge denne Opgjørelse af Artilleristyrken paa begge Sider har vel den danske Eskadre en Overvægt af 15 Kanoner, men naar der ses'hen til, at det riflede Skyts ombord i de østerrigske Skibe var Dreiekanoner og altsaa kunde anvendes til begge Sider, maa de to Modstanderes Styrke i Laget paa det nærmeste anses hinanden lige. Besætningernes Størrelse var ligeledes hinanden temmelig jevnbyrdig,

*) Den for de preussiske Skibe nævnte Armering, der ikke stemmer overens med den fra østerrigsk Side opgivne, er efter Udskrift af de paagjældende Skibes Journaler meddelt af k.k. Korvetkapitain v. Diderichs i Berlin.

og begge Eskadrer havde i nogen Tid været under Kommando, saa at Organisation og Indøvelse maatte antages at staa omtrent lige høit.

De to Linier nærmede sig hinanden. Kl. omtrent 1³/₄ faldt det første Skud fra det østerrigske Kommandoskib, der paa c. 6000 Alens Afstand aabnede Ilden med et Prøveskud. Kampens Begyndelse.

Der faldt efterhaanden flere Skud fra det østerrigske Skib, men foreløbigt traf intet de danske Skibe. Ombord i disse var der endnu ikke givet Ordre til at begynde Skydningen; men da Afstanden var bleven noget mindre, saa at de forreste Kanoner kunde begynde at bære paa Schwarzenberg, lød Signalet til at begynde Skydningen.

Det saae et Øieblik ud, som om Linieskibskapitain Tegetthoff kunde have til Hensigt med sine Skibe at gaa foran om den danske Linie og derved komme imellem Landet og denne, men da Niels Juel for at imødegaa denne Bevægelse dreiede Bagbord over, kom de to Linier til at passere hinanden paa Styrbords Side. Det varede ikke længe, før Kampen blev almindelig; da de to Linier passerede hinanden paa c. 3000 Alens Afstand, Østerrigerne godt sluttede, medens Preusserne holdt sig længere vesterpaa i Farvandet og endnu udenfor virksom Skudvidde, tiltog Skydningen i Heftighed, og Schwarzenberg modtog under Forbiseilingen Laget fra alle tre danske Skibe. Paa Batteriet af Niels Juel, men navnlig ombord i Jylland, der som det midterste Skib i den tætsluttede danske Linie fik Broderparten af den fjendtlige Ild, havde de østerrigske Kugler allerede krævet deres første Offre, men Skydningen fortsattes uforstyrret med samme Ro og Præcision som hidtil og med stigende Heftighed. Den danske Eskadre, der, som tidligere omtalt, fra Fægtningens Begyndelse ved sin Dreining til Bagbord var kommen til Luvart og Landet nærmest, gjorde nu en Svingning Styrbord over, og kom derved til at stævne en Kurs, der, hvis Manøvren var bleven gennemført, vilde føre den danske Linie agten om de østerrigske Skibe og ind i Mellemløbet imellem disse og Preusserne, der stadigt holdt sig c. 1000 Alen længere tilsøs. Hvis denne Bevægelse lykkedes, vilde derved den svagere Del af den allierede Flaadeafdeling være udsat for at blive skaaret ud fra sine Kamerater og tvungen til at holde vesterpaa tilsøs. Den østerrigske Høistkommanderende foretog i dette Øieblik en Manøvre, som han i sin Rapport omtaler som udført for at komme den danske Eskadre nærmere paa Livet. Fregatten Schwarzenberg lagde Roret bagbord og stævnede Øster i ned imod den danske Linie, medens Radetzky løb Kommandoskibet agtenom og ved at udføre denne Bagom Opmarche

kom op paa Bagbords Side af den Kommanderende. De to fjendtlige Fregatter stode derpaa Side om Side i Frontlinie ned imod den danske Eskadre. Dennes Skibe sluttede sammen i Kjølvandslinien saa tæt som muligt, og samtidigt modtoges de fremrykkende Fregatter med en forceret Skydning fra alle 3 Skibe. Ilden var saa virksom, at Schwarzenberg efter ganske kort Tids Forløb atter dreiede Styrbord over og saaledes fuldførte den begyndte Manøvre som en Kontramarche. Radetzky dreiede ned i Kjølvandet paa Kommandoskibet, og begge Skibe sendte samtidigt Heimdal det glatte Lag. De to Eskadrer stode jevn-sides hinanden Sydvest i under stadig Skydning og i Begyndelsen med en indbyrdes Afstand af c. 1500 Alen. Under Løbet dreiede Niels Juel ganske smaat Styrbord over, saa at Rummet imellem Linierne efterhaanden for mindskedes til 6—800 Alen, og samtidigt tiltog Artilleriilden fra dansk Side i Heflighed. Ombord i Schwarzenberg, der under hele Affaeren fornemmelig var Skive for vor Ild, var Mandefaldet stort ved Kanonerne. To Gange blev Skibet skudt ibrand. Den udbrudte Ild blev første Gang hurtigt slukket, men anden Gang, da en Granat sprang paa Banjerne over Nedgangen til det forreste Krudtmagasin og antændte Seilbeholdningen, var det kun med den yderste Anstrængelse fra Alles Side, at det lykkedes at blive Herre over Ilden paa dette farlige Sted. Medens Heimdal paa Grund af sit lave Skrog var det af de danske Skibe, der led mindst, fik Jylland, som det midterste i Linien flest Skud, og navnlig var der et enkelt Projektil, der anrettede stor Ødelæggelse paa Batteriet. En Granat slog igjennem Siden ved Kanon Nr. 9, sprang umiddelbart derefter, rev Midten ud af et Dæksknæ og saarede eller dræbte Besætningen ved Kanonen.

De danske Skibe vare fra Fægtningsens Begyndelse ved deres Manøvre komne østligst i Farvandet, og medens de to Linier nu efter en Times hidsig Kamp løb Sydvest i, vare de danske Skibe Landet nærmest og spærrede Tilbageveien til Cuxhafen for Fjenden, der altsaa var skaaret ud fra den Havn, hvor han i Tilfælde af et Vaabenuheld naturligst maatte søge ind.

Den danske Eskadres taktiske Stilling i Farvandet var saaledes den fordelagtigste, og sammenligner man de to Modstanderes Angrebskraft i dette Øieblik, vil man se, at der ogsaa her var en betydelig Overlegenhed tilstede paa dansk Side. Medens saaledes ikke en Kanon var demonteret i Eskadren, og der kunde mønstres med tilstrækkelig Besætning ved Kanonerne, vare adskillige Stykker Skyts ubrugelige ombord i Schwarzenberg; de østerrigske Skibes Skrog og

Reisninger havde lidt betydeligt mere end vore Skibes, og Mandefaldet blandt Østerrigerne var i dette Øieblik dobbelt saa stort som hos os.

Dette Resultat efter en Times Kamp viste tydeligt nok vor Artilleriilds Overlegenhed i Præcision og Hurtighed, og den tiltagende Heftighed i Skydningen fra dansk Side samtidig med den begyndende Uregelmæssighed i Skydningen fra østerrigsk Side var Tegn paa, at Kampens Udfald var givet.

Træfningen endte dog hurtigere, end man kunde have ventet. Det Skud, der bevirkede dette, var en Granat, der sprang i Bugen af Schwarzenbergs Fore-Mersseil og antændte det tørre Seil og Tougværk med stor Hurtighed. Schwarzenberg skydes ibrand.

Skjønt Kanonilden allerede forinden dette Tidspunkt var stærkt i Aftagende ombord i de 2 Fregatter, sluttede de preussiske Kanonbaade dog ikke nærmere til Fjenden, men holdt sig stadigt udenfor den egentlige Kamplinie, vedligeholdende Skydningen med deres riflede Kanoner. De manøvrerede tillige saa meget i Læ og bag ved de østerrigske Skibe, at den danske Eskadrelinie vanskeligt kunde faae Kanonerne til at bære paa dem, og bleve derfor under hele Affairen kun meget lidt udsatte for Ilden. Uagtet navnlig Schwarzenberg havde lidt store Tab, vedbleve de østerrigske Skibe dog at bruge deres Kanoner, men da Ilden brød ud i Reisningen og truede Skibet med Ødelæggelse, var deres Modstand definitivt brudt.

Ombord i det østerrigske Kommandoskib var Stillingen meget vanskelig. Branden stod ikke til at slukke, saa længe den rasede saa høit over Dækket, da Slangen til Maskinpumpen — den eneste, der kunde drive Vandet saa høit tilveirs — var bleven overskudt, og Skibets Fart drev Flammen agter efter. Der var under disse Omstændigheder, hvis Skibet skulde frelses, intet Andet at gjøre, end at afbryde Kampen og søge ind til Helgoland. Da Signalet „Skibene skulle øieblikkelig falde af fra Vinden“ blev heist, lagde Schwarzenberg sit Ror bagbord, forcerede Farten og stævnede bort fra Valpladsen, fulgt af de preussiske Kanonbaade, medens Radetzky fortsatte sin Kurs uden at dreie og saaledes kom til at ligge imellem den danske Eskadre og sin brændende Kamerat. Efter Schwarzenbergs Bortgang fortsatte Radetzky en kort Tid Kampen, men Modstanden var uden Kraft; den Kommanderende gjentog sit Signal til Fregatten om at indtage sin Plads i Frontlinien, og Radetzky faldt af, idet begge østerrigske Skibe under Retraiten vedligeholdte en svag Skydning fra deres Speilporte.

Orlogskapitain Suenson gav derefter ved Signal Ordre til sine Skibe om at falde 8 Streger Styrbord over for i Frontlinie at forfølge

Fjenden, men i det Øieblik, Manøvren skulde begynde, indtraf en Begivenhed, der forhalede Ordrens Udførelse. Fregatten Jyllands Styreapparater (Ratline og Grundtallie) bleve paa een Gang overskudte af en Granat, der sprang i Chefens Kahyt om Styrbord, og Skibet lystrede ikke længer Roret. Først efterat denne Skade var udbedret, kunde Jylland, Eskadrens hurtigste Skib, begynde Forfølgelsen, og ihvorvel det Hele kun varede Minuter, vandt den allierede Flaadeafdeling, der nu med fuld Fart stod Vester i, dog et Forspring. Ved Kampens Afslutning, under Løbet ind imod Land, fortsattes Skydningen fra Bougportene i de danske Skibe, men Kuglerne vandede agten for Østerrigerne, der for hvert Minut nærmede sig Grændsen for det engelske Søterritorium, og da Orlogskapitain Suenson efter sit Skjøn maatte antage, at han allerede var saa langt inde, at Eskadrens Projektiler ved en fortsat Forfølgelse vilde falde i neutralt Farvand, gav han Kl. 4¹/₂ Ordre til at ophøre med Skydningen.

Den allierede Flaadeafdeling var da allerede inde under Øen, og Aurora, der hidtil havde ligget som Tilskuer, 2 Kvartmil fra nærmeste Land, satte Skruen i Gang og gik frem agten om de retirerende Skibe. Da den engelske Skibschef formodede, at Assistance vilde være velkommen, gjorde han klar til at sætte Midtskibs Fartøier ud til Skibets Brandsproiter, og lod en Officer ro paa Siden af det østerrigske Kommandoskib for at tilbyde Lægehjælp, et Tilbud, som Linieskibskapitain Tegetthoff imidlertid ikke ønskede at modtage.

De danske Skibe, der til Afsked havde sendt Østerrigerne det glatte Lag, vare ved Forfølgelsens Ophør i en Afstand af 4—5 Kvartmil fra Land dreiede Nordost over og bleve foreløbigt liggende her for at observere Fjenden. Efterat de en Times Tid havde indtaget en afventende Holdning udfør Helgoland, og man ombord havde set Schwarzenbergs brændende Fokkeræa og Forstang styrt ned, bestemte Eskadrechefen sig til at løbe over til Smaldyb for at træffe Kapitain Hammer og med ham at aftale de nødvendige Foranstaltninger til de Saaredes Ilandsættelse. Det var hans Hensigt, saafremt den allierede Eskadre ikke næste Dag gjorde Mine til at forlade sit neutrale Fristed og forny Kampen, da at løbe ind med Eskadren under Seesand for at begrave de Døde og faae de Saarede bragte iland.

Udfør Smaldyb traf man Kapitainlieutenant Hammer, der var ifærd med at lægge Tønder og Vagere ud, og efterat de fornødne Aftaler vare truffne, gik Eskadren atter Vester paa ad Helgoland til. Da Helgolands Fyr var kommet isigte, holdt Eskadren smaat gaaende i Farvandet under Damp, medens der hele Aftenen og ud paa Natten

arbejdedes paa at udbedre den lidte Skade for ved Dagens Frembrud at være klar til at gjenoptage den afbrudte Kamp.

Ombord i Schwarzenberg var Ilden ud paa Aftenen efter vedholdende Arbejde omsider slukket. De danske Skibe vare ikke længer isigte, og den Kommanderende bestemte sig endnu samme Aften til at gaa i Søen for i Løbet af Natten at naae Cuxhafen.

Henimod Midnat, efterat man var bleven Herre over Ilden, lettede den fjendtlige Eskadre og gik i Søen. Da den var kommen fri af Øen, slukkedes efter Ordre alle Lanterner og Lys, der kunde ses ude fra, og begunstiget af Mørket fortsattes Reisen til Cuxhafen, hvor Eskadren ankrede den næste Morgen tidlig.

I Cuxhafen blev den allierede Eskadre foreløbigt liggende, eftersom Fregatten Schwarzenberg, der var haardt medtaget, først efter betydelige Reparationsarbejder igjen kunde være seilklar. —

Natten til d. 10. Mai modtog den danske Nordsø-Eskadre følgende Nordsø-Eskadren beordres til Norge.
Telegram fra Marineministeriet:

„Paa Grund af forventet Vaabenhvile skal Eskadren retournere til Norge.“

Ministeriet havde nemlig, da Vaabenhvilen umiddelbart stod for Døren, opgivet Haabet om, at et Sammenstød mellem de to Eskadrer vilde kunne naaes forinden Fjendtlighedernes Ophør, og bestemte sig derfor til at kalde Skibene tilbage til Norge. Det ovenfor nævnte Telegram afsendtes d. 9. Mai Form., ankom over London til Helgoland midt under Kampen og blev derfra af Gouvernøren befordret videre pr. Baad. Dets Indhold foranledigede, at Eskadrechefen opgav sin tidligere Plan om at blive ved Helgoland og bestemte sig til at afgaa til Christianssand for der at begrave de Faldne og ilandsætte de Saarede. Ved et Brev underrettede han Kapitainlieutenant Hammer om den forandrede Beslutning, og d. 10. Mai Morgen satte Eskadren sig i Bevægelse Nord paa.

D. 11. Mai Eftm. indløb Orlogskapitain Suensons Telegram om Kampen, afsendt fra Christianssand til Ministeriet.

I Norge, hvor Eskadren opholdt sig indtil d. 13. Aften, var de danske Skibes Besætning Gjenstand for Sympathi fra Alles Sider. Sidstnævnte Dag fandt Begravelsen af de Faldne Sted, og sent paa Aftenen samme Dag lettede Skibene Anker for at vende tilbage til Kjøbenhavn.

D. 15. Mai Morgen passerede Eskadren Kronborg og stod ved Middagstid ind paa Kjøbenhavns Inderrhed, hvor Fregatten Sjælland og Korvetten Thor allerede laa tilankers. Efter Ankomsten begav

Hs. Maj. Kongen sig ombord i Kommandoskibet, hilste paa Besætningen og dekorerede Eskadrechefen med Dannebrogordenens Storkors. —

Tabet i Kampen
ved Helgoland.

Tabet paa vor Side udgjorde:

Af Niels Juels Besætning: 3 Menige døde, 1 Officer (Kadetunderofficer C. I. F. Grev Tramp), 3 Haandværkere og 18 Menige saarede; af Jyllands Besætning: 1 Haandværker og 13 Menige døde, 2 Underofficerer og 26 Menige saarede; af Heimdals Besætning: 1 Underofficer og 1 Menig saarede.

Tabet paa Fjendens Side udgjorde:

Af Schwarzenbergs Besætning: 1 Officer og 31 Menige døde, 4 Officerer og 65 Underofficerer og Menige saarede; af Radetzky's Besætning: 1 Officer og 4 Menige døde, 1 Officer og 23 Underofficerer og Menige saarede.

Forhandlingerne
paa Konferencen
i London.

Som det vil erindres, var Aabningen af Konferencen i London bestemt til d. 20. April. Paa denne Dag var imidlertid den Befuldmægtigede for det tyske Forbund, sachsisk Statsminister, Friherre v. Beust, endnu ikke indtruffen, og det første Møde fandt derfor først Sted d. 25. April. Deltagerne i dette vare: For Østerrig Grev Apponyi og Geheimeraad Biegeleben, for Danmark Udenrigsminister, Kammerherre Quaade, Gesandt i London, Kammerherre T. Bille, og Etatsraad A. F. Krieger, for Frankrig Fyrst la Tour d'Auvergne, for det tyske Forbund sachsisk Statsminister, Friherre v. Beust, for Storbritannien Lorderne Russell og Clarendon, for Preussen Grev Bernstorff og den tidligere Gesandt i Kjøbenhavn, Geheimeraad Balan, for Rusland Baron Brunnow og for Sverige-Norge Grev Wachtmeister. Lord Russel, der enstemmig blev valgt til Formand, foreslog strax en foreløbig Standsning af Fjendtlighederne; men Østerrigs og Preussens Befuldmægtigede erklærede, at de først maatte indhente nærmere Instruktioner fra deres Hoffer, idet de samtidigt søgte at hævde, at en Standsning af Fjendtlighederne maatte medføre en Ophævelse af Blokaden. Fra dansk Side afgaves den Erklæring, at saafremt de tyske Magter vilde afholde sig fra at inddrive Krigskontributioner, vilde den danske Regjering muligvis samtykke i at standse Fjendtlighederne ogsaa tilses, dog med Undtagelse af den allerede iværksatte Blokade. De neutrale Magters Repræsentanter enedes sluttelig om at opfordre de krigsførende Magters Befuldmæg-

For at være beredt paa alle Eventualiteter og for at kunne operere til Nørrejylland's Dækning udbad Divisionen sig i Skrivelser til Krigsministeriet og Overkommandoen snarlig underrettet om, hvilke Dampskibe og Transportmidler den kunde faae udelukkende Dispositionsret over; indtil videre lagde den Beslag paa Dampskibet Aalborg og forlangte desuden paa Limfjorden V. for Aalborg 2 Dampskibe, 4 Transportbaade og 2 Kanonjoller for at tvinge alle Fartøier til den nordre Side samt en lille, letløbende Damper som Avisoskib og til Patrouilletjeneste. Af de fra Fredericia modtagne Dampskibe tilbagesendtes Zephyr d. 18.

Østre Streifkorps besatte d. 17. Aarhus. Sekondlieutenant ^{Østre Streifkorps.} Gjerdings Patrouille, der var gaaet til Sabro, dækkede Korpsets høire Flanke. D. 18. Morgen inddroges Patrouillen og afløstes af 1 Deling Infanteri og 1/2 Deling Gardehusarer, Alt under Premierlieutenant Dinesens Kommando.

Ved Bedømmelsen af 4. Divisions Bevægelser maa Tilstanden i ^{Bemærkninger til} selve Divisionen holdes for Øie. Talrige Indberetninger fremhæve, at ^{4. Divisions Bevægelser.} den Omstændighed, at Rytteriet ved Felttogets Begyndelse var under Omorganisation og tillige modtog den største Del af Hestene som Remonter ved Krigens Udbrud, vel endog efter denne, i Forbindelse med den umiddelbart paafølgende stränge Tjeneste og de anstrængende Marcher i Vinterveiriget efter Retraiten fra Dannevirke havde svækket Hestene, navnlig de sidst modtagne, i den Grad, at de foreløbig vare ubrugelige til aktiv Kamp. General Hegermann indstillede allerede i Midten af Februar, at 4. Divisions Hovedstyrke paa Grund af Kavaleriets mangelfulde Tilstand maatte blive overført til Fyen; men denne Indstilling toges ikke til Følge. Det barske Vinterveir i Februars Slutning og i Begyndelsen af Marts, den anstrængende Forposttjeneste i Forbindelse med Patrouillering, Vanskeligheden ved, ja endog Umuligheden af at faae det hvilende Mandskab bragt under Tag, naar man ikke vilde ty til saa udstrakte Kantonnementer, at det blev ugjærligt i paakommende Tilfælde hurtigt at faae Tropperne samlede, virkede yderligere opslidende paa Mandskab og Heste.

Meget af Regimenternes ikke uniformerede Mandskab og mange Armatur-, Munderings- og Ammunitionssager flakkede om uden at kunne blive samlede, fordi de dirigeredes af forskellige Autoriteter,

Enighed opnaaes
om Afslutning
af en Vaaben-
hvile.

I Konferencens Møde d. 9. Mai afgav Kammerherre Quaade Erklæring herom, medens Grev Apponyi meddelte, at Østerrig og Preussen vare villige til at gaa ind paa en Vaabenhvile paa de af Lord Russell i Mødet d. 4. Mai fremsatte Betingelser. Efter nogen Diskussion opnaaedes Enighed om Afslutningen af en Vaabenhvile, og følgende Beslutning blev da vedtaget:

„Fra 12. Mai skal der være Vaabenhvile tillands og tilvands i en Maaned.

Danmark hæver Blokaden.

Preussen og Østerrig forpligte sig til under Vaabenhvilen ikke at lægge Hindringer iveien for Handelen, Samfærdslen eller Administrationens regelmæssige Gang i de Dele af Jylland, der ere okkuperede af deres Tropper, ikke at udskrive Krigskontributioner, men derimod betale Alt, hvad der leveres de tyske Tropper, der blot forblive i deres nuværende strategiske Stillinger.

De krigsførende Parter ere blevne enige om at beholde deres respektive militære Stillinger tillands og tilvands og ikke at forstærke dem under Vaabenhvilen.

Officiel Meddelelse herom vil blive givet de Kommanderende for den krigsførende Land- og Sømagt af deres respektive Regjeringer.“

Østerrigs og Preussens Befuldmægtigede lovede derhos at anbefale deres Regjeringer Frigivelsen af de i Jylland arresterede civile Borgere.

Andet Hovedafsnit.

Begivenhederne under Vaabenhvilen. 12. Mai—25. Juni.

Under 11. Mai tilstillede Krigsministeriet Overkommandoen en Ministeriet tilsigter at samle Hæren paa Fyen. Skrivelse, hvori de Foranstaltninger fremsattes, som det ansaas ønskeligt at udføre under Vaabenhvilen, og en fuldstændig Forandring i den hidtil fulgte Operationsplan antydedes. Medens nemlig Forsvaret hidtil havde været splittet til flere Punkter, og særligt betydelige Stridskræfter endog umiddelbart før Vaabenhvilens Indtræden vare overførte fra Fyen til Nørrejylland, tilsigtede Ministeriet i Hovedsagen at samle Hæren paa Fyen*).

Skrivelsens Hovedpunkter lode:

1. Ingen Stilling maa forstærkes under Vaabenhvilen.
2. Det er Ministeriets Hensigt at samle Armeen paa Fyen, for at den der under Vaabenhvilen kan foretage Øvelser, der maa drives med den størst mulige Energi.
3. Rømningen af Als vil være at fortsætte, saaledes, at Øen kun forbliver svagt besat, i hvilken Henseende nærmere Bestemmelse kan imødeses.
4. Hele Gardehusarregimentet, den kongelige Livgarde til Fods og Espingolbatteriet afgaa til Kjøbenhavn.
5. Det nørrejydske Armeekorps overføres til Fyen. Overførslen paa-begyndes med Kavaleriet.

*) Hærens Fordeling ved Vaabenhvilens Indtræden d. 12. Mai tilligemed Angivelse af det ved Stabene paa den Tid ansatte Personale findes i Bilag 13; Navne paa Regiments-, Afdelings- og Underafdelingschefer ved den aktive Armee d. 1. Mai i Bilag 14.

6. Det til Infanteriet indkaldte Forstærkningsmandskab af Aargangene 1853, 54 og 55 permitteres saavidt gjørligt d. 15. d. M. Om, og da naar, en lignende Permittering af Kavaleriets Forstærkningsmandskab kan finde Sted, forventes Overkommandoens Indberetning. Angaaende det til det kongelige Ingenieurkorps og det kongelige Artilleri indkaldte Forstærkningsmandskabs Permission har Ministeriet Dags Dato paalagt disse Afdelinger at indkomme med Forslag.
7. Det betydelige Antal til Tjeneste værende Militærarbeidere ved de forskjellige Afdelinger og Institutioner maa indskrænkes til et Minimum. Overkommandoen vilde alt strax foranstalte de fornødne Befalinger udgivne, for at denne Indskrænkning snarest kan komme til Udførelse, eventuelt indkomme med Forslag derom til Krigsministeriet. Vedkommende Trainkudskedepoter eller Pladskommandantskaber, hvorfra Militærarbeiderne ere afgivne, ville af Afdelingerne og Institutionerne være at underrette herom.
8. Overkommandoens Forslag om, hvilke Pladskommandantskaber der ville kunne inddrages, imødeses.
9. Ministeriet maa ligeledes anmode Overkommandoen om at indkomme med Forslag til Trainets Indskrænkning.“

Overførslen af det
nørrejydske Ar-
meekorps befales,
men kontreman-
deres.

Umiddelbart efter Modtagelsen heraf afsendte Overkommandoen følgende Telegram til General Hegermann Lindencrone:

„Krigsministeriet har befalet, at det sørrejydske Korps skal overføres til Fyen, og at Overførslen skal begynde med Kavaleriet. I den Anledning meddeles, at Transportmidler ville blive dirigerede til Frederikshavn for efterhaanden at overføre Kavaleriet til Nyborg . . .“

D. 13. kontremanderede imidlertid Krigsministeriet, paa Grund af den tvivlsomme Ret til under Vaabenhvilen at foretage større Dislokationer, denne sin Bestemmelse ved følgende Telegram:

„Overførslen af det sørrejydske Korps til Fyen — med Undtagelse af Garden til Fods og Husarerne, som afgaa hertil — stilles i Bero.“*)

Livgarden til
Fods, 2 Halv-
reg. Garde-Hus-
samt 1. og 5. Fæst-
ningskompagni af-
gaa til Sjælland.

I Henhold hertil overførtes den kgl. Livgarde til Fods og 2. Halvregiment Gardehusarer i Dagene 14.—16. til Kjøbenhavn; endvidere overførtes ifølge Krigsministeriets Ordre 1. og 5. Fæstningskompagni

*) Telegrammet indeholdt tillige en Ordre om, at et 4 Pd.'s riflet Batteri skulde afgives til det sørrejydske Korps, men denne Bestemmelse blev paa Overkommandoens Modforestillinger tilbagekaldt.

d. 25. Mai fra Fyen til Sjælland; af Arbeiderbataillonen paa Fyen afgik 400 Underkorporaler og Menige sammesteds hen.

Kommandoen paa Als underrettedes om, at Krigsministeriet ^{1. Halvregiment Gardehusarer afgaar fra Als til Sjælland.} havde befalet, at Gardehusarregimentets 1. Halvregiment over Korsør skulde overføres til Kjøbenhavn, og at Brokompagniet med Landgangsbromandskabet samt den mobile Parks Mandskab og det til Øvelserne nødvendige Materiel under Vaabenhvilen skulde forlægges fra Als til Assens for der at organiseres og foretage Øvelser. Kommandoen paa Als henstillede vel til Krigsministeriet, om ikke en Eskadron maatte forblive paa Øen, eftersom denne i modsat Fald helt blottedes for Kavaleri; men da Ministeriet ikke gav sit Samtykke hertil, afgik 1. Halvregiment Gardehusarer d. 13. fra Als til Korsør.

3. Kavaleribrigades Stab opløstes.

Den i Ministeriets Skrivelse omhandlede Permittering af Forstærkningsmandskab fremkaldte et Spørgsmaal fra Overkommandoens Side om, hvorvidt det var at vente, at Krigen vilde blive gjenoptagen efter Vaabenhvilen. Var dette Tilfældet, mente man i hvert Fald ikke at kunne tilraade at hjempermittere Kavaleriets Forstærkningsmænd. Kavaleriet var først umiddelbart før Krigen, tildels vel endog under Krigen blevet udviklet til den Styrke, det nu havde, og trængte derfor i høi Grad til Uddannelse; der vilde desuden kun vindes meget lidt ved at hjemsende Mandskabet, naar Hestene ikke tillige bleve hjemsendte eller afgivne til Depoterne, da ellers Tilsynet med og Pasningen af Hestene vilde lægge Beslag paa for megen Tid og for mange Kræfter. Lignende gjaldt om Trainet. Endelig havde Overkommandoen Betænkelighed ved at hjempermittere Fodfolkets Forstærkningsmænd (af Aargangene 1853, 54, 55), eftersom det maatte frembyde Vanskeligheder at faae dem gjenindkaldte, hvis saadant skulde ønskes ved Fjendtlighedernes Gjenaabning.

Ministeriet erklærede i Anledning heraf, at det for Tiden ikke var dets Agt at gjenindkalde det ældre Mandskab efter Vaabenhvilens Udløb. Det stillede Hjemsendelsen af Kavaleriets Forstærkningsmænd i Bero, men hjempermitterede Forstærkningsmandskabet ved de øvrige Vaaben, undtagen Konstablerne af 1855, der først skulde hjempermitteres, naar det viste sig, at man kunde undvære dem.

Paa Als medførte denne Foranstaltning Tabet af c. 2,500 Mand; 14. Regiment mistede alt sit Mandskab, hvorfor foreløbigt 700 Mand af Garnisonsbataillonen afgik til Regimentet.

Paa samtlige Punkter af Krigsskuepladsen foretoges ved Vaaben- ^{Tropperne om-}

disloceres ved
Vaabenhvilens
Indtræden.

hvilens Indtræden en Omdislokation af Tropperne, saaledes at disse kom til at indtage et mere spredt Kantonnement.

Hovedkvarteret forlagdes d. 17. til Nyborg.

Paa Fyen udvidedes Kantonnementet til foruden Vends og Baag Herred ogsaa at omfatte Skovby Herred. 3. Divisions Stabskvarter blev Erholm. Kystbevogtningen kunde efter Overkommandoens Skjøn ikke bortfalde, saalænge den allierede Hær opretholdt Kystbevogtningen paa sin Side. Den indskrænkedes imidlertid til et Minimum; Overfartsstederne ved Lille Belt fik en Vagt, isøvrigt iagttoges Kysten ved Poster og Patrouiller. Den under Oberstlieutenant Rosenkrantz oprettede særlige Kystbevogtning hævedes, og Oberstlieutenanten overtog atter Befalingen over 4. Dragonregiment.

I Nørrejylland indskrænkedes Kystbevogtningen til en Kavaleripatrouillering, støttet af Infanteriposteringer. Ryaa blev Skillelinien mellem de to Divisioner; 2. Divisions Stabskvarter toges i Vang, 4. Divisions paa Skierpinggaard, fra d. 26. i Thisted.*)

Paa Als lagdes en Brigade i koncentreret Kantonnement ved Als Sund for at bevogte Kyststrækningen fra Sønderskov til Arnkilsøre. Brigaden afgav en Bataillon til denne Tjeneste og tog Stabskvarter i Ulkebøl Præstegaard. Kysten fra Augustenborg Fjord til Nørrelykkestrand bevogtedes ved Mandskab af 4. Brigade, 7. Brigade og Detachementet i Mels. Langs Øst- og Sydkysten af Als udstilledes ved Baade- og Fiskeristationer Vagter, der ved Patrouiller og med Assistance af Gendarmen bevogtede Kysten og holdt Tilsyn med ankommende og afreisende Personer. 1. Divisions Stabskvarter forlagdes til Augustenborg, dens Hovedstyrke til Tandstlet, Hjortespring, Hørup, Mels, o. s. v.

Kapitain af Artilleriet Bruus overtog fra d. 18. Mai Kommandantskabet paa Kegenæs. Et Kompagni stilledes til Raadighed til Kystens og de derværende Baadestationers Bevogtning.

Streifkorpset under Kapitain Aarøe forlagdes til Taasinge.

Øvelser bleve under Vaabenhvilens drevne med stor Iver; mod Slutningen afholdtes forskjellige Inspektioner. 4. Division komplementerede Mandskab, Heste, Materiel og Train.

Eskadren i Østersøens vestlige Del.

Chefen for Eskadren i Østersøens vestlige Del instrueredes i Skrivelse af 10 Mai fra Marineministeriet om de Dispositioner, der under Vaabenhvilens vilde være at træffe med de ham underlagte Skibe. Pandserbatteriet Rolf Krake, Skonnerten Esbern Snare og Kanon-

*) D. 19. Mai afgik 19. Reg.'s I. til Mors og Thyholm. Den afløste Bataillon af 1. Regiment retournerede til Nørre Sundby.

baadene Marstrand og Krieger skulde detacheres til Kjøbenhavn, Korvetten Dagmar, der siden Slutningen af April havde hørt til Orlogskapitain Muxolls Eskadre, beordredes til Kjøge Bugt for at underlægge sig Kontre-Admiral van Dockums Kommando, hvorimod Linieskibet Frederik d. VI. foreløbigt skulde forblive paa sin Station indtil Ministeriets nærmere Ordre. Den øvrige Del af Eskadren skulde holdes samlet under Orlogskapitainens Kommando, benytte Tiden til Øvelser for Mandskabet og til Fuldstændiggjørelse af Skibenes Organisation.

I Henhold hertil blev der truffet følgende Dispositioner for de resterende til Kommandoen hørende Skibe:

Linieskibet Frederik d. VI. forblev paa sin Station for at fortsætte Indøvelsen af Besætningen, navnlig i Skydning med Kanoner og Geværer. Fregatten Thetis anvistes foreløbigt Ankerplads S. for Høruphav for i nogle Dage at rekreere Officerer og Mandskab efter den noget trættende Blokade ved Bülk, og beordredes derefter til at paabegynde Øvelserne. Af de mindre Skibe vare Skruekanonbaadene Buhl, Willemoës og Schrødersee samlede i Høruphav for at foretage de forskellige nødvendige Eftersyn, som vare en Følge af den uafbrudte Virksomhed, hvori disse Skibe havde været holdte siden deres Udrustning fra Orlogsværftet, og Kanonchaloup-Delingerne fra Lille Belt og Als Fjord sammesteds for under Orlogskapitain Pedersens Kommando at fuldstændiggjøre Besætningernes Indøvelse. Kutteren Neptun og Sluppen Larsens Plads vare endelig kaldte til Høruphav for at komplettere deres Proviant og Vand og anvendtes derefter som Observationsfartøier, den ene imellem Flensborg Fjord og Ekernførde Fjord, den anden i Lille Belt fra Nordenden af Als. Dampskibet Hekla blev Dagen efter Vaabenhvilens Begyndelse afgivet til Tjeneste ved Transportvæsenet.

Blokaden af de preussiske Østersøhavne ophævedes, som tidligere omtalt, ved Vaabenhvilens Indtræden, og Eskadrens Skibe begave sig til Sundets sydlige Indgang, hvor der d. 13. ankredes $\frac{1}{2}$ Mil S.S.O. for Dragør Fyrskib. Ministeriet havde under 12. Mai tilkjendegivet Eskadrechefen, at det ønskede Vaabenhvilen benyttet til Fuldendelse af Skibenes Organisation samt Besætningens Indøvelse og Uddannelse i Orlogstjeneste. Dampen maatte kun anvendes, naar det var absolut nødvendigt, hvorimod der skulde manøvreres under Seil i Farvandet mellem Falsterbo, Stevns og Dragør med hyppig Kommunikation over sidstnævnte Sted. Med Undtagelse foreløbig af Linieskibet Skjold skulde Skibene for Eftersyn og Rekreation skiftevis sendes til Kjøben-

Eskadren i Østersøens østlige Del.

havn indtil 8 Dage ad Gangen. D. 13. Mai ankom Dampskibet Holger Danske og senere paa Dagen endvidere Korvetten Dagmar og Dampskibet Nautilus. D. 14. Mai ankom Linieskibet Skjold og Skonnerten Diana; Flagskibet, Fregatten Sjælland, lettede, stod Sundet ind og ankrede paa Inderrheden. D. 15. Mai ankom Nordsø-Eskadrens Skibe paa Rheden, endvidere Pandserkorvetten Dannebrog og Skonnerten Absalon.

D. 23. Mai ankrede Korvetten Dagmar paa Inderrheden og d. 25. forlod Eskadrechefen atter Kjøbenhavn ombord i Sjælland, der stod sønderpaa og ankrede $\frac{1}{2}$ Mil S. for Dragør Fyrskib, hvor Skjold, Thor, Diana og Fylla allerede laa tilankers. D. 26. Mai detacheredes Linieskibet Skjold og Skonnerten Fylla til Kjøbenhavn, førstnævnte for at efterses i Dokken.

I Skrivelse af 26. Mai havde Eskadrechefen udtalt sig om, hvilke Øvelser der under Vaabenhvilen fortrinsvis mentes at burde fremmes ombord i de ham underlagte Skibe, og foreslaaet, at Eskadren indtog Station i Sundet nordenfor Hveen. Efter Modtagelsen af Ministeriets Billigelse heraf lettede Fregatten Sjælland d. 28. Mai og stod Sundet ind, fulgt af Thor, Absalon og Diana. Denne sidste detacheredes til Kjøbenhavn, medens de øvrige Skibe stode videre nordpaa og ankrede om Eftermiddagen ved Humlebæk. I de nærmeste Dage herefter blev Eskadren liggende tilankers paa sin Station, og dens Styrke forøgedes med forskellige Skibe, som efter endt Eftersyn i Kjøbenhavn de første Dage af Juni Maaned stødte til Flaget. D. 1. Juni ankom Dampskibet Geiser, d. 3. Korvetten Dagmar og Dagen efter Skonnerterne Fylla og Diana; endvidere stødte Fregatten Jylland d. 5. om Formiddagen til Eskadren og d. 7. om Aftenen Dampskibet Hekla, begge ligeledes kommende fra Kjøbenhavn.

D. 9. Juni Morgen lettede Eskadren fra sin Ankerplads. Efter Letningen stødte Korvetten Heimdal til, kommende fra Kjøbenhavn, og den samlede Styrke stod sønderpaa med Undtagelse af Dampskibet Geiser, som afgik fra Eskadren til Høruphav. Ved Middaggrunden sendtes Korvetten Dagmar til Kjøbenhavn, medens de øvrige Skibe stode gennem Drogden og ankrede $\frac{1}{2}$ Mils Afstand S.S.V. fra Drogdens Fyrskib. Linieskibet Skjold, hvis Afreise fra Kjøbenhavn var bleven paaskyndet ved Skrivelse fra Ministeriet af 6. Juni, laa allerede paa Ankerpladsen med Kulskib, Vand- og Proviantbaad paa Siden i Færd med at komplettere sine Beholdninger.

Nordsø-Eskadren,

Nordsø-Eskadren havde, som tidligere omtalt, ved Vaabenhvilens Indtræden begivet sig til Kjøbenhavn. Efterat Fregatten Jylland og

Korvetten Heimdal vare afgaaede fra Eskadren, hvilken Pandserkorvetten Dannebrog havde underlagt sig, afgik Nordsø-Eskadren i Slutningen af Maaneden paa et Beseilingsstogt til Skagerak og Nordsøen. D. 29. Mai passeredes Kronborg, d. 30. var Eskadren S. for Lindesnæs, fra d. 2. til d. 4. Juni ved Merdø, d. 9. i Christianssand, hvorefter Eskadren atter retournerede til Kjøbenhavn. Her underlagde Korvetten Dagmar sig ved Ankomsten, og Eskadren afgik derefter til Store Belt for, som senere vil blive viist, at underlægge sig Admiral van Dockums Kommando.

Flere af Betingelserne for Vaabenhvilen ledede til nærmere Forhandling med de Allierede.

Forhandlinger
vedrørende For-
holdet under
Vaabenhvilen.

Under 14. Mai afgik telegrafisk Ordre fra Krigsministeriet til Overkommandoen om at underrette det fjendtlige Hovedkvarter om, at Stiftamtmand Dahlstrøm var udnævnt til overordentlig Regjeringsbefuldmægtiget i Jylland og beordret til at træde i Forbindelse med den eller dem, hvem de Allieredes Overkommando dertil maatte befuldmægtige for at aftale det Fornødne angaaende Vaabenhvilen, Begrænsningen af det okkuperede Territorium o. s. v. Kapitain Bille af Generalstaben vilde ligeledes blive udsendt for at erholde Meddelelse om den af de allierede Armeer ved Vaabenhvilens Indtræden indtagne Position, samt for at aftale det nærmere angaaende Samfærslen mellem Jylland og Fyen.

D. 16. Mai indskrænkedes denne sidste, efter Forslag af General v. Gablenz til at finde Sted mellem de to Punkter Middelfart og Snoghøi, saaledes at Passagen erklæredes aaben fra begge Sider for Alle (undtagen Militærpersoner), der vare forsynede med Pas, viserede henholdsvis hos den østerrigske Pladskommandant i Snoghøi og den danske Pladskommandant i Middelfart.

Spørgsmaalet om den af Fjenden ved Vaabenhvilens Indtræden indtagne Position besvaredes af de Allieredes Overkommando derhen, at foruden Femern var Slesvigs og Jyllands Fastland indtil Limfjorden strategisk besat af de Allierede; men henset til, at Als Sund, Lille Belt og nogle Steder af Limfjorden vare saa smalle, at Kanonskuds Distance naaede ind i de respektive Positioner, foresloges det at erklære disse Vande for neutrale paa de Steder, som vare under $\frac{1}{2}$ Mils Bredde, saa at bevæbnede Tropper og Krigsskibe vare ude-

lukkede derfra. Forhandling herom skulde paa de Allieredes Vegne føres af Generalstabschef, Generallieutenant v. Moltke.

General Gerlach, der fra Krigsministeriet underrettedes om, at Løgstør d. 11. var besat af vore Tropper, og at vore Forposter stadigt havde staaet S. for Oddesund, tilskrev d. 18. General Wrangel, at han ikke kunde anse Limfjorden i hele dens Udstrækning som nordlig Grændse for Occupationen. Han var villig til at indgaa paa Forslaget om Neutraliseringen af de paagældende Havarme, hvor deres Bredde var mindre end $\frac{1}{2}$ Mil.

Samtidigt tilskrev General Gerlach Krigsministeriet, at han havde fundet Forslaget om Neutraliseringen af Als Sund, Lille Belt og Limfjorden i sin Orden, og endskjøndt han vel kunde have ønsket Militærpersoner i Almindelighed udelukkede fra at befare Als Sund, havde han dog af Hensyn til Vanskeligheden ved en Kontrol i saa Henseende og for at faae hurtigere Ende paa Forhandlingerne afholdt sig fra nogen Bemærkning derom. Iøvrigt beklagede Generalen, at han havde været ude af Stand til at instruere Kapitain Bille angaaende de ovenomtalte Forhold ved Løgstør og Oddesund, eftersom han ingen Meldinger havde modtaget senere end d. 8. Mai om den gjensidige Stilling af vore og de fjendtlige Tropper ved Limfjorden; heller ikke var det nogensinde blevet fremhævet for Overkommandoen, at vi stadigt havde havt vore Forposter S. for Oddesund. Imidlertid haabede han, at der endnu var Tid til at reise Paastanden.

Under 19. Mai kundgjorde derefter Overkommandoen, at endskjøndt Forhandlingerne angaaende den gjensidige Stilling endnu ikke vare afsluttede, var dog Enighed opnaaet om en Neutralisering af Als Sund og Lille Belt, hvor disse Vandes Brede var mindre end $\frac{1}{2}$ Mil, saaledes at Krigsskibe og bevæbnede Militære derved udelukkedes fra at befare dem.

D. 21. modtog Overkommandoen Ordre til at afsende Oberst H. Kauffmann til det fjendtlige Hovedkvarter til Forhandling angaaende den af de Allierede indtagne Stilling ved Vaabenhvilens Indtræden. Ministeriet gjorde opmærksom paa, at foruden Løgstør og den sydlige Bred af Oddesund holdt vore Tropper, ifølge mundtlig Udtalelse af Generallieutenant Hegermann-Lindencrone, som med Orlov var kommen til Kjøbenhavn, ved Vaabenhvilens Indtræden ogsaa Limfjordens Bredder S. for Ager- og Sallingsund besatte.

Oberst Kauffmann afreiste d. 22. til Horsens, men forefandt der ikke General Moltke; General Wrangel havde afgivet Kom-

mandoen til Prinds Friedrich Carl, og Hovedkvarteret var blevet forlagt til Louisenlund ved Slien. Obersten ankom d. 26. dertil; Prinds Friedrich Carl var da afreist til Glienicke ved Berlin, og General-lieutenant Moltke fungerede i hans Sted. For Sidstnævnte udtalte Oberst Kauffmann Ønsket om, at der fra den allierede Armees Overkommandos Side maatte blive afsendt en Befuldmægtiget til at forhandle mundtligt og paa jydsk Territorium med den Kgl. Kommissær. General Moltke nægtede imidlertid at overdrage den ham givne Fuldmagt til at underhandle med den Kgl. Kommissær til nogen Anden og udtalte, at der neppe vilde opstaa nogen Anledning til videre Forhandling, eftersom alle Spørgsmaal antoges afgjorte.

Oberst Kauffmann gik derefter over til Spørgsmaalet om Demarkationslinien. Da General Moltke troede at have opfyldt Overkommandoens Fordring ved at indrømme Besættelsen af Løgstør og Oddesunds sydlige Bred fra vor Side, hvorom vor Overkommando under 25. Mai var bleven underrettet, gjorde Obersten opmærksom paa, at de samme Forhold, som vare gjorte gjældende med Hensyn til disse to Overgangssteder, ogsaa fandt Sted ved Agersund og Sallingsund, saa at der fra vor Side forelaa et berettiget Krav paa ligeledes at holde den sydlige Bred paa disse Punkter besat.

General Moltke gjorde herimod gjældende, at Sagen en Gang var afsluttet, og at han i hvert Fald først maatte afvente Rapport fra de respektive Kommanderende for at kunne udtale sig om, hvorledes Forholdet havde været ved Vaabenhvilens Indtræden. Da Oberst Kauffmann imidlertid var vidende om, at Sallingsund kun havde været observeret fra vor Side, lod han dette Punkt falde og opnaaede derved, at Agersund Færgegaard blev indrømmet til vore Troppers Besættelse. Oberst Kauffmanns Mission var hermed tilende, saameget mere som General Moltke erklærede, at der ingen flere Spørgsmaal af militær Interesse forelaa til Forhandling. Demarkationslinien over Oddeund, Løgstør og Agersund vedtoges derefter*).

I Henhold til Vaabenhvilebetingelserne gjenoptoges den frie Forbindelse mellem Jylland og Rigets øvrige Provindser. Den regelmæssige Postforbindelse mellem Korsør og Aarhus blev sat igang; bortflygtede jydsk Beboere kunde vende tilbage til deres Eiendomme, og Samfærslen med Jylland blev i det Hele givet fri i saa stor Udstræk-

*) D. 19. Mai indfandt vel en fra Aalborg udsendt fjendtlig Kavaleripatrouille sig i Løgstød for at besætte Løgstør, men da den erfarede, at vore Tropper holdt Byen besat, trak den sig tilbage.

ning som muligt. Passagen over Limfjorden til det af Modparten besatte Terrain var kun forbudt Militærpersoner af begge Armeer; Divisionerne udstillede Vagter ved Overgangsstederne til Overholdelse af Forbudet.

Kommandoen paa Als opfattede Betingelserne for Vaabenhvilen saaledes, at Samførsel med Hertugdømmerne Slesvig og Holsten ikke burde finde Sted, hvilket den ogsaa af militære Grunde fandt ønskeligt. Den befalede d. 14., at den Overfart, som maatte blive tilladt mellem Øen og Fastlandet, kun maatte foregaa mellem Sønderborg og Brohovedet og under Kontrol. Skibsfart paa Sønderborg vilde foreløbigt ikke kunne tilstedes; de Fartøier, som maatte være komne ind i Havnen, skulde forlade den eller, saafremt Veirforholdene maatte forbyde dette, holdes afsondrede fra Land*). Al Forbindelse mellem Als og Sundeved forbødes, undtagen ved Sønderborg. Baade, der satte ud fra Sundeved, skulde vises tilbage; forbiseilende Fartøier skulde det formenes at lande, og det skulde paa det Strængeste paases, at fra vor Side ingen Baade forlode Kysten.

Meningsforskjel
mellem Komman-
doen paa Als og
Eskadrechefen.

Til Eskadrechefen henvendte General Steinmann sig d. 13. for at faae Marinens Medvirkning til Overholdelse af disse Bestemmelser, men det viste sig da, at Eskadrechefen opfattede Vaabenhvilebetingelserne paa anden Maade, idet han svarede, at Eskadrens Bestemmelse under Vaabenhvilen ikke tillod den at kontrolere muligt Samkvem med Als, samt at der for al Handel og Samførsel under Vaabenhvilen ikke af de krigsførende Magter maatte lægges Hindringer iveien. General Steinmann anmodede i den Anledning Overkommandoen om at erklære sig om, hvorvidt Eskadrechefens Anskuelse maatte være rigtig, og om Kommandoen paa Als maatte renoncere paa al Medvirken fra Marinens Side, blandt Andet til at forhindre Seiladsen gennem Als Sund, hvorved det i høi Grad vanskeliggjordes at kontrolere Forbindelsen med Sundeved. Samtidigt afsendtes en ny Skrivelse til Eskadrechefen, hvori Divisionen meget beklagede under Vaabenhvilen ikke at turde gjøre Regning paa Marinens Medvirkning som Følge af Eskadrens — Kommandoen ubekjendte — Bestemmelse.

Denne Skrivelse besvarede Eskadrechefen under 16. derhen, at

*) Under 20. Mai udgik dog Bestemmelse om, at der indtil d. 9. Juni maatte finde Skibsfart Sted paa Sønderborg for Fartøier og Skibe, kommende fra og bestemte til de Landsdele, der ikke vare besatte af Fjenden.

da Marineministeriet havde befalet ham at ophæve Blokaden af alle slesvigske og holstenske Havne, maatte som Følge deraf Samfærsel mellem saavel disse Havne indbyrdes som mellem dem og de danske Havne, Losse- og Ladepladser ikke kunne forbydes. Hvorvidt de militære Autoriteter iland maatte finde sig foranledigede til at holde Kontrol med en saadan Samfærsel, var et Spørgsmaal, som Eskadrechefen mente ikke angik ham, men skulde det anses for nødvendigt, og det antoges, at Eskadrens Medvirkning dertil var ønskelig, skulde han, forsaavidt det lod sig forene med de Ordre, han havde modtaget fra Marineministeriet, med al Beredvillighed yde denne, naar blot Divisionen vilde meddele ham, hvori den ønskede Medvirkning skulde bestaa.

Eskadrechefens Svar havde til Følge, at Divisionen rettede en fornyet Henvendelse til Overkommandoen for at faae det svævende Spørgsmaal klarat. I sin Skrivelse af 25. Mai henviste Generalmajor Steinmann til den af ham herom førte Korrespondance med Overkommandoen og Eskadrechefen og udbad sig — eftersom Marineministeriets Ordre angaaende Eskadrens Bestemmelse vare ham ubekjendte, og han nødigt vilde udsætte sig for atter at modtage et Afslag fra Eskadrechefen — et Svar, hvorefter det kunde være klart, hvilken Medvirken han var berettiget til at forlange. Generalen indberettede samtidigt, at en fra hans forskjellig Opfattelse ogsaa syntes at hyldes af andre Autoriteter, saaledes af Toldvæsenet, som fra Als udklarerede Skibe til Hertugdømmerne, fremdeles af Postvæsenet, som uden Generalens Bemyndigelse havde forandret Postrouten o. s. v. Alt dette skjønnes ikke foreneligt med en forsvarlig Hævdelse af Beleirings-tilstanden og tydede paa, at de nævnte Autoriteter ikke ret havde opfattet denne.

Dagen efter, at Kommandoen paa Als for anden Gang havde henvendt sig til Overkommandoen for at faae en Afgjørelse i Samfærsels Spørgsmaalet, indberettede den Sagen direkte til Krigsministeriet. I sin Skrivelse af 26. Mai omtalte General Steinmann, at han allerede d. 14. Mai havde henvendt sig til Overkommandoen om en Udtalelse i saa Henseende, men intet Svar modtaget, og derfor atter ved Skrivelse af 25. Mai havde bragt Sagen i Erindring. Han gjentog endvidere sine Besværinger over den Holdning, som Told- og Postvæsenet indtog under Vaabenhvilen, og sluttede sin Skrivelse saaledes: „Saa beklagelig som hele den Tilstand, der fremgaar af Forholdene, end er, saa antager Kommandoen dog ikke, at disse under en simpel Vaabenhvile kunne

tillade den frie Samfærsel mellem Als og de Dele af Staten, som ere i Fjendens Magt og for en Del i fuldt Oprør, men under alle Omstændigheder maatte man meget ønske en bestemt Udtalelse om, hvorledes der skal forholdes, for at alle Vedkommende kunne handle i Harmoni, og forsaavidt som Skibsfarten til et enkelt Sted, f. Ex. Flensborg, befales frigivet under Vaabenhvilen, skal Kommandoen søge at føre den bedst mulige Kontrol med, at ikke Personer ad den Vei komme til Øen, som i militær eller politisk Henseende kunne være af en skadelig Indflydelse.“

Krigsministeriet korresponderede med Marineministeriet om Spørgsmaalet og udtalte derefter, at Kommandoen paa Als i Kraft af den Myndighed, hvormed den under Øens Beleiringstilstand var beklædt, maatte være berettiget til at træffe alle de Foranstaltninger, der maatte være nødvendige til Øens Sikkerhed, og at samtlige Autoriteter vare forpligtede til at underkaste sig enhver Kontrol saavel med Personer som med Skibe, som Kommandoen mente fornøden. Eskadrechefen modtog samtidigt Ordre fra Marineministeriet til at kontrolere Samfærslen saavel gennem Als Sund som paa andre Steder af Kysten, hvor Overkommandoen af militære Hensyn maatte antage det nødvendigt.

Allerede forinden denne Afgjørelse forelaa, havde Eskadrechefen imidlertid truffet nogle Foranstaltninger i den ovennævnte Retning. Under 21. Mai beordredes saaledes Sluppen Larsens Plads til at indtage Station i Farvandet mellem Nordenden af Als og Orø, med Hovedstation i Assens for at observere Trafiken, der fandt Sted imellem Slesvig, Fyen og Als og saavidt muligt kontrolere, at Fartøier, der maatte antræffes, ikke medførte Passagerer, som ikke kunde bevisliggjøre deres Ret til Passage imellem Øerne og Fastlandet. I samme Øiemed beordredes endvidere Kutteren Neptun til om Dagen at holde det krydsende i Farvandet imellem Sydenden af Als, Brunsnæs og Birkenakke og om Natten at søge Ankerplads et Sted under Sydsiden af Als, men dog fortrinnsvis under Sønderkov. Endelig fik Kanonbaaden Schrødersee d. 22. Mai Ordre til at afløse Kanonbaaden Buhl paa dens Station paa Sønderborg Rhed med den Opgave at kontrolere Baadefarten og forhindre al Passage til og fra Sønderborg med Baade, der ikke kunde legitimere sig med Bevis fra dansk Autoritet, samt endvidere forhindre Forbindelse med Kysten og holde Øie med Fjendens Foretagender. Buhl indtog i lignende Øiemed Station i Munden af Høruphav.

Som tidligere nævnt, bestemte den imellem Overkommandoen og

Generalfeltmarskal Wrangel trufne Overenskomst, at de Dele af Als Sund og Lille Belt, hvor disse Vandes Brede var mindre end $\frac{1}{2}$ Mil, under Vaabenhvilen ikke maatte befares af Krigsskibe og af Fartøier med bevæbnede Militære. Eskadrechefen indrettede sine Dispositioner i Overensstemmelse hermed og telegraferede d. 18. Mai om Eftermiddagen til Overkommandoen, at der i Als Sund og Als Fjord ingen Krigsskibe havde været siden Vaabenhvilens Begyndelse, og at Hensigten ei heller var at stationere noget der under Vaabenhvilen.

D. 23. Mai tilskrev imidlertid Overkommandoen Kommandoen paa Als, at medens Kontroleringen af Kommunikationen med Sundeved langs den smalle Del af Als Sund maatte udføres af Tropperne alene, vilde der, hvis det skjønnedes nødvendigt, ved Eskadrechefens Foranstaltning kunne stationeres et mindre Krigsskib ved den nordre Del af Øen, saaledes at Afstanden fra Fastlandet blev over $\frac{1}{2}$ Mil. Anmodning om denne Assistance rettede Kommandoen derefter under 25. Mai til Eskadrechefen i meget reserverede Udtryk, idet „man tillod sig at henstille til Hr. Eskadrechefen, hvilket Hensyn han forment at kunne tage til bemeldte Udtalelse af Armeens Overkommando, og bad sig underrettet om, hvis nogen Foranstaltning som den paa pegede blev truffen.“ Eskadrechefens Svar paa denne Henvendelse forelaa først i en Skrivelse af 28. Mai. Han oplyste, at der siden d. 22. Mai havde været stationeret et mindre Krigsskib ved Nordenden af Als, og at en lignende Foranstaltning i længere Tid havde været truffet ved Sydsiden af Øen, dog uden at han havde fundet Anledning til at give Kommandoen paa Als nogen Underretning herom.

I den resterende Del af Mai Maaned forefaldt der ikke store Forandringer i Skibenes Placering. Af- og Tiigangen i Eskadren i Mai Maaned var heller ikke af stor Betydning. Skruekanonbaadene Schrodensee og Willemoës beordredes i Slutningen af Maaneden til Kjøbenhavn for at blive reparerede og eftersete, og som deres Afløsere ankom Skruekanonbaadene Krieger og Marstrand.

Kort efter Vaabenhvilens Indtræden foregik, som tidligere omtalt, en Forandring i Krigsbestyrelsen, idet Oberst Lundbye fratraadte Posten som Krigsminister, hvilken derefter d. 18. Mai overtoges af den tidligere Stabschef i Fredericia, Oberstlieutenant af Artilleriet Reich, der for en kort Tid havde overtaget Posten som Chef for

Oberstlieutenant
Reich bliver
Krigsminister.

Kjøbenhavns Søforter. Ifølge Krigsm.'s Res. af 28. fratraadte Direktøren for Kommandoen, Major af Generalstaben Ankjær, denne Post og ansattes som Stabschef ved det nærrejydske Korps, medens Stabschefen ved bemeldte Korps, Kapitaïn af Generalstaben Thomsen, midlertidigt overtog de Forretninger under Direktionen for Kommandoen, som angik Armeens Personel.

Armeens Stabschef kaldes til Kjøbenhavn Et Landgangskorps skal dannes.

D. 20. kaldtes Armeens Stabschef til Kjøbenhavn til Konference med Krigsministeren. Det bestemtes her, at der til Udførelsen af offensive Operationer skulde dannes et Landgangskorps, som skulde sammendrages ved Nyborg; det skulde under Vaabenhvilen øves i Ind- og Udskibning samt i Udførelsen af Landgange. Korpsset paatænkte sammensat af:

- 5. Brigade,
- 8. Batteri,
- 1. Eskadron af 4. Dragonregiment,
- 5. Ingenieurkompagni,

Alt under Befaling af Oberst Max Müller. Orlogskapitaïn Schultz og Kapitaïn Hedemann af Ingenieurkorpsset stilledes til Raadighed for Obersten ved Ledelsen af Ind- og Udskibningsøvelserne, og en Transporteskadre, bestemt til Anvendelse for Landgangsbrigaden, samledes ved Nyborg, bestaaende af Dampskibene Bergen, Blekingen, Dania, Odin, Glommen og Fulton samt 6—8 Transportbaade. 5. Brigade, der d. 17. Mai var forlagt til Egnen om Svendborg, samledes d. 26. i og om Nyborg. D. 30. toge Øvelserne deres Begyndelse og foretoges fra d. 7. Juni med hele den Oberst Max Müller underlagte Styrke. Øvelserne udstraktes efterhaanden til hele den fyenske Kyst ved Store Belt samt til Langeland.

Overkommandoen tænkte sig, at Rügens Erobring under visse Eventualiteter kunde blive Landgangsbrigadens første Maal,*) og paa lagde Streifkorpsset under Kapitaïn Aarøe at indhente paalidelige Efterretninger om Forholdene paa Øen. Kapitaïnen indsendte under 9. Juni en udførlig Beretning, hvori Øens Besætning angaves til 2 Kompagnier Infanteri, 1 Eskadron Ulaner og c. 40 Gendarmere; Preusserne vare, sagdes det, meget ligegyldige, hvad Sikkringen af Øen angik. I Stralsund derimod laa 1 Infanteriregiment, 3 Batterier, 2 Eskadroner Ulaner og 2 Kompagnier Ingenieurtropper. — Denne Tanke blev dog hurtigt opgivet.

*) Se herom Bilag 15.

Under 18. Mai anmodede Overkommandoen Ministeriet om at erholde de bebudede nærmere Bestemmelser med Hensyn til Fortsættelsen af Rømningen af Als og forespurgte særligt, om Tanken muligen var den, at nogle af de paa Øen værende Tropper skulde sendes til Sjælland, da Overkommandoen i modsat Fald vilde lade en Infanteribrigade og et Batteri overføre til Fyen, idet den ansaa den paa Als tilbageblivende Styrke af 3 Infanteribrigader, Detachmentet paa Mels og 3 Feltbatterier for tilstrækkelig til Øens Forsvar, saasnart det faste Forsvar, navnlig af den smalle Del af Als Sund, var tilveiebragt. Ministeriet erklærede under 20. Mai Intet at have at bemærke dertil, idet det med Overkommandoen erklærede sig enigt i, at „den derefter paa Als tilbageblivende Styrke, nemlig 3 Infanteribrigader og 3 Feltbatterier, maatte anses tilstrækkelig til Øens Forsvar.“

Reduktion af Besætningen paa Als.

Overkommandoens Meddelelse herom til Kommandoen paa Als afgik d. 23. Mai. Det overlodes til Kommandoen at bestemme, hvilken Brigade den vilde afgive, samt at træffe Valget mellem 2. og 8. Batteri. Brigaden og Batteriet skulde afgaa fra Als d. 26., Brigaden til Svendborg, Batteriet til Nyborg for at indtræde i den ovenomtalte Landgangsbrigade. I den Anledning overførtes 7. Brigade (11. og 12. Reg.) og 8. Batteri d. 26. og paafølgende Dage fra Als til Fyen. 7. Brigade underlagdes indtil videre Armeens Overkommando direkte.

7. Brigade og 8. Batteri afgaa fra Als til Fyen.

Ogsaa i en anden Henseende erholdt Styrken paa Als en Svækkelse paa dette Tidspunkt, idet nemlig Ministeriet, der forment, at de særlige Forhold, som i sin Tid havde begrundet Mels Detachmentets Oprettelse, ikke længer vare tilstede, ansaa det for rettest at opløse det. Befalingen effektueredes d. 28. Mai, hvorefter det til Detachmentet afgivne Personale — 6 Officerer, 16 Underofficerer, 2 Spillemænd og 239 Menige — afgik til deres Afdelinger.

Mels Detachmentet befales opløst.

Kommandoen paa Als, med hvem Overkommandoen tidligere havde forhandlet om en Formindskelse af Styrken, og som derfor havde Grund til at antage, at den vilde blive adspurgt, inden yderligere Formindskelser fandt Sted, udtalte sig meget bestemt imod denne Svækkelse af Forsvaret. I Skrivelse af 25. Mai skrev General Steinmann blandt Andet: „Men særlig maa jeg anse det for min Pligt at udtale, at jeg ikke antager de 3 Brigader for en tilstrækkelig Styrke til Øens Forsvar og Bevogtning overensstemmende med Overkommandoens Ordre af 22. f. M., naar Fjendtlighederne atter udbryde, ligesom jeg maa anse det nødvendigt til sidstnævnte Tjeneste samt til Ordonnants-tjeneste at kunne disponere over mindst een fuldstændig Eskadron.

General Steinmann udtaler sig imod de forskellige Svækkelser af Forsvaret.

Med Hensyn til den Forstærkning af Artilleriforsvaret, jeg anser nødvendig, skal nærmere Indberetning ske.“

Dele af Arbeiderbataillonen, Brokompagniet, Landgangbrotrainet samt 5. Ingenieurkompagni forkommanderes fra Als til Fyen.

Samme Dag, denne Skrivelse afgik, beordredes 600 Mand under Kapitain Bülow af Arbeiderbataillonen paa Als overførte til Fyen; den tilbageblivende Styrke skulde samles i eet Kompagni; endvidere underrettedes General Steinmann om, at Overkommandoen, som tidligere omtalt, paatænkte at lade 5. Ingenieurkompagni afgaa til Landgangsbrigaden i Nyborg. D. 20. Mai var Brokompagniet og Landgangbrotrainet afgaaede fra Als til Assens, og General Steinmann protesterede derfor under 29. Mai mod Afgivelsen saavel af Ingenieurkompagniet som af den nævnte betydelige Del af Arbeiderafdelingen og gjorde gjældende, at skjøndt han maatte forudsætte, at Styrken paa Als vilde blive forøget, hvis Fjendtlighederne atter optoges, saa vilde dog den paabudte Formindskelse af Arbeiderafdelingen og den i Udsigt stillede Forlæggelse af et Ingenieurkompagni til Fyen i høi Grad forsinke Fuldendelsen af de Forstærkningsarbejder, som maatte anses nødvendige til Forsvaret af Als, og som nu forberedtes. Overkommandoen fastholdt imidlertid ved Skrivelse af 31. Mai sin Ordre, begrundet paa Nødvendigheden af at have en større Arbeiderstyrke paa Fyen; desuden maatte Landgangsbrigaden have et Ingenieurkompagni, og da Ingenieurkommandoen mente, at det kunde undværes paa Als, maatte det tages der. Kompagniet afgik d. 1. Juni til Nyborg og underlagdes Landgangsbrigaden.

Arbeiderbataillonen paa Fyen.

De fra Als til Fyen d. 7. Juni overførte Arbeidstroppe indlemmedes i den derværende Arbeiderbataillon, som fik Navnet „Arbeiderbataillonen paa Fyen“, blev paa 1600 Mand og inddeltes i 6 Kompagnier. Bataillonen fik Kantonnement i Roerslev, Voldby og Kustrup Sogne.

Overkommandoen faaer større Handlefrihed.

Den skete Forandring i Krigsbestyrelsen medførte hurtigt en Forandring i Spørgsmaalet angaaende den Overkommandoen tildelte Handlefrihed. Under 28. Mai afgik følgende Skrivelse til Armeens Overkommando:

„Det vil ikke kunne anses at være i Strid med det uomtvistelig rigtige Princip: at det er Armeens Overkommando, som udelukkende skal have den egentlige Kommando over den aktive Armee — at Krigsministeriet herved beder sig, saasnart ske kan, underrettet om Grundtrækkene i de Operationer, Overkommandoen, hvis Fjendtlighederne paany maatte udbrude efter Vaabenhvilens Udløb, agter at foretage for at tvinge Fjenden til at opgive saa meget som muligt af

det af ham besatte Territorium. Ministeriet maatte ønske Meddelelsen af Operationsplanen ledsaget med Angivelse af den deraf afhængige Dislokation og Fordeling af det disponible Transportmateriel og eventuelt, om nogen Forøgelse af dette attraas.

Reich.“

Denne Skrivelse besvaredes udførligt af Overkommandoen under 31. Mai.*) Overkommandoen udtalte navnlig sin Frygt for Fyen og mente fremfor Alt at burde sikre denne Ø ved en tilstrækkelig Tropestyrke. Til Vendsyssel burde kun afgives den til Forsvaret absolut fornødne Styrke. Om Als hed det: „Øen Als har, efterat Dybbølstillingen er falden, tabt sin strategiske Betydning; derfor bør paa denne Øes Bevarelse ei offres flere Tropper end høist fornødent. Fra et strategisk Standpunkt turde det vel endog være rigtigt at opgive Als, men Øen har sin politiske Betydning som en Del af den Landsdel, Fjendens Bestræbelser især ere rettede paa at berøve os, og den bør derfor vist ikke uden tvingende Nødvendighed opgives.“

Detænkning fra (Overkommandoen angaaende de forskellige Landsdeles Betydning og Hærens Fordeling til dem.

D. 1. Juni indstillede General Steinmann i Fortsættelse af sine tidligere nævnte Indberetninger:

Yderligere Forhandlinger angaaende Størrelsen af Als's Besættning.

at Infanteristyrken paa Als forøges med idetmindste eet godt Regiment, til hvilket Forsvaret af Øens nordlige Del kan overdrages;

at Kommandoen tildeles en Kavaleristyrke af mindst een stærk Eskadron, hovedsagelig til Bevogtning og Ordonnantstjeneste;

at Artilleristyrken forøges med 4 Stkr. lette 84 Pd.'s og 4 Stkr. 24 Pd.'s Granatkanoner**) samt med 10 svære riflede Kanoner,***) alt med Tilbehør og med fornødent Kommando- og Betjeningspersonale, og endelig,

at Ingeniøurstyrken forøges med 1 Kompagni.

Skrivelsen sluttede: „Jeg tillader mig at anmode om en Meddelelse fra Overkommandoen om, hvorvidt denne Forøgelse, som, under Forudsætning af, at Marinens Assistance ikke bliver mindre end før Vaabenhvilens Indtræden, vilde bringe Styrken paa Als til det Mini-

*) Bilag 15 indeholder Overkommandoens Skrivelse af 31. Mai til Krigsministeren.

**) Efter 8. Batteris Bortgang antog Kommandoen paa Als det nødvendigt at faae anlagt 4 Placementer paa Nordlandet med 2 Piecer i hvert, Nr. 1 udfor Staalbygaard, Nr. 2 i Nærheden af Lyngenodde, Nr. 3 mellem Lyngenodde og Hardseshøi Færge, Nr. 4 tæt Ø for Hardseshøi; hertil skulde de ovennævnte 8 Piecer anvendes. Øjemedet med dem var kun at virke mod Overgangsforsøg, ikke at beskyde de fjendtlige Batterier ved Sundeveds Kyst.

***) En Indstilling herom var alt indgaaet under 25. Mai; Piecerne vare bestemte til Beherskning af Arnikilsøre og Farvandet ved Snogbækhage.

mum, der efter min Anskuelse er nødvendig, for med nogenlunde Udsigt til Held at kunne opfylde den mig under 22. April givne Instrux — kan paaregnes, for at jeg derefter kan træffe mine Dispositioner, samt om den da maatte være dirigeret saa betimeligt hertil, at den kan være tilstede forinden Vaabenhvilens Udløb.“

Under 4. Juni androg derhos Generalen om, at det Kommando af Brokompagniet, som hidtil havde ført Tilsynet med Broerne i Høruphav og paa Kegenæs, maatte forblive der, saameget mere, som Brokompagniet i Henhold til Overkommandoens tidligere Udtalelser kun under Vaabenhvilen var forlagt til Fyen, og Vaabenhvilen snart var udløben.

Overkommandoen svarede under 5. Juni, at hvis Fjendtlighederne bleve gjenoptagne, kunde Styrken paa Als ventes forøget med 1 à 2 Eskadroner; derimod saae den sig ikke i Stand til at stille endnu et Infanteriregiment til Disposition uden at blotte Fyen, der „hvis Krigen fortsættes, efter Armeens nuværende Stilling maa anses for at være det Punkt, mod hvilket det med størst Sandsynlighed tør ventes, at Fjenden vilde rette et alvorligt Angreb, da et saadant med Hensyn til at tvinge Danmark til Fred lettest vilde bringe ham et afgjørende Resultat. — Efterat det faste Forsvar paa Als er saa vidt fremmet som for Øieblikket er Tilfældet, maa Overkommandoen desuden anse den paa Øen efterladte Infanteristyrke af ialt 12 Batailloner for fuldkommen tilstrækkelig for Kommandoen til at løse den samme stillede Opgave.“

De 10 rifede Kanoner kunde ifølge Erklæring fra Armeens Artilleri ikke skaffes tilveie, men de forønskede glatte vilde blive oversendte, forsaavidt Artilleriet kunde præstere dem uden væsentlige Ulemper. Noget Ingenieurkompagni saae Overkommandoen sig i Øieblikket ikke i Stand til at afgive.

To Eskadroner
af 4. Dr. Reg.
overføres til Als

Under 11. Juni underrettedes Kommandoen paa Als om, at 6 Stkr. 84 Pd.'s Granatkanoner med fornødent Betjeningspersonale snarest vilde blive dirigerede til Als; samme Dag overførtes 4. Dr. Reg.'s 1. Halvregiment (undtagen den Eskadron, der deltog i Ind- og Udskebningssøvelser under 5. Brigade) fra Assens til Høruphav.*)

Forhandlinger
angaaende
Styrken i Nørre-
jylland

Til det nørrejydske Armeekorps afgik under 8. Juni Meddelelse fra Overkommandoen om, at Samme i Overensstemmelse med sin i Skrivelse af 31. Mai til Krigsministeren udviklede Anskuelse, ansaa

*) Halvregimentets Stab lagdes paa Kegenæsgaard. Eskadronerne anvendtes til Kystbevogtning; et Detachment paa 30 Heste afgaves til Kommandanten paa Kegenæs i Stedet for det tidligere dertil afgivne Kompagni.

en Styrke af 3 Infanteriregimenter, 4 Kavaleriregimenter, 3 Batterier og 2 Ingenieurkompagnier tilstrækkelig til at sikre os Terrainafsnittet N. for Limfjorden, og derfor paatænkte i Tilfælde af, at Fjendtlighederne atter gjenoptoges, at formindske den nu i Jylland værende Tropestyrke med to Infanteriregimenter.*) Paa Mors og Hirtsholmene samlede Forraad til Sikkring af et eventuelt Tilbagetog. —

Fra flere Autoriteter i Jylland modtog Krigsministeriet Meddelelse om, at preussiske Officerer havde yttret, at Vaabenhvilen kun gjaldt 4 Uger, ikke en Maaned, og at den altsaa udløb Natten til d. 9. Juni. Kommandoen paa Als blev derfor beordret til at udsende en Officer til det fjendtlige Hovedkvarter paa Louisenlund ved Slesvig for at faae Klarhed i denne Sag. Den udsendte Officer, Kapitaen af Artilleriet Moltke, traf imidlertid hverken Prinds Friedrich Carl eller General Moltke, der Begge vare i Berlin; derimod erklærede Oberst Podbielsky, at man ved de Allieredes Overkommando havde den Opfattelse, at Vaabenhvilen varede en Maaned; nærmere Meddelelse herom vilde indløbe, saasnart Prinds Friedrich Carl, der ventedes samme Aften, kom tilbage. Da imidlertid ingen saadan Meddelelse indløb, paalagde Krigsministeriet Overkommandoen at være beredt paa Fjendtlighedernes Gjenudbrud Natten til d. 9. Juni. Som Følge heraf blev der ved Hæren truffet Foranstaltning til en mulig Gjenoptagelse af Fjendtlighederne d. 9.; men d. 10. indløb følgende Skrivelse fra Krigsministeriet angaaende en Forlængelse af Vaabenhvilen:

Tvivi om
Vaabenhvilens
Varighed.

„Fra Udenrigsministeriet har jeg modtaget Meddelelse om, at Vaabenhvilen forlænges til d. 25. Juni inkl. — — —“

Reich.

Tropperne indtog som Følge deraf deres tidligere Kantonement.

*) Til Belysning af Spørgsmaalet om, hvorvidt det var Overkommandoen forment under Vaabenhvilen at foretage større Omflytninger af Tropperne, anføres følgende Uddrag af en fra Krigsministeriet modtagen Skrivelse af 6. Juni: „Styrken i Nørrejylland, hvilken man allerede paa Grund af den tvivlsomme Ret til under Vaabenhvilen at foretage større Omdislokationer, foreløbigt har ladet forblive saaledes, som den var ved Fjendtlighedernes Standsning, vil Overkommandoen, naar der dertil maatte findes Anledning, kunne disponere over i Henhold til dens Indstilling af 31. f. M. Iøvrigt nærede Overkommandoen, som viist, ingen Betænelighed ved under Vaabenhvilen at overføre Tropper fra Als til Fyen.

Eskadrechefen delte ikke Overkommandoens og Divisionens Tvivl om Vaabenhvilens Varighed.

Ogsaa for Eskadrechefen udtalte Kommandoen paa Als under 7. sin Frygt for, at Vaabenhvilen vilde udløbe Natten til d. 9., og tilraadede at være beredt paa denne Mulighed; d. 8. skrev den:

„Da det for det Tilfælde, at Vaabenhvilen skulde udløbe Natten mellem d. 8. og 9., vil være af Vigtighed for Kommandoen at vide, hvilken Styrke af Marinen der er ved Als, anmodes Hr. Orlogskapitainen om at meddele, hvorledes for ovennævnte Tilfælde den herværende Eskadre vil være fordelt inat for at understøtte den herværende Styrke af Armeen.“

Overkommandoen anmodede ligeledes Eskadrechefen om at træffe Forholdsregler til, at Skibene saasnart som muligt kunde indtage deres Stationer. Efter flere Efterretninger at dømme vilde Fjenden muligt allerede Natten til d. 9. begynde sine Operationer.

Eskadrechefen delte imidlertid ikke Overkommandoens og Divisionens Frygt for, at noget uforudset skulde kunne indtræffe, og mente at burde holde sig til en ham tidligere tilgaaet Meddelelse om, at Vaabenhvilen først udløb d. 12. Juni. Til Kommandoen paa Als afsendte han d. 8. Juni følgende Svartelegram:

„Den herværende Styrke af Eskadren vil inat være fordelt paa Sydsiden af Als og i Høruphav, som Følge af, at den mellem den fjendtlige Overkommando og danske Overkommando indgaaede Konvention forbyder Krigsskibes Nærværelse i Als Fjord, saalænge Vaabenhvilen vedvarer, hvilket er mig opgivet at være indtil d. 12. dennes.“

Den maritime Styrke ved Als vilde, udtalte Eskadrechefen, blive den samme som før Vaabenhvilen, forudsat at de samme Skibe afgaves til Eskadren, hvorom Marineministeriet dog endnu ikke havde sendt nogen Underretning.

Samtidigt foretog Eskadrechefen sine Dispositioner med Vaabenhvilens Udløb d. 12. for Øie. Dampkanonbaaden Hauch med 3 Kanonchalouper detacheredes til Lille Belt i Farvandet mellem Fænø og Fyen med Ordre til at assistere Armeen ved Kystbevogtningen, og Pandserskonnerten Esbern Snare, Dampskibet Hertha samt 3 Kanonchalouper og 1 Kanonjolle afsendtes til Stationen N. for Als.

For begge Stationers Vedkommende paalagdes det de Kommanderende at iagttage, at holde sig i tilbørlig Afstand fra Land som Følge af, at saavel Als Fjord som Lille Belt under Vaabenhvilen vare erklærede for neutralt Gebet, og derfor først Natten til den 12. Juni indtage deres befalede Stationer.

Chefen for den til Lille Belt bestemte Styrke, Lieutenant P. Bruun,

meldte sig vel d. 9. Juni til Generalmajor Caroc, men afgik Dagen efter paa Grund af Vaabenhvilens Forlængelse, idet Eskadrechefen tilbagekaldte alle udsendte Skibe. Af den samlede Styrke anvistes Dampkanonbaaden Krieger Station paa Sønderborg Rhed; Dampkanonbaaden Thura samt Kutteren Neptun dirigeredes til Sydsiden af Als. Sluppen Larsens Plads fik Station i Farvandet mellem Nordenden af Als og Orø. Til Kontrol af Baadefarten imellem Als og den af Fjenden besatte Kyststrækning anvendtes Kanonbaadene Schrødersee, Willemoës og Buhl. Førstnævnte skulde fra d. 15. Juni Aften indtage Station paa Sønderborg Rhed; hver Morgen skulde Skibet retournere til sin havende Ankerplads. Willemoës skulde fra samme Dag hver Aften tage Station i Farvandet S. for Kegenæs, og Buhl fra sin Ankerplads saavel Dag som Nat kontrolere Baadefærslen til og fra Høruphav. Tilladelse til at passere tilstodes kun Baade, der havde Bevis fra en dansk Autoritet. Dampkanonbaaden Hauch afgik til Kjøbenhavn for at efterses og repareres, og d. 11. Juni om Eftermiddagen lettede Linieskibet Frederik d. VI. og Fregatten Thetis, ligeledes bestemte til Kjøbenhavn. Dampskibet Geiser ankom tilligemed Pandserbatteriet Rolf Krake d. 10. Juni til Eskadren, men allerede d. 12. afgik Batteriet igjen for at støde til Kontreadmiral van Dockums Eskadre.

Chefen for Eskadren i Østersøens østlige Del fik d. 9. Juni Med-
 delelse fra Ministeriet om, at der af de neutrale Magter paa det sidst
 afholdte Konferencemøde i London var blevet foreslaaet en Forlæn-
 gelse af Vaabenhvilen paa 15 Dage, hvilket Forslag var antaget af de
 danske Underhandlere, men kun taget ad referendum af de preussiske
 og østerrigske Delegerede. Da det saaledes henstod uafgjort, hvor-
 vidt en Forlængelse af Vaabenhvilen vilde finde Sted, beordredes Ad-
 miralen til at afgaa med den ham underlagte Styrke til Østersøen, og
 Natten til d. 12. indtage de tidligere Stationer udfor Rügen og Danzig.
 Der toges dog det Forbehold, at der indtil nærmere Ordre ikke maatte
 finde nogen Opbringelse eller Blokade Sted og ingen Fjendtligheder
 øves, medmindre Eskadren blev angreben. I Anledning af denne Ordre
 kaldtes alle Skibscheferne d. 10. ombord i Flagskibet for at modtage
 nærmere Instruktioner forinden Afseilingen til Stationerne, men nogen
 Anvendelse herfor blev der dog for Øieblikket ikke Tale om, idet der
 om Eftermiddagen indløb Meddelelse om, at Vaabenhvilen var bleven
 forlænget, og Ordre fra Marineministeriet om, at den forlængede Tids-
 frist skulde benyttes til Ordning og samlet Indøvelse af Nordsø-Eska-
 dren og Eskadren i Østersøens østlige Del for at Alt kunde være for-

beredt, saafremt Omstændighederne maatte gjøre Flaadens forenede Optræden nødvendig. Admiralen anmodedes derfor om at afgaa med sin Styrke til Farvandet imellem Bülk og Gulstav, hvor Orlogskapitain Suenson faa Dage senere vilde støde til Flaget med Fregatten Niels Juel og Korvetterne Dannebrog og Dagmar. Ogsaa Batteriet Rolf Krake vilde blive beordret til at underlægge sig Eskadren, da det under indtrædende Omstændigheder vilde komme til at virke i Forening med den samlede Flaade.

D. 11. Juni lettede Eskadren og stod Syd paa; næste Formiddag ankredes en Mil Ø. for Gulstav. Senere paa Dagen stødte Batteriet Rolf Krake til. De nærmest paafølgende Dage foretoges Evolutioner under Damp og efter endte Øvelser ankrede Eskadren om Eftermiddagen igjen paa den tidligere Ankerplads.

Nordøst-Eskadren forener sig med Eskadren i Østersøens søtlige Del.

D. 15. Juni fandt Foreningen af de to Eskadrer Sted, idet Fregatten Niels Juel, førende Orlogskapitain Suensons Stander, Korvetterne Dagmar og Dannebrog stødte til Flaget; endvidere ankom Barkskibet Gammelholm og Dampskibet Newsky med Kul og Proviant til Eskadrens Skibe.

Efter Foreningen bestod den samlede Styrke af følgende Skibe: Linieskibet Skjold, Fregatterne Sjælland, Niels Juel, Jylland og Tordenskjold, Pandserkorvetten Dannebrog, Pandserbatteriet Rolf Krake, Korvetterne Dagmar, Heimdal og Thor, Skonnerterne Absalon, Fylla og Diana, samt Dampskibene Holger Danske og Hekla. Denne anselige Styrke foretog derefter daglige Evolutioner under Damp i det til Manøvreplads anviste Farvand.

Tildragelserne paa de forskjellige Krigsskuepladser umiddelbart forinden Fjendtlighedernes Gjenoptagelse.

a. Fyen.

Forhandlinger om en Forsøgelse af den maritime Styrke ved Fyen.

3. Division havde ikke følt sig tilfredsstillet ved den Søstyrke, som under Lieutenant P. Bruuns Kommando umiddelbart forinden Vaabenhvilens Forlængelse havde meldt sig til Tjeneste som Assistance ved Bevogtningen af den fyenske Kyst, men strax igjen havde forladt Divisionen. Lieutenant Bruun havde for Divisionen udtalt, at hans Station skulde være Fænsø Sund, og Divisionen mente saaledes at komme til at savne maritim Assistance i Lille Belt paa Steder, hvor Pa-

trouilletjenesten antoges for meget nødvendig, nemlig fra Tønnæs Odde og Syd efter samt i Farvandet fra Røgle Mose og Øst efter. Skjøndt Sagen paa Grund af Vaabenhvilens Forlængelse ikke havde øieblikkelig Interesse, indberettede Divisionen dog strax herom til Overkommandoen, der svarede, at Dampkanonbaaden Schrødersee vilde blive sendt til Nordostsiden af Fyen med Station i Bogense eller Baaring Vig efter Omstændighederne, men at yderligere Assistance ikke turde ventes fra Marinens Side til Forsvaret af Fyen, hvorfor Divisionen anmodedes om at sætte sig i Forbindelse med vedkommende Skipschefer for saavidt muligt at faae Tjenesten besørget ved de til Raadighed staaende Midler. Divisionen følte sig imidlertid langtfra beroliget ved dette Svar, men saae tværtimod en saa betydelig Fare ved ikke at have Fyen tilstrækkelig sikkert imod Landgangs-forsøg i Flanke og Ryg, at den d. 16. Juni paany og meget indtrængende henvendte sig derom til Overkommandoen. Divisionen gik ud fra, at Fyen ved Fjendtlighedernes Gjenoptagelse vilde blive Gjenstand for et Angreb, og hævdede, at et Forsvar af Øen imod en overmægtig Fjende maatte betragtes som frugtesløst, naar han var Herre tilsøs. „Men selv om vi ere Herrer tilsøs“ — skrev Divisionen til Overkommandoen — „og selv om altsaa kun saadanne Landgangs-forsøg, der gaa over Lille Belt, have Sandsynlighed for sig, saa er dog den Styrke, hvorover Divisionen formentlig vil komme til at raade, ikke større, end at den maa koncentreres hen imod de mest truede Punkter og, for at kunne virke der i rette Tid, saa nær ved dem, at den sandsynligvis vilde komme for sent paa et fra disse fjernere liggende Punkt, hvor en Landgang muligvis lod sig udføre, medmindre man blev underrettet om Landgangs-forsøget langt tidligere, end dette vil være muligt for Kystbevogtningen paa Landjorden. For at Landtropperne kunne holde sig tilbørlig koncentrerede, for at de i Tide kunne blive underrettede, og for at Overfarten over de bredere Dele af Beltet (S. for Tønnæs Odde og Ø. for Røgle Mose) kan blive tilbørlig besværet, om ikke hindret, er en virksom Understøttelse fra Marinens Side uundgaaelig nødvendig, og den Marineafdeling, som faaer det Hverv at yde denne Understøttelse, bør være saa stærk, at den yder Divisionen tilstrækkelig Garanti mod uventede, større Landgangs-forsøg i dens Flanke og Ryg og tilstrækkelig Garanti mod unødvendige Alarmeringer paa Grund af mindre Landinger paa fjernere Punkter.“

Divisionen anmodede derfor indtrængende om, at der ved Gjen-

optagelsen af Fjendtlighederne maatte blive stillet en større Marinestyrke til dens Understøttelse.

Overkommandoen tilskrev under 18. Juni Krigsministeriet om Sagen og udtalte sig for, at der idetmindste stillede nogle flere Kanonbaade til Disposition for Forsvaret af Kysten fra Vadsnæs Batteriet til Fønsskov. Farvandet imellem Røgle og Jyllands Kyst antog Overkommandoen tilstrækkelig sikkert og observeret af Dampkanonbaaden Schrødersee i Forbindelse med nogle bemandede Baade, hvorimod det vilde være nødvendigt, at nogle mindre Krigsfartøier placeredes dels S. for Tønnæs Odde, dels ved Assens for fra disse Stationer at imødegaa mulige, fjendtlige Expeditioner og patrouillere langs Kysten.

Efterat Krigsministeriet havde korresponderet med Marineministeriet om Sagen, telegraferede dette sidste d. 21. til Eskadrechefen:

„Foranlediget ved en Skrivelse fra Krigsministeriet om en bedre Bevogtning af Lille Belt, dels fra Vadsnæs Batteri til Fønsskov, dels fra Tønnæs Odde Syd efter, henstilles til Hr. Orlogskapitainen, om der paa førstnævnte Sted kan anvendes Kanonchalouper, i hvilket Tilfælde tre ville blive udrustede og oversendte. Til Bevogtning mellem Tønnæs Odde og Syd efter antager Ministeriet, at der kan tages en af de S. for Als stationerede Dampkanonbaade, og at en kan tages fra Femern Stationen, hvor man i saa Fald vil sørge for anden Forstærkning.“

Resultatet af de ovenfor nævnte Forhandlinger blev, at der til Bevogtningen af Fyen ved Vaabenhvilens Udløb var afgivet Kanonbaaden Hauch og 3 Kanonchalouper paa Stationen ved Fønø, hvilken Styrke kort efter paa Strækningen fra Tønnæs Odde Syd efter til Bogø forøgedes med Dampskibet Geiser og med Kanonbaaden Krieger, der tog Station i Farvandet ved Assens, Bogø og Orø. —

Derimod stillede Overkommandoen en Forøgelse af Divisionens landmilitære Styrke i Udsigt, idet Divisionen underrettedes om, at 11. Batteri vilde blive underlagt den og som Følge heraf forlagt til det nordvestlige Fyen, samt at 7. Brigade, 1. Halvregiment Gardehusarer (som agtedes overført fra Kjøbenhavn til Fyen), samt 10. og 13. Batteri i Tilfælde af Fjendtlighedernes Gjenudbrud vilde blive stillede til Divisionens Raadighed.

Streifkorpset under Kapitain Aarøe, der, som tidligere angivet, laa paa Taasinge, havde naaet den oprindelig fastsatte Styrke af 200 Mand, men da Overkommandoen skjønnede denne Styrke vel svag til Landgangsforetagender, foreslog den Krigsministeriet, at

8. Division til-
siges Forstærk-
ning ved Vaaben-
hvilens Udøsh.

Streifkorpset un-
der Kapitain
Aarøe.

Korpset ved Engagement af Frivillige blandt Hærens Afdelinger bragtes paa 600 Mand. Krigsministeriet bifaldt dette, og ved Vaabenhvilens Udløb havde Korpset, der formeredes i 4 Kompagnier, naaet en Styrke af 15 Officerer, 34 Underofficerer og 618 Spillemænd, Underkorporaler og Menige, herunder indbefattet de Korpset tildelte Dragoner og nogle senere tilkomne Artillerister. I Stedet for Niord stilledes det noget større Dampskib Jylland til Raadighed for Korpset.

b. Nørrejylland.

Som tidligere angivet, havde Overkommandoen under 8. Juni tilskrevet det nørrejydske Armeekorps, at det i Tilfælde af Fjendtlighedernes Fornyelse paatænkte at formindske den i Jylland værende Troppestyrke med to Infanteriregimenter. I Anledning heraf fremsendte Armeekorpsen under 19. en udførlig Udvikling af de tænkte Operationer i Nørrejylland og hævdede i Modsætning til Overkommandoen, at efter Tabet af Dybbølstillingen og Fredericia var Terrainet N. for Limfjorden det eneste Udgangspunkt for offensive Bevægelser af en saadan Betydning, at de kunde have nogen væsentlig Indflydelse paa den fjendtlige Armees Situation paa Halvøen, og at „til Udførelsen af slige Bevægelser, uden hvilke Defensiven let blev mat og vanskelig at soutenere, maatte Styrken i Jylland forøges til f. Ex. Halvparten af Armeens Styrke, heri indbefattet en flyvende Brigade.“ *) Denne Skrivelse blev dog uden Virkning, idet Overkommandoen alt inden Modtagelsen deraf beordrede Armeekorpsen til at lade 2. Divisions Stab, 1. Brigades Stab samt 7. og 14. Regiment afgaa til Frederikshavn for d. 24. at indskibes og overføres til Nyborg.

D. 24. umuliggjorde Storm Afreisen, men d. 25. bedredes Veiret, og hele den ovenangivne Troppestyrke indskibedes og afseilede til Nyborg, hvortil den ankom d. 26.

1. Regiment, 2. Kavaleribrigade og 7. Batteri udgik af 2. Division og underlagdes det nørrejydske Armeekorps direkte.

D. 22. Juni besvarede Overkommandoen Korpsets Skrivelse derhen, at den ikke kunde fravige sine i Skrivelse af 8. fremsatte Anskuelser. Ved at forøge Styrken i Jylland, saaledes som af Korpset foreslaaet, vilde man paa den ene Side i en aldeles utilbørlig Grad svække navnlig Forsvaret af Fyen og paa den anden Side dog Intet af overveiende Betydning kunne foretage mod den S. for Limfjorden

*) Bilag 16 indeholder Armeekorpsets Skrivelse af 19. Juni til Overkommandoen.

posterede, fjendtlige Styrke. Ganske at forlade Jylland, saalænge der var Haab om, at vi forbleve Herrer i Kattegat, kunde Overkommandoen ikke anse rigtigt, „saalænge ikke tvingende Krav paa vigtigere Punkter af Krigsskuepladsen gjorde det fornødent“; den maatte derfor holde paa, at den for Stillingen ved Limfjorden bestemte Styrke af 3 Infanteriregimenter, 4 Kavaleriregimenter, 3 Batterier og 2 Ingenieurkompagnier foreløbigt forblev uforandret.

c. Als.

Forhandlinger
angaaende Styr-
ken paa Als.

General Steinmann gjorde under 18. Juni et sidste Forsøg paa at faae udvirket, at der afgaves endnu et Infanteriregiment til Als. Skrivelsen til Overkommandoen lød:

„Deres Excellence!

Efter i forskjellige Skrivelser til Overkommandoen at have yttret mig angaaende den til Als's Forsvar formentlig fornødne Styrke og sidst i Forestilling af 1. ds. efter den nøieste Overveielse udtalt, hvilket Minimum jeg, under Forudsætning af Marinens Medvirkning som tidligere, anser nødvendigt for med nogenlunde Udsigt til Held at forsvare Øen, har Deres Excellence under 5. ds. ved Deres Stabschef, næstefter at meddele mig, hvorfor Styrken i Fyen ikke kan forringes, tillige yttret, „at Overkommandoen desuden maa anse den paa Øen efterladte Infanteristyrke af ialt 12 Batailloner for fuldkommen tilstrækkelig for Kommandoen til at løse den Samme stillede Opgave.“

Da Vaabenhvilen nu formentlig udløber med d. 25., maa jeg tillade mig atter at komme tilbage til denne Sag, idet jeg med Hensyn til Overkommandoens Meddelelse om Styrken paa Fyen tillige skulde tillade mig den Bemærkning, at jeg, som fuldkommen uberettiget til at ytre mine Anskuelse om Troppernes Fordeling overhovedet, i mine Forestillinger heller ikke har givet nogensomhelst Hentydning til, at den ønskede Forøgelse af Styrken ventedes fra Fyen.

Forsaauidt den Kommandoen stillede Opgave, i Henhold til den mig under 22. April d. A. af Deres Excellence tildelte Instrux, gaar ud paa at hævde Besiddelsen af Als „saalænge som blot nogenlunde muligt“, da tør jeg haabe, at Deres Excellence vil være overtydet om, ligesom jeg er mig selv bevidst, at jeg Intet har undladt, og i paa-kommende Tilfælde visselig Intet vil undlade for med hvilkensomhelst Styrke, jeg har til Disposition, at udrette Alt, hvad jeg formaar, og for saavidt altsaa efter bedste Evne at kunne løse den stillede Opgave; men naar det i Instruxen tillige udtales, „at der lægges den største Vægt paa Besiddelsen af Als,“ saa har jeg anset, og anser det fremdeles for

min Pligt at udtale mig om den Styrke, der efter min Overbevisning er nødvendig for med Haab om et heldigt Udfald at hævde denne Besiddelse.

Og da Overbevisningen om min Anskuelses Rigtighed er bleven fastere og fastere, jo længer jeg overser Forholdene; da den Forøgelse i det faste Artilleri, som jeg har anset vigtig, ikke er tilstaaet, og de politiske Forhold desuden muligen kunne medføre, at Marinen ikke blev i Stand til at yde den hidtil paaregnede Assistance, saa tør jeg ikke undlade atter at henlede Deres Excellences Opmærksomhed paa og at andrage om, at Styrken her inden Vaabenhvilens Udløb maatte vorde forøget med idetmindste eet godt og paalideligt Infanteriregiment, hvorved Kommandoen haaber paa en nogenlunde betryggende Maade og uden Overanstængelse for Tropperne at kunne lede Forsvaret saaledes, at Besiddelsen af Als hævdes.“

General Gerlach besvarede under 22. Juni denne Skrivelse som følger:

„Hr. Generalmajoren har i Skrivelse af 18. d. M. gjentaget Deres tidligere gjorte Anmodning om til Forsvaret af Als at erholde en Forstærkning af eet godt Infanteriregiment.

I denne Anledning skal jeg ikke undlade at udtale, at den stødfulde Fordeling af de til Overkommandoens Raadighed staaende Kræfter er sket efter moden Overveielse af Forholdene, og at der derefter ikke kan anvendes en større Styrke paa Als end den, som for Øieblikket findes. Naar Hensyn tages til det paa Øen etablerede, betydelige, faste Forsvar samt til Beskaffenheden af de der tilbageblevne Tropper, som det i det Væsentlige har været overladt Hr. Generalmajoren selv at vælge, maa denne Styrke, der i det Hele indbefatter Armeens bedste Afdelinger, ogsaa anses for tilstrækkelig til Øens Forsvar. Det bør her ikke lades ude af Betragtning, at Fjenden utvivlsomt, dersom Fjendtlighederne gjenoptages, vil bestræbe sig for saa hurtigt som muligt at lamme Danmarks Modstandskraft for derved at tvinge os til Fred, og at et slikt Resultat hurtigst og sikkert vilde kunde naas, dersom det maatte lykkes ham at bemægtige sig Fyen. Det er Overkommandoen bekjendt, at en Plan, der gik ud herpaa, har været paatænkt, og efterat Fredericia paa krigsministeriel Befaling er bleven rømmet, bør et alvorligt Forsøg fra Fjendens Side paa en Overgang til Fyen mere end tidligere have for Øie.

Da Tropestyrken paa Fyen ikke stod i Forhold til den Betydning, som man herefter maatte tillægge dette Punkt, har Overkommandoen fundet sig foranlediget til at drage Tropper til Fyen saavel fra

Als som fra Nørrejylland for at tilveiebringe en saadan Fordeling af Armeen paa de forskjellige Punkter af Krigstheatret, at man kan afvente Begivenhedernes videre Udvikling.

Man ser sig ikke i Stand til nu at foretage nogen Forandring heri, men det er en Selvfølge, at efter Begivenhedernes Gang vil Overkommandoen træffe sine Foranstaltninger til eventuelle Modifikationer i den stedfindende Fordeling.“ —

Den ved Als stationerede Flaadestyrke formindkes.

Ogsaa den ved Als stationerede Flaadestyrke undergik ved Vaabenhvileens Udløb en ret betydelig Formindskelse. Anledningen hertil var en Indstilling til Krigsministeriet fra Overkommandoen om at, naar der til Konvoiering af det ved Nyborg stationerede Landgangs-korps og til Dækning af dette Korps under Ud- og Indskibning skulde behøves armerede Fartøier, man da maatte erholde saadanne afgivne af den Del af Flaademateriellet, som var attacheret Armeen i dennes Positioner. Indstillingen foranledigede, at Marineministeriet under 15. Juni beordrede Orlogskapitain Muxoll til paa nærmere Rekvisition fra Overkommandoen at afgive de Skibe, han maatte se sig i Stand til at afgive. Pandserskonnerten Esbern Snare og Dampskibet Geiser udpegedes som egnede til denne Tjeneste.

Eskadrechefen protesterede under 18. Juni imod denne Ordres Udførelse, idet han for Marineministeriet udtalte, at saafremt de af Armeen hidtil stillede Fordringer til Eskadren saavel med Hensyn til at forhindre en Overgang til Als som til i fornødent Fald at bortføre Tropper fra Øen skulde fyldestgøres, kunde de nævnte Skibe ikke afgives. Forsvaret af Als vilde ved deres Bortgang blive svækket i en betænkelig Grad.

Ogsaa General Steinmann anmodede under 22. Juni Overkommandoen om, at den ommeldte Forringelse af den maritime Styrke ikke maatte blive effektueret, da Forsvaret af Øen derved vilde blive betydeligt svækket. Noget Tilsagn i saa Henseende mente Overkommandoen dog ikke at kunne give, og fremhævede i sin Svarskrivelse af 25. Juni, at den rettede Anmodning til Marineministeriet havde været absolut nødvendig. Hverken Armeens eller Flaadens Størrelse var tilstrækkelig til at fyldestgøre de Krav, der stilledes til dem paa forskjellige Punkter af Landet, dersom man til hvert enkelt Punkt skulde binde saa mange af Armeens og Flaadens Kræfter, som det ellers maatte være hensigtsmæssigt til enhver Tid at have ved Haanden. Naar det derfor viste sig nødvendigt, at der paa et eller andet Punkt krævedes yderligere Assistance fra Armeens eller Marinens Side, vilde det ikke være muligt at skaffe denne tilveie paa anden Maade

end ved midlertidigt at trække til sig fra andre Punkter. Overkommandoen's Anmodning til Marineministeriet om paa kort Tid yderligere at stille nogle Krigsfartøier til Armeens Raadighed som Assistance ved eventuelle Landgangsforsøg vilde ganske vist, naar Øieblikket kom, forårsage en Svækkelse af de maritime Stridskræfter ved Als, men dette var umuligt at undgaa, da Marinen ikke saae sig i Stand til at fyldestgjøre den stillede Fordring paa anden Maade end ved at henvise til Eskadren i den vestlige Del af Østersøen.

Begge Skibe afgik vel fra Eskadren, dog ikke til Landgangsbri-gaden, men til Forøgelse af Søforsvaret paa Fyens Vestkyst. —

Preusserne viste sig ikke samvittighedsfulde med Hensyn til Overholdelse af Vaabenhvilens Betingelser, idet navnlig Demoleringsarbejderne i Dybbølstillingen fortsattes. Da dette maatte betragtes som en militær Forstærkning af Fjendens indehavende Stilling, henstillede Kommandoen paa Als til Overkommandoen enten at remonstrere herimod eller at give Bemyndigelse til, at Arbejderne paa vor Side ligeledes kunde fortsættes, navnlig saadanne, som tjente til Udbedring af anlagte Værker. Paa de Allieredes Overkommandos Vegne udtalte vel General v. Moltke paa given Anledning, at det var Hensigten at ophøre med Arbejderne i Dybbølstillingen saavel som med ethvert andet fortifikatorisk Arbejde, men dette Tilsagn syntes ikke at blive indfriet. Overkommandoen fandt sig dog ikke foranlediget til at gjentage en unyttig Protest, men henstillede til Regjeringen at gjøre Modforestillinger ad diplomatisk Vei.

Preusserne
krænke Betin-
gelsene for
Vaabenhvilen.

Heller ikke overholdt Fjenden Bestemmelserne med Hensyn til Færslen i de neutrale Vande. D. 25. Juni passerede saaledes to hamburgske Dampbaade Als Sund og Orø Sund paa Veien til Kolding og løb ind paa Fjorden uden at opsnappes af vore Fartøier. Sammenhængen hermed var følgende:

Armeens Overkommando modtog d. 24. Juni telegrafisk Meddelelse om, at to hamburgske Bugseerdampere, kommende fra Flensborg, vilde passere Als Sund. Umiddelbart derefter telegraferede Overkommandoen til Eskadrechefen om at avertere Kanonbaadene Hauch og Schrödersee, der skulde stationeres S. for Fænø og N. for Fyen, om at opbringe de nævnte Bugseerbaade. En lignende telegrafisk Anmodning afgik til 3. Division paa Fyen, idet Overkommandoen antog, at de Divisionen tiltænkte Krigsfartøier paa dette Tidspunkt vare paa deres Stationer. Overkommandoen, som meget ønskede, at Marinens Skibe indtog deres Pladser snarest muligt, havde nemlig d. 24. Juni telegraferet til Eskadrechefen desangaaende, men i sin

To hamburgske
Bugseerdampere
passere Als Sund
og løbe gennem
Lille Belt ubin-
dret ind i
Kolding Fjord.

Depeche kun i al Almindelighed udtalt Ønsket om, at Stationerne vare indtagne forinden Vaabenhvilens Udløb d. 25., medens Eskadrechefen efter sine Instruxer fra Marineministeriet ikke mente at burde lade Skibene indtage deres Stationer før i sidste Øieblik, Natten til d. 26. Juni.

Dette Forhold kom dog ikke til at spille nogen Rolle, idet nemlig Marineministeriet under 24. Juni telegrafisk underrettede Eskadrechefen om de fjendtlige Bugseerdampere's formodede Ankomst, og beordrede ham til at sætte sine Skibe i Virksomhed for at foranledige deres Opbringelse. I den Anledning tilskrev Eskadrechefen samme Dag (24. Juni) Orlogskapitain Pedersen som følger:

„Ifølge Meddelelse fra Marineministeriet haves Formodning om, at tvende mindre Dampskibe under neutralt Flag ere bestemte til at gaa gjennem Kielkanal og derfra gennem Lille Belt. I den Anledning vilde Hr. Orlogskapitainen behage at give de Dem underlagte Dampskibe Ordre til, saavidt Forholdene paa Stationen tillade det, at paapasse bemeldte Dampskibe og, saafremt de antræffes, at opbringe dem til Assens, uanset om Vaabenstilstanden er udløben eller ikke.“

Samtidigt beordredes Dampskibet Geiser til at afgaa d. 25. i Dagningen og tage Station i Færvandet fra Slien Syd efter for at passe paa de ventede Skibe, og i samme Øiemed udgik d. 25. Ordre til Cheferne for Kanonbaadene Hauch, Schrødersee og Krieger.

De to Bugseerdampere vare imidlertid allerede d. 25. Juni Kl. 8 Morgen, altsaa forinden Ordren om Opbringelsen havde naaet alle de paagjældende Skibe, passerede Orø Sund og naaede ind til Kolding. De havde vel paa deres Vei mødt Sluppen Larsens Plads, Reserve-lieutenant Pedersen; Lieutenanten havde været ombord i dem og undersøgt dem, men da intet usædvanligt bemærkedes ombord, og ingen Ordre havdes til at stoppe dem, fik de to Dampere, der førte hamburgsk Flag, Lov til uantastede at fortsætte deres Kurs. Eskadrechefen indberettede Sagen samme Dag til Marineministeriet og til Armeens Overkommando. Denne sidste havde dog allerede forinden Modtagelsen af Depechen erholdt Melding om Sagen, og saae ret naturligt Grunden til Uheldet i den Omstændighed, at Krigsskibene d. 25. om Morgenen endnu ikke havde indtaget deres Stationer. Den telegraferede samme Dag til Orlogskapitain Muxoll:

„Da ifølge indløben Melding ingen af Krigsskibene endnu ere paa Stationerne ved Fyen, hvorfor ogsaa 2 hamburgske Bugseerbaade uhindret ere løbne ind i Kolding Fjord, anmodes Hr. Eskadrechefen om uopholdeligt at lade Skibene gaa paa deres Stationer“.

Eskadrechefen kunde fra sit Standpunkt ikke samstemme med Overkommandoens Anskuelse eller anerkjende dens Berettigelse til at forlange, at Krigsskibene skulde indtage deres Stationer tidligere end af ham bestemt, og svarede derfor telegrafisk tilbage samme Dag (d. 25.):

„I Anledning af Overkommandoens Depeche af D. D. skal jeg ikke undlade at meddele, at alle de Krigsskibe, som ere bestemte til Bevogtning af Fyen, ere afgaaede herfra idag saa betimeligt, at de ville være paa de hver især anviste Stationer, naar Vaabenhvilen er udløben i Nat. At lade dem indtage Station forinden Vaabenhvilens Udløb har jeg ikke anset mig berettiget til paa Grund af den mellem Overkommandoerne afsluttede Konvention om visse Farvandes Neutralitet, hvorfor Krigsskibene formentligt ei heller kunne lægges til Last, at tvende hamburgske Bugseerbaade uhindret ere løbne ind i Kolding Fjord.“

Overkommandoen fastholdt imidlertid sin Opfattelse af Sagen og skrev under 26. Juni til Krigsministeriet:

„Da Orlogskapitain Muxoll efter hans Beretning af G. D. havde dirigeret Dampskibet Geiser, der var sendt ud for at stoppe de to hamburgske Bugseerdampere, til Farvandet Syd for Slien, var det altsaa en Umulighed paa denne Maade at opnaa Hensigten, og da de dernæst uhindrede ere passerede Als Sund og Kutteren Larsens Plads, medens der ingen Kanonbaade fandtes nordligere end Orø Sund, eftersom Eskadrechefen, ifølge hans Melding af 25. Kl. 6 Eftm. har antaget, at disse ikke kunde indtage deres Stationer under Vaabenhvilen, uagtet Farvandet her er over $\frac{1}{2}$ Mil bredt, hvorfor de først ere afgaaede d. 25., fulgte heraf med Nødvendighed, at de maatte undslippe til Kolding.“

d. Den maritime Styrkes Fordeling.

Chefen for Eskadren i Østersøens vestlige Del lod under 24. Juni Eskadren i Østersøens vestlige Del. udgaa følgende Ordre til de ham underlagte Skibe angaaende Indtagelsen af deres Stationer Natten til d. 26.:

Kanonbaaden Marstrand om at tage Station udfor Neustadt til Blokering af Havnen.

Kanonbaaden Krieger om at tage Station i Farvandet ved Assens, Bogø og Orø.

Kanonbaaden Schrødersee om at tage Station imellem Æbelø og Baaring Vig.

Kanonbaaden Buhl om at tage Station paa Sønderborg Rhed, med flittig Patrouillering om Natten.

Kanonbaaden Thura om at tage Station S. for Kegenæs Land.

Panderskonnerten Esbern Snare om at tage Station i Stegsvig eller ved Nordlandet af Als, en Ordre, der kort efter ændredes derhen, at Skonnerten skulde afgaa til Fæne Sund.

Kanonbaaden Hauch om at tage Station i Lille Belt mellem Fæne og Fyen med Kanonchalouperne Nr. 16, 20 og 23.

Kanonbaaden Willemoës om at underlægge sig Orlogskapitain Pedersens Kommando og tage Station i Stegsvig.

Dampskibet Geiser om at tage Station i Lille Belt i Farvandet fra Tønnæs Odde Syd efter til Bogø.

Panserbatteriet Rolf Krake om at tage Station paa Augustenborg Fjord, om muligt bag Arnkilsøre.

Under 25. Juni udgik endvidere Ordre til Linieskibet Frederik d. VI. om at tage Station S. for Kegenæslandet imellem Østerby og Fyrtaarnet og saa nær Landet, som Skibet kunde ligge sikkert. Lieutenant Bardenfleth skulde detacheres med det Mandskab, som hørte til Marinebatteriet ved Draget og i denne Tjeneste underlægge sig Kommandanten paa Kegenæs, Major Gulstad.

Eskadren i
Østersøens øst-
lige Del og
Nordsø-Eskadren.

D. 22. Juni Morgen ankom Dampskibet Freya fra Kjøbenhavn med Depecher og Ordre fra Marineministeriet af 21. s. M. til Admiral van Dockum om at forlade den nuværende Krydseplads saa betids, at Skibene kunde have indtaget deres Stationer ved Rügen og Danzig Natten til d. 26.; dog maatte der ikke, forinden nærmere Ordre indløb, finde nogen Opbringelse eller Blokade Sted og heller ikke udøves Fjendtligheder, medmindre Eskadren blev angrebet. Forinden Afgangen beordredes Admiralen til at lade Orlogskapitain Suenson med Fregatten Niels Juel og Korvetten Dagmar afgaa til Nyborg for nærmere Ordre, Batteriet Rolf Krake til Als for at underlægge sig Orlogskapitain Muxolls Kommando og endelig Korvetten Thor til Krydsepladsen Gjedser-Warnemünde, ligeledes underlagt Eskadren i Østersøens vestlige Del.

Admiral van Dockums Eskadre vilde herefter komme til at bestaa af følgende Skibe:

Linieskibet Skjold,
Fregatterne Sjælland. Jylland og Tordenskjold,
Korvetten Heimdal,
Skonnerterne Absalon, Fylla og Diana,
Dampskibene Holger Danske og Hekla.

Foruden disse Skibe skulde Pandserkorvetten Dannebrog foreløbigt, indtil nærmere Ordre, blive ved Flaget. Efter Ordrens Ankomst udgik Niels Juel og Dagmar af Eskadren og satte Kurs efter Store Belt. D. 23. Juni detacheredes Skonnerten Diana og Dampskibet Holger Danske til Store Belt for at fylde Kul og med Ordre til derfra at afgaa til Blokadestationen ved Danzig. D. 24. afgik Fregatten Jylland til samme Station. Efter Afseilingen begyndte Fregatten Sjælland Kulfyldning, men Arbeidet maatte ophøre paa Grund af haard Kuling, og Skibene maatte, efterhaanden som Veiret tiltog, opgive deres Ankerplads og lette for at søge Læ. Først gik Thura, der lige var ankommen fra Hørup Hav, derefter senere paa Eftermiddagen Thor, Absalon, Rolf Krake og Fylla, og senest Linieskibet Skjold, der gik i Drift, og som, efter at have stukket Kjæden fra sig, søgte Store Belt for at finde Læ.

D. 25. Juni Morgen lettede Sjælland, Dannebrog, Tordenskjold, Heimdal og Hekla, hvilke havde holdt Stationen Natten over. Tordenskjold og Heimdal detacheredes til Stationen ved Tornebusken, medens den øvrige Del af Eskadren afgik til Store Belt og samledes med de Skibe, som Dagen forinden havde søgt Læ for det haarde Veir. Thor afgik her fra Eskadren, Absalon detacheredes til Tornebusken, Rolf Krake og Thura afgik til Hørup Hav for at underlægge sig Eskadren i Østersøens vestlige Del*); Skjold, Sjælland, Dannebrog, Fylla og Hekla stode imod Gjedsen. Om Aftenen passerede Eskadren Dars, og d. 26. Juni Morgen Kl. 5 indtog Skibene igjen deres tidligere Station ved Jasmund.

Af personelle Forandringer under Vaabenhvilen mærkes, at Generalmajorerne Marcher og Vogt afgik fra den aktive Armees Orlogskapitain Raffenberg afgik ifølge ministeriel Befaling af 17. Juni fra sin Post som Chef for Armeens Transportflaade og Orlogskapitain Frølich fra sin Stilling som Søofficer i Armeens Hovedkvarter.

Personelle
Forandringer.

*) Batteriet, hvis Afgang var bleven forsinket paa Grund af det stormende Veir, ankom først d. 26. Juni Morgen til Hørup Hav og stod d. 27. Juni ved Daggry ind paa Augustenborg Fjord.

Orlogskapitain Schultz ansattes som Chef for Søtransportvæsenet med Orlogskapitain Frølich som Næstkommanderende.

Politiinspektør Hertz afløste d. 25. Juni Borgmester Sylow som Chef for Hærens Efterretningsvæsen.

Savnet af høiere Artilleriofficerer var under Vaabenhvilen meget føleligt paa Als. Indtil d. 9. Mai havde Major Jonquières Artillerikommandoen paa Als, og Major Kauffmann havde Kommandoen over de faste Batterier og Placementer langs Als Sund. Ifølge Krigsministeriets Befaling af 6. Mai fratraadte Major Jonquières d. 9. Artillerikommandoen paa Als for at retournere til sin Stilling som Konstruktør ved Artilleriet, og Major Kauffmann beordredes til at overtage bemeldte Kommando. Som Følge heraf overtog Major Schreiber foruden 9. Batteri tillige Kommandoen over de faste Batterier og Placementer langs Als Sund. D. 25. Mai blev Major Kauffmann kommanderet til Kjøbenhavn for derfra at afgaa i en Mission til London, og Major Schreiber maatte da foruden sine øvrige Forretninger ogsaa overtage Artillerikommandoen. Kommandoen paa Als indstillede indtrængende til Overkommandoen, at der foruden 1 Stabsofficer, der havde Artillerikommandoen, maatte have 1 Stabsofficer, der havde Kommandoen over de faste Batterier og Placementer langs Als Sund. Overkommandoen skjønnede imidlertid ikke at kunne undvære nogen af de paa Fyen værende Stabsofficerer af Artilleriet og henstillede derfor til Ministeriet, om ikke Major Jonquières kunde afgives til Als, indtil Major Kauffmann kom tilbage. Heri kunde Ministeriet ikke indvilge, men beordrede Oberstlieutenant Glahn, som hidtil havde været beskæftiget med Indkjøb af Vogne paa Fyen, til at afgaa til Als og overtage Stillingen som kommanderende Artilleriofficer ved 1. Division og høistkommanderende Artilleriofficer paa Als. Dette skete dog først ved Dagsbefaling af 26. Juni.

Infanteriets Regimentekommandører overtage Kommandoen over den ene af Regimentets Batailloner.

Den betydelige Afgang blandt Officererne, der særligt skyldtes Tabene under Dybbølstillingens Beleiring og Kampen d. 18. April, tvang til en Reduktion i Befalingsmændenes Antal. Overkommandoen saae sig derfor ved Dagsbefaling af 10. Juni nødsaget til den meget betænkelige Foranstaltning at lade Infanteriets Regimentskommandører fremtidigt tillige overtage Kommandoen over den ene af Regimentets Batailloner*).

*) Ved Dagsbefaling af 3. Mai var alt gjort indledende Skridt i denne Retning (se pag. 69).

Antallet af Kombattanter var især i Fodfolksregimenterne paa Fyen yderst ringe. 2., 9., 13., 16., 17., 20., 22. Regiment talte medio Juni tilsammen ikkun 7008 Underkorporaler og Menige, saa at disse Regiments Gjennemsnitsstyrke kun var c. 1000 Mand. De øvrige paa Fyen værende Regiments (8., 11., 12., 15.) Styrke udgjorde gjennemsnitlig c. 1400 Mand. 12. og 13. Regiment talte derhos et saa betydeligt Antal Sydslesvigere (c. 500 Mand hvert), at der ikke kunde næres fuld Tillid til disse Regiments Anvendelighed i første Linie. Dette Mandskab saae man sig dog medio Juni i Stand til at udskille. 12. Regiments sydslesvigske Mandskab blev afgivet til Kronborg og til Garnisonsbataillonnen i Kjøbenhavn, 13. Regiments til Arbejderbataillonnen paa Fyen. I Erstatning dels for dette Mandskab, dels for det hjemsendte Forstærkningsmandskab tilgik der i Midten af Juni Afdelingerne Rekruter fra Exercerskolerne (til 12., 13., 15., 16., 17. Reg. ialt c. 2100 Mand).

Noget gunstigere vare Styrkeforholdene paa Als, idet de 6 Fodfolksregimenters Styrke medio Juni tilsammen udgjorde 9109 Underkorporaler og Menige (Regimenternes Styrke varierede mellem 1300 og 1800 Mand). Derimod vare trods al Aarvaagenhed Desertioner i det Hele hyppige blandt Mandskab af de paa Als værende Sydslesvigere. Som oftest deserterede et Par Mand ad Gangen, stundom deserteredes i Komplot. Det lykkedes dog engang Gendarmeriet at gribe 10 Desertører, netop som de vare i Færd med at indskibe sig.

Overkommandoen, som paa længere Tid saae sig installeret paa Fyen, og som tænkte sig Muligheden af, at Hærens Hovedmasse efterhaanden samlede der, kunde selvfølgelig ikke ønske 2. Generalkommandos Forbliven paa Øen. Den indstillede, at Generalkommandoen hævedes, og Ministeriet gav under 24. Juni sit Samtykke hertil. Forskjellige Forhold.

Derimod lykkedes det ikke paa dette Tidspunkt (medio Juni) at faae Ministeriets Samtykke til, at Fyen erklæredes i Beleiringstilstand, et Ønske, der nærmest fremsattes paa Foranledning af Følgende. Overkommandoen havde anset det nødvendigt, at der dannedes Vognparke for det Tilfælde, at Fjendtlighederne paany udbrøde efter Vaabenhvilens Udløb, men dette Ønske mødte Modstand hos de civile Autoriteter, der vel mente at være pligtige til at lade udføre de Kjørsler, som forlangtes, men ikke til at afgive Vogne til Dannelsen af Vognparke; Erstatning herfor, mente de, maatte kunne tilveiebringes ved Rekvisitioner, der med kort Varsel kunde rettes til visse Kjørselskommissariater.

Krigsministeriet formentede imidlertid, at der ikke i en modvillig Optræden fra enkelte Civilautoriteters Side var tilstrækkelig Grund til at erklære Fyen i Beleiringstilstand, og selve det paaankede Spørgsmaal afgjordes ved, at Indenrigsministeriet, der misbilligede Nægtelsen af Afgivelsen af Vogne til Vognpark, gennem Amtsmændene paalagde alle underordnede Autoriteter uvægerlig at efterkomme de Fordringer, Krigsbestyrelsen maatte stille til dem. Det anmodede derhos vedkommende Amtsmænd om at træde sammen i en Konference for at tage Bestemmelse om, hvorledes Kjørslerne saavel i Krigsbestyrelsens som i Befolkningens Interesse hensigtsmæssigst vilde kunne fordeles over hele Fyen.

Indkomne Efterretninger.

Til Bedømmelse af, hvorledes Overkommandoen maatte opfatte Situationen paa dette Tidspunkt, gives nedenstaaende Oversigt over de til samme indkomne Efterretninger, hvilke dog maa ses i Belysning af de tidligere indkomne*). Som tidligere anført, havde Overkommandoen fra Midten af Februar erholdt forskjellige Meddelelser om, at Fjenden paatænkte et Foretagende mod Als; fra Midten af Marts vare disse Rygter tiltagne i Styrke og Bestemthed. D. 20. Marts var der indløbet Melding om, at Preusserne som Forberedelse til en Baadovergang til Als daglig manøvrerede i Nybøl Nor med 100—200 Pontonbaade, øvede Indskibning af Skyts samt ladede og lossede Heste med forbausende Hurtighed. 1000 Aarer vare forfærdigede. I Aabenraa, Haderslev og Flensborg var der beslaglagt en stor Mængde Smaaskibe. D. 21. Marts var der indløbet Efterretning om, at Preusserne i Bugten ved Snogbæk Hage traf Forberedelser til en Overgang til Als, og at 500 Baade vare samlede ved Sandbjerg, sandsynligvis bestemte til at sættes i Mølle dammen, hvis Dæmning skulde gennemgives, naar Overgangen skulde finde Sted, o. s. v. Overkommandoen var derhos efterhaanden bleven nøie kjendt med Planen for den af Preusserne i de første Dage af April paatænkte Baadovergang til Als.

I Tiden efter Dybbølstillingens Fald og indtil Vaabenhvilens Begyndelse indløb der til Overkommandoen følgende Efterretninger:

21. April. Gjennem Krigsministeriet og fra paalidelig Kilde Meddelelse om, at en Overgang til Als vilde blive forsøgt, kun var Tidspunktet endnu ikke fastsat; der tilraadedes os Paapasselighed.

*) Se herom II. Del særlig pag. 229 og pag. 295.

22. April. Fra 1. Division: „Ved Randsgaard og Ravnskobbøl har Fjenden forstærket sine Batterier. Ligeoverfor Arnkilsøre har han dannet dækkede Kommunikationsgange. I Eftermiddag er der set endel Baade eller Pontoner i Storskoven ligeoverfor Skovfogedhuset.“

S. D. Fra Detachmentet i Mels: „Igaar saas Noget, der lignede et Pontontrain paa 20 Vogne, bevæge sig ad Veien fra Ullerup over Blans mod Borup.“

29. Fra 1. Division: „Et Pontontrain skal være passeret Graasten og gaaet Øster paa.“

2. Mai. Fra samme: „Fjenden er kjørt i Storskoven i Sundeved i sydlig Retning med 55 Vogne med Bromateriel.“

5. Mai. Fra samme: „Krigsministeriet har telegraferet til Divisionen, at et Angreb paa Als er nær forestaaende.“

Under Vaabenhvilen indløb der følgende Efterretninger:

17. Mai. Privatefterretning om, at det var under Overveielse i Berlin at kaste Tropper over paa Als og Fyen.

22. Juni. Fra Krigsministeriet et Brev fra Hertugdømmerne af 17. Juni: „Her er blandt Preusserne megen Tale om den Kraft, man vil udfolde ved at angribe Als og Fyen. Men Als ere de ei saa forhippede paa; Fyen skal være Maalet. Rimeligt ville de lige strax, maaske den første Nat efter Udløbet af Vaabenhvilen forsøge et coup de main. Jeg spurgte en Officer paa hvad Maade, og om han troede, at man kunde lægge en Bro. Nei, svarede han, med en stor Masse Fartøier ville vi lettelig kunne kaste en Styrke over under Beskyttelse af vore Batteriers Ild, som forhindrer de Danske fra at komme Strandbredden nær, og er den først over, da kunne vi lettelig faae Feltskyts over.“

Krigsministeriet tilføiede ved Oversendelsen af Brevet, at ifølge anden paalidelig Kilde vare alle mindre Baade paa Slien rekvirerede af Preusserne omtrent d. 19. og skulde formentligt dirigeres til Fredericia.

S. D. Fra 1. Division: „Fjenden har i de sidste Dage af Vaabenhvilen foretaget Overskibningsøvelser paa Slien i Baade, der vare sammenbundne to og to. Ligeledes foretoges Broslagningsøvelser sammesteds. En stor Mængde Baade skal være samlet og bringes nu Nord paa for at anvendes mod Fyen, medens man skal have til Hensigt at bruge Pontoner i Als Sund. Overgangen til Fyen tænkes udført over Fænøkalv og Fænø, til Als ved det smalleste Sted (ved Slottet). Fjenden arbejder i betydeligt Antal paa det sydligste af de to mellem

Randsgaard og Ravnskobbøl beliggende Batterier. Batteriet, som ikke er monteret endnu, hvilket ogsaa gjælder om Fjendens øvrige Batterier, synes at være ikke ubetydeligt.“

23. Juni. Fra Krigsministeriet: „I Hamburg fortælles, at der skal i disse Dage være afgaaet flere af de smaa stærke Bugseerdampskibe fra Altona gennem Eider Kanalen og sandsynligvis til Flensborg for at assistere ved en Overgang til Als og Fyen.“

S. D. Et Privatbrev fra Flensborg:

„Alle Segelböte werden im ganzen Lande aufgetrieben und von Rendsburg nach Rothenkrug mit der Eisenbahn versandt, man will darauf nach Fühnen herüber, man sagt, sie wollen auf 3 Stellen angreifen, wenn es zum Krieg kommt, nämlich bei Als, Fühnen und oben in Jüttland. Wahr ist es alles, und kannst Du dir denken, wie sie es hier einrichten werden, da Du ja doch die Sachlage hier kennst.“

Nachträglich muss ich doch noch melden, dass 1400 Wagen auch mit Böten weg sollen; die Fuhrleute haben Ordre erhalten sich für viele Tage zu verproviantieren, man sagt auch, dass die Böte nicht abgeladen werden sollen, ehe und bevor sich eine Gelegenheit darbietet, um bei Abend oder Nacht die Expedition nach Fühnen zu unternehmen.“

24. Juni. Fra Feltpolitiet: „Flere hundrede Baade bygges og leies i Holsten for fra Rendsborg pr. Jernbane at bruges mod Als og Fyen. Forstærkning af c. 30000 nye Tropper ventes. Preussisk Brotrain endnu i Agtrup; østerrigsk Brotrain i Harte.“

25. Juni. Fra 1. Division (afsendt under 24. Juni): „I de sidste Dage er c. 30000 Mand Preussere af alle Vaaben passerede Flensborg nordefter. Baade fra Kappel, Arnæs og flere Steder skulle pr. Jernbane være transporterede til Rødehus (Kro?) ved Aabenraa. 15 Invalider, der have passeret Sundeved, berette, at Pontontrain og Ingenieurtrain idag er afgaaet fra Graasten mod Øst, ligesom en stor Del Feltartilleri.“

S. D. Fra Feltpolitiet: „800 Baade ankomne til Rødekro. 100 Baade førte gennem Flensborg til Sundeved.“

S. D. Fra 1. Division: „Fjenden har igaar kjørt Ammunition til Batteriet ved Snogbæk.“

S. D. Fra Krigsministeriet: „54 Pontoner bragte Nord paa fra Flensborg. D. 23. Juni ere 50 Baade til 30 Mand hver bragte til Rødekro Station. Til igaar bestilt Plads pr. Jernbane til 500 store

Baade fra Elben, og Ægtvogne tilsagte til at bringe dem videre til Rødekro.“

S. D. Fra Pladskommandanten i Assens: „Baade i Masse bragte Nord paa for at benyttes ved Limfjorden.“

S. D. Fra Feltpolitiet: „Til igaar passeret Flensborg Nord paa: 8 Infanteriregimenter, 2 Eskadroner Ulaner, 4 Eskadroner røde Husarer, 18 Batterier, 36 Pontoner med Tilbehør, 40 store fladbundede Transportbaade, 100 Ammunitionsvogne, betydeligt Train og Reserveheste. I Flensborg Rygte, at Overgangen til Als skal ske inat.

Brigaden Gondrecourt idag marcheret gjennem Kolding. Østerigerne koncentrerede fra Bjerre Herred forbi Fredericia til Kolding. Styrken i Veile c. 4000 Mand; Brød til 10000 Mand bestilt til imorgen i Veile. Ingen Forandring i Troppeopstillingen Viborg, Hobro, Randers.“

S. D. Privatbrev. „Es heisst, dass die Preussen kleine Dampfboote und andere Boote gekauft, dass von allen Theilen Holsteins und Schleswigs alle Boote angeboten sind, um in grosser Anzahl Landungen auf Fühnen und Alsen zu versuchen; während man auf einer Seite Brücken zu schlagen versuchen wird, werden sie mit diesen Bötten anderswo Versuche machen, da sie denken die Aufmerksamkeit sei nur an den gewöhnlichen Landungsstellen. Es muss also überall die grösste Aufmerksamkeit angewendet werden, damit es nicht gehe wie auf Fehmern. Um den Brückenbau zu stören mussten alle Feuerschiffe bereit sein um solche zu vernichten, welche wohl dort vorräthig sein mögen. Durch Altona kommen täglich mehr Truppen durch.“

Endvidere modtog Kommandoen paa Als paa denne Dag følgende Telegram fra Feltpolitiet, indleveret i Mels d. 25. Juni Kl. 11¹⁰ Form.:

„Prinds Carl med Stab skulde i Eftermiddag Kl. 5 over Rødekro komme til Aabenraa, hvor han vilde tage Kvarter hos Bruhn paa Torvet. Efter preussiske Soldaters Udsagn er der i den senere Tid ingen Forandring eller Udvidelse foretaget med Værkerne i Sundevad. Den bekjendte Artilleripark henstod imorges Kl. 9 uforandret; samme Klokkeslet ankom til Rasmussens*) et 6 Pd.'s Batteri, som kjørte ind paa Marken ligeoverfor bemeldte Artilleripark paa høire Side af Veien fra denne Side, og mødte jeg $\frac{1}{4}$ Mil længere henad Veien et Haubitzbatteri (24 Pd.'s); paa høire Side af Veien ved Adsbøl henstod et 6 Pd.'s Batteri. Paa samme Side, umiddelbart før-

*) Antages at betyde „Kosmus Mølle.

end man kommer til Husfogedboligen i Graasten, henstod 70 à 80 Kappeler Fiskerbaade; lige ud for Graasten Slot, hvor den saakaldte Generalkommando endnu havde Kvarter, henstod ligeledes et 6 Pd.'s Batteri, og var et Batteri (formentlig 6 Pd.'s) ankommet til Brobøl igaar. Paa venstre Side af Aabenraa-Graasten Veien ligeoverfor Feldsted Kirke henstod og et Batteri (formentlig et 6 Pd.'s). Kysten fra Sønderborg til Aabenraa skal overalt være stærkt besat. I Aabenraa mente paalidelige Folk, at Alt tydede hen paa, at en eventuel Overgang snarest vilde blive iværksat til Als; navnlig var der givet Ordre til Aflevering af alle Aarer, der fandtes langs Kysten. Dette skulde foregaa i Eftermiddag Kl. 5, og var der gjort den Tilføjelse, at kun saadanne skulde afleveres, som vare tjenlige til Militærbrug. Gjennem Aabenraa var imorges tidlig passeret et større Antal Pontoner, ligesom 30 saadanne henstaa ved Rødekro. Den bekendte Kappeler Skipper Bartels var tilstede i Graasten. Kysten langs Løit, Gjerner og Sønderballe Strand var i Eftermiddag ubesat, men var Kvarter for en større Tropestyrke rekvireret i Løit, ligesom der ved Sønderballe Strand var rekvireret 2 Vagtstuer. Infanteristyrken i Sundeved var det ikke muligt at faae oplyst, men var saavel igaar som idag større Afdelinger passerede gennem Graasten.“ —

Det Indtryk disse Efterretninger give, er nærmest det, at saavel Als som Fyen ere truede, og, som senere vil blive viist, var det Fjendens oprindelige Tanke strax ved Vaabenhvilens Udløb at foretage en Overgang saavel til Als som til Fyen. Baade spille i alle Beretninger en stor Rolle; Tanken om at slaa Bro afvises.

De sidst anførte Meddelelser synes at tyde paa, at en Overgang til Als er nær forestaaende; Efterretningen om, at Prinds Friedrich Carl, de allierede Armeers Overgeneral (se nedenfor), ventes til Aabenraa, kan, hvis den bekræfter sig, tyde paa vigtigere forestaaende Begivenheder paa denne Krigsskueplads. —

Forholdene paa
fjendtlig Side
under Vaaben-
hvilen.

Ved den allierede Hær indtraadte kort efter Vaabenhvilens Begyndelse en Forandring i Overkommandoen, idet General Wrangel d. 18. Mai blev kaldt tilbage paa Grund af sin høie Alder, og Prinds Friedrich Carl, først foreløbigt og fra d. 24. Juni definitivt, overtog Stillingen som Overgeneral. Kommandoen over I. preussiske Korps overdroges til General Herwarth v. Bittenfeld, tidligere Kommandør for VII. preussiske Korps, — over II. Korps til Kronprindsen af Preussen. General v. d. Mülbe blev som Divisionsgeneral afløst af Generallieutenant v. Plonski.

Ogsaa i den østerrigske Hær foregik nogle Personalforandringer.

Befalingen over Brigaden *Dormus* overgik til Generalmajor v. *Kalik*, over Brigaden *Gondrecourt* til Generalmajor v. *Piret*.

I. preussiske Korps indtog ved Vaabenhvilens Begyndelse et udstrakt Kantonnement i Hertugdømmet Slesvig med Undtagelse af *Haderslev*, *Tønder* og *Løgumkloster* Amter; i *Sundeved* forblev kun en *Infanteribataillon*, en *Pionerbataillon* og *Fæstningsartilleriet*.

II. Korps lagdes i Amterne *Ringkjøbing*, *Veile*, *Ribe*, *Haderslev*, *Tønder* og *Løgumkloster*.

III. Korps fik en ny *Troppeinddeling*, hvorefter *Avantgarden* under General *Grev Münster* kom til at bestaa af Brigaderne *Bornstedt* og *Flies* med 3 *Batterier*, *Groset* kom til at bestaa af *Divisionen Mülbe*, *Reserven* af Brigaden *Kamienski* med 7. *Dragonregiment* og et *Batteri*. *Avantgarden* belagde *Aalborg* og *Viborg* Amter, *Groset* *Randers* Amt, *Reserven* *Aarhus* og *Skanderborg* Amter. *Korpskvarteret* forblev i *Aarhus*.

De *Allieredes Overkommando* gik til *Horsens*.

Forvaltningen af *Jylland* overdroges d. 24. *Juni* til III. *Korps*, eftersom *Tanken* var strax ved *Vaabenhvilens Udløb* at lægge et kraftigt *Tryk* paa *Jylland* og derved formindske *Krigsomkostningerne* for de *Allierede*.

Efterat der i den første *Del* af *Mai* var blevet truffet en *Overenskomst* om gjensidig at frigive *invalide Underofficerer* og *Menige*, fremsatte de *Allieredes Overkommando* d. 24. *Mai* et *Forslag* om at udvexle samtlige i dansk *Fangenskab* værende *Mandskaber* af den *allierede Hær*, saavel som de i *Kjøbenhavn* værende 46 *Søfolk* af den *preussiske Handelsmarine*. *Krigsministeriet* indvilgede d. 1. *Juni* i denne *Udvexling*, forsaavidt den angik *Krigsfangerne* af den *allierede Arme*e, men henstillede til de *Allieredes Overkommando*, hvorvidt denne vilde gaa ind paa, at den foreslaaede *Udvexling* af *Søfolk* udførtes paa den *Maade*, at *Skibskapitainerne* udvexledes mod *Kapitainer* eller *Lieutenanter* og *Styrmændene* mod *Lieutenanter*. De *Allieredes Overkommando* svarede d. 9. *Juni*, at den omtalte *Udvexling* af *Soldater* kunde finde *Sted* i *Sundeved* paa en *Dag*, som nærmere skulde blive fastsat; derimod maatte man afvente *høiere Befaling*, forinden der kunde tages *Bestemmelse* angaaende *Udvexlingen* af *Matroserne*. D. 25. *Juni* modtog *Overkommandoen* en *Skrivelse* af 24. fra de *Allieredes Overkommando*, hvori det foresloges at udvexle 44 *tydske Matroser* mod et tilsvarende *Antal danske Soldater*, men der udtaltes *Intet* om, hvorvidt man vilde gaa ind paa at udvexle *fangne danske Officerer* mod

Udvexling af
Krigsfanger.

Skibskapitainer og Styrmand. Paa Overkommandoens Indstilling nægtede derefter Krigsministeriet at udvexle Matroserne.

Det meddeltes derefter de Allieredes Overkommando, at da af den danske Overkommandos Forslag ikkun Udvekslingen af Krigsfanger ubetinget var bleven modtaget, idet Forslaget om Udveksling af Skibskapitainer, Styrmand og Matroser ikke i sin Helhed var modtaget, saae man sig ikke i Stand til at frigive de 44 preussiske Matroser, som de Allieredes Overkommando havde ønsket udvexlede.

Paa vor Side var man saaledes rede til at udvexle 6 Underofficerer, 4 Trompetere, 1 Hornist, 24 Gefreitere og 93 Menige imod 9 Underofficerer, 1 Gendarm, 1 Spillemand, 24 Underkorporaler og 93 Menige. Udvekslingen skulde foregaa ved Brohuset i Sundeved d. 30. Juni.

Fangerne afgik d. 29. fra Kjøbenhavn under Eskorte af Husarer og skulde over Korsør overføres til Als, men da Efterretning om Tabet af Als indløb, bleve de holdte tilbage i Korsør. Udvekslingen foregik derefter d. 5. Juli ved Sønderborg Brohoved.

Forhandlinger
paa Konferencen
i London under
Vaabenhvilen.

Strax efter Afslutningen af Vaabenhvilen skred Konferencen i London til sin Hovedopgave, at søge at finde Midler til Gjenoprettelse af Freden. Allerede Forhandlingerne paa de første Møder, d. 12. og 17. Mai, varslede dog ikke godt for den danske Sag. Medens vor Regjering ikke havde ophørt at forudsætte, at Aftalerne af 1851—52 vilde danne Grundlaget for Forhandlingerne, og at der paa dette Grundlag maatte skabes en politisk Organisation for Hertugdømmerne, som sikrede ethvert af dem den Uafhængighed og Autonomi, som med Rette tilkom dem, erklærede Grev Bernstorff i Mødet d. 12. Mai, at de tyske Magter betragtede Forhandlingens Terrain fuldstændig frit for enhver Begrændsning, som kunde følge af Forpligtelser, der maatte have bestaaet før Krigen mellem deres Regjeringer og Danmark, og fremkom i Mødet d. 17. med Fordring paa Hertugdømmernes fuldstændige politiske Uafhængighed og deres næie Forening ved fælles Institutioner. Arvespørgsmaalet blev vel foreløbigt holdt aabent fra Preussens og Østerrigs Side; men Forbundets Repræsentant udtalte sig allerede da bestemt imod enhver Forbindelse mellem Hertugdømmerne og Danmark. Da de danske Befuldmægtigede erklærede Forslaget om Hertugdømmernes næie Forening og politiske Uafhængighed for aldeles uantageligt, selv om det

tydske Forbund anerkjendte Kongen af Danmarks Arverettighed, medens paa den anden Side Grev Bernstorff bestemt vægrede sig ved at forhandle paa Grundlag af Aftalerne af 1851—52, endte Mødet, uden at et Resultat opnaaedes. De neutrale Magters Befuldmægtigede havde i disse Møder gjentagende udtalt sig mod de tydske Forslag og navnlig stærkt bestridt Tydsklands Berettigelse til at løssige sig fra Londonnertraktaten.

Ingen af disse Magter var dog villig til om fornødent med Vaabenmagt at opretholde denne Traktat, og i Mellemtiden til Konferencens næste Møde, som fastsattes til d. 28. Mai, indtraadte der et Omslag i Englands Optræden med Hensyn til Traktaten, et Omslag, der antoges at hidrøre fra vor Regjerings Utilbøielighed til at gaa ind paa en Personalunion mellem Kongeriget og Hertugdømmerne, den Udvei, hvorved efter saavel den storbritanniske som den russiske Regjerings Mening det danske Monarkis Integritet under de givne Forhold alene vilde kunne bevares. England besluttede sig til at opgive Londonnertraktaten og at foreslaa Holstens, Lauenburgs og det sydlige Slesvigs Adskillelse fra det danske Monarki, saaledes at de adskilte Landsdele selv skulde samtykke i deres fremtidige Skjæbne, et Forslag, som ogsaa billigedes af Frankrig, — der ikke saae nogen heldig Løsning i Personalunionen — og som ogsaa haabedes at ville tilfredsstille det tydske Forbund. Østerrig, der havde været stemt for Personalunionen, i den sidste Tid endog saaledes, at hele Danmark skulde indtræde i Forbundsforhold til Tydskland, opgav denne Tanke og sluttede sig til Preussen, der ansaa det formaalstjenligt at handle i Overensstemmelse med Forbundet.

I Konferencens Møde d. 28. fremkom derfor de tydske Befuldmægtigede med Forslag om Hertugdømmerne Slesvig og Holstens fuldstændige Adskillelse fra Danmark og Forening til en Stat under Arveprindsen af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburgs Souverænitæt, medens Lord Russell fremkom med sit Forslag om Holstens og Lauenburgs samt den sydlige Del af Slesvigs Adskillelse fra Danmark, idet han foreslog en Grændselinie ikke nordligere end fra Sliens Munding og langs Dannevirkelinien; han fremhævede det som nødvendigt, at det tydske Forbund ikke oprettede Fæstninger paa det af Danmark afstaaede Territorium, at de adskilte Landsdeles fremtidige Vilkaar ikke ordnedes uden deres eget Samtykke, og ansaa det for retfærdigt, saafremt Kongen af Danmark vilde give sit Samtykke til de forlangte territoriale Afstaaelser, at hans Kongeriges Uafhængighed da garanteredes af de europæiske Stormagter. Forslaget støttedes af

Frankrigs Befuldmægtigede, ligesom ogsaa Ruslands og Sverig-Norges Befuldmægtigede ikke udtalte sig imod en saadan Løsning af Spørgsmaalet, saafremt Kongen af Danmark maatte bifalde Forslaget som Grundlag for en Fredslutning. De tyske Befuldmægtigede, hvis Forslag saavel fra Danmarks som fra de neutrale Magters Side mødte bestemt Indsigelse, stillede sig ikke ligefremt afvisende med Hensyn til Lord Russells Forslag; Grev Bernstorff bemærkede dog, at den foreslaaede Grændselinie ikke vilde opfylde Hensigten, da Hovedgrunden til Klage hos den største Del af Slesvigs Befolkning vilde vedblive at bestaa, og at de tyske Befuldmægtigede maatte forbeholde deres Regeringer at gjøre Modforslag i saa Henseende; han tilføiede, at de tyske Magter sandsynligvis vilde være tilbøielige til at betragte Hertugdømmet Lauenburg, til hvilket den danske Krones Adkomster vare mindre tvivlsomme, som en Kompensationsgjenstand for en Del af det nordlige Slesvig. De danske Befuldmægtigede vilde for Øieblikket ikke udtale sig om Lord Russells Forslag, da det fjernede sig fra Londonertraktatens Princip, men lovede at bringe det til deres Regerings Kundskab.

I den danske Regering herskede der modstaaende Meninger med Hensyn til Forslaget, der kraftigt støttedes af de i Kjøbenhavn værende neutrale Magters Gesandter, og det lykkedes kun at tilveiebringe Enighed derved, at man antog Forslaget som et Ultimatum. I Mødet d. 2. Juni afgav Kammerherre Quaade derfor følgende Erklæring:

„Da den nuværende Konge af Danmark paa den Tid, da Londonertraktaten blev afsluttet, modtog det paa ham faldne Valg til eventuelt at succedere den da regjerende Konge, havde Hs. Majestæts Beslutning til første og afgjørende Motiv det faste Haab, at Europa vilde vide at opretholde det, som det havde anerkjendt og fastsat ved denne høitidelige Traktat. Hs. Majestæt vilde ikke ved at vægre sig lægge nogen Hindring i Veien for, at det danske Monarkis Integritet fik et yderligere Pant paa Varighed, og han vidste, takket være de af de Berettigede gjorte Renunciationer og Offre, at han ikke krænkede Nogens Rettigheder ved at modtage det Tilbud, som man havde gjort ham.

Siden den Tid have Sagerne forandret sig, og Hs. Majestæt har maattet friste en af de haardeste Skuffelser. Trods sine egne og sit hengivne Folks Anstrængelser — hans eneste Støtte til at gennemføre et Værk, hvortil næsten hele Europa havde medvirket — har

Hs. Majestæt maattet tage den Mulighed under Overveielse, at hans Forhaabninger ikke ville blive virkeliggjorte.

Dersom dette skulde blive Tilfældet, dersom Europas Magter virkelig ville opgive Londonertraktaten, vil Hs. Majestæt for at forebygge en Gjenoptagelse af Fjendtlighederne ikke modsætte sig en territorial Afstaaelse, dog kun under Forudsætning af, at Allerhøist-samme derved ikke blot opnaar Fred, men ogsaa en uafhængig og fuldkommen autonom Tilværelse for det, der vil blive tilovers af hans Stater, og paa den Betingelse, at de afstaaede Landsdeles fremtidige Skjæbne ikke bliver fastsat uden deres Samtykke.

Den danske Regjering modtager derfor i Principet det af Lord Russell i det forrige Møde fremsatte Forslag til Gjenoprettelse af Freden mellem Danmark og de to tyske Stormagter. Men for at den Fred, som vi inderlig attraa, kan medføre en virkelig Fredstilstand, maa den i alle Henseender være egnet til at sikke Danmark den Uafhængighed, som med Rette tilkommer det, den politiske Uafhængighed, som Londonertraktaten skulde garantere det, og for hvis Bevarelse det danske Folk ikke har taget i Betænkning ene at indlade sig i en blodig Kamp med Kræfter, der vare dets egne langt overlegne.

De danske Befuldmægtigede maa derfor allerede nu bemærke, at der for de Offre, som man vil paalægge Danmark, gives Grændser, som den danske Regjering ikke vil kunne overskride.

Saaledes er Danmarks nye Grændse et Livsspørgsmaal for dette Land. Det behøver en Grændse, som tager Hensyn til dets militære og kommercielle Interesser, og denne Grændse maa omgjørdes med tilstrækkelige Garantier.

Der er et andet Punkt, med Hensyn til hvilket den danske Regjering forbeholder sig sin fulde Frihed.

Det er kun paa ganske særlige Betingelser, at Hs. Majestæt Kongen af Danmark vil samtykke i Afstaaelsen af Hertugdømmet Lauenburg. Dette Land blev i sin Tid erhvervet af Kongen af Danmark til Bytte for en Del af Pommern, for at tjene til Vederlag for Kongeriget Norge, der blev offret for Gjenoprettelsen af Freden i Europa, og det er i det Væsentlige fremmed for den Strid, der har fremkaldt den nuværende Krig.

Sluttelig maa de danske Befuldmægtigede hævde for deres Regjering fuld Frihed til atter at indtage den Stilling, som den uforanderlig har fastholdt indtil dette Øieblik, nemlig paa Grundlag af Londonertraktaten, saasomt den ser, at den foreløbige og betingelsesvise Op-

givelse af denne Stilling ikke fører til en retfærdig og billig Ordning, der er skikket til at træde i Stedet for Bestemmelserne i hin Traktat.“

Baron Brunnow erklærede, at han paa Ruslands Vegne var bemyndiget til at tiltræde Lord Russells Forslag, der ogsaa paa Sverig-Norges Vegne tiltraadtes af Grev Wachtmeister, idet denne udtrykkeligt tilføiede, at det var ham paalagt ikke at støtte nogen Grændselinie, der gik nordligere end den her foreslaaede.

De tyske Befuldmægtigede forelagde ikke strax deres i forrige Møde bebudede Modforslag, men reiste først Spørgsmaalet om en Forlængelse af Vaabenhvilen. Paa yderligere Opfordring udtalte dog Grev Bernstorff, at deres Instruktioner bemyndigede dem til at foreslaa en Grændselinie, der vilde være at drage mellem Aabenraa og Tønder, et Forslag, som Kammerherre Quaaade imidlertid, støttet af de neutrale Magters Befuldmægtigede, paa det Bestemteste afviste. Opfordret af Lord Russell til at foreslaa en Grændselinie, foreslog derefter Kammerherre Quaaade en Linie, der vilde være at drage S. for Ekernførde og Byen Slesvig langs med Dannevirkelinien til Frederikstad.

Under den videre Forhandling udtalte Grev Bernstorff, at han vel ikke var bemyndiget til at foreslaa nogen anden Linie end den af ham nævnte fra Aabenraa, men at han og de andre tyske Befuldmægtigede dog vilde være villige til at anbefale deres Regjeringer at gaa ind paa en Linie, som skulde udgaa fra Flensborg Fjord N. for Flensborg og ende ved Høier, gaaende Nord om Tønder, og som skulde indbefatte de frisiske Øer i den Del af Hertugdømmet, som skulde forenes med Tydskland. Ogsaa denne Linie blev imidlertid fra de danske Befuldmægtigedes Side ubetinget forkastet.

Heller ikke om en Forlængelse af Vaabenhvilen syntes der at skulle opnaas Enighed, da de tyske Befuldmægtigede vel vare bemyndigede til at gaa ind paa en Forlængelse, men skulde fordre, at denne Forlængelse ikke begrænsedes af en forud fastsat Termin, men af en Opsigelsesfrist af 4 Uger, medens de danske Befuldmægtigede kun vare bemyndigede til at gaa ind paa en kortvarig Forlængelse, og dette endda kun, naar der var Sandsynlighed for en fredelig Løsning. Efter en Ordstrid om, hvorvidt Betingelserne for Vaabenhvilen vare blevne overholdte, lovede dog de danske Befuldmægtigede at anbefale deres Regjering at tage Spørgsmaalet om Vaabenhvilens Forlængelse under nærmere Overveielse.

Efter de neutrale Magters indtrængende Opfordring gav den danske Regjering sine Befuldmægtigede i London Instruktion om at samtykke i en Forlængelse af Vaabenhvilen paa 14 Dage, forsaavidt

de erholdt Sikkerhed for, at det engelske Kabinet ufravigelig vilde fastholde det af Lord Russell i Mødet d. 28. Mai fremsatte Fredsforslag. Da de danske Befuldmægtigede gjorde Lord Russell bekendt med denne Instruktion, lovede han ikke at ville understøtte noget Forslag, der var ugunstigere for Danmark end det af ham foreslaaede, medmindre den danske Regjering løste ham fra hans Forpligtelse, og i Konferencens 8. Møde d. 6. Juni afgav Kammerherre Quaae derpaa den Erklæring, at det danske Kabinet trods dets Utilbøielighed til at forlænge Vaabenhvilen, medmindre der var Sandsynlighed for en fredelig Løsning, samtykkede i en Forlængelse paa 14 Dage paa Betingelse af, at Vaabenhvilens Bestemmelser udførtes paa en loyal Maade. Grev Bernstorff erklærede først, at de preussiske Befuldmægtigede ikke vilde kunne gaa ind paa en saa kortvarig Forlængelse af Vaabenhvilen, men gav dog tilsidst efter for de indtrængende Opfordringer, der rettedes til ham af de neutrale Magters Befuldmægtigede, og lovede at anbefale Forslaget om en 14 Dages Forlængelse af Vaabenhvilen til den preussiske Regjering.

I et Møde d. 9. Juni meddelte derefter Grev Bernstorff, at Østerrig og Preussen gik ind paa en Forlængelse af Vaabenhvilen paa 14 Dage, men erklærede derhos, at en Gjenaabning af Fjendtlighederne efter dennes Udløb kun vilde kunne undgaas derved, at en Fred til den Tid var sikkert eller en Vaabenstilstand af længere Varighed afsluttet paa Betingelser, der ikke tillode nogen vilkaarlig Fortolkning. En heftig Ordstrid mellem de krigsførende Magters Befuldmægtigede, fremkaldt ved gjensidige Beskyldninger for ikke at have overholdt Vaabenhvilens Betingelser, foranledigede Nedsættelsen af en særlig Kommission, bestaaende af Fyrst la Tour d'Auvergne, Kammerherre Quaae og Geheimeraad Balan til Ordning af de opstaaede Stridsspørgsmaal med Hensyn til Udførelsen af Vaabenhvilen. Den derefter fulgte Forhandling for at søge at komme til Enighed angaaende Grændsespørgsmaalet blev derimod uden Resultat. Kammerherre Quaae udtalte, at den danske Regjering antog den foreslaaede Linie fra Sliens Munding langs Dannevirkelinien til Frederikstad, og Lord Russell erklærede, at denne Linie syntes ham at opfylde de Betingelser, som Konferencen havde for Øie; men Grev Bernstorff holdt fast ved den Grændselinie, som de tydske Befuldmægtigede havde lovet at ville anbefale deres Regjering, og som syntes ham ikke alene at maatte kunne tilfredsstille Danmark i militær Henseende, men ogsaa at dele Nationaliteterne bedre end enhver anden Linie. — Det næste Møde fastsattes til d. 18. Juni.

Den ringe Udsigt der var til at tilveiebringe Enighed om Grændselinien havde imidlertid givet Anledning til særlige Forhandlinger mellem Stormagterne for at opnaa en Løsning af Spørgsmaalet. Den engelske Regjering havde foreslaaet Frankrig i Fællesskab at give en Garanti for Silinien ved en Erklæring til Tydskland om, at hvis denne Linie ikke blev antaget, vilde England og Frankrig yde Danmark væbnet Hjælp; men da den franske Regjering forudsaa, at en saadan Demonstration let vilde føre til en Krig med de tydske Magter, der følte sig styrkede ved den Tilnærmelse, som netop paa denne Tid vistest dem fra Ruslands Side, stillede den som Betingelse for sin Medvirkning et bestemt Tilsagn fra England om væbnet Bistand, saafremt det skulde komme til Krig. Herpaa vilde den engelske Regjering imidlertid ikke indlade sig, og saaledes glippede Haabet om en energisk Samvirken af Vestmagterne, hvorved Danmark muligen kunde have opnaaet en taalelig Ordning af Stridsspørgsmaalet. Imidlertid opgave de neutrale Magter ikke ganske deres Bestræbelser for en Ordning paa Basis af Slesvigs Deling. I et privat Møde havde Baron Brunnow fremsat et nyt Forslag, der var forskjelligt fra det engelske, af Danmark antagne Forslag især deri, at Delingslinien foreløbigt lodes uafgjort og først senere skulde fastsættes i Konferencen; dette Forslag kom dog ikke frem paa Konferencen, da det mødte Modstand fra dansk Side, hvorefter Baron Brunnow støttede et Forslag, som Lord Russell trods det de danske Befuldmægtigede givne Tilsagn havde besluttet sig til at fremsætte, nemlig om at Stridsspørgsmaalet skulde afgjøres ved Voldgift.

I Konferencens Møde d. 18. Juni fremkom først de preussiske Befuldmægtigede med Fordring om, at Hertugdømmet Slesvigs Indvaanere skulde adspørges med Hensyn til deres fremtidige Skjæbne, et Forslag, som støttedes af det tydske Forbunds Repræsentant, men kun betingelsesvis af Østerrigs Befuldmægtigede. De danske Befuldmægtigede hævdede, at en Afstemning af Beboerne kun burde finde Sted i den Del af Hertugdømmet, som muligen skulde afstaas, medens Baron Brunnow bestemt udtalte sig mod enhver Afstemning og Fyrst la Tour d'Auvergne fandt, at man burde nøies med at adspørge Beboerne i de blandede Distrikter. En Bemærkning af Kammerherre Quaaede om, at den danske Regjering i den d. 2. Juni afgivne Erklæring havde forbeholdt sig fuldstændig Frihed til om fornødent atter at indtage sin Stilling paa Londonerprotokollens Grundlag, gav Grev Bernstorff Anledning til at oplæse en Erklæring om, at den preussiske Regjering betragtede sig som fuldkommen fri for alle Forplig-

telser, som kunde afledes fra Londonertraktaten, hvilket dog mødte stærk Modsigelse navnlig fra de engelske Befuldmægtigedes Side. — Efterat Baron Brunnow havde slaaet fast, at det preussiske Forslag ikke havde fundet Tilslutning, opfordrede han Lord Russell til at fremkomme med en Kombination, som kunde være egnet til at lette en ønskelig Afgjørelse, hvorefter Lorden oplæste følgende Forslag:

„Flere Uger ere gaaede, siden vi traadte sammen til en Konference. Den sidste Vaabenhvile er kun afsluttet for et Tidsrum af 14 Dage og vil udløbe d. 26. d. M.

Men hvor overhængende Faren end er for et Gjenudbrud af Krigen, kan man dog ikke sige, at vi ikke have gjort noget Fremskridt med Hensyn til Gjenoprettelsen af Freden. De Forslag, som jeg har gjort i Mødet d. 28. Mai, og som have opnaaet de neutrale Magters foreløbige Samtykke, ere blevne antagne af Danmark næsten i de samme Udtryk, som jeg har benyttet mig af, og i deres Princip af de krigsførende tyske Magter. Idet de gave deres Samtykke til Afstaaelsen af Hertugdømmerne Holsten og Lauenburg og til en Deling af Slesvig, have de danske Befuldmægtigede forlangt, at Delingslinien skulde drages S. for Ekerfærde og Byen Slesvig, følgende Dannevirkelinien til Frederikstad. De tyske Befuldmægtigede have foreslaaet Antagelsen af en Demarkationslinie, som skulde gaa ud fra Aabenraa og ende ved Tønder-Høier. Tvistens Hovedpunkt er altsaa indskrænket til Grændser, som ikke udelukke Haabet om en Tilnærmelse.

Saalænge alvorlige Interesser saavel som Tydslands og Danmarks Ære syntes at afhænge af Kampen, kunde man ikke anvende det af Lord Clarendon paa Kongressen i Paris 1856 fremsatte Forslag, der opnaaede Østerrigs, Frankrigs, Preussens, Ruslands og Tyrkiets Tilslutning og senere er blevet antaget af alle Hovedmagter, og som udtrykte det Ønske, at Stater, mellem hvilke der opstod en alvorlig Uenighed, skulde paakalde en venskabelig Magts bona officia, inden de grebe til Vaaben.

Men nu, da Hovedstridspunktet er blevet indskrænket til at drage en Grændselinie nogle Mile mere eller mindre mod Nord, da de to krigsførende Parter med Glands have hævdet deres Vaabens Ære, og da Fjendtlighedernes Gjenoptagelse vilde fremkalde en ny Række af Ulykker, der vilde være smertelige for Menneskeheden og lidet værdige for vort Aarhundredes Civilisation, tro Storbritanniens Befuldmægtigede at opfylde en hellig Pligt ved at foreslaa de krigsførende Magter, det er Østerrig, Preussen og Danmark, at appellere til en venskabelig Magt, for at der kan blive fastsat en Grændselinie, som

hverken maatte gaa S. for den af Danmark angivne eller N. for den af de tyske Befuldmægtigede betegnede Linie.⁴

Forslaget modtoges gunstigt af de neutrale Magters Repræsentanter, og de krigsførende Magters Befuldmægtigede lovede at bringe det til deres Regeringers Kundskab; ikkun Friherre Beust udtalte sig imod det. Da det fra flere Sider fremhævedes, at en Forlængelse af Vaabenhvilen eller en Vaabenstilstand vilde være nødvendig, afgav Geheimeraad Balan en Erklæring om, at Preussen var villig til at gaa ind paa en Vaabenstilstand paa de i Konferencens Møde d. 4. Mai foreslaaede Betingelser, men saaledes, at den afsluttedes paa 6 Maaneder med 1 Maanedes Opsigelsesfrist. Slutningen af Mødet optoges af en Diskussion om de opstaaede Stridsspørgsmaal angaaende Udførelsen af Vaabenhvilen samt Blokadens Iværksættelse, hvilket sidste Spørgsmaal gav Grev Bernstorff Anledning til at fremkomme med en Erklæring om, at den preussiske Regjering, hvis Danmark ved en Fornyelse af Blokaden ikke nøiagtigt vilde iagttage Bestemmelserne i Pariser-Deklarationen af 16. April 1856 angaaende en effektiv Blokade, heller ikke længer vilde kunne betragte sig som forpligtet til at iagttage de andre Bestemmelser i hin Deklaration ligeoverfor Danmark, en Erklæring, som fremkaldte levende Indsigelser saavel fra de danske Befuldmægtigede som fra Baron Brunnow og Lord Clarendon.

I Kjøbenhavn var der inden de sidst skildrede Forhandlinger udbrudt en Ministerkrise. Hs. Majestæt Kongens Betænkelighed ved at give sit Minde til en Politik, der tog Afstand fra enhver Tanke om en Personalunion, var efterhaanden traadt stærkere og stærkere frem og havde navnlig efter Gesandten ved det russiske Hof, Geheimekonferentsraad, Baron O. Plessens Ankomst til Kjøbenhavn og efter Modtagelsen af en Skrivelse fra Baron Brunnow, der overrakte Hs. Majestæt i Statsraadet d. 16. Juni, givet Anledning til, at Biskop Monrad indgav sin Dimission. En nærmere Overveielse af den hele Stilling — den ringe Sandsynlighed for under de givne Forhold og overfor Preussens tydeligt fremtrædende Attraa efter en Landerhvervelse at kunne opnaa den ønskede Løsning saavel som den udprægede Folkestemning herhjemme imod enhver Tanke om Personalunionen, som i en almindelig udbredt Adresse, betegnedes ensbetydende med Slesvigs Tab — bevirkede, at Baron Plessen opgav Forsøget paa at danne et andet Ministerium, og Krisen endte med, at Biskop Monrad tog sin Dimission tilbage. Af vore Befuldmægtigede i London havde saavel Kammerherre Quaade som Etatsraad Krieger anbefalet, om end kun betingelsesvis, at gaa ind paa Forslaget, hvorimod

Kammerherre Bille bestemt fraraadede enhver yderligere Indrømmelse af Landsafstaaelse.

For det danske Kabinet maatte det være af afgjørende Betydning med Hensyn til dets Stilling til Voldgiftsforslaget, at Kabinettet følte sig bundet ligeoverfor Hs. Majestæt Kongen derved, at Lord Russells Forslag af 28. Mai kun var blevet antaget som et Ultimatum, som det yderste Skridt, man vilde gaa i Retning af en Landsafstaaelse. Det var vel at forudse, at et Afslag vilde hidføre en Fortsættelse af Krigen, men hvor betænkeligt dette end var, synes det dog, som om den efter Fredericias Rømning og Hovedhærens forestaaende Koncentration paa Fyen fremkaldte militære Situation ikke er forekommen Ministeriet helt ugunstig. Dertil kom, at den Overbevisning endnu ikke var helt opgivet af det danske Kabinet og uheldigvis fik en tilsyneladende Stadfæstelse ved en Henvendelse af den engelske Gesandt, Sir Augustus Paget til Hs. Maj. Kongen, at, naar man gik til Krig, vilde det engelske Folk ikke tilstede, at nogen Regjering blev ved Roret, uden at den ved at yde os Bistand værnede om dens egne Løfter og Tilsagn, at det saa at sige var nødvendigt for England at føre Krig, for at ikke hele den engelske Indflydelse skulde gaa tabt. I et Statsraadmøde d. 21. Juni blev det derfor besluttet at afvise Voldgiftsforslaget; ikkun Krigsministeren, Oberstlieutenant Reich, var afgjort stemt for Antagelsen af Forslaget.

I Konferencens 11. Møde, d. 22. Juni, udtalte først Grev Bernstorff, at de to tyske Magters Befuldmægtigede vare bemyndigede til i Østerrigs og Preussens Navn at erklære, at de vare rede til at modtage Mægling af en neutral Magt, som ikke var repræsenteret paa Konferencen, dog paa Betingelse af, at deres Vaabenstilstandsforslag blev modtaget; de vilde imidlertid ikke forud forpligte sig til at betragte sig bundne til det Skjøn, den mæglende Magt afgav, da Omstændighederne ikke tillode dem at modtage en Voldgiftskjendelse.

Derefter afgav Kammerherre Quaa de følgende Erklæring:

„I Mødet d. 18. Juni har Lord Russell med særligt Hensyn til den paa Pariserkongressen d. 14. April 1856 undertegnede Protokol, foreslaaet de her repræsenterede krigsførende Magter at appellere til en venskabelig Magt for at faae en Grændselinie draget i Hertugdømmet Slesvig, hvilken Linie ikke maatte gaa sydligere end den af Danmark angivne S. for Byerne Ekernførde og Slesvig langs med Dannevirke til Frederikstad og ikke nordligere end den af de østerrigske og preussiske Befuldmægtigede foreslaaede S. for Aabenraa til Tønder-Høier.

Dette Forslag er grundet paa den Tanke, at Danmark skulde have samtykket i det almindelige Princip om en Deling af Slesvig, saa at

det kun dreiede sig om at drage Grændselinien, i hvilket Tilfælde det vilde være af ringe Betydning, om denne Linie blev draget nogle Mile længere mod Nord eller Syd.

Den danske Regjering beklager oprigtigt, at Hds. britiske Majestæts Regjering, meget imod dens Forventning, i denne Henseende har villet opgive sit eget Forslag af 28. Mai, som allerede krævede saa store Offre af Danmark, og som vi ikke havde Grund til at tro, at den engelske Regjering vilde fravige for at foreslaa os endnu betydeligere Offre.

Den danske Regjering opfatter Forslaget af 28. Mai som bestaaende af en Række indbyrdes nøie sammenknyttede Bestemmelser, enhver af en væsentlig Betydning; og det er netop i Betragtning af disse Bestemmelers Konnexitet, at Danmark har kunnet tiltræde selve Forslaget.

Den danske Regjering kan derfor ikke indrømme, at Grændse-spørgsmaalet særligt egner sig til at behandles paa en anden Maade end de andre Punkter. som ere uundgaelige til en definitiv Løsning; og det er den ligesaa umuligt at erkjende, at der ikke skulde være en reel og principiel Forskjel, men kun en Forskjel af et lidt større eller mindre Landomraade mellem den ved Forslaget af 28. Mai tilsignede Linie og den Linie, der eventuelt vilde blive Følgen af det Forslag, som er blevet stillet d. 18. Juni. Der er aabenbart en meget væsentlig Principforskjel mellem de to Forslag.

Endakjendt det første opgiver den gamle Grændse mellem Danmark og Tydskland, tager det dog Hensyn til de strategiske og kommercielle Forhold, som ikke synes at burde tabes af Sigte, naar det dreier sig om at fastsætte en Stats Grændse; det anerkjender navnlig de moralske Betingelser, der ere væsentlig nødvendige for Bestyrelsen for de Landsdele, hvis Afstaaelse man ikke har fordret af Kongen af Danmark.

Men hvad Forslaget af 18. Juni angaar, har den danske Regjering forgjæves deri søgt et virkeligt Princip. Den sydligste og den nordligste Del af Hertugdømmet Slesvig udskilles først af dette Land ved to Demarkationslinier, og hvor drages disse Linier?

Den Kjendsgjerning, at de danske Befuldmægtigede have tiltraadt Forslaget af 28. Mai i Udtryk, der næsten ere identiske med Forslagets egne Ord, medens de tyske Befuldmægtigede have foreslaaet en Demarkationslinie, der fjerner sig saa meget som muligt fra den engelske Linie, denne Kjendsgjerning bliver nu vendt imod Danmark. Forslaget af 18. Juni tager den danske og den østerrigsk-preussiske Linie og

overlader til en Voldgift at raade over hele Landet mellem de to valgte Linier, det vil sige, over den betydeligste Del af Hertugdømmet Slesvig, der i Aarhundreder har staaet under den danske Krone, uden at der er angivet noget Princip, hvorefter Voldgiftsmanden skulde lade sig lede.

Paa en Tid, da Stridens Gjenstand endnu var urørt, da de tyske Magter paastode, at Kongen af Danmark havde krænket indgaaede Forpligtelser, paa den Tid udtalte den danske Regjering, overbevist om, at den aldrig havde villet andet end, hvad der var retfærdigt, og ihukommende sin Tiltrædelse til det ved Pariserdeklarationen af 1856 opstillede Princip, Ønsket om en Undersøgelse og en Løsning af det omtvistede Spørgsmaal i Overensstemmelse med Aanden i dette Princip; men efter Alt, hvad der er foregaaet siden den Tid, indser den ikke, at Pariserprotokollens Princip kan anføres til Gunst for det af den engelske Regjering nu gjorte Forslag, og under disse Omstændigheder finder den det til sin store Beklagelse umuligt at give sit Samtykke til dette Forslag.“

Da Lord Russel beklagede sig over de lidet imødekommende Svar fra de krigsførende Magters Befuldmægtigede, søgte Grev Bernstorff at give det Skin af, at de tyske Magter ikke havde forkastet det engelske Forslag, idet han paastod, at de havde modtaget det i Pariserdeklarationens Aand, en Opfattelse, som Lord Russell dog kun forsaavidt gik ind paa, at han betegnede Forslaget som forkastet af Danmark og ikke antaget af de allierede Magter. Endnu et Forsøg gjordes fra den franske Befuldmægtigede, Fyrst la Tour d'Auvergne's Side, idet han fremkom med en Henstilling fra den franske Regjering, som gik ud paa, at der i de omtvistede Dele af Hertugdømmet Slesvig skulde foretages en Afstemning i Kommunerne, der skulde være afgjørende, idet en Grændseregulering blev forbeholdt; fra engelsk Side blev Forslaget tiltraadt, „hvis den danske Regjering troede at kunne tiltræde det.“ Grev Bernstorff tog paa Preussens Vegne dette Forslag ad referendum, medens den østerrigske Befuldmægtigede, Grev Apponyi, erklærede, at han efter sine Instruktioner ikke troede sig bemyndiget til at tiltræde det; Friherre Beust erklærede sig paa det tyske Forbunds Vegne i det Hele taget gunstigt for det. Fra dansk Side afgaves af Kammerherre Quaade den Erklæring, at Forslaget ikke kunde tages ad referendum, og at de Instruktioner, hvormed han var forsynet, forbøde ham at samtykke i nogensomhelst anden Linie end den, som de engelske Befuldmægtigede havde foreslaaet i Mødet d. 28. Mai, og som Danmark havde antaget.

Lord Clarendon søgte nu at retfærdiggjøre den engelske Regerings Fremfærd og yttrede, at den Linie, som Lord Russell havde foreslaaet, ikke udelukkende var et engelsk Forslag, men det, som de neutrale Magters Befuldmægtigede vare blevne enige om, men havde maattet opgive i Fredens og Danmarks Interesse. Baron Brunnow konstaterede, at Lord Russell aldrig havde tænkt paa at foreslaa sin Linie som et Ultimatum, men erklærede sig imod en Afstemning i Kommunerne, og hævdede, ligesom den svensk-norske Befuldmægtigede, Grev Wachtmeister, at det N. for Slililien liggende Land burde bevares for Danmark.

Et Spørgsmaal fra Geheimeraad Balan, om de danske Befuldmægtigede ikke vilde referere til deres Regjering om den af de tyske Magter antagne Mægling af en neutral Magt, som ikke var repræsenteret paa Konferencen, fik et benægtende Svar, saavel som en Opfordring, der fra Lord Clarendons Side rettedes til de danske Befuldmægtigede med Hensyn til en Forlængelse af Vaabenhvilen, idet Kammerherre Quaade erklærede, at han desværre ikke havde Betingelser at foreslaa, som de tyske Befuldmægtigede vilde være tilbøielige til at gaa ind paa.

For Konferencens næste Møde kunde saaledes ingen Dagsorden fastsættes; det blev afholdt d. 25. Juni og blev Konferencens sidste. Efter Overenskomst mellem de neutrale Magter gav Lord Russel først en Oversigt over Forhandlingerne og udtalte sin Beklagelse over, at de ikke havde ført til noget Resultat. Fra de interesserede Magters Side afgaves derefter Erklæringer i Anledning af deres Optræden og den Stilling, de efter Konferencens Opløsning maatte indtage. Fra dansk Side erklærede saaledes Kammerherre Quaade, at den danske Regjering i Henhold til sin d. 2. Juni tagne Reservation gjenindtog den Stilling paa Grundlag af Londonertraktaten af 8. Mai 1852, som den kun foreløbigt havde forladt af Kjærlighed til Freden og paa den Betingelse, at den Fred, der skulde sluttes, var egnet til at træde i Stedet for den nævnte Traktats Bestemmelser. I de allierede tyske Magters Navn afgav Grev Apponyi en Erklæring, hvori det bl. a. udtaltes, at det var Danmark, som ubetinget havde forkastet Tanken om en Personalunion som utilstedelig, og at Hoffet i Kjøbenhavn, idet det holdt fast ved sin skjæbnesvangre Stræben efter at inkorporere Slesvig, havde afvist de eneste Betingelser, paa hvilke de allierede Magter med Ære vilde kunne have samtykket i Fortsættelsen af Hertugdømmernes Forbindelse med Danmark. „Fra dette Øieblik,“ hed det til Slutning, „bliver Principet om Hertugdømmernes Adskillelse fra

den danske Krone nødvendigvis for de tyske Magter Hovedbetingelsen for Freden.“

Grev Apponyis Slutningspassus refererede sig til en Overenskomst, som d. 24. Juni var bleven truffet mellem Østerrig og Preussen i Karlsbad, hvorhen disse Landes Monarker tilligemed deres Førsteministre havde begivet sig. Østerrig, der frygtede for, at England kunde se sig foranlediget til at yde Danmark væbnet Hjælp, var stømt for ikke at stille for store Fordringer til Danmark og ønskede tilmed af finansielle Hensyn en snarlig Ende paa Krigen; men da Preussen var bestemt paa at fastholde sine Fordringer til Danmark i den størst mulige Udstrækning og erklærede sig rede til, om fornødent, at føre Kampen videre alene, bødte Østerrig sig for saa vidt, at det erklærede sig enigt med Preussen angaaende det Maal for Krigen, som skulde tilstræbes, hvorimod Preussen paa sin Side gav efter for Østerrig med Hensyn til den Udstrækning, der skulde gives de forestaaende Operationer. Overenskomsten kom til at gaa ud paa, at den militære Okkupation efter Vaabenhvilens Udløb skulde udstrækkes til Als og den Del af Jylland, som laa N. for Limfjorden; forsaavidt der for at naae dette Maal og for at fastholde de danske Stridskræfter maatte blive foretaget en Demonstration mod Fyen, maatte denne ikke udstrækkes til en Landing paa selve Øen. Det bestemtes, at Jylland skulde fastholdes som Forhandlingsobjekt og tages under egen Forvaltning og Bestyrelse, hvorimod Operationer mod de danske Øer skulde forbeholdes nærmere Forhandlinger. De allierede Magter skulde erklære sig ikke længer bundne ved de paa Konferencen i London gjorte Tilbud med Hensyn til Slesvigs Deling, men derimod ved Indvirkning paa det tyske Forbund søge at faae indført en fælles Forvaltning af Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenburg og drage sig disse Landes Hjælpekilder til Nytte for Krigen. Endelig erklærede de forbundne Magter, at de som Maal for Krigen vilde tilstræbe Hertugdømmernes Adskillelse fra Danmark i saa stor en Udstrækning, som lod sig opnaa.

Efterat Konferencen i London var opløst, udtalte den danske Udenrigsminister sig i en Cirkulærdepeche af 28. Juni til de kongelige Gesandtskaber i Udlandet. Han gennemgik Forhandlingerne paa Konferencen, fremhævede de Offre, Danmark havde tilbudt at bringe, og de neutrale Magters Holdning under Forhandlingerne og sluttede saaledes: „Fjendtlighedernes Gjenoptagelse finder derfor endnu bestandig Danmark uden Allierede paa Valpladsen. Men vor Sags

Retfærdighed har allerede sikkert os Kabinetternes Sympathi og Nationernes gode Ønsker. Vi ere berettigede til at haabe, at disse Følelser ikke ville tillade, at Danmark gaar tilgrunde, og vi ville gjerne tro, at de Regjeringer, der have viist os en saa virksom Interesse i Løbet af Underhandlingerne, ikke ville forlade os i en saa ulige og uretfærdig Krig. — Svarene lode imidlertid alle ugunstigt; ingen af de neutrale Magter var tilbøielig til at gaa i Krig for vor Sag.

Tredie Hovedafsnit.

Begivenhederne efter Fjendtlighederne Gjenoptagelse og indtil Afslutningen af den anden Vaabenhvile.

A. Den militære Situation ved Krigens Gjenudbrud; Krigsbegivenhederne i Dagene 26.—28. Juni.

Grundtrækkene af den Forsvarsplan, Overkommandoen agtede at følge ved Fjendtlighedernes Gjenoptagelse, vare udviklede i sammes Operationsplanen paa dansk Side. Skrivelse af 31. Mai til Krigsministeren og gik i Hovedsagen ud paa at sikre Besiddelsen af Fyen ved en tilstrækkelig stærk Troppstyrke.

Overkommandoen tillagde Besiddelsen af denne Ø stor strategisk Betydning, og ansaa den som det Sted af Krigstheatret, hvorfra Operationer, sigtende til at alarmere Fjenden og tilføie ham partielle, mindre Tab, i Reglen maatte udgaa. Ogsaa antog den, at Fjendens Bestræbelser ved Fjendtlighedernes Gjenudbrud fornømmelig vilde blive rettede paa en Overgang til Fyen.

Paa Bevarelsen af de øvrige Landsdele, særlig Vendsyssel og Als, vilde Overkommandoen ikke offere flere Tropper end høist fornødent.

Offensive Operationer langs Halvøens Østkyst skulde foretages af den kombinerede Landgangsbrigade og Streifkorpset under Kapitaen Aarøe; Formaalet med dem var dog kun at forurolige Fjenden og opnaa mindre Fordele; store Resultater ventede man sig ikke.

I Overensstemmelse hermed laa ved Fjendtlighedernes Gjenudbrud Hovedmassen af Hæren paa Fyen, mindre Dele paa Als og i Vendsyssel. Den kombinerede Landgangsbrigade laa ved Nyborg.

Fordelingen af
de til den aktive
Armee hørende
Afdelinger ved
Vaabenhvilens
Udløb.

Fordelingen af de til den aktive Armee hørende Afdelinger var ved Vaabenhvilens Udløb følgende:*)

Paa Fyen:

Hovedkvarteret: Odense (fra d. 25. Eftm.)

Armeens Artilleri.

Betjeningsmandskab og Bespænding til 4. Batt.

Fæstningsartillerikommandoen:

2. Fæstningskompagni.

Artilleridepotet.

Ingenieurkommandoen ved den aktive Armee.

2. Ingenieurkompagni.

6. — (tidligere benævnt Brokompagniet).

7. — (tidligere benævnt den mobile Ingenieurpark.)**)

3. Division.

3. Brigade (16. og 17. Reg.)

7. — (11. og 12. Reg.)

8. — (2., 9., 20. og 22. Reg.), hvert Regiment dog kun paa 4 Komp.

13. Regiment.

Arbejderbataillonen paa Fyen (6 Komp.)

3. Divisions Kavalerikommando:

4. Dragonregiments 2. Halvregiment.

1. Halvregiment Gardehusarer.***)

3. Divisions Artillerikommando:

6., 10., 11., 12. og 13. Batteri.

5. Brigade.

Landgangsbrigade (8. og 15. Reg., 1. Esk. af 4. Dragonreg., 5. Ingenieurkomp., 8. Batt.)

. Streifkorpset under Kapitain Aarøe

*) Bilag 17 indeholder Angivelse af det ved Stabene paa den Tid ansatte Personale, Bilag 18 Navnene paa Regiments-Afdelings- og Underafdelingschefer ved den aktive Armee d. 15. Juni 1864.

**) Krigsministeriet befalede under 25. Juni, at Brokompagniet og den mobile Park for Fremtiden skulde benævnes henholdsvis 6. og 7. Ingenieurkompagni.

***) 1. Halvreg. Gardehusarer var under Vaabenhvilen fra Sjælland blevet overført til Fyen.

2. Divisions Stab, 1. Brigades Stab samt 7. og 14. Reg., der d. 25. afgik fra Frederikshavn, ankom d. 26. til Nyborg og tiltraadte strax Marchen til den vestlige Del af Fyen.

I Nørrejylland:

Det nørrejydske Armeekorps.*)

4. Division.

9. Brigade (19. og 21. Reg.)

1. Kavaleribrigade:

3. og 5. Dragonregiment.

3. og 5. Batteri.

3. Ingenieurkompagni.

Direkte under Armeekorpset.**)

2. Kavaleribrigade:

2. og 6. Dragonregiment.

1. Regiment.

7. Batteri.

4. Ingenieurkompagni.

Paa Als:

Kommandoen paa Als (1. Division).

2. Brigade (3. og 18. Reg.)

4. — (4. og 6. Reg.)

6. — (5. og 10. Reg.).

1. Divisions Kavalerikommando:

2. og 3. Esk. af 4. Dragonregiments 1. Halvreg.

Artillerikommandoen paa Als:

1., 2., 9. Batteri.

3., 4., 6. Fæstningskompagni.

Artilleridepotet.

Ingenieurkommandoen paa Als:

1. Ingenieurkompagni.

Et mindre Kommando af Brokompagniet.

Et Arbejderkompagni.

*) Ifølge Krigsministeriets Res. af 24. Juni skulde Armeekorpset fremtidig benævnes „nørrejydske Korps“ og 4. Division opløses; men Resolutionen naaede først at træde i Kraft d. 30.

***) De direkte under Armeekorpset opførte Afdelinger bleve fra d. 26. Juli foreløbigt stillede under Oberst Neergaards Kommando og benævntes „Oberst Neergaards Korps.“

De af Feltartilleriet i Dybbølstillingen lidte Tab vare efterhaanden blevne erstattede, saa at alle Batterierne havde 8 Piecer — 5. og 13. Batteri (henholdsvis 12 Pd.'s og 24. Pd.'s G. K. Batteri) vare i Mai omdannede til 4 Pd.'s riflede Batterier. 4. Batteri forsynedes foreløbigt ikke med Materiel; Batteriet omdannedes først i Løbet af August til et 4 Pd.'s riflet. —

Forandringer i
Troppefordelin-
gen paa dansk
Side.

Den ovenangivne Fordeling af Hæren, der stemmede overens med den, som Overkommandoen i sin Skrivelse af 31. Mai havde udtalt som ønskelig, undergik snart en betydelig Forandring. Anledningen hertil gav følgende fra Krigsministeriet modtagne Skrivelse af 25. Juni:

„Som Overkommandoen alt gjennem flere fra Krigsministeriet fremkomne Udtalelser vil have bragt i Erfaring, er det Ministeriets Hensigt at lade Overkommandoen i høiere Grad end under det tilbagelagte Afsnit af nærværende Krig have fri Disposition over de Kræfter, der ere afgivne eller ville kunne afgives til selve Krigsføringen.

Med de saaledes til Disposition stillede Midler bliver det derfor Overkommandoens Sag paa bedste Maade at løse de Opgaver, som stilles den.

Ved Fjendtlighedernes Gjenudbrud ville disse Opgaver blive:

I. At hævde Besiddelsen:

1) først og fremmest af Fyen (eventuelt Sjælland),

2) dernæst af Als, og

3) endelig af den N. for Limfjorden værende Del af Jylland, dels direkte ved Forsvar paa selve de angrebne Steder, dels indirekte ved aggressive Operationer, navnlig udførte med Bistand af Armeens Transportflaade;

II. ved de ovenomtalte aggressive Operationer om gjørligt at tvinge Fjenden til at overlade os saa meget som muligt af det af ham besatte Land og til dersteds saa lidt som muligt at foretage Udskrivninger.

Men ligesom Maaden, hvorpaa de her fremsatte Opgaver løses, samt den deraf følgende Fordeling af samtlige den aktive Armees Kræfter til de enkelte Punkter fra nu af lægges helt i Overkommandoens Haand, saaledes vil det ogsaa være stillet Overkommandoen frit for, naar det ikke længer skjønnes muligt at hævde samtlige ovenfor angivne Dele af Landet, da ganske at evakuere det ene eller begge de under I. Punkt 2 og 3 nævnte Punkter. Sker Evakuationen fra kun eet af disse Steder af Hensyn til Fare for Fyen (eventuelt Sjælland), ønskes dog helst Jyllands nordlige Del rømmet før Als, forsaa-

vidt dette maatte være stemmende med de øvrige Krigsforetagender, der paa den Tid ere i Gang.

Det er imidlertid netop paa Grund af den Overkommandoen saaledes givne, udstrakte Handlefrihed kun en naturlig Selvfølge, at Krigsministeriet ved hyppige Indberetninger om alt Væsentligt forventer sig holdt i stadig og fuldstændig Kundskab om samtlige Armeens Forhold, om alle paatænkte eller trufne Dispositioner og om de forskjellige Krigsbegivenheder, som maatte forefalde. Forsaavidt den ovenantydede Eventualitet skulde indtræffe, at en eller begge de under I. Punkt 2 og 3 opførte Dele af Landet nødvendigvis maatte rømmes, ønsker Krigsministeriet sig om muligt derom betimeligt forud underrettet.

Reich.“

Efter Modtagelsen af denne Skrivelse besluttede Overkommandoen at formindske Styrken i Nørrejylland saavidt, at den fremtidig skulde bestaa af 1. Kavaleribrigade, 1. Infanteriregiment, et Batteri og 3. Ingenieurkompagni. Denne Styrke skulde underlægges Generalmajor Honnens, og dens Opgave være at hindre Fjenden i at passere Limfjorden med mindre Streifkorps for at foretage Udskrivninger. Alle øvrige Tropper skulde, saa snart de forhaandenværende Transportmidler gjorde det muligt, successive overføres til Fyen. Nogen Ordre herom udgik dog foreløbigt ikke. D. 27. ankom imidlertid Kapitain af Generalstaben Thomsen til Odense for paa Krigsministerens Vegne at gjøre sig bekendt med Overkommandoens Dispositioner i Henhold til de ovenanførte Direktiver. Da det ved Samtale med Kapitainen erfarede, at Krigsministeren ansaa det ønskeligt, at Styrken i Nørrejylland betydeligt formindskedes til Fordel for Besætningen paa Fyen og Als, befalede Overkommandoen under 28. en Reduktion af Korpset, der gik noget videre end først paatænkt. „For Overkommandoen staaer,“ hed det i Ordren, „Hævdelsen af Nørrejyllands Besiddelse N. for Limfjorden i tredie Linie, medens Forsvaret af Fyen og Als staaer i første og anden, og Hensigten med at holde Landet N. for Limfjorden besat er mindre den, for enhver Pris at forsvare dette Afsnit, end at forhindre disse Egenes Brandskatning ved uforholdsmæssig ringe Anstrængelse fra Fjendens Side.“

Den N. for Limfjorden efterladte Styrke skulde kun bestaa af:

1. Regiment,
2. Dragonregiment,
- $\frac{1}{2}$ 7. Batteri,
3. Ingenieurkompagni,

Alt under Kommando af Oberstlieutenant Beck. I Instruxen til ham udtalte Overkommandoen kun i Almindelighed, at den forventede, at Limfjordens Passe bleve forsvarede, indtil Retraiten mod Frederikshavn, hvor Transportmateriel holdtes rede, var farligt truet. En offensiv Fremrykning skulde, naar Leilighed dertil tilbød sig „uden uforholdsmæssig Risiko“, ikke tænkes ganske udelukket.

Den betydelige Styrke, der skulde afgaa fra Nørrejylland (19. og 21. Reg., 3., 5. og 6. Dragonreg., 3. og 5. Batteri, $\frac{1}{2}$ 7. Batteri, samt 4. Ingkomp.) skulde udelukkende komme Forsvaret af Fyen tilgode, ene med Undtagelse af 6. Dragonregiment, som befaledes overført til Sjælland. Afdelingerne skulde indskibes i Frederikshavn i Dagene 2.—4. Juli.

Det var Overkommandoens Agt efter disse Troppers Ankomst til Fyen at danne en af alle Vaabenarter sammensat Reserve, bestemt til Anvendelse enten paa Fyen eller efter Omstændighederne som Forstærkning paa Sjælland eller paa andre Punkter af Krigsskuepladsen.

Ordning af Forsvaret paa de forskellige Krigsskuepladser.

Ved Vaabenhvilens Udløb var Forsvarets Ordning paa de forskellige Krigsskuepladser følgende:

a. Paa Fyen.

3. Brigade (Stabskvarter: Veilby) havde Bevogtningen og Forsvaret af Kyststrækningen fra Flaskebugt i Baaring Vig til Teglværket ved Middelfart;

8. Brigade (Stabskvarter: Skrillinge) Kysten fra Teglværket ved Middelfart til Gamborg Fjord;

13. Regiment fra Gamborg Fjord til Føns Vig.

4. Dragonregiments 2. Halvregiment bevogtede Kysten fra henimod Bogense til Flaskebugt og fra Føns Vig til Avernæs.

7. Brigade (Stabskvarter: Margaard), 1. Halvregiment Gardehusarer (Stabskvarter: Ingslev) samt Divisionsartilleriet udgjorde Reserve.

3. Divisions Stab laa i Gamborg; Overkommandoen i Odense.

Bauner vare reiste paa forskellige Punkter ved Kysten; en Centralbaune fandtes i Omegnen af Kavslunde. Naar Fjenden angreb et Distrikt, skulde Baunerne i samme tændes, hvilket skulde være Signal til, at alle de i Distriktet værende Tropper skulde træde under Gevær. Naar Divisionen lod Baunen ved Kavslunde tænde, skulde alle andre

Bauner tændes, og samtlige Divisionens Afdelinger træde under Vaaben. Trainet skulde ved Alarmering sendes til Ingslev.

5. Ingenieurkompagni (underlagt Landgangsbrigaden) beordredes d. 26. til pr. Vogn at afgaa til det vestlige Fyen til Tjeneste ved 3. Division til Arbejde paa Befæstningsanlægene ved Lille Belt, indtil det kunde blive afløst af et Kompagni fra Jylland.

D. 28. naaede de fra Nørrejylland til Fyen overførte Tropper den ^{2. Division gjen-} ^{oprettes} vestlige Del af Fyen, og den paa Øen værende Styrke formeredes fra samme Dag i to Divisioner paa følgende Maade:

2. Division.

1. Brigade (7. og 14.*) Regiment).

8. do. (2., 22., 9., 20. Regiment).

1. Halvregiment Gardehusarer.

2. Divisions Artillerikommando:

10. og 13. Batteri.

3. Division.

3. Brigade (16. og 17. Regiment).

7. — (11., 12. og 13. Regiment).

Arbejderbataillon paa Fyen.

3. Divisions Kavalerikommando:

4. Dr. Rg.'s 2. Halvregiment

3. Divisions Artillerikommando:

6., 11., 12. Batteri.

2. Ingenieurkompagni.

5. do. (tilkommanderet).

Strækningen fra henimod Bogense over Fænø til Gamborg Fjord ^{Forsvaret af Fyen} tildeltes 3. Division, Strækningen fra Fønsskovs Odde inkl. til Aakrog Bugt 2. Division.

* 14. Regiment, som oprindeligt havde holstensk og laenburgsk Mandskab, var i Kjøbenhavn blevet gjenoprettet med Forstærkningsmandskab. I Fredericia lykkedes det nogenlunde at faae Regimentet indøvet og Reservebefalingsmændene uddannede, saa at Regimentet, da det kom til Nørrejylland, gav Haab om at være brugbart i aaben Mark. Men da under Vaabenhvilen Forstærkningsmandskabet befaledes hjemsendt, fik Regimentet i Stedet for 1400 Forstærkningsmænd Rekruter med ringe Uddannelse. Ved sin Ankomst til Fyen talte det kun c. 800 Menige, men fik dog efterhaanden ny Tilgang af Rekruter.

Enkelthederne ved Troppernes Fordeling overlod Overkommandoen til Divisionerne, idet den kun gav almindelige Direktiver og særligt paalagde dem at rette Opmærksomheden paa Strækningen fra Strib til Wedellsborg Hoved som den mest udsatte. I første Linie skulde fortrinsvis anvendes Afdelinger, som i længere Tid havde været organiserede.

3. Division (Stabskvarter Gamborg) stillede sine Brigader jævnsides: 7. Brigade (Stabskv.: Veilby) nordligst, 3. Brigade (Stabskv.: Skrillinge Gaard) sydligst; den nordre Kyst til henimod Bogense bevogtedes ved Halvregimentets Foranstaltning.

2. Division (Stabskv.: Billeskov) stillede 8. Brigade (Stabskv.: Minendal) i første Linie (Regimenterne fordelte langs Kysten), medens 1. Brigade (Stabskv.: Nyfæste) med Halvregimentet holdtes i Reserve. Batterierne vare fordelte.

Personelle For-
andringer.

Et Kommandoskifte foregik i Chefsposten ved 3. Division, idet et Sammenstød mellem Overkommandoen og Chefen for 3. Division, Generalmajor Caroc, bevægede Sidstnævnte til at indgive Ansøgning om at maatte afgaa fra den ham betroede Post. Overkommandoen indankede Sagen for Ministeriet, men da dette ansaa Tiden for lidet egnet til nærmere Forhandling om det Passerede, indskrænkede det sig til at bevilge Generalmajorens Ansøgning og overdrog Oberst Wørishøffer midlertidigt Kommandoen over Divisionen, efterat Generallieutenant Lunding af Helbredshensyn havde afslaaet et Tilbud om at modtage den. Ved Divisionsbefaling af 27. Juni kundgjordes det for Divisionen, at den havde skiftet Chef.

Generalmajor Wilster overtog Kommandoen over den paa Fyen gjenoprettede 2. Division.

Kystbatterierne
paa Fyen.

Som tidligere anført, blev der efter Fredericias Rømning med Kraft taget fat paa Forstærkning af Kystbatterierne og Anlæg af nye Placemeter. Vaabenhvilen standsede vel Arbejderne, men med desto større Kraft toges atter fat ved Vaabenhvilens Udløb. D. 26. Juni var Status af Batterierne ved Lille Belt følgende:*)

1. ved Røgle Mose:	2 12 Pds.'s r. K.
(2. — — — — —)	kun et Placement.)
3. — Strib:	2 12 Pd.'s r. Kanoner.
4. Stribbatteriet:	4 84 Pd.'s G. K.; Kanonerne skulde sættes paa Bridesk; Jordarbeidet ikke færdigt.
5. — — — — —	2 12 Pd.'s r. K.

*) Se Kaart over Fyen.

6. ved Rudbæk:	2 12 Pd.'s r. K.
7. — Skjærbæk:	4 18 Pd.'s K. K.; Kanonerne skulde sættes paa Bridsk.
8. — —	4 24 Pd.'s r. K.; monteret paa 1 Kanon nær.
(9. — Teglværket:	ikke monteret.)
10. — Kongebro:	4 12 Pd.'s r. K. og 4 18 Pd.'s K. K.; de 4 sidstnævnte skulde sættes paa Bridsk.
11. — —	under Udførelse.
12. — —	do. do.
13. Vadsnæs Batteriet:	3 12 Pd.'s r. K.
14a. — —	2 $1\frac{1}{24}$ Pd.'s Feltkanoner.
14b. — —	2 12 Pd.'s r. K.; Batteriet ikke fuldt færdigt.
15. ved Slotsruinerne:	2 12 do. do. og 2 $1\frac{1}{24}$ Pd.'s Feltkanoner; ikke fuldt færdigt.
16. paa Fænø*):	2 4 Pd.'s r. Kanoner, ligeledes.
17. —	2 do. do. ligeledes.
18. —	2 do. do. ligeledes.

Af Batterierne vare enkelte Frontalbatterier, de fleste vare indskaarne Flankeringsbatterier. Hvor det var muligt (som flere Steder paa Hindsgavl og Fænø) anlagdes Batterierne skjulte.

For Feltartilleriet anlagdes talrige Indskæringer. Løbegrave anlagdes langs hele Kysten fra Røgle Mose over Hindsgavls Odde til ind i Fænø Sund samt paa Fænø og en mindre Strækning af Fønsskov. Hvor Skrænterne vare høie og steile, gjordes de utilgængelige ved at eskarperes, og hvor Afstanden mellem de eskarperede Steder ikke var for stor, fyldtes Mellemrummene med Forhug og undtagelsesvis med spanske Ryttere.

Den maritime Styrke ved Fyen ved Vaabenhvilens Udløb bestod kun af Kanonbaaden Hauch og 3 Kanonchalouper i Fænø Sund samt af Kanonbaaden Schrødersee mellem Æbelø og Baaring Vig. Denne Styrke forøgedes dog, som tidligere angivet, i de nærmeste Dage med Dampskibet Geiser og Kanonbaaden Krieger, der toge Station i Færvandet ved Assens, Bogø og Orø, samt med Pandserskonnerter Esbern Snare, der afgik til Fænø Sund, og hvis Chef fik Kommandoen over den ovenanførte, dersteds stationerede Styrke.

Den maritime
Styrke ved Fyen.

*) I de nærmeste Dage derefter stillede endnu 2 Kanoner i Batteri paa Fænø mellem Nr. 16 og 17 samt anbragtes Morterer paa Fyens Kysten Ø. for Øen og paa denne.

b. I Nørrejylland.

Ved Vaabenhvilens Udløb, da den pag. 167 angivne Styrke endnu stod i Vendsyssel, var Kystforsvaret ordnet paa følgende Maade:

Forsvaret af Kysten V. for Ryaa overdroges 4. Division under Befaling af Chefen for 1. Kavaleribrigade, Generalmajor Honnens (Stabskvarter: Birkelse). Styrken koncentreredes væsentlig om Agersund; 5. Dragonregiment, en Bataillon af 19. Regiment samt 5. Batteri lagdes paa Mors og Thyholm.

Forsvaret af Kysten Ø. for Ryaa overdroges 2. Kavaleribrigade (2. og 6. Dragonreg.), 1. Regiment, 7. Batteri samt 4. Ingenieurkompagni, hvilken Styrke stilledes under Befaling af Kommandøren for 9. Infanteribrigade, Oberst Neergaard*) og benævntes Oberst Neergaards Korps.

Kystbevogtningen i dette Afsnit bestredes af 1. Regiment, to Eskadroner af 2. Dragonregiment samt 1. Halvregiment af 6. Dragonregiment, Alt under Kommando af Chefen for 1. Regiment, Oberstlieutenant Beck, hvem ogsaa 4. Ingenieurkompagni underlagdes. I Reserve stod den øvrige Oberst Neergaard underlagte Styrke.

Forsvaret var væsentligt koncentreret om Nørre Sundby; $\frac{1}{2}$ Kompagni med 16. Dragoner besatte Aalborg.

Den Ordning af Kystforsvaret, der blev truffen, da Oberstlieutenant Beck d. 1. Juli overtog Kommandoen over den i Nørrejylland forblevne, stærkt reducerede Styrke, vil blive given i det Følgende.

c. Paa Als.

Besættelsen af Kysten langs Als Sund og Als Fjord blev ved Vaabenhvilens Udløb følgende:

Af den paa Als værende Styrke**) henlagdes følgende Styrke til Nordlandet:

- 6. Regiment,
- $\frac{1}{2}$ 1. Batteri,
- 1 Eskadron samt
- et Detachement Fæstningsartillerister,

Alt under Kommando af Chefen for 6. Regiment, Oberstlieutenant Caroc.

Resten, bestaaende af $2\frac{1}{2}$ Inf. Brigade, $2\frac{1}{2}$ Batteri, 1 Eskadron,

*) Oberst Neergaard afgav i den Anledning midlertidigt Kommandoen over 9. Brig.

**) Se pag 167.

3 Fæstningskompagnier og 1 Ingenieurkompagni stilledes S. for Augustenborg Fjord.

Stillingen S. for Augustenborg Fjord inddeltes i

en høire Fløi fra Arnkilsøre til Kjær Vig, hvis Forsvar overtoges af 4. Brigade (hvis ene Regiment, som ovenfor angivet, var henlagt til Nordlandet),

en venstre Fløi fra Kjær Vig til udfør Sønderborg Ladegaard. Bevogtningen og Forsvaret af denne Fløi overdroges d. 25. Aften til 6. Brigade, som skulde forblive i Stillingen til d. 29. Aften og da afløses af 2. Brigade, der d. 25. overtog Tjenesten som Reservebrigade.

Divisionens Stabskvarter blev fra d. 25. Eftm. i Ulkebøl Præstegaard.

Under 24. Juni udgaves Direktiver for Brigadernes Forhold under Kamp*).

Over hele Stillingen blev fra d. 25. Aften alle faste Piecer forsynede med fuld Styrke af Kommandører og Betjeningsmandskab.

Der toges ufortøvet fat paa den ved Vaabenhvilens Indtræden Befæstningsanlæg paa Als. standsede Udførelse af Befæstningsanlæg; og da Kommandoen paa Als mest frygtede et Angreb paa Sønderborg, tilskrev den under 23. Juni Ingenieurkommandoen, at Arbejderne ved denne By maatte anses som de vigtigste, og at det derfor gjaldt om med størst mulig Kraft at paabegynde Arbejderne paa Slotspynten samt Anlægget af Masker og Barrikader i Byen. Saavidt muligt burde dog Arbejderne i den øvrige Del af Stillingen gjenoptages.

De før Vaabenhvilens Indtræden givne Bestemmelser angaaende Passagen til og fra Als traadte atter i Kraft. Baadene samlede paa bestemte Pladser, hvor Vagt udstilledes. Fiskeri tillodes kun paa bestemte Steder og under Kontrol.

Den maritime Styrke ved Als vil blive angivet under Beskrivelsen af Kampen d. 29. Juni. —

General Moltkes Udkast til de Operationer, der ved Krigens Operationsplanen paa fjendtlig Side. Gjenudbrud agtedes udførte, var mod Slutningen af Mai forelagt Prinds Friedrich Carl og gik ud paa Ønskeligheden af et samtidigt Angreb paa Fyen og Als som det eneste, der med eet Slag kunde tvinge Danmark til Fred. Vor Hovedstyrke antoges staaende paa Als og

*) Bilag 19 indeholder 1. Divisions Skrivelse af 24. Juni til 2., 4. og 6. Brigade.

Fyen; angreb man paa begge Steder, hindrede man os i at sende Forstærkning til noget af disse Punkter. Bemyndigelse til et Angreb paa Fyen gaves dog ikke paa Grund af Østerrigs Vægning; derimod skulde saavel Als som Egnen N. for Limfjorden strax efter Vaabenhvilens Udløb søges okkuperet.

D. 25. Juni stode i Henhold hertil:

- I. Korps i Sundeved (Korpskvarter Graasten);
- II. Korps mellem Haderslev og Veile (Korpskvarter Kolding);
- III. Korps i Jylland (Korpskvarter Randers), saaledes fordelt: Divisionen Münsters Avantgarde ved Hobro; det af Gardetropperne bestaaende Gros ved Randers; Reservebrigaden i Aarhus med Detachementer i Skanderborg og Horsens.

Kystbevogtningsdetachementer vare udsendte til forskjellige Punkter.

II. Korps skulde ved opsigtvækkende Foranstaltninger stræbe at bortlede Opmærksomheden fra det mod Als tilsigtede Foretagende.

De Allieredes Overkommando begav sig til Aabenraa.

Krigsbegivenhederne i Dagene 26.—28. Juni.

26. Juni.

Fjendtlighederne
gjenoptages.

Kl. 6 Form. aabnede Batterierne paa fjendtlig Side Nr. 25, 27 og 29 samt Batteriet S. for Sandbjerg Ilden mod Arnkilsøre—Kjær Vig og den sydligere, nærmest tilstødende Kyst for at tvinge os til at vise vort Artilleris Styrke og Opstilling. Hensigten opnaaedes ikke, hvorfor Ilden ophørte omtrent Kl. 9. Samme Dag var Batteriet ved Noldtang anlagt, med den Opgave at hindre vore eventuelt i Stegsvig liggende Skibe fra at løbe ind i Als Fjord.

Indkomne Efterretninger.

I Løbet af Dagen indløb der følgende Meldinger til Overkommandoen:

Fra 3. Division (Morgenmelding): „Inat Intet forefaldet ved Divisionen.“

Fra Kommandoen paa Als (Morgenmelding): „Igaar har Fjenden monteret Værket b. i den tilbagetrukne Linie, samt Batterierne ved Batterup og Snogbæk. 26 Pontoner bleve igaar Eftermiddags aflæssede ved Storskoven.

Hele Natten er hørt Vognkjørsel og Arbeiden i Nærheden af

Sandbjerg. Et Batteri noget S. for Sandbjerg Vandmølle er opkastet. I Løbet af Natten er saavel over Mels som over Middelfart modtaget Telegrammer fra Feltpolitiet om Samling af Baade i Sundeved og Aabenraa.“

Fra Feltpolitiet: „Fra Flensborg d. 24. ds. i de sidste 3 Dage passeret c. 200 Baade til Nybøl; ved Eideren en Samling af 600. I Eidersted og Stapelholm til idag rekvireret 2700 Vogne for at transportere Baadene Nord paa.“

Fra Samme: „I Flensborg formenes, at man endnu i Nat vil forcere Overgangen til Als. Det hed sig i Flensborg, at 10 Regimenter Infanteri med Kavaleri og Artilleri skulde være gaaede Nord paa ad Oxeveien for mulig strax at angribe Fyen, hvilket sikkert er aldeles upaalideligt.“

Fra Kommandoen paa Als (Aftenmelding): „Fjenden har arbeidet paa et Batteri ved Noldtang ligeoverfor Stegsvig.“

Privatefterretning: „1500 Baade ere passerede Flensborg i de sidste Dage Nord efter.“

Privatefterretning: „En paalidelig Mand beretter, at et stort Antal Baade, sammenbragte fra Holsten og Slesvig ere transporterede Nord paa for at afbenyttes ved Limfjorden.“

Til Kommandoen paa Als indløb desuden følgende Melding:

Fra 5. Regiments 3. Kompagni (S. for Kjær Vig) Kl. 2 Form. „I Retning af Sandbjerg Mølle er hele Aftenen hørt stærk Vognkjørsel. Senere blev der uafbrudt banket, tømret og ligesom halet i Noget paa Kommando. Det synes dog ikke at være umiddelbart ved Stranden, men lidt fra Strandbredden.“

Fra 6. Regiment i Nordlandet: „Ligeoverfor er kun bemærket enkelte Poster; Fjendens Nærværelse har givet sig tilkjende ved vedholdende Hundeglam og Kjørsel.“

Hovedindtrykket af disse Meldinger er, at der hos Fjenden spores en vis Aktivitet overfor Als, derimod Ro overfor Fyen. Dette kan dog ikke foranledige Ændring i det Totalbillede, der erhvervedes d. 25. paa Basis af de til den Tid indkomne Meldinger, at nemlig saavel Als som Fyen ere truede. Transport af Baade spiller vedvarende en stor Rolle.

27. Juni.

I Løbet af Dagen indkom følgende Efterretninger til Overkommandoen.

Fra Kommandoen paa Als (Morgentelegram): „Mellem 3 og

4 imorges har Fjenden beskudt Arbeidskommandoet paa Arnkilsøre. Rolf Krake passerede Kl. 3 Nordlandet paa Als, beskudt af Batterierne ved Noldtang og Snogbæk, og er ankommet til Augustenborg Fjord. Esbern Snare afgaar til Fænø Sund. Enkelte Kanonskud falde af og til.“

Fra 3. Division (Morgentelegram): „Batteri er opkastet paa Lyngs Odde ligeoverfor Middelfart; flere andre Steder paa Kysten ses Batteriarbejder.“

Fra Feltpolitiet (Beretning fra Jylland): „3 Batterier opkastede, et overfor Skibsbroen i Middelfart, et overfor Lyng Teglværk, sandsynligvis et tredje mellem disse to. Fjendens Hovedstyrke er samlet om Hobro og Randers. Brigaden Gondrecourt langs Kysten fra Haderslev til Kolding. Preussisk Brotrain flyttet fra Agtrup til Vonsild. Stor militær Arbejderkolonne afgaaet til Stenderup.“

Fra Samme (Beretning fra Hertugdømmerne): „De igaar ommeldte Baade (200) ere Pontoner. D. 25. ere 10 Fragtvogne passerede gennem Flensborg med gamle Fiskernæt til at hindre Skrueskibenes Seilads. Alle Seilbaade fra Holstens og Slesvigs Kyster pr. Jernbane sendte til Rødekro ved Aabenraa for at transporteres til Jylland ved Hjælp af c. 1400 Vogne. Kudskene skulle forsyne sig med Proviant for mindst 3 Dage. Fjenden vil gaa over paa 3 Steder paa een Gang: Als, Middelfart og et Sted nordligere. D. 24. passeret Nord paa gennem Flensborg 24. Reg., 3. Batl. af 64. Reg., 26 Stkr. Skyts, c. 90 meget lange fladbundede Fiskerbaade til Overgang ved Stenderup, tagne fra Kappel og Arnæs.“

Fra Kommandoen paa Als (Aftentelegram): „Ilden fortsat hele Dagen med enkelte Skud mod Strækningen N. for det tidligere Surløkkebatteri. Enkelte Kast fra et nyt Morteerbatteri S. for Sandbjerg Mølleddam. Fjendens Arbeidskommandøer beskudte og standsede i deres Virksomhed. Fjendens Ild blev da heftigere.“

Fra 3. Division (Aftentelegram): „Ved Divisionen indtil Kl. 8 Aften Intet forefaldet.“

Kanonbaaden Hauch meldte, at et Batteri ved Nordenden af Stenderup Skov i Løbet af sidste Nat var blevet monteret med 4 Piecer.

Hovedindtrykket af disse Meldinger er fremdeles, at baade Als og Fyen ere truede; dog synes der vedvarende at være større Aktivitet paa fjendtlig Side overfor Als end overfor Fyen.

28. Juni.

I Løbet af Dagen indkom følgende Meldinger til Overkommandoen:

Fra Kommandoen paa Als (Morgentelegram): „Fjenden har inat dannet en Flanke mod Nord paa Batteriet S. for Sandbjerg Mølle, opkastet et Batteri mellem Sandbjerg og Storskoven, arbeidet stærkt i Storskoven og paabegyndt 3 Batterier N. for det ligeoverfor Arnkilsøre liggende Teglværk. Omtrent Kl. 3 Morgen blev et fjendtligt Arbejdskommando beskydt fra Rønhave Batteri; Fjendens Ild rettedes strax mod Batteriet. Kl. 5 aabnedes Ilden mod Omegnen af det tidligere Surløkke Batteri. Skydningen er nu ophørt.“

Fra 3. Division (Morgentelegram): „Indtil idag Kl. 8 Morgen Intet forefaldet ved Divisionen.“

Fra Eskadrechefen, Orlogskapitain Muxoll: „Efter modtagne Efterretninger skal der være samlet i Kolding c. 2000 Baade, Pramme og Pontoner. Fjenden skal have i Sinds at anlægge Batterier ved Orø Sund og paa Knudshoved mellem Haderslev Fjord og Heilsminde.“

Fra Feltpolitiet: „Prinds Friedrich Carl d. 25. ankommet til Aabenraa med Stab og 1 Bataillon, 1 Eskadron; d. 27. ventedes endnu 2 Kompagnier Infanteri. Ved Rødekro findes 30 østerrigske Pontoner; Aarer fordres udleverede overalt. I Graasten ere 60—80 Kappeler Fiskerbaade samlede.“

Fra Kommandoen paa Als (Aftentelegram): „Et Par Kanon-skud faldne i Dagens Løb.“

Fra 3. Division (Aftentelegram): „Indtil Dags Aften Kl. 8 intet Nyt forefaldet ved Divisionen.“

Hovedindtrykket af disse Meldinger er, at Als utvivlsomt er truet; ogsaa har den d. 25. modtagne Efterretning om, at Prinds Friedrich Carl samme Dag ventedes til Aabenraa, bekræftet sig, og staar som et Fingerpeg om vigtige forestaaende Begivenheder paa denne Krigsskueplads. At Baade skulle benyttes ved Overgangen er udenfor Tvivl.

Vildledende er især den Efterretning, at den ved Rødekro (c. 1 Mil N.V. for Aabenraa) samlede Baadkolonne, hvormed der i mange Meldinger er Tale, skal føres mod Nord. Den er i Virkelighed bestemt til Anvendelse mod Als og føres i de følgende Dage mod Øst til Blans ved Ballegaard.

B. Kampen paa Als d. 29. Juni.

Terrainbeskrivelse; Stillingen paa Als; fortifikatoriske Foranstaltninger m. m.

Breden af Als Fjord overstiger overalt 3000 Alen; Breden af Als Sund aftager fra 1250 Alen udfør Arnkilsøres vestlige Pynt til c. 300 Alen ved Sønderborg. Dybden i Fjorden og Sundet er meget betydelig og Strømmen deri som oftest stærk.

Kysterne lægge ingen Hindringer i Veien for Baadovergang. Als Kysten er vel paa Strækningen fra Arnkilsøre til noget N. for Baadsager i Reglen brat affaldende, men Skrænterne hæve sig ikkun til en Høide af 20—30 Fod og lægge ikke Fodfolket Hindringer i Veien for Bestigeligheden; denne hæmmes kun ved det Tjørnebuskads, hvormed Skrænterne paa flere Steder ere bevoxede. Da imidlertid Als Kysten ligger aaben til Beskuelse fra Sundeved Siden, ere vanskelige Steder for Bestigning lette at undgaa ved en Overgang. S. for Baadsager er der ingen Skrænt, men Landet stiger dog meget stærkt.

Forsvarsstillingen
paa Als.

Stillingen paa Als besad som Forsvarsstilling betragtet store og iøinefaldende Mangler. De vigtigste af disse vare dens Mangel paa Oversigt over Forterrainet, dens store Udstrækning og den Omstændighed, at den i det Hele og Store kunde overses fra Sundeved.

Manglen paa Oversigt gjaldt ikke alene Strækningen fra Arnkilsøre til Kjær Vig, hvor den overfor liggende Kyst var opfyldt med Skovpartier og tætte Hegn, der satte Fjenden i Stand til ubemærket at træffe Forberedelser til en Baadovergang i stor Stil og til useet at samle en Division umiddelbart ved Kysten; men den gjaldt ogsaa Kysten paa Nordlandet, hvor de ligeoverfor liggende Terrainforhold begunstigede en skjult Forberedelse til Baadovergang i saadan Grad, at Fjenden valgte dette Sted til Overgangspunkt ikke alene ved den projekterede Overgang d. 1. April, men ogsaa ved de først udkastede Planer til en Overgang strax efter Vaabenhvilens Udløb. Paa Strækningen S. for Kjær Vig indtil Sønderborg begunstigedes en Landgang vel ved Sundets ringe Brede, men Forberedelserne maatte ske aabenlyst, og Kysten her var paa vor Side rigt forsynet med Artilleri. Paa Strækningen S. for Sønderborg var vel den overfor liggende Kyst i sin Helhed mere aaben, dog var der ogsaa her Steder, hvor Forberedelserne til en Baadovergang kunde ske usete og uforstyrrede, og Kommandoen paa Als mente saa meget mere at maatte træffe Forholdsregler imod en Overgang paa dette Sted, som en saadan kun i

ringe Grad kunde modvirkes af Marinen, og som den — strategisk betragtet — var overordentlig farlig for os, idet Fjenden efter udført Landgang stod paa vor Hovedtilbagetogsline.

Naar saaledes Kommandoen paa Als mente at maatte befrygte en Landgang saavel paa Nordlandet som paa hele Kysten fra Arnkilsøre til Sønderskov, fik Stillingen, der skulde bevogtes og forsvares, en betydelig Udstrækning. Alene Als Sund Stillingen fra Arnkilsøre til Sønderskov har en Udstrækning af c. 18000 Alen; den paa Nordlandet truede Kyst var af en ganske lignende Udstrækning.

Endelig laa, som oven antydet, Als Kysten i sin Helhed aaben til Beskuelse. Fjenden kunde overskue vor Opstilling, ja følge Gangen af vore Patrouiller. Gjennem slesvigske Overløbere var han underrettet om Antal og Fordeling af vore Stridskræfter paa Als og havde ad anden Vei erholdt en Meddelelse derom, der nøie stemmede med de virkelige Forhold*).

Forsvaret af en Kyststrækning af en saadan Art maatte høre til de vanskeligste Opgaver, især naar Stillingens lange Linier, saaledes som Tilfældet var, ikke vare støttede ved lukkede Værker.

Som det fremgaar af de preussiske Beretninger, har man paa fjendtlig Side ingensinde paatænkt en Landgang paa Strækningen Sønderborg—Sønderskoven; Udsigten til i ringe Afstand fra Kysten at støde paa vor Hovedreserve saavelsom Overførslen over et meget bredt Vand, hvorved de landsatte Echeloner udsattes for enkeltvis at overvældes, har muligen virket afskrækkende.

Mest har man beskæftiget sig med Planen om en Overgang til Nordlandet. Vel maatte ogsaa her Baadoverførslen foregaa over et meget bredt Vand, hvorved de først overførte Echeloner udsattes for at overvældes isolerede, ligesom ogsaa Faren for at komme i Kast med vor ved Als stationerede maritime Styrke ikke var ringe, men Udsigten til kun at træffe en svagere Troppstyrke paa Landgangsstedet og til at kunne vinde fast Fod i Mels Afsnittet, inden vor Hovedreserve kunde naae derop, har formentligt været det Bestemende.

Mere tilfældigt kom man i sidste Øieblik ind paa Tanken om at udføre Overgangen til Arnkilsøre, hvor Forholdene i enhver Henseende

*) Se det preussiske Generalstabsværk II. Del pag. 654. Det skal iøvrigt bemærkes, at man ikke paa dansk Side var nøiesende med, hvad der i Aviser og Brochurer offentliggjordes om Hærens Opstilling.

bøde store, næsten ideale Fordele. Vor Besætning paa Kjær Halve var yderst svag. Afstanden fra Kyst til Kyst var ikke større, end at den første Echelon overvældende hurtigt kunde naae den modsatte Bred, faae Fodfæste der og i Arnkils Skovs Udkant klamre sig fast, indtil nye Tropper overførtes; den var fremdeles ikke større, end at Artilleri-, ja endog Geværild, fra Sundeveds Kyst kunde understøtte de overførte Troppers Fremrykning. Ogsaa Konfigurationen af Arnkils Halvø var gunstig for Angrebet. Endelig maa nævnes Manglen paa Artilleripositioner paa vor Side, hvorved det lettedes Fjenden at debouchere frem fra Skoven, inden hans Artilleri var overført. — Tilstedeværelsen af det i Augustenborg Fjord stationerede Pandserbatteri Rolf Krake maatte vel vække nogen Betænkelighed; men der var dog kun en meget ringe Sandsynlighed for, at Overgangen i dens første Stadier vilde blive forstyrret, eftersom den skete useet fra Augustenborg Fjord, og Skibet maatte passere omkring Nordpynten for at kunne virke og ved sin Fremkomst vilde blive heftigt beskydt fra Batterierne ved Snogbæk*).

Det Terrain, hvorpaa Kampen førtes d. 29. Juni, var gennemgaaende fladt og uoverskueligt. Kun fra Engeshøi Bakkeparti havdes en vid Udsigt mod Nord; ogsaa egnede denne Bakke sig godt til Artilleriposition mod Nord og Nordost; isvrigt manglede saavel Oversigtspunkter som egentlige Artilleripositioner**). Operationerne besværliggjordes i høi Grad ved den mandshøie Sæd og de tætte levende Hegn, hvormed alle Marker og Veie vare omgjærdede; Hegnene frembøde endog for Enkeltmand Vanskeligheder ved Passeringen.

Paa Tilbagetogslinien skulde Sønderskov passeres; denne bestod i 1864 for en Del af unge Træer og var passabel for Infanteri i spredt Orden. —

Fortifikatoriske
Foranstaltninger.

Langs Sundet var der i den øverste Kant af Skraaningen anlagt en sammenhængende Løbegrav og parallelt dermed en større dækket Vei, den saakaldte Kommunikationsgang, som Forbindelsesvei for hele Stillingen. Afstanden mellem denne og Løbegraven var saavidt muligt overalt mindre end den tilsvarende Brede af Sundet, saa at de i Kommunikationsgangen opstillede Reserver betids kunde naae Kysten. Dels for at

*) Dette findes ogsaa udtalt paa dansk Side i en d. 24. Mai 1864 indsendt Rekognosceringsrapport fra Premlt. O. Larssen af Ingenieurkorpset, hvormed senere.

***) En Rekognoscering af Terrainet, foretaget nu, vil ikke give det samme Billede som i 1864, eftersom Hegnens forskellige Beskæring i de forskellige Aar giver et bestandigt vekslede Billede af Overskueligheden og de fri Skudfelter.

hindre Enfileringen fra de fjendtlige Batterier hinsides Sundet, dels paa Grund af Terrainet vare disse Linier brudte i endel Vinkler, ligesom der paa forskjellige Steder var opført Traverser, der maatte yde Forsvaret god Støtte, men dog tillige frembøde mangt et Støttepunkt for en Nord fra kommende Fjende, der havde sat sig i Besiddelse af Endepunkterne af disse Forsvarslinier. Kommunikationsgangen gik fra Slottet gennem Sønderborgs Ruiner; de farlige fritstaaende Mure foran Gangen vare nedbrudte, og Gaderne paa passende Steder barrikaderede. Batterierne laa enten i selve Kommunikationsgangen eller vare forenede med denne ved Gange. Til Forbindelse mellem Løbegraven og Kommunikationsgangen benyttedes oprindeligt forhaandenværende Hegn; efterhaanden skaffedes dog bedre Forbindelse tilveie. Over Indløbet til Kjær Vig anbragtes Flydebomme.

Status af Batterianlægene var følgende*):

Indskæring Nr. 1	1	4 Pd.'s r. K. mod Syd.	
— Nr. 2	2	4 Pd.'s r. K., 1 mod Syd, 1 mod Nord.	
— Nr. 2 b	1	12 Pd.'s K. K. mod Nord.	
Skovfogedhusbatteri	{	1	24 Pd.'s G. K. frontalt.
		1	4 Pd.'s r. K. frontalt.
Indskæring Nr. 3	1	4 Pd.'s r. K. mod Nord.	
Skovbatteriet.	}	1	24 Pd.'s G. K. } frontalt og enfilerende.
		1	4 Pd.'s r. K. }
Indskæring Nr. 4	1	12 Pd.'s r. K. mod Nord.	
Rønhave nordre Batteri	}	1	24 Pd.'s G. K.
		1	4 Pd.'s r. K. frontalt.
Rønhave søndre Batteri	}	1	4 Pd.'s r. K.
		1	24 Pd.'s G. K.
		1	12 Pd.'s K. K. til Faldskjærmsraketter.
Indskæring Nr. 5	1	4 Pd.'s r. K. mod Nord.	
— Nr. 6	2	4 Pd.'s r. K., 1 mod Nord, 1 mod Syd.	
— Nr. 6 b	1	24 Pd.'s K. K. mod Syd.	
— Nr. 7	1	12 Pd.'s r. K. mod Nord.	
— Nr. 7 b	1	12 Pd.'s K. K. mod Syd.	
— Nr. 7 c	1	24 Pd.'s G. K. mod Nord.	
— Nr. 8	1	12 Pd. s r. K. mod Nord.	
— Nr. 9	1	84 Pd.'s G. K. II. mod Syd.	
— Nr. 9 b	1	12 Pd.'s K. K. mod Nord.	

*) Se Oversigtskaart til Kampen paa Als.

Indskæring Nr. 9 c	1 12 Pd.'s K. K. frontalt.	
— Nr. 10	1 84 Pd.'s G. K. II mod Syd.	
	1 12 Pd.'s r. K. mod Syd.	
— Nr. 10 b	1 84 Pd.'s G. K. II mod Nord.	
— Nr. 10 c	1 12 Pd.'s K. K. frontalt.	
Møllestedgd. Batteriet	4 12 Pd.'s r. K. frontalt.	
Indskæring Nr. 10 d	1 24 Pd.'s G. K. frontalt.	
— Nr. 11	1 84 Pd.'s G. K. II	} mod Nord.
(Flankebatteri)	1 12 Pd.'s r. K.	
Indskæring Nr. 12	1 84 Pd.'s G. K. II	} mod Syd.
(Baudsagerbatteri)	1 12 Pd.'s r. K.	
Indskæring Nr. 13	1 24 Pd.'s G. K. mod Syd.	
— Nr. 13 b	1 12 Pd.'s r. K. mod Syd.	
— Nr. 14	1 12 Pd.'s K. K. mod Syd.	
— Nr. 15	1 12 Pd.'s r. K. mod Syd.	
— Nr. 16	1 4 Pd.'s r. K. mod Nord.	
— Nr. 17	1 4 Pd.'s r. K. mod Nord.	
Kirkebatteriet	1 84 Pd.'s G. K. II	} mod Nord.
	1 4 Pd.'s r. K.	
	6 36 Pd.'s K. K. frontalt.	
	1 84 Pd.'s G. K. II	} mod Syd.
	1 4 Pd.'s r. K.	
	2 84 Pd.'s Morterer.	
	2 24 Pd.'s Morterer.	
Slotsbatteriet	1 12 Pd.'s G. K.	} mod Nord.
	2 4 Pd.'s r. K.	
Møllebatteriet	3 84 Pd.'s G. K. I frontalt*).	

Positionsskytset langs Als Sund bestod saaledes af 64 Stkr. Skyts (Mortererne indbefattede); desuden havde 21 Espingoler og 1 Kanon til Faldskærmsraketter. Det meste Skyts stod S. for Kjær Vig (46 Stkr.). Skytset var fordelt til 35 Batterier og Indskæringer.

*) Som oven angivet, vare de tidligere faste Batterier med Frontalild tildels forladte. Dog var Møllebatteriet bevaret og Skytset i dette forsænket. Ligeledes var Skytset forsænket i Kirkebatteriet og dette Batteri forsynet med Flanker til Bestrygning af Sundet.

Sønderborg Slot var benyttet saaledes, at tre Lokaler i den nordre Fløis nederste Etage vare indrettede som Kasemater, hvert Lokale til Placement for 1 Kanon til Bestrygning af Sundet mod Nord.

Betjeningsmandskabet bestod for alle 12 Pd.'s og svarere Kalibre af 6 Mand, for mindre Kalibre af 4 Mand; dette Mandskab skulde være ved Kanonerne, medens Afløsningen udhvilede i bagved liggende Gaarde. I hvert Placement skulde der være en Kommandør med de fornødne Underbefalingsmænd. De Kommanderende i Placementerne vare Korporaler eller Underkorporaler, nogle Steder kun Menige.

Som Skytsbedækning skulde hvert Batteri om Natten og i taaget Veir have 6—8 Infanterister pr. Piece; paa den af 4. Regiment besatte Strækning afgaves ikke denne Bedækning, da den efter Regimentets Formening vilde have krævet en vel stor Del af hele Styrken.

7 Baunestationer vare oprettede langs Als Sund for at alarmere i Tilfælde af Angreb:

Bauner.

- Nr. 7 ved Gaard Nr. 1,
- Nr. 6 — Arnkilsøre,
- Nr. 5 — Rønhave,
- Nr. 4 — Byggegaard,
- Nr. 3 — Engeshøi,
- Nr. 2 — Straabjerggaard,
- Nr. 1 — Sønderborg Ladegaard.

Dobbeltposter udstilledes ved hver Baune. Den Kompagnichef, der var nærmest ved det Sted, hvor Overgangsforsøget foretoges, skulde give Ordre til Antændelse af den nærmeste Baune; 50 Skridt ud til Siden for denne afbrændtes samtidigt en Halmvisk, anbragt paa en Stang. Saasart een Baune brændte, skulde alle tændes. Baunernes Bestemmelse var altsaa kun at alarmere, ikke at avertere om Angrebepunktet. Melding skulde afsendes samtidigt med Antændelsen. Desuden oprettedes en Station til Forbindelse med Rolf Krake

Telegrafstationer vare oprettede i Ulkebøl, Augustenborg, Egen, Telegrafstationer. Mels, Tandslet og Høruphav; Stationen i Ulkebøl havde Forbindelse med alle de øvrige.*)

Da Barakkerne ved Rønhave vare afbrændte under Kampen om Hyttebygninger. Dybbølbjerg, oprettedes 4 Kompagnileire, henholdsvis i Arnkils Skov Ø. for samme samt N.Ø. og Ø. for Rønhave. Barakkeleirene ved Sønderborg-Vollerup Veien udbedredes.

Af Bøndergaardene S. for Kjærvig fandtes kun Brandtomter; ligeledes var Sønderborgs vestlige Del sammenskudt og nedbrændt.

*) Paa Grund af manglende Telegrafmateriel paa Fyen havde Overkommandoen under 27. Juni befalet, at Krigstelegrafstationernes Antal paa Als skulde indskrænkes til 4, idet Stationerne Tandslet og Egen skulde nedlægges. Denne Befaling var imidlertid d. 29. endnu ikke bragt til Udførelse.

Veie.

Samtlige Veie paa Als vare i god Stand, men som oftest bugtede og snevre. Kolonneveie vare anlagte i en saadan Retning, at de begunstigede saavel Reservernes Fremrykning mod de truede Punkter som Afmarchen under en eventuel Tilbagegang.

Paatenkte Foranstaltninger.

Den Omstændighed, at der under Vaabenhvilen ikke maatte arbeides paa Stillingernes fortifikatoriske Forstærkning, gjorde Arbeiderne et betydeligt Afbræk. Løbegravene vare ikke udvidede til det bestemte Profil; de endte derhos S. for Arnkilsøre, saaledes at der paa Halvøens nordlige Spids ingen Befæstningsanlæg fandtes.

Det havde været Hensigten at dække en Del af Kysten ved Miner, og der begyndtes efter Vaabenhvilens Udløb (d. 28. Juni) paa Udlægningen af Ramstedske Miner S. for Kjær Vig udfor Fiskebæksgaard, fordi man ansaa dette for det vanskeligste Sted at udlægge dem; i den nordligere Del af Als Sund var Udlægningen ikke begyndt, ligesom heller ikke Udlægningen af de for selve Øret bestemte Shaffnerske Miner.

Ingenieurkommandoen havde anbefalet at anlægge to forsænkede Placementer for svært Skyts paa den nordvestlige Kyst af Øret; Artillerikommandoen havde foreslaaet at anlægge et Kontrebatteri til 4 12 Pd.'s eller 24 Pd.'s Kanoner ved Arnkils Skovs nordvestre Hjørne, særlig bestemt til kraftig at bestryge den flade Mark ved Arnkilsøre samt forhindre Forberedelserne til en Overgang fra Teglgaarden eller en Landgang paa Øret ved Hjælp af Baade fra Snogbæk Hage, men intet af disse Anlæg var kommet til Udførelse. Flere af Batterierne trængte til en stærkere eller mere passende Armering, i hvilken Anledning Skytsbeholdningen paa Als var søgt forstærket med 10 svære, riflede Kanoner, hvilke det dog, som tidligere anført, ikke var lykkedes at erholde.

Direktiver angaaende Tilbage-toget.

Blev Divisionen nødt til at opgive Stillingen langs Als Sund, skulde den rallieres i en Stilling over Ulkebøl, Sundsmark med tiliggende Hegn og den vestlige Udkant af Sønderskov. Herfra førte Tilbagetogslinierne paa de følgende 3 Fjerdingvei gennem et fladt Terrain med mange Hegn, hvor ingen egentlig Stilling frembød sig, undtagen Høiderne ved Hørup Kirke med venstre Fløi støttet til Kysten.

De paa høire Fløi værende Afdelinger skulde hovedsagelig benytte Veien gennem den østre Del af Kjær og gennem Ulkebøl over Spang Bro, Vollerup, Hørup Kirke, Maibøl, Lebøl og Fjølby og derfra til Kegenæs samt Kolonneveiene a, k, f og g.

De paa venstre Fløi værende Afdelinger skulde benytte Kolonne-

veiene b, c og e til Lambjergskov, og Veiene fra Vollerup Kro over Lambjergskov, Hørup, Vibøge, Skovby til Kegenæs; endvidere Kolonneveiene d og m, Veiene fra Ladegaarden til Skoven, Veiene gennem den søndre Del af denne, Veien fra Klinting til Hørup, samt Kolonneveien h og derpaa Veien til Kegenæs over Vibøge. Under Retraiten skulde venstre Fløi forhindre Fjenden i at trænge for hurtigt frem langs Kysten og i, ved muligen at bemægtige sig Hørup og Høruphav, at true Forbindelsen med Kegenæs.

I Stillingen ved Hørup Kirke og Lambjerg Skovene skulde Divisionen ordnes inden det videre Tilbagetog til Kegenæs, hvor Foranstaltninger til Forsvar og Indskibning af Tropperne vare truffene.*)

Mindre, forsprængte Afdelinger vilde, som tidligere omtalt, kunne indskibes paa forskellige Punkter paa Østkysten af Als ved Marinens Foranstaltning.

Forsvarstyrkens Opstilling.

Styrken paa Als og dens Fordeling til Afsnittene N. og S. for Augustenborg Fjord er tidligere angivet.

Den samlede Styrke af Kombattanter paa Als udgjorde c. 9650 Mand Infanteri, c. 250 Ryttere, 1750 Artillerister og 350 Ingeniører, tilsammen c. 12000 Mand. De hjemsendte Forstærkningsmænd vare tildels erstattede med Rekruter.

a) Opstillingen langs Als Sund.

Høire Fløi, Strækningen fra Arnkilsøre til Kjær Vig, var besat af 4. Brigade (dog kun bestaaende af 4. Regiment, eftersom 6. Regiment var afgivet til Nordlandet) under Kommando af Oberst Faaborg (Stabskv. i Gaarden Nr. 5 i Ulkebøl Nørremark). Brigaden

*) Paa Kegenæs var Major T. M. E. Gulstad, Chef for det slesvigske Gendarmeri, ansat som Kommandant og havde til sin Raadighed en mindre Styrke af Fodfolk, Rytteri og Gendarmer.

Paa Kegenæs fandtes rigelig Skjul og Dækning. Kegenæs var ved en smal Landtange, Draget kaldet (900 Alen lang, 100—200 Alen bred), forbundet med Als. Fra Partiet ved Kegenæs Fyr kunde denne Landtange fuldstændigt beherskes.

Det ved Draget anlagte Værk var armeret med 8 Stkr. 18 Pd.'s Skibskanoner fra Linieskibet Frederik d. VI, betjente af Besætning fra bemeldte Skib under Kommando af Premlt. Bardenfleth af Marinen.

Et Placement ved Færgegaarden i den vestlige Del af Kegenæs var armeret med 2 Stkr. 6 Pd.'s r. K.

disponerede i Tilfælde af Angreb over 9. Batteri, der kantonnerede i Gaardene Nr. 9 og 10; to Piecer af Batteriet vare trukne frem Ø. for Arnkils Skov ved den derværende sydligste Barakkeleir. Til Ordonnantstjeneste havde Brigaden 4 Ordonnantser.

Detailopstillingen var:

4. Regiment (Major Rauch, Stabskvarter Gaard Nr. 6 i Ulkebøl Nørremark), stod fra Arnkilsøre til Kjær Vig.*)
4. Reg.'s I (Kapitain Mathiessen) havde Bevogtningen og Forsvaret af Strækningen fra Arnkilsøres nordlige Pynt til Hegnet S. f. Skovbatteriet.
4. Reg.'s II (under Kommando af Regimentskommandøren) Strækningen fra Hegnet S. for Skovbatteriet til Kjær Vig.

Paa den af Regimentet besatte Strækning stod i 1. Linie (o: i Løbegravnen):

1. Kompagni (Premlt. Linnemann) fra Arnkilsøre til Hegnet S. for Skovbatteriet, inddelt i 4 Feltvagter à 1 Deling.

Feltvagt Nr. 1, Sekondlt. af Inf.'s Krigsreserve H. H. Pingel, udfør Arnkilsøres vestlige Pynt.

— Nr. 2, Premlt. J. P. Hindenburg, omtrent udfør den indadgaaende Vinkel i Skovkanten.

— Nr. 3, Vaabenmester Petersen paa Skovfogdens Mark.

— Nr. 4, Sekondlt. af Inf.'s Krigsreserve C. A. W. Bjerring, c. 600 Alen S. for Skovfogedhuset.

Feltvagterne havde hver udstillet 4 Poster i Løbegravnen.

3. Kompagni (Premlt. Sarauw) i Løbegravnen fra Hegnet S. for Skovbatteriet indtil Kjær Vig, inddelt i 4 Feltvagter à 1 Deling:

Feltvagt Nr. 1, Sekondlt. af Inf.'s Krigsreserve C. F. Nissen, nogle hundrede Alen N. for Rønhave nordre Batteri;

de øvrige 3 Feltvagter vare med c. 500 Alens Afstand opstillede paa Strækningen indtil Kjær Vig.

Arbejdskommandoerne i Stillingens første Linie vare for Størstedelen afgivne af 18. Regiment (nemlig $3\frac{1}{2}$ Komp. af 18. Reg.'s I.), og kun 100 Mand under Sekondlieutenanterne J. F. Fehrmann og K. H. V. Holmsted hørte til 4. Regiment; de 50 Mand under Lieutenant Fehrmann vare dog inden Kampens Begyndelse allerede vendte tilbage til deres Kompagni og Lieutenant Holmsted's Mandskab var,

*) Den detaillerede Opstilling er angivet paa Oversigtskaartet.

da Kampen begyndte, beskæftiget med Redskabernes Aflevering og tildels paa Veien til deres Kompagni (4.).

Mandskabet af 18. Regiment var fordelt til Arbeide paa Arnkilsøre, ved Batteriernes Udbedring, ved Placementerne og i Løbegravene.

I 2. Linie stod som Piket:

2. Kompagni (Kapitain C. S. Glahn) paa høire Fløi; det halve Kompagni, Piket Nr. 1, under svensk Premierlieutenant Kielmann nordligst, i Udkanten af Skoven omtrent bag Kanonplacement 2; det andet halve Kompagni, Piket Nr. 2, under Sekondlieutenant af Inf.'s Krigsreserve T. C. W. Jessen i den sydvestlige Udkant af Skoven Ø. for Skovbatteriet.

4. Kompagni (Kapitain Bügel) paa venstre Fløi; det halve Kompagni, Piket Nr. 3, under Sekondlieutenant af Inf.'s Krigsreserve V. A. T. Westrup i Kommunikationsgangen Ø. for det nordre Rønhave Batteri; det andet halve Kompagni, Piket Nr. 4, under svensk Premierlieutenant Klintøbjerger i Kommunikationsgangen N. for Kjær Vig. Kapitain Bügel opholdt sig ved dette sidste.

I 3. Linie stode Bataillonsreserverne:

{	5. Komp. (Premlt. F. F. Jantzen) i Barakkerne i Arnkils Skov.
	7. Komp. (Premlt. Westberg) i Barakkerne Ø. for Arnkils Skovs sydlige Del.
{	6. Komp. (Kapit. Bodin) i Barakkerne Ø. for Rønhave.
	8. Komp. (Premlt. J. H. H. C. Thrane) i Barakkerne S.Ø. for Rønhave.

Feltvagter og Piketter stode under Gevær. Reservekompagnierne i Barakkerne vare parate til hurtig Udrykning; Mandskabet havde om Natten Lædertøiet paa.

I Tilfælde af Alarmering om Natten skulde Piketterne rykke frem i Løbegraven til Understøttelse paa truede Punkter, Reserverne i Barakkerne frem i Kommunikationsgangen, hvor nærmere Ordre fra Bataillons- eller Regimentskommandøren skulde afventes.

Venstre Fløi, Strækningen fra Kjær Vig til Sønderborg Ladegaard var besat af 6. Brigade (Oberst Bülow), der tillige skulde afpatrouillere Kysten indtil den østlige Udkant af Sønderskoven. Brigadens Stabskvarter var i det „hvide Hus“ ved Veien fra Sønderborg til Ulkebøl Kirke, c. 1500 Alen Ø. for Sønderborg. Det ene Regiment besatte Strækningen fra Kjær Vig til Indskæring Nr. 12, det andet Strækningen herfra til Sønderborg Ladegaard.

Hvert Regiment inddelte sit Distrikt i to Bataillonsdistrikter, saaledes at Brigadens 4 Batailloner stode jevnside langs Kysten. Hver Bataillon stillede om Natten 2 Kompagnier i Løbegraven og holdt 2 Kompagnier i Reserve i Kommunikationsgangen. Om Natten (o: fra Kl. 10 Aften til Daggry) stod saaledes hele Brigaden under Gevær. Om Dagen rykkede Halvdelen af den i Løbegraven staaende Styrke tilbage i Kommunikationsgangen, og de i denne staaende Reservekompagnier rykkede i Kvarter i Kjær By, en Del af Sundsmark Barakker og paa Sønderborg Ladegaard, dog parate til hurtig Udrykning.

Detailopstillingen var:

5. Regiment (Major Myhre, Stabskvarter om Natten Engeshøi, om Dagen Straabjerggd) fra Kjær Vig til Indskæring Nr. 12.

5. Reg.'s II, Major A. B. Rothe, fra Kjær Vig til Indskæring Nr. 10.	}	7. Komp. (Premlt. N. T. Nielsen) i Løbegraven fra Kjær Vig omtr. til Batteri Nr. 7 c.		
		8. Komp. (Premlt. Satterup) herfra og til Batteri Nr. 10.		
		3. Komp. (Kapt. Klüwer) ved Byggegd.	}	Reserve i Kommuni- kationsgan- gen.
		4. Komp. (Sekondtl. Ørum) ved Fiskebæk- gaard.		

5. Reg.'s I, Kapitain J. Hammer, (i Regiments- kommand. Sted) fra Indskæring Nr. 10 til Indskæring Nr. 12.	}	1. Komp. (Premlt. Stonor) fra Indskæring Nr. 10 til Slugten omtrent V. for Ringbæk.		
		2. Komp. (Premlt. S. J. Raabye) fra bemeldte Slugt til Indskæring Nr. 12.		
		5. Komp. (Premlt. Snertinge) S.V. for Møllestedgd.	}	Reserve i Kommuni- kationsgan- gen.
		6. Komp. (Kapt. W. E. A. Claussen) tæt N. for Flankebatteriet.		

I Tilfælde af Alarmering vilde Kommandøren for 5. Regiment være at træffe paa Engeshøi.

10. Regiment (Major Gedde, Stabskv. Sønderborg Ladegd.) fra Indskæring Nr. 12 til Sønderborg Ladegd.

10. Reg.'s II, Kapt. H. Glahn, (i Regiments- kommand. Sted) fra Indskæring Nr. 12 til Slugten N. f. Kirkebatt.	}	6. Komp. (Kapt. Thesen) i Løbegraven fra Indskæring Nr. 12 til den nærmeste Slugt Syd paa.		
		8. Komp. (Sekondtl. Pätges) i Løbegraven fra nævnte Slugt indtil Slugten N. for Kirkebatteriet.		
		3. Komp. (Premlt. Kuhlmann).	}	Reserve i Kommu- nikationsgangen.
		4. Komp. (Sekondtl. Wandler).		

10. Reg.'s I, Kapt. O. F. Vaupell, fra Slugten N. for Kirke- batt. til Sønderborg Ladegd.	{	2. Komp. (Premlt. Diechmann) i Løbegraven fra Slugten N. for Kirkebatteriet indtil Slottet exkl. 1. Komp. (Premlt. Huusher) Slottet og derværende Løbegrave. 5. Komp. (Kapt. L. C. Lorentzen). 7. Komp. (Premlt. J. A. T. Vilstrup).		Reserve i Idiotanstaltens Have.

1. Halvbatteri af 2. Batteri var underlagt Brigaden. Ifølge Artillerikommandoens Instrux skulde Delingerne i Tilfælde af Alarmering besætte 2 Kanonplacemeter, der vare anlagte, det ene V. for Engeshøi, det andet S. Ø. for Kjær Vig. Dog kunde ogsaa, efter Forholdenes Krav, alle 4 Kanoner sammendrages til et af de nævnte Placemeter.

Til Ordonnantstjeneste havde Brigaden 4 Ordonnantser.

Langs Als Sunds Kyst vare 50 Voldrifere fordelte (ved Skovfogedhusbatteriet, Rønhave søndre Batteri, Indskæring Nr. 10, nogle Placemeter N. for Sønderborg samt i Sønderborg Slot). De betjentes af de flinkeste Skytter i de Afdelinger, som besatte Stillingen.

I Reserve havdes:

2. Brigade (Oberst H. A. T. Kauffmann) i de S. for Sønderborg-Augustenburg Chausseen værende Sundsmark Barakker, i Ulkebøl samt i Vollerup Barakker. Brigadens Stabskvarter var i Sundsmark.

3. Regiment (Oberstlieutenant H. W. Mathiesen) i Barakkerne ved Vollerup; Alarmplads ved Sønderborg—Augustenburg Chausseen, o. 1300 Alen V. for Ulkebøl Kirke.

18. Regiment (Major E. A. Lundbye), Stabskvarter Sundsmark Barakker.

Af 18. Reg.'s I var, som tidligere omtalt, Natten til d. 29. 3¹/₂ Kompagni kommanderet paa Arbejde i Als Sund Stillingen og havde Ordre til ved Alarmering at samle sig ved Veisammenstødet Ø. for Fiskebækgaard. Det tilbageblevne halve Kompagni laa i Sundsmark Barakker.

18. Reg.'s II (Major P. C. R. Weyhe) laa med 3 Kompagnier i Ulkebøl, 1 Kompagni i en Barakke ved Vollerup. Alarmplads i den nordlige Del af Ulkebøl.

Brigadekommandøren var i Tilfælde af Alarmering at træffe paa 3. Regiments Alarmplads.

Af Artilleri havde i Reserve Halvdelen af 1. og af 2. Batteri med Alarmplads ved 3. Regiment.

Feltartilleriet paa Als var altsaa saaledes fordelt:

1. Batteri.	{	$\frac{1}{2}$ Batteri paa Nordlandet (Holm og Mels).
	{	$\frac{1}{2}$ — i Sundsmark.
2. Batteri.	{	$\frac{1}{2}$ — paa Forpost (1 Deling ved Engeshøi, 1 Deling ved Kjær).
	{	$\frac{1}{2}$ — ved Vollerup Barakker.
9. Batteri.	{	1 Deling paa Forpost ved Arnkils Skov,
	{	Resten i Gaardene Nr. 9 og 10 i Ulkebøl Nørremark.

Positionsskytset betjentes

- af 4. Fæstningskompagni (Kapitain Bartholin) paa Strækningen fra Arnkilsøre til Kjær Vig;
- af 3. Fæstningskompagni (Kapitain Grove) paa Strækningen fra Kjær Vig til Indskæring Nr. 12;
- af 6. Fæstningskompagni (Kapitain Hertel) paa Strækningen herfra til Sønderborg Ladegaard.

Espingolerne betjentes dels af Infanterister, dels af Artillerister.

Ingenieurtropperne vare Natten til d. 29. fordelte i Stillingen. Premierlieutenant O. K. Larssen havde Ledelsen af Arbejderne paa Strækningen fra Arnkilsøre til Kjær Vig, Premierlieutenant Koldrup-Rosenvinge fra Kjær Vig til Kirkebatteriet, Premierlieutenant Bangert i Sønderborg. Kapitain Brummer havde Tilsynet langs Als Sund og var ved Angrebets Begyndelse paa Møllestedgaards Batteri. En mindre Afdeling var ved Mels. Alle vare i Arbejde, da Angrebet begyndte; Arbejderkompagniet ved Sønderborg.

Rytteriets Anvendelse fremgaar af det Følgende.

b) Nordlandet og den østlige Kyst af Als.*)

Fra Augustenborg Fjord til Nørreløkke Strand stod 6. Regiment (Oberstlt. G. W. Caroc) med $\frac{1}{3}$ 1. Batteri; Stabskvarter var Melsgaard.

Observationen af den nordlige og østlige Kyst af Als fra Nørreløkke Strand til Draget ved Kegenæs var overdraget de to Eskadroner af 4. Dragonregiments 1. Halvregiment. 2. Eskadron (Ritmester J. O. P. Bentzen) bevogtede Kysten fra Nørreløkke Strand til Fyenshav; 3. Eskadron (Ritmester W. Haffner) Resten af Kysten. Den endnu

*) Se Kaart over den sydlige Deel af Slesvig, Plan 2 (bilagt I. Del).

disponible Del af 2. Eskadron stilledes til Raadighed for Oberstlieutenant Caroc, som i Tilfælde af Angreb kunde disponere over Eskadronen, men dog ikke turde inddrage Detachementerne til Kystbevogtningen, før Tilbagetog tiltraadtes; den disponible Styrke af 3. Eskadron skulde i Tilfælde af Angreb samles ved Ulkebøl Kirke.

Regimentet indtog følgende Stilling:

Fire Kompagnier i 1. Linie paa Kystvagt og Piket, nemlig: et Kompagni fra Broen ved Nørreløkke til Stegsvig;

tre Kompagnier mellem Stegsvig og Augustenborg Fjord (et fra Stegsvig til noget Ø. for Hardeshøi, et herfra til den indre Del af Sandvig, et paa Stevning Næs og Stolbro Næs).

Fire Kompagnier som Reserve i Mels Afsnittet, nemlig:

et Komp. ved Skovsgaard;

to — paa Mels-Hardeshøi Veien ved Sammenstødspunktet med Veien fra Broballe;

et — ved Husene mellem Broballe og Brandsbøl Skove.

Halvbatteriet stod med 2 Kanoner ved Staalbyggersgaard, 2 N.V. for Hardeshøi.

Kystbatterierne vare ikke færdige, hvorfor Kystartilleriets 8 Piecer vare førte til midlertidige Placementer. Under Arbeide var nemlig Anlæg af 4 Batterier, (ved Staalbyggersgaard, S. for Stegsvig ved Lyngen, mellem Lyngen og Hardeshøi og tæt V. for Hardeshøi), hvert Batteri til 2 Kanoner, nemlig 6 84 Pd.'s Bombekanoner og 2 24 Pd.'s Granatkanoner. Naar Kystbatterierne vare færdige, skulde Styrken paa Nordlandet formindskes med 1 Bataillon og 2 Kanoner.

Snevringerne ved Melsgaards Mølle, ved Broballe Mølle og ved Brandsbøl Mølle befæstedes. Over Stegsvig sloges ved Stegshoved en Pælebro med Broklap

Bauner vare reiste paa forskjellige Punkter ved Kysten.

Saaframt et Angreb alene rettedes mod den nordlige Del af Øen, skulde det søges afslaaet efter yderste Evne, og først naar Nødvendigheden bød det, skulde Retraiten tiltrædes over Egen, Kettinge til Tand slet, hvor Divisionens nærmere Ordre skulde oppebies. Forsprængte Afdelinger kunde i dette Tilfælde optages af Marinen ved Udskebningsbroen ved Nørreløkke Strand, samt ved Broen c. 2000 Alen V. for Bostedhoved under Nørreskoven. Hvis derimod et alvorligt Angreb fandt Sted ved Als Sund, skulde Regimentet afsende 1 Bataillon, 1 Eskadron og $\frac{1}{2}$ Batteri til Hørup Kirke, medens den anden Bataillon skulde holde sig længst mulig og, hvis Angrebet ikke afsloges, marchere til Nørreløkke Strand for der at indskibes. Angreb Fjenden

stærkt saavel den nordre som den søndre Del af Øen, skulde forholdes som i første Tilfælde. Ved enhver Alarmering skulde Trainet sendes til Tandslet.

Oberstlieutenant Caroc skulde tage Kommandoen over den Troppestyrke, som eventuelt afgik til Hørup Kirke. Melding om Situationen vilde tilgaa Oberstlieutenanten pr. Telegraf over Egen Station. Kommandoet skulde marchere saa hurtigt som muligt; til Lettelse af Infanteriets Marche kunde Vogne udskrives i de Byer, der passeredes. Skulde det vise sig, at Kommandoet ikke kunde naae Miang, forinden Divisionen havde opgivet Stillingen ved Hørup Kirke, skulde Oberstlieutenanten søge ad nærmeste Vei over Tandslet til Kegenæs; nærmere Ordre kunde dog forventes i Tandslet.

Kunde Kegenæs ikke naaes, skulde Tilbagetoget lægges mod Broerne ved Bostedhoved og Nørreløkke.

c) Den maritime Styrke ved Als.

Den maritime
Styrke ved Als

Den maritime Styrke ved Als d. 29. Juni bestod af:

Batteriet Rolf Krake i Augustenborg Fjord indenfor Arnkilsøre, c.

5400 Alen fra Arnkils N.O. Pynt, c. 3 Kabellængder fra Land.

Kanonchaloup Nr. 19 i Sandvig.

Kanonjollen Baagøe ved Hardeshøi Færgebro.

Dampskibet Hertha

Kanonbaaden Willemoës

Kanonchalouperne Nr. 21 og 22

Kanonbaadene Thura og Buhl

Kanonchalouperne Nr. 17 og 18 samt

Kanonjollen Kolding

} i Stegsvig.

} paa den sydlige Side af Øen.

Linieskibet Frederik den VI tæt S. for Kegenæs.

Det Transportmateriel, der i Hørup Hav laa til Raadighed for Divisionen, bestod ikkun af 6 Dampskibe, 4 Jerntransportbaade og 4 Transportpramme. 4 Seilskibe, der fra d. 27. laa til Divisionens Raadighed i Kjøbenhavn, agtedes stationerede ved Udskibningsbroerne paa Østkysten af Als.

I Tilfælde af Angreb vilde Underretning herom tilgaa Chefen for Transportflaaden fra Divisionen; samtlige Transportflaadens Skibe skulde da strax beordres til en Ankerplads saa nær Østerby som muligt, medførende de i Havnen værende private Fartøier; nærmest Høruphav, dog udenfor Kanonskuds Afstand fra Sønderskov, skulde foreløbigt forblive de Dampskibe, der havde Artilleriets og Intendanturens flydende

Beholdninger paa Slæb, og ved Broen i Høruphav skulde iøvrigt kun forblive et mindre Dampskib, der skulde afvente Underretning om, enten at Alt kunde vende tilbage, eller at Fjendens Angreb var lykkedes. Naar dette sidste indtraf, skulde Transportflaaden føres saa tæt til Indskibningsbroerne ved Kegenæs, som Forholdene tillode, og Alt ordnes til Indskibning.

For de forskjellige paa Als værende Institutioners rettidige Alarmering i Tilfælde af fjendtligt Angreb og deres Forhold i saa Fald var der givet udførlige Bestemmelser (se Bilag 11).

Fjendens Forberedelser til Overgangen.

Paa fjendtlig Side var det, som tidligere anført, besluttet at udføre Overgangen til Als strax efter Vaabenhvilens Ophør. Befaling herom var under 22. Juni udgaaet til General v. Herwarth.

Forberedelser bleve strax truffne. Overgangen skulde ske ved Ballegaard ved Hjælp af Baade og Pontoner, for Hestes og Skytsets Vedkommende ved Hjælp af sammenkoblede Pontoner. Til Betjeningsmandskab toges Mandskab fra Pionerkompagnerne (af hvilke flere pr. Jernbane befordredes til Als i Dagene 24. og 25. Juni) og iøvrigt alt til Roning egnet Mandskab i I. Korps. De ved Eideren og Slien indsamlede Baade formeredes i 3 Kolonner, henholdsvis ved Kappel, Slesvig og Rendsborg, sattes i Marche d. 23. og afgik, de to første over Flensborg til Blans og Storskoven, den sidste pr. Jernbane til Rødekre, hvorfra Kolonnen d. 26. Juni ligeledes bragtes til Blans.

Overgangen skulde udføres af 13. Division, medens 6. Division skulde gjøre Skinangreb ved Storskoven. Forberedelserne til Overgangen trak i Langdrag, hvorfor den først skulde udføres Natten til d. 28.

Til artilleristisk Understøttelse af Overgangen raadede man foruden over de ved Aabenraa og Alnor i Batteri staaende 6 riflede 24 Pd.'s og 8 riflede 12 Pd.'s Kanoner endnu over 18 riflede 24 Pd.'s og 24 riflede 12 Pd.'s samt over I. Korps's Feltartilleri. De mod Als Kysten rettede Batterier Nr. 25, 27, 34, 35 erholdt d. 24. Juni deres tidligere Skytsarmering; Bygning af nye Batterier kunde derimod først finde Sted efter Vaabenhvilens Udløb. Ved Als Sund skulde anlægges et Batteri S. for Sandbjerg, (a), for 4 riflede 12 Pd.'s; Batteri Nr. 29 skulde udrustes med 2 riflede 12 Pd.'s, saaledes at der ialt kunde bringes i Virksomhed:

ved Als Sund: 8 r. 24 Pd.'s og 14 r. 12 Pd.'s;

ved Ballegaard: 8 r. 24 Pd.'s og 10 r. 12 Pd.'s

ved Noldtang: 4 r. 24 Pd.'s,

anbragte i et nyt Batteri overfor Stegsvig. De nye Batterianlæg ved Als Sund skulde udføres Natten til 26.; de ved Ballegaard selve den Nat, da Overgangen skulde finde Sted.

D. 26. Kl. 6 Morgen aabnede, som tidligere angivet, Batterierne Nr. 25, 27 og 29 saavel som Batteriet S. for Sandbjerg Ilden mod Als for at tvinge os til at vise vort Artilleris Opstillinger, men standsede Ilden omtrent Kl. 9, da Hensigten ikke opnaedes. Det samme Dag ved Noldtang anlagte Batteri skulde hindre vore eventuelt i Stegsvig liggende Skibe fra at løbe ind i Als Fjord.

D. 27. ændrede General v. Herwarth Valg af Overgangspunkt og besluttede at gaa over ved Storskoven i Stedet for ved Ballegaard, hvilket gjorde det nødvendigt at udskyde Overgangen indtil d. 29. Morgen. Man troede at vide, at vi vare forberedte paa en Overgang ved Hardeshøi og fik desuden Betæneligheder saavel ved det brede Vand som ved Sandsynligheden for at blive forstyrrede under Overgangen af Rolf Krake. Hertil kom, at der saavel d. 26. som 27. var urolig Sø, og endelig, at General v. Manstein, der skulde udføre Skinangrebet ved Storskoven, med stor Tillidsfuldhed udtalte sig om Muligheden for at foretage en Overgang paa sidstnævnte Sted.

D. 27. Morgen dampede Rolf Krake ind i Augustenborg Fjord uden at besvare Ilden fra Batteriet ved Noldtang og Batteri Nr. 29 Batterierne ved Sundet beskøde den af os besatte Bred i Morgentimerne 6—8¹/₂; vort Artilleri besvarede ikke denne Ild.

Natten til d. 28. udførtes de Batteribygninger, der nødvendiggjordes ved de nye Dispositioner; alt svært Skyts, som skulde have været anvendt ved Ballegaard, skulde derefter opstilles ved Als Sund. Her byggedes derfor:

et Batteri (b) for 4 24 Pd.'s N. for Sandbjerg.

- - (c) for 4 12 Pd.'s ved Teglværket i Storskoven.

- - (d) for 4 12 Pd.'s S.V. for Batteri Nr. 27.

- - (e) for 2 12 Pd.'s mellem Batteri Nr. 27 og 29.

- - (f) for 4 24 Pd.'s ved Snogbæk Hage.

Batteribygningen var endt d. 28. Morgen. I Løbet af d. 28. førtes derhos fra Batterierne ved Aabenraa endnu 2 riflede 24 Pd.'s og 4 riflede 12 Pd.'s Kanoner til Als Fjord, hvor de opstilledes ved Lille Mark og Blaakrog. Fæstningsskytset fik 100 Skud pr. Piece.

For Feltartilleriets Anvendelse blev truffet følgende Dispositioner.

Divisionsartilleriet skulde forblive til Raadighed for Divisionerne med Undtagelse af 1. 6 Pd.'s Batteri (af Westphalske Brigade), der d. 29. Morgen Kl. 1 skulde opstilles ved Blaakrog. Af Reserveartilleriet skulde de to glatløbende Batterier af Fodafdelingen, det 2. 12 Pd.'s og det 2 Haubitz Batteri (af Brandenburgske Brigade) opstilles, førstnævnte mellem Storskoven og Sandbjerg, sidstnævnte i Storskoven. Af de riflede Batterier i denne Afdeling stilledes det 2. 6 Pd.'s til Raadighed for General v. Manstein, det 4. 6 Pd.'s skulde kjøre op Ø. for Vester-skov. De endnu forhaandenværende tre ridende Batterier fik Ordre til at stilles i Beredskab ved Ragebøl.

D. 28. Eftm. udgav General v. Herwarth Dispositionen for Overgangen.*) Ifølge denne skulde Divisionen Manstein først sættes over og sætte sig i Besiddelse af Arnkils Skov, Rønhave og omliggende Terrain; senere skulde den trænge frem mod Ulkebøl og Hørup for at hindre vore Troppers Indskibning.

Divisionen Wintzingerode skulde følge umiddelbart efter og dirigeres mod Ulkebøl, 25. Brigade forrest, 11. Brigade i Reserve.

Reserveartilleriet skulde Kl. 1 Morgen indtage de ovenomtalte Stillinger, det ridende Artilleri samles ved Ragebøl. 13. Divisions Artilleri skulde opstilles ved den østlige Udgang af Blans til Raadighed for Divisionskommandøren.

Indstigningen i Baadene skulde ske Kl. 2 Morgen og Overgangen ufortøvet foretages.

Overgangspunkterne A B C D vare valgte med en skjult Opstilling for Øie. Punktet A laa ved den østlige Rand af Storskoven; B ved Teglværket i sammes nordlige Udkant, C c. 600 Alen nordligere, D ligeoverfor Arnkilsø. Da der ved D ingen skjult Opstilling kunde gives Tropperne, skulde de til dette Punkt bestemte Baade sættes i Vandet ved Ballegaard d. 28. Aften og føres til et c. 300 Alen V. for Snogbæk Hage beliggende Punkt D', hvor første Echelon skulde indskibes og overføres til Arnkilsø, medens de tomme Baade derefter skulde gaa tilbage til D og alle følgende Echeloner udgaa herfra. Afgangen fra D' skulde derfor foregaa Kl. 1³/₄ Morgen. Natten til d. 28. førtes de øvrige Baade fra Ballegaard til Punkterne A, B og C. Kavaleri og Artilleri kunde paa Grund af de lokale Forhold kun overføres ved B; Infanteri skulde derfor her kun overføres i 1. Echelon, hvorimod de tomme Baade skulde roes tilbage til Punkt B' (c. 60 Alen S. for B), hvorfra den fortsatte Overførsel af Infanteri kunde finde Sted.

*) Bilag 20 indeholder General v. Herwarths Disposition for Overgangen.

Ved A var Sundets Brede c. 850 Alen; 50 Baade kunde her overføre 750 Mand.

Ved B var Bredden c. 1400 Alen; til Raadighed havdes her 42 Baade, Ponton-Kolonne Nr. 3 og let Feltbrotrain. Der kunde herfra overføres 6—700 Mand Infanteri og 130—140 Mand Kavaleri eller i Stedet for disse sidste 16 Stkr. Skyts med Bespænding og Betjeningsmandskab.

Ved C var Bredden c. 1600 Alen; med 29 Baade kunde her overføres 400 Mand.

Ved D var Bredden c. 17--2000 Alen. Med 42 Baade kunde overføres 750 Mand.

Der kunde saaledes samtidigt overføres c. 2500 Mand eller 3 $\frac{1}{2}$ Bataillon.

De til Overgangen bestemte Tropper stode Kl. 1 Morgen parate ved Overgangspunkterne. En Bataillon*) efterlodes i Storskoven for om nødvendigt at dække Overgangen ved Punkterne B og C ved sin Ild; en anden Bataillon**) med en Deling Husarer forblev i Dybbølstillingen for at bevogte Kysten fra Egernsund til Sandbjerg, sikre Strandbatterierne, demonstrere overfor Sønderborg og gaa over sammesteds, saasnart Omstændighederne tillode det. Fra Sandbjerg til Snogbæk Hage bevogtedes Kysten af Rytteri.

Overførslen af Brigaderne Roeder og Goeben fremgaar iøvrigt af omstaaende Oversigt:

*) 1. Batl. af Reg. Nr. 60, hørende til Brigaden Canstein.

**) Füs. Batl. af Reg. Nr. 24, hørende til Brigaden Roeder.

Echelon.	Overgangspunkter					Ialt.	Bemærkninger.
	A	B	B'	C	D		
I.	Regiments- Stab og I 24.	II. 24.		Bataillons- Stab og 2. og 4. 64.	F. 64.	3 ¹ / ₂ Batail- lon.	F. 64 afseilede fra D'.
II.	Regiments- Stab og 1. og 3. 64. 6. Divisions Stab.	Artille- ri og Kava- leri.	II 64.	Bataillons- Stab og 10. og 11. 15.	II. 15.	3 Batail- loner.	Ved B blev der kun i I. Echelon ført Infanteri over. Baadene gik der- paa tilbage til B', 60 Al. S. for B, for herfra at fortsætte Overførslen af Infanteri, medens man ved B overførte Artil- leri og Kavaleri tillige- med I. Korps's Stab paa de dertil sammensatte Flaader.
III.	II. 55.	I. Korps's Stab.	F 55.	9. og 12. 15.	Jæ- ger- batl. Nr. 3.	3 ¹ / ₂ Batail- lon.	
IV.	Brigaderne Schmid og Canstein i flere Echelonner.				I. 55.	3 ¹ / ₂ Bat i hver Eche- lon.	

Af Feltartilleri og Kavaleri skulde først overføres 2. og 3. 6 Pd.'s Batteri, derpaa det Ziethenske Husarregiment og sidst det 3. 12 Pd.'s, det 3. Haubitz- og det 4. 6 Pd.'s Batteri.

1. Echelon af Brigaden Roeder skulde, som tidligere anført, hurtigst mulig rykke frem til Sydranden af Arnkils Skov og der afvente Ankomsten af 2. og 3. Echelon. Ved den videre Fremrykning Syd paa skulde Brigaden Goeben rykke frem paa høire Fløi af Brigaden Roeder.

I Nattens Løb foretoges Forberedelserne til Overgangen. Under disse indtraf et Uheld, der dog ingen Følger fik. Det var bleven forsømt at underrette Kystbevogtningen om, at Baadene fra Ballegaard søværtsskulle afgaa til Punkt D'; som Følge heraf gave Strandvagterne Ild, da de saae det store Baadapparat i den sene Nattetime og antog, at der fra vor Side udførtes et Landgangsforsøg. Feiltagelsen opklaredes dog snart, men Foretagendet var, som senere vil blive viist, nær blevet røbet derved.

Beskrivelse af Kampen.

I. Kampens 1ste Moment Kl. 2—3³/₄.

4. Regiments, Kystbatteriernes samt Rolf Krakes Kamp.

Fjendens Over-
gang 3¹/₂ Ba-
tallion overføres
i 1 Echelon

V. for Snogbæk Hage ved Punkt D indskibedes Füsilierbataillon af Reg. Nr. 64 kort efter Kl. 1³/₄. I to Afdelinger naaede Baadene Spidsen af Arnkilsøre; den ene landede paa dens østlige Side. Bataillon, der synes at have naaet Kysten nogle Minuter før de øvrige overførte Tropper, rykkede ufortøvet frem, 9. Komp. i den vestlige, 12. Komp. i den østlige Udkant af Arnkils Skov, 10. og 11. Komp. i Reserve. Denne Fremrykning var yderst farlig for vore Tropper; Bataillon oprullede den svage Besætning i Løbegraven og tog vore tililende Reserver i Flanken.

Ved Punktet C indskibedes 2. og 4. Komp. af Reg. Nr. 64 strax efter Kl. 2 og overførtes ufortøvet sammen med Bataillonsstaben.

Ved Punkt B, hvor 2. Batl. af Reg. Nr. 24 overførtes tilligemed General Roeder, opstod en mindre Forsinkelse derved, at Baadene ikke samtidigt kunde gjøres flotte. Kompagnierne afgik derfor efterhaanden, efterat Foretagendet var opdaget og Ilden alt begyndt.

Ved Punkt A bleve Baadene Kl. 2 satte i Vandet og skudte ud saa langt, at den nødvendige Dybde var naaet, hvorpaa 1. Bat. af Reg. N. 24 indskibedes. I bred Linie roedes over til den modsatte Kyst, der naaedes Kl. 2¹⁵.

Efter preussiske Angivelser naaede Baadene kun 120—150 Alen frem, før Ilden aabnedes fra vor Side; den besvaredes livligt af Batterierne i Sundeved og af den ved Stranden opstillede 1. Batl. af Reg. Nr. 60 foruden fra Baadene, hvis forreste Del var besat af de bedste Skytter. En af de ved B overførte Baade blev truffet af en Granat og sank; en anden Baad kæntrade, eftersom den var overfyldt; dog reddedes Mandskabet paa 5 Mand nær, der druknede

Den hele overførte Styrke landede paa en Kyststrækning af noget under en Fjerdingsveis Udstrækning og udgjorde 3¹/₂ Batailloner eller c. 2500 Mand. Den traf paa vor Side et enkelt Kompagni, inddelt i 4 Feltvagter, opstillede i en indbyrdes Afstand af c. 1000 Alen.

De 4 Feltvagter understøttedes vel hurtigt af Piketterne Nr. 1 og 2 samt af nogle svage Arbejdskommandoer, men selv denne Understøttelse iberegnet udgjorde den hele paa vor Side i Løbegraven staaende Styrke kun c. 400 Mand. Fjenden, der var kjendt med vor Troppefordeling, stillede sig derfor til Opgave ubekymret om den

svage Modstand, der strax ved Landsætningen maatte træffes, saa hurtigt som muligt at naae frem til den sydlige Udkant af Arnkils Skov og holde denne, indtil 2. Echelon var overført. Den Modstand, der under denne Fremmarche kunde træffes, vilde sandsynligt hidrøre fra enkeltvis optrædende Kompagnier og maatte let kunne overvældes. Opgaven var ikke at gjøre Fanger eller at hæste Trophæer; det gjaldt blot at naae Skovkanten og sætte sig fast i samme. Det maatte tilfalde senere overførte Tropper at rense Afsnittet for de Rester af vore Tropper, som endnu maatte forefindes.

4. Regiments Kamp*).

Feltvagt Nr. 1 (Sekondlieutenant af Inf.s Krigsreserve Pingel) Feltvagt Nr. 1. bestod af 36 Mand**). Da det begyndte at dæmre, bemærkede flere af de paa Udkig staaende Vedetposter en sort Stribe i Vandet ved Snogbæk Hage umiddelbart ved Land og ved første Øiekast sammenhængende med dette omtrent som en Landtange. Feltvagtkommandøren undersøgte Sagen. Striben viste sig efterhaanden som en samlet større Masse, der var adskilt fra Land, og da den bevægede sig, var det tydeligt, at det maatte være en Baadkolonne, der styrede mod Arnkilsøre.

Der blev strax givet Ordre til Antænding af Baune Nr. 6. Feltvagten var delt i to Halvdeler. For bedre at kunne beskyde Baadene førtes den nordligste Halvdeling i Angrebsøieblikket mod Nord til en Opstilling mellem Ørets nordre og vestre Pynt, hvor der, som tidligere anført, ingen Løbegrave forefandtes. Der blev af begge Halvdeler fyret paa Fjenden, som dog først besvarede Ilden, da han var kommen Kysten temmelig nær, og iøvrigt ikke lod sig opholde ved den. Landgangen foregik med forbausende Hurtighed; Feltvagten

*) Under Forsæde af Oberst Scharffenberg sammentraadte den 6. Dec. 1864 en Kommission, der ifølge Allerh. Res. af 1. Novbr. s. A var nedsat for paa Basis af Detailrapporterne at indhente yderligere Oplysninger om, hvorvidt den Del af Besætningen paa Øen Als, hvem Forsvaret af den N. for Kjær Vig beliggende Del af Als Sund Stillingen var overdraget, havde røgtet sit Hverv, og om der eventuelt var Anledning til at gjøre retsligt Ansvar gjældende mod nogen Enkelt. Ved Fremstillingen af 4. Regiments Kamp ere de af Kommissionen indhentede Oplysninger benyttede.

***) 1. Kompagnis Styrke under Gevær var 17 Underkorporaler og 166 Menige. 34 Mand vare udstillede som Vedetter; derved blev tilbage pr. Feltvagt gennemsnitlig 38 Menige.

overvældedes; kun Rester af den førtes af Lieutenanten mod Syd gennem Skoven.

Feltvagt Nr. 2. Feltvagt Nr. 2 under Premierlieutenant Hindenburg bestod af c. 30 Mand (foruden de udstillede Poster). Der observeredes to Baadkolonner; den nordligste syntes at tage Retning mod Arnkilsøre, den sydligste mod Skovfogedhuset. For at beskyde begge Baadkolonner ilede Premierlieutenant Hindenburg med den nordligst staaende Halvdeling mod Nord, medens Kompagnikommandøren, Premierlieutenant Linnemann, der opholdt sig ved Feltvagten, førte den sydligst staaende Halvdeling mod Syd ned til det nordre Hegn af Skovfogdens Mark. Den svage Ild fra de nævnte Halvdeler kunde ikke hindre Fjendens Landgang. Halvdelingen under Premierlieutenant Hindenburg angrebes i Fronten af en Del af det ved C overførte Mandskab og i høire Flanke af en stærk, fjendtlig Styrke, hørende til den paa Ørets nordligste Spids landsatte Bataillon. Halvdelingen overvældedes; Premierlieutenant Hindenburg saaredes dødeligt, og kun faa Mand undkom til Skoven.

Halvdelingen, der af Premierlieutenant Linnemann førtes mod Syd, kom i Forbindelse med Feltvagt Nr. 3.

Feltvagt Nr. 3. Feltvagt Nr. 3 (33 Mand under Vaabenmester Petersen) stod i Løbegraven N. for Skovfogedhuset og beskød de imod samme dirigerede Baade. Men da Fjenden strax efter Landsætningen rykkede frem med stor Styrke, blev Stillingen uholdbar; Vaabenmesteren førte vel Feltvagten tilbage til det østligere beliggende Hegn, men Stillingen blev omgaaet i venstre Flanke; Feltvagten overvældedes og toges til Fange. Premierlieutenant Linnemann trak sig med sin ringe Styrke op imod Skovens vestlige Udkant, hvor 7. Kompagni, som senere vil blive viist, netop ankom i Løb.

Feltvagt Nr. 4. Feltvagt Nr. 4 under Sekondlieutenant Bjerring havde ved Alarmeringens Begyndelse netop indtaget Dagstillingen. Lieutenanten stod derfor i Angrebsøjeblikket ved Arnkils Skovs sydlige Udkant med sit c. 35 Mand stærke Mandskab samlet. Han førte Feltvagten strax ned i Løbegraven og indfandt sig her, endnu inden de mod Skovfogedhuset overgaaende Baade havde naaet Land, ilede derpaa nogle hundrede Alen mod Nord for bedre at kunne beskyde Baadene og aabnede Ilden mod disse, stærkt beskydt fra den modsatte Bred. Strax efter, at Fjenden var landet ved Skovfogedhuset, maatte dog Feltvagten trække sig tilbage, dels paa Grund af den stærke, enflerende Ild fra Nord, dels fordi flere Flygtende strømmede den imøde og hæmmede dens Ild. Den gik tilbage til i Høide med Skovbatteriet og for-

blev her, indtil Fjenden paa et senere Tidspunkt trængte frem fra Skovens sydlige Udkant; Lieutenant Bjerring gjorde da et Forsøg paa at slaa sig igjennem, men Mandskabet indsaa Umuligheden af at kæmpe mod Overmagten og overgav sig.

For allerede paa dette Sted at afslutte Beretningen om de i 1. Linie opstillede Troppers' Deltagelse i Kampen, skal endnu bemærkes:

3. Kompagni (Premlt. Sarauw) stod paa venstre Fløi indtil Kjør Vig. I det Moment, da Ildens Heflighed lod formode, at Fjenden paatænkte en Overgang, ilede Sekondlieutenant af Inf.'s Krigsreserve Nissen i Henhold til en ham af Kompagnikommandøren forud given Instrux med den nordligst staaende Feltvagt mod Nord for at deltage i Kampen, medens Premierlieutenant Sarauw med Resten af Kompagniet (3 Delinger) forblev i den oprindelige Stilling for at kunne imødegaa et eventuelt Angreb mod den af Kompagniet besatte Kyststrækning. Dette Kompagni kom saaledes ikke til at deltage i den tæt Nord for dets Opstilling førte Kamp. Omtrent Kl. 3³/₄ førte Premierlieutenanten de tre sydligst staaende Delinger efter Ordre tilbage til Kjør for der at slutte sig til 18. Regiments venstre Fløi.

Lieutenant Nissen aabnede i en Stilling omtrent midt imellem Skovfogedhuset og Skovbatteriet Ilden mod de til Skovfogedhuset dirigerede Baade. Ved en fra Nord kommende enflerende Ild (fra den imidlertid ved Skovfogedhuset landsatte Fjende) blev Lieutenanten hurtigt tvungen til Tilbagegang mod Syd, og forlod Løbegraven ved det nogle hundrede Alen S. for Skoven til Løbegraven stødende Hegn. Lieutenanten fik dog ikke alt sit Mandskab med sig, eftersom en Del af Delingen under den ved den heftige Ild opstaaede Deroute sprængtes mod Syd.

Af de i 1. Linie opstillede Arbeidskommandoer kom kun en Deling af 18. Regiments 1. Kompagni, der stod c. 1200 Alen S. for Skovfogedhuset under Kommando af Sekondlieutenant C. Trepka, til Deltagelse i Kampen ved Kysten. Lieutenanten lod fatte Geværer og ilede med sin Deling frem mod Landgangsstedet, men saaredes dødeligt; hans Mandskab overvældedes og toges til Fange. Et Kommando paa 100 Mand af 18. Regiments 7. Kompagni under Sekondlieutenant Kellner, paa Arnkilsøres nordlige Pynt og nærmeste Strækning S. herfor, vilde have været en kraftig Støtte for de der opstillede Feltvagter, men Kommandoet havde i Modstrid med de givne Ordre ladet Geværerne forblive bag Arnkils Skov c. 400 Alen fra Gaard Nr. 1 i Ulkebøl Nørremark, og Føreren saae sig derved nødsaget til i

Feltvagt Nr. 1 af
3. Kompagni.

Arbeidskomman-
doerne.

Angrebsmomentet at føre sit Mandskab tilbage og overlade Forsvaret til den yderst svage Styrke af 4. Regiment.

Piket Nr. 1.

Piket Nr. 1 ($\frac{1}{2}$ 2. Komp.) under svensk Premierlieutenant Kielmann rykkede ved Alarmeringens Begyndelse uopholdeligt frem i Løbegraven til Understøttelse for Feltvagt Nr. 2 og tog Stilling S. for Feltvagtens Standplads. Pikettet aabnede Ilden mod de fjendtlige Baade, men fik snart flankerende Ild fra Nord af den der landsatte Fjende og blev, da Fjenden ogsaa trængte frem fra Syd, efter et haardnakket Forsvar nødt til at strække Gevær. Samme Skjæbne havde Sekondlieutenant Fehrmann, der med Størstedelen af sit Arbeidskommando atter havde forenet sig med Kompagniet.

Piket Nr. 2.

Piket Nr. 2 (det andet halve 2. Kompagni under Sekondlieutenant Jessen), ved hvilket Kompagnikommandøren, Kapitain Glahn, opholdt sig, rykkede vel strax frem til Løbegraven, men paa Grund af den stærke Artilleriild fulgte det efter Kapitainens Anvisning ikke den korteste Vei dertil, men førtes i en Bue mod Syd, først ad Kommunikationsgangen, derfra langs et Hegn til Løbegraven, hvorefter Lieutenant Jessen førte sit Mandskab mod Nord indtil en Stilling imellem Placement Nr. 3 og Skovfogedhusbatteriet, hvorfra han beskød de mod Skovfogedhuset dirigerede Baade (formentlig 2. Echelon), indtil han paa Grund af stærk Ild fra Nord trak sig over mod Arnkils Skovens sydvestlige Udkant, dog kun fulgt af en Del af sit Mandskab.

Piketterne Nr. 3
og 4.

4. Kompagni (Kapitain Bügel), der var delt i Piketterne Nr. 3 og 4 (henholdsvis under Sekondlieutenant Westrup og Premierlieutenant Klintebjerg) førtes af Kompagnikommandøren efter dennes eget Initiativ strax ved Alarmeringens Begyndelse samlet frem ned i Løbegraven og derefter mod Nord saa langt frem (indtil i Høide med Skovbatteriet), at det kunde beskyde Baadene. Ilden besvaredes fra Baadene og fra den modsatte Bred. Saasnart Fjenden var landet, blev Kompagniet heftigt beskudt i Flanken. Stillingen holdtes dog i længere Tid, og først da den blev uholdbar ved Fjendens Fremrykning, beordrede Kapitain Bügel Tilbagegang, men blev samtidigt dødelig saaret. Premierlieutenant Klintebjerg faldt i Fangenskab tilligemed mange af Mandskabet. Resterne af Kompagniet trak sig mod Syd; ved Indskæring Nr. 4 forlod Lieutenant Westrup med c. 40 Mand sammen med Lieutenant Nissen Løbegraven og trak sig imod Øst, medens Lieutenant Holmsted, der var stødt til Kompagniet med sit Arbeidskommando, trak sig mod Syd indtil henimod Røn-

have nordre Batteri, Nord for hvilket han forlod Løbegraven og ligeledes vendte sig mod Øst.

Det fremgaar af ovenstaaende, at den fra D' overførte og paa Arnkilsøres Pynt landsatte fjendtlige Bataillon saa godt som ikke traf paa Modstand. Efterat de der staaende 18 Mand af Vore (Feltvagt Nr. 1's nordligst staaende Halvdeling) vare blevne overmandede, fik Fjenden Fodfæste i Løbegraven og kunde enfilere denne, hvorved han fordrev Feltvagt Nr. 1's anden og Feltvagt Nr. 2's første Halvdel; da desuden Feltvagt Nr. 2's anden Halvdel førtes mod Syd til Skovfogdens Jordlod, var Løbegraven paa hele Strækningen fra Arnkilsøre til Skovfogdens Jordlod efter meget kort Tid blottet for Forsvar.

Da Fjenden omtrent samtidigt landede paa Arnkilsøre og ved Skovfogedhuset, og da Feltvagt Nr. 3 strax maatte overlade ham Stillingen ved Skovfogdens Jordlod, bleve alle længere mod Syd staaende Styrker af Vore, nemlig Feltvagt Nr. 4 samt Piketterne Nr. 2, 3 og 4 beskudte fra Nord; de holdt ikke desto mindre ud i Stillingen og beskøde de fjendtlige Baade, der overførte de paafølgende Echeloner, i længere Tid, indtil de ved Fjendens Besættelse af den sydlige Udkant af Skoven og hans Fremtrængen derfra bleve tagne i Ryggen og tvungne til at overgive sig eller tiltræde Tilbagetoget. —

5. og 7. Kompagni, der dannede Reserve bag Stillingens høire Fløi, ilede ved Angrebets Begyndelse strax til Angrebsstederne. Reservekompagniernes Indgriben.

5. Kompagni (Premierlieutenant Jantzen) ilede mod Nord i Retning af Feltvagt Nr. 1, hvorfra Skydningen lød stærkest, men naaede kun c. 100 Skridt frem fra sin Hvileplads, da det stødte paa den fra Øret kommende Fjende, strax opdeployerede og gik over til Angreb; Rester af Feltvagt Nr. 1 sluttede sig til Kompagniet. Dette modtoges imidlertid af en saa voldsom og krydsende Ild, at Angrebet afsloges, og Kompagniet splittedes. Her saaredes Kompagnikommandøren, Premierlieutenant Jantzen, Delingsfører, Sekondlieutenant Hage, Kommandersergenten, Foureren samt mange Menige. Ogsaa faldt her Kommandøren for Feltvagt Nr. 1, Sekondlieutenant af Inf.'s Krigsreserve Pingel. Resten af Kompagniet søgte fra en noget tilbagetrukket Standplads at standse Fjenden, men maatte, beskudt i Flanken af den ogsaa i Skovens østlige Udkant fremrykkende Fjende, trække sig tilbage.

5. Kompagni.

7. Kompagni (Premierlieutenant Westberg) ilede under Bataillonskommandøren, Kapitain Mathiessens Førelse i Løb ad korteste Vei til Skovfogedhuset. Kompagnikommandøren havde forinden

7. Kompagni.

givet Ordre til Antænding af Baune Nr. 7*). Kompagniet vilde overskride Skovhegnet for at naae frem i Løbegraven, men da Premierlieutenant Linnemann, der netop da indfandt sig med faa Mand, meldte til Bataillonskommandøren, at Fjenden med stor Styrke var gaaet i Land ved Skovfogedhuset, havde overvældet 1. Kompagni og bemægtiget sig Løbegraven, tog Kompagniet Stilling i Skovens vestlige Udkant og beskød Fjenden, der havde taget Stilling ved det lange Hegn, der begrænder Skovfogedjordloddens østlige Side. Kompagniets Kamp i denne Stilling understøttedes af 2 Feltpiecer af 9. Batteri, der under Overfyrværker Hanson samtidigt med Kompagniet rykkede frem fra deres Standplads ved Barakken ved Skovens sydøstlige Hjørne og toge Stilling i Skovudkanten, nogle Hundrede Alen N. for den fra Skovfogedhuset mod Øst førende Vei. Uheldigvis kunde en paa dette Sted forberedt Indskæring for de to Stykker Skyts ikke benyttes, da den ved Regnskyl var bleven for dyb, hvorved nogen Tid gik tabt. Der gjordes omtrent 5 Kardæskskud pr. Piece.

Kapitain Mathiessen sendte Melding om Situationen til 4. Regiment og til Brigaden, men Ordonnantserne ere ikke naaede til de Vedkommende. 9. Batteri udsendte fra dets Alarmplads ved Gaarden Nr. 9 en bereden Konstabel for af Overfyrværker Hanson at faae Melding om Situationen, men Konstablen toges af Fjenden.

Kompagniet forblev en kort Tid i den angivne Stilling, men nødtes ved Fjendens Fremtrængen i Front og høire Flanke til Tilbagegang i Retning mod Gaard Nr. 1; en Deling efterlodes for at dække Kanonerne Afmarche. Under Tilbagegangen led Kompagniet store Tab ved den heftige Ild i høire Flanke; Kompagnikommandøren, Premierlieutenant Westberg, faldt, Premierlieutenant Rongsted saaredes, hvorefter svensk Lieutenant Pahlmann overtog Befalingen over Kompagniet; Fjenden naaede ind paa Kompagniets Tilbagetogslinie og afskar Retraiten for en Del af de i Skoven fægtende Tropper; Bataillonskommandøren, Kapitain Mathiessen, Chefen for 1. Kompagni, Premierlieutenant Linnemann, samt Chefen for 2. Kompagni, Kapitain Glahn, der oprindeligt opholdt sig ved Piket Nr. 2, men som under dettes Fremrykning til Løbegraven var kommen bort fra Kompagniet, faldt her i Fangenskab.

*) Ifølge det Foranstaaende maa det antages, at Baune Nr. 6 ved Arnkilære uden Ophold er bleven tændt; lignende maa formodes at have været Tilfældet med Baune Nr. 7 ved Gaard Nr. 1. Ogsaa Baune Nr. 5 ved Rønhave paastaaes fra en enkelt Side uophødeligt at være bleven tændt, men Udsagnene om dette Punkt ere uovereenstemmende.

De to Kanoner søgte under Beskyttelse af den efterladte Deling at protse paa og komme bort. En levende Geværild paa kort Hold bevirkede imidlertid, at en Konstabel og en Trainkonstabel saaredes, hvorved Paaprotsningen forsinkedes. Kanonerne naaede kun et ringe Stykke mod Øst, før de omringedes og tilligemed Bedækningen toges til Fange.

Under den fortsatte Tilbagegang med Resterne af 7. Kompagni, hvortil forsprængt Mandskab af 1. og 2. Kompagni havde sluttet sig, stødtes nogle hundrede Alen N. for Gaard Nr. 1 paa Resten af 5. Kompagni under Sekondlieutenant Hertzog. Kompagnierne, hvis samlede Styrke ikkun udgjorde c. 100 Mand, trak sig i Forening tilbage Øst om Gaardene 1—4; Fjendens Forfølgelse ophørte efterhaanden. Ved Gaard Nr. 5 optoges de af to Kompagnier af 18. Regiment, der her vare i Fremrykning, og trak sig derpaa efter Ordre mod Hørup Kirke.

Efterat 7. Kompagni var trængt tilbage fra Arnkils Skov, rykkede Fjenden frem til Skovens sydlige Udkant og fik her hurtigt Forstærkning.

Efterat de i 1. Echelon overførte fjendtlige Tropper havde faaet Fodfæste paa Øen, roede nemlig de tomme Baade saa hurtigt som muligt tilbage til Sundeved for at overføre nye Tropper; man stræbte at overføre saa mange Tropper som muligt, inden vore Reserver og Krigsskibe kunde naae til Indgribning. Da imidlertid de tomme Baade ikke kom tilbage til Sundeved til samme Tid, opgav man den oprindelig fastsatte Rækkefølge for de Led, der skulde overføres, og saae bort fra Ønsket om at sammenholde sammenhørende taktiske Led.

Preusserne faae
Forstærkning

Den i 2. Echelon ved A og B' overførte Rest af Brigaden Roeder, 1. og 3. Kompagni og 2. Bataillon af Reg. Nr. 64, naaede noget over Kl. 2 $\frac{1}{2}$ Kysten paa Als, og trængte N. for Skovfogedhuset ind i Skoven og frem til Arnkils Skovens sydøstlige Udkant.

Kl. 3 overførtes Heste til Stabe og beredne Officerer ved B samt Materiale til Landingsbroer. Samtidigt var Brigaden Gøebens Overgang i det Hele og Store fuldendt, men Brigaden var endnu ikke samlet.

Ved Fjendens Besættelse af Arnkils Skovs sydlige Del blev, som tidligere anført, de i Løbegraven opstillede Forsvarere, der her vedbleve at beskyde Fjendens fortsatte Overskibninger, nødte til at trække sig tilbage mod Syd. Da Kapitain Bügel var falden, og ingen ældre Officer forefandtes til at tage Kommandoen over det forsprængte Mandskab af forskellige Kompagnier, opløstes efterhaanden Ordenen, saa-

meget mere som Ilden rasede heftigt, ikke alene fra den alt landsatte Fjende, men tillige fra Sundeved. Da Lieutenanterne Nissen, Westrup og Jessen omtrent mellem Skovbatteriet og Indskæring 4 forlode Løbegraven og toge Stilling med høire Fløi til Rønhave Veien, Front mod Nord, havde de kun c. 100 Mand hos sig.

Saaledes var, kort efter at Angrebet var begyndt, 5 Kompagnier af 4. Regiment (1., 2., 4., 5. og 7.) tilintetgjorte.

Oberst Faaborg
fører Resterne af
4. Regiment frem
mod Fjenden.

Brigadekommandøren, Oberst Faaborg, var kort forinden Alarmeringen vendt tilbage fra en Inspicering af Stillingen til sit Kvarter, Gaard Nr. 5 i Ulkebøl Nørremark. Da den voldsomme Geværild ingen Tvivl efterlod om Angrebets heftige Karakter, gaves Alarmsignalet til Rolf Krake, hvorpaa Obersten begav sig ud i Terrainet efter Lyden af Skydningen. Obersten vilde begive sig i Retning af Skovfogedhuset, men opgav dette, da han i Skoven modtoges af heftig Geværild. Han afsendte derfor sin Ordonnantsofficer til Rønhave Barraker for at tilkalde den eneste forhaandenværende Reserve, 6. og 8. Kompagni; disse vare alt da rykkede frem i Kommunikationsgangen til den befalede Opstilling henholdsvis N. og S. for Rønhave*).

Ogsaa Regimentskommandøren, Major Rauch, der, som tidligere anført, tillige førte Kommandoen over Bataillon II, kom efter Alarmeringen hurtigt tilstede, idet han fra sit Kvarter i Gaarden Nr. 6 i Ulkebøl Nørremark begav sig til sin Bataillons Reservekompagnier. Majoren begav sig først til 8. Kompagni, der ved hans Ankomst netop indtog sin Plads i Kommunikationsgangen, og da herfra Intet kunde observeres, mod Nord op til 6. Kompagni. Der opdagedes her Baade i nordlig Retning, og da samtidig Sekondlieutenant Holmsted indfandt sig med det ham underlagte Arbejdskommando af 4. Kompagni og meldte, at Fjenden med stor Styrke var gaet i Land ved Skovfogedhuset, afsendte Majoren sin Adjutant for at hente 8. Kompagni frem til 6. Kompagni. Majoren beordrede sidstnævnte til indtil videre at tage Stilling N. for Rønhave søndre Batteri, Front imod Nord, og begav sig derefter frem i Terrainet N. for Rønhave for at vinde nogen Klarhed over Fjendens Fremrykning og Situationen ved sit Regiment. Adjutanten traf ikke 8. Kompagni, men fik af Brigadens Ordonnantsofficer Oplysning om, at Brigaden havde disponeret over Kompagniet.

Inden imidlertid den tilkaldte Forstærkning var naaet op til Oberst Faaborg, besluttede Obersten med Resterne af 4. Reg.s I. i

*) Sammenhold pag. 189.

Terrainet N. for Rønhave at gjøre et Forsøg paa at fravryste Fjenden Arnkils Skovs sydlige Udkant, som denne sidste netop var ifærd med at sætte sig fast i. Til Oberstens Raadighed stode imidlertid kun de tidligere omtalte svage Rester af 2. og 4. Kompagni under Lieutenanterne Jessen og Westrup samt en Del af Feltvagten af 3. Kompagni under Lieutenant Nissen, ialt kun c. 100 Mand, i en Stilling i Høide med Indskæring Nr. 4 og med høire Fløi til Rønhave Vei. Denne svage Styrke førtes af Oberst Faaborg et Stykke mod Nord, men nødtes ved Fjendens Fremrykning i begge Flanker til Tilbagegang. Lieutenanterne Westrup og Jessen toges tilligemed flere af Mandskabet til Fange, hvorimod Lieutenant Nissen med faa Mand trak sig mod Rønhave Barakkerne og forbi Gaarden Nr. 4 i sydøstlig Retning, indtil han kom i Forbindelse med Resterne af 5. og 7. Kompagni og med disse efter Ordre gik til Hørup.

Under Fægtningen saaredes Oberst Faaborg, men vedblev, stadig tilhest, at fortsætte Ledelsen af Fægtningen.

Obersten beordrede derefter 8. Kompagni (Premlt. Thrane), saasnart dette indfandt sig, frem mod Fjenden. Kompagniet fik Ordre til i Terrainet Ø. for Rønhave Vei at rykke frem mod Skovkanten og søge at kaste Fjenden, der endnu syntes svag i Antal. Under Fremrykningen blev det beskudt fra et S. for Skoven liggende Hegn. Herved fremkaldtes nogen Uorden, men under Brigadekommandørens personlige Ledelse førtes Kompagniet frem og forjog Fjenden. Denne fik imidlertid hurtigt Forstærkning og kastede Kompagniet tilbage, og da det under Tilbagegangen pludseligt blev beskudt i venstre Flanke af en fjendtlig Styrke, der useet var naaet frem i en Rapsmark V. for Rønhave Veien, kom det i Uorden, hvorved det, eftersom det under Tilbagegangen stødte paa det i Fremrykning værende 6. Kompagni, ogsaa fremkaldte Forvirring i dette. Under Tilbagegangen saaredes Kompagnikommandøren, Premierlieutenant Thrane, og forlod Kamppladsen; Brigadekommandøren med Stab saavelsom Kompagniets Lieutenanter Jochimsen og Selden gjorde deres Yderste for under de vanskelige Forhold at opretholde Ordenen, men forgjæves.

8. Kompagni.

6. Kompagni (Kapt. Bodin), der ligeledes tilkaldtes ved Brigadens Ordonnantsofficer, naaede Kamppladsen noget efter 8. Kompagni. Det erholdt ligeledes Ordre fra Brigaden til at rykke frem Ø. for Rønhave Veien og fordrive Fjenden fra det S. for Skoven liggende Hegn, men mødte, som anført, 8. Kompagni, der voldsomt var kastet tilbage, og kom i Uorden, ligesom ogsaa den stærkt rystede Tilstand,

6. Kompagni.

hvori 8. Kompagni befandt sig, forplantede sig til Kompagniet. Trods alle Anstrængelser fra Kapitain Bodins Side blev Kompagniet sprængt, saaledes at Kapitainen af begge Kompagniers Mandskab kun kunde samle c. 50 Mand, med hvilke han trak sig tilbage i sydøstlig Retning mod Nørremark Skov, og videre langs den nordre Udkant af denne Skov til Spang Kro for der efter Ordre at samle Regimentets forsprængte Afdelinger og føre disse til Hørup. Under Kampen saaredes Delingsførerne, Sekondlieutenanterne Eibe og Frantzen samt Gymnastiklærer Jensen; et stort Antal Fanger faldt i Fjendens Hænder, deriblandt den saarede Lieutenant Frantzen.

Oberst Faaborg
anmoder om As-
sistance

Oberst Faaborg sendte derefter sin Adjutant, Premierlieutenant Zachariae, til Divisionen for at give Melding om Situationen og anmode om Assistance. Selv modtog Obersten gennem 4. Regiments Adjutant, Premierlieutenant Wørishøffer, der af Regimentet var udsendt for at skaffe Oplysning om Forholdene paa høire Fløi, Melding om, at der dersteds kun fandtes svage Rester af forskellige Kompagnier. Oberst Faaborg gav derfor Ordre til, at Resterne af 4. Regiment, saasnart den fra Divisionen forventede Hjælp ankom, skulde trække sig tilbage til Hørup Kirke for der at samles og ordnes. Meget af det forsprængte Mandskab indfandt sig først senere paa Fyen; hvad der samledes ved Hørup og derfra efter Ordre marcherede til Kegenæs, udgjorde kun c. $\frac{1}{8}$ af den oprindelige Styrke.

Medens der paa vor Side efter 4. Regiments Tilintetgjørelse opstod en Fægtningspause, ordnede Fjenden sig i Arnkils Skovs sydlige Udkant.

Kl. $3\frac{1}{2}$ var Situationen paa hans Side følgende*):

Af Brigaden Goeben, der stod nærmest Als Sund, stod $2\frac{1}{2}$ Bataillon dels V. for Skoven i Høide med sammes sydlige Udkant (2. Batl. af Reg. Nr. 55 samt 10. og 11. Komp. af Reg. Nr. 15), dels fremskudt c. 300 Alen mod S. (2. Batl. af Reg. Nr. 15).

Brigaden Roeder (5 Batailloner) stod i den sydlige og sydøstlige Udkant af Skoven. Paa høire Fløi stode 1. og 2. Batl. af Reg. Nr. 24 (3. og 4. Komp. fremskudt i Høide med de fremskudte Dele af Brigaden Goeben); Ø. for den stode 2. og 4. Komp. af Reg. Nr. 64 og bag dem Resten af Reg. Nr. 64.

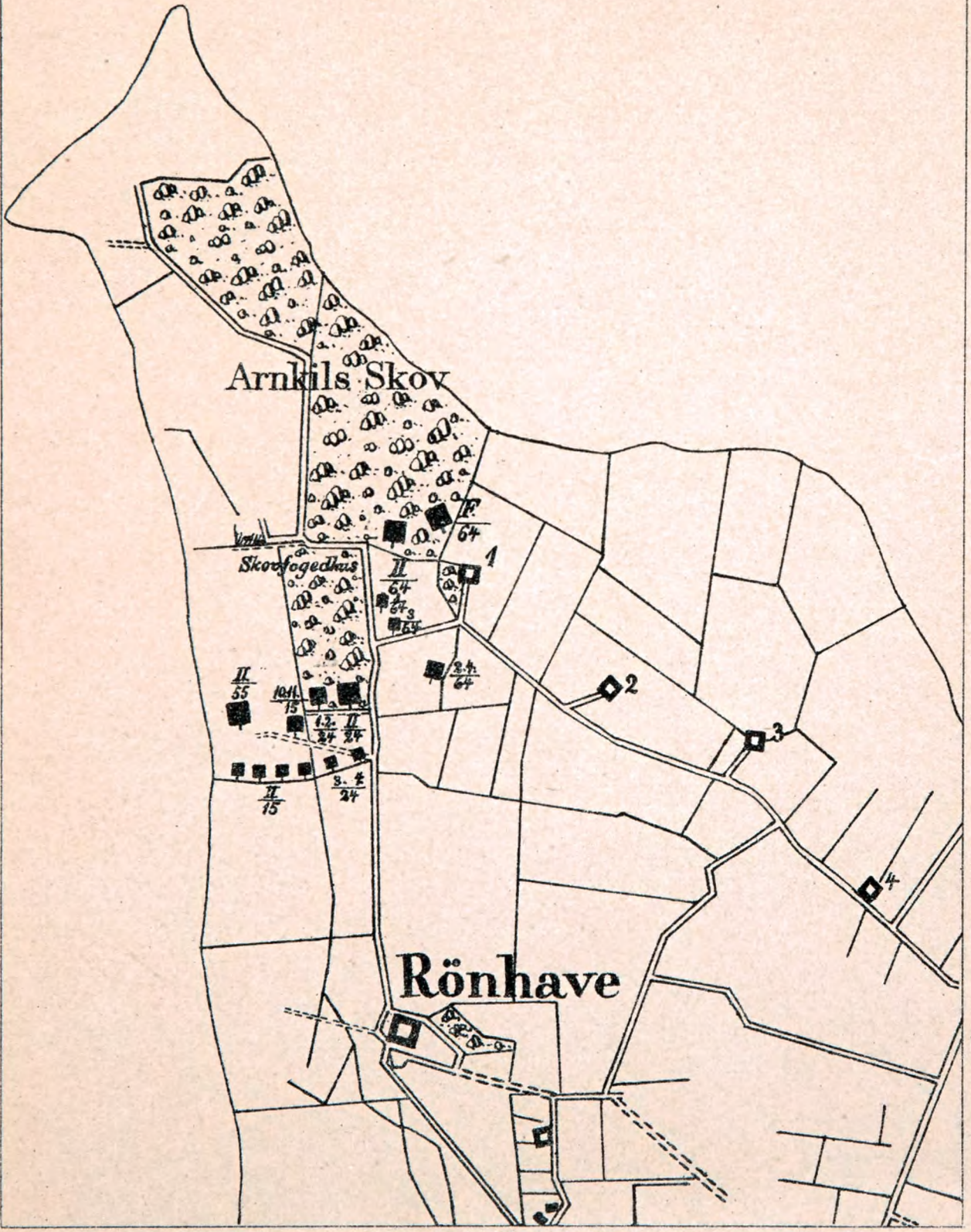
Paa dette Tidspunkt stod altsaa Fjenden med $7\frac{1}{2}$ Bataillon i og

*) Se hosstaaende Skizze over Opstillingen Kl. 3⁰⁰ Morgen for de til den Tid land-
satte Tropper.

Opstillingen

Kl. 3³⁰ Morgen for de til den Tid landsatte Tropper.

1 : 25000.

i Høide med Arnkils Skovs sydlige Udkant, og flere Batailloners Tilstedekomst kunde hurtigt forventes.

Artilleri var endnu ikke overført. —

Som tidligere anført, havde 4. Fæstningskompagni (Kapt. Bartholin) Betjeningen af det faste Skyts paa Strækningen fra Arnkils-^{De faste Batterier paa den angrebne Kyststrækning.} øre til Kjær Vig. I Batterierne var der fuldstændigt Betjeningsmandskab tilstede, og hvert Batteri havde sin Kommandør, men denne var Korporal eller Underkorporal, et enkelt Sted (Nr. 2 b) endog kun en Menig.

Natten til d. 29. Juni vare ifølge Kompagniets Anordning Sekondlieutenanterne Benzons, Tiedies og Müllers i Stillingen; Sidstnævnte havde Tilsyn med Indskæringerne 1, 2 og 2 b samt Skovfogedhusbatteriet, Lieutenant Benzons med Indskæringerne 3 og 4 samt Skovbatteriet, Lieutenant Tiedies med de to Rønhave Batterier samt Indskæringerne 5, 6 og 6 b. De andre tre ved Kompagniet værende Officerer, Lieutenanterne Elster, Paulsen og Koefoed, der vare afløste fra Vagt, opholdt sig i deres Kvarterer i Gaardene 3 og 4, men skulde ved Alarmering indfinde sig i Stillingen.

Kapitain Bartholin vilde under Angrebet være ved Skovbatteriet.

Den Hurtighed, hvormed Fjendens Overførsel, Landsætning og Fremrykning langs Kysten udførtes, hvorved de faa Indskæringer paa den angrebne Kyst hurtigt faldt i hans Hænder, bevirkede, at Ilden fra dem ikke var betydelig. De 3 Indskæringer paa den angrebne Kyst (1, 2 og 2 b) havde ialt kun 4 Kanoner; disse skøde tilmed ikke frontalt, men kunde kun bestryge Kysten. Skovfogedhusbatteriet havde 2 Kanoner, som begge skøde frontalt.

Indskæring Nr. 1 (Underkorporal Mortensen) havde kun en 4 Pd.'s r. Kanon, og da Skydeskaaret vendte mod Syd, kom Kanonen ikke til Skud under Baadens Overgang til Arnkilsøen. Da Fjenden strax efter Landgangen nærmede sig Indskæringen, blev den forladt.

Indskæring Nr. 2 (Reservekorporal Ruppel), to 4 Pd.'s r. Kanoner, en mod Syd, en mod Nord, gjorde c. 50 Skud mod Baadovergangen og efter Fjendens Landgang et større Antal Kardæskskud, men omringedes af den iland gaaede Fjende, hvorved Besætningen toges til Fange.

Indskæring Nr. 2 b (Konstabel Nielsen), en 12 Pd.'s K. K. mod Nord, gjorde c. 16 Skud dels mod Baadene N. for Standpladsen, dels

mod Landgangsstedet ved Arnkilsøre. Besætningen trak sig ved Fjendens Nærmelse tilbage for at undgaa Fangenskab.

Skovfogedhusbatteriet (Sekondlt. af Artills Krigsreserve Müller), en 24 Pd.'s G. K. og en 4 Pd.'s r. K., begge frontalt, gjorde c. 10 Skud og fortsatte Skydningen til det sidste; det sidste Kardæskud affyredes paa de i Batteriet indtrængende Fjender. Batteriet omringedes, hvorved Sekondlieutenant Müller tilligemed Besætningen toges til Fange.

Indskæring Nr. 3 (Underkorporal Jürgensen), en 4 Pd.'s r. Kanon imod Nord, blev ved Angrebets Begyndelse uden Grund forladt af Kommandøren med Besætningen med Undtagelse af Konstabel Mads Hansen. Indskæringen kom dog til Nytte, idet Sekondlieutenant i Art.'s Krigsreserve Benzou indfandt sig i samme og ved Hjælp af Konstabeln affyrede 6—8 Granatskud imod Baadkolonnen. Kort efter maatte Indskæringen forlades.

Skovbatteriet, en 24 Pd.'s G. K. og en 4 Pd.'s r. Kanon, begge frontalt og enflerende, gjorde henimod 20 Skud. Kapitain Bartholin havde opholdt sig i Batteriet indtil Kl. 1 $\frac{1}{2}$, Morgen, og var netop naaet til sit Kvarter, da Geværskydningen begyndte. Han ilede strax ud til Batteriet som det Sted i Stillingen, hvor de ham underlagte Officerer efter Ordre skulde søge ham. Batteriet fortsatte Skydningen, indtil Fjenden fra Arnkils Skovens sydlige Udkant stormede ind i dets Gorge, hvilket foregik med en saadan Hurtighed, at et Forsøg paa at vende Skytset mod den fra Skoven fremstormende Fjende mislykkedes. Forsøget foretoges af Kapitain Bartholin i Forbindelse med Sekondlieutenant Benzou, hvilken sidstnævnte fra Indskæring Nr. 3 netop indfandt sig i Batteriet. Kapitainen toges med Besætningen til Fange.

Indskæring Nr. 4, en 12 Pd.'s r. Kanon mod Nord, kunde uheldigvis ikke komme til Skud, eftersom Brideskens Forsækning og samtidigt dermed Skydeskaaret var under Arbejde, og Kanonen ikke af det tilstedeværende ringe Betjeningsmandskab lod sig trække op paa Marken.

Rønhave nordre Batteri (Korporal Stuhr), en 24 Pd.'s G. K. og en 4 Pd.'s r. Kanon, begge frontalt, gjorde 47 Skud. Den 24 Pd.'s Granatkanon kom ikke til Anvendelse, da Distancen til Overgangsstedet skjønnedes for stor. Den 4 Pd.'s riflede Kanon stillede paa tværs over Bridesken og skød 43 Skud mod N., 4 Skud mod Fronten.

Rønhave søndre Batteri (Korporal Bæch), en 24 Pd.'s G. K. og en 4 Pd.'s r. Kanon begge frontalt, kom ikke til Skud, da Kanonerne

efter Lieutenant Tiedies Formening ikke kunde skyde saa langt, at man kunde virke mod Overgangsstedet, Storskovens østlige Punt, og Lieutenanten ikke uden Nødvendighed og uden Nytte vilde begynde en Frontalild, men opspare Ilden til det rigtige Moment. Lieutenant Tiedie blev for at undgaa Fangenskab nødt til med sit Mandskab, efterat Forsvaret af Rønhave nordre Batteri var blevet opgivet, ligeledes at opgive det søndre Batteri, eftersom Fjenden trængte frem fra Nord, og Mandskabet af begge Batterier med Undtagelse af 5 Mand havde forladt ham.

Indskæring Nr. 5 (formentlig en Underkorporal), en 4 Pd.'s r. Kanon mod Nord, gjorde saavel som

Indskæring Nr. 6 (Korporal Hüttemeier), to 4 Pd.'s r. Kanoner, en mod Nord, en mod Syd, hver c. 20 Skud.

Indskæring Nr. 6 b (formentligt en Korporal), en 24 Pd.'s K. K. mod Syd, kom ikke til Skud, eftersom Kanonens betydelige Vægt i Forbindelse med Indskæringens Konstruktion gjorde det til en Umulighed at bringe Kanonen til Virksomhed i nordlig Retning.

Som tidligere omtalt, var 9. Batteri i Tilfælde af Alarmering stillet til 4. Brigades Disposition. De to paa Forpost værende Kanoners Skjæbne er alt anført; de resterende 6 Kanoner, der kantonerede i Gaardene Nr. 9 og 10 i Ulkebøl Nørreemark, fik ingen Ordre til Fremrykning og kom ikke i Ilden. Under Kommando af Premierlieutenant Bentzon*) rykkedes fra Parkpladsen (en Mark ved Gaard Nr. 9) ud paa Ulkebøl-Nørreemark Vei, hvor Premierlieutenanten traf Major Schreiber og udbad sig Ordre. Majoren var netop i Færd med at ride frem i Ulkebøl Nørreemark for at se, om der var nogen Anvendelse for Artilleri. Paa det flade, af høie Hegn gjennemskaarne Terrain, paa hvilket der blev kæmpet, skønnede Majoren ikke, at der var nogen Position for Artilleri, og Batteriet forblev derfor efter Ordre holdende, indtil det senere erholdt Ordre til at gaa tilbage.

9. Batteri.

† Pandserbatteriet Rolf Krake**) havde d. 28. Aften udsendt en ^{Pandserbatteriet} _{Rolf Krake.}

*) Major Schreiber var Kommandør for Batteriet, men da Oberst Glahn, der, som pag. 142 angivet, først ved Dagsbefaling af 26. Juni var ansat som høistkommanderende Artilleriofficer paa Als, nylig var ankommen fra Fyen, fungerede Major Schreiber endnu d. 29. i sidstnævnte Egenskab, hvorfor Premierlieutenant Bentzon forblev som midlertidig Kommandør over Batteriet. Premierlieutenanten synes ikke af Major Schreiber at være bleven underrettet om, at Batteriet var stillet til 4. Brigades Disposition; muligen skyldes dette en Forglemmelse fra Majorens Side, hvad dog ikke har kunnet oplyses.

**) Til Oplysning om Orlogskapitain Muxolls Virksomhed som Eskadrechef i den

Patrouillebaad under Lieutenant Normann. Baaden var netop kommen tilbage d. 29. Juni Kl. 2 Form. med Melding om, at Intet af Vigtighed var observeret, da i det Samme en stærk Geværild hørtes langs Stillingen i Als Sund. Der blev øieblikkelig purret ud og lettet, og Batteriet stod ud imod Als Sund. Saavel de paa Land anbragte Bauner som Signalblussene for „Overgang paa høire Fløi“ vare imidlertid blevne tændte. Under en Dreining, som Skibet maatte foretage for at passere ud af Fjorden, observeredes Signal fra den paa Broen ved Ulkebøl Nørremark posterede Ordonnants, der i en Jolle saaes at ro ud til Batteriet; der standsedes for at optage ham, men han havde ingen nærmere Meddelelse at bringe. Batteriet gik frem indtil en Position mellem Arnkilsøre og Snogbæk, saaledes, at man saae Sundet ind til Storskovens Østpynt samt Als Kysten over det Lave af Arnkilsøres Sydvestpynt og mod Rønhave Mark. Klokken var henved 3, da Batteriet indtog denne Stilling. Der bemærkedes mellem Storskoven og Als tværsover Farvandet en Stribe Baade, stærkt besatte med Bevæbnede. Batteriet beskød Baadene, og blev selv samtidigt beskydt af de fjendtlige Batterier paa Snogbæk Hage. En stor Mængde Baade kom tilsyne længere nede i Sundet, men forjoges ved Batteriets Ild; Farvandet blev saaledes efterhaanden saa godt som rensed for Baade, og fra dette Øieblik, og saa længe Rolf Krake holdt sin Position, var al Overførsel af fjendtligt Militair standset. Ombord var man imidlertid uvidende om de virkelige Forhold paa Als; man sluttede kun, at en Overgang var udført, og at vore Tropper, efter Geværildens at dømme, trak sig tilbage for Overmagten i sydlig eller sydøstlig Retning, saa at Fjenden ikke kunde ventes at ville blive dreven tilbage. Chefen bestemte derfor at ophøre med Skydningen for at varetage de øvrige, ham paahvilende Opgaver, nemlig Bevogtningen af Als Fjord og Optagelsen af muligen forsprængte Troppestykker. Batteriet forblev paa Stationen N. for Als Sund i $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ Time (efter preussiske Beretninger i 25 Min.), og gik derefter tilbage om-

vestlige Del af Østersøen og navnlig hans Forhold ved Erobringen af Øen Als blev der ifølge Orlogskapitainens Andragende under 9. Januar 1865 nedsat et Overkrigsforhør, under hvilket der efter Orlogskapitain Rothes Ønske tillige skulde anstilles Undersøgelser om det af ham udviste Forhold med Hensyn til Forsvaret af Als. Forhørene afsluttedes d. 20. Mai 1865; hvorefter det ved allerhøieste Resolution af 7. August s. A. befaledes, at en Kommission skulde sammentræde til Paakjendelse af det af de nævnte Officerer, henholdsvis som Eskadrechef og som Chef for Pandserbatteriet Rolf Krake, udviste Forhold. Dommen findes in extenso i Bilag 21; Fremstillingen af Rolf Krakes Virksomhed d. 29. Juni findes omstændelig berettet under Afsnittet F i Dommen

trent til sin tidligere Ankerplads, underveis vekslede Skud med Batterierne paa Snogbæk Hage. For at komme til Kundskab om, hvad der var forefaldet, besluttede Chefen at sende Fartøi iland, men opgav dette, da der fra Land afgaves Geværild.

Omtrent Kl. 4³/₄ stod Skibet atter ud af Augustenborg Fjord, underveis vekslede Skud med de fjendtlige Batterier. Fra Stegsvig, der blev beskydt af Batterierne paa Noldtang og Varnæs, udbragte Rolf Krake i to Vendinger de der stationerede Krigsskibe, nemlig Dampskibet Hertha, Kanonbaaden Willemoës samt to Kanonchalouper af Rodivisionen, ved at surre disse til den Side af Batteriet, der vendte fra Fjenden, og besvarede paa samme Tid hans Ild, saavidt Navigeringen tillod det. Batteriet ankrede tilligemed de udbragte Skibe ved Broen ved Nørrelykke for eventuelt at tage Tropper ombord. Fremstillingen vil senere indeholde det Nærmere herom.

Batteriet bortskød 108 Stkr. Sprænggranater og 8 Skraasække. Det havde intet Tab af Døde eller Saarede. Det led nogle Havarier, idet Stormasten og Mesanmasten vare gennemskudte og faldefærdige. Skaden udbedredes senere i Svendborg.

Kanonchaloupen Nr. 19, der havde Station i Sandvig, og Kanonjollen Baagø, der havde Station ved Hardeshøi, maatte sprænges i Luften for ikke at falde i Fjendens Hænder; Mandskabet og Haandarmaturen bjergedes. Transportjagten de fire Brødre, drægtig 25¹/₂ Kommercelæst, der var ladet med Kul til Dampskibene i den nordlige Del af Als Fjord og med Proviant til Kanonbaadsdelingen dersteds, og som laa i Stegsvig, forladt af Skipper og Mandskab af Frygt for de fjendtlige Projektiler, blev boret i Sænk for ikke at falde i Fjendens Hænder.

Paa Sydsiden af Als samlede sig strax, da der alarmeredes, Dampkanonbaadene Buhl og Thura, Kanonchalouperne Nr. 17 og 18 samt Kanonjollen Kolding, alle i Nærheden af Sønderborg, for at beskyde fjendtlige Tropper, naar saadanne maatte komme tilsyne paa Kysten. Disse Fartøiers Virksomhed indskrænkedes dog til at optage endel forsprængt Mandskab af Vore, der Tid efter anden kom ned til Stranden; kun mod Slutningen af Fægtningen faldt nogle Riffelskud fra Skovene mod Fartøierne, hvorved en Mand af det ombordbragte Mandskab blev saaret.

Den maritime
Styrke paa Syd-
siden af Als.

II. Kampens 2det Moment*), Kl. 3³/₄—4¹/₂.

18. Regiments første Kamp.

Kommandoen paa Als, der havde Kvarter i Ulkebøl Præstegaard, ses i den første Times Tid ikke at have modtaget nogensomhelst Melding om Angrebet og dettes Gang. Det var her som andetsteds den voldsomme Geværild og Baunernes Antænding, der gav Kundskab om, at et Angreb udførtes, og bragte Kommandoen til at alarmere samtlige Afdelinger og Institutioner paa Øen. Følgende Meddelelser afsendtes, de to sidste pr. Telegraf:

Kl. 2³⁰ til 6. Brigade: „Fjenden angriber.“

Kl. 2⁴¹ til Overkommandoen i Odense:

„Fjenden angriber.“

Kl. 2⁵⁰ til 6. Regiment (paa Nordlandet):

„Fjenden angriber alvorligt Stillingen langs Als Sunds snevre Del.“ **)

Meddelelserne til 6. Brigade og 6. Regiment havde deres Betydning ikke alene i Henseende til at alarmere, men ogsaa for at bevirke, at visse, forud aftalte, Foranstaltninger skulde træffes; men det synes, at Kommandoen indtil Kl. 2⁵⁰ er ukjendt med Angrebspunktet.

Kommandøren for den i Reserve staaende 2. Brigade, Oberst Kauffmann, havde strax efter Alarmeringens Begyndelse beordret sin Brigades Afdelinger paa Alarmpladsen. Da imidlertid ingen Ordre indløb angaaende Brigadens Anvendelse, begav Oberst Kauffmann sig omtrent Kl. 3 til Ulkebøl for at udbede sig Kommandoens Befalinger. Obersten underrettedes om, at Fjenden foretog et alvorligt Angreb paa Arnkilsøre og fik Ordre til med eet Regiment at understøtte 4. Regiment.

18. Regiment
beordres frem.

Obersten bestemte hertil 18. Regiment. Dette havde om Aftenen afgivet 3¹/₂ Kompagni af Bataillon I paa Arbeide, og nævnte Bataillon, der i Tilfælde af Alarmering skulde samles Ø. for Fiskebækgaard, var saaledes forholdsvis nær ved Kamppladsen; dens tilbageblevne halve Kompagni laa i Sundsmark Barakker, hvor ogsaa Regi-

*) Forskjellige Enkeltheder, vedrørende Kampens 2. og 3. Moment have ikke fuldt kunnet oplyses paa Grund af Rapporternes Ufuldstændighed. Den Omstændighed, at flere Bataillons- og Kompagnirapporter først ere indhentede i 1868 og 1869, har ogsaa været til Skade for den historiske Fremstilling.

**) Paa de i 1864 udleverede Kaart var ikke benyttet Betegnelsen Als Fjord og Als Sund, men Farvandet var under Et benævnt Als Sund. Ved „Als Sunds snevre Del“ maa derfor forstaas det, som her ellers benævnes Als Sund.

mentskommandøren opholdt sig. Da der alarmeredes, havde Major Lundbye beordret det tilbageblevne halve Kompagni at afmarchere til Bataillonens ved Fiskebækgaard og selv begivet sig sammesteds hen. Noget efter Kl. 3 modtoges Brigadens Befaling om, at Bataillonens uopholdeligt skulde rykke frem over Rønhave til Assistance for 4. Regiment; da det imidlertid tog Tid at inddrage Arbejdskommandoerne, hvilke dog ikke alle afventedes, er Fremrykningen neppe tiltraadt før mellem $3\frac{1}{2}$ og $3\frac{3}{4}$. Kommandoen over Bataillonens overdroges Kaptajn E. S. A. Stricker, Kommandør for Bataillonens 5. Kompagni, men Major Lundbye ledede personlig Fremrykningen.

18. Reg.'s II, der af Oberst Kauffmann beordredes frem, to Kompagnier ad Veien mod Ulkebøl Nørremark (den saakaldte Nørremark-Vei), to Kompagnier ad Kolonneveien a—a mod Nørremark Skov, er formentlig rykket noget tidligere frem. Forudsætningen, at Regimentet skulde understøtte 4. Regiment bristede, og paa hver af de tre Fremrykningslinier stødte Regimentet paa overlegne, fjendtlige Styrker.

Da Oberst Kauffmann havde givet den ommeldte Ordre til 18. Regiment, begav han sig ad Nørremark Vei mod Kamppladsen. Brigadens Adjutant, der udsendtes for at skaffe Oplysning om Kampens Gang, bragte i Erfaring, at Arnkils Skov var tagen af Fjenden, og at der af 4. Regiment kun existerede smaa og spredt kæmpende Styrker, og fulgte efter udført Hverv tilbage med 4. Brigades Adjutant, Premierlieutenant Zachariae, der, som tidligere omtalt, afgik til Divisionen for at give Melding om Situationen og anmode om Assistance. Sidstnævnte anmodedes om at føre den paa høire Fløi fremrykkende Bataillon af 18. Regiment frem til Oberst Faaborg. Selv begav Oberst Kauffmann sig til Egnen mellem Kjær og Nørremark Skov.

Paa fjendtlig Side befalede General v. Manstein, der henimod Kl. 3 var bleven overført til Als, og som havde overværet Slutningen af 4. Regiments Kamp, noget efter Kl. $3\frac{1}{2}$ en almindelig Fremrykning, under hvilken Veien fra Arnkils Skov til Rønhave skulde danne Grændsen mellem Brigaderne Roeder og Goeben. Førstnævnte maatte dog snart trækkes mod Øst for at give Brigaden Goeben, hvis Afdelinger efterhaanden sluttede op, mere Rum til Udvikling. Det blev derfor Brigaden Roeder, der i Terrainet Ø. for Rønhave stødte paa 18. Reg.'s II, medens Brigaden Goeben i Terrainet S. for Rønhave stødte paa 18. Reg.'s I.

Af 18. Reg.'s II blev, som tidligere omtalt, to Kompagnier (4. og 8.) sendte ad Nørremarks Vei mod Nord, to (3. og 6.), med hvilke Bataillonens

18. Reg.'s II. 4
Kamp med Bri-
gaden Roeder

lonskommandøren, Major Weyhe, fulgte, til Kjær Bys østlige Udkant og derfra ad Kolonneveien a—a i nordvestlig Retning mod Nørremark Skov. I Nærheden af Gaarden Nr. 6 meldte Major Weyhe sig til Oberst Faaborg, som gav Majoren Befaling til med de to Kompagnier at fortsætte Fremrykningen i nordvestlig Retning, følgende Kolonneveien mod Rønhave. Derved blev Forbindelsen med de to Kompagnier paa Nørremark Veien brudt, saa at Nørremark Skov delte Bataillonnen i 2 Dele, som kom til at kæmpe hver for sig.

Oberst Faaborg begav sig derefter mod Nord til Nørremark Vei, hvor han kort efter træffes ved de der fremrykkende Kompagnier af 18. Regiment.

3. og 6. Kompagni.

3. og 6. Kompagni rykkede frem, førstnævnte følgende Kolonneveien gennem den sydvestlige Del af Nørremark Skov, sidstnævnte i Terrainet S. for Skoven. Ved Udkanten af Skoven stødtes paa Fjenden, hvorfor 3. Kompagni tog Stilling i Skovens vestlige Udkant, 6. Kompagni ved det Gjørde, der i sydvestlig Retning udgik fra Skoven.

Den Modstander, de to Kompagnier traf paa, bestod af 6 Kompagnier af Reg. Nr. 64, af hvilke 5 angreb i Fronten, 1 i høire Flanke. 3. Kompagni trak sin høire Fløi tilbage, men Stillingen i Skovudkanten maatte opgives og Tilbagetog tiltrædes. Under dette synes det at være lykkedes Fjenden — i det med levende Hegn og høie Kornmarker opfyldte Terrain — useet at komme frem i Ryggen paa Kompagnierne. Derved blev Modstanden brudt, og Major Weyhe, som befandt sig i Skyttekjæden, blev tilligemed en stor Del af begge Kompagniers Mandskab taget til Fange. Sekondlieutenant C. C. Høhling saaredes og fangedes, Sekondlieutenant G. Faye faldt. Resten af Kompagnierne trak sig tilbage i sydøstlig Retning mod Kjær Bys østlige Udkant.

4. og 8. Kompagni.

4. og 8. Kompagni, førstnævnte forrest, rykkede, som oven anført, fra Ulkebøl frem ad Nørremark Vei. Under Fremrykningen mødtes forsprængte Afdelinger af 4. Regiment, der alle trak mod Syd.

I Egnen S. for Gaard Nr. 5 kom Oberst Faaborg Kompagnierne imøde. Obersten, der var saaret, og i Øieblikket uden Adjutanter, paalagde 8. Kompagni at standse, idet han syntes tvivlraadig angaaende den Fremrykningslinie, der burde vælges. Obersten udtalte i al Almindelighed til 8. Kompagnis Kommandør, Premierlieutenant Benzou, at Sagerne stode slet, og yttrede sin Beklagelse over, at der var saa faa Reserver at disponere over; ogsaa udtalte han, at han trængte til at blive forbunden.

4. Kompagni (Kapitain Volqvartz) forsatte saaledes ene Frem-

rykningen. Efter at være passeret Gaard Nr. 4, stødte det pludselig paa fjendtlige Skytter ved et Knæ af Veien. Disse trak sig dog tilbage og replierede sig paa den Styrke, hvorfra de vare udsendte. Omtrent i Høide med Gaarden Nr. 3 havde Fjenden taget Stilling.*) Kompagniet gjorde Holdt og begyndte en Skydefægtning. Da det imidlertid ogsaa blev beskudt fra Nørremark Skov, fik det en vanskelig Stand, hvorfor en Ordonnants afsendtes til 8. Kompagni med Anmodning om hurtigst muligt at komme til Understøttelse. Hjælpen kom imidlertid ikke, og da Kompagniet led Tab og bl. A. mistede sin Kommandør, der ved at bestige et Hegn blev haardt saaret, trak det sig i opløst Tilstand tilbage, dog uden at blive forfulgt af Fjenden.

Oberst Faaborg havde imidlertid beordret 8. Kompagni til ligeledes at rykke frem ad Nørremarks Veien, og Kompagniet var alt rykket frem med 2 Delinger i Kjæde, 2 i Reserve, da der kort efter hørtes Skydning i Sydvest (formentligt hidrørende fra den af 3. og 6. Kompagni førte Kamp), medens Alt syntes roligt mod Nord. Oberst Faaborg beordrede derfor Kompagniet at opgive Fremrykningen ad Nørremark Vei og derimod saa hurtigt som muligt at rykke frem ad den Vei, der fra Gaarden Nr. 5 fører igjennem den østlige Del af Nørremark Skov og videre mod Syd forbi Gaarden Nr. 6. Premierlieutenant Benzons førte Kompagnireserven i Løb frem ad den betegnede Vei. Oberst Faaborg fulgte efter; bagefter fulgte de to Skyttedelinger, der ifølge Premierlieutenantens Ordre stræbte at naae op til det foran værende Halvkompagni. Kompagnikommandøren vilde fremsende Skytter, men Obersten, der antog Veien fri, befalede blot at fortsætte Fremløbet. Kompagniet rykkede derfor frem i sluttet Sektionskolonne, hvilket svarede til Veiens Brede. Da det naaede Skovens sydlige Udkant, stødte det uventet paa to Kompagnier af Reg. Nr. 64, der befandt sig tæt N. for Gaard Nr. 6. Da Fjenden ikke fyrede,**) fortsatte Kolonnen Løbet, men modtog paa nært Hold en Salve, hvorved den uvilkaarligt standsede. Premierlieutenant Benzons lod den forreste Sektion give Salve og befalede Bajonetten paasat; men inden dette var udført, gav Fjenden en ny Salve, og umiddelbart

*) Det fremgaar ikke af det preussiske Generalstabsværk, hvilke Kompagnier der paa fjendtlig Side her have været i Virksomhed.

***) I Rapporterne hedder det, at Fjenden viftede med Tørklæder, hvilket opfattedes som Tegn paa Overgivelse fra hans Side. Der tillægges Oberst Faaborg en Yttring om, at han paa den Maade skulde være bleven narret 2 Gange af Fjenden paa denne Dag

efter blev Kolonnen stærkt beskydt i Front og begge Flanker. Kompagniet led betydelige Tab; blandt Andre saaredes dets Kommandør, hvorefter Premierlieutenant Graae overtog Kommandoen. Oberst Faaborg saaredes for anden Gang og denne Gang dødeligt. Oberst Kauffmann kom kort efter til og befalede 8. Kompagni at trække sig tilbage ad Nørremark Veien.

Til 4. Kompagni, som var i Tilbagegang ad sidstnævnte Vei, havde Oberst Faaborg inden Kampens Begyndelse afsendt Ordre om at følge efter 8. Kompagni. Ordren synes ikke at være naaet Kompagniet; dette standsede ved Gaarden Nr. 5 og blev af Oberst Kauffmann beordret tilbage i Retning af Ulkebøl. Begge Kompagnier stødte til deres Regiment ved Kjær Bys østlige Udkant.

18. Reg' I's
Kamp med Bri-
gaden Goeben.

Imidlertid stødte 18. Reg.'s I, som tidligere anført, paa Brigaden Goeben. I Sektionskolonne og i Hurtigmarche brød Bataillonens op fra sin Alarmplads paa Rønhave Vei, passerede Kjær Bys vestlige Udkant og stødte noget før Kl. 4 tæt N. for Byen paa Spidserne af bemeldte Brigade. Dennes forreste Afdelinger aabnede strax fra nogle N.V. for Kjær By liggende Huse med tilstødende Hegn en meget heftig og vedholdende Ild mod Bataillonens, der ufortøvet udviklede sig til Fægtning, 1. og 7. Kompagni i forreste Linie (7. Kompagni à cheval paa Veien, 1. Kompagni paa høire Fløi i Terrainet tilhøire af Veien), 5. Kompagni bag høire Fløi, 2. Kompagni i Reserve ved Kjær Bys nordlige Udkant. De tidligere omtalte 3 Delinger af 4. Reg.'s 3. Kompagni deltog efter Ordre fra Kommandoen paa Als i Bataillonens Kamp paa sammes venstre Fløi.

Bataillonens angrebes hurtigt i Front og begge Flanker; i høire Flanke af 2. Batl. af Reg. Nr. 15, i venstre Flanke af Füs. Batl. af Reg. 15 samt Dele af Reg. Nr. 55. De mandshøie Kornmarker og de talrige levende Hegn umuliggjorde Oversigten. Kampen blev heftig; Kapitain Baller, Kommandør for 1. Kompagni, char. Sekondlieutenant P. C. Jørgensen og Officersaspirant Bretton saaredes; trykket i begge Flanker og i Kamp med en betydelig Overmagt formaaede Bataillonens ikke at holde Stand, saameget mere som Fjenden gjorde Forsøg paa at trænge ind i Byen fra Egnen S. for Nørremark Skov. Bataillonens gik tilbage til en Stilling à cheval paa Kjær—Ulkebøl Veien lidt Ø. for Kjær—Lysemosegaard—Sønderborg Veien.

Her blev Fægtingen, omtrent Kl. 4^{1/2}, staaende og hendøde snart, eftersom Brigaden Goeben af Hensyn til den alvorlige Modstand, der ventedes paa Sønderborg Høiderne, havde faaet Ordre til foreløbigt ikke at rykke videre frem, forinden Feltartilleri var overført

og indtruffet paa Kamppladsen.*) Der indtraadte derefter en længere Fægtningspause ved den nordvestlige Ende af Kjær.

Brigaden Goeben indtog en Stilling med høire Fløi støttet til Als Sund, Centrum S.V. for Kjær, venstre Fløi rækkende indtil den fra Gaard Nr. 6 mod Syd førende Vei**).

Medens 18. Regiment, hvis II. Bataillon var stærkt rystet ved de lidte Tab, under den indtraadte Fægtningspause samlede sig i og ved den østlige Udkant af Kjær By, stod 3. Regiment endnu intakt paa sin Alarmplads, kun var dets ene Bataillon (II.) omtrent Kl. 4 beordret frem til Morgenstjernes Gaard i Ulkebøl for at være nærmere ved Haanden til eventuel Indgriben.

General Steinmann opholdt sig under den nys beskrevne Kamp tæt S. for den østlige Udkant af Kjær By. Forholdene paa Arnkilsøre Halvø havde efterhaanden udviklet sig med stor Klarhed, idet hele Halvøen N. for Kjær Vig var i Fjendens Besiddelse. S. for Kjær Vig var Alt fuldstændig roligt. Til 6. Brigade var dog endnu Kl. 4 ingen Ordre afgaaet, og Generalen maa have formodet — hvad ogsaa stemmede med Virkeligheden — at Brigaden endnu paa dette Tidspunkt, da 18. Regiment var marcheret mod Nord, uforandret stod i sin sædvanlige Dagstilling, thi Kl. 4 afgik følgende Ordre til Brigaden:

6. Brigade og
3. Regiment
beordres frem.

„Morgenstjernes Gaard $29/6$ Kl. 4.

Fjenden har taget Arnkils Skov. 18. Regiment er marcheret Nord paa. En Bataillon af 3. Regiment er beordret til Morgenstjernes Gaard. Efter Omstændighederne maa Reserverne nærmes mod høire Fløi.

E. B.

Meldahl,

Kapitain og Souschef.“

Under Indtrykket af, at 18. Regiment ikke ene kunde vinde Terrain, besluttede General Steinmann at sætte det sidste Regiment af Reservebrigaden ind, og Oberst Kauffmann, som omtrent Kl. $4\frac{1}{4}$ indfandt sig hos Generalen for at afgive Melding om Situationen, beordredes at lade 3. Regiment hurtigst muligt rykke frem. Regimentet skulde understøtte 18. Regiment og i Forening med dette søge

*) Det først overførte Batteri indtraf Kl. $4\frac{1}{4}$ ved Brigaden.

***) Brigaden Goeben var paa 5 Batailloner foruden Jægerbataillon Nr. 3; en Bataillon laa i Aabenraa paa Kystvagt.

at trænge Fjenden tilbage; 3. Reg.'s I. skulde rykke gennem Kjær til Rønhave, 3. Reg.'s II. følge Nørremark Vei.

Ordren overbragtes Regimentet ved Brigadeadjutanten og er modtagen omtrent Kl. 4 $\frac{1}{2}$. Dets Indgriben paa Kamppladsen vil blive skildret under 3. Moment.

Umiddelbart efter at have givet denne Ordre afsendte General Steinmann Kl. 4³⁰ følgende Telegram til Overkommandoen i Odense:

„Vi ere engagerede i en meget hidsig Fægtning paa Kjær Halvø; send snarest Transportmidler til Kegenæs.“ —

Det vil nu være Stedet at kaste Blikket paa, hvad der imidlertid havde tildraget sig ved 6. Brigade.

Tildragelserne
ved 6. Brigade.

Strax ved Alarmeringen havde Brigadekommandøren, Oberst Bülow, begivet sig fra sit Kvarter (Hvide Hus) til Baunehøien S. for Engeshøi. Underveis modtoges følgende Melding fra 5. Regiment, dateret Engeshøi Kl. 2:

„Stærk Gevær- og Kanonild N. for Kjær Vig, omtrent udfor Rønhave.“

Ved Ankomsten til den nævnte Bakke modtoges følgende Melding fra 5. Reg.'s II, skrevet ved Byggegaard (Klokkeslet ikke angivet):

„Fjenden er ifærd med at slaa Bro N. for Storskoven, ligefor Skovfogedhuset.“

Fra Baunehøien bemærkede Brigadekommandøren en overordentlig stærk Kanonild fra fjendtlig Side; den strakte sig fra Batteriet S. for Sandbjerg Mølle saa langt mod Nord, som Kysten kunde skjernes. Af og til hørtes ved Arnkilsøre Geværild, men forøvrigt kunde der ikke iagttages Troppebevægelser N. for Kjær Vig. Da det blev lysere, saas langt mod Nord Fartøier udfor Arnkilsøre, og det syntes, som om der paa Fjendens Side var et Stykke af en Bro. Brigadeadjutanten afsendtes til Møllebatteriet for at foranledige, at der gaves Alarm-signal til Eskadren ved Sydkysten.

Kl. 2 $\frac{1}{2}$ paabegyndte de fjendtlige Batterier Nr. 34 og 35 en heftig Ild mod Sønderborg Slot og By. Den besvaredes af Møllebatteriet og Kirkebatteriet og fortsattes til Kl. 4, hvorpaa den sagtnede og ganske ophørte Kl. 5.

Omtrent Kl. 2 $\frac{3}{4}$ modtoges fra Kommandoen paa Als følgende Meddelelse, afsendt fra Ulkebøl Kl. 2³⁰: „Fjenden angriber“, hvorefter Brigaden, der ikke antog en Landgang paa Strækningen fra Kjær Vig til Sønderborg for sandsynlig, uopholdeligt gav Ordre til at trække

Reservekompagnierne tilbage fra Kommunikationsgangen og postere dem skjulte og dækkede langs Sønderborg—Rønhave Vei, dels for at unddrage dem den mod Kysten rettede Granatild, dels for at være hurtigere rede til en Fremrykning mod Nord. Ordren gaves mundtligt til Regimentscheferne under deres Ophold paa Engeshøi; Reserverne af 10. Reg.'s II vare dog alt trukne tilbage bag Baunehøien.

Kommandøren for 5. Regiment, Major Myhre, udfærdigede Ordren skriftlig til Reservekompagnierne af Bataillon I, lydende paa, at de skulde gaa tilbage og forblive paa Veien fra Engeshøi til Kjær; derimod afsendte han ingen Ordre til Reservekompagnierne af Batl. II, til hvilke han personlig begav sig for at vinde Klarhed over Situationen. Ved sin Ankomst til Byggegaard (3. Kompagnis Standplads), hvor Kommandøren for 5. Reg.'s II befandt sig, observeredes Tropper V. og S. for Rønhave, uden at det med Sikkerhed kunde skjønnes, om disse vare fjendtlige Tropper eller egne. Til Formodning om det Sidste lededes Regimentskommandøren ved, at Geværilden helt var ophørt.

Regimentskommandøren begav sig derefter til 7. Kompagni.*) Ved Ankomsten til dette Kompagnis Standplads var Dagslyset tiltaget, og der observeredes smaa forsprængte Afdelinger af 4. Regiment, der søgte Syd paa. Kort efter iagttoges Tropper, som skjønnedes at være preussisk Infanteri, bevæge sig paa Rønhave Marker. Klokken har da formentligt været $3\frac{3}{4}$. Regimentskommandøren, der vel indsaa Nødvendigheden af at besætte Terrainet umiddelbart Ø. for Kjær Vig for at spærre denne Adgang for Fjenden, men som skjønnede dette udførligt med et enkelt Kompagni, besluttede først at samle sit Regiment og gav derfor — i Modstrid med den netop af Brigaden givne Befaling — Ordre til Kommandøren for 5. Reg.'s II, Major Rothe, om at lade samtlige Kompagnier trække sig tilbage til Engeshøi og samle sig paa Sønderborg Veien, og afsendte derefter følgende Melding til Brigaden Kl. 4 (Stedet ikke angivet):

*) 7. Kompagni ansaa det fra første Færd som utvivlsomt, at der foretoges en Overgang i Baade, sendte Melding derom til Bataillonskommandøren og gav Ordre til at tænde Baunen Nr. 4. Dette lykkedes ikke strax, da Vindlyset ikke vilde tænde; efter nogle forgjæves Forsøg antændtes Høsignalet og ved Hjælp af dette Baunen. Kompagniet antager, at der medgik 15 Minutter fra det Moment, da Skydningen hørtes, og indtil Baunen var i Brand. — Ved de sydligere staaende Kompagnier var paa Grund af Geværildens Standsning og den indtraadte store Ro efter den voldsomme Skydning den Anskuelse bleven almindelig, at Angrebet var afslaaet

„Høire Fløi i stærk Tilbagegang.*) 5. Regiment trækker sig tilbage mod Engeshøi.“

Kompagnierne afmarcherede i Ordenen 3., 7., 4., 8. Kompagni. •

Major Rothe syntes mest tilbøielig til at gjøre Front mod Fjenden fra Stedet, hvor Bataillon en befandt sig, men maatte bøie sig for Regimentskommandørens Befaling. —

Ved 5. Reg.'s I. udviklede Begivenhederne sig som følger. Bataillonskommandøren, Kapitain J. Hammer, opholdt sig ved Alarmeringens Begyndelse efter Ordre hos Regimentskommandøren paa Engeshøi og begav sig strax til sin Bataillon. Ankommen til Reservekompagnierne, hvorfra der havdes nogenlunde god Udsigt mod Nord, søgte Kapitainen i Forening med Kompagnikommandørerne at komme til Kundskab om Fjendens Foretagender og sluttede, at Forsøget paa en Overgang skete dels ved Storskoven, dels nordligere ved Arnkilsøre. Fra Reserven begav Kapitainen sig til 1. Kompagni for bedre at overskue Forholdene og gik derefter atter tilbage til Reserven. Da Kapitainen ankom til dennes Standplads, vare begge Kompagnier (5. og 6.) afmarcherede ud paa Rønhave Vei ifølge den tidligere omtalte skriftlige Ordre fra Regimentschefen, stilet direkte til Kompagnierne. Kapitain Hammer, der var ukjendt med den til Grund for Ordren liggende Tanke, formodede, at de tvende i Løbegraven staaende Kompagnier ligeledes vilde erholde eller alt havde erholdt direkte Ordre fra Regimentskommandøren, og begav sig derefter ud paa Rønhave Vei, hvor han traf 6. Kompagni i Nærheden af Engeshøi og lod det rykke frem til 5. Kompagni, der stod lidt nordligere paa samme Vei, hvorefter han tog Kommando over begge Kompagnier, hvis Opgave han formodede at maatte være at dække Rønhave Veien og derved tjene som Reserve for 5. Reg.'s II.

De to i Løbegraven staaende Kompagnier (1. og 2.) modtog imidlertid ingen Ordre fra Regimentet og forbleve derfor i Løbegraven, indtil 1. Kompagni, formentlig Kl. 4¹/₄, observerede Bataillon II's Tilbagegang og af 3. Kompagnis Chef fik den Meddelelse, at hele Regimentet skulde samles ved Engeshøi. Da 1. Kompagni derefter afmarcherede, erkyndigede 2. Kompagnis Chef sig om Grunden hertil, og tiltraadte derefter ligeledes Marchen til Engeshøi. Marchen for disse to Kompagniers Vedkommende er neppe bleven tiltraadt før omtrent Kl. 4¹/₂, eftersom begge Kompagnier alt inden Afmarchen fik Skud i høire

*) Herved maa være sigtet til den netop iagttagne Tilbagegang af mindre Dele af 4. Regiment.

Flanke, og Fjenden neppe er naaet ned i Løbegraven S. for Kjær Vig og i Høide med Fiskebækgaard før i det tidligste til det nævnte Tidspunkt.

Da Kommandøren for 6. Brigade, Oberst Bülow, modtog General Steinmanns tidligere angivne Ordre, afsendt Kl. 4, lydende paa, at Brigadens Reserver efter Omstændighederne skulde nærmes mod høire Fløi, besluttede han at foretage en Fremrykning ad Rønhave Vei med 5. Regiment og at lade 10. Reg.'s II. indtage en Beredskabsstilling til Understøttelse for dette. Som ligeledes anført, erholdt imidlertid Obersten samtidigt med bemeldte Ordre, altsaa i Tiden noget efter Kl. 4, Melding fra 5. Regiment om, at det trak sig mod Syd til Engeshøi. Ordonnantsen fra 5. Regiment fik derfor mundtlig Besked tilbage, at Brigaden agtede at foretage en Fremrykning mod Nord, og at Regimentet skulde forblive i Stillingen ved Kjær Vig. Denne Ordre er enten ikke, eller i hvert Fald for sent naaet til Regimentet til at standse den tilbagegaaende Bevægelse til Engeshøi. Som tidligere anført, vare 5. og 6. Kompagni de første, der bleve trukne ud paa Rønhave Vei; Resten af Regimentet er indtruffen ved Engeshøi formentlig omtrent Kl. 4 $\frac{1}{2}$; 1. og 2. Kompagni dog noget senere.

6 Brigade bes'nter noget efter Kl. 4 at foretage en Fremrykning med 5. Reg. og 10. Reg.s II.

Fremstillingen af de senere Tildragelser ved 5. Regiment hører under Kampens 3. Moment. —

Ved 10. Regiment var, overensstemmende med de givne Bestemmelser, Overgangen til Dagstillingen kort før Dagens Frembrud omtrent Kl. 1 $\frac{3}{4}$ bleven forberedt derved, at de to forreste Kompagnier af Regimentets II. Bataillon hver havde sendt to Delinger tilbage til den bagved værende Kommunikationsgang, medens de to Reservekompagnier bag Høiden ved Baune Nr. 3 oppebiede Dagens fuldstændige Frembrud, forinden de kunde afgaa til Sundsmark Barakker. Denne foreløbige Dagstilling var netop indtaget, da Skydning hørtes i Nord, og da de fjendtlige Batterier i Sundeved omtrent Kl. 2 $\frac{1}{2}$ Morgen aabnede Ilden mod Sønderborg. Saavel Regimentskommandøren som Kommandøren for 10. Reg.'s II. begav sig til Baunehøi for at indhente Brigadens Ordre og vendte derefter tilbage til deres Afdelinger.

Omtrent Kl. 4 $\frac{1}{4}$ erholdt Regimentet Brigadens ovenomtalte Ordre om at lade Bat. II tage Opstilling med Front mod Nord til Understøttelse for 5. Regiment, hvorimod Bat. I vedblivende skulde holde Kysten ved Sønderborg besat.

10. Reg.'s II. indtog følgende Stilling: 3. og 4. Kompagni besatte Høidepartiet ved Baune Nr. 3, 6. Kompagni Terrainet fra Rønhave Vei til Baadsager. 8. Kompagni derimod, som skulde danne Reserve, var

ikke til at finde; det averteredes ved Signaler om at rykke frem, og eftersøgt af Adjutant og Ordonnantser, men forgjæves, og viste sig ei heller senere i Nærheden af Regimentets øvrige Afdelinger. Begebenhederne ved dette Kompagni ville senere blive meddelte.

10. Reg.'s I.
rømmer Stillingen
ved Sønderborg.

10. Reg.'s I. fik kort efter, at Bat. II. havde indtaget fornævnte Stilling, direkte Ordre fra Brigaden — uden at Regimentet sattes i Kundskab derom — til at trække sin Reserve tilbage fra Sønderborg og det stærkt beskytete Slot, idet Bataillon en kun skulde efterlade saa megen Styrke, at Fjenden ikke kunde bemærke Forberedelserne til Retraiten fra Sønderborg. Ordren opfattedes af Bataillonskommandøren, Kapitain O. Vaupell, som en Ordre til en definitiv Rømning af Stillingen ved Sønderborg. Kanonerne i Slottet og Møllebatteriet bleve efter Kapitainens Ordre fornaglede, Bataillon en opgav Stillingen og tiltraadte Tilbagetoget over Ladegaardsmarken.

III. Kampens 3. Moment: 2. og 6. Brigades Kamp. Tilbagetog til Stillingen Ulkebøl-Sønderskov.

2. Brigades Kamp.

Som tidligere omtalt, modtog 3. Regiment omtrent Kl. 4 $\frac{1}{2}$ Brigadens Ordre til Fremrykning til Understøttelse for 18. Regiment. Medens Regimentets I. Bataillon skulde slutte sig til 18. Regiment, hvis Hovedstyrke stod i den østlige Del af Kjær By, skulde dets II. Bataillon rense Terrainet N. for Kjær og altsaa kotoyere fornævnte Troppers Bevægelser.

Den gjensidige Situation var ved Kampens Begyndelse følgende:

Paa fjendtlig Side rykkede Brigaden Roeder (5 Batailloner) frem gennem Kjær og det N. for denne By liggende Terrain. Brigaden Goeben (5 Batailloner foruden Jægerbataillon Nr. 3) rykkede fra sin Opstilling V. for Kjær mod Syd for at gaa Angrebet af vor 6. Brigade imøde. Divisionen Wintzingerode var endnu under Overførsel; dog var 2. Batl. af Reg. Nr. 35 samlet og i Fremmarche til Forening med de øvrige Tropper. Fjenden havde altsaa Kl. 5 12 Batailloner paa Kamppladsen, medens andre uafbrudt vare under Overførsel. Af Artilleri var endnu kun et Batteri overført.

Paa vor Side rykkede, som anført, 2. Brigade frem i og N. for Kjær, samtidigt med at Dele af 6. Brigade fra Egnen Sønderborg—

Skizze

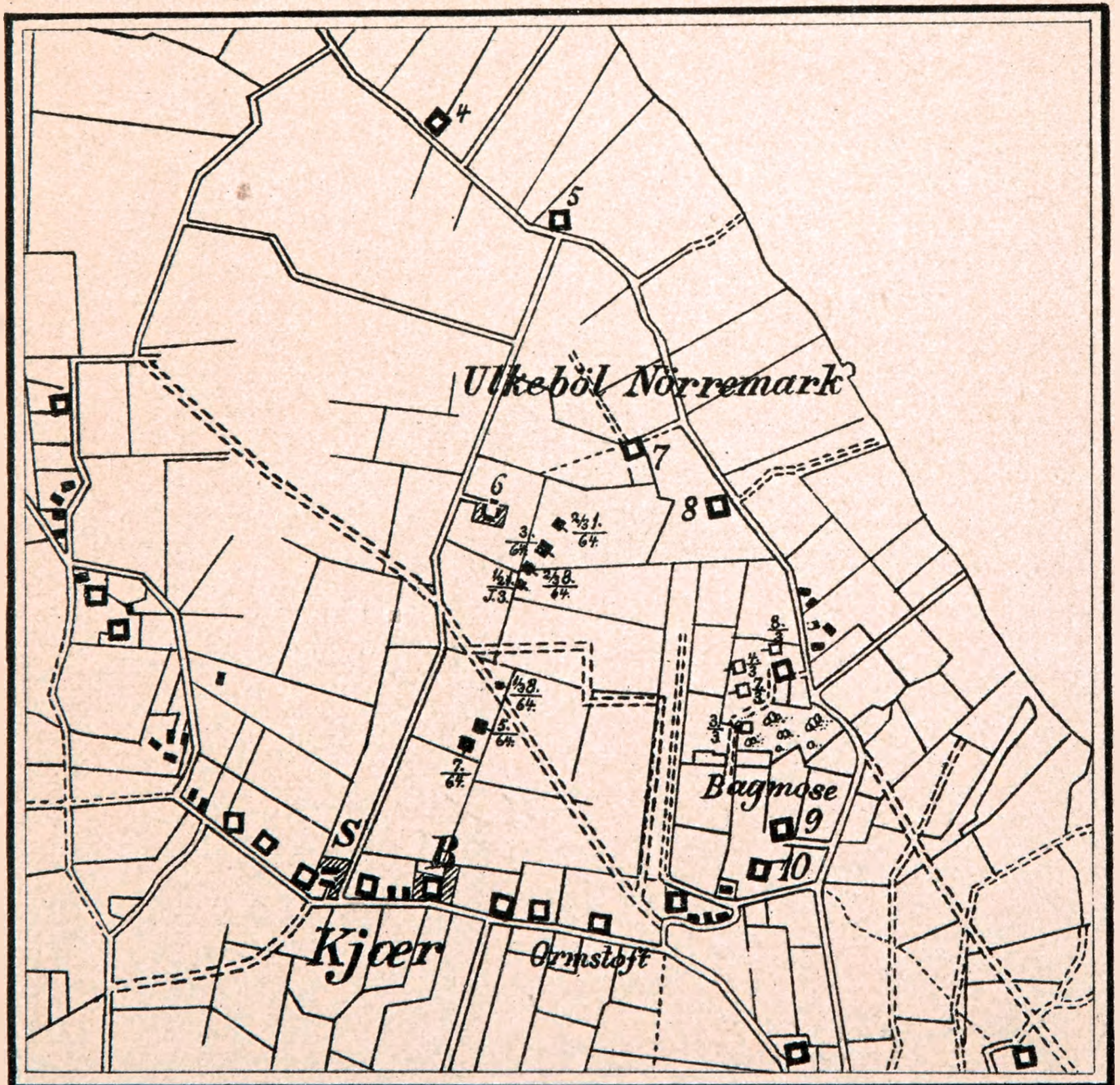
til den af 3. Reg.'s II. N. for Kjær førte Kamp.

1: 25000.

□ Danske Tropper.

■ Preussiske -do-.

Engeshøi rykkede frem mod Kjær Vig. Af 4. Brigade var 4. Regiment tilintetgjort; dets Rester samledes ved Hørup Kirke. Af Brigadens andet Regiment (6.), der om Morgenen stod i Afsnittet N. for Augustenborg Fjord, havde en Bataillon (i Forbindelse med en Eskadron og $\frac{1}{2}$ Batteri) tiltraadt Marchen mod Syd ad Hørup til, men paa en Indgribning fra dette Kommandos Side kunde ikke gjøres Regning.

Paa vor Side førtes altsaa, (eftersom 18. Reg.'s II. var i stærkt rystet Tilstand efter den tidligere førte Kamp, og eftersom 6. Brigade ikke turde blotte Sønderborg), kun 6 Batailloner i Ilden mod Fjendens 12 Batailloner, som uafbrudt fik Forstærkning.

Saasnart 3. Regiment var udviklet og kommet i Forbindelse med 18. Regiment, gav Brigadekommandøren, Oberst K a u f f m a n n, Befaling til Angreb.

Dette udførtes i Terrainet N. for Kjær af 3. Reg.'s II., som noget inden Kl. 5 var naaet N. for det N. for Bagmose liggende Krat*), og som her af Brigadekommandøren beordredes til at rykke frem i nordvestlig Retning mod Fjendens venstre Fløi. Bataillonskommandøren, Kapitain K r a b b e, der havde Følelsen af, at dersom et Resultat skulde naaes, maatte alle Kræfter sættes ind, beordrede tre Kompagnier frem i 1. Linie (fra Nord at regne 4., 7., 3.). Dele af 18. Reg.'s II, sluttede sig til Bataillonens.

Kampen i Terrainet N. for Kjær.

Forbindelsen mellem Kompagnierne gik imidlertid hurtigt tabt; dels vanskeliggjordes den ved det kouperede Terrain, dels gik Ledelsen fra Bataillonens Side tabt derved, at Bataillonskommandøren og Adjutanten, Sekondlieutenant J. C. F. C. Hindenburg, der havde begivet sig ud mod høire Fløi, Begge saaredes og maatte forlade Kamppladsen.

3. Kompagni synes temmelig tidligt at have taget Retning mod Sydvest ned mod Kjær By; det kom her, som nedenfor vil blive viist, i Forbindelse med de øvrige i denne By kæmpende Tropper og deltog i Kampen om Lokaliteterne dersteds. 8. Kompagni, der fulgte som Reserve og tillige skulde dække høire Flanke, synes i Forbindelse med noget Mandskab af 18. Reg.'s II at have indslaaet Retning mod Nordvest og kom derved til at føre en isoleret Kamp mod en Ø. for Gaarden Nr. 6 fremrykkende fjendtlig Styrke. 7. og 4. Kompagni endelig, der rykkede frem i vestlig Retning, bleve i det kouperede Terrain skilte fra hinanden. Paa denne Maade kom Bataillonens Kompagnier til at kæmpe hvert for sig.

*) Se omstaaende Skizze til den af 3. Reg.'s II. N. for Kjær førte Kamp.

Paa fjendtlig Side var Hovedstyrken af Regiment Nr. 64 som venstre Flankedækning for Brigaden Roeder i Fremmarche mod Terrainet om Bagmose. Regimentet var delt i to forskjellige Grupper, der i Øieblikket befandt sig, den nordligste tæt Ø. for Gaard Nr. 6, den sydligste, (der hovedsagelig bestod af 2. Bat. af bemeldte Regiment), i Terrainet mellem Gaard Nr. 6 og Kjær By.

Mod sidstnævnte Bataillon, der tog Stilling bag et fra N. til S. løbende Hegn tæt Ø. for den fra Kjær til Gaard Nr. 6 førende Vei, vare 3. Reg.'s 4. og 7. Kompagni i Fremrykning. Sidstnævnte rykkede frem med stor Bravour og blev hurtigt skilt fra 4. Kompagni. Det udviklede sig efterhaanden helt i Kjæde og løb igjennem høie Kornmarker frem mod Fjenden. Dele af Kompagniet naaede den sydlige Forlængelse af det af Fjenden besatte Hegn, overskred dette og gik frem mod Fjendens høire Flanke (7. Komp. af Reg. Nr. 64). Her kastede stærke Skyttesværme sig imod det isolerede Kompagni, som omtrent blev oprevet. Kompagnikommandøren, Premierlieutenant A. H. Drastrup, samt Delingsfører, Lieutenant N. A. Færch faldt, Lieutenant Leth og Officersaspirant Grev C. O. L. Baudissin saaredes tilligemed en Mængde af Underklasserne; flere af Mandskabet bleve desuden usaaerede tagne til Fange. Resterne af Kompagniet trak sig under Premierlieutenant J. E. Lundbye mod Syd ned mod Kjær, men stødte her paa Fjenden og blev ved Gaarden B i Kjær (Chr. Christesen Bertelsens Gaard) taget til Fange. Efter at være afvæbnet forblev Premierlieutenant Lundbye med sin lille Styrke i bemeldte Gaard, indtil han, som nedenfor vil blive viist, kort efter befriedes af Vore.

4. Kompagni, der, efter at være passeret flere Marker, ligeledes traf Fjenden opstillet bag det nævnte Hegn, men paa et noget nordligere beliggende Punkt end 7. Kompagni, kom ikke i Fægtning eller vexlede i alt Fald kun faa Skud med Fjenden. Kompagnikommandøren fandt sig ikke opfordret til at angribe en fjendtlig Styrke med Bajonetten under Forhold, hvor Kompagniet først maatte passere et næsten uigjennemtrængeligt Hegn, derpaa tilbagelægge en Strækning af c. 300 Alen under en stærk Ild for sluttelig at træffe Fjenden bag et nyt, levende Hegn. Da der derfor hørtes heftig Skydning ved Kjær By, og Kompagniet hellere vilde yde sin Medvirkning ved denne Kamp, foretog det en Flankebevægelse mod Syd i Retning af Kjær og dækkede denne Bevægelse ved en i Kjæde opløst Deling. Kompagniet er dog neppe naaet Kjær før henimod Slutningen af den i og om denne By førte Kamp.

8. Kompagni, der oprindeligt fulgte som Reserve bag høire Fløi

og for at dække denne efterhaanden udsendte 2 Delinger i Flanken, kom ikke i nogen alvorlig Kamp. Som oven angivet, stødte Kompagniet i Terrainet Ø. for Gaarden Nr. 6 paa en overlegen Modstander. Da det var isoleret, trak det sig tilbage i østlig Retning over mod Nørremark Vei. Fjenden fulgte efter indtil i Høide med Ormstofte.

Samtidigt kom 2. Brigades Hovedstyrke i Kjær By og nærmeste Kampen i Kjær. Terrain i Kamp med Brigaden Roeders Hovedstyrke. Af sidstnævnte trængte 1. og 2. Bataillon af Regiment Nr. 24 samt Füsilierbataillon af Regiment Nr. 64 i Fægtningsformation ind i Kjær, og frem indtil noget Ø. for Gaarden B.

Paa vor Side udviklede 18. Reg.'s I. 7. og 2. Kompagni i Kjær By og S. for denne, 1. og 5. Kompagni i Terrainet N. for Byen; 7. Kompagni havde Tøten gennem Byen og rykkede frem med paasat Bajonet. Kapitain Stricker overtog specielt Føringsen af de to Kompagnier N. for Byen, medens Fremrykningen i det Hele lededes af Regimentskommandøren, Major Lundbye, personlig. Dele af 18 Reg.'s II. fulgte Bevægelsen.

3. Reg.'s I. udviklede sig med 2. Kompagni N. for den gennem Kjær førende Vei, 1. Kompagni S. for Veien, 6. og 5. Kompagni i Reserve.*) Kapitain Schøning var tildelt Kommandoen over Bataillonon, men Fremrykningen foregik ogsaa ved denne Bataillon under personlig Ledelse af Regimentskommandøren, Major Mathiesen.

Angrebet foretoges under Brigadekommandørens Øine. Der var ved begge Regimenter Følelse af Situationens Alvor og en fast Villie om at fravriste Fjenden Kjær for derved at komme i Forbindelse med 6. Brigade, som formodedes i Fremrykning mod Byens vestlige Del. Den faste Villie til at vinde fremad lagde sig for Dagen dels i den Haardnakkethed, hvormed der kæmpedes, dels i den Omstændighed, at hverken Batailloner eller Kompagnier tøvede med at sætte deres sidste Reserver ind for at give Kampen størst mulig Eftertryk. Forholdene førte med sig, at Kompagnierne af de to Regimenter for en Del blandedes imellem hverandre. Denne Omstændighed synes dog langt fra at svække, snarere at have forøget Kamplysten hos Mandskabet af de to Regimenter, der stødse havde kæmpet jævnsides og altid med stor Bravour.

*) 5. Kompagni blev, da Modstanden syntes stærk S. for Veien, sendt ud som Soutien for 1. Kompagni; men Kompagniet blev senere, da Regimentskommandøren frygtede et Gjennembrud paa Kjær Veien, atter trukket ind paa denne for at følge efter 6. Kompagni.

En i Detail gaaende Skildring af den i Kjær og tilstødende Terrain førte Kamp kan ikke gives; dertil ere Rapporterne for ufuldstændige. En Kamp om Gaarde og Huse lader sig desuden vanskelig skildre i Detail; det samme gjælder en Kamp i et Terrain, som det til Byen Kjær stødende, hvor al Oversigt umuliggjordes ved levende Hegn og mandshøit Korn. Hegnene vare, som tidligere angivet, saa tætte, at Enkeltmand kun med Vanskelighed formaaede at trænge igjennem.

I Kjær By kom det til en haardnakket Kamp om Lokalteter. Der kæmpedes Mand mod Mand og med blanke Vaaben. Særligt kæmpedes levende om et Gjørde paa den nordre Side af Kjær Vei, omtrent i Forlængelse af den østre Kjær—Sønderborg Vei. Efterat dette var taget ved flere Kompagniers Samvirken, indtraadte en ny Standsning ved den tidligere omtalte Gaard B i Kjær, i hvilken Premierlieutenant Lundbye af 3. Regiments 7. Kompagni med endel Mand var tagen til Fange. Om Besiddelsen af denne Gaard udspandt der sig en længere og meget haardnakket Kamp.

3. Regiments 3. Kompagni*) deltog i Kampen om det ovennævnte Gjørde, og gik derefter frem mod Gaarden B. Kompagniet rettede hele sin Kraft mod Bygningerne og de tilstødende Haver og Hegn; 3. Deling (Lieut. H. F. Bilsted) og kort efter 4. Deling (Lieut. A. T. Hansen) angreb Gaarden fra Syd. Det første Angreb mislykkedes; men ved et nyt Angreb lykkedes det at fordrive Fjenden fra Gaarden og at befri Premierlieutenant Lundbye med det ham følgende Mandskab. Et Forsøg paa at stikke Gaarden i Brand mislykkedes, og da friske, fjendtlige Tropper rykkede frem, maatte Kompagniet trække sig tilbage.

Ifølge Regimentskommandørens Befaling foretog 6. Kompagni under Premierlieutenant J. C. C. Madsen et nyt Angreb paa Gaarden. 1. og 2. Deling, henholdsvis under svensk Lieutenant H. W. Berzelius og Officersaspirant, Sergent Jacobæus, angreb den fra Øst, men forgjæves; begge Førerne faldt tilligemed mange af Mandskabet. 3. og 4. Deling under fælles Kommando af Sekondlieutenant W. E. G. Buchhave forsøgte et Anløb fra Syd; det lykkedes at tvinge Preusserne bort fra den om Gaarden liggende Have og ind i selve Gaarden, fra hvis Vinduer og Døre der nu aabnedes den heftigste Ild mod Vore. Ogsaa dette lille Skridt var dyrt kjøbt; bl. A. saaredes her Lieutenant

*) Se pag. 227.

Buchhave dødeligt. Endnu forsøgte det at trænge frem mellem Gaarden og det til samme stødende Hegn; Dele af 1. og 3. Kompagni samt af 18. Regiment blandede sig i Kampen; men da Fjenden tilveiebragte en større Aabning i Muren og herfra rettede en voldsom Ild mod Vore, maatte Angrebet opgives.

Samtidigt førtes en Kamp om det til Gaarden stødende, i nordlig Retning løbende Hegn, ligesom der kæmpedes over hele Linien i Høide med Gaarden baade N. og S. for Byen. Kampen førtes med Forbittrelse og ledede paa flere Steder til Haandgemæng.

Tabene ved denne Byfægtning vare betydelige. Foruden de Tab, der allerede ere nævnte, mistede 3. Regiments 1. Kompagni sin Kommandør, Premierlieutenant Walter, Delingsfører, Lieutenant Schlegel, og Officersaspirant Jacobsen. Ogsaa Tabene paa fjendtlig Side vare betydelige; saaledes fik alene Regiment Nr. 24 i Kampen om Kjær 8 Officerer saarede.

S. for Veien kæmpede hovedsagelig 3. Regiments 1. Kompagni. Ogsaa udsendtes 7. Kompagni af 18. Regiment i denne Flanke, eftersom det ikke lykkedes at faae Forbindelse med 6. Brigade ved Kjær, og Flanken derfor var blottet. I Begyndelsen havde Fjenden kun svage Kræfter S. for Byen; men da en Del af Jægerbataillon Nr. 3, der fulgte Brigaden Roeders høire Fløi, trak sig mod Syd og useet kom frem i vor venstre Flanke og Ryg, lykkedes det Fjenden at afskære en Del af 18. Regiments 7. Kompagni, deriblandt Kommandøren, Premierlieutenant Ahlmann, samt den saarede Delingsfører, Sekondlieutenant C. P. Goldmann. Førstnævnte undgik ved Forklædning Fangenskab og meldte sig nogen Tid efter tilbage til sin Afdeling.

Ogsaa i høire Flanke blev Situationen betænkkelig, eftersom Fjenden fik Forstærkning ved Dele af 5 og 8. Kompagni af Regiment Nr. 24. Da derhos Angrebet i Fronten ingen Fremgang kunde finde, blev det klart for Brigaden, at Kampen maatte afbrydes og Tilbagoetoget tiltrædes. Oberst Kauffmann gav Melding herom til General Steinmann, der i Betragtning dels af, at det ikke kunde lykkes at fordrive Fjenden fra Kjær, dels af, at det ikke var lykkedes at komme i Forbindelse med 6. Brigade, hvis Kamp paa dette Tidspunkt førtes langt S. for Kjær, og endelig i Betragtning af, at den sidste Reserve var udtømt, Kl. 5 $\frac{1}{2}$, gav Ordre til at opgive Kampen i Kjær By og gaa tilbage til en Stilling i Høide med Ulkebøl Kirke. Samtidigt gaves 6. Brigade Ordre til Tilbagegang.

General Steinmann giver Ordre til Tilbagegang.

Als's Tab var hermed fuldbyrdet. Kl. 5⁵³ afsendte General Steinmann følgende Telegram til Overkommandoen:

„Efter en heftig Kamp paa Kjær Halvø og betydelige Tab gaas nu tilbage for at ralliere mellem Ulkebøl og Sønderskoven, hvorefter Retraitten fortsættes til Kegenæs.“

2. Brigade gaar tilbage til en Stilling ved Ulkebøl.

2. Brigade tiltraadte Tilbageetoget henimod Ulkebøl; Fjenden fulgte ikke efter. Efter Ordre tog Brigaden en Stilling Ø. for Ulkebøl Kirke, høire Fløi støttet til Augustenborg Fjord, venstre Fløi til Sønderkoven, hvilken sidste anvistes 6. Brigade til Besættelse.

3. Regiment besatte høire Fløi, 18. Regiment venstre Fløi af Stillingen ved Ulkebøl. Hvert Regiment anvendte en Bataillon til Besættelse (to Kompagnier i 1. Linie, to som Specialreserve) og beholdt en Bataillon i Reserve.

Paa fjendtlig Side ordnede man sig efter Kampen. General Herwarth, der imidlertid var bleven overført til Als, gav nemlig Ordre til, at Fremrykningen skulde standse, indtil Divisionen Wintzingerode var naaet frem; sidstnævnte Division samledes paa denne Tid ved Arnkils Skovs søndre Udkant.

Som Følge heraf samledes Brigaden Roeder ved Kjær Bys østlige Udkant. Kun svage Dele fulgte observerende efter vore Tropper i Retning mod Ulkebøl.

Omtrent til Kl. 7 forblev 2. Brigade uforstyrret i Stillingen.

6. Brigades Kamp.

Situationen ved 5. Regiment i Tiden nærmest efter Kl. 4.

Som tidligere omtalt, havde Kompagnierne af 5. Reg.'s II. Kl. 4 direkte af Regimentskommandøren erholdt Ordre til at trække sig ned mod Engeshøi. Til 5. Reg.'s I. var ingen saadan Ordre afgaaet, men Reservekompagnierne (5. og 6.) af denne Bataillon vare paa et tidligere Tidspunkt efter direkte, skriftlig Ordre fra Regimentskommandøren blevne beordrede at begive sig ud paa Rønhave Veien S.Ø. for Ringbæk, og de i første Linie staaende Kompagnier, 1. og 2., der havde bemærket 5. Reg.'s II's Tilbagegang, og af 3. Kompagni vare blevne underrettede om, at 5. Regiment skulde samles ved Engeshøi, tiltraadte derefter omtrent Kl. 4 $\frac{1}{2}$ Marchen dertil. Da Kommandøren for 5. Reg.'s I, Kapitain J. Hammer, ankom paa Rønhave Vei og der traf 5. og 6. Kompagni, tog han, som tidligere anført, Kommandoen over begge Kompagnier, hvis Opgave han efter den dem givne skriftlige Ordre formodede maatte være at dække Rønhave Vei og derved tjene som Reserve for høire Fløi af 5. Reg.'s II., som Kapitainen endnu antog ved Kjær Vig. I den tilbagetrukne Opstilling ved Engeshøi mente Kapitainen ikke at kunne løse denne Opgave; han rykkede

derfor frem med begge Kompagnier mod Kjær Vig og afsendte Melding herom til Regimentskommandøren. Brigadens Adjutant, Sekondlieutenant Kranold, der var udsendt for at skaffe Oplysning om Fjendens Stilling ved Kjær Vig, kom nogen Tid efter tilbage med Anmodning til Kapitainen om at kaste sig imod Fjenden, der var i stærk Fremrykning ad Veien.

Kapitainen fortsatte derfor Fremrykningen med de to nævnte Kompagnier, 5. Kompagni à cheval paa Veien, 6. Kompagni foreløbigt som Reserve, men snart ud paa 5. Kompagnis høire Fløi, eftersom Fjenden saas i Fremrykning fra Kjær. Kompagnierne rykkede rask frem og naaede Veiknudepunktet N. for Lykkegaard.

Paa fjendtlig Side beredte Brigaden Gøben, efter omtrent Kl. 4^{3/4}, at være forstærket med det først overførte 2. 6 Pd.'s Batteri af Artilleribrigade Nr. 3*), sig til Fremrykning mod Syd for at bemægtige sig Sønderborg Høiderne, da de to Kompagnier under Kapitain Hammers Kommando rykkede frem. Fjenden var da alt Høire over Kommunikationsgangen indtil i Høide med Fiskebækgaard og rettede fra denne en heftig Ild mod venstre Flanke af den lille Styrke, som derfor maatte trække sig tilbage til noget S for Lykkegaard, hvor Fægtningen en Tid blev staaende.

Kapitain Hammer afsendte en Ordonnans til sin Bataillons 1. og 2. Kompagni med Ordre til, saafremt de ingen anden Ordre havde modtaget, da at rykke frem til hans Understøttelse; men Ordren naaede ikke Kompagnierne, eftersom Ordonnansen, der udsendtes i Retning af deres tidligere Standplads i Løbegravnen, faldt i Fjendens Hænder.

Derimod afsendte Regimentskommandøren til Dækning af 5. og 6. Kompagnis venstre Flanke 1. Kompagni fra Ringbæk frem ad Rønhave Vei og V. for denne, og kort efter, da Fjenden udviklede større Styrker i vor venstre Flanke, ogsaa 3. Kompagni tilvenstre af 1. Kompagni, samtidigt med, at 7. og 8. Kompagni stilledes som Reserve i Terrainet mellem Lindegaard og Ringbæk. 2. Kompagni, der kort efter ankom til Engeshøi, fik af Regimentskommandøren Ordre til N. for Lindegaard at stille sig paa venstre Fløi af 7. og 8. Kompagni, der — 7. Kompagni østligst — havde besat den oven angivne Stil-

*) De to først overførte Piecer sendtes foreløbigt til Augustenborg Fjord til Beskydning af Rolf Krake. Her demonteredes den ene Kanon, medens den anden stødte til Batteriet, da Rolf Krake forlod Augustenborg Fjord.

ling; det tilveiebragte her Forbindelse med 10. Regiments 6. Kompagni S.V. for Baadsager.

4. Kompagni holdtes i Reserve paa Rønhave Vei.

5. Regiments
Kamp.

Fra Brigaden hørtes Signalet: „5. Regiment fremad“, hvilket gjen- toges af Regimentet. Major Myhre, der paa dette Tidspunkt (vel noget efter Kl. 5) havde faaet Meddelelse om, at 2. Brigade rykkede ind i Kjær, haabede ved en hurtig Fremrykning mod Kjær Vig mulig- en at afskære de fjendtlige Tropper, der havde udviklet sig i Re- gimentets venstre Flanke. I dette Haab blev man dog skuffet. Vel naaede 1. Kompagni i Løb frem paa 5. Kompagnis venstre Fløi, saa at der nu var tre Kompagnier i første Linie, men disse ilede fremad uden at afvente Ankomsten hverken af 3. Kompagni paa venstre Fløi eller af Reserven, thi ogsaa 7., 8. og 2. Kompagni sattes i Marche fremad, medens 4. Kompagni dannede Reserve paa Rønhave Vei.

Angrebet traf 2. Bataillon samt 9. og 10. Kompagni af Regiment Nr. 55 og foranledigede General Goeben til ogsaa at trække de endnu N. for Kjær værende 1½ Bataillon — 1. Bataillon samt 11. og 12. Kompagni af nævnte Regiment — frem. Medens disse Tropper angreb Vore i Front og venstre Flanke, gik Jægerbataillon Nr. 3 frem mod vor høire Flanke; efter denne fulgte 2. Bataillon samt 9. og 12. Kom- pagni af Regiment Nr. 15.

6., 5. og 1. Kompagni (i denne Orden fra høire Fløi at regne) naaede atter frem i Terrainet N. for Lykkegaard, men lede be- tydnelige Tab. 1. Kompagni blev næsten oprevet ved en voldsom Ild i venstre Flanke; dets Kommandør, Premierlieutenant Stonor, og tvende Delingsførere, Lieutenant C. G. P. Hansen og svensk Lieutenant Palme, saaredes; af 5. Kompagni saaredes Komman- døren, Premierlieutenant Snertinge, og Delingsfører, Lieutenant J. F. K. Rasmussen, af 6. Kompagni Lieutenant R. L. Møller; samtlige disse Kompagnier havde derhos et stort Tab af Saarede og Faldne af Underklasserne, foruden at de ogsaa mistede flere som Fangne. Brigaden, der bemærkede, at Situationen var mislig, lod blæse: „5. Regiment tilbage!“ hvorefter Tilbagegangen strax tiltraad- tes. 6. Kompagni tilligemed Dele af 5. Kompagni trak sig fægtende tilbage til en Stilling over Rønhave Vei, Ø. for Frydendal. Resten af 5. Kompagni tilligemed 1. Kompagni blev under Tilbagegangen blan- dede ind i to Delinger af 3. Kompagni, der var under Fremrykning, og besatte tilligemed disse Frydendal med tilstødende Hegn. De to resterende Delinger af 3. Kompagni vare under Kompagnikommandø- rens Kommando forblevne i Reserve paa Rønhave Vei.

7., 8. og 2. Kompagni (sidstnævnte vedvarende i Forbindelse med 10. Regiments høire Fløi) vare, som anført, ligeledes under Fremrykning under Regimentskommandørens Kommando. Bevægelsen førtes dog ikke vidt frem, eftersom Fjendens Tilstedeværelse i Kommunikationsgangen forbød det. 7. Kompagni naaede op i Høide med Møllestedgaard; men da Ilden fra Kommunikationsgangen var meget følelig, gjorde Kompagnireserven (to Delinger under Sekondlieutenanterne F. A. Schleppegrell og Schaarup) et rask Anløb herimod, og da dette bemærkedes ved 8. Kompagni, sendte sidstnævnte en Deling under Sekondlieutenant Ekerøth til Understøttelse for Delingerne af 7. Kompagni; det lykkedes en kort Stund at sætte sig fast i Kommunikationsgangen. 2. Kompagni, der var paa yderste venstre Fløi, stræbte at vedligeholde sin Forbindelse med 10. Regiments høire Fløi, saa at i Virkeligheden kun dette Kompagnis høire Fløi foretog en mindre Fremrykning. 7., 8. og 2. Kompagnis Skyttelinie gik saaledes i dette Moment fra Møllestedgaard i sydvestlig Retning ned mod Baadsager og dannede, saalænge 6., 5., 1. og 3. Kompagni opererede paa Rønhave Vei med Front mod Nord, en tilbagetrukken venstre Flankedækning; 4. Kompagni dannede vedvarende Reserve paa Rønhave Vei. Denne Opstilling rummede endel Fare. Blev nemlig, hvad der maatte forudses, Kompagnierne paa Rønhave Vei ved Fjendens kraftige Fremrykning i Front og venstre Flanke kastede tilbage i østlig Retning, var de sydligere staaende Kompagniers Skyttelinie udsat for at blive oprullet og tilintetgjort.

Dette sidste var netop det, der skete. Fjendens fortsatte Tryk fra Nord og Nordvest tvang 6. Kompagni samt Resterne af 5. og 1. Kompagni under Kommando af svensk Lieutenant Panes — Alt under Befaling af Kapitain Hammer — til at indslaa Tilbagetoget mod Øst og at indtage en Stilling over Elholm — Engeshøi. Fra denne Stilling rettedes Ilden mod Rønhave Vei, hvad dog ikke forhindrede Brigaden Goeben fra i Terrainet V. for denne Vei at fortsætte Fremrykningen mod Syd.

Denne Fremrykning forvoldte os betydelige Tab. 3. Kompagni, af hvilket to Delinger havde besat Frydendal, mistede en Halvdeling, da Fjenden stormede denne Gaard; Kompagnireserven trak sig under Kompagnikommandørens Kommando foreløbigt mod Syd til en Stilling Ø. for Ringbæk, hvor Resten af Skytterne sluttede til. Ilden i Flanken blev imidlertid saa heftig, at Kompagniet maatte trækkes over paa den østlige Side af Rønhave Vei; inden dette var udført, stormede Fjenden Ringbæk, og tog flere af Kompagniets Skytter til Fange.

7. Kompagni blev overraskende angrebet fra Nord og Nordvest*). Den ved Møllestedgaard opstillede Deling, hvis Fører, Lieutenant H. H. Petersen, var falden, havde ikke bemærket Fjendens Fremrykning, der var foregaaet i Skjul af høie Kornmarker og tætte Hegn; Kompagnikommandøren kommanderede vel strax, da han bemærkede Faren: Tilbage! men dette var for sent. De to Delinger af Kompagniet, der havde sat sig fast i Kommunikationsgangen, blev voldsomt kastede ud af denne, og da Fjenden derhos samtidigt trængte frem fra Nordost, blev Størstedelen af Kompagniet taget til Fange tilligemed Kompagnichefen, Premierlieutenant N. T. Nielsen, og Delingsfører, Sekondlieutenant Schleppegrell; Sekondlieutenant Schaarup saaredes og fangedes. Kun den sydligst staaende Deling, der strax trak sig tilbage, lykkedes det at undkomme.

8. Kompagni gik det ikke stort bedre; det mistede Halvdelen af sin Styrke tilligemed Kompagnichefen, Premierlieutenant Satterup, og Delingsfører, Sekondlieutenant Ekeroth, hvilke alle toges til Fange; Kompagnireserven (to Delinger) trak sig foreløbigt tilbage paa 2. Kompagni, men blev delt. En Deling fulgte 2. Kompagni mod Sønderborg til, men kom ud af Forbindelse med Kompagniet og naaede senere Kegenæs; den anden Deling trak sig Ø. for Rønhave Vei og kom her i Forbindelse med 4. Kompagni.

2. Kompagni gik tilbage i Forbindelse med 10. Regiment og naaede med dette Møllebakken ved Sønderborg, hvor det tog Stilling med Front mod Nord; men da dets høire Fløi svævede i Luften, og da Fjenden truede med at omgaa den, trak det sig over paa den østlige Side af Rønhave Vei og indtog en Stilling med Front mod denne; dets venstre Fløi var i Forbindelse med 10. Regiments 3. Kompagni. Med dette trak det sig efter Ordre tilbage, men da det marcherede i Retning af Sundsmark Barakker, medens 3. Kompagni (af 10. Regiment) fulgte Kolonneveien dd, gik Forbindelsen med sidstnævnte tabt. Kompagniet tog Stilling ved Barakkerne og kom paa høire Fløi i Forbindelse med Kapitain Hammers Bataillon. Det erholdt Ordre til, naar Tilbagetog tiltraadtes, da at slutte sig til Regimentets Reserve i den nordvestlige Udkant af Sønderskoven.

4. Kompagni, der som Reserve havde deltaget i Fremrykningen, men som paa Grund af Begivenhedernes hurtige Udvikling ikke var

*) De Dele af Brigaden Goeben, som ved Møllestedgaard kom i Virksomhed, hørte til Regiment Nr. 55, hvis 2. Bataillon samt 11. Kompagni angreb fra Nord, medens 1. Bataillon angreb fra Nordvest.

kommet til Anvendelse, trak sig efter 7. og 8. Kompagnis delvise Tilfangetagelse tilbage over Engeshøi, hvor det stillede sig under Kapitain Hammers Kommando. Denne lod Kompagniet noget Ø. for Stillingen Elholm—Engeshøi indtage en Optagelæsstilling, hvorigjennem Resterne af 1., 5. og 6. Kompagni kort efter trak sig under samlet Kommando af Kapitain W. E. A. Claussen; Retraitten tiltraadtes med 4. Kompagni som Bagdækning. Resterne af 3. Kompagni fulgte paa venstre Fløi af 4. Kompagni.

Hovedstyrken af 5. Regiment, der efterhaanden samledes ved Sundsmark, holdt sig en Tid lang paa dette Sted for at dække 10. Regiments Tilbagegang. Marchen til Sundsmark var ikke bleven forelempt af Fjenden; derimod begyndte det paa Møllebakkerne ved Sønderborg opstillede fjendtlige Artilleri efterhaanden en Beskydning mod Sundsmark.

Til 10. Regiment saas Intet, men Forbindelsen med dette søgtes ved Hjælp af et af Premierlieutenant Snertinge samlet Kommando af Forsprængte. Premierlieutenant Snertinge havde som saaret maattet afgive Kommandoen over 5. Kompagni og var gaaet tilbage ad Sundsmark til. Efter her at være kommet til Kræfter samlede Premierlieutenanten endel forsprængte Hobe af 5. og 10. Regiment, ialt c. 130 Mand med tilhørende Befalingsmænd*) og erholdt af Brigadekommandøren Ordre til at besætte Sønderskoven, hvor Veien fra Sundsmark mod Syd fører ind i Skoven, og derfra at gaa tilbage sammen med 5. og 10. Regiment over Klinting og Høruphav og underveis stræbe at holde Forbindelse mellem de to Regimenter.

Ved 10. Regiment havde imidlertid Følgende tildraget sig:

10 Regiment.

Omtrent Kl. 5, da 2. Brigade rykkede ind i Kjær, og da Kommandøren for 6. Brigade lod blæse: „5. Regiment fremad“, afgik samtidigt Ordre til 10. Regiment om at lade dets II. Bataillon foretage en fremadgaaende Bevægelse til Understøttelse for 5. Regiment, og at lade dets I. Bataillons Reservekompagnier indtage deres tidligere Stillinger.

Af 10. Reg.'s II. rykkede de tre Kompagnier (3., 4., 6.)**) frem,

*) Blandt forsprængte Smaastykker var den tidligere omtalte Deling af 8 Kompagni, der var kommen i Forbindelse med 4 Kompagni; fremdeles en Deling af 4. Kompagni, der under Tilbagetoget mod Sønderskoven var beordret ud i venstre Flanke for at søge Forbindelse med 10. Regiment, men som kom for langt ud i Flanken og blev skilt fra Kompagniet; endelig en Deling af 2. Kompagni, der under Tilbagegangen fra Barakkerne blev skilt fra Kompagniet.

**) Angaaende 8 Kompagni se pag. 225—226.

men standsede omtrent strax, da det viste sig, at 5. Regiment var under Tilbagegang. Bataillonens tog da Stilling saaledes, at 3. og 6. Kompagni, førstnævnte østligst, besatte en Stilling over Indskæring Nr. 12, den i østlig Retning løbende Kommunikationsgang N. for Baadsager og et Hegn herfra til Rønhave Vei, medens 4. Kompagni som Reserve stilledes Ø. for Baadsager. Svage Styrker af 5. Regiment trak sig tilbage gennem Bataillonens, forfulgte af Fjenden, der trængte frem saavel ad Veien som ad Kommunikationsgangen og i Løbegraven.

Ved 10. Reg.'s I, hvis Kommandør, som tidligere angivet, feilagtigt havde ladet Bataillonens forlade Stillingen ved Sønderborg og givet Ordre til Skytsets Fornagling, gaves Kontraordre til Kompagnierne, ligesom Kommandøren lod Ordonnantser udgaa for at kalde Artilleristerne tilbage til det fornaglede Skyts. Denne Ordre og Kontraordre bevirkede, at Bataillonens ikke fuldt havde indtaget sin oprindelige Stilling i og om Sønderborg, da der noget senere (vel omtrent Kl. 5³/₄) blev givet definitiv Ordre om Tilbagegang, hvilket atter bevirkede, at flere af Kompagnierne bleve delte under Tilbagegangen.

Ved 2. Kompagni (Bataillonens nordligste Forpostkompagni) traf Kontraordren ikke Kompagniet, men kun 1¹/₂ Deling af samme under Sekondlieutenanterne Wildau og S. J. G. Fauerschou; da Tilbagegangen skulde tiltrædes, vare derfor disse i Sønderborg, medens Kompagnikommandøren kun havde 2¹/₂ Deling i sin Haand.

Ved 1. Kompagni (Bataillonens sydligste Forpostkompagni) synes Kontraordren heller ikke at være tilgaaet Kompagniet. Efter den første Ordre afmarcherede Kompagnikommandøren med c. 2 Delinger af det ved Detacheringer og Poster stærkt splittede Kompagni ud af Stillingen, medens Førerne for de to resterende Delinger, Premierlieutenant Bjørck og Kommandersergent Pagh, fik Ordre til at samle deres Delinger og da at følge efter. Efterat Kontraordren var givet, stod kun det Halve af 1. Kompagni i Stilling. Dette bevirkede, at 7. Kompagni, der stod i Reserve, maatte afgive en Deling under Sekondlieutenant V. Monrad til Besættelse af Løbegraven ved Stranden foran Slottet, og da Ordre om Tilbagegang indløb, yderligere en Deling som Reserve i Idiotanstaltens Have, indtil Posterne vare inddragne.

10. Regiment har, som anført, formentligt modtaget Ordre om Tilbagegang Kl. 5³/₄ eller lidt senere; Regimentet befalede, at dets I. Bataillon skulde følge II. Bataillonens Bevægelser.

Af sidstnævnte trak 6. og 3. Kompagni sig tilbage paa henholdsvis venstre og høire Fløi af det bagved værende 4. Kompagni, og Bataillonens foretog derefter en successiv Svingning tilbage om høire Fløi

(3. Komp.) Under Udførelsen heraf blev yderste venstre Fløi, henimod to Delinger af 6. Kompagni, i og ved Indskæring Nr. 12 omringet og taget af den gennem Løbegraven og Kommunikationsgangen fremtrængende Fjende.

For at give 10. Reg.'s I. Tid til at komme tilbage og standse Fjendens Fremtrængen ad Kjær—Sønderborg Veien og Slugten N. for Kirkebatteriet, tog 10. Reg.'s II., der fremdeles troede sig i Forbindelse med venstre Fløi af 5. Regiment, medens det i Virkeligheden kun var i Forbindelse med løsrevne Dele deraf*), Stilling paa Lysthushøien og Terrainet N.Ø. for samme, hvorfra de nævnte Adgange kunde beherskes. Da Fægtning observeredes længere mod N.Ø., nærredes ingen Betænkelighed ved at holde Stillingen i længere Tid, efter Bataillonens og Regimentets Rapport i c. 1/2 Time. Fjenden trængte paa dette Tidspunkt ikke paa; han ventede en større Modstand ved Sønderborg og standsede ved den nordlige Udkant af samme for at ordne sig forinden.

Medens 10. Reg.'s II. forblev ved den nordøstlige Udkant af Sønderborg, tiltraadte 10. Reg.'s I. Tilbage-toget. Kapitain Vaupell befalede Reservekompagnierne (5. og 7.) at gaa tilbage og besætte den sydlige Del af Sønderkovens vestlige Udkant. De paa Forpost i og ved Sønderborg staaende Kompagnier (1. og 2.) skulde, naar 10. Reg.'s II. trak sig tilbage, forlade Sønderborg saa skjult som muligt. Som oven angivet, havde kun et af Bataillonens Kompagnier sin Styrke samlet; yderligere splittedes Bataillonens ved, at hvert Kompagni indslog sin Retraitevei.

5. og det halve 7. Kompagni afmarcherede til Sønderkov og besatte den sydlige Del af sammes vestlige Udkant, førstnævnte nærmest Stranden, sidstnævnte Strækningen indtil Veien.

2 Kompagni (kun 2 1/2 Deling) afmarcherede til Sønderkovens vestlige Udkant, tog foreløbigt Stilling her, men fortsatte snart Tilbage-toget til Lambjerg Indtægt, i hvis vestlige Udkant det derpaa tog Stilling.

1. Kompagni (kun 2 Delinger) agtede fra Stranden at begive sig over Ladegaard til Sønderkov for derigjennem at naae Høruphav. Men da Kompagniet ikke fra Skrænten kunde opdage Afdelinger af Vore, med hvilke Forbindelse kunde erholdes, besluttede det at gaa tilbage langs Stranden. Denne Bevægelse tog megen Tid og bevirkede, at

*) 2. Kompagni af 5. Reg.

Kompagniet fik sit Tilbagetog afskaaret. Kompagnikommandøren hørte nemlig et Par tusind Alen Ø. for Sønderborg Ladegaard levende Skydning, der trak sig ned mod Høruphav; det stod ham klart, at han var afskaaret, hvorfor han besluttede at benytte de ud for Kysten liggende Fartøier til at blive overført til Kegenæs, hvor han meldte sig til den paa Stedet Høistkommanderende, Major Gulstad.

10. Reg.'s II tiltræder Tilbagetog mod Sønder-
skov.

Fjenden forblev dog ikke længe uvirksom staaende ved den nordre Indgang til Sønderborg, men stræbte ved Dele af 15. og 55. Regiment at trænge frem langs Stranden. Da derefter General v. Goeben med sin Brigades Hovedstyrke vendte sig mod 10. Reg.'s II, tiltraadte denne — omtrent Kl. 6 $\frac{1}{2}$ — Tilbagetoget over Mølby og den nordligste Ud-kant af Sønderborg mod Sønderskov. 3. Kompagni gik ad Kolonneveien d d, 4. og 6. Kompagni i Terrainet mellem denne og Ladegaardsveien, dog efterhaanden nærmende sig den sidstnævnte Vei. Meget slesvigsk Mandskab gjemte sig i Husene i Sønderborg og lod sig frivilligt tage til Fange; Kompagniernes Styrke blev derved saa reduceret, at til Exempel 6. Kompagni, da det kom udenfor Sønderborg, kun talte c. 50 Mand.

Regimentskommandøren og Kommandøren for 10. Reg.'s II fulgte 4. og 6. Kompagni. Kompagnierne naaede dog først Sønderskov, efterat 2. Brigade og 5. Regiment havde trukket sig tilbage fra Stillingen Ulkebøl—Sønderskov.

Omtrent Kl. 6 $\frac{1}{2}$ var Sønderborg i Fjendens Hænder. General Goeben fik imidlertid Ordre til at standse Fremrykningen og kun at forfølge med Ilden fra de nu havende to Batterier,*) der toge Stilling ved Straabjerggaard. Brigaden var under sin Fremrykning mod Sønderborg bleven understøttet fra Sundeved Siden, dels ved et ridende Batteri, der kjørte op ved Skandse X, dels ved den i Dybbølstillingen efterladte Bataillon**), der paa et tidligt Tidspunkt aabnede Ilden mod 10. Regiment og derefter, saasnart Brigaden Goeben var naaet tilstrækkeligt nær, lod sig overføre til Sønderborg.***)

Vor i Sønderborg efterladte ringe Styrke (to Delinger af 1. Kompagni, 1 $\frac{1}{2}$ Deling af 2. Kompagni og 2 Delinger af 7. Kompagni, med hvilke Bataillonskommandøren fulgte), forlod derefter Byen.

*) Det tidligere omtalte Batteri, der fra Kl. 4 $\frac{1}{2}$ fulgte Brigaden Goeben, var efterhaanden blevet forstærket med et andet Batteri, der Kl. 5 $\frac{1}{2}$ var landsat paa Als.

**) Se pag. 198.

***) Da den ommeldte Bataillon hørte til Brigaden Roeder, havde denne Brigade nu ogsaa sin Styrke samlet.

IV. Tilbagetog til Kegenæs.

Omtrent Kl. 6 $\frac{1}{2}$ erholdt Brigaden Roeder, der, som tidligere angivet, var standset i Linien Kjær—Bagmose, Befaling fra General Manstein til at rykke frem mod Ulkebøl og Vollerup, i hvilken Retning kun svage Styrker under Major Hüner vare fremskudte til Observation. Forholdene paa fjendtlig Side.

Paa dette Tidspunkt optraadte ogsaa Divisionen Wintzingerode, hvis Overførsel var begyndt Kl. 4, paa Kamppladsen. Omtrent Kl. 5 fik nemlig Divisionen af General v. Herwarth Ordre til at lade de landsatte Echeloner, efterhaanden som de ankom, rykke frem over Ulkebøl og Vollerup mod Høruphav.

Kl. 5 $\frac{3}{4}$ satte 2. Bat. af Fusilierreg. Nr. 35, 1. Bat. af Reg. Nr. 13 og 1. Bat. af Reg. Nr. 53, Alt under Befaling af Oberst Witzleben, sig i Marche fra Arnkils Skov over Rønhave og ad Kolonneveien mod Kjær*). General v. Schmid sluttede sig til denne Styrke. Den passerede Brigaden Roeder, der endnu kun var i Begreb med at sætte sig i Bevægelse fra Linien Kjær—Bagmose, naaede op foran Ulkebøl, hvor Major Hüners Styrke alt havde begyndt en Skydefægtning, og udviklede sig hovedsagelig mod vor høire Fløi.

Paa vor Side stod, som tidligere anført, 2. Brigade i Stilling Ø. 2 Brigade tiltræder Tilbagetog for Ulkebøl Kirke, høire Fløi støttet til Augustenborg Fjord, venstre Fløi til Sønderskoven, som var anvist 6. Brigade til Besættelse. Af sidstnævnte Brigade vidstes 5. Regiment at være kommet tilbage til Sønderskov; det samme formodedes at være Tilfældet med 10. Regiment paa yderste venstre Fløi.

Noget før Kl. 7 trængte fjendtlige Tirailleurer frem mod den af 2. Brigade indtagne Stilling. Det var 3 Regiment, der blev angrebet, men Angrebet var svagt, og Kampen førte ikke til noget Resultat.

Da ingen af de forsprængte Afdelinger længer kunde ventes at komme tilbage, idet Fjendens Tirailleurer allerede engagerede Vore, gav General Steinmann Bemyndigelse til at tiltræde Tilbagetog omtrent Kl. 7. 2. Brigade skulde, saasnart 6. Brigade ved Hørup var passeret igjennem samme, danne Arrieregarde.

Kort forinden Opbrudet modtog Generalen et fra Armeens Overkommando i Odense Kl. 6 $\frac{17}{17}$ Form. afsendt Telegram, saalydende: „Ønsker Divisionen Forstærkning?“ Det var Overkommandoens Tanke i Tilfælde

*) Fjenden førte saaledes paa dette Tidspunkt i alt 15 Batailloner i Ilden mod vore stærkt svækkede 8 Batailloner.

af et bejaende Svar at lade Landgangsbrigaden afgaa til Als, men Tilbudet maatte paa dette Tidspunkt selvfølgelig besvares afslaaende.

2. Brigade formerede ifølge Divisionens Ordre 2 Kolonner: den ene bestaaende af 3. Regiment og 2. Halvbatteri af 1. Batteri*) over Hørup Kirke, Maibøl, Mintøbjerg, Lebøl, Fjelby og Skovby; den anden bestaaende af 18. Regiment og $\frac{1}{2}$ 2. Batteri over Lambjergskov og Hørup. Da Fjenden ikke gjorde Mine til nogen egentlig Forfølgning, fik Regimenterne Ordre til kun at dække Marchen ved en svag Arrieregarde. Hertil afgaves et Kompagni ved hver Kolonne; Brigaden drog Omsorg for, at Forbindelse holdtes mellem Regimenterne; Kanonilden ved den sydligste Kolonne hjalp iøvrigt til i saa Henseende.

Ved Lambjergskov toges en kort Tid Stilling, i hvilken Halvbatteriet fik Leilighed til at gjøre nogle Skud mod den iøvrigt svagt forfølgende Fjende. Herfra fortsattes Tilbagetoget indtil c. 1500 Alen Ø. for Hørup, hvor der efter Brigadekommandørens Befaling toges Stilling, begrundet i, at en livligere Fægtning udspandt sig ved Lambjerg Indtægt, altsaa med Dele af 6. Brigade. Stillingen gik fra Hørup Kirke, hvor 3. Regiment stod, Ø. om Hørup By til Stranden. Den indtoges Kl. 8⁴⁵ Form. og holdtes i en halv Times Tid, nemlig indtil 6. Brigade var passeret igjennem. Ogsaa her gjorde Halvbatteriet nogle Skud.

6. Brigades Tilbagetog.

6. Brigades Afdelinger skulde ifølge de forud for Kampen givne almindelige Dispositioner under et Tilbagetog, foranlediget ved Fjendens Angreb paa Arnkilsøre, udføre en Svingning med Sønderborg som staaende Fløi; naar der var givet de paa Kjær Halvø staaende Tropper Tid til at komme den længere Vei tilbage, skulde 5. Regiment trække sig over Sundsmark gennem den nordligste Del af Sønderskoven til Hørup, 10. Regiment i Terrainet mellem Sundsmark og Ladegaarden ligeledes til Sønderskoven og derfra til Høruphav. I Linien Hørup—Høruphav skulde Brigaden rallieres.

Denne Disposition blev fulgt for 5. Regiments Vedkommende, hvorimod der ved 10. Regiment gennemgaaende viste sig en Tendents til at vælge en sydligere Tilbagetogslinie end foreskrevet, nemlig til at søge ned mod den S. for Ladegaards Veien liggende Del af Sønder-

*) 2. Halvbatteri laa Natten til d. 29. i Reserve i Bivouakstalden ved Sundsmark. Efter Alarmeringen indfandt det sig paa Parkpladsen, men beholdt ingen Ordre, før Tilbagetoget skulde tiltrædes. Det beordredes da til en Position mellem Vollerup og Hørup Kirke og herfra til at følge 3. Regiment.

skoven, ja vel endog helt ned til Stranden. At Valget af en saadan Retraitelinie ligeoverfor den af Fjenden efterhaanden iværksatte Forfølgning fra Ulkebøl mod Linien Hørup—Høruphav rummede en ikke ringe Fare, er øiensynligt.

Paa fjendtlig Side var nemlig den af Oberst v. Witzleben kommanderede Styrke i Fremrykning gennem Ulkebøl og Vollerup mod Hørup; og da Vollerup naaedes, afsendtes to Batailloner mod Lambjergskov og Lambjerg. Indtægt for at spærre Tilbagetoget for 6. Brigades Afdelinger. De to Batterier ved Straabjerggaard, hvilke endnu udgjorde Fjendens hele Artilleristyrke, fik Befaling til at rykke mod Lambjergskov. Brigaden Roeder var i Marche over Ulkebøl mod Vollerup; Brigaden Goeben var i Marche fra Sønderborg mod Klintinge og Lambjerg Indtægt.

5. Regiment tiltraadte Tilbagegangen fra Sundsmark til samme Tid som 2. Brigade, altsaa omtrent Kl. 7. Tilbagegangen foretoges ad Kolonneveien bb gennem den nordlige Del af Sønderskov og videre ad Kolonneveien ee gennem Lambjergskov til Hørup By, hvor Regimentet optoges af 2. Brigade. Barakkeleiren ved Sundsmark antændtes ifølge Divisionens Ordre, for at den derved opstaaede Brand skulde skjule det videre Tilbagetog. 5. Reg.'s I. dannede Arrieregarde for Regimentet.

Som tidligere angivet, havde Premierlieutenant Snertinge med det af ham samlede Kommando den Opgave at holde Forbindelse mellem 5. og 10. Regiment. Da 5. Regiment tiltraadte Retraiten Nord om Sundsmark, og der V. for Sønderskov Intet var at se til 10. Regiment, antog Premierlieutenanten, at sidstnævnte Regiment alt havde trukket sig ind i Skoven, og tiltraadte derfor Retraiten mod Klintinge. Premierlieutenanten bestyrkedes i denne sin Tro derved, at en Ordonnants fra Brigaden underrettede ham om, at 5. og 10. Regiment havde begyndt Tilbagetoget, og overbragte ham Ordre til at fortsætte Retraiten og under denne ikke at nærme sig Kysten for meget.

Det maa antages, at Dele af 10. Reg.'s I alt da stode i den sydligste Del af Sønderskov; derimod var 10. Reg.'s II neppe endnu naaet dertil.

Af sidstnævnte Bataillon blev 3. Kompagni, der fulgte Kolonneveien dd og derefter trak sig gennem Sønderskovens nordligere Del, hurtigt skilt fra 4. og 6. Kompagni, der efterhaanden nærmede sig Ladegaards Veien. Kompagniet traf V. for Sønderskov Kommandøren for 10. Reg.'s I og marcherede efter dennes Anvisning ad Skovveien over Klintinge til Lambjerg Indtægt, hvor det trak sig gennem 2.

Kompagni tilbage over Høruphav. 4. og 6. Kompagni fulgte derimod Ladegaards Veien og trak sig gennem Sønderskovens sydlige Del. Da Kompagnerne nærmede sig Sønderskoven, stod det klart for Regiments- og Bataillonskommandøren, der fulgte med dem, at Regimentet var isoleret. Der var ingen Tvivl om, at 5. Regiment maatte være afmarcheret; Fjenden var sandsynligvis fulgt efter, men ingen Skydning hørtes, der kunde veilede angaaende, hvor langt Fjenden var trængt frem. Regimentskommandøren besluttede under disse Forhold ikke at holde den vestlige Udkant af Sønderskoven længer, end dette alt var sket ved 5. og $\frac{1}{2}$ 7. Komp., men derimod at fortsætte Retraiten for at naae Høruphav.

4. og 6. Kompagni fortsatte derfor, efter en kort Frist til at samle sig, Tilbagemarchen ad Ladegaards Vei gennem Skoven. 5. og det halve 7. Kompagni fulgte gennem den søndre Del af samme, 5. Kompagni langs Stranden.

Brigaden stræbte ved udsendte Ordonnantser at fremskynde Regimentets Retraite; men Marchen gennem den søndre Del af Sønderskoven og særligt langs Stranden forsinkede den.

5. Kompagni havde opløst to Delinger i Kjæde, begge kommanderede af Underofficerer. Udfor Skovens sydlige Del havde Marinen stationeret Fartøier til Optagelse af forsprængt Mandskab, og da det Rygte udbredte sig i Skyttekjæden, at Tilbagetogslinien var afskaaret, og at Kompagniets Hovedstyrke havde indskibet sig, indskibede begge Delinger sig.

De Smaastykker af Vore, der sidst forlode Sønderborg*), havde følgende Skjæbne:

De to Delinger af 1. Kompagni trak sig over Ladegaardens Marker mod Sønderskovens vestlige Udkant, men da deres Tilbagetogslinie var afskaaret, trak de sig mod Stranden og indskibede sig paa samme Sted som Kompagniets Hovedstyrke. Kort efter naaede Fjenden ned til Strandbredden og aabnede sin Ild mod Skibene.

De $\frac{1}{2}$ Deling af 2. Kompagni under Lieutenanterne Wildau og Faurschou sluttede sig til de i den sydvestlige Del af Sønderskoven værende Dele af Regimentet, og toges til Fange tilligemed disse.

De 2 Delinger af 7. Kompagni, med hvilke Bataillonskommandøren fulgte, naaede gennem Skoven tilbage til Klintinge og derfra videre over Høruphav.

*) Se pag. 240.

Endnu staar tilbage at gjøre Røde for 8. Kompagnis Forhold. Kompagniet havde modtaget Ordren om at indtage sin Plads som Reservekompagni i den pag. 225 omtalte Stilling for 10. Reg.'s II. Da Kompagniet under sin Marche dertil blev beskudt af Infanteri fra Sundeved, udviklede det en Deling som Skytter herimod. Medens dette foregik under Ledelse af Sekondlieutenant Pätges, der i Kompagnikommandørens Forfald havde overtaget Kommandoen over Kompagniet, vare de 3 øvrige Delinger, foranledigede ved endel flygtende Artilleristers høie Raab og Skrig og tilrods for Delingsførernes Anstrængelser komne i Uorden og begyndte Tilbagegang. Lieutenanten skaffede vel Orden tilveie og vilde atter rykke frem, men standsedes af Brigadekommandøren, der beordrede Kompagniet tilbage til Sønderskoven. Melding herom ses dog ikke fra Kompagniets Side at være sendt til Regimentet, der forgjæves eftersøgte Kompagniet. I Sønderskov traf Lieutenanten Kapitain Vaupell og fik af ham Ordre til at fortsætte Tilbagemarchen. Ø. for Høruphav gjorde Kompagniet Holdt og sluttede sig senere til sit Regiment. —

5. Regiment lykkedes det uantastet at fortsætte sit Tilbagetog, Arrieregarden dog først i allersidste Øieblik. Sidstnævnte under Kapitain Hammer fulgte, som tidligere angivet, Kolonneveien ee, der i Lambjergskovs vestlige Udkant stødte til den fra Vollerup mod Hørup By førende Vei. Noget forinden Lambjergskov naaedes, opdagedes Divisionen Wintzingerodes Tropper i Fremmarche paa Veien fra Vollerup til Lambjergskov. Marchen paaskyndedes; det lykkedes at komme op paa Veien, hvorefter Tilbagetoget fortsattes til Hørup By. 5. Regiment trak sig efter den givne Ordre tilbage gennem den af 2. Brigade indtagne Stilling og marcherede til Kegenæs, hvor det indskibedes.

6. Brigades Af-
delinger gaaigjen-
nem den af 2.
Brigade indtagne
Stilling.

Af 10. Regiment var, som tidligere angivet, $2\frac{1}{2}$ Deling af 2. Kompagni under Premierlieutenant Diechmann naaede til Lambjerg Indtægt og havde besat denne Skovs vestlige Udkant. Kommandøren for 10. Reg.'s I, Kapitain O. Vaupell, der indfandt sig ved Kompagniet, gav det Befaling til strax at gaa tilbage til Høruphav, ligesom Brigaden og Divisionen ved afsendte Ordonnantser vedblivende paaskyndede Regimentets Tilbagetog.

Dette var saa meget nødvendigere, som to fjendtlige Batailloner (2. Bataillon af Regiment Nr. 53 og 2. Bataillon af Regiment Nr. 35) fra Lambjergskov vare i Marche mod Høruphav, sidstnævnte for at rykke ind i Lambjerg Indtægt.

De $2\frac{1}{2}$ Deling af 2. Kompagni lykkedes det at komme igjennem.

De modtoges vel ved Ankomsten til den saakalde Holdeplads i Høruphavs vestlige Udkant med Ild fra Fjendens fremsendte Skytter, men kunde dog under Beskyttelse af egne Skytters Ild trække sig tilbage langs Skrænten.

Umiddelbart efter dette Kompagni fulgte en mindre Styrke af 5. Regiment, nemlig Premierlieutenant Snertinges tidligere omtalte Kommando af c. 150 Forsprængte, i Følge med c. 20 Mand af 10. Regiment under Premierlieutenant F. W. B. Meidell. Ogsaa denne Styrke forsøgte under Beskyttelse af en Skyttekjæde at trække sig tilbage langs Skrænten; men da Mandskabet under Løbet ned imod Skrænten blev beskudt, kastede en Del af det sig ned og vægrede sig ved at fortsætte Bevægelsen. For de c. 100 Mand, der fulgte deres Førere, stillede Tilbagetoget sig misligt, eftersom ikke alene den fjendtlige Geværild tiltog i Styrke, men Fjenden ogsaa kjørte Artilleri op, der beskød Styrken, inden den naaede Hovedveien. Flere saaredes, al Kommando gik tabt, og Mandskabet søgte enkeltvis at undkomme. Ved Maibølgaard samlede Premierlieutenant Snertinge kun en ringe Del af sin Styrke.

De øvrige endnu paa Marche mod Høruphav værende Tropper lykkedes det ikke at komme igjennem. Fjenden stod med to Batalioner paa Tilbagetogslinien og kunde let spærre Veien for de endnu ankommende svage Styrker af 10. Regiment, der kom frem i adskilte Grupper. Tilmed var den fjendtlige Brigade Goeben i Anmarche fra Vest; den havde i Sønderskov afskaaret det langs Stranden retirerende halve 5. Kompagni (c. 70 Mand), der, da det følte sin Tilbagetogslinie truet ved Fjendens Besættelse af Høruphav, gjorde et forgjæves Forsøg paa at komme ombord paa Kanonbaadene. Vore fra alle Sider omringede Tropper indsaa Umuligheden af at trænge igjennem og overgave sig.

Ialt blev der her taget til Fange 10 Officerer og c. 220 Mand af 10. Regiment, nemlig c. 150 Mand af 4. og 6. Kompagni og c. 70 Mand af 7. Kompagni.

10. Regiment havde paa denne Dag et Tab af over 350 Fangne og fik omtrent et lige saa stort Tab af Savnede, hvilke næsten alle vare Slesvigere. Da dets Styrke under Gevær om Morgenen kun havde udgjort 1352 Underkorporaler og Menige, talte Regimentet, da det ankom til Kegenæs, kun c. 600 Mand.

2. Brigade danner
Arrieregarde.

Efterat 6. Brigades Afdelinger vare passerede igjennem den af 2. Brigade indtagne Stilling Ø. for Høruphav, overtog sidstnævntes Kommandør, Oberst Kauffmann, Ledelsen af det videre Tilbagetog

Kl. 9 Form. 3. Regiment fulgte den befalede Vei gennem Maibøl, Mintebjerg, Lebøl, Fjelby og Skovby til Kegenæs. Ved Fjelby gjorde Regimentet efter Ordre Holdt for at optage en Bataillon af den til Nordlandet detacherede Styrke, og ved Skovby beordredes det at indtage Stilling og forblive her, indtil 18. Regiment var passeret.

18. Regiment trak sig over Lebøl Gaard, hvor Halvbatteriet fik Leilighed til at gjøre nogle Skud, til Høiderne Ø. for Aæn ved Vibæk Vandmølle, hvor der gjordes et kort Holdt. Efterat det her var blevet klart, at Fjenden havde opgivet Forfølgelsen, fortsattes Marchen over Skovby, igjennem den af 3. Regiment indtagne Stilling til Kegenæs. Ved Skovby meldte de to Eskadroner sig efter Ordre til 3. Regiment, og denne samlede Arrieregarde trak sig, kort efterat 18. Regiment var passeret, tilbage til Kegenæs. En Rytterpatrouille efterlodtes ved Skovby. —

Det staar tilbage at omtale den Del, som 2. Batteri tog i den førte Kamp.

Som tidligere omtalt, var 1. Halvbatteri (Premlt. C. T. Nielsen) af 2. Batteri underlagt 6. Brigade og stod med en Deling ved Engeshøi og en Deling ved Kjær. Da Alarmering fandt Sted, lod Premierlieutenanten i Betragtning af Angrebsstedets nordlige Beliggenhed og i Overensstemmelse med sin Instrux*) Delingen fra Engeshøi rykke op til Placementet ved Kjær, hvor saaledes Halvbatteriet samledes. Da Alt forblev stille om Kjær Vig, medens Vore trængtes tilbage paa Arnkils Halvø, besluttede Premierlieutenanten at forsøge, om det var muligt at komme til Skud længere mod Nord og begav sig derfor med Halvbatteriet frem ad Rønhave Vei. Paa Grund af de levende Hegn var det imidlertid ikke muligt at se Andet eller Mere end den nærmeste Del af den smalle bugtede Vei, ad hvilken der rykkedes frem; Geværilden østerpaa tydede paa, at Fjenden allerede var trængt langt frem, og Ilden fra den fjendtlige Kyst ved Sandbjerg blev farligere for Halvbatteriet, jo længere det kom frem. Premierlieutenanten bestemte sig derfor til at gaa tilbage til Placementet, idet han fandt det uforsvarligt uden Skytsbedækning og uden Udsigt til at komme til Virksomhed at føre Halvbatteriet videre frem i et Terrain, hvor man ved hver Bøining af Veien kunde vente at blive overrasket af Fjenden, og hvor der var en Fare for at blive afskaaret.

Ved Tilbagekomsten til Placementet ved Kjær var endnu ingen Ordre indløbet fra 6. Brigade; Alt var roligt ved Kjær Vig. Premier-

Det 6. Brigade
tildelte Halv-
batteri.

*) Se pag. 191.

lieutenanten red tilbage for at undersøge den Vei, som fra den mellemste Del af Kjær fører mod Nord forbi Gaarden Nr. 6, og hvor han formodede at maatte støde paa Fjenden, men hvor han imidlertid traf Oberst Kauffmann, der i stærkt Trav netop slog ind paa denne Vei; Premierlieutenanten meldte sig til Obersten, som dog ingen Ordre kunde give ham. Major Schreiber beordrede senere Halvbatteriet til at gaa langsomt tilbage, først til Veiknudepunktet mellem Kjær og Ulkebøl, derfra til en Parkplads mellem Ulkebøl Kirke og Chausseen. Under Tilbagetoget fra Ulkebøl stilledes Halvbatteriet under Oberst Kauffmanns Kommando.

Det andet Halvbatteri, der holdtes i Reserve, samledes ved Alarmeringen paa Parkpladsen ved Vollerup Barakkestald. Det stilledes ifølge Ordre til Disposition for 6. Brigade, men kom ikke til Anvendelse. En Deling afgik vel til Sønderborg Ladegaard, men kom ikke til Skud.

3. og 6. Fæstningskompagnis Deltagelse i Kampen.

Endelig skal kortelig omtales den Del, som 3. og 6. Fæstningskompagni toge i Kystforsvaret.

Saasnart det viste sig, hvor Overgangen foretoges, og det var blevet lyst nok til at rette Kanonerne, begyndte Skydningen fra Møllestedgaard Batteri med tre Kanoner (den fjerde kunde ikke gives en saa nordlig Retning) samt fra Flankebatteriet mod det fjendtlige Batteri Nr. 25 og Batteriet a. S. for Sandbjerg Mølle; Indskæringerne Nr. 7 og 8 beskøde Batterierne a. og b. samt fyrede mod Baade. Da Ordren til Tilbagegang indløb, forlodes Indskæringerne efterhaanden; Kanonerne fornagledes, og Mandskabet trak sig i mindre Afdelinger tilbage til Kegenæs. Antallet af Skud fra Indskæringerne var ikke betydeligt; derimod gjorde Møllestedgaards Batteri c. 20 Skud; Batteriet fik flere Saarede. Antallet af Skud fra Flankebatteriet kan ikke angives; fra Batteriet fyredes saalænge, indtil Fjenden stod i samme; Mandskabet blev taget til Fange paa 3 Mand nær.

6. Fæstningskompagni vedligeholdt indtil omtrent Kl. 4 $\frac{1}{2}$, en jevn og livlig Ild fra Møllebatteriet og Kirkebatteriet imod de fjendtlige Batterier i Sundeved; paa dette Tidspunkt sagtnede den fjendtlige Ild og ophørte helt omtrent Kl. 5, begrundet i det fjendtlige Infanteris Fremrykning mod Syd. Det er tidligere anført, at Størstedelen af Kanonerne i det Kompagniet anviste Distrikt efter Ordre fornagledes, endnu medens Kampen med Fjenden var i fuld Gang, at Misforstaaelsen opklaredes, men at Tilbagetoget dog snart atter maatte tiltrædes. Kapitaen Hertel, som opholdt sig i Kirkebatteriet, lod endnu i det sidste Øieblik de to 4 Pd.'s riflede Kanoner i samme anbringe saaledes,

at de kunde beskyde Terrainet mod Nord, og gjorde endel Skud i denne Retning, men samlede derpaa sit Mandskab og førte dem over Ladegaarden til Sønderskov, hvor de indskibedes. Møllebatteriet og Kirkebatteriet gjorde henholdsvis 60 og 130 Skud paa denne Dag.

Henimod Kl. 9 Form. var Brigaden Goeben bleven samlet ved Høruphav, hvor ogsaa Prinds Friedrich Carl indfandt sig. Denne havde ved Skandse X overværet Kampen og var Kl. 8 i Forening med Prinds Albrecht og General v. Moltke bleven overført til Sønderborg.

Forholdene paa fjendtlig Side.

Foruden Brigaden Goeben befandt ogsaa Brigaden Schmid sig ved Hørup; Brigaden Roeder stod ved Vollerup, Resten af Divisionen Wintzingerode var i Anmarche. Alt Fodfolk hørende til I Korps var saaledes overført; Besiddelsen af Øen var sikker, men man fandt det ikke tilraadeligt at forstyrre vor Indskibning fra Kegenæs. Et voldsomt Angreb paa Befæstningen paa Draget antoges at ville kræve store Offre; en Overgang i Baade fra Høruphav skjønnedes ikke udførlig, eftersom Baade ikke hurtigt nok kunde tilveiebringes fra Als Sund; endelig vare Tropperne yderst udmattede. Divisionen Wintzingerode forblev i Egnen ved Hørup; Divisionen Manstein beordredes tilbage til Sundeved.

Tabet udgjorde paa fjendtlig Side 33 Officerer og 339 Mand Døde og Saarede; paa vor Side 73 Officerer og 3019 Underofficerer, Underkorporaler og Menige Døde, Saarede og Savnede*).

Tabet i Kampen paa Als.

Ved den N. for Augustenborg Fjord henlagte Styrke udviklede Forholdene sig paa følgende Maade:

Begivenhederne paa Nordlandet.

Som tidligere omtalt, afsendte Kommandoen paa Als Kl. 2⁵⁰ følgende Telegram til Oberstlieutenant Caroc:

„Fjenden angriber alvorligt Stillingen langs Als Sunds snevre Del.“ Telegrammet modtoges Kl. 3^{1/2} og besvaredes med, at der vilde blive givet Ordre til den ene Bataillon, Eskadronen og Halvbatteriet at marchere over Egen til Hørup. Til at afmarchere bestemtes de 3 Reservekompagnier ved Skovgaard og paa Hardeshøi Veien, hvilke fik Ordre til at samle sig i Mels og afmarcherede Kl. 4^{1/2}; endvidere det i Reserve staaende Kompagni mellem Broballe og Brandsbøl Skove, hvilket som Avantgarde afgik til Egen; Vogne rekvireredes til

*) Bilag 22 indeholder Tabliste for Kampen paa Als.

Tornystres og Mandskabs Transport. Eskadronen samledes i Stevning. Oberstlieutenant Caroc afmarcherede saaledes ikke med en samlet Bataillon, men med 1., 2., 4. og 8. Kompagni.

Inden Avantgardekompagniet naaede Egen, omtrent Kl. 7 $\frac{1}{2}$, var Eskadronen og Halvbatteriet stødte til dette. Eskadronen fik Ordre til at udsende Patroniller i Retning mod Vollerup, men inden Hovedstyrken havde naaet Egen Mølle, modtoges omtrent Kl. 8 Ordre til at marchere over Tandslet til Kegenæs.

De tilbageværende Kompagnier (3., 5., 6., 7.) af 6. Regiment, hvilke stode N. for Stegsvig, ved Hardeshøj og i Mels Skov, Broballe Skov og Brandsbøl Skov, fik c. Kl. 8 $\frac{1}{2}$ fra Oberstlieutenant Caroc Ordre til at forlade Kysten saa skjult som muligt, fornagte Kanonerne, ødelægge Magasinerne og derefter i Forening med Fæstningsartilleristerne hurtigst muligt at afmarchere til Nørreløkke Bro. Indskibningen foregik i Tiden mellem 9 $\frac{3}{4}$ og 12 $\frac{1}{4}$ paa Sluppen Larsens Plads, Dampskibet Hertha, Panserbatteriet Rolf Krake samt Kanonbaaden Willemoës. Nogle Heste maatte efterlades.

Parker og Train.

Artilleriparkerne i Ulkebøl, Augustenborg og Hørup rømmedes itide, saa at alt Materiel medførtes. Kun tvang den manglende Arbeidskraft til paa førstnævnte Sted at efterlade 2 Stkr. 24 Pd.'s Kuglekanoner og 1 4 Pd.'s riflet Metalkanon; den sidste medtoges dog af 3. Regiments 5. Kompagni til Kegenæs. Ved Kegenæs stilledes 2 Jerntransportbaade til Raadighed, og Indladningen af Skyts og Kjøretoier begyndte ufortøvet.

Ingenieurtroppernes og Arbejderkompagniets Train var alt ved Angrebets Begyndelse sendt til Parkpladsen ved Maibølgaard.

Som tidligere angivet, vare Ingenieurtropperne fordelte langs Als Sund og en mindre Afdeling ved Mels; Arbejderkompagniet var i Sønderborg. Efter de givne Instruktioner skulde i Tilfælde af, at et fjendtligt Angreb ikke afvistes, vedkommende Officerer melde sig til den i Distriktet Høistkommanderende for at slutte sig til Arrieregarden. Arbejderkompagniet samledes ved Vollerup Barakker og førtes over Hørup til Kegenæs, hvor Indskibning af Ingenieurkompagniet og Arbejderkompagniet ufortøvet foregik paa en ubetydelig Ingenieurstyrke nær, der foreløbigt forblev til Raadighed. Tabet af Train var ubetydeligt.

Krigstelegrafstationerne.

Krigstelegrafstationerne lykkedes det at holde igang til sidste Øieblik og dog at redde saa godt som alt Materiel.

Station Ulkebøl erholdt fra Kommandoen paa Als Kl. 5⁵³ Form. Ordre til at ophæves. Kl. 6¹⁵ var Stationen med Tilbehør læsset paa

Vogne og stødte til Krigstelegrafens Train. Ved det sidst indleverede Telegrams Modtagelse stod Fjenden alt ved Ulkebøls vestlige Udkant.

Station Tandslet brød op Kl. 8 og gik til Kegenæs.

Stationerne Egen og Mels ophævedes henholdsvis Kl. 8 og 9 Morgen.

Station Høruphav beholdt Kl. 8³⁵ Form. Ordre til at bryde op; Fjenden var da i kort Afstand fra Stationen.

Station Augustenborg brød op Kl. 8⁴⁰.

Kommandanten paa Kegenæs, Major Gulstad traf, da han underrettedes om, at Fjenden havde faaet Fodfæste paa Øen, ufortøvet Foranstaltninger til Ryddeliggjørelse af Broerne, Ordens Overholdelse o. s. v.

Indskibningen
paa Kegenæs.

Som tidligere angivet, blev ifølge Ordre 4. Regiment samt 6. Brigades Afdelinger ufortøvet indskibede, hvorimod 2. Brigade i Forbindelse med den fra Nordlandet ankomne Bataillon overtog Forsvaret af Kegenæs. Omtrent Kl. 12 Middag vare de sidste Tropper komne over Draget.

I Batteriet og de tilstødende Løbegrave stode 1. og 2. Kompagni af 6. Regiment. 4. og 8. Kompagni af samme Regiment stilledes paa Strækningen mellem Hjortholm og Færgegaarden til Observation og Forsvar af den udfør disse Punkter liggende Kyst. Forbindelsen mellem de nævnte Grupper af 6. Regiment bevirkedes ved 18. Reg.'s II. og 3. Reg.'s I., hvorimod 18. Reg.'s I. og 3. Reg.'s II. bivouakerede nedenfor Skrænten ved Kegenæs Fyr. 1. Batteri stilledes i en Indskæring V. for Draget; 2. Batteri deltes i to Halvbatterier, der stilledes ved Kronborg og Hjortholm.*)

Kommandoen over Positionen ved Draget overdroges til Oberst Kauffmann.

General Steinmann afsendte følgende Telegram til Overkommandoen, dateret Østerby d. 29. Juni Kl. 3 Eftm.:

*) 9. Batteri tog oprindeligt Plads ved Hjortholm, men afløstes her Kl. 12^{1/4} og blev derpaa indskibet. To 4 Pd.'s riflede Kanoner, der stode i Batteri ved Kysten mellem Hjortholm og Færgegaarden, bleve d. 29. Morgen fornaglede af Batterikommandøren, Artillerikorporal Jørgensen, paa Foranledning af, at det kom ham for Øre, at Armeen var omringet paa Als og afskaaret fra sin Retraite til Kegenæs. Korporalen kastede Ammunitionen i Vandet og afmarcherede til Indskibningsbroen, men fik her Ordre til med sit Mandskab at afhente Kanonerne, hvilke derpaa indskibedes.

„Efter at være gaaet fægtende tilbage til en Stilling over Høruphav, forfulgte Fjenden ikke videre, hvorpaa Divisionen trak sig tilbage til Kegenæs i god Orden, saa at alle Tropperne vare paa denne Side Draget Kl. 12. Indskibningen, som alt tidligere var begyndt, fortsattes af al Magt, men Transportmidlerne ere høist utilstrækkelige, hvorfor Overkommandoen anmodes om, at alle Dampskibe og Transportbaade, der ankomme til Faaborg, dirigeres tilbage hertil. Divisionens Tab er betydeligt. Endnu til dette Øieblik har Fjenden ikke angrebet her.“

Det skal dog bemærkes, at Overkommandoen alt ved Modtagelsen af Generalens Kl. 4³⁰ afsendte Telegram telegraferede til Faaborg, Assens og Svendborg om at sende alle disponible Transportmidler til Kegenæs. Ligeledes beordredes de Landgangsbrigaden tilhørende 5 Dampskibe og 6 Jernbaade fra Nyborg sammesteds hen, og Kapitain Aarøe, der samme Dag med sit Korps var afgaaet fra Taasinge til Kallundborg, anmodedes om med Dampskib og Jerntransportbaad at afgaa til Øst- og Nordkysten af Als for at optage eventuelt forsprængt Mandskab, idet Opmærksomheden navnlig henleddes paa Stranden ved Bostedhoved, hvor der fandtes en Landgangsbro, og ved Nørreløkke; efter udført Tjeneste der skulde Kapitainen afgaa til Kegenæs for eventuelt at assistere ved Indskibningen dersteds. Endelig opfordredes Ministeriet til at sende Assistance af Skibe fra Kjøbenhavn; det underrettedes tillige om, at Overkommandoen havde set sig nødsaget til at disponere over Skibe, der d. 2. Juli Morgen skulde overføre Tropper og Materiel fra Frederikshavn til Fyen.

Indskibningen begyndte d. 29. Form., og da Transportskibe ankom i rigeligt Antal, fremmedes den med Iver.

De tilstedeværende mindre Skibe og Fartøier fra Transportflaaden lagdes ved Fyrtaarnsbroerne for at bringe Infanteri ud til Linieskibet Frederik d. VI. og Depotskibet Bellona, medens man ved den store Østerby Bro indskibede Kavaleri, Artilleri og Train i Transportflaadens Dampskibe.

D. 30. Juni Morgen var foruden 4. Regiment og 6. Brigade følgende Afdelinger indskibede: de to Eskadroner, 1½ Batteri, Artilleridepotet, Krigstelegraften, de tre Fæstningskompagnier, Ingenieurkompagniet, Arbeiderafdelingen samt 2. Brigade. Kommandoen ved Kegenæs Drag overtoges da (Kl. 1½ Morgen) af Oberstlieutenant Caroc. Indskibningen fortsattes, og ved Middagstid var der i Befæstningen paa Draget under Premierlieutenant J. H. L. Grønlunds Kommando ikkun 6. Regiments 2. Kompagni samt 70 Matroser under Lieutenant Bardenfleth af Marinen med det Hverv at fingere

et Forsvar. Nogle Dragoner og nogle faa Sapeurer havdes til Raadighed. General Steinmann med Stab indskibede sig Kl. 2 $\frac{1}{2}$ Eftm., og Kommandoen paa Kegenæs overtoges da atter af Kommandanten, Major Gulstad. Foruden den i Befæstningen ved Draget værende Styrke fandtes paa Kegenæs endnu kun en Deling af 3. Regiment under Lieutenant L. Lassen samt en Deling af 6. Regiment under Lieutenant A. T. Bojesen til Observation henholdsvis af den nordlige og den nordvestlige Kyst.

Kapitain Aarøe med nogle Officerer og c. 50 Mand afgik d. 29. Eftm. fra Kallundborg, naaede d. 30. Morgen Fyenshav og Bostedhoved, hvor der imidlertid ingen Tropper fandtes at optage, og afgik derfra til Nørreløkke. Paa Grund af det stormfulde Veirlig kunde Skibene ikke lægge til Broen, men Baaede sendtes iland, og Stafet afgik til Nordborg, fra hvis Lazareth det lykkedes at faae ombord nogle og halvtredsindstyve Personer samt noget Materiel. Kursen sattes derpaa til Kegenæs, hvor der assisteredes ved Evakuationen indtil d. 1. Juli om Formiddagen, da Dampskibet sidste Gang gik fra Kegenæs.

Fjenden forstyrrede ikke Indskibningen. Kun fremsendtes saavel d. 30. Juni som d. 1. Juli Morgen Rekognosceringsafdelinger mod Kegenæs, den sidstnævnte Dag bestaaende af Kavaleri og Infanteri, der dog forjoges ved nogle Skud.

Stillingen ved Draget forlodes d. 1. Juli Kl. 2, efterat Kanonerne vare fornaglede og Ammunitionen kastet i Vandet. Kommandanten, Major Gulstad, i Forbindelse med den endnu paa Øen værende Besætning, indskibedes i Dampkanonbaaden Thura og Transportdampskibet Randers; den første skulde tillige, om nødvendigt, dække Indskibningen. Til Bevogtning af Høruphav var forbleven Orlogskapitain Pedersen med Hertha, 2 Kanonchalouper og en Kanonjolle.

Klokken omtrent 3 $\frac{1}{2}$ Eftm. forlode de sidste danske Tropper Als.

Paa fjendtlig Side blev efter de paa Als stedfundne Begivenheder en stor Del af I. Korps og Beleiringsartilleriet disponibelt til andre Opgaver. Tanken rettedes nærmest paa at skyde en Del af I. Korps mod Nord for under Operationerne i Jylland at kunne imødegaa et fra vor Side eventuelt udført Udfald fra Fyen. D. 30. Juni beordredes derfor 6. Division at afmarchere til Egnen om Aabenraa, men

Forholdene paa
fjendtlig Side.

holde sig saaledes i Beredskab, at Divisionen inden 48 Timer kunde staa samlet ved Kolding. 13. Division besatte Als og Sydslesvig.

I Henhold hertil blev I. Korps i de følgende Dage disloceret som følger:

6. Division (Stabskv.: Haderslev) lagdes med 11. Infanteribrigade i og S. for Haderslev, 12. Brigade N. for denne By. Batterierne og Eskadronerne fordeltes til Brigaderne.

13. Division (Stabskv.: Sønderborg) lagdes paa Als og i Sundeved.

Den kombinerede Artilleribrigade fik Befaling til at demontere de fleste af de ved Als Sund og Fjord anlagte Batterier. Alt Beleiringskyts, for hvilket ingen Anvendelse længer havdes paa Krigsskuepladsen, hjemsendtes; Artilleriparken samledes i Flensborg.

Sønderborg omdannedes til et Brohoved.

Tilbageblik over Kampen paa Als.

Opgaven at forhindre Øen Als fra at falde i Fjendehaand be-^{De trafne For-}skæftigede i høi Grad Sindene under Krigen i 1848—50, og under^{varsdispositioner} Vaabenhvilen i 1849 arbeidedes ivrigt paa en Befæstning af Sønderborg. I de forskjellige Forsvarskommissioner, som nedsattes i Perioden mellem de to slesvigske Krige *) drøftedes derfor meget Spørgsmaalet om den omtalte Befæstning, og i Motiverne til Lovudkastet af 15. Juni 1858 om Projektering af Befæstningsanlæg paa forskjellige Punkter af Monarkiet**) skildres Ønskeligheden af Sønderborgs Befæstning som uomtvistelig. Als stod vel i Halvtredserne i den almindelige Bevidsthed som en under almindelige Forhold uangribelig Fæstning, idet Ingen den Gang tænkte sig Muligheden af et saa stort Overførselsapparat, som det, der i 1864 bragtes til Anvendelse. Derimod frygtede man, at Sundet om Vinteren skulde fryse til, og Fjenden foretage en Overgang over Isen. „Findes der da ingen Befæstning,“ hedder det i sidstnævnte Betænkning, „maa det bero paa Forholdene, om Besætningen bør søge at forsvare sig i en forberedt Feltstilling, eller om den paa et tidligere eller senere Stadium skal søge at komme over til Fyen.“ I det Hele var den Anskuelse almindelig, saavel under Krigen 1848—50 som i Perioden forud for Krigen i 1864, at et Forsvar af Als's udstrakte Kyst — naar det ikke havde Befæstninger at støtte sig til — i hvert Fald maatte kræve en meget betydelig Troppstyrke.

Da ved Krigens Udbrud i 1864 ingen Befæstninger vare anlagte paa Als, maatte disse under Krigen ufortøvet søges oprettede. Der er tidligere angivet det Maal, man stillede sig ved den fortifikatoriske Forstærkning af Kysten.

*) Se I. Del pag. 65 og flg.

**) Se I. Del Bilag 5.

Den fortifikatori-
ske Forstærkning
af Als Sund Stil-
lingen.

Tanken var ved en sammenhængende Løbegrav langs hele Als Sunds Kyst at skabe Betingelsen for et stærkt Forsvar i første Linie; den bagved værende Kommunikationsgang tjente til Opstilling for Reserverne. Det er imidlertid et Spørgsmaal, om den ringe Styrke, der var givet Kommandoen til Forsvar af Øen, kunde drage den fulde Nytte af et saadant Anlæg, og om ikke Anlægget af enkelte faste Støttepunkter ved Kysten havde været at foretrække. Kampens Gang synes i alt Fald at vise, at saavel Løbegravsanlægget som Kommunikationsgangen mere kom Fjenden til Nytte end os selv. Heller ikke kom det forsænkede Skyts og Skytsets Udstykning til en Mængde forskellige Batterier til at spille den Rolle, man havde tænkt. Theoretisk var der ganske vist vundet den Tilfredsstillelse, at hver Plet af Sundet var bestrøget; men hver enkelt Kanons Virkningsfelt var meget begrændset, de mange spredt liggende Batterier kunde ikke gives brugbare Kommandører, og en samlet Ledelse af Ilden var umuliggjort.

Positionsartilla-
riets Anvendelse

Opstillingen af
Tropestyrken
paa Als.

General Steinmann anordnede sine Foranstaltninger til Øens Forsvar paa Basis af, at Marinen garanterede en bestemt angiven Kyststrækning imod eventuelle Landgangsforsøg*). I Maaden, hvorpaa Eskadren dækkede den omtalte Kyststrækning og om Natten ved Patrouillebaade iagttog Vemmingbund og Sundeveds Kysten N. for Storskoven, indblandede Generalen sig ikke, eftersom Eskadrechefen ikke var ham underordnet. Den af Marinen garanterede Kyststrækning blev kun svagt besat med Tropper, hvorimod Generalen lagde et forholdsvis stærkt Kystforsvar frem paa alle de Punkter, hvor Marinen ikke antoges at kunne medvirke.

Til Observation og Forsvar af Kysten fra Stolbro Næs til Høllæsøgaard anvendtes et Infanteriregiment, en Eskadron, $\frac{1}{2}$ Bateria, en Afdeling Fæstningsartilleri med Positionsskyts og en Ingenieurafdeling, ialt omtrent 2000 Mand. I Betragtning af, at en Baadovergang over Als Fjord var sandsynlig og havde været forberedt af Fjenden i Begyndelsen af April for en meget betydelig Tropestyrke, og at, hvis det lykkedes Fjenden at vinde Fodfæste paa Nordlandet, en nogenlunde stærk Tropestyrke maatte kunne engagere, observere og opholde ham for at give Reserven Syd fra Tid til at ile til Undsætning, var det neppe anbefaleligt til Nordlandets Forsvar at afgive mindre end den Styrke, som dertil afgaves. Iøvrigt paatænkte Generalen at indskrænke denne Styrke til en Bataillon, saasnart Batterierne paa Nordlandet vare færdige.

*) Se pag. 64 og Bilag 8.

Til Als Sunds Stillingens Forsvar anvendtes tre Infanteriregimenter, hvoraf et til Forsvar af den c. 7000 Alen lange Kyst fra Arnkilsøre til Kjær Vig, to (en Brigade) til Forsvar af den c. 9000 Alen lange Kyst fra Kjær Vig til Sønderborg med Patrouillering langs Kysten til Sønderskoven.

I Reserve holdtes en Brigade med Hovedstyrken af Feltartilleriet paa et saadant Punkt, at den dels kunde kastes mod en Fjende, der landede mellem Sønderskoven og Sønderborg, dels kunde ile til Hjælp i Als Sund Stillingen, dels være nogenlunde nær som Hovedreserve for Nordlandet.

Denne Fordeling af Tropestyrken til de forskjellige Afsnit af Als Sund Kysten stod dog neppe i Harmoni med Afsnittenes Betydning i og for sig. Tog man Hensyn til de indkomne Efterretninger, der stadigt satte Planen om en Erobring af Als i Forbindelse med et Baadangreb, maatte Raisonnementet vel snarest lyde saaledes, at i Afsnittet N. for Kjær Vig kunde et Angreb paa Grund af den overfor liggende skovbevøxede Kyst komme yderst overraskende; Kysten var kun svagt forsynet med Artilleri, og Terrainets Konfiguration indbød til et Overgangsforsøg. I Afsnittet S. for Kjær Vig kunde derimod Angrebet paa Grund af den overfor liggende aabne Kyst ikke føres overraskende; Kysten var rigt forsynet med Artilleri, og en Broslagning maatte paa Grund af den Artillerikamp, som skulde indlede den, nødvendigvis tage Tid. En Overgang endelig over det brede Vemmingbund vilde sikkert være bleven opdaget ved vore Patrouillebaade og kunde i alt Fald ikke frembyde en saa stor Fare som en Overgang over det smalle Als Sund, hvor Echelon hurtigt kunde følge paa Echelon. Det nordligste Afsnit var saaledes utvivlsomt det mest udsatte og burde derfor sikkert have været stærkere besat. Det var iøvrigt General Steinmanns Tanke, at det Regiment, han forlangte til Forstærkning, skulde have været anbragt her.

Detailopstillingen i de forskjellige Afsnit viser — iøvrigt ligesaa fuldt som Løbegravsanlægget ved Kysten — at man tilstræbte at besætte og forsvare den hele udstrakte Kyst, en Bestræbelse, der uundgaaelig maatte lede til Splittelse af Forsvarsstyrken.

4. Regiments Opstilling var i alt Væsentligt ordnet som Detailopstillingen en Forpoststilling. To Batailloner, opstillede paa en Strækning af c. 7000 Alen, forslog iøvrigt ikke til mere. En saadan Anvendelse var imidlertid betænkelig; Forposterne manglede en Hovedreserve og skulde efter Bestemmelsen ikke afløses. Men da Regimentet efter Forudsætningen snarest maatte tænkes at skulle understøtte Marinen,

og da Fjenden, hvis han foretog en Landsætning, helst maatte mødes med saa stor Styrke som muligt, nødtigt med mindre Styrke end en Bataillon, burde Bestræbelsen formentlig være gaaet ud paa at holde en saa stor Styrke som muligt i Beredskab. — Kampberedskabet ved Regimentet var i Overensstemmelse med de derom givne Befalinger (se Bilag 19).

6. Brigades Opstilling var formentlig ligeledes mere udstykket end ønskeligt var. I Kommandoens (1. Divisions) Skrivelse af 27. April (se Bilag 7), skrevet paa et Tidspunkt, da man paa Als endnu raadede over den oprindelig til Forsvaret af Øen afgivne, betydelige Troppestyrke, forudsattes det, at hver Brigade holdt et Regiment som Hovedreserve, og i Kommandoens Skrivelse af 24. Juni (se Bilag 19) indskærpedes Nødvendigheden af at holde saa meget som muligt samlet i Reserve. Brigaden lod imidlertid sine fire Batailloner indrykke hver i sit Afsnit. Følgen heraf blev, at den i Tilfælde af Angreb paa et Naboafsnit — i Stedet for at kunne sende et samlet Regiment til Assistance — kun kunde disponere over spredt staaende Kompagnier. — Brigaden var i sin Helhed under Gevær om Natten.

Telegrafforbindelserne.

Ved Telegrafforbindelserne var det en Mangel, at der fra Ulkebøl kun var Forbindelse bagud, mest beregnet paa Alarmering i Tilfælde af Angreb for at muliggjøre et betids Opbrud af de forskellige paa Øen værende Institutioner. Særligt blev Savnet af en telegrafisk Forbindelse mellem Ulkebøl og det fjerne Arnkilsøre føleligt under Kampen.

Tilstanden i Hæren.

Det er i dette Værks I. Del udførligt paaviist, at Hæren ved Krigen Udbrud led af væsentlige Mangler, saavel hvad angik Organisation som Uddannelse. Doubleringen havde bevirket, at Afdelingerne kun vare svagt forsynede med ældre og erfarne Befalingsmænd, og i sidste Øieblik bleve tilførte et stort Antal unge og uerfarne Officerer og Underofficerer. At raade Bod paa disse Mangler under Krigen lod sig, som ofte fremhævet, kun vanskeligt gjøre; tværtimod kunde det ikke undgaaes, at flere af dem endogsaa væsentligt forstørredes.

De betydelige Tab, Hæren led under det Maaneder igennem fortsatte Vinterfelttog og særligt ved Forsvaret af Dybbølstillingen, havde svækket Afdelingernes indre Tilstand. En Mængde Befalingsmænd var efterhaanden gaaet tabt; Regimentskommandørerne maatte foruden at føre Kommando over deres Regiment tillige føre Kommandoen over den ene af de to Batailloner; som Kompagnikommandører maatte hyppigt anvendes unge Sekondlieutenanter, og den Assistance, Kompagni-

kommandørerne havde i deres Underbefalingsmænd, var ofte meget tarvelig.*) Mange af Reservebefalingsmændene lagde vel Talent og Dygtighed for Dagen; de fleste viste i Farens Stund Mod, og ikke Faa betalte deres Gjæld til Fædrelandet med deres Blod. Men det fulgte af sig selv, at de i mangfoldige Tjenesteforhold, baade i og udenfor Kamp, ofte maatte mangle den fornødne Autoritet og Sikkerhed. Forstærkningsmændene vare tagne bort fra Kompagnierne og erstattede ved Rekruter med kun faa Maaneders Uddannelse. 4. Regiment erholdt saaledes 14 Dage før Kampen paa Als c. 400 Rekruter, hvis mangelfulde Uddannelse (et større Antal af dem havde end ikke skudt skarpt), kun gav ringe Garanti for deres Kampdygtighed; Forholdet ved andre Afdelinger var et ganske lignende. At føre slikt uerfarent og uuddannet Mandskab til Kamp i aaben Mark mod en Stormagts Tropper var betænkeligt, især naar den første Kamp, hvori det deltog, var en natlig Kamp mod en fra mange Sider fremmylrende Overmagt og i et kouperet Terrain som det paa Als.

Ved de øvrige Vaaben vare lignende Forhold tilstede. Ved Fæstningsartilleriet var Befalingspersonalet svagt; der havdes kun faa virkelige Underofficerer, men mest Underkorporaler, af hvilke den største Del vare udtagne i Vinterens Løb; endog Menige maatte, som tidligere anført, sættes som Kommandører over Skytsplacementer. Fra Feltartilleriet kunde ingen Befalingsmænd afgives, eftersom Besætningen ogsaa her var svag. Hvor stor Manglen her var, ogsaa paa høiere Officerer, er tidligere leilighedsvis belyst.**)

*) Exempelvis anføres en Udtalelse i en af 3. Reg.'s 4. Kompagni afgiven Rapport om Kompagniets Deltagelse i Kampen paa Als:

„Kompagniet kan ikke undlade at gjøre opmærksom paa det i en regulær Armee vistnok Usædvanlige, at Kompagniet under Fægtningen ikke havde en eneste fast Underofficer, og at Delingerne kommanderedes af en Udlænding, en under denne Krig uddannet Reserveofficer og to Reserveofficersaspiranter, der ikke tidligere havde deltaget i nogen Fægtning, og hvis tidligere Uddannelse er meget mangelfuld. I et kouperet og tildels ubekjendt Terrain at føre et Kompagni med en saa ringe Assistance af Befalingsmænd er en næsten uoverkommelig Opgave, saa meget mere som en Fjerdedel af Styrken er usvede Rekruter og Størsteparten af de øvrige ligeledes kun har erholdt en ringe Uddannelse.“

Som Supplement hertil er i Bilag 23 eksempelvis angivet Officersbesætningen d. 29. Juni ved 3. og 4. Regiment Nøiagtige Oplysninger om Underofficersbesætningen (faste Underofficerer, midlertidige Underofficerer, Reserveunderofficerer m. m.) har det ikke været muligt at skaffe tilveie.

**) Sammenhold „Begivenhederne under Vaabenhvilen“ pag. 142.

Kampen paa Als.

Den givne Beskrivelse af Kampens 1. Moment, hvor Fjenden i første Echelon overførte 2500 Mand til en Kyst, der kun var besat af nogle svage Feltvagter, og hvor Fjenden hurtigt fik Forstærkning, medens den paa vor Side efterhaanden tililende Understøttelse kun bestod i enkeltvis optrædende Kompagnier, viser tilfulde, at 4. Regiment maatte tilintetgjøres. Denne Skjæbne vilde under de givne Forhold være bleven selv de mest udmærkede Tropper til Del.

4. Regiment kæmpede derhos under yderst vanskelige Forhold. Det havde, som ovenfor anført, 14 Dage førend Kampen paa Als modtaget omtrent 400 Rekruter, der altsaa første Gang kom i Ilden Natten til d. 29. Regimentet stod i en Stilling paa $\frac{1}{2}$ Mils Længde, dets Fægtningslinie var altsaa tyndt besat, og i denne udstrakte Stilling angrebes det af Overmagt paa flere Punkter, saavel i Front som i Flanke. Ikke mindre end 6 af dets 8 Kompagnier mistede deres Førere under Kampen, idet 2 faldt, 2 bleve saarede og 2 fangne, hvilket i Forbindelse med Tabet af en Bataillonskommandør og af andre blandt dets dygtigere Officerer og ældre Underofficerer bidrog Sit til yderligere at ryste Mandskabets Holdning. Der hører Uddannelse og Disciplin til, for at faae Mandskabet til i Farens Stund at optræde selvstændigt i Skyttelinie samt i den fjendtlige Ild at foretage de kjendte, i og for sig simple Evolutioner; Mandskabet maa føle, at det er under Kommando, og bøie sig under Førernes bestemte Villie. Men naar de ældre og mere routinerede Befalingsmænd tabes, ville de yngre staa magtesløse, navnlig naar deres Medhjælp for en Del bestaar i midlertidige Korporaler og Underkorporaler, hvis Kommando i Farens Stund ofte helt forsager.

Den skovbevoxede Kyst af Sundeved skjulte Fjendens Forberedelser, ligesom det paa Grund af Mørket og den Stilhed, hvormed alle Forberedelser udførtes, var umuligt at erkjende, at Baade bleve satte i Vandet. Baadene vare imidlertid ikke komne langt (efter preussiske Angivelser kun 120—150 Alen) frem, før Ilden fra vor Side aabnedes paa hele den angrebne Kyst. Denne Ild, der kom fra de i Løbegraven med stor indbyrdes Afstand opstillede og med Forladegeværer bevæbnede Halvdelinger samt fra nogle faa Artilleriplacementer, var selvfølgelig yderst svag. Den mødtes med Hurtigild fra Baadene samt med en uafbrudt rullende Gevær- og Artilleriild fra Sundeved.

Larmen af denne gennem længere Tid fortsatte Skydning, der paa Grund af den svage, nordlige Vind kunde høres hele Forsvarsstillingen over, maatte mere end Bauner og hvilket som helst andet

Averteringsmiddel melde om, at et alvorligt Angreb udførtes paa Arnkilsøre. Herom var heller neppe Nogen i Tvivl, men den voldsomme Skydning døde hen, efterhaanden som 4. Regiment tilintetgjordes, og ingen nye Afdelinger førtes frem til Angrebets Imødegaaelse, og den derefter indtraadte, gjennem længere Tid fortsatte Stilhed gav Anledning til den Tro, som var ret almindelig i den sydlige Del af Als, at Angrebet var afslaaet, medens Faktum var, at Fjenden benyttede sig af den indtraadte, større Fægtningspause til at ordne sig i Udkanten af Arnkils Skov og afvente nye Troppers Ankomst inden den videre Fremrykning.

Underretning om Sagens virkelige Sammenhæng kom først sent til Kommandoens Kjendskab. Ogsaa glippede Forbindelsen mellem de ved Kysten opstillede Brigader. Uklarhed over Situationen spiller i det Hele en Hovedrolle ved Begivenhederne paa hin Dag.

Kl. 2⁵⁰ veed imidlertid Kommandoen, at Fjenden foretager et alvorligt Angreb paa Arnkilsøre Afsnittet. 4. Regiment fører her en isoleret Kamp; Detaillerne af denne ere vel Kommandoen ubekjendte, men det kan ikke drages i Tvivl, at Regimentet alene ikke formaar at holde Stand.

Kl. 3 beordres paa Foranledning af, at Oberst Kauffmann indfinder sig for at bede om Ordre for sin Brigade, 18. Regiment frem til Understøttelse for 4.; men 18. Reg. kommer ikke til Indgribning, før 4. Reg. er tilintetgjort, og fører saaledes ogsaa en isoleret Kamp, endda paa flere forskellige Kampladser og overalt imod en omtrent tredobbelt Overmagt. Kl. 4, da Fjenden alt har overført en Division Fodfolk (Brigaderne Roeder og Goeben) og er ifærd med at overføre en ny Division (Wintzingerode), afsender General Steinmann Ordre til 6. Brigade om, at efter Omstændighederne maa Brigadens Reserver nærmes mod høire Fløi. Sidstnævnte Brigade kan dog kun mangelfuldt udføre Generalens Ordre, eftersom Brigaden netop samtidigt faaer Melding fra 5. Regiment om, at Regimentet samler sig mod Syd til Engeshøi.

Brigaden kommer derved først til Indgribning omtrent Kl. 4^{1/2} og endda ikke samlet; til samme Tid kommer 2. Brigades Hovedstyrke i Kamp, eftersom General Steinmann noget efter Kl. 4 beordrer 3. Regiment frem; men de to Brigader kæmpe hver for sig, og den fortsatte Kamp skiller dem mere og mere fra hinanden. Fjenden er paa hvert Punkt overlegen, og Resultatet er snart givet.

Vor Optræden er spredt saavel i Henseende til Rum som til Tid.

Det Spørgsmaal ligger nær, om ikke Kl. 3, da Kommandoen vidste, at Fjenden foretog et alvorligt Angreb paa Arnkilsøre, og meddelte Oberst Kauffmann dette, — om ikke da Øieblikket var kommet til at kaste imod Fjenden Alt, hvad der havdes i Beredskab. Ganske vist vil det ved Forsvaret af en udstrakt Kyst og ligeoverfor en med rige Angrebsmidler forsynet Modstander altid have Vanskelighed at erkjende, naar Momentet er kommet til at sætte Hovedstyrken ind, og Kommandoen paa Als frygtede mest et Angreb mod Sønderborg; men selv om Kommandoen havde den Tro, at Angrebet mod Arnkilsøre fra første Færd kun var et Skinangreb, saa havde dette i Tiden om Kl. 3 — hvad Kommandoen ved udsendte Officerer vilde kunne have bragt i Erfaring, — i den Grad vundet Terrain, at den yderste Fare var tilstede; i Tiden mellem 3¼ og 3½, var Fjenden endog i Besiddelse af hele Arnkils Skov, besatte dens søndre Udkant og ordnede sig her til den videre Fremrykning. Det sees imidlertid ikke, at nogen Ordre er tilgaaet 6. Brigade før Kl. 4.

6. Brigade.

6. Brigade har i Tiden indtil Kl. 4 kun givet Ordre til, at Reservekompagnierne skulde trækkes ud paa Rønhave Vei, rede til en Fremrykning mod Nord. Iøvrigt staaer Brigaden paa dette sene Tidspunkt uforandret i sin Stilling. De af Kommandoen givne Direktiver synes imidlertid — ligesaa fuldt som Situationens Bydende — at maatte indeholde en stærk Opfordring for Brigaden til at ile det angrebne Naboafsnit til Hjælp. Den ovenomtalte Skrivelse af 27. April til Brigaderne indeholdt et bestemt Paabud herom, og dette var indskærpet ved den ligeledes omtalte Skrivelse af 24. Juni.

6. Regiment.

5. Regiments tilbagegaaende Bevægelse synes mindre vel motiveret. Den skyldtes den Omstændighed, at Regimentskommandøren ansaa det for urigtigt at kaste et enkelt Kompagni (det nordligste Reservekompagni) mod Fjenden og derfor gik tilbage ad Kommunikationsgangen for at samle en større Styrke, inden han angreb. Ved denne tilbagegaaende Bevægelse kom imidlertid Adgangen ved Kjær Vig og derefter Kjær—Sønderborg Veien, Løbegraven og Kommunikationsgangen til at ligge aaben for Fjenden, der ikke undlod at benytte sig af denne Omstændighed til at komme dækket og skjult frem og til ved Ilden at enfilere Opstillingen for vore sydpaa i Løbegraven og Kommunikationsgangen staaende Tropper. Regimentets Melding Kl. 4 (se pag. 224) om, at det trak sig tilbage til Engeshøi, ledede iøvrigt ikke Tanken hen paa, at den tilbagegaaende Bevægelse betød Samling til en forestaaende Fremmarche. Meldingen var desuden mindre korrekt

derved, at kun 5. Reg.'s II. afmarcherede, medens de i forreste Linie staaende Kompagnier af 5. Reg.'s I. ingen Ordre fik fra Regimentet.

10. Regiments Tendents til under Retraiten at trække sig mod Syd for at følge Kysten bevirkede, at Forbindelsen med 5. Regiment gik tabt. Da Retraiten først sent tiltraadtes fra Sønderborg — særligt for 10. Reg.'s II.'s Vedkommende, idet denne Bataillon forlænge forblev i den nordøstlige Udkant af Byen — og derhos foretoges med Langsomhed, kom Regimentet, der fra første Færd ikke var udsat for noget direkte Angreb, omsider ind i vanskelige Fægtningsforhold og mistede en stor Del af sit Mandskab som Fangne. Valget af den mindre heldige Tilbagetogslinie skyldtes ifølge Regimentets Rapport en Misforstaaelse af Kommandoens Direktiver for Tilbagetoget (sammenhold pag. 187), hvori det ordret lød: „Under Retraiten vil den venstre Fløi have det vigtige Hverv at forhindre Fjenden i at trænge for hurtigt frem langs Kysten og muligen ved at bemægtige sig Hørup og Høruphav true Forbindelsen med Kegenæs“, et Hverv, der ingen Betydning kunde have i det foreliggende Tilfælde, hvor Fjenden rettede sit Angreb over Ulkebøl, og hvor det saaledes netop maatte være af Vigtighed at fremskynde Retraiten for venstre Fløi, idet Forbindelsen med Kysten var uden Betydning.

Den foregaaende Skildring af Kampen vil have viist, at Feltartilleriet — over hvilket der var disponeret saaledes, at 4. Brig. havde 9. Batt, 6. Brig. $\frac{1}{2}$ 2. Batt., medens Resten var i Reserve, — saa godt som ikke kom til Anvendelse, idet Troppesførerne ikke gave Artilleriet nogen Ordre, formentlig begrundet deri, at, som oven anført, vore Tropper bleve spredte, saavel i Henseende til Rum som til Tid. Denne Omstændighed maa dog meget beklages. Der var formentlig Steder nok til at lade Artilleriet optræde, selv om Halvbatterier eller Batterier ikke kom til at optræde samlet. Fodfolket trængte i høi Grad til en Støtte i Artilleri, dels paa Grund af de vanskelige Fægtningsforhold, hvori det overalt indvikledes, dels som Kompensation for Underlegenheden i Bevæbningen; ogsaa maatte selv faa Kanoner paa vor Side kunne gjøre en betydelig Virkning saalænge, indtil Fjenden fik et større Artilleri overført. Navnlig maatte det gjælde om ved en Bekastning af Arnkilsøres Skovkant at vanskeliggjøre Fjendens Debouchering derfra; men ogsaa i Kjær By, hvor Kampen om Bygninger kostede Fodfolket meget Blod, vilde nogle faa Kanoner have været af fortrinlig Virkning.

Med Hensyn til det maritime Forsvar af Als henvises til den tidligere omtalte, over Orlogskapitainerne Muxoll og Rothe fældede Dom.

Kun skal det bemærkes, at en Garanti, som den af Eskadrechefen givne, ikke burde være given, eftersom det, hvad man kunde sige forud*), og hvad Begivenhederne udviste, maatte være umuligt for Rolf Krake fra sin Station i Augustenborg Fjord at komme tidsnok til at modsætte sig Udførelsen af et overraskende Baadangreb over det smalle Als Sund. Garantien for en bestemt Kyststrækning mod nogen betydeligere Landsætning var kun mulig ved Overtagelsen af et Kystforsvar i første Linie, altsaa ved Iagttagelse af et strængt Kampberedskab og om Natten en fremskudt Standplads. Kunde disse Betingelser ikke opfyldes og kunde — se Dommens Afsnit A, sidste Stykke — end ikke en betryggende Patrouillering ordnes i rette Tid, faldt Garantien bort af sig selv.

Tabet af Als.

Medens der saaledes ovenstaaende er givet Antydninger af endel Forhold, som man under Kampen kunde have ønsket ændrede, turde dog den egentlige Grund til Tabet af Als være at søge andet Steds. Til Erkjendelse heraf vil det være nødvendigt at gjenkalde i Erindringen, hvilken Vægt Preusserne tillagde Erobringen af Als, og hvormeget de derfor satte ind paa Angrebet af denne Ø, og samtidigt hvilken Vægt der fra dansk Side tillagdes Besiddelsen af denne Ø, og hvormeget vi derfor satte ind paa dens Forsvar.

Hvad da først angaar den Vægt, Preusserne tillagde Erobringen af Als, er det viist, hvorledes Angrebet d. 29. Juni langtfra at være en pludselig opstaaet Inspiration, tværtimod var Iværksættelsen af en Tanke, der havde opfyldt Sindene Maaneder igjennem, og til hvis Realisation man var villig til at sætte ethvert Middel ind. Allerede i de første Dage af Marts overveiedes det, om det ikke var muligt ved en Overgang til Als at undgaa Vanskelighederne ved en Beleiring af Dybbølstillingen. Lykkedes Overgangen, var man samtidigt bleven Herre over Dybbølskandserne og havde Udsigt til at bibringe vor i Sundeved og paa Als staaende Styrke et afgørende Nederlag. For-

*) Premierlieutenant af Ingenieurkorpset O. Larssen gennemgik i en til Kommandoen paa Als fremsendt Rapport af 24. Mai de forskjellige tænkelige Overgangssteder for Fjenden og skrev om Overgangsstedet C Nord for Storskoven: „Mange Veie staa til Fjendens Raadighed; en Ansamling af Baade kan finde Sted tæt ved Stranden, useet af os fra Land, om vel ikke fra Søen; Øret er en let Anlægsplads — — — Her er allerede Sandsynligheden for Assistance af Marinen betydelig ringere, da Overgangen sker useet fra Augustenborg Fjord, og vore Skibe maa passere omkring Nordpynten for at kunne virke, saa at de dels ere udsatte for at komme for sent, i hvert Fald under den første Landsætning af Tropper, dels ville blive heftigt beskudte af det fjendtlige Artilleri ved Snogbæk“ o. s. v.

beredelserne til dette Foretagende naaede et ganske overordentligt Omfang. Forsøgene med Ind- og Udskibning af Tropper og Materiel paa Nybøl Noer, Beleiringsskytsets Transport til Ballegaard, hvorfra Overgangen til Nordlandet skulde udføres Natten til d. 2. April, Fredericias og Sønderborgs Bombardement samt Forlæggelsen af Tyngdepunktet for Hærens Opstilling til Sundeved*) bære Vidne herom. Foretagendet maatte imidlertid opgives paa Grund af en Modstander, ligeoverfor hvilken man stod magtesløs: Storm og stærk Søgang.

D. 18. April dukkede Planen op paany, idet General Goeben fik Ordre til, samtidigt med at Preusserne stormede Dybbølstillingen, at udføre et Skinangreb fra Storskoven mod Als, og for det Tilfælde, at Omstændighederne vare gunstige derfor, foretage en Overgang. Omstændighederne fandtes imidlertid ikke gunstige, og Overgangen kom saaledes heller ikke denne Gang til Udførelse.

Den 2. Mai overtog Feltmarskal Moltke Posten som Stabschef ved de Allieredes Overkommando, og Planerne til baade Fyens og Als's Erobring, der i ham havde deres ivrigste Talsmand, dukkede op med fornyet Styrke. Ønsket om inden Vaabenhvilens Begyndelse at være i Besiddelse af okkuperet Land i størst mulig Udstrækning, Bevidstheden om at staa med een Modstanderen tredobbelt overlegen Styrke, hvorved overhovedet „Alt skjønnedes muligt, som var teknisk udføreligt“, og Faren ved en uvirksom Afventen, under hvilken større, europæiske Forviklinger kunde indtræde, vare Momenter, der især kom i Betragtning. Kom nu end disse Planer ikke til Realisation inden Vaabenhvilens Begyndelse, saa beskæftigede dog Tanken om en Erobring af vore Øer i den Grad Sindene i det preussiske Hovedkvarter under Vaabenhvilen, at man besluttede strax ved dennes Udløb at foretage en Overgang til Als, selvfølgelig heller ikke denne Gang uden en ny Række af Overveielser, Planer, Forsøg m. m.

Veluddannede Tropper med et talrigt og dygtigt Befalingspersonale stode til Raadighed; endvidere en Bevæbning, hvis Fordele man var sig bevidst, og som gav Hæren en Følelse af Overlegenhed**), uden

*) Sammenhold Skizzerne over den strategiske Situation d. 17. og d. 29. Marts, se II. Del pag. 109 og pag. 293.

***) Hvorledes dette Forhold bedømtes paa vor Side fremgaaer bl. a. af følgende Udtalelse af Kommandøren for 2. Brigade i hans Rapport om Brigadens Deltagelse i Kampen paa Als:

„Det er blevet mig ved enhver af de senere Fægtninger mere og mere klart, at Preusserne i deres Skydevaabens hurtige og lette Ladning besidde en Overlegenhed, som ingen Uforsagthed kan opveie. Det er nedbøende at se allerede de første Momenter af Kampen medføre en Ødelæggelse i Rækkerne, som ganske maa tilintetgjøre Angrebets Energi.“

hvilken Overgangen maaske slet ikke var bleven foretaget, samt endelig et stærkt Artilleri til Beskyttelse af Overgangen. Hertil kom, hvad man kunde sige sig selv, Vanskeligheden for os ved Forsvaret af en udstrakt Kyststrækning uden faste Støttepunkter, den eminente Grad, i hvilken de lokale Forhold begunstigede Angrebet, samt endelig det nøie Kjendskab, der havdes til vor Troppfordeling — Punkter, som alle i det Foregaaende ere blevne udførligt belyste.

I Modsætning til Preussernes energiske Fastholden ved Tanken om Als's Erobring træffes paa vor Side skiftende Anskuelser ved Besvarelsen af Spørgsmaalet om, hvilken Vægt der burde tillægges Besiddelsen af Øen, og hvormeget der derfor burde sættes ind paa dens Forsvar.

Overkommandoens Instrux af 22. April til General Steinmann var klar og bestemt. Regjeringen lagde den største Vægt paa, at Besiddelsen af Als hævdedes saalænge som blot nogenlunde muligt, og den betydelige Troppstyrke, der paa det Tidspunkt, da denne Instrux gaves, var lagt i Generalens Haand, gav Garanti for Opfyldelsen af dette Ønske. Men denne Troppstyrke led snart derefter en betydelig Formindskelse. I Skrivelse af 26. April udtalte Krigsministeren, at de to Flankestillinger paa Halvøen havde tabt deres Betydning. „Øen Als har tilvisse sin politiske Betydning, men dog ikke større, end at Ministeriet anser de derværende Troppers Konservasjon og rolige Overgang til Fyen for at være mere vigtig for Landet end Bevarelsen af Stillingen“. Forsvaret af Als skulde derfor udføres med det mindst mulige Antal Tropper, Fredericia rømmes, 4. Division betydeligt forstærkes, og en Styrke holdes parat til Udførelse af Landgangsforetagender. Skrivelsens Slutningspassus, at „Statens Interesser vilde være vel varetagne, naar Danmark foruden den i den nordlige Del af Jylland opererende Styrke kunde paa Fyen have en godt udrustet Feltarmee paa c. 35,000 Mand“, gav i Virkeligheden Anvisning paa at rømme Als. Dengang stod nemlig 12—13000 Mand paa Fyen, 19—20000 Mand paa Als, og c. 8000 Mand i Jylland; Hærens hele kombattante Styrke var altsaa c. 40000 Mand. Skulde Styrken i Nørrejyland betydeligt forøges og Fyen til sit Forsvar have 35000 Mand, blev der Intet til Als.

Overkommandoen udtalte sig imidlertid under 29. April imod at svække Als's Besætning i nogen væsentlig Grad „saalænge der skulde tænkes paa et alvorligt Forsvar, og et saadant maatte i hvert Fald have for Øie, indtil Evakuationen fra Øen af Alt, hvad der ikke ligefrem var nødvendigt for Besætningen, var fuldbyrdet.“ Den bort-

kommanderede derfor foreløbigt ingen Afdeling fra Øen, uden først at indhente General Steinmanns Mening derom, og Forminds-kelsen af Tropestyrken holdt sig i det Hele inden Vaabenhvilen indenfor beskednere Grændser. —

Anderledes blev Forholdet under Vaabenhvilen. Strax ved dennes Indtræden befalede Krigsministeren, at Rømningen af Als skulde fortsættes, saaledes at Øen kun forblev „svagt besat“, i hvilken Henseende nærmere Bestemmelse kunde imødeses. Da disse Bestemmelser ikke indløb, anmodede Overkommandoen under 18. Mai om at maatte erholde dem, og udtalte ved den Leilighed, at den ansaa en Styrke af 3 Infanteribrigader, Detachmentet paa Mels og 3 Feltbatterier for tilstrækkelige til Øens Forsvar, saasart det faste Forsvar, navnlig af Als Sund var tilveiebragt. Ministeriet svarede, at det var enigt med Overkommandoen i, at 3 Infanteribrigader og 3 Feltbatterier maatte anses tilstrækkelige til Øens Forsvar.

Der var saaledes Overensstemmelse mellem Ministeriet og Overkommandoen angaaende den Styrke, der skulde afgives til Als's Forsvar, og de videre Forhandlinger, der førtes mellem Overkommandoen og Krigsministeriet, efterat Oberstlieutenant Reich var bleven Krigsminister, gjorde ingen Forandring i dette Forhold og forbigaaes derfor i denne Oversigt. I Virkeligheden var Overkommandoen ligesaa fuldt som Regjeringen mest tilsinds at opgive Forsvaret af Als, men veg tilbage for at fatte Beslutning herom, og dog vilde en Rømning af Øen have været at foretrække fremfor et Forsvar med utilstrækkelige Kræfter. „Fra et strategisk Standpunkt turde det vel endog være rigtigst at opgive Als,“ hedder det i Overkommandoens Skrivelse af 31. Mai til Krigsministeriet, „idet denne Ø for os binder en forholdsvis betydeligere Del af Armeen, som Fjenden følgelig veed ikke er disponibel paa andre Punkter. — — — Imidlertid har Als sin politiske Betydning som en Del af den Landsdel, Fjendens Bestræbelser især ere rettede paa at berøve os, og bør derfor vist ikke uden tvingende Nødvendighed opgives.“

Om Tilstrækkeligheden af den Øen anviste Forsvarsstyrke opstod der en Række Forhandlinger mellem Overkommandoen og General Steinmann, idet Sidstnævnte under Henvisning til sin Instrux af 22. April protesterede mod de gjentagne Reduktioner af Forsvarsstyrken og særligt udtalte, at han ikke antog de 3 Brigader for en tilstrækkelig Styrke til Øens Forsvar og Bevogtning. I talrige Skrivelser udtalte Generalen sig herom og nedstemmede sluttelig sine Forlangender saa vidt, at han kun anmodede om at maatte erholde eet

godt og paalideligt Infanteriregiment; med denne Forøgelse mente Generalen at kunne lede Forsvaret saaledes, at Besiddelsen af Øen hævedes. Overkommandoen fastholdt imidlertid, at 3 Brigader vare tilstrækkelige til Øens Forsvar og Bevogtning, og Diskussionen blev uden Resultat, eftersom man paa begge Sider indskrænkede sig til Paastanden om Forsvarsstyrkens Tilstrækkelighed eller Utilstrækkelighed, i Stedet for at støtte den til en Skizze over den tænkte Fordeling af Troppstyrken.

Overkommandoens Vægning ved at afgive det forlangte Regiment, der kunde være taget enten fra Landgangsbrigaden ved Nyborg eller fra Troppstyrken i Vendsyssel, maa forklares ved dens Grundbetragtninger, der ganske vist bleve gjorte til Skamme ved Begivenhederne:

at Fjenden fortrinsvis vilde rette sine Bestræbelser paa en Erobring af Fyen;

og at Angrebet paa Als enten maatte ske ved en Overgang i Fartøier over Als Fjord til Nordlandet, hvad Marinen maatte forhindre, eller ved en Broslagning over Als Sund, forberedt ved en Artillerikamp, der maatte kræve Tid, saa at der imidlertid kunde tilføres Øen Forstærkning.

Ogsaa Orlogskapitain Muxoll protesterede mod den den maritime Styrke tilføiede Svækkelse.

Paa denne Maade optoges Kampen paa Als under Protest saavel fra den Høistkommanderende for Land- som for Søforsvaret i Anledning af den dem tildelte svage Styrke

C. Nørrejydske Korps i Tiden fra 29. Juni til Korpsets Overførsel til Fyen.

Strax efter, at Overkommandoen havde erholdt Klarhed over Begivenhederne paa Als, underrettede den General Hegermann-Lindencrone saavel herom, som om at den havde maattet sende de Dampskibe, der vare bestemte til Frederikshavn, til Kegnæs. Overkommandoen vilde imidlertid drage Omsorg for, at Skibe i størst muligt Antal, senest d. 2. Juli Morgen, vilde staa til Generalens Disposition for at overføre Tropper til Fyen. Tropper og Materiel, som ankom til Frederikshavn og ikke strax kunde indskibes, kunde overføres til Hirtsholmene.

Alt d. 30. Juni kunde det dog paa Grund af 1. Divisions hurtige Overførsel til Fyen overses, at de ved denne Transport benyttede Fartøier snart atter vilde blive disponible, hvorfor Overkommandoen anmodede General Hegermann om at paaskynde Overførslen fra Nørrejylland saa meget som muligt og gjøre Transporterne saa store som muligt. Den første Transport skulde efter Bestemmelsen afgaa d. 2. Juli Morgen; Skibene vilde uopholdeligt retournere fra Nyborg.

Til Krigsministeriet telegraferede Overkommandoen, at det var af største Vigtighed, at Overførslen af Tropperne fra Nørrejylland fremmedes saa meget som muligt, hvorfor Ministeriet anmodedes om at udvirke, at Damp- og Seilskibe i størst muligt Antal sendtes til Frederikshavn.

Bestemmelsen om, at 6. Dragonregiment fra Nørrejylland skulde overføres til Sjælland, kontremanderedes d. 5. Ønskeligheden af at have et talrigt Rytteri til Kystbevogtningen paa Fyen bevirkede nemlig, at Overkommandoen gav Ordre til, at det første Kavaleriregiment, der indskibedes — selv om det var 6. Dragonregiment, som ellers skulde overføres til Sjælland — vilde være at overføre til Nyborg. Og da dernæst Efterretninger udsagde, at Fjenden jevnligt rekognoscerede Nordkysten af Fyen med Æbelø og tillige undersøgte Farvandet udfor Horneland, ansaa Overkommandoen en Bevogtning nødvendig saavel af Nordkysten som af hele Vestkysten indtil Faaborg Fjord, og befalede derfor d. 5., at alle 3 Dragonregimenter fra Nørrejylland skulde udskibes i Nyborg.

Efterhaanden som Tropperne ankom til Fyen (Dagene 4.—10. Juli), disponeredes over dem paa følgende Maade:

6. Dragonregiment blev fra den 7. underlagt 1. Division; Regimentet fik Kantonnement i Flemløse, Voldtofte og Haarby med Stabskvarter i Flemløse. 4. Ingenieurkompagni stilledes til Raadighed for Armeens Ingenieurkommando.

Alle øvrige overførte Tropper samledes i 4. Division, der gjenoprettedes under Kommando af General Hegermann-Lindencrone, og som, hvad senere vil blive viist, fik sin særlige Opgave ved Kystbevogtningen.

Den i Nørrejyl-
land forblevne
Styrke stilles un-
der Kommando
af Oberstlieute-
nant Beck.

Samtlige Troppetransporter i Jylland udførtes under Tilsløring af den under Oberstlieutenant Beck efterladte Troppestyrke*), over hvilken Oberstlieutenanten d. 1. Juli overtog Kommandoen. Kystbevogtningen indskrænkedes til Strækningen fra Hals til Ryaa; Hovedstyrken lagdes i Nørre Sundby (i Aalborg $\frac{1}{2}$ Kompagni og 16 Dragoner). Til Agersund afgaves $\frac{1}{2}$ Kompagni og $\frac{1}{2}$ Eskadron til Observation af Overgangsstedet**).

Paa fjendtlig
Side træffes For-
beredelser til en
Overgang over
Limfjorden.

I Overensstemmelse med de umiddelbart før Vaabenhvileens Udløb udgivne Befalinger traf de Allieredes Overkommando strax efter Als's Fald Forberedelser til en Overgang over Limfjorden. Prinds Friedrich Carl tilsigtede at lade III. Korps gaa over ved Aalborg og at understøtte denne Bevægelse ved en Fremrykning af to Brigader af II. Korps mod Salling- og Oddesund.

D. 30. Juni befaledes Bromateriellet og svært Artilleri sat i Bevægelse mod Nord; alle ved Aarhus, Horsens og Skanderborg samlede Baade stilledes til Raadighed for III. Korps; de ved Als benyttede Baade sendtes som Reserve til Kolding. Nogen betydelig Modstand ventede man ikke at træffe, eftersom Meldinger indløb om, at man paa vor Side trak Tropper bort fra Nørrejylland.

Fjendtlige
Rekognoscerings-
kommandoer
fremsendes fra
Hobro mod Lim-
fjorden.

D. 1. Juli udsendte Divisionen Münster tre Rekognosceringskommandoer fra Hobro mod Limfjorden.

1. og 2. Kompagni af Infanteriregiment Nr. 50 med 5. Eskadron af Husarregiment Nr. 8 skulde under Befaling af Major Krug v. Nidda rykke over Lindenberg,

*) Sammenhold pag. 169—170.

**) Detailopstillingen var: 1 Regiment (Stabskv.: N. Sundby) lagdes med 1 Komp. i Hals og Gaaseby, 1 i V. Hassing og Staa, 4 i N. Sundby og nærmeste Omegn, 1 i Vadum, $\frac{1}{2}$ paa Gjøel, $\frac{1}{2}$ ved Agersund. 2. Dragonregiment (Stabskv.: S. Elkjær) lagdes med $\frac{1}{2}$ Reg. i Horsens, Gandrup og Ø. Hassing, $\frac{1}{2}$ Reg. i Aaby, Birsted, Bjørnkjær, Haldager og Rødslet; $\frac{1}{2}$ Esk. ved Agersund. Halvbatteriet ($\frac{1}{2}$ 7.) lagdes i Vaarbjeig, 3 Ingenieurkompagni i N. Sundby

6. og 7. Kompagni af Grenaderregiment Nr. 10 med $\frac{1}{2}$ Eskadron af Kyrasserregiment Nr. 6 under Hauptmann v. Dyherrn ad Hovedlandeveien over Gravlev mod Aalborg,

11. og 12. Kompagni af Grenaderregimentet og 3. Eskadron af Kyrasserregimentet under Hauptmann v. Schor mod Løgstør.

Kommandoerne naaede d. 1. Juli henholdsvis Store Brøndum, Gravlev og Tisted (c. 1 Mil S.Ø. for Aars).*)

D. 2. Juli naaede Major v. Krug, der ved Lindenberg efterlod to Delinger af 2. Kompagni og nogle Husarer som Repli, om Aftenen Gunderup. Hauptmann v. Dyherrn naaede Ellishøi, hvor han stødte paa en fra vor Side udsendt Rekognosceringspatrouille, som dog efter at have vexlet nogle Skud trak sig tilbage; men da Hauptmann v. Dyherrn om Eftermiddagen fik Melding om, at danske Dragoner vare sete i begge Flanker og af den Grund frygtede for at blive omgaaet, trak han sig tilbage til Gravlev, hvorfra han beordredes til Store Binderup og Aars til Optagelse af Hauptmann v. Schors Kommando. Et til hans Understøttelse fremsendt Kompagni sendtes d. 3. Juli til Villestrup til Understøttelse for Major v. Krug. Hauptmann v. Schor naaede paa denne Dag Galten.

Allerede d. 1. Juli Aften havde Oberstlieutenant Beck erholdt ^{Fægtningen ved} Meddelelse om, at fjendtlige Styrker paa et Kompagnis Størrelse med ^{Lundby.} noget Kavaleri vare under Fremrykning i forskellige Retninger, navnlig ad Viborg til samt ad Hobro- og Hadsund Veien.

D. 2. Juli Morgen indløb Meddelelse om et ad Hobro—Aalborg Veien fremrykkende, fjendtligt Kommando, i hvilken Anledning der fra Styrken i Aalborg fremsendtes den ovenomtalte Rekognosceringspatrouille paa 27 Dragoner og nogle Infanterister paa Vogne under Ansørsel af Sekondlieutenant C. W. Christensen. Da Oberstlieutenant Beck ved de af Patrouillen indhentede Efterretninger kom til Kundskab om, at det nævnte fjendtlige Kommando vilde overnatte i Ellishøi, for den næste Dag at fortsætte Fremrykningen i Forbindelse med det Øst paa fremsendte Kommando formodentlig i den Hensigt at fordrive vor Postering fra Aalborg og tage Byen i Besiddelse, beordrede Oberstlieutenanten, der af Hensyn til det ham overdragne Hverv lagde stor Vægt paa at bevare fast Fod S. for Limfjorden, Kl. 8—9 Aften et af de i Nørre Sundby værende Kompagnier (5. Kompagni af 1. Regiment under Kapitejn Hammerich) til Aalborg for i Forening med de derværende

*) Se Oversigtskaart til 4. Divisions Bevægelser (pag. 32).

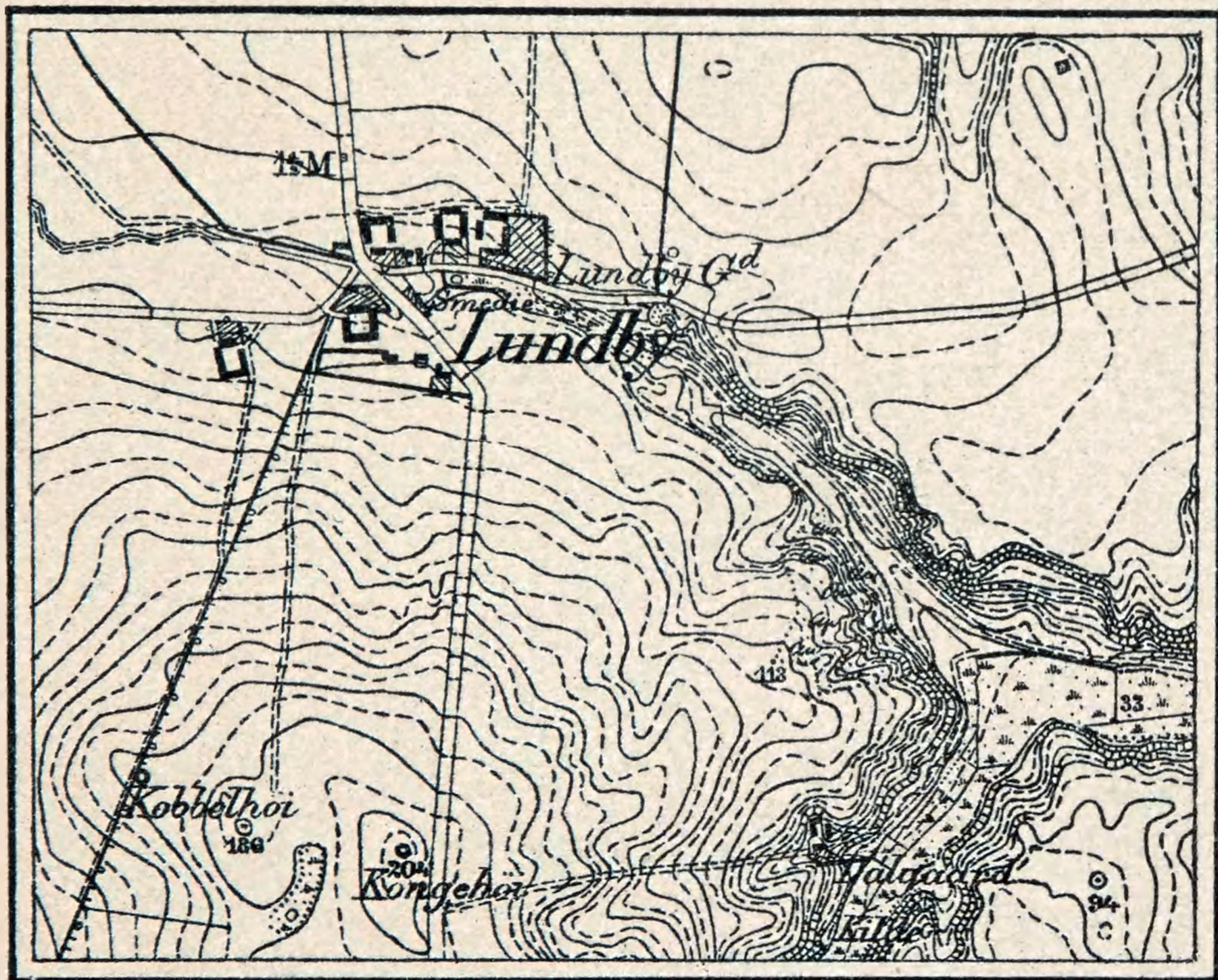
16 Dragoner at udføre et Overfald eller en Alarmering paa den ad Hobro Veien fremrykkende, fjendtlige Styrke. Som Frivillige til at deltage i Expeditionen meldte sig Sekondlieutenanterne J. H. A. Tegner og N. J. Grave samt Regimentsintendanten, Premierlieutenant H. V. F. Hartmann; Oberstlieutenant Beck med Adjutant, Sekondlieutenant A. P. C. Abrahams, fulgte ligeledes med.

Efter at være naaet til Svendstrup, hvor vor yderste Feltvagt stod, erholdtes Oplysning om, at Fjenden havde forladt Ellishøi. Marchen fortsattes til denne By, som naaedes Kl. c. 11 $\frac{1}{2}$ Aften, og hvor det erfarede, at det fjendtlige Kommando var draget mod Syd ad Gravlev til og maaske endnu sydligere. At fortsætte Marchen mod Syd, støttet til usikre Efterretninger, ansaa Oberstlieutenanten ikke for rigtigt; han besluttede derfor at vende sig i østlig Retning for at foretage et Overfald paa det østlige Rekognosceringskommando, der ifølge Beretningerne skulde kantonneres i og om Gunderup. I Ellishøi, hvor der gjordes et længere Ophold, holdt Oberstlieutenanten en Tale til Mandskabet, hvori han fremhævede Vigtigheden af at gaa løs paa Fjenden, hvor man traf ham og bruge Bajonetten som det Vaaben, de bedre end han forstode at anvende. Kjendskab til Fjendens hurtigskydende Vaaben havde Oberstlieutenanten, der med sit Regiment kun havde været i Kamp med Østerrigere, ikke.

D. 3. Juli Kl. 1 Morgen satte Kommandoet sig under Ledelse af Oberstlieutenant Beck i Marche mod Gunderup, ved hvilken By man indtraf Klokken henved 4 Morgen og fra Høiderne V. for samme iagttog en Vognkolonne med fjendtlig Infanteri, bevægende sig Nord paa mod Aalborg. I Gunderup erfarede det, at den Styrke, der bevægede sig mod Nord, udgjorde c. $\frac{1}{2}$ Eskadron og 100—200 Mand Infanteri, som havde overnattet i Byen og fornylig forladt den. Kommandoet tiltraadte derpaa ufortøvet Marchen mod Nord i Ryggen paa den fjendtlige Kolonne, og fik underveis Underretning om, at den var standset i Lundby.

Det fjendtlige Kommando, der havde overnattet i Gunderup, var alt Kl. 2 $\frac{1}{2}$ Morgen under Major v. Krug afmarcheret til Lundby, hvor det efterlod 2 $\frac{1}{2}$ Deling af 1. Kompagni og 1 Deling af 2. Kompagni under Hauptmann v. Schlutterbach, medens Eskadronen og $\frac{1}{2}$ Deling af 1. Kompagni paa Vogne rykkede mod Aalborg under Majorens Kommando. Ved Sønder Tranners stødte den sidstnævnte Styrke paa en fra vore Forposter ved Aalborg Kl. 1 Morgen fremsendt mindre Patrouille, (20 Infanterister og 2 Dragoner) under Sekondlieutenant C. W. Christensens Kommando. Sidstnævnte Patrouille trak sig

Kamppladsen ved Lundby.

1:20000

1000 500 0 1000 Alen

vel tilbage til Bakkerne ved Hedegaarde. c. $\frac{1}{2}$ Mil S.Ø. for Aalborg, men blev her angrebet først af fjendtligt Rytteri og kort efter af fjendtligt Fodfolk, der begyndte en Skydefægtning. Lieutenant Christensen forsøgte at trække sig tilbage langs et i nordlig Retning løbende Gjærde, men efterat dette noget S. for hans Opstilling var passeret af det fjendtlige Rytteri, der omsluttede Patrouillen fra den ene Side, medens fjendtligt Fodfolk beskød den paa den anden Side, overgav Lieutenanten sig, dog først efter paa nært Hold at have forsøgt at værge for sig ved Ilden.

Netop som denne Fægtning var tilende, indløb til Major v. Krug Melding om, at Hauptmann v. Schlutterbach var truet af dansk Rytteri, hvorfor Majoren strax vendte tilbage til Lundby, hvor han dog først indfandt sig efter Tilendebringelsen af den der opstaaede Fægtning.

Hauptmann v. Schlutterbach havde strax efter Ankomsten til Lundby indtaget en Beredskabsstilling i Byens nordlige Udkant; men da han Kl. 4 Morgen modtog Melding om, at danske Ryttere saaes paa en S. for Byen liggende Bakke, førte han sin Styrke (124 Mand) tilbage til Byens sydlige Udkant, og stillede den ved en Gaard og et i vest-østlig Retning løbende Gjærde, hvorfra saavel den Syd fra kommende Vei, ad hvilken vore Tropper rykkede frem, som hele det tilstødende Terrain kunde beskydes.*)

Da denne Stilling indtoges, var Oberstlieutenant Becks Styrke i c. 1000 Skridts Afstand fra Byen; Oberstlieutenanten jugerede imidlertid Afstanden endel mindre, og i Haab om at tage Stillingen ved et Stormanløb med Bajonetten og saaledes afskære den fjendtlige Styrke Tilbagegangen, befalede han efter fra en Kæmpehøi V. for Landeveien at have overset Terrainet, Kapitain Hammerich til af al Kraft at kaste sig over Fjenden.

Kapitainen udførte dette ufortøvet; han formerede Halvdelingskolonne og lod de foranværende Blänkere følge som Skytter paa Fløiene. I 4—500 Alens Afstand fra Fjenden gik Kompagniet over til Løb og ilede under Hurraraab frem mod den fjendtlige Stilling. Fra denne faldt intet Skud, før Kompagniet var naaet ind paa c. 300 Alens Afstand; den Ild, der da afgaves, lød paa Grund af Skuddenes samtidige Afgivelse som en Salve, men gik dog strax derefter over til Hurtigskydning. Tabene vare betydelige, men standsede ikke

*) Se omstaaende Kaart over Kamppladsen ved Lundby.

Fremløbet; kun søgte Kompagniet under Frembevægelsen at udvikle sig, men tilintetgjordes, inden det naaede den af Preusserne indtagne Stilling; en Mængde Saarede og Døde bedækkede Valpladsen. Resten begyndte paa nært Hold en Skydefægtning, som dog ikke kunde føre til noget Resultat, hvorfor Oberstlieutenant Beck ved Signaler kaldte Styrken tilbage. Kun omtrent Halvdelen af den oprindelige Styrke samlede i en dækket Stilling og forblev her i nogen Tid dels for at vente paa dem, der endnu maatte støde til, dels for at dække Transporten af Saarede; men da ingen flere Folk indtraf, og intet Videre kunde udrettes med de tilbageværende faa Kræfter, tiltraadtes Tilbage-toget i nordvestlig Retning over Nøvling til Aalborg, som naaedes Kl. henad 8 Form.

Tabet i Fægtningerne ved Lundby og Sønder Tranners.

Tabet udgjorde paa preussisk Side 3 Saarede; vort Tab*) af Faldne eller senere Døde af deres Saar udgjorde 1 Officer og 31 Underofficerer og Menige, af Saarede 2 Officerer og 42 Underofficerer og Menige, af usaarede Fængne 20 Underofficerer og Menige, samt af Savnede 2 Menige.

Tabet i den mindre Fægtning ved Sønder Tranners udgjorde paa preussisk Side 1 Husar død, 1 Infanterist dødelig saaret; paa vor Side faldt eller døde senere af deres Saar 8 Mand, medens den øvrige Infanteristyrke, 1 Officer og 12 Mand, blev taget usaaret til Fange.

Major v. Krug naaede Kl. 5 $\frac{1}{2}$, Lundby og tiltraadte strax Tilbage-marchen over Lindenberg til Hobro.

Hauptmann v. Schor rykkede d. 3. fra Galten frem mod Løgstør, hvor dog ingen danske Tropper fandtes, og tiltraadte derefter Tilbage-marchen. D. 5. naaedes Hobro, hvortil Hauptmann v. Dyherrn alt d. 4. var indtruffen.

Betragtninger til Kampen ved Lundby.

Expeditionen mod Lundby udførtes, som tidligere angivet, for at forhindre Fjendens Besiddelsestagen af Aalborg; ogsaa maatte den Omstændighed, at Fjenden sendte Rekognosceringskommandoer paa kun eet Kompagnis Størrelse saa langt mod Nord, som Tilfældet var, indbyde til Forsøg paa at bibringe ham en Revselse. Da Beslutningen herom var fattet, blev den med stor Resoluthed sat iværk; ogsaa den senere fattede Beslutning om at søge Fjenden i Gunderup, efterat Marchen til Ellishøi havde været forgjæves, saavel som det

*) Bilag 24 indeholder Tabliste for Affairen ved Lundby.

Mod og den Dødsforagt, hvormed Angrebet sluttelig udførtes, vidne høit om den gode Aand, der besjælede Førere som Mandskab.

Det er kun det yderst ulykkelige Udfald af Expeditionen, der giver Anledning til et Par Bemærkninger.

Som en Hovedanke maa anføres den ringe Styrke saavel af Infanteri som af Kavaleri, Oberstlieutenant Beck bestemte til Udførelsen. Der var meldt Oberstlieutenanten, at fjendtlige Rekognosceringskommandoer, hvert paa et Kompagnis Størrelse med endel Kavaleri, rykkede frem ad forskjellige Veie; den Mulighed var ikke udelukket, at de gjensidigt kunde understøtte hinanden; det havde sikkert været rigtigst at medtage 2—3 Kompagnier*), samt mindst en Eskadron Rytteri.

Ikke desto mindre kan selv en ringe Styrke ved et Overfald under gunstige Omstændigheder, hvor nemlig Fjenden træffes uforberedt, opnaa store Resultater. Skulde der i dette Tilfælde være Chance for at træffe Fjenden uforberedt, maatte man fra Ellishøi, hvortil man ankom Kl. 11 $\frac{1}{2}$ Aften, ufortøvet tiltræde Marchen mod Gunderup for saavidt muligt at naae dette Punkt inden Daggy. Det 1 $\frac{1}{2}$ Times Ophold i Ellishøi, der bevirkede, at man først kom til Gunderup Kl. 4 Morgen, altsaa ved høilys Dag, burde sikkert have været betydeligt afkortet. Vel havde man marcheret 7 Fjerdingsvei, og der var endnu 5 Fjerdingsvei at tilbagelægge, inden man traf paa Fjenden, men her var intet Valg; et heldigt Resultat kunde kun naas ved den yderste Anspænding af Kræfterne.

At der i Udførelsesmomentet er begaaet Feil, af hvilke særligt skal nævnes den frontale Fremstormen i Kolonne, ligger klart for Dagen. Feilene finde imidlertid en Forklaring, om end ikke en Undskyldning, i Trangen til — ubekymret om andre Hensyn — at kaste sig over Fjenden, saasnart man opdagede ham. Angrebet udførtes i Stil med et Overfald, medens det under de foreliggende Forhold kun kunde udføres regelret, hvortil imidlertid Kræfterne manglede.

Kampen gav et eklatant Bevis paa Bagladevaabnets store Styrke i Defensiven.

De fra fjendtlig Side udsendte Rekognosceringskommandoer havde hjembragt Oplysning om, at der S. for Limfjorden kun fandtes svage

Paa fjendtlig Side besluttes det at fremkynde Overgangen over Limfjorden.

*) I Nørre Sundby laa, som tidligere angivet, 4 Kompagnier.

danske Styrker, hvilket fandtes saa meget mere troværdigt, som det fra alle Sider forlød, at vor Styrke i Nørrejylland betydeligt var formindsket. General v. Falkenstein besluttede at udføre Overgangen over Limfjorden d. 14. Juli; et stort Baadmateriel og en Mængde svært Skyts, der skulde støtte Overgangen, skulde d. 10. være samlet ved Randers; et Punkt Ø. for Aalborg samt Agersund betegnedes som de bedste Overgangssteder. Som Demonstration skulde to østerrigske Brigader fra Holstebro rykke mod Oddesund og Mors.

I disse Bestemmelser skete Forandring, eftersom de Allieredes Overkommando i Betragtning af den svage danske Tropestyrke i Nørrejylland udtalte Ønsket om, at Overgangen fremskyndedes.

Denne besluttedes derfor udført d. 10. Juli. Denne Dags Morgen skulde Avantgarden naae Aalborg (et mod Løgstør fremsendt Detachment naae denne By), Grosset echelonneres paa Linien Gravlev-Svendstrup, Reserven paa Viborg-Aalborg Veien i Høide med Gravlev.

Transporten af Overfartsmidler og af svært Skyts fremskyndedes.

Bestemmelsen om, at to østerrigske Brigader skulde understøtte Overgangen ved Demonstrationer mod de vestligere Egne ved Limfjorden, led ligeledes paa Grund af vor ringe Styrke i Vendsyssel den Forandring, at kun Brigaden Kalik i Forbindelse med Rytteri skulde demonstrere mod Oddesund og Sallingsund; Brigaden Piret skulde forblive i Egnen mellem Brande og Veile.

I disse Bestemmelser foretoges i de følgende Dage kun mindre Ændringer. Derimod udgik der d. 5. Juli Ordre om, at III. (preussiske) Korps fremtidigt skulde benævnes „det preussiske II. kombinerede Armeekorps“ i hvilken Anledning det østerrigske (II.) Korps fremtidigt skulde benævnes „det K. K. VI. østerrigske Armeekorps.“

Oberstlieutenant
Becks Korps
formindskes.

Det nørrejdyske Korps var i det Hele vel underrettet om den ligeoverfor staaende Fjendes Stillinger og Bevægelser. Korpset erfarede, at de fjendtlige Rekognosceringskommandoer kort efter Affairen ved Lundby vare dragne tilbage til Hobro, og at Fjenden derefter stod ved Hobro, Randers og Aarhus. Den 5. og 6. indløb Efterretning om store Ansamlinger af Baade ved Randers. Fra Overkommandoen indløb d. 5. Meddelelse om, at Alt tydede paa en snarlig Overgang over Limfjorden (foruden til Fyen); 12000 Preussere sagdes at marchere Nord paa med mange Baade; Østerrigerne gik mod de vestlige Byer. Imidlertid sporedes dog endnu ingen væsentlige Forandringer i Fjendens Stilling, ligesom han ogsaa forholdt sig rolig overfor Aalborg.

Korpsets Styrke led dog meget snart en Formindskelse. Anledningen hertil var en telegrafisk Forespørgsel af 6. Juli fra Krigsministeriet til Overkommandoen, om ikke vor Styrke N. for Limfjorden endnu var for stor, navnlig paa Kavaleri. Ogsaa forespurgte Krigsministeriet, om ikke den paa Fyen samlede Troppestykke, efterat Afdelingerne fra Als og Vendsyssel vare overførte, maatte anses større end nødvendigt til Øens Forsvar, saaledes at en Del Tropper kunde afgives til Sjællands Forsvar.

I sit Svar af 7. henviste Overkommandoen til, at samtlige indløbne Efterretninger stemmede overens i, at et fjendtligt Angreb paa Fyen alvorligt forberedtes, og at det paatænkte udført samtidigt paa en meget lang Strækning. Da Overkommandoen til Forsvaret af det nordvestlige Fyen maatte have den størst mulige Troppestykke samlet i sin Haand, og dog ikke turde forsømme Bevogtningen af den øvrige truede Kystlinie, vilde den foreløbigt neppe kunne afgive nogen Del af den paa Fyen værende Forsvarsstyrke. Derimod var Overkommandoen enig med Ministeriet i, at det var hensigtsmæssigt strax at formindske det under Oberstlieutenant Beck's Kommando staaende Kavaleri, og der udgik derfor samme Dag Ordre om at lade 2. Dragonregiments ene Halvregiment indskibe sig i Frederikshavn og overføre til Sjælland.

Besættelsen af Vendsyssel varede dog kun faa Dage endnu. Dagen efter, at Overkommandoen havde afsendt foranstaaende Ordre til Oberstlieutenant Beck, afgik følgende nye Ordre til Korpset:

Oberstlieutenant
Beck's Korps
beordres til
Fyen.

„Ifølge Meddelelse fra Krigsministeriet haves der ingen Garanti for, at Kattegattet kan holdes frit for fjendtlige Krigsskibe, og Overkommandoen maa derfor anse det for rigtigst, at det nærrejdske Korps strax dirigerer en passende Del af sit Artilleri og Kavaleri til Frederikshavn for at indskibes til Nyborg,“

og Dagen efter:

„Hele det nærrejdske Korps indskibes snarest muligt i Frederikshavn og overføres til Nyborg med Undtagelse af hele det 2. Dragonregiment, der overføres til Korsør. Da Forholdene ere saaledes, at Transportflaaden af fjendtlige Skibe muligen kan blive tvungen til at forlade Frederikshavn, maa Korpset stadigen holde sig i Forbindelse med Transportflaaden, for at, i Tilfælde af, at Korpset eller en Del deraf ikke kan blive indskibet, de fornødne Dispositioner i Tide kunne tages til, at det saavidt muligt kan undslippe Fjenden ved at operere i det Indre af Landet, eventuelt ved at indskibes paa andre Punkter (Ud-

skibningsstederne til Norge paa Jyllands nordvestlige Kyst) ved Hjælp af de forhaandenværende Midler.“

Inden disse Ordre naaede Korpset, havde dette imidlertid selv besluttet Tilbagegang.

D. 8. fik det nemlig Nys om den af Fjenden paatænkte Fremrykning mod Limfjorden, og samme Dags Aften om Viborgs Besættelse af en større, fjendtlig Styrke, der medførte talrige Baade; ogsaa ved Hobro sagdes et betydeligt Antal Baade at være samlede. Villestrup (c. 2 Mil N.Ø. for Hobro) meldtes besat af en større, fjendtlig Styrke.

Da det af disse Meddelelser syntes at fremgaa, at Fjenden paatænkte en alvorlig Fremrykning mod Limfjorden, gaves strax Befaling til at sende Trainet tilbage til Dybvad, ligesom en almindelig Tilbagegang befaledes til d. 9. Middag, til hvilken Tid Besætningen i Aalborg skulde inddrages, Kommandoet ved Agersund gaa tilbage bag Ryaa og fortsætte Retraiten i østlig Retning mod Sæby Chausseen, Korpsets Hovedstyrke gaa tilbage til en Bivouakstilling N. for Gjer Aa over Badstrupdal, Dronninglund og Asaa By. I Nørre Sundby skulde efterlades $\frac{1}{2}$ Kompagni og en passende Kavaleristyrke til Observation og Forsvar af Overgangen sammesteds, ligesom der paa forskellige Punkter ved Fjorden skulde efterlades mindre Observationskommandoer. Samtlige disse Kommandoer skulde ved Mørkets Indtræden gaa tilbage til Korpsets øvrige Afdelinger.

De d. 9. Morgen indløbne Efterretninger om, at Fjenden over hele Linien var i Fremrykning med et stort Baadmateriel, (hvilket, som tidligere angivet, forholdt sig rigtigt, eftersom Overgangen agtedes udført d. 10.) bevirkede, at Oberstlieutenant Beck gav Ordre til, at det til om Middagen befalede Tilbagetog strax skulde tiltrædes. Kl. 2 Eftm. var den omtalte Bivouakstilling indtagen. Eskadronerne beordredes dog strax videre til Frederikshavn for at overføres enten til Korsør eller eventuelt til Hirtsholmene, ligesom Korpset i sin Helhed Kl. $4\frac{1}{2}$ Eftm. tiltraadte Retraiten over Sæby til Frederikshavn, der naaedes d. 10. Kl. 3 Morgen, og hvor Indskibningen successive fandt Sted under Dækning af Forposter, udstillede V. og S. for Byen, medens Tropperne iøvrigt bivouakerede ved Havnepladsen. Korpsstaben tilligemed Forpostkompagniet indskibedes d. 10. Kl. 11 Aften. Hele Styrken overførtes til Nyborg med Undtagelse af tre Eskadroner af 2. Dragonregiment, som overførtes til Sjælland, for dog kort efter ligeledes at overføres til Fyen, hvor hele Regimentet skulde samles.

Størstedelen af de paa Limfjorden værende Baade og Fartøier

bleve forinden Afmarchen bugserede ud paa Rheden; de ved Kysten værende Sætransportmidler overførtes til Læsø. Pladskommandantskaberne i Nørre Sundby, Hjørring og Frederikshavn ophævedes; Personalet afgik til Nyborg og Korsør. Telegrafstationerne i Hjørring og Frederikshavn nedlagdes.

Paa fjendtlig Side fik man d. 9. Aften Melding om, at Aalborg var rømmet af vore Tropper. Som Følge deraf blev Byen uopholdelig besat af en Del af Avantgarden; Resten af denne rykkede ind d. 10. Morgen. Ogsaa General v. Falckenstein indfandt sig i Byen, og da Nørre Sundby viste sig forladt af Vore, kunde endnu samme Dag Overførslen af Avantgarden paabegyndes; om Aftenen vare Infanteriregiment Nr. 50 og en Deling Husarer overførte. Prinds Friedrich Carl, der paa denne Dag indtraf i Aalborg, begav sig med General v. Falckenstein til Nørre Sundby, hvorfra han dog næste Dag vendte tilbage til Aabenraa. Det besluttedes saa hurtigt som muligt at overføre Rytteri for at vinde Midler til Forfølgelse; hertil bestemtes Husarregiment Nr. 8 og Kyrasserregiment Nr. 6. Infanteriregiment Nr. 50, som alt var overført, skulde fremskyde en Troppestyrke tilvogns til Hjallerup, til hvilket Punkt Husarregimentet ligeledes skulde begive sig strax efter at være overført.

Samme Dag, d. 10., naaede den mod Løgstør fremsendte Afdeling denne By; den østerrigske Brigade Kalik, der tilligemed Broekvipagen, Korps-Artillerireserven, m. m. var rykket ind i Holstebro, demonstrerede mod Oddeund. Natten til d. 11. gik en mindre østerrigsk Styrke over Oddeund.

I Løbet af d. 11. overførtes de to Grenaderbatailloner af Regiment Nr. 10 samt en Bataillon af Regiment Nr. 52 ifølge Ordre fra General v. Falckenstein, der ønskede en Bataillon, en Eskadron og 2 Stkr. Skyts afsendte til Hjørring til Dækning af venstre Flanke for de Tropper, der skulde rykke mod Frederikshavn. Som Følge heraf blev den paatænkte Overførsel af Kavaleri til Forfølgelse ikke gennemført; Husarregimentet Nr. 8 overførtes først Kl. 10 Aften tilligemed et Batteri; Kyrasserregimentet overførtes ikke paa denne Dag.

Af de d. 10. overførte Tropper rykkede d. 11. Morgen Füsilierbataillonen af Regiment Nr. 50 paa Vogne med en Deling Rytteri til Hjallerup; i Løbet af Dagen sendtes to Eskadroner Husarer sammeds hen.

D. 12. fortsattes Overførslerne, og stærke Troppeafdelinger rykkede i Dagens Løb mod Sæby og Frederikshavn, hvor man imidlertid erfarede, at de sidste af vore Tropper alt vare indskibede for 24 Timer siden.

D. 13. fortsattes Overførslerne; nye Tropper kaldtes til Frederikshavn, den til Hjørring bestemte Afdeling naaede denne By, og Dele af Brigaden Kalik besatte Mors og rykkede ind i Thisted. General v. Gablenz vendte dog d. 14. tilbage til Skive og derfra til Kolding, medens Befalingen over de ved Limfjorden staaende Tropper overdroges General v. Dobrzensky.

I Vendsyssel forblev kun en mindre Tropestyrke (Inf. Reg. Nr. 50, Hus. Reg. Nr. 8 og et Batteri foruden den i Hjørring værende Afdeling) under Befaling af General v. Flies, hvorimod alle øvrige Tropper fik Befaling til d. 15. at tiltræde Tilbagemarchen for d. 17. atter at føres tilbage over Limfjorden.

Forholdene i
Jylland.

Allerede under Vaabenhvilen var der opstaaet Strid mellem de danske Øvrigheder i Jylland og de derværende fjendtlige Tropper med Hensyn til forskellige Punkter. Den fjendtlige Høistkommanderende havde saaledes bl. a. fordret Jernbanelinierne istandsatte,*) og da dette ikke toges til Følge, havde han ikke alene nægtet at overgive Telegraflinien til almindelig Brug, men tillige truet med, at Benyttelsen af Jernbanen ogsaa skulde umuliggjøres os ved Ødelæggelse af Broer og Dæmninger.

Strax efter Fjendtlighedernes Gjenoptagelse blev der gjort Alvor af denne Trusel, idet Broen ved Langaa sprængtes d. 27. og 28 Juni. D. 26. havde General v. Falckenstein i Henhold til den derom mellem Østerrig og Preussen i Karlsbad truffne Bestemmelse ladet udgaa følgende Bekjendtgjørelse til Jyllands Befolkning:

„Die Verwaltung von Jütland geht mit dem heutigen Tage auf die Verwaltungsbehörde der alliirten Armee über. Der Letzteren haben sich Beamte wie Privatleute zu fügen, auch Steuern und sonstige Landeseinkünfte an dieselbe abzuliefern. Ueber die Regelung des

*) Jernbanestrækningerne Aarhus—Randers og Langaa—Viborg vare aabnede for Driften inden Udbrudet af Krigen 1864. Strækningen Viborg—Skive aabnedes vel først for Driften i Oktober 1864, men var næsten fuldført, da Krigen udbrød, og blev under Krigen istandsat for Driften og benyttet.

Geschäftsganges wird diese Behörde, die vorläufig ihren Sitz in Randers nehmen soll, seiner Zeit die nöthigen Bestimmungen erlassen.

Randers d. 26. Juni 1864.

Der kommandirende General
von Falckenstein.“

Efter stærkt bevægede Møder d. 5. og 6. i Randers med Amtmændene i de okkuperede Distrikter og efter at have udstedt en Bekjendtgjørelse, hvori bl. a. bebudedes yderst strænge Forholdsregler mod de Embedsmænd, som forlode deres Post, bekjendtgjorde Generalen d. 10. Juli, at Kontributionen af 650,000 Thaler preussisk Kourant snarest vilde være at inddrive, og at den skulde reparteres over hele Jylland. D. 22. fremkom Bekjendtgjørelsen om Repartitionen, der var paalignet i Forhold til de direkte Statsskatter. Paa Kjøbstæderne faldt der ialt 67,840 Thaler, der skulde betales senest d. 1. August gjennem vedkommende Amtstuer til Gardekorpsets Feltkrigskasse i Randers; Byerne Veile, Aarhus, Randers, Kolding og Mariager skulde denne Gang Intet betale, da der regnedes dem tilgode den allerede præsterede Betaling. Af Landdistrikterne skulde betales ialt 582,160 Thaler, der skulde indkræves i 2 Rater, nemlig 382,160 Thaler d. 4. August og 200,000 Thaler d. 4. September; Amtsforvalterne skulde med de indgaaende Summer tillige indsende en Liste over alle Restanter, og det ikke indbetalte Beløb vilde efter den forfaldne Termin med et passende Tillæg blive inddrevet ved militær Eksekution.

D. 12. Juli befaledes, at alle direkte Statsskatter fremtidigt skulde betales i maanedlige Rater, hver Gang med $\frac{1}{12}$ af Aarsskatten, i Stedet for som tidligere i halvaarlige Rater.

D. Begivenhederne paa Fyen fra d. 29. Juni indtil
Afslutningen af den anden Vaabenhvile d. 20. Juli
Kl. 12 Middag.

29. Juni.

Som tidligere meddelt, var det første Telegram, Hovedkvarteret d. 29. Juni modtog fra General Steinmann angaaende Kampen paa Als, afsendt Kl. 2⁴¹ Morgen og lød: „Fjenden angriber.“ Kl. 4²⁰ indløb et

nyt Telegram om, at Styrken paa Als var indviklet i en meget hidsig Fægtning paa Kjær Halvø og allerede Kl. 5⁵⁸; at Tilbagegangen tiltraadtes til en Stilling Ulkebøl-Sønderskov, hvorfra den skulde fortsættes til Kegenæs.

Overkommandoens første Tanke var, som tidligere angivet, at afsende Landgangsbrigaden til Als, men Begivenhedernes hurtige Udvikling umuliggjorde Realisationen af denne Tanke. Den sørgede da for at skaffe Transportmidler til Als, hvormed saa ogsaa al den Understøttelse var ydet, som den formaaede at give de paa Als kæmpende Tropper. Derimod traadte Frygten for Fyen i Forgrunden, og med Begivenhederne paa Als for Øie traf Overkommandoen uopholdeligt Forholdsregler, beregnede paa den Dristighed og de tilsyneladende overordentlige Midler til Overgangsforsøg, som Fjenden var i Besiddelse af.

Alle vidtgaende Planer med Landgangsbrigaden bleve opgivne, og Kl. 7^{1/4} afgik Telegram til denne om fra Nyborg uopholdeligt at afmarchere til Odense, hvorfra Brigaden vilde blive befordret tilvogns til Egnen mellem Kauslunde, Veilby og Asperup for at tjene som Reserve for 2. og 3. Division. 3. Division fik Ordre til at forstærke Besætningen paa Fæne og Hindsgavls Odde, 2. Division til at forstærke Besætningen paa Fønsskovs Odde; begge Divisioner skulde indtage en stærkt koncentreret Opstilling med Reserverne i umiddelbar Nærhed af de mest truede Punkter. Til Eskadrechefen, Orlogskapitain Muxoll afgik Anmodning om snarest muligt at lade alle disponible Krigsfartøier afgaa til Forstærkning af Kystforsvaret ved Fyen.

I Løbet af Dagen indkom en Række alarmerende Efterretninger om, at et Angreb paa Fyen var nær forestaaende.*) Kl. 5¹⁰ Eftm. telegraferede derfor Overkommandoen til 2. og 3. Division:

„I Følge de Efterretninger, som ere modtagne, anser Overkommandoen det for rettest, at Tropperne — Feltartilleriet deri indbefattet — bivouakere saa nær som muligt ved de Stillinger, de skulle forsvare, for at man strax kan have dem i sin Haand. Denne Ordre maa strax effektueres.“ Divisionerne bemyndigedes derhos til, saasnart 5. Brigade var ankommen, i Nødstilfælde at henvende dem direkte til denne om Understøttelse.

*) Disse skyldtes dog kun de tidligere omtalte Bestræbelser paa Fjendens Side for i hine Dage, da Forberedelser bleve truffne til en Overgang over Limfjorden, at skaffe det Rygte Udbredelse, at Forberedelserne gjaldt en Overgang til Fyen.

Først Kl. 10 Aften naaede Overkommandoen efter en høist bevæget Dag at faae Hovedkvarteret forlagt til Erholm.

30. Juni—4. Juli.

General Steinmann ankom d. 30. Eftm. til Faaborg; samme Aften var hele 1. Division (med Undtagelse af et mindre Detachement paa Kegenæs) overført til Fyen og indkvarteret i Faaborg og nærmeste Omegn.

Tropperne fra
Als ankomme
til Fyen.

D. 1. Juli indberettede Generalen, at hans Division atter var kampdygtig. I flere af Divisionens Afdelinger var dog Styrken saare ringe; 4. og 10. Regiment formeredes derfor paa 4 Kompagnier. Kommandoen over 4. Brigade overdroges midlertidigt til Oberstlieutenant Caroc.

Divisionen deltog fra d. 2. Juli i Kystbevogtningen, idet den beordredes til at udstille en Kystbevogtning navnlig paa Helnæs og Horneland. Divisionskvarteret forlagdes som Følge heraf d. 3. Eftm. til Haarby. Kystbevogtningen overtoges af 4. og 2. Brigade, førstnævnte fra Aakrog Bugten over Avernæs til Haarby Aa med et Detachement paa Helnæs, sidstnævnte fra Haarby Aa til Horneland inkl. Hver Brigade tildeltes 2 Kanoner og $\frac{1}{2}$ Eskadron. 4. Brigade instrueredes derhos om at ile 2. Division til Hjælp, naar denne angrebes. 6. Brigade laa i Reserve i Egnen Kjøng—Flemløse.

1. Division
deltager fra d.
2. Juli i Kyst-
bevogtningen.

D. 4. Juli omordnedes Kystbevogtningen, idet 5. Brigade, der hidtil havde dannet Reserve for 2. og 3. Division, fik sin selvstændige Rolle ved Kystforsvaret. Ordningen blev følgende:

Forsvarets Ord-
ning d. 4. Juli.

5. Brigade (Stabskvarter Veilby) overtog Bevogtningen og Forsvaret af Strib Halvø fra Baaring Bro til Rudbæks Vandmølle. Brigaden tilbageholdt en større Styrke i Egnen omkring Veilby som eventuel Understøttelse for 3. Division.

3. Division (Stabskvarter Gamborg) overtog Kysten fra Rudbæks Mølle til den inderste Del af Gamborg Fjord. Dens Kavaleri bevogtede Kysten fra Bogense til Baaring Vig.

2. Division (Stabskvarter Gjelbjerg Gaard) overtog Kysten fra det inderste af Gamborg Fjord til det inderste af Tybrind Vig. Af den i Reserve holdte Brigade kantonnerede det ene Regiment saa nordligt, at det eventuelt kunde ile til Understøttelse for 3. Division.

1 Division (Stabskvarter Brahesborg) overdroges Kysten fra det inderste af Tybrind Vig til Faaborg Fjord. En større Reserve

holdtes disponibel i Egnen om Minendal, eventuelt til Assistance for 2. Division.*)

Der droges Omsorg for telegrafisk Forbindelse mellem Hærdelene indbyrdes.

Fyen og omliggende Øer erklæredes i Beleiringstilstand.

Streifkorpset
under Kapitejn
Aarøe.

Den stærke Bevægelse, hvori Sindene vare blevne satte ved Fjendens Overgang til Als, gav sig Udslag ved indløbne Meldinger om, at Fjenden ved Nattetid satte over til Æbelø, at han rekognoscerede den fyenske Kyst i Baade, og at han i Aarhus havde samlet 64 Jægter og Baade for dermed at gaa over til Samsø. Denne sidste Efterretning, som Krigsministeriet modtog fra Politimesteren i Aarhus samtidigt med, at den blev meddelt Streifkorpset under Kapitejn Aarøe, bevægede Kapitejnen til d. 3. Juli Aften at afgaa til Samsø for at dække Øen. Overkommandoen beordrede under 4. Juli Korpset til foreløbigt at holde sig i Farvandet omkring Samsø, søge at forhindre fjendtlige Expeditioner til Øen og gjøre et Koup, naar Leiligheden tilbød sig. Opmærksomheden henleddes erdvidere paa Farvandet mellem Bjørnsknude og Æbelø. Korpset skulde derhos søge at opsnappe fjendtlige Spioner, der, forklædte som Haandværkssvende og forsynede med Vandrebøger, om Natten søgte over paa Fyen.

5.—20. Juli.

General Steinmann bliver
Overgeneral.

I Hærens øverste Styrelse foregik den Forandring, at Overkommandoen over den aktive Armee d. 5. Juli overdroges til Kommandøren for 1. Division, Generalmajor Steinmann. Kommandoen over 1. Division overdroges midlertidigt til Kommandøren for 2. Brigade, Oberst H. Kauffmann, Kommandoen over 2. Brigade til Oberstlieutenant Mathiesen.

Generallieutenant Gerlach afgik foreløbigt til Kjøbenhavn, men overtog senere Kommandoen over 1. Division.

Hovedkvarteret forlagdes til Egby.

Den ny Overgenerals Bestræbelser gik ud paa successive at koncentrere Forsvaret henimod Fyens nordvestlige Kyst. De i den Anledning nødvendige Bevægelser udførtes i Dagene fra d. 7. til d. 12.

Forsvaret
sammentrækkes
til den nordvest-
lige Kyst.

Det første Skridt i saa Henseende var en Forøgelse af 1. Divisions Rytteri, hvorved det muliggjordes Divisionen, der havde Bevogt-

*) 1. Division afgav 9. Batteri til Raadighed for Armeens Artilleri til Anvendelse ved Kystforsvaret samt 1. Ingenieurkompagni til 2. Division.

ningen af den udstrakte Kyst fra Faaborg Fjord til Tybrind Vig, at overdrage Rytteriet en større Del af Kystbevogtningen og til Gjengjæld at koncentrere sin Fodfolksstyrke mod Nord. Det fra Nørrejylland ankomne 6. Dragonregiment underlagdes nemlig, som tidligere anført, fra d. 7. 1. Division, hvorimod 2. og 3. Eskadron af 4. Dragonregiments 1. Halvregiment afgik fra Divisionen for under Kommando af Major Gerlach at overtage Bevogtningen af Kyststrækningen fra udfor Æbelø til Baaring Vig.

D. 8. rømmedes Gamborg af 3. Division og besattes af 2. Division. Sidstnævnte var derefter koncentreret paa Strækningen fra Gamborg inkl. til det Inderste af Føns Vig, medens 1. Division havde Strækningen herfra til Faaborg Fjord.

Overkommandoen ansaa det imidlertid ikke nødvendigt, at 1. Division til Bevogtning af den samme overdragne, kun lidet truede Kyststrækning disponerede over tre Fodfolksbrigader og befalede derfor d. 9., at 4. Brigade skulde afmarchere til et Kantonnement i Roerslev, Voldby og Kustrup, hvor Brigaden hver Nat Kl. 11—3 skulde indtage en Bivouakstilling ved Middelfart—Odense Chausseen, V. for Roerslev Mølle. D. 10. underlagdes Brigaden den gjenoprettede 4. Division.*)

4. Division fik herefter følgende Sammensætning:

- 4. Brigade (4. og 6. Reg.).
- 9. — (19. og 21. Reg.).
- 1. Kavaleribrigade (3. og 5. Dragonreg.).
- 2. og 3. Eskadron af 4. Dragonreg.
- 3., 5. og $\frac{1}{2}$ 7. Batteri.

4. Division
gjenoprettes.

Divisionen, der, som tidligere angivet, ankom til Fyen i Dagene 4.—10. Juli, belagde Asperup, Brenderup og omliggende Terrain. De indkomne Efterretninger, der stadfæstede en tidligere modtagen Melding om, at Fjenden forberedte en Overgang fra Rosenvold til Baaring Vig, foranledigede Overkommandoen til alt d. 9. at anmode Divisionen om at lade 9. Brigade fra samme Dags Aften med en passende Styrke deltage i Observationen og Forsvaret af Kysten omkring Baaring Vig.

Streifkorpset under Kapitain Aarøe assisterede, som tidligere angivet, indtil d. 13. Juli ved Forsvaret af Fyens Kyst fra Baaring Vig til Æbelø samt ved Observation af Fjendens Foretagender.

*) Sammenhold pag. 270.

Hærens Forma-
tion medio
Juli.

Den samlede Hær paa Fyen var fra medio Juli formeret som følger: *)

Hovedkvarteret:

Armeens Artilleri og Artillerireserve:

9. Batt. (12 Pd.'s K. K.)

Fæstningsartillerikommandoen:

1. og 6. Fæstningskompagni.

Artilleridepotet.

Ingenieurkommandoen ved den aktive Armeé:

4., 6. og 7. Ingenieurkomp.

1. Division:

2. Brigade (3. og 18. Reg.)

6. — (1. og 5. Reg.)

1. Divisions Kavalerikommando:

6. Dragonregiment.

1. Divisions Artillerikommando:

2. Batt. (4 Pd.'s r.)

12. — (12 Pd.'s K. K.)

1. Divisions Ingenieurkommando:

3. Ingenieurkompagni.

2. Division:

1. Brigade (7. og 14. Reg.)

8. — (2., 9., 20., 22. Reg., hvert kun paa 4 Kompagnier).

2. Divisions Kavalerikommando:

Gardehusarregimentets 1. Halvregiment.

*) I den første Halvdel af Juli vare følgende Forandringer truffet:

For at forsøge Antallet af rifledede Piecer ved 3. Division, overgik 1. Batt. til 3. Division, som derimod afgav 12. Batt. til 1. Division. Fæstningsartilleriet og det fra Als overførte Artilleridepot underlagdes Armeens Artilleri.

D. 7 Juli beordredes 4 Batteris Kadrer og de Konstabler, for hvilke ingen Brug havdes, snarest muligt at afgaa til Kjøbenhavn.

D. 9. stilledes 4. Ingenieurkompagni til Raadighed for Armeens Ingenieurkommando; d. 11. underlagdes 3. Ingenieurkompagni 1. Division.

D. 10. afgik 3. og 4. Fæstningskompagni fra Fyen til Sjælland.

D. 12. udgik 10. Regiment af 1. Division og underlagdes 3. Division; 1. Regiment indlemmedes i 6. Brigade. 7. Batt. samledes ved 4. Division og 2. Dr. Reg. (med 2. Kavaleribrigades Stab), der paa denne Dag overførtes til Nyborg, (se pag. 278), men som først d. 14. og 15. naaede det for samme bestemte Kantonnement (Harndrup og Fjeldsted Sogne), underlagdes samme Division.

2. Divisions Artillerikommando:

10. Batt. (12 Pd.'s K. K.)

13. — (4 Pd.'s r.)

1. Ingenieurkompagni.

3. Division:

3. Brigade (10., 16. og 17. Reg., førstnævnte kun paa 4 Kompagnier).

7. — (11., 12. og 13. Reg.)

3. Divisions Kavalerikommando:

4. Dr. Reg.'s 2. Halvreg.

3. Divisions Artillerikommando:

1. Batt. (4 Pd.'s r.)

6. — (12 Pd.'s K. K.)

11. — (4 Pd.'s r.)

2. og 5. Ingenieurkompagni.

4. Division:

4. Brigade (4. og 6. Reg., førstnævnte kun paa 4 Kompagnier).

9. — (19. og 21. Reg.)

1. Kavaleribrigade (3. og 5. Dr. Reg.)

2. — (2. Dr. Reg. samt 2. og 3. Esk. af 4. Dr. Reg.)

3., 5 og 7. Batt. (alle 4 Pd.'s r.).

5. Brigade (den tidligere Landgangsbrigade):

8. og 15. Reg.

1. Esk. af 4 Dr. Reg.

8. Batt. (4 Pd.'s r.)

Arbeiderbataillonen paa Fyen.

Streifkorpset under Kapitejn Aarøe.

Maaneder igjennem havde Hæren været splittet til Forsvar af de forskellige Landsdele og til Udførelsen af forskellige Hverv, og paa alle Punkter, Als, Fredericia og Vendsyssel, havde man følt sig svag. Underlegenheden i Tal paa et af disse Punkter var derhos kommen til at veie tungt i Vægtskaalen. Hæren var endelig bleven samlet og stod i en forholdsvis stærk Stilling. Dette bevirkede et fuldstændigt Omslag i Stemningen; Tilliden til egen Kraft voxede, den af den ny udnævnte Overgeneral udstedte Proklamation slog an,*)

Forsvaret af
Fyen.

*) General Steinmanns Proklamation til Hæren se Bilag 25.

og i Hæren blev der efterhaanden en almindelig Følelse af, at Fjenden hvis han forsøgte en Overgang, vilde berede sig et Nederlag. Som senere vil blive viist, nærrede man ogsaa paa fjendtlig Side Betænk- lighed ved at angribe en Stilling, hvor man traf den samlede danske Hær; en Landgang skjønnedes vel ikke udførlig, særligt naar hensaa- til den store Overmagt, hvorover man raadede, men man var ikke blind for Farerne ved Foretagendet, og forudsaa, at det i hvert Fald vilde kræve store Offre.

Fordelingen af
Hæren i store
Træk.

Fordelingen af Tropperne paa Fyen var i store Træk følgende:

4. Division (Stabskvarter Kjærsgaard) havde Bevogtningen og Forsvaret af Kyststrækningen fra udfør Æbelø til Flaskebugt. Divi- sionen lagde sine to Fodfolksbrigader (4. og 9.) i Egnen om Roerslev og Asperup, lod de to Eskadroner af 4. Dragonregiment samt 1. Kavaleribrigade (Stabskvarter Brænderup) bevogte Kysten og holdt 2. Kavaleribrigade i Reserve med Stabskvarter Fjelsted. Batterierne vare fordelte.

5. Brigade (Stabskvarter Veilby) havde Bevogtningen og Forsvaret af Strib Halvø. Brigadens Hovedstyrke koncentreredes i Røgle og Veilby.

3. Division (Stabskvarter Skrillingegaard) havde Bevogtningen og Forsvaret af Hindsgavls Odde og den S. herfor beliggende Kyst indtil N. for Gamborg samt af Fænø. **7. Brigade** stillede 1 Bataillon som Kystvagt paa Hindsgavls Odde, 1 Bataillon paa Fænø og tilbageholdt 1 Regiment som Reserve i den Ø. for Hindsgavl liggende Skov, 1 Regiment i Staurby. **3. Brigade** bevogtede Kysten indtil Gamborg. Batterierne og Eskadronerne vare fordelte.

2. Division (Stabskvarter Gjelbjerg Gaard) havde Bevogtningen og Forsvaret af Kysten fra Gamborg (inkl.) til det Inderste af Føns Vig. **1. Brigade** besatte Kysten fra Gamborg mod Syd, **8. Brigade** Fønsskov. Begge Brigader tilbageholdt stærke Reserver henholdsvis i Nørre Aaby og Ubby. Halvregimentet og Batterierne holdtes i Reserve med Alarmplads ved Føns og Gamborg.

1. Division (Stabskvarter Billeskov) havde Bevogtningen og For- svaret af Kysten fra det Inderste af Føns Vig til Horneland. Divisionen stillede sine Brigader jevnside, **6. Brigade** mellem Føns Vig og Tybrind Vig, **2. Brigades** Hovedstyrke paa Wedellsborg Halvø, Dele af Brigaden fordelte til Forsvaret af den sydlige Kyst, hvis Bevogtning iøvrigt over- droges **6. Dragonregiment**. Batterierne vare udstykkede til Kystforsvaret.

Hovedsynspun-
terne for Op-
stillingen.

Ved Fordelingen af Tropperne havde Overkommandoen for Øie — ved Siden af en betryggende Bevogtning af hele den Kyststræk- ning, som nærmest ansaaes udsat for aggressive Foretagender fra Fjen-

dens Side — at tilveiebringe et muligt kraftigt Forsvar paa Strækningen fra Baaring Vig til Føns Vig, idet der paa Strækningen fra Strib til Middelfart, paa Hindsgavls Odde, Fænø og Fønsskov overalt var en stærk Besætning tilstede i Kystens umiddelbare Nærhed med større Reserver i Nærheden. Endelig var der ved Dislokationen taget Hensyn til Muligheden af Operationer i Front og Flanke af en Fjende, som det maatte lykkes at vinde Fodfæste paa Kysten.

Divisionerne traadte i indbyrdes Forbindelse ved Telegrafene og Relaisposter, et Baunesystem indrettedes langs Kysten og paa flere af Øerne i Lille Belt. Overkommandoen stod ved Telegrafer og Relaisposter i Forbindelse med Divisionerne og Afdelingerne ved Kysten. Med Marinen aftaltes Signaler, der angave, naar Angreb fandt Sted og saavidt gjørligt med hvilken Styrke.

Et strængt Kampberedskab iagttoges. D. 7. befaledes det, at de i Reserve liggende Afdelinger fremdeles hver Nat indtil videre, navnlig i stille Veir, skulde rykke frem til Bivouakstillinger, hvor de være à portée til Imødegaaen af Landgangsforsøg. Alle Tropper vare her- efter under Gevær fra Kl. 11—3 Nat.

Afdelingernes Train holdtes om Natten samlet og pakket, saa at det med kort Varsel kunde sættes i Marche; i Tilfælde af Alarmering skulde det strax sendes tilbage i passende Afstand.

Et Strandvagtkorps oprettedes til Forhindring af Spioneri; i Korpset indtraadte dertil egnede Kystbeboere, og under Ledelse af Gendarmer vigileredes langs Vestkysten. I samme Øiemed forlagdes det slesvigske Gendarmerikorps d. 7. til Assens med Stationer i Faaborg og paa Horneland.

Forholdsregler
mod Spioneri
m. m.

Foranlediget ved forskellige i Aviserne optagne Notitser vedrørende Armeens Operationer, fandt Overkommandoen sig foranlediget til i Dagsbefaling af 18. Juli at paalægge hver Enkelt i Armeen den største Tilbageholdenhed, ikke alene i skriftlige, men ogsaa i mundtlige Udtalelser, ligesom Krigsministeriet anmodedes om at foranstalte, at det blev betydet Pressen at iagttage den største Diskretion i Henseende til Meddelelser om Armeens Stilling. Den private Telegrafering stilledes under militær Kontrol. Postforsendelser til de af Fjenden besatte Dele af Landet samt til Tydskland tilbageholdtes i 5 Dage inden deres Afsendelse. Endelig udgaves en Anordning om Skibes og Personers Adgang til og Afreise fra Fyen*), ved hvilken man tilstræbte at sikkre Fyen imod at betrædes af mistænkelige Personer.

*) Bilag 26 indeholder Anordning om Skibes og Personers Adgang til og Afreise fra Fyen.

Direktiver for et eventuelt Tilbagetog.

For at være beredt paa alle Eventualiteter udgav Overkommandoen Direktiver for et eventuelt Tilbagetog, lod de Stillinger rekognoscere, der kunde spille en Rolle under Tilbagetøget, sørgede for Veinettets Udbedring og Supplering ved Kolonneveie og traf Foranstaltninger til at skaffe sikkrede Indskibningspunkter tilveie. Hindsholmen valgtes til Hovedretraitepunkt, medens Østerøen, Thorseng (med Thorø) og Helnæs bestemtes til at optage mindre Afdelinger, som eventuelt maatte blive dirigerede til disse Punkter.

Blandt de i den Anledning udførte fortifikatoriske Anlæg vare de paa Hindsholmen de betydeligste: Der dannedes her en intermedier Stilling paa Munkebo Tangen over Lodnehøi i Forbindelse med Forsvar af Passet ved Kerteminde, medens der nordligere mellem Brockdorff og Skrallehave, hvor Terrainet ansaas for mere gunstigt for Forsvar, indrettedes en Stilling, der med ringe Styrke kunde holdes, og som dækkede Indskibningen ved Korshavn.

Med Chefen for Søtransportvæsenet blev der truffet Aftale om Transportmidlernes Fordeling, saaledes at der fandtes større Samlinger af Transportmateriel ved Korshavn, og i Retraitens første Periode ved Nyborg foruden tillige i Klintebjerg og i Midsund, samt paa Østkysten af Hindsholm; ved Østerøen, Helnæs og Svendborg henlagdes Transportmidler for mindre, detacherede, eventuelt forsprængte Afdelinger. Udskibningsbroer byggedes ved Korshavn, Knudshoved, paa Thorseng og Thorø samt ved Helnæs.

Ingenieur- og Artilleriarbejdernes Status i sidste Halvdel af Juli.

I Tiden fra Vaabenhvilens Udløb og indtil medio Juli var saavel Anlægget som Montering af Kystbatterierne paa Fyen bleven betydelig fremmet.*) Batteri Nr. 9 var blevet monteret med 2 12 Pd.'s r. Kanoner; Batterierne Nr. 11 og 12 vare blevne anlagte og monterede henholdsvis med 1 og 2 Stkr. 4 Pd.'s r. Kanoner; Batterierne Nr. 14 b og 15 vare blevne fuldt færdige. Enkelte af Batterierne havde faaet en noget kraftigere Bestykning, og Morterer vare blevne opstillede paa forskjellige Steder (i Batteri Nr. 7, 10, 12, 13, foruden paa Fænø og paa Hindsgavl). I Maanedens Løb forøgedes de ommeldte Batteriers Antal til ialt 32, hvoraf en Del efterhaanden monteredes med fra Marinen leverede 18 Pd.'s Skibskanoner.

Pr. Piece forefandtes ialt c. 200 Skud; omtrent en Fjerdedel heraf var magasineret ved Skytset, Resten opbevaredes ved Artilleridepotet i Kauslunde. Paa sidstnævnte Sted forefandtes foruden Parken for Fyens

*) Sammenhold pag. 172: Status af Batterierne ved Lille Belt d. 26. Juni.

faste Batterier tillige en Feltparkafdeling med Materiel og Ammunition saavel for Feltbatterierne som for Afdelinger af de andre Vaabenarter. Endvidere forefandtes Ammunitionsskibsparker i Kerteminde og Faaborg og udrustedes en saadan for Assens. En kjørende Feltpark, bestaaende af nogle og tredive Ammunitionsvogne, var bleven etableret; den var i Hovedsagen formeret af 9. Batteris Personel og Heste*), ligesom den havde erholdt dette Batteris Haandværksvogne og Færselevogne.

Foruden de ovenfor anførte Batterier anlagdes mellem Æbelø og Baaring Vig 5 Batterier, hvert monteret med 2 Stkr. 18 Pd.'s Skibskanoner, hvilke dog først de sidste Dage af Juli ankom til deres Bestemmelsessted.

Løbegrave vare anlagte langs hele Kysten fra Røglemose til ind i Fænø Sund i en Længde af over $1\frac{1}{2}$ Mil. For Feltartilleriet var der anlagt talrige Indskæringer.

Af passive Hindringsmidler anvendtes flydende Bomme i en betydelig Udstrækning (ialt paa c. 14000 Alen); de forankredes paa 6—8 Fods Vand paa de sandsynligste Landgangssteder. Ogsaa Ramstedske Miner anbragtes, men den stærke Strøm i Beltet gjorde det vanskeligt at forhindre, at de kom i Drift. Deres Anvendelse indskrænkedes derfor af Hensynet til vore egne Fartøiers Sikkerhed, foruden at ogsaa Paalandsstorme bevirkede, at flere af dem sprang.

Ved Svendstrup opførtes der en Leir for et Regiment, ved Røgle en Hyttelæir for en Bataillon; et ved Kauslunde bygget, meget stort Skur indrettedes til Belægning for 1000 Mand. Ved flere Batterier byggedes der Hytter for Artilleribesætningen.

For Forsvaret af Fænø blev der truffet flere Foranstaltninger. Foruden de faste Batterier paa Øen anlagdes Indskæringer for Feltskyts og Løbegrave for Infanteri. Øens Sydostkyst kunde beskydes saavel af 2 4 Pd.'s r. K paa Fyens Kyst udfor Færvandet mellem Fænø og Fønsskov som af det paa Spidsen af sidstnævnte Halvø anlagde Batteri. Der udlagdes Flydebomme, Skrænter eskarperedes, og Forhug anlagdes. Ved Øen organiseredes et Færgeapparat, hvis Materiel bestod af 5 Færger, 2 Transportbaade og 52 Baade. Lette Anlægsbroer byggedes, 220' paa Fænøsiden, 250' paa Hindsgavlsiden. Med disse Færgemidler kunde samtidigt overføres 15—1600 Mand; i 10 Minuter kunde en Bataillon overføres; den næste Bataillon 15 Minuter derefter o. s. v.

*) Sammenhold Anm. pag. 284.

Paa Fønsskov blev truffet lignende Forsvarsforanstaltninger som paa Fønø; der anlagdes Batterier, Indskæringer for Felttskyts, Løbegrave for Infanteri, o. s. v.

Endelig anlagdes Batterier paa Aalehoved, Wedellsborghoved samt ved Asnæs; Batterierne monteredes med de omtalte Skibskanoner.

Streifkorpset
under Kapitain
Aarøe.

Som tidligere meddelt, var Streifkorpset under Kapitain Aarøe fra d. 4. Juli stationeret paa Samsø og ved denne Ø, og skulde specielt have Opmærksomheden henvendt paa Farvandet mellem Bjørnsknude og Æbelø.

Efter at have rekognosceret Helgenæs og Kysten ved Norsminde, og efterat Pandserkorvetten Dannebrog fra sin Station i Nyborg d. 3. Juli var bleven beordret til at afgaa til Aarhus Bugten for at bevogte Farvandet, afgik Kapitain Aarøe d. 5. Morgen til Kallundborg for at indtage Kul. Om Eftermiddagen afsendtes herfra med Dampskibet Jylland Korpsets 4. Kompagni under Premierlieutenant N. C. Esmann til Æbelø. Kompagniet besatte Øen, hvor dog intet Mistænkeligt fandtes.

Kapitain Aarøe følte sig imidlertid for stærkt begrændset i sin Handlefrihed ved Overkommandoens Ordre af 4. og navnlig ved Besættelsen af Æbelø, og rettede derfor fra Kallundborg d. 6. pr. Telegraf et Spørgsmaal til Overkommandoen om, hvorvidt Korpset vedblivende skulde handle efter Ordren af 4., og om ikke Besætningen paa Æbelø kunde blive afløst af en anden Afdeling; ligeledes spurgte han, om det var tilladt Korpset efter Omstændighederne at gaa Nord eller Syd paa. Overkommandoen svarede, at Korpset fortrinsvis skulde optræde i Fjendens Flanke i Nørrejylland; det skulde ikke bindes ved Besættelse af Æbelø, og to Eskadroner under Major Gerlach vilde blive beordrede til Bogense for at overtage Kystbevogtningen til udfor Æbelø.

Umiddelbart efter Modtagelsen af denne Skrivelse, d. 6. Eftm., lod Kapitainen sit 2. Kompagni under Premierlieutenant C. W. C. Schultz afgaa paa Dampskibet Jylland fra Kallundborg i det Øiemed at opsnappe en ved Grenaa Havn stationeret, fjendtlig Strandvagt.

Noget efter Midnat gik 3 Delinger af Kompagniet iland tæt N. for Havknude og marcherede samlede hurtigst muligt langs Strandbredden ad Grenaa Havn til, idet Baadene fulgte, saa hurtigt, som det haarde Veir tillod det. I nogen Afstand fra Havnen passeredes Aaen over en Gangbro, hvorpaa en fjendtlig Styrke, bestaaende af 1 Underofficer og 2 Gardehusarer samt 4 Menige af 4. Garderegiment, der paa Grund af den stærke Regn havde søgt Ly i det ved Havnen

værende Pakhus, bleve tagne til Fange og 3 Husarheste bleve gjorte tilbytte; 2 Mand af Strandvagten undslap. Kl. 4 $\frac{1}{2}$ Morgen vare vore Tropper tilligemed Fangerne indskibede og afseilede derpaa til Kallundborg; Husarhestene kunde ikke medføres, da Brændingen var for stærk til at lade dem svømme til Skibet.

D. 7. afgik Jylland til Æbelø for at tage det derværende Kompagni under Premierlieutenant Esmann ombord og overføre det til Kallundborg; Kul skulde indtages i Bogense. Ankommen hertil om Aftenen erfarede Premierlieutenanten gennem Feltpolitiet, at en af Overkommandoen befalet Expedition til Ashoved paa Grund af Storm ikke havde fundet Sted,*) og da han befrygtede, at den gunstige Leilighed let vilde kunne gaa tabt, besluttede han efter Samraad med Korpssets Adjutant, Sekondlieutenant W. J. R. Baumann af Kavaleriet at benytte Dampskibets Nærværelse til endnu samme Nat at forsøge paa at overrumple den fjendtlige Feltvagt. Efterat Dampskibet d. 8. Kl. henad 1 Morgen var naaet c. 2000 Alen S.V. for Ashoved, bleve Baadene satte ud og bemandede med omtrent 40 Mand foruden Officerer og Underofficerer, hvorefter Landgangen foretoges paa Pyntens sydlige Kyst, der paa Grund af Veirforholdene maatte vælges som Landingssted. I sluttet Orden marcherede Kommandoet langs Stranden mod Øst under den temmelig bratte, skovbevoxede Skrænt, medens Baadene i nogen Afstand fulgte langs Kysten. 400—500 Alen V. for Ashoved besteg Kommandoet Skrænten og trængte ind i Skoven, indtil det naaede den Vei, som fra Palsgaard fører ud til Pynten, hvorpaa det i al Stilhed og uden at opdages af en fjendtlig Patrouille, der i kort Afstand passerede Strandkanten i nordvestlig Retning, rykkede frem mod det Sted, hvor den fjendtlige Feltvagt antoges at staa Omkring en Vagtild sadde eller laa her 8 østerrigske Soldater af Infanteriregiment Nr. 14 Hessen, der hurtigt bleve omringede, men som, da de opfordredes til at overgive sig, svarede med Geværskud. I den korte Kamp, som opstod, fik Fjenden 2 Døde og 2 Saarede; 1 Kadetkorporal og 3 Menige toges til Fange, og førtes tilligemed de Saarede til Baadene, som ved Lyden af Geværilden havde nærmet sig Land. Paa vor Side havdes intet Tab. Indskibningen var hurtigt tilende-

*) Det var blevet meddelt Overkommandoen, at der paa Ashoved stod en fjendtlig Feltvagt og først $\frac{1}{2}$ Mil derfra, ved Palsgaard, c. 100 Mand. 60 Mand af 5. Brigade beordredes til Natten til d. 4. at gaa ombord i det til Feltpolitiets Raadighed staaende Dampskib Ydun for om muligt at opsnappe Feltvagten, men Expeditionen opgaves paa Grund af Veiret.

bragt, og Kl. 2¹/₄ satte Dampskibet Kursen til Bogense, hvor de Saarede bragtes iland; den ene af dem var død underveis. Jylland retournerede derefter til Kallundborg, medførende Kompagniet og de 4 usaarede Fanger. D. 9. afgik Kapitain Aarøe med Dampskib fra Kallundborg og indsamlede Baade og Fartøier fra Endelave, Thunø, Samsø og Helgenæs, ialt i et Antal af 25, der bragtes til Kallundborg.

Da Overkommandoen havde faaet Efterretning om, at Fjenden havde transporteret Baade og Pontoner til Veile Fjord og samtidigt afsendt en større Tropestyrke til Rosenvold, ængstedes den for Fyens nordlige Kyst og gav derfor d. 9. Korpset Ordre til at tage Station i Bogense til Assistance ved Forsvaret af Fyens Nordkyst fra Æbelø til Baaring Vig. Korpset forblev her til d. 13. Juli, da Dampskibet Hekla beordredes til Nordkysten af Fyen, i hvilken Anledning Korpset atter fik Tilladelse til at tage Station i Kallundborg eller paa Samsø.

En Korpset under 12. Juli given Ordre om at afholde sig fra alle aggressive Foretagender; blev d. 18. atter indskærpet; men da Overkommandoen frygtede, at Fjenden muligen vilde benytte Tiden inden Vaabenhvilens Indtræden til at bemægtige sig Samsø eller Øerne deromkring, beordredes Korpset til at afgaa til Samsø og Thunø for at modsætte sig et saadant Forsøg. —

Som tidligere omtalt, havde Overkommandoen under 29. Juni, umiddelbart efter at have faaet Underretning om Als's Fald, anmodet Orlogskapitain Muxoll om at sende alle disponible Krigsfartøier til Forstærkning af Kystforsvaret ved Fyen.

Under 2. Juli gjentog Overkommandoen denne sin Anmodning og henlede specielt Opmærksomheden paa Nødvendigheden af, at Marinen nogenlunde sikkerede mod en Overgang fra Als til Fyens Vestkyst samt fra Bjerre Herred til Fyens Nordkyst. Den anmodede derhos om, at Cheferne for de til ovennævnte Øiemed afgivne Skibe maatte blive instruerede om ved Hjælp af en flittig Patrouillering — navnlig om Natten — med Baade, der saa meget som muligt nærmede sig til den af Fjenden besatte Kyst, at søge at forskaffe sig Underretning om Fjendens Foretagender, der paa Grund af den store Afstand ikke kunde observeres fra Land, samt at der gaves dem Ordre til at være rede til ved det første Tegn paa, at en Overgang vilde blive forsøgt, at løbe ud for at modsætte sig den af al Magt paa selve Søen.

Da fremdeles intet Svar indløb, eftersom Eskadrechefen i nogle Dage var fraværende fra den af ham opgivne Station Faaborg, tilskrev Overkommandoen under 5. Juli ham paany om den samme Sag og

Eskadren i
Østersøens vest-
lige Del.

anmodede indtrængende om at erholde Underretning om de trufne Foranstaltninger til Kystens Bevogtning; tillige afsendte den under s. D. følgende Telegram til Krigsministeriet:

„Da Bevogtningen af Lille Belt paa Strækningen fra Assens til nedad mod Ærø saavel som af Farvandet mellem Jyllands Kyst og Fyens Nordkyst fra Kasserodde til Æbelø er aldeles utilstrækkelig, saaledes som den for Tiden besørget fra Marinens Side, anmodes Ministeriet indtrængende om at bevirke yderligere Foranstaltninger trufne i saa Henseende.“

I Virkeligheden vare umiddelbart efter Als's Fald alle disponible Krigsfartøier afsendte til Forstærkning af Kystforsvaret ved Fyen.

I Fænø Sund laa Pandserbatteriet Rolf Krake, Pandserkonneren Esbern Snare, en Dampkanonbaad og 3 Kanonchalouper.

Fra Tønnæs Odde Syd efter til Helnæs var Bevogtningen ordnet som følger:

mellem Tønnæs Odde og Bogø var en Dampkanonbaad stationeret;

ved Øerne Brandsø, Bogø og Orø var en Kanonbaadsdivision, bestaaende af 4 Kanonchalouper og 1 Kanonjolle med Dampskibet Hertha fordelt;

mellem Halkhoved og Helnæs var en Dampkanonbaad stationeret;

samtlig disse Fartøier vare underlagte Orlogskapitain Pedersens specielle Tilsyn.

Bevogtningen forstærkedes ved Dampskibet Vicegouvernør Berg, der med en Deling Kanonchalouper d. 7. Juli afgik fra Kjøbenhavn til Eskadren. Dampskibet stationeredes ved Orø Sund, Kanonchalouperne fordeltes langs Kysten.

Mellem Halkhoved i Slesvig og Tranerodde paa Als var et Seilskib stationeret og derfra sydefter langs Østkysten af Als tvende Dampkanonbaade.

Desuden havde Linieskibet Frederik d. VI — fra sin Station mellem Horneland og Nordenden af Lydø — Ordre til jevnligt at vise sig i Farvandet mellem Als, Ærø og Fyen, samt saavidt muligt om Natten at tage Ankerplads i Nærheden af Hornenæs og Helnæs.

Samtlige Skibe havde Ordre til at lade flittigt patrouillere.

Dampskibet Geiser og Kanonbaaden Krieger, der ved Vaabenhvilens Udløb vare stationerede i Farvandet ved Assens, Bogø og Orø, lagdes henholdsvis udfor Flensborg Fjord og Aabenraa Fjord.

Paa Nordkysten af Fyen laa ved Vaabenhvilens Udløb ikkun

Kanonbaaden Schrødersee mellem Æbelø og Baaring Vig. Ved Julis Begyndelse deltog dog ogsaa Dampskibet Skirner i Bevogtningen af Nordkysten, men kaldtes efter kort Tids Forløb bort fra denne Station, paa hvilken Dampskibet Hekla, der d. 15. ankom til Eskadren, stationeredes.

D. 9. Juli stationeredes Korvetten Thor mellem Ohlönburg Huk og Kræmnitzer Gab, og var her ligeledes underlagt Orlogskapitain Muxoll. Dennes Hovedstation var i Begyndelsen af Juli ved Faaborg, men forlagdes midt i Maaneden til Assens.

Den til Forsvaret af Fyen afgivne maritime Styrke var saaledes saavel i Lille Belt som især paa Nordkysten af Fyen svag, men en Forøgelse af den stod i Henhold til en Skrivelse af 6. Juli fra Marineministeriet ikke til at vente, og efter Ministeriets Udtalelse vilde hverken den tilstedeværende eller endog en meget større være betryggende mod en dristig Fjendes Baadexpeditioner, foretagne under gunstige Omstændigheder. Overkommandoen gik derfor ved sine Forsvarsdispositioner ud fra, at Fyens Forsvar væsentlig maatte anses overladt til Armeen alene.

Nordsø-Eskadren.

Som tidligere omtalt, afgik henimod Vaabenhvilens Udløb Fregatten Niels Juel og Korvetten Dagmar under Orlogskapitain Suen-son til Nyborg for nærmere Ordre, hvorimod de Admiral van Dockum underlagte Skibe fordeltes til Blokadestationerne ved Danzig samt Ø. og V. for Rügen.

En Frygt for, at den preussisk-østerrigske Nordsø-Eskadre skulde løbe ind i Kattegat dels for at bringe vor i Vendsyssel værende Styrke i en farlig Stilling, dels for at understøtte et Foretagende mod Fyen, bevirkede, at Fregatten Niels Juel og Korvetten Dagmar d. 27. Juni afgik til Kattegattets nordlige Del; i de første Dage af Juli stødte Pandserkorvetten Dannebrog*), Dampskibene Slesvig og Eideren til Fregatten. De to sidstnævnte anvendtes som Udkigsskibe ved Skagen og Læsø.

Vel bestemte Marineministeriet under 5. Juli, at kun Udkigs-

*) Ved Telegram af 3. Juli fra Marineministeriet beordredes Dannebrog til uopholdeligt at afgaa til Aarhus Bugten til Bevogtning af Farvandet (sammenhold pag. 292). Alt to Dage efter beordredes dog Pandserkorvetten til at afgaa til det nordlige Kattegat og underlægge sig Fregatten Niels Juel, hvorimod Dampskibet Ægir, som overbragte Ordren, skulde forblive ved Fyens Nordkyst. Skibet skulde observere Farvandet ved Samsø og holde Øie med Kysten mellem Aarhus og Veile Fjord, Alt af Hensyn til mulige, fjendtlige Baadexpeditioner; det skulde sætte sig i Forbindelse med den i Baaring Vig stationerede Kanonbaad.

skibene skulde forblive paa deres Stationer, hvorimod Niels Juel og Dagmar skulde trækkes længere Syd paa, men ifølge General Hegermann-Lindencrones Anmodning forbleve Skibene foreløbigt paa deres Stationer til Dækning af den ved Frederikshavn forestaaende Indskibning af de sidste i Vendsyssel værende Tropper.

D. 10. Juli afsendtes Dampskibet Hermod til Eskadren; dette Skib skulde tilligemed Dampskibet Slesvig krydse ved Skagen og Læsø for at opbringe fjendtlige Skibe.

Den østerrigske Flaade opholdt sig efter de seneste Efterretninger ved Helgoland. Orlogskapitain Suenson fik Bemyndigelse til i Tilfælde af dens Ankomst at slukke Fyrene og inddrage Sømærkerne i Kattogat, dog ikke før i sidste Øieblik. Orlogskapitainen fik frie Hænder til, hvorledes han i saa Tilfælde vilde anvende sine Skibe, men Ministeriet befalede dog, at naar Skibenes Anvendelse ikke længer var nødvendig ved Frederikshavn — og, som tidligere angivet, vare de sidste Tropper af Vore indskibede d. 10. Aften — skulde Niels Juel og Dannebrog gaa sønderpaa til en Station mellem Fornæs og den sjællandske Kyst. Valget af denne Station skyldtes Hensynet til, at den fjendtlige Eskadre formentlig vilde søge lige til Belterne; Nyborg anvistes som Repliringspunkt, fordi man tænkte sig dette Sted som Foreningspunkt for Eskadrerne, hvis en saadan Forening maatte blive nødvendig.

D. 10. Juli heiste Orlogskapitain Suenson sin Stander i Dannebrog.

I Slutningen af Juni Maaned vare de under Eskadren i Østersøens Eskadren i Østersøens østlige Del. østlige Del hørende Skibe fordelt paa følgende Maade:

i Farvandet Ø. for Rügen: Sjælland, Skjold, Dannebrog, Fylla, Hekla og Freya;

paa Sationen V. for Rügen: Tordenskjold, Heimdal og Absalon; ved Danzig: Jylland, Holger Danske og Diana.

I de første Dage af Juli afløstes Jylland ved Danzig af Heimdal, hvorefter Jylland sluttede til Flaget. Omtrent ved samme Tid var Dagmar et Par Dage underlagt Eskadren. Skibenes Stationering undergik nogle mindre Forandringer; saaledes afløstes Heimdal, Holger Danske og Diana af Absalon og Freya; Diana sluttede til Flaget, hvorimod Holger Danske afløste Hekla, der imidlertid havde faaet Station ved Tornebusken; Hekla afgik derefter til Eskadren i Østersøens vestlige Del. —

Den tidligere paatænkte Forening af Eskadren i Østersøens østlige Del med Nordse-Eskadren blev ikke iværksat. D. 11. Juli paa lagdes det Admiral van Dockum at lade Blokaden vedblive ufor-

andret; d. 18. tilskreves der ham om at lade Vaabenhvile indtræde fra d. 20. og ophæve Blokaden, notificere dens Ophør paa de ham underlagte Stationer, beordre de ved Danzig stationerede Skibe at afgaa til Rügen og der afvente Ordre.

Orlogskapitain Suenson beordredes til fra sin Station i Store Belt at afgaa til Ydrerheden ved Kjøbenhavn.

Forholdene paa
Sjælland og i
Kjøbenhavn.

Den ovenomtalte Frygt for, at den preussisk-østerrigske Nordsø-Eskadre skulde løbe ind i Kattegat, bevirkede, som naturligt var, en Frygt for, at Sjælland, der var stærkt blottet for Tropper, skulde blive udsat for Fare, og at særligt det ubefæstede Kjøbenhavn skulde falde i Fjendehaand.

Til Sjælland var der, som tidligere omtalt, da Vaabenhvilen indtraadte, blevet henlagt Livgarden til Fods, det kjørende Espingolbatteri og Gardehusarregimentet, af hvilket sidste 1. Halvregiment dog noget senere overførtes til Fyen. Desuden befandt sig af Militær paa Sjælland Livgarden til Hest, Kjøbenhavns Garnisonsbataillon, et Feltbatteri uden Betjeningsmandskab samt en Del Mandskab, hovedsagelig Fæstningsartillerister, der var afgivet for Størstedelen til Søforterne, en mindre Del til Kronborg. Søforterne vare allerede efter Krigsministeriets Befaling af 5. Januar blevne armerede under Ledelse af Oberstlieutenant Reich, og efter dennes Bortkommando til Fredericia af Major Ernst og Kapitain Linnemann, og vare d. 1. Marts af Krigsministeriet befalede besatte med 150 Fæstningsartillerister samt med 300 Infanterirekruter, der afgaves af Kjøbenhavns Exercerskole og i Forterne uddannedes i Skytsets Betjening; efter Fredericias Rømning blev Artilleristyrken forøget ved Afgivelse af de disponible Fæstningsartillerister fra den aktive Armeé; i Juli afgik endvidere 3. og 4. Fæstningskompagni til Kjøbenhavn. D. 27. Juni havde Krigsministeriet tilskrevet 1. Generalkommando, at det ansaa det for rettest at være betænkt paa Muligheden af, at Sjælland og specielt Kjøbenhavn kunde blive truet af Fjenden. Naar der erhvervedes nogenlunde Sikkerhed for, at Sligt vilde indtræffe, var det en Selvfølge, at Styrken paa Øen vilde blive væsentlig forøget, men dette udelukkede ikke, at man allerede nu holdt sig for Øie, hvad der i Tilfælde af en Aktion af mindre Omfang, som var rettet mod Kjøbenhavn, kunde være at foretage med de Kræfter, som for Tiden havde disponible. Generalkommandoen opfordredes derfor til at overveie, hvilke Dispositioner der ved en saadan Eventualitet hensigtsmæssigst burde træffes, samt til at beordre Kjøbenhavns Kommandantskab til at sætte sig i Forbindelse

dels med Kommandoen over Søforterne for at træffe de fornødne Foranstaltninger, dels med Chefen for Kjøbenhavns Borgervæbning med Hensyn til den Bistand, bemeldte Væbning efter Værnepligtsloven i Krigstilfælde var pligtig at yde.

Generalkommandoens Forslag i saa Henseende indsendtes i Begyndelsen af Juli og gik ud paa, at man med de tarvelige Forsvarsmidler, der stode til Raadighed, maatte indskrænke sig til i fornødent Fald at kalde Borgervæbningen, der ialt, inklusive Officerer og Underofficerer, talte 2971 Mand Infanteri og 2178 Mand Artilleri, under Vaaben, saavidt muligt bevæbne saavel dette Infanteri som Garnisonsbataillonen med Rifler, lade Borgervæbningen overtage Bevogtningen af selve Hovedstaden samt Observationen og Forsvaret af Kysten nærmest Byen, medens Observationen og Forsvaret af den fjernere Del af Kysten indtil Vedbæk skulde overdrages Garnisonsbataillonen og Livgarden til Fods i Forening med Feltbatteriet; paa Kysten N. for Vedbæk burde man af Hensyn til de faa Stridskræfter indskrænke sig til en af Kavaleri foretagen Observation.

Borgervæbningens Tjeneste indskrænkede sig dog til, at den, foruden at afholde endel Øvelser, fra d. 16. Juli daglig afgav en Styrke af 2 Officerer, 12 Underofficerer, 3 Spillemand og 118 Menige til Besættelse af en Del af Kjøbenhavns Vagter.

Spørgsmaalet om, hvorvidt Kronborg*) eventuelt skulde forsvares, blev Gjenstand for flere Forhandlinger. Resultatet heraf var, at Krigsministeriet sidst i Juli bestemte, at Fæstningen under de fleste Tilfælde ikke skulde optage nogen Kamp med Fjenden, og at derfor hverken dens Besætning eller Skytsantal skulde forøges. Indtil videre vilde Fæstningen imidlertid være at bevare i sin daværende Skikkelse, og skulde mod Formodning den Eventualitet indtræde, at Fæstningen blev truet, maatte der, da Slottet benyttedes som Lazareth, heises grønt Flag for at undgaa dets Ødelæggelse ved Bombardement.

Krigsministeriets Henvendelse til Armeens Overkommando for om muligt at erholde flere Tropper til Sjælland, og dennes afslaaende Svar er tidligere omtalt.

Paa fjendtlig Side var man i Juli Maaned mest beskæftiget ^{Planer paa fjendtlig Side mod Fyen og Sjælland.} med Spørgsmaalet om en Landgang paa Fyen. D. 13. Juli meldte Prinds Friedrich Carl til Kongen af Preussen, at de nødven-

*) Generalmajor Lunding havde atter overtaget Kommandantskabet paa Kronborg.

dige Overfartsmidler og det til Understøttelse for Overgangen nødvendige, svære Skyts d. 18. vilde være samlet ved Lille Belt mellem Viuf og Veile. Da derhos falske Efterretninger udsagde, at en ikke ubetydelig Del af den danske Armee netop var trukken over paa Sjælland, eftersom det truede med Revolution i Kjøbenhavn, ansaaes Tidspunktet for gunstigt til at foretage Overgangen, og Prindsen fremsendte derfor en allerunderdanigst Memoire, hvori det paa- vistes, at hvis Krigen fremdeles skulde føres offensivt, burde Operationerne først og fremmest rettes mod Fyen. Midlerne til en Landgang vare forhaanden, og den allierede Armees Styrke gav Garanti for, at Angrebet kunde udføres med en, Forsvarskræfterne paa Fyen overlegen Styrke. Erobringen af Fyen var, hed det, det eneste virkelige dødbringende Stød, som — den maritime Underlegenhed forudsat — kunde rettes mod Danmark.

Ihvorvel Overgangen ansaaes udførlig, særligt saafremt den kunde foretages, inden de til Sjælland overførte Tropper vare vendte tilbage til Fyen, lagdes der dog ikke Skjul paa, at der kunde reises betydelige Betæneligheder imod Foretagendet. „Det maa holdes for Æie,“ hed det, „at vi engagere en betydelig Del af vor Styrke i et Foretagende, hvis heldige Udfald ikke med fuldstændig Vished kan forudsiges, og hvis Stranding vil være til Skade for den politiske Stilling.“ — — — „Hvorvidt de til Foretagendets Gjennemførelse nødvendige Offre kræves af høiere Hensyn, lader sig kun afgjøre fra et politisk Synspunkt.“

Samme Dag, denne Memoire oversendtes til Kongen af Preussen, indløb imidlertid til de Allieredes Overkommando Telegram om, at Fjendtlighederne paa Grund af en afsluttet Vaabenhvile vilde være at indstille til d. 31. Juli inklusive. Kongen af Preussen gav ikke desto mindre under 24. Juli sit Samtykke til Udførelsen af en Landgang paa Fyen, saafremt Fjendtlighederne gjenoptoges, men i det fjendtlige Hovedkvarter tabte man Lysten til dette Foretagende, efterhaanden som det viste sig, at ingen af vore Tropper vare overførte til Sjælland, og at tværtimod hele den danske Hær stod samlet paa Fyen. Generalfeltmarskal Moltke udtalte sig herom under 28. Juli i en Skrivelse til Kongen af Preussen og fremhævede samtidigt, at Sjælland syntes helt blottet for Tropper. Han gjentog derfor sin under 19. Juli fremførte Anskuelse om, at de offensive Operationer, der endnu vare at foretage mod Danmark, i Følge Forholdenes Natur mere maatte falde indenfor Flaadens end indenfor Hærens Virksomheds Omraade.

Da Vaabenhvilen imidlertid førte til Fredsslutning, kom det ikke til Beslutning i saa Henseende.

Forberedelserne til en Overgang til Fyen bleve ikke desto mindre trufne, ganske som om en saadan skulde finde Sted; man haabede derved at kunne lægge et Tryk paa Regjeringen i Kjøbenhavn under de forestaaende Fredsforhandlinger. —

Ved Fjendtlighedernes Gjenoptagelse holdt 5. Division Øen Femern, ^{Forholdene i Hertugdømmerne.} Kiel, Rendsborg, Altona, Slesvig, Ekernførde og flere Byer besatte. Af Forbundstropperne holdt Sachserne Garnison i Heiligenhafen, Lütjenburg, Oldenburg, Rendsburg o. fl. Byer, Hannoveranerne i Cismar, Rendsburg, Altona, Neustadt, Itzehoe og Heide.

Den politiske Strid mellem Flertallet i Forbundsforsamlingen og de to Stormagter vedvarede og bevirkede en vis Spænding mellem Forbundstropperne og de Allieredes Tropper. Under en patriotisk Fæst i Rendsborg lod den hannoveranske Kommandant de østerrigske og preussiske Faner borttage, og d. 17. Juli forefaldt nogle Optøier, der udartede til et Slagsmaal mellem hannoveranske og preussiske Soldater. I den Anledning udgik d. 19. telegrafisk Befaling fra Kongen af Preussen om, at Rendsborg ufortøvet skulde besættes med en tilstrækkelig militær Styrke. General v. Goeben rykkede derfor med 6000 Mand mod Rendsburg og meddelte den hannoveranske General v. Knesebeck, der paa Forbundstroppernes Vegne havde indfundet sig i Byen for at undersøge Sagen, at han d. 21. Middag Kl. 12 vilde indrykke i Byen, og om nødvendigt med Magt besætte Vagterne. Den Høistkommanderende for Forbundstropperne gjorde vel Indsigelser herimod, men befalede dog General v. Knesebeck at rømme Byen. General Goeben indrykkede derefter i samme og lod d. 24. Juli de preussiske og østerrigske Flag heise under militær Honneur. Undersøgelserne om det Passerede ledede til, at der i Holsten lagdes en stærk Garnison af preussiske Tropper.

D. 11. Juli om Eftermiddagen erholdt Overkommandoen pr. ^{Kongen vælger et nyt Ministerium til Indledning af Fredsunderhandlinger.} Telegraf Meddelelse fra Krigsministeriet om forestaaende Fredsunderhandlinger. Ønsket om en snarlig Fred havde nemlig trængt sig frem i Nationen, dels som en Følge af den stærkt nedtrykte, modløse Stemning, som var fremkaldt ved Tabet af Als, dels fordi det efter de i Begyndelsen af Juli stedfundne Forhandlinger i det engelske Parla-

ment kom til at staa klart for Nationen, at ethvert Haab om fremmed Hjælp maatte opgives. Dertil kom den oftere omtalte Frygt for, at den preussisk-østerrigske Flaade skulde løbe ind i Kattegattet og en Operation blive rettet mod Sjælland og det ubefæstede Kjøbenhavn. Den offentlige Mening kunde ikke se rettere end, at naar Kjøbenhavn var tabt, var Alt tabt. Den forlangte fremfor Alt Forsvarets Koncentration til Sjælland, men tilraadede isøvrigt at slutte Fred, og Betragtninger af denne Art fandt deres Udtryk i den Del af Pressen, der tidligere havde været ivrigst stemt for Krigens Fortsættelse.

Paa Grund af denne forandrede Stemning i Folket besluttede Hs. Majestæt Kongen at tage et nyt Ministerium, hvis Opgave det skulde være at tilveiebringe Fred, og som derfor kom til at bestaa af Mænd, der i længere Tid ikke havde haft Del i Statens Styrelse og Begivenhedernes Gang. D. 11. Juli afskedigedes Ministeriet Monrad, og et nyt Ministerium udnævntes med Geheimekonferentsraad C. A. Bluhme som Konseilspræsident og Udenrigsminister, Geheimekonferentsraad F. F. Tillisch Indenrigsminister, Generallieutenant C. F. Hansen Krigsminister, Kammerherre, Amtmand E. S. E. Heltzen Justitsminister, Kammerherre C. G. W. Johannsen Minister for Slesvig, Konferentsraad C. G. W. David Finantsminister, Orlogskapitain O. H. Lütken Marineminister, Grev C. Moltke og Kammerherre G. J. Quaade Ministre uden Portefeuille.

Hans Majestæt Kongens Hensigt at aabne Fredsunderhandlinger blev ved Kongen af Belgiens Medvirkning bragt til de tyske Stormagters Kundskab. D. 12. Juli afsendte Regeringen ligelydende Skrivelser til den østerrigske og preussiske Ministerpræsident, hvori vor Konges Hensigt tilkjendegaves, og der foresloges en Standsning af Fjendtlighederne for at underhandle om Betingelserne for en Vaabensstilstand til Indledning af Fredsunderhandlingerne. Depecherne overbragtes ved Skonnerten Fylla udfor Swinemünde.

Hs. Majestæt Kongens Broder, Prinds Hans til Glücksborg, var alt inden disse Skrivelser Afsendelse afreist til Kongen af Belgien for at anmode om dennes Medvirkning til Opnaaelsen af lempelige Betingelser ved den forestaaende Fredsslutning. Trods Kongen af Belgiens levende Deltagelse for vor Sag opnaaedes dog ingen Nedsættelse i Preussens og Østerrigs Forlangender om Hertugdømmernes Afstaaelse som Betingelse for Freden.

Den den danske Overkommando fra Krigsministeriet tilstillede telegrafiske Ordre var saalydende: „Oberst Kauffmann afsendes som

Parlamentær til det fjendtlige Hovedkvarter for at melde, at Hs. Majestæt Kongen, efter at have skiftet Ministerium, uopholdeligt henvender sig til de to krigsførende Magter for at foreslaa en Vaabenhvile tillands og tilvands, i det Øiemed at indtræde i direkte Forhandling med dem, af hvilken Grund man forventer, at den fjendtlige General indstiller Fjendtlighederne, saaledes som dette ogsaa sker fra dansk Side“ Oberst Kauffmann afreiste Natten til d. 12. til Middelfart, hvorfra han til Kommandanten paa Snoghøi anmeldte sin Begjæring om at tilstedes Adgang til det fjendtlige Hovedkvarter. Kl. 1 Eftm. modtog Obersten den forlangte Tilladelse og afgik til Aabenraa, der var opgivet som det Sted, hvor Prinds Fr. Carl vilde modtage ham. Kl. 10 Aften blev Obersten modtaget Hovedkvarteret af General v. Moltke, til hvem han overgav en Skrivelse fra General Steinmann, affattet i Overensstemmelse med den fra Krigsministeriet modtagne Ordre. General v. Moltke meddelte, at Prindsen muligvis først kom sent paa Aftenen og anmodede Oberst Kauffmann om at blive Natten over i Byen; d. 13. Form. afhentedes Obersten af Generalen, der førte ham til Prindsen. Dennes Holdning og hele Optræden syntes særligt at være beregnet paa at gjøre Oberst Kauffmann tilbøielig til at gjøre Indrømmelser med Hensyn til Betingelserne for en Vaabenstilstand. Han fremhævede blandt andet, at han ikke var bemyndiget til at afslutte en Overenskomst om Fjendtlighedernes Standsning og ikke kunde ønske at afbryde Operationerne mod Fyen; fremdeles ønskede han ikke at udsætte sig for, at Vaabenstilstanden misbrugtes til Skade for ham, og han maatte i hvert Fald fordre Vesterhavssøerne, Brandsø og Orø overgivne. Da Oberst Kauffmann udtalte, at han ikke havde det Hverv at underhandle om Betingelserne for Vaabenstilstanden, men blot at søge Fjendtlighederne foreløbigt standsede, idet der fra det ny udnævnte danske Ministeriums Side strax var gjort Skridt til at faae Fredsunderhandlingerne indledede, lovede Prindsen, at han ad telegrafisk Vei hos Kongen af Preussen vilde indhente Instruktioner, som dog først vilde kunne ventes at indgaa i Løbet af 2—3 Dage. En skriftlig Meddelelse fra Prindsen herom til General Steinmann overgaves Oberst Kauffmann, som derefter vendte tilbage til Hovedkvarteret paa Fyen, hvor han indtraf d. 13. Aften.

D. 15. Aften indløb i Hovedkvarteret en Telegrafdepeche fra den østerrigske Feltmarskallieutenant Neipperg i Kolding, hvori det meddeltes, at ifølge et fra de Allieredes Overkommando modtaget Telegram vilde den preussiske Oberstlieutenant v. Stiehle d. 16. Kl.

12 Middag indtræffe i Snoghøi for at forhandle angaaende den fra dansk Side anholdte Vaabenhvile, i hvilken Anledning den danske Overkommando opfordredes til at sende en med tilstrækkelig Fuldmagt forsynet Underhandler til Snoghøi.

General Steinmann anmodede strax ad telegrafisk Vei Krigsministeriet om Instruktion for det Tilfælde, at der, som det syntes, skulde blive Spørgsmaal om andet end en pure Indstillen af Fjendtlighederne. Svaret indløb d. 16. og gik ud paa, at da Ønsket om en Indstillen af Fjendtlighederne tilsøs allerede var meddelt de fjendtlige Eskadrer, og der desuden var indledet Underhandlinger med Kabinetterne i Berlin og Wien, skulde der kun meddeles vedkommende Officer Fuldmagt til at forhandle om en simpel Indstillen af Fjendtlighederne paa Basis af uti possidetis og enten for en bestemt Tid f. Ex. 8—14 Dage eller saa længe, indtil Kabinetternes Svar var modtaget; videre gaaende Forlangender skulde tages ad referendum.

Forsynet med en i Henhold hertil affattet Fuldmagt og Instruktion afgik Oberst Kauffmann, ledsaget af Kapitain af Generalstaben F. E. Bille, til Snoghøi, hvor Oberstlieutenant v. Stiehle i Henhold til sin Fuldmagt forelagde et Udkast til en Overenskomst, der i Hovedsagen gik ud paa, at Fjendtlighedernes Ophør tillige skulde have Blokadens Ophævelse til Følge, og at der ved Fjendtlighedernes Standsning ikke indrømmedes noget Ophør af de i de besatte Landsdele anordnede Civilforanstaltninger. Paa disse Betingelser erklærede Oberstlieutenant v. Stiehle sig bemyndiget til at lade Vaabenhvilen træde i Kraft fra d. 18. Juli og uden Opsigelse lade den gjælde til d. 31. s. M. Kl. 12 Nat. Denne Opsættelse af 2 Dage havde dog kun Hensyn til de fjernere Detachementør, og Fjendtlighederne ved Beltet vilde strax blive standsede efter Overenskomstens Afslutning, ligesom ogsaa de efter d. 18. Juli opbragte Skibe atter skulde frigives. Da Oberst Kauffmann ikke var bemyndiget til at indrømme Fjendtlighedernes Ophør tilsøs, særligt ikke Blokadens Ophævelse, og Oberstlieutenant v. Stiehle erklærede ikke at kunne fravige Betingelserne om Blokadens Ophævelse, kom det ikke til Afslutning, men en Protokol optoges over Mødet, hvori angaves, at Underhandlingen foreløbigt havde maattet afbrydes paa Grund af Forskjelligheden af de Underhandlerne givne Fuldmagter, og antydedes, hvorledes Underhandlingerne kunde gjenoptages. Sluttelig blev der gjensidig givet Forsikkring om, at der i det Tilfælde, at Forhandlingerne definitivt maatte blive afbrudte, vilde blive givet en snarlig Meddelelse derom. Efterat den danske Overkommando strax efter Mødets Slutning pr. Telegraf var bleven

gjort bekjendt med den af Fjenden forlangte, samtidige Ophævelse af Blokaden, forlangtes strax Regeringens Bestemmelse, og d. 17. Kl. 1 Morgen indløb et Telegram fra Krigsministeren, hvorved Armeens Overkommando ifølge allerhøieste Resolution bemyndigedes til at afslutte Vaabenhvilen med Indrømmelse af, at Blokaden hævedes. Underretning herom blev gjennem den k. k. 6. Armeekorpskommando bragt til den fjendtlige Overkommandos Kundskab med Anmodning om, at det ad telegrafisk Vei maatte blive meddelt, til hvilken Tid, om muligt endnu d. 17., en ny Sammenkomst af de Befuldmægtigede kunde finde Sted. Kl. 6 Eftm. indløb den fjendtlige Overkommandos Svar, i hvilket Christiansfeld opgaves som Mødested, og Oberst Kauffmann kunde derfor først Kl. 10 Aften, forsynet med ny Fuldmagt og Instruktion og fra Snoghøi ledsaget af en østerrigsk Officer, afgaa til Christiansfeld, hvor han indtraf d. 18. Kl. 2 Morgen og modtoges af Oberstlieutenant v. Stiehle.

Forhandlingerne om Vaabenhvilens Afslutning aabnedes paa Grundlag af et af Oberstlieutenant v. Stiehle forfattet Udkast. Diskussionen dreiede sig hovedsagelig om Tidspunktet for Vaabenhvilens Indtræden, der af Oberstlieutenant v. Stiehle var ansat til d. 20. Kl. 12 Middag, idet Oberst Kauffmann gjorde gjældende, at der enten maatte gives en Tilsikkring, som i Tidsrummet fra Afslutningen og indtil d. 20. Juli sikrede mod saadanne Krigsbegivenheder, der kunde forandre Situationen til Skade eller Fordel for nogen af Parterne, eller ogsaa optages en Bestemmelse, ifølge hvilken det Terrain blev at tilbagegive, som i ovennævnte Tidsrum maatte være bleven besat paa Grund af manglende Kundskab om Vaabenhvilens Afslutning. Herpaa saae Oberstlieutenant Stiehle sig imidlertid ikke i Stand til at gaa ind ifølge de bestemte Instruktioner, han havde modtaget, og paa Grund af de Dispositioner, der maatte tages for at give de den preussiske Overkommando underlagte Afdelinger, lige fra Limfjorden til Colberg, fornøden Underretning. Men han tilføiede, vel konfidentielt og privat, men gjentagende og meget udtrykkeligt, at større fra den allierede Armee udgaaende Operationer, navnlig mod Fyen, ikke vilde ske inden Vaabenhvilens Ikrafttræden; hvad andre Punkter paa Krigsskuepladsen angik, erklærede han derimod, at dersom en af de Underbefalende var ifærd med at udføre et Foretagende, vilde dette ikke blive sisteret inden d. 20. Kl. 12 Middag.

For at gennemtrænge, hvad den egentlige Aarsag kunde være til den preussiske Befuldmægtigedes haardnakkede Fastholden ved at

ville lade 2 Døgn hengaa forinden Fjendtlighedernes Ophør, forsøgte Oberst Kauffmann paa flere Maader at faae denne Frist fjernet eller saa vidt muligt berøvet enhver Fare. Den preussiske Befuldmægtigede gjentog imidlertid stedse, ved Siden af at paaberaabe sig sin bestemte Instrux med Hensyn til dette Punkt, Nødvendigheden af, at Fjendtlighederne ophørte samtidigt overalt, og at Ordren behøvede 2 Dage for at naae til de fjernere Punkter, hvorhen den skulde afsendes.

Efter forgjæves at have bekæmpet de to Dages Opsættelse maatte Oberst Kauffmann lade denne Sag falde, hvorimod Oberstlieutenant v. Stiehle efter Oberstens Forlangende lod en Paragraf udgaa, der indeholdt den Bestemmelse, at det i Jylland etablerede Gouvernements Foranstaltninger uforandrede skulde forblive i Kraft, da Obersten maatte foretrække at lade dette følge af sig selv, fremfor ved sin Underskrift at sanktionere de stedfindende Forhold. Iøvrigt gik Forhandlingen ud paa at tilveiebringe en skarpere og mere korrekt Redaktion af Paragraferne samt paa at forandre og fjerne enkelte Udtryk, der kunde have givet Anledning til præjudicerende Udtydning. Kl. 3 Morgen var Forhandlingen afsluttet, hvorefter nedenstaaende Protokol undertegnedes af begge Befuldmægtigede:

(Verhandelt Christiansfeld d. 18. Juli 1864 3 Uhr früh.

„Nachdem in Folge der Zusammenkunft vom 16. d. Monats die Vollmachten des Obersten von Kauffmann durch die königlich dänische Regierung dahin erweitert sind, auch über Einstellung der Feindseligkeiten zur See, einschliesslich der Blokaden zu verhandeln und abzuschliessen, so trafen heute früh die beiden bevollmächtigten Officiere:

Der Oberst von Kauffmann und der Oberstlieutenant von Stiehle wiederum zusammen und vereinbarten wie folgt:

§ 1.

Alle Feindseligkeiten zwischen der königlich dänischen Armee und Flotte einerseits und der alliirten königlich preussischen und k.k. oestreichischen Armee und Flotte andererseits hören zu Lande und zu Wasser mit Inbegriff der Blokaden auf am 20ten d. Monats Mittags 12 Uhr. Sollte die betreffende Ordre bis zu dem genannten Zeitpunkte an entferntere Abtheilungen der Armeen oder der Flotten resp. an einzelne Schiffe nicht gelangen können, so verpflichten sich beide Theile, alle nach 12 Uhr Mittags des 20ten d. Monats gemachten Gebietsbesetzungen resp. Wegnahmen wieder rückgängig zu machen.

§ 2.

Die Waffenruhe läuft ohne vorherige Aufkündigung ab am 31. d. Monats 12 Uhr Abends.

§ 3.

Beide Armeen und Flotten verbleiben im Besitze der militärischen Positionen, welche sie am 20. d. M. Mittags 12 Uhr inne haben. Die Demarkationslinie während der Waffenruhe läuft auf Kanonenschussweite von den occupirten Küsten und Inseln entlang; wo Meeresarme von geringerer Breite beide Armeen trennen, bleiben diese Gewässer für Kriegsfahrzeuge, zum Kriegszweck bestimmte Fahrzeuge und für Fahrzeuge mit Truppen verschlossen.

Jeder Verkehr zwischen den beiderseits besetzten Gebietstheilen bleibt unterbrochen.

Zur Bekräftigung dieser Übereinkunft ist dieselbe von den beiden vorgenannten Bevollmächtigten unterschrieben und untersiegelt worden.

Kauffmann.

v. Stiehle.“

Efter at have udfærdiget en Meddelelse til Kapitainlieutenant Hammer paa Vesterhavssøerne om Vaabenhvilens Afslutning og Tidspunktet for dens Ikrafttræden, en Meddelelse, som Oberstlieutenant von Stiehle paatog sig ufortøvet at befordre til Kapitainen, afreiste Oberst Kauffmann til Hovedkvarteret i Egby, hvor han gav Meddelelse om de førte Forhandlinger og særligt udtalte, at han havde faaet det Indtryk af Forhandlingerne, at mindre Foretagender paatænkte udførte af Fjenden før d. 20., hvorved Øerne paa Vestkysten, Smaasøerne i Beltet, Ærø og maaske Samsø maatte anses truede. General Steinmann, der blev urolig over de to Dages Frist, fandt derfor Anledning til at give Eskadrechefen Meddelelse om at være paa sin Post, at give Kapitain Aarøes Korps Befaling til at afgaa til Samsø for at bevogte denne og de nordligere Smaasøer samt d. 18. Juli at lade en Bataillon af 3. Regiment under Kapitain O. Schøning overføre fra Faaborg til Ærø.

Vesterhavssøernes Forsvar.

Det har tidligere været omtalt, at Marineministeriet ved Krigens Begyndelse ikke saae sig i Stand til at fyldestgøre forskellige fra Overkommandoen rettede Begjæringer vedkommende Forsvaret af Vestkysten og Vesterhavssøerne. Ministeriet stræbte at organisere For-

svaret, men kunde kun afgive yderst faa Kræfter dertil. Premierlieutenant P. J. C. Holbøll, der fungerede som Næstkommanderende ved det vestlige Krydstoldvæsen, afsendtes til Fanø for at overtage Kommandoen over denne Station, hvor der fandtes et lille Materiel af 8 Kanonjoller, som havde været oplagte her siden Rustningerne i 1861. Lieutenanten, der forsinket ved Ishindringer først ankom til sit Bestemmelsessted d. 1. Februar, underrettedes om, at 40 Mand vare beordrede dertil (30 Mand vare alt ankomne), og at han med denne Styrke ufortøvet skulde begynde Anlægget af Batterier paa Fanø.

Krydstold-, Fyr- og Vager-Inspektøren paa Vestkysten, Kapitaïnlieutenant O. C. Hammer, der ved Krigens Udbrud havde begivet sig over til Fastlandet, hvor han modtog Underretning om den danske Hærs Tilbagetog fra Dannevirke, begav sig d. 7. Februar til Kolding for at faae Underretning om Krigsbegivenhedernes Gang og udbad sig her pr. Telegraf Ministeriets Ordre om, hvorledes der skulde forholdes med Materiellet (Fyrskib, Sømærker og Krigsfartøier) paa Før; skulde denne Ø holdes, maatte et Dampskib uopholdeligt sendes helst til Fanø; denne Øes saavel som Førs Sikkring udfordrede et Militær-detachement. Ogsaa til Generaltolddirektoratet henvendte han sig om samme Sag. Marineministeriets telegrafiske Svar, som modtoges d. 8., gik imidlertid ud paa, at der intet Dampskib kunde oversendes, og at Kapitaïnlieutenanten maatte virke med de Kræfter, han havde. Han telegraferede derefter til Armeens Overkommando om Assistance af Tropper m. m., men paadrog sig herved en Misbilligelse fra Marineministeriets Side, idet dette mindede ham om, at han udelukkende var dette underlagt.

Ved Skrivelse af 6. Februar beordrede Marineministeriet Kapitaïnlieutenanten til at tage Kommandoen over Fanø-Stationen. Opgaven for Kanonjolledivisionen paa Vestkysten var at forhindre en fjendtlig Besættelse af Vesterhavssøerne og, forsaavidt Omstændighederne tillode det, at assistere Armeen eller Dele af den ved eventuelle Foretagender paa Vestkysten. Det paalagdes Chefen for Stationen, naar en Blokadeeskadre kom til Nordsøen, at assistere den paa bedste Maade, og denne Assistance vilde efter Ministeriets Skjøn fornemlig komme til at bestaa i at drage Omsorg for Eskadrens Forsyning med Kul og Proviant. Det overlodes til Kapitaïnlieutenantens eget Skjøn at træffe de nødvendige Foranstaltninger til Sikkring af Øerne, og paalagdes ham at tage behørigt Hensyn til Øernes Befolkning og dennes Tarv, kun i yderste Nødsfald at ødelægge Materiellet og afholde sig fra Foretagender paa Fastlandet, medmindre der forlangtes

Assistance fra Armeen. Premierlieutenant Holbøll fik Ordre til at underlægge sig Kommandoen; Stationens Besætning af Befalingsmænd og Menige vilde efterhaanden komme tilstede ved Oversendelsen af 8 Reservelieutenanter fra Kjøbenhavn, c. 140 Søværnepligtige, som skulde møde paa Fanø, efterhaanden som de udskeves ved Sessionerne i Jylland, samt endvidere 10 Eiderlodser til Anvendelse som bekendte Mænd ved Divisionen og til Underofficerstjeneste paa Jollerne. Endelig gav Ministeriet i Mangel af anden Dampkraft Anvisning paa de to smaa Dampskibe Hammer og Augusta, der laa indefrosne i Husum Havn. Det vilde være at foretrække, at Rhederierne godvilligt overlode Marinen disse Skibe til Brug, men om nødvendigt bemyndigedes Kapitainlieutenanten til at lægge Beslag paa dem, for at de ikke skulde falde i Fjendens Hænder.

Sikkringsforanstaltninger paabegyndtes derefter; en Officer afsendtes til Hjerting for at søge at forhindre de der hjemmehørende Fiskerfartøier fra at blive et Bytte for Fjenden; Kanonjollernes Kalfaktering fortsattes med Kraft og endelig toges fat paa Batterianlæg. Med Forsvarsforanstaltningerne skred det dog kun langsomt frem, eftersom det søværnepligtige Mandskabs Oversendelse forsinkedes, og Frost og Sne vanskeliggjorde Arbejderne.

D. 17. Februar forlod Kapitainlieutenanten Fanø for at overtage sig om, hvorledes Sagerne stode paa de sydligere Øer. Paa Før havde Stemningen blandt Befolkningen i de sidste Dage været temmelig truende, men ved Kapitainlieutenantens Ankomst forsvandt tilsyneladende enhver Bevægelse. De i Amrom Havn indefrosne Krydsfartøier lykkedes det d. 23. at faae ud og føre op omkring Vyk, hvor alt var roligt. Paa Grund af Is kunde de ikke føres Nord paa, men efterlodet med Ordre til saavidt muligt at krydse ved Før og Amrom samt vedligeholde en Forbindelse med et fingeret Krigsskib udenfor Smaldyb. Saavel i Vyk som paa Sild hævdede Kapitainlieutenanten alle kontante Beholdninger paa Oppebørselsstuerne samt af Told- og Postkasserne og vendte d. 25. Februar tilbage til Fanø.

Kommandoforholdet ordnedes med Ministeriets Billigelse fra d. 26. Februar saaledes, at Lieutenant Holbøll blev Chef for selve Kanonjolledivisionen, medens Kommandoen over Flotillen paa Vestkysten (den samlede Styrke af Kanonjoller, Krydsfartøier og eventuelt mindre Dampskibe og Tropper), overdroges til Kapitainlieutenant Hammer, der derved blev betydeligt friere stillet.

D. 1. Marts blev Kommandoen heist i Kanonjollerne Barsø og Hørup, disse satte i Vandet og deres Udrustning paabegyndt. Samme

Dag afgik Kapitainlieutenanten med 2 Kanonjoller, Kutteren Neptun og 3 Krydsfartøier sønderpaa for at forsøge at iværksætte en Afspærring mellem Øerne Sild og Før paa den ene Side og Fastlandet paa den anden. Paa Sild dæmpede han den oprørske Stemning blandt Beboerne og gjentog efter sin Tilbagekomst til Fanø sin Anmodning til Marineministeriet om Assistance af et Dampskib og Begjæring om at faae oversendt et Kompagni Soldater, selv om dette bestod af for Felten mindre skikkede Folk.

D. 6. Marts blev Kommandoen heist i Kanonjollerne Aarøund og Ærø, med hvilke Fartøier Kapitainlieutenanten samme Dag begav sig sønderpaa og d. 7. ankom til Vyk, hvor han forefandt de to tidligere dertil afgaaede Joller Barsø og Hørup.

I Vyk vare saaledes nu 4 Kanonjoller samlede og ved Hjælp af disse, nogle Krydsfartøier samt Eiderfyrskibet, som stationeredes udfor Vyk som Logisskib for to Jollers Besætning, blokeredes den af Fjenden besatte Kyst af Fastlandet fra Dagebøl og Nord efter.

I Skrivelse af 4. Marts gav Marineministeriet Bemyndigelse til om fornødent at erklære Beleiringstilstand paa Øerne og meddelte, at Dampskibet Limfjorden vilde blive oversendt, saasnart det var gjort, samt at et Detachement af 100 Mand ved Krigsministeriets Foranstaltning vilde blive afsendt til Fanø og underlagt Kommandoen.

D. 11. Marts vare de 4 Kanonjoller paa Fanø færdig ekviperede, men bleve paa Grund af stormende Veir liggende i Havnen. Paa Efterretning om, at Fjenden var i Varde og i Nærheden af Kysten, heiste Premierlieutenant Holbøll Kommandoen og lagde ud med Jollerne. Af de tidligere udrustede Joller, der vare blevne kalfakterede midtvinters, viste de fleste sig at være lække, saaledes at de skiftevis maatte sættes paa Grund for at kunne blive underkastede Eftersyn. Ved Skydeøvelser med Skarpt sprang Pontonen paa Aarøund saa læk, at Jollen sank paa Vyk Rhed. Det lykkedes imidlertid at optage den saavel som den 60 Pd.'s Kanon, og for at undgaa lignende Uheld bleve de øvrige Joller efterhaanden forsynede med nye Pontondæk. D. 20. Marts førte Lieutenant Holbøll de sidste fire Kanonjoller, Snoghøi, Fænø, Ekernsund og Middelfart, eskorterede af Kutteren Neptun og 2 Krydsfartøier, uden om Romø til List, saaledes at nu alle Flotillens Kanonjoller havdes til Disposition ved de sydlige Øer.

Da det ventede Dampskib og Detachement Tropper endnu i Midten af Marts ikke vare ankomne, og det formodedes, at muligen begge Dele kunde forventes afgivne fra 4. Division, rettede Kapitainlieutenant Hammer d. 18. Marts en indstændig Anmodning til denne om

hurtigst muligt at afsende Dampskib og Tropper efter Bestemmelsen *). D. 24. Marts ankom Dampskibet Limfjorden, og da Kapitanlieutenant Hammer her igjennem fik Bekræftelse paa, at Detachementet skulde afgives af 4. Division, afsendtes samme Dag Reserve-lieutenant Rasmussen til Nykjøbing paa Mors med Anmodning om, at Detachementet maatte blive afgivet til ham, og med Ordre til at føre det sønderpaa over Nymindegab og Oxby til Skallingen. D. 31. Marts indtraf Lieutenanten i Hjerting med det ventede Detachement (1 Officer, 4 Underofficerer og c. 100 Mand af 11. Regiment); Tropperne indskibedes strax og landsattes næste Dag paa Øen Før.

Efterat Nordsø-Eskadren var traadt i Virksomhed, udvidedes Kapitanlieutenant Hammers Opgave til paa forskjellig Maade at være de danske Skibe til Nytte og Assistance under deres Blokadetjeneste. Efter Konference med Eskadrechefen, hvem Kapitanlieutenanten opsogte under Helgoland, toges Bestemmelse om Eskadrens Kulfyldning, Smalddybet forsynedes med Sømærker, og Fyrskibet placeredes i aaben Sø udfor Mundingen og havde første Gang Fyret tændt Natten til d. 22. April.

I de første Dage af Mai bleve vel ved den østerrigsk-preussiske Eskadres Ankomst Fyrskibet og de udlagte Sømærker atter inddragne, men d. 9. Mai traf Kapitanlieutenanten atter den danske Eskadre udfor Øerne, og Aftale gjordes om Farvandets Afmærkning og Eskadrens Forsyning med Kul. Om Eftermiddagen, efterat Kampen ved Helgoland havde fundet Sted, blev der udfor Smaldyb gjort Aftale om at sætte de Saarede iland næste Formiddag i Vyk, hvor der i Løbet af Natten indrettedes et Lasareth. Nogen Anvendelse herfor blev der imidlertid ikke, idet Nordsø-Eskadren d. 10. Morgen afgik til Christianssand.

D. 12. Mai modtoges Efterretning om Vaabenhvilen, hvilken Meddelelses Rigtighed 2 Dage senere officielt bekræftedes. Da Kapitanlieutenant Hammer ansaa det for formaalstjenligt at begive sig til

*) 4. Division var vel alt ved Krigsministeriets Skr. af 7. Marts bleven beordret til at afgive det ommeldte Detachement, men havde paa Grund af sin vanskelige Stilling i hine Dage bedt sig fritagen for denne Afgivelse. Efter nogen Korrespondance herom fik Divisionen under 18. Marts Ordre til snarest muligt at afsende Detachementet, eftersom Afgivelsen var presserende. Det afgik ufortøvet pr. Dampskib til Lemvig og skulde tiltræde Marchen mod Syd gennem Vestjylland. Denne Marche maatte dog opgives paa Grund af de om Fjenden indkomne Efterretninger. Detachementet overførtes til Thyholm, hvor det paa Grund af Mangel paa Transportmidler forblev til d. 28. Marts.

Kjøbenhavn for under Vaabenhvilen personlig at fremsætte Forslag til Ministeriet om Forholdsregler i Tilfælde af, at Krigen atter skulde udbryde, overleverede han Kommandoen til Lieutenant Holbøll og afreiste d. 16. Mai.

Under sit Ophold i Kjøbenhavn indgav han d. 19. Mai et motiveret Forslag til Marineministeriet angaaende en Forstærkning af Forsvarsmidlerne paa Vestkysten. Hverken dette eller nogle senere førte mundtlige Forhandlinger med Marineministeren, saalidt som et under 10. Juni (efter Kapitainlieutenantens Tilbagekomst til Vyk) indsendt nyt Forslag, hvori mindre Midler forlangtes, ledede til det forønskede Resultat. Dog indløb d. 25. Juni en Meddelelse af 18. Juni fra Marineministeriet om, at der fra Krigsministeriet ved første Leilighed vilde blive afgivet en mindre Styrke af Fodfolk til Forstærkning, ligesom ogsaa Dampskibet Dan var fragtet af Marineministeriet og afgaaet til Vesterhavssøerne; Ministeriet indskærpede, at Styrken spredtes saa lidt som muligt, og at i ethvert Tilfælde Retraiten til Fanø holdtes aaben.

I Anledning af Fjendtlighedernes Gjenudbrud fjernedes Sømærkerne i Smaldyb og Listerdyb, Fyrene paa List slukkedes og nogle Dage efter ogsaa Rødkliffyr.

D. 30. Juni Aften gik den forstærkede østerrigske Eskadre tilankers under Helgoland, men viste sig ikke udfor Øerne, hvor der i Begyndelsen af Juli Maaned intet af Vigtighed forefaldt, naar undtages, at Dampskibene Freia og Vidar overbragte 60 Infanterister samt noget Artilleri til Opstilling i Værkerne paa Fanø, hvor nu ogsaa hele den øvrige Fodfolksstyrke var samlet. Kommandoen paa Fanø over Artilleriet og Krydsfartøierne betroedes til Reservelieutenant Petersen af Marinen, hvorefter Kapitainlieutenant Hammer d. 8. Juli Aften begav sig til de sydligere Øer.

D. 11. Juli ved Daggry gik Kapitainlieutenant Hammer ved Signalet „Dampskib i Sigte“ ud med Limfjorden forbi Amrom. Foran Smaldyb observeredes 2 Fregatter liggende stille. For at overbevise sig om, hvorvidt det var fjendtlige Skibe, løb Kapitainlieutenanten udenfor Seesand med Limfjorden; Skibene viste ikke Flag, men han var ikke i Tvivl om, at det var østerrigske, og stod derfor atter ind efter, beskudt af den nærmeste Fregat, dog i en saadan Afstand, at der ikke var Tale om at ramme.

Om Eftermiddagen saaes 5 fjendtlige Krigsskibe at staa ind af Listerdyb, begunstigede af udmærket Veir, Blikstille og smult Vande.

D. 12. Juli Morgen forsøgte Fjenden en Overgang fra Fastlandet til Fær, som blev afslaaet. Fra Sydvesthørn Havn og Dagebøl udgik ialt henved 30 bemandede Baade; de første angrebes af Kanonjollerne Aarøsund og Snoghøi, saasnart de vare paa Skudvidde, og samtidigt lettede Lieutenant Holbøll fra Vyk med Dampskibet Augusta og Kanonjollerne Ærø og Ekernsund og tilbageviste Overgangsforsøget fra Dagebøl. Omtrent paa samme Tid tilbageslog Kanonjollerne Fænø og Hørup et fjendtligt Overgangsforsøg fra Høier til Sild, ligesom Kanonjollerne Aarøsund, Snoghøi, Ærø og Ekernsund om Eftermiddagen ved deres Ild ødelagde en Del af Fjendens Overgangsmateriel.

D. 13. Juli ankom et Fartøi med Parlamentairflag fra Dagebøl. Parlamentairen medbragte en Opfordring fra General Gablenz til Kapitainlieutenanten om at overgive sig, da den ham underlagte Styrke var fuldstændig indesluttet af den allierede østerrigsk-preussiske Krigsmagt. Kapitainlieutenant Hammer gav herpaa et bestemt Afslag, men efter Samraad med Eskadrens Næstkommanderende sammenkaldte han dog et Krigsraad, i hvilket det besluttedes at opgive Fær og Stillingen i Vatterne imod at erholde friAffart med Mandskabet og Transportskibene. En Skrivelse herom affattedes til General Gablenz og bragtes af Premierlieutenant Holbøll under Parlamentairflag til Dagebøl. Da Svaret herpaa først kunde ventes Dagen efter, toges alle Forholdsregler for Natten for at kunne møde et Angreb.

I Løbet af Dagen indløb der til Eskadren Melding om, at Fjenden samlede Baade og Tropper ved Hornum. Kapitainlieutenant Hammer begav sig derfor derhen med Dampskibet Limfjorden og Kanonjollerne Barsø og Middelfart og foretog ved Dag gry d. 15. Juli en Landgang, hvorved det lykkedes at bortføre 21 Baade med Seil og Rekviziter.

D. 15. Juli modtog Kapitainlieutenanten ved Parlamentair fra Dagebøl Afslag paa sit Forslag til General Gablenz, men blev ved en Privatdepeche fra Hamburg d. 17. underrettet om, at en Vaabenhvile var afsluttet.

Den østerrigske Eskadre under Admiral Wüllerstorff havde paa Grund af Kulmangel set sig nødsaget til d. 13. Juli at afgaa til Cuxhaven, men havde ved Vesterhavssøerne efterladt 4 Dampkanonbaade (Seehund, Basilisk, Wall og Blitz) og Dampskibet Elisabeth. Da Kapitainlieutenant Hammer d. 17. Formiddag saae denne fjendtlige Eskadre i Smaldybet, dampende ind imod Amrom, stod han ombord i Limfjorden ud imod den med Parlamentairflag paa Toppen og gik ombord for i Henhold til den modtagne Meddelelse at nedlægge

Protest imod Fjendens Fremtrængen. Expeditionens Høistkommanderende, Oberstlieutenant Schidlach, havde ingen Meddelelse om Vaabenhvilen, men indvilgede i, at man indhentede fornøden Bekræftelse. Oberstlieutenanten gik ombord i Kapitainlieutenant Hammers Kommandofartøi, hvorefter man afgik til Dagebøl, fra hvilket Sted Ilbud sendtes til Høier. Limfjorden afgik derefter til Vyk, og om Eftermiddagen gik man atter til Dagebøl for at modtage Stafetten fra Kommandanten i Høier. Denne meldte, at man i Høier ingen Meddelelse havde om Vaabenhvile. Da Høier imidlertid ingen Telegrafstation havde, besluttede Oberstlieutenanten at afsende et nyt Ilbud, der skulde søge at indhente telegrafisk Efterretning. Kapitainlieutenanten satte derefter de fremmede Officerer ombord i deres Eskadre, der var gaaet tilankers udfor Niblum Strand paa Før, og vendte selv tilbage til Dagebøl for at modtage den sidst afsendte Stafet. Natten til d. 18. Juli kom Stafetten tilbage, medbringende Depecher direkte fra de Allieredes Hovedkvarter. Kapitainlieutenanten, som antog, at Depecherne indeholdt Bekræftelse paa Vaabenhvilen, bragte Parlamentairen ombord i den fjendtlige Eskadre. Ved Ankomsten hertil bemærkedes, at de fjendtlige Skibe i Løbet af Natten uden at afvente Parlamentairens Tilbagekomst og uden at give nogen Meddelelse derom havde landsat Tropper paa Niblum Strand. Kapitainlieutenanten nedlagde strax Protest imod denne Adfærd, men uden Resultat; han opfordredes tværtimod til at overgive sig og underrettedes om, at Fjendtlighederne i modsat Fald vilde blive gjenoptagne Morgen Kl. 6. Han protesterede derefter imod Gjenoptagelse af Fjendtlighederne ved det nævnte Klokkeslet, som særligt uheldigt for de danske Stridskræfter paa Grund af Ebben og udvirkede, at Chefen for den østerrigske Kanonbaad Seehund, med hvem han forhandlede, henstillede til Oberstlieutenant Schidlach at udsætte Fjendtlighedernes Gjenaabning til Kl. 11 Form.

Kapitainlieutenanten gik strax i Værk med at trække sine Fartøier bort fra Vyk, men paa Grund af Ebben og ved Uheld blev Kanonjollen Ekernsund og Dampskibet Limfjorden siddende fast i Mundingen af Førleie. Allerede Kl. 5½ Morgen begyndte fjendtligt Infanteri at beskyde Flotillen, og Kl. 6 viste den fjendtlige Eskadre sig paa Vyk Rhed. De to grundstødte Skibe, som foruden af Infanteri navnlig beskødes fra Kanonbaaden Blitz, maatte forlades, men efterlodes med Flaget vaiende. Ved den indtrædende Flod lykkedes det atter at bemane Dampskibet, og der blev i samme fyret op under Fjendens Ild; Skibet blev bragt flot og ud af Ilden, hvorimod Kanonjollen maatte stikkes i Brand.

En Retraitestilling indtoges i Vatterne imellem Sild, Før og Fastlandet. Her modtog Kapitaïnlieutenant Hammer d. 19. atter Opfordring til at overgive sig og sammenkaldte da et Krigsraad, bestaaende af Næstkommanderende og samtlige Chefer for Kanonjollerne. Efter en længere Forhandling blev det enstemmig besluttet at overgive sig med Besætningen, efterat alle egentlige Krigsfartøier og alt Krigsmateriel var blevet ødelagt.

Da Kanonbaaden Blitz, som om Eftermiddagen var staaet Fortrappen ind, var den nærmeste fjendtlige Post, meldte Kapitaïnlieutenant Hammer sig paa samme som Krigsfange med sit Mandskab, efterat alle Flotillens Kanonjoller forinden vare blevne sænkede.

Da Vaabenhvilen indtraadte næste Dag, d. 20. Juli Kl. 12 Middag, vare Vesterhavssørerne i Fjendens Besiddelse med Undtagelse af Fanø, hvor Reservelieutenant Petersen førte Kommandoen over Artilleriet og Krydsfartøierne, og hvor et Detachement af 11. Regiment holdt Øen besat.

Fjerde Hovedafsnit.

Begivenhederne under den anden Vaabenhvile og indtil Freds- slutningen.

Forholdet under
Vaabenhvilen.

Under Vaabenhvilen vedblev Kystbevogtningen, dog med en mindre Styrke, hvorimod Armeens Hovedstyrke lagdes længere tilbage fra Kysten i et mere udvidet Kantonnement for at erholde Hvile og afholde Øvelser samt drage Omsorg for Materiellets og Munderingsvæsenets Istandsættelse.

Hovedkvarteret forlagdes d. 21. til Roerslev, Stabskvartererne for 1., 2., 3. og 4. Division bleve henholdsvis Brahesborg, Frederikslund, Erholm, Kjærsgaard, for 5. Brigade Veilby Præstegaard. Ifølge Krigsministeriets Resolution af 25. Juli overtog Generallieutenant Gerlach Kommandoen over 1. Division.

4. Fæstningskompagni ankom i Slutningen af Maanedens fra København til Hæren og stilledes til Overkommandoens Raadighed.

Detachmentet paa Ærø tilbagekaldtes d. 21. med Undtagelse af et Kompagni.

Streifkorpset under Kapitain Aarø retournerede ved Vaabenhvilens Indtræden til Kallundborg, hvor det forblev, indtil det d. 31. Juli efter Overkommandoens Ordre afgik til Svendborg for ved Fjendtlighedernes Gjenoptagen at operere langs Slesvigs Østkyst; tillige henleddes Korpsets Opmærksomhed paa Ærø Sikkring.

Eskadren i Østersøens østlige Del og Nordsø-Eskadren afgik henholdsvis til Sundet og Ydrerheden. Eskadren i Østersøens vestlige Del forblev paa dens Stationer; dog sendtes Thetis, Thor og Najaden til København.

Den 31. Middag indtog Armeen atter i Hovedtrækkene den pag. Armeen indtager d. 31. Juli en stærkt koncentreret Opstilling
 288 angivne koncentrerede Opstilling. Kun blev Koncentreringen endnu stærkere henimod den mest truede Kyst, ligesom en større Troppestyrke beordredes til at indtage fast Bivouak i selve Fægtningsstillingen.

Armeens Opstilling blev fra Nord at regne følgende:

4. Division (Stabskvarter: Asperup) havde Bevogtningen af Fyens Nordkyst fra Agernæs (c. 2 Mil N.Ø. for Bogense) indtil Flaske Bugt og dannede iøvrigt Reserve for Overkommandoen i Roerslev.

Kystbevogtningen fra Agernæs til VedølsHAVE overdroges 2. Kavaleribrigade, medens et Halvregiment af 2. Dragonregiment bevogtede Kysten indtil Flaske Bugt.

I Reserve holdtes 9. Brigade (med 21. Regiment i Baaring og Asperup, 19. Regiment i Kustrup og Voldby), 4. Brigade (med 6. Regiment i Veilby og Aglby, 4. Regiment i Staurby) samt 1. Kavaleribrigade, der dels kantonnerede, dels bivouakerede i Terrainet om Kjærsgaard og som med 5. Batteri havde Alarmplads ved Chausseen N. for Roerslev Mølle.

Divisionsartilleriet laa:

3. Batteri ved Aglby Mølle, 7. Batteri i Kjærby.

5. Brigade (8. og 15. Regiment), hvem 12. Regiment, 4. Dragonregiments 1. Halvregiment og 8. Batteri underlagdes, Alt under Kommando af Oberst Max Müller (Stabskvarter: Røgle), overdroges Forsvaret af Strib Halvø. Opstillingen var:

Et Regiment fra Flaske Bugt til Rudbæks Mølle (et Kompagni til Observation af Kysten med et Kompagni i Reserve ved Katrinebjerg; tre Kompagnier ved Strib, tre ved Røgle Mose tæt ved Hovedveien til Strib);

et Regiment fra Rudbæks Mølle til Middelfart (en Bataillon paa Forpost, en Bataillon i Reserve i Bivouak mellem Rudbæks og Skjærbæks Møller);

et Regiment som Reserve i Røgle med Alarmplads V. for Taarup.

8. Batteri ved Billeshave.

4. Dragonregiments 1. Halvregiment, dels bivouakerende, dels kantonnerende i Egnen N. Ø. for Taarup.

3. Division (Stabskvarter: Skrillingegaard) overdroges Forsvaret af Hindsgavls Odde indtil Lundbjerggaard exkl. samt Fænø. Opstillingen blev:

11., 13. og 17. Regiment (under 7. Brigades Kommandør) paa Hindsgavls Odde: 11. Regiment fra Middelfart til Vadsnæsbatteriet (en Bataillon paa Forpost og en Bataillon i Bivouak i Skoven), 13. Regi-

ment fra Vadsnæs-batteriet til Teglgård Huse (en Bataillon paa Forpost og en Bataillon i Bivouak i Granplantagen paa Pynten af Od-den); 17. Regiment i Reserve i Skoven S.Ø. for Hindsgavl.

16. og 10. Regiment (under 3. Brigades Kommandør) paa Fæne.

Divisionsartilleriet laa:

1. Batteri ved Adellershus V. for Middelfart,

6. Batteri i Skrillinge,

11. Batteri i Staurby.

4. Dragonregiments 2. Halvregiment i Kauslunde, Skrillinge og Svenstrup med Alarmplads paa Assens Veien V. for Skrillinge.

Ingenieurkompagnierne i Middelfart.

2. Division (Stabskvarter: Ubby) overdroges Forsvaret af Kysten fra Lundbjerggaard mod Syd langs Gamborg Fjord samt af Fønsskov.

1. Brigade (7. og 14. Regiment) laa: et Regiment i Barakkerne paa Skrillingemark, et Regiment i Gamborg.

8. Brigade (2., 9., 20. og 22. Regiment) laa: tre Regimenter paa Fønsskøvs Odde, et i Ubby.

Divisionsartilleriet laa:

13. Batteri i Rodlund og den sydlige Del af Viby;

10. Batteri i Ubby.

Husarhalvregimentet i den nordlige Del af Viby (en Eskadron med Alarmplads V. for Føns By, to Eskadroner N. for Viby).

Et Ingenieurkompagni i Balslev.

1. Division (Stabskvarter: Billeskov) overdroges Forsvaret af Kysten fra Føns Vig til Faaborg Fjord.

6. Brigade (1. og 5. Regiment) med en Halveskadron af 6. Dragonregiment og en Deling af 2. Batteri fra Føns Vig til Eskjær Strand (ved Tybrind Vig).

Opstillingen blev:

Et Regiment, en Deling Dragoner og to Kanoner paa Aalehoved Odde, en Bataillon ved Eskjær (tillige dannende Reserve for det 2. Brigade overdragne Forsvar af Wedellsborg Hoved); en Bataillon i Reserve ved Tybrind.

2. Brigade (undtagen en Bataillon af 3 Regiment, hvorom nedenfor) med en Eskadron af 6. Dragonregiment, to Kanoner af 2. Batteri og to Kanoner af 12. Batteri fra Eskjær Strand til Aborg Minde (En Bataillon paa Wedelsborg Hoved med en Bataillon, to Kanoner og en Halveskadron i Reserve ved Wedelsborg Hovedgaard; to Kompagnier i Bivouak ved Sønder Aaby Præstegaard, to Kompagnier, en Halveskadron og to Kanoner imellem Brøndesaa og Aborg Minde).

Et Kommando, bestaaende af $3\frac{1}{2}$ Eskadron af 6. Dragonregiment, 1 Bat. af 3. Regiment, 6 Kanoner af 12. Batteri, Alt under Befaling af Oberst Bauditz, overdroges Forsvaret af Kysten fra Aborg Minde til Faaborg Fjord. (To Kompagnier, en Eskadron og to Kanoner mellem Aborg Minde og Thorø Huse; et Kompagni, halvanden Eskadron og to Kanoner ved Avernæs; et Kompagni, en Eskadron og to Kanoner paa Hornøland).

I Reserve: fire Kanoner af 2. Batteri i Hjorte og Haare; en Eskadron af 6. Dragonregiment i Barløse.

3. Ingenieurkompagni i Haare.

De personelle Forandringer i Hærens høiere Kommandoposter ere tidligere leilighedsvis nævnte. Det staaer kun tilbage at tilføie Oprettelsen af „Artillerikommandoen ved Lille Belt“ under Major Schreiber som Kommandør og med Kapitain Bahnson som Næstkommanderende. —

Ogsaa Flaaden gjenindtog i Henhoid til Telegram af 30. Juni fra Marineministeriet sine Stationer d. 31. Juli Middag.

Flaaden gjenindtager sine Stationer.

Eskadren i Østersøens vestlige Del forstærkedes ved Thor, der i de sidste Dage af Maaneden vendte tilbage til Eskadren og tog Station mellem Ohlenburg Huk og Kræmnitzer Gab. Dagmar beordredes tilbage til Stationen mellem Kiel og Ekernførde, Marstrand til udfor Neustadt. Skonnerten Falken retournerede til Eskadren efter endt Eftersyn.

Eskadren i Østersøens østlige Del afgik d. 29. til Bugten ved Swinemünde til Rekognoscering af den der liggende preussiske Flaadestyrke og derefter til Indtagelse af de tidligere Stationer ved Rügen; Skjold stødte her til Eskadren.

Nordsø-Eskadren afgik d. 29. fra Kjøbenhavn og tog Station ved Fornæs med Slesvig paa Observation ved Skagen.

Paa fjendtlig Side var der d. 22. Juli udgaaet Ordre angaaende den Stilling, Korpserne havde at indtage d. 1. August til Gjenoptagelse af Fjendtlighederne: det preussiske II. Armee korps skulde rømme den nordlige Del af Jylland og stille to Brigader i Egnen mellem Aarhus og Horsens til Raadighed for de Allieredes Overkommando; det østerrigske Armee korps skulde samles mellem Aarhus og Kolding; af det preussiske I. Armee korps skulde 6. Division forblive i sin havende Opstilling, 13. Division lægge en Brigade i Sundevad og paa Als, en Brigade i Sydslesvig. 5. Division skulde samles ved Kiel med en Besætning i Altona og paa Femern. De Allieredes Hovedkvarter var i Aabenraa.

Opstillingen paa fjendtlig Side d. 1. August.

Vaabenhvilen for-
længes.
En Vaabenstil-
stand afsluttes.

D. 1. August Morgen vare disse Stillinger indtagne. Da indløb Meddelelse om Vaabenhvilens Forlængelse i 49 Timer, o: til d. 3. August Kl. 1 Form., og kort efter Meddelelse om Afslutning af en 12 Ugers Vaabenstilstand.

D. 2. August udstedte Militairgouverneuren, General Vogel v. Falckenstein en Bekjendtgjørelse til Jyllands Befolkning om Vaabenstilstandens Indtræden og Sisteringen af Afbetalingen af Kontributionen, dog med Tilføielse af, at Occupationen, Militairgouvernementet og Krigstilstanden i Jylland forbleve uforandret bestaaende.

Østerrig og
Preussen øns
om Fredsbetin-
gelserne.

Saasnart den første Meddelelse om, at Danmark ønskede at underhandle om Freden, ved Kongen af Belgiens Mellemkomst var naaet til Berlin, ilede det preussiske Kabinet med at søge at komme overens med Østerrig om de Betingelser, der skulde stilles Danmark. Efter Kongen af Preussens Anskuelse skulde man forlange Afstaaelse af de tre Hertugdømmer indtil Kongeaen og bestemt modsætte sig, hvis saadant maatte blive foreslaaet, at det hele danske Monarki traadte ind i det tyske Forbund, en Tanke, som Østerrig en lang Tid havde omfattet med Sympathi. Iøvrigt anbefalede det preussiske Kabinet, for hurtigt at naae til en tilfredsstillende Afslutning, kun at indrømme en Vaabenhvile paa c. 14 Dage, men derefter kraftigt at fortsætte Krigen og navnlig at udstrække Operationerne til Fyen. Østerrig erklærede sig enig i, at de tre Hertugdømmers Adskillelse fra Danmark opstilledes som Grundlag for Freden, og at en Vaabenhvile ikkun indrømmedes paa 14 Dage, men vilde ikke gaa ind paa, at Operationerne udstræktes til Fyen, end ikke at en kraftigere Demonstration rettedes mod denne Ø; tillige afslog det at lade sin Flaade optræde i Kattegat og Østersøen, men tilsagde sin Medvirken til den allerede omtalte Erobring af Vesterhavssøerne.

Det danske Kabinet erholdt meget snart Vished om den sørgelige Hovedfordring, som stilledes som Betingelse for Freden, thi allerede i den Skrivelse, som d. 16. Juli afgik fra den østerrigske Ministerpræsident som Svar paa Geheimekonferentsraad Bluhmes Henvendelse, udtalte Grev Rechberg, foruden at meddele, at Fjendtlighederne vilde blive standsede indtil Maanedens Udgang, at den keiserlige Regjering vel var rede til at afslutte en Vaabenstilstand og skride til Forhandlinger om Fredens Gjenoprettelse, men kun paa den udtrykkelige Betingelse, at Kong Christian IX til Fordel for de allierede

Magter vilde give Afkald paa de Rettigheder til Landene S. for Kongeaaen, som han havde besiddet eller gjort Fordring paa at besidde, og at Danmark vilde anerkjende de endelige Bestemmelser, som de to allierede Magter vilde tage med Hensyn til Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenburg samt de jyske Enklaver i Slesvig.

Det Spørgsmaal, som forelaa til Overveielse for os, var altsaa, om Forholdene tvang til at arbeide for Opnaaelsen af en Fred, selv om denne kun kunde tilveiebringes ved store og tunge Offer. Den Opfattelse af Landets Stilling, som i hine Dage gjorde sig gjældende i Regjeringen, gik i Hovedsagen ud paa Følgende.

Regjeringens
Overveielser an-
gaaende Krigens
Fortsættelse eller
Ikke-Fort-
sættelse.

Det var umuligt bestemt at angive, hvilke Byrder et tro og for sin Selvopholdelse kæmpende Folk formaaede at bære, samt hvilke Ressourcer Staten med sin usvækkede Kredit var i Stand til at tilveiebringe. Vor Modstandskraft var ikke brudt; der var tværtimod en Mulighed for, at den i høi Grad kunde opflammes ved Følelsen af den store Nød, hvori Landet var stedet. Det var derhos muligt, at netop en Fortsættelse af Krigen, der viste ikke alene vor Seighed og Udholdenhed, men ogsaa Konge og Lands faste Villie til ikke, før de yderste Midler vare prøvede, at afstaa en Landsdel, til hvilken vi vare knyttede med de inderligste Baand, og for hvis Bevarelse Slægt paa Slægt havde kæmpet, — var i Stand til i Udlandet at vække virkelig Interesse og Sympathi for vor Sag. Men Spørgsmaalet om Krigens Fortsættelse turde ikke afgjøres fra et Følelsens Standpunkt; endmindre turde Afgjørelsen grundes paa et løst Haab.

I politisk Henseende stod det efter alle foreliggende Aktstykker som afgjort, at vi, hvorledes Sagerne end stillede sig, og hvor uheldigt Udfald en fortsat Kamp end kunde faae, vilde komme til at staa ene. Fra England forelaa Erklæring om, at det ikke kunde forpligte sig til at understøtte Danmarks Sag med Vaabenmagt. Lige saa lidt kunde Hjælp ventes fra Frankrig, der havde besluttet sig til at indtage en strængt tilbageholden Stilling; dets Udenrigsminister havde endog udtalt for den danske Gesandt i Paris, at Frankrig ikke vilde modsætte sig Slesvigs Inkorporation i det tyske Forbund. Rusland syntes snarest at have knyttet sig til de to tyske Stormagter, og Sverrig-Norge, hvis relative Svaghed, hvad Finants- og Forsvarsvæsenet angik, i hvert Fald kun vilde have tilladt en meget indskrænket Understøttelse, havde opgivet Tanken herom ved at standse Rustningerne og Krigsforberedelserne og tilbagekalde de udrustede Skibe. Fredens Bevarelse eller i alt Fald Krigens Lokalisering syntes at være Hovedopgaven for Europas Regjeringer.

Ogsaa fra et militært Standpunkt set var en Fortsættelse af Krigen utilraadelig. Spørgsmaalet var ikke længer det, hvorvidt vi kunde tilbageerobre de tabte Landsdele eller befri Jylland fra det Tryk, Fjenden udøvede der, men derimod det mere beskedne, hvorvidt vi kunde bevare den tilbageblevne Del af Monarkiet. Men ogsaa dette stillede sig tvivlsomt paa Grund af det Omslag i den militære Situation, som syntes i Færd med at fuldbyrdes. En østerrigsk Pandserflaade var under Opseiling, og det maatte befrygtes, at vi ikke kunde bevare Herredømmet i vore Farvande ubestridt. Hæren stod vel i en stærk Stilling paa Fyen, men Forudsætningen for at holde den var, at vi vare Herrer i vore Farvande. Vor Flaade maatte kunne sikre Hærens Flanker saavel som dens Tilbagetog fra Fyen til Sjælland for det Tilfælde, at det skulde lykkes Fjenden at forcere Overgangen; endelig maatte Flaaden kunne dække Sjælland med det ubefæstede Kjøbenhavn. Men alle disse Forudsætninger maatte briste, naar en overlegen fjendtlig Flaade viste sig i Kattegat.

Fra et finansielt Standpunkt set vilde en Fortsættelse af Krigen ganske vist være mulig, men kun tilraadelig, naar der var et grundet Haab om dens lykkelige Udgang. I modsat Fald vilde Følgen nemlig blive den, at Jyllands Kraft til at bære Byrden efter gjenvunden endelig Fred vilde være yderst svækket, og at Øerne, selv om yderligere, materielle Tab vilde kunne undgaas, tungt vilde komme til at bære Krigens Byrder, uden at derved — naar al Indtægt fra Jylland udeblev — et saa klækkeligt Bidrag til Krigens Førelse og de løbende Statsudgifters Bestridelse vilde indflyde i Statskassen, at det vilde kunne undgaas ved en vidtgaende Benyttelse af Statskreditten at tilveiebringe de nødvendige, store Midler. Paa selve Statskreditten kunde det imidlertid ikke blive uden Indflydelse, hvorledes Spørgsmaalet om Statsens territoriale Omraade stillede sig, og hvorledes de Garantier, som Danmarks fremskridende Velstand hidtil havde givet, og som havde støttet Landets Kredit, fremtidig vilde blive bedømte.

Da en Fortsættelse af Krigen, seet saavel fra et politisk som fra et militært og finansielt Standpunkt efter Regjeringens Skjøn maatte betragtes som utilraadelig, gik den ind paa Fredsunderhandlingerne, og i den Tale, hvormed Hs. Majestæt Kongen personlig aabnede Rigsdagen d. 6. August, hed det: „Da hele Europa har ladet os staa uden Hjælp, har vi seet Os nødsagede til at give efter for Overmagten og at søge at standse Krigen, hvis Fortsættelse under de forhaandenværende Omstændigheder ikkun vilde berede Vort elskede Folk og

Land større Tab og Ulykker, uden at aabne Udsigt til nogensomhelst Forbedring i vor Stilling. —“

Til at lede Underhandlingerne bestemte den danske Regjering Minister uden Portefeuille, Kammerherre Quaade og Oberst Kauffmann, der ved Telegram af 20. var kaldt til Kjøbenhavn. I den givne Instruktion stillede det dem som det væsentligste Formaal, der skulde tilstræbes, at Danmark sikkedes dels Bevarelsen af de jydskke Enklaver, dels Indlemmelsen af den danske Del af Slesvig i Kongeriget; men da Regjeringen ikke turde gjøre sig meget Haab om at undgaa de haarde Betingelser, som de allierede tyske Stormagter foreskrev, og det først og fremmest forekom den nødvendigt at faae Krigen standset, bemyndigedes Underhandlerne til, hvis en Vaabentilstand ikke paa andre Betingelser kunde erholdes, og alle deres Bestræbelser for at bevare idetmindste nogle af de ovenfor omtalte Territorier for Danmark maatte vise sig frugtesløse, da at samtykke i den forlangte Afstaaelse af de tre Hertugdømmer og de jydskke Enklaver i Slesvig. Med Hensyn til Vaabentilstandens Betingelser skulde de søge at opnaa Jyllands Rømning af de tyske Tropper og Tilbagebetalingen af de udskrevne Kontributioner mod Ophævelsen af Blokaden og Frigivelsen af de opbragte Skibe samt foreslaa en Udlevering af alle Fanger og Gjenoprettelsen af den frie Kommunikation; nægtedes Jyllands Rømning, maatte nærmere Instruktion indhentes. Endvidere paalagdes det Underhandlerne at søge at erholde de allierede tyske Magters Tilsagn om, at de, naar Freden var sluttet, i Forening med Danmark vilde bestræbe sig for at opnaa en europæisk Garanti for Danmarks Neutralitet samt endelig, for ikke at lade noget Punkt uundersøgt, der muligen kunde aabne Danmark Udsigt til en lykkeligere Fremtid, at søge at udforske, hvorledes og med hvilke Fordele for os en begrændset Tilslutning af Danmark til det tyske Forbund muligvis lod sig realisere.

Forhandlingerne, hvilke for Preussens Vedkommende lededes af Ministerpræsident v. Bismarck samt Friherre v. Werther og for Østerrigs af Ministerpræsident, Grev Rechberg og Baron Brenner, begyndte i Wien d. 25. Juli. Paa preussisk Side lod man sig allerede ved Begyndelsen af Underhandlingerne mærke med, at man, hvis disse bristede, ufortøvet vilde fortsætte Operationerne mod Danmark, og det preussiske Diplomati havde derfor søgt at opnaa Østerrigs Samtykke til, at Operationerne ved Fjendtlighedernes Gjenoptagelse udstraktes til Fyen, og at dets Flaade viste sig i Kattogat og Østersøen. Østerrig, der vedblivende frygtede for, at en saadan Fremgangsmaade vilde

Fredsforhandlinger indledes.

hidføre Forviklinger med England, havde dog ikke villet inlade sig herpaa, men derimod viist sig ikke tilbøielig til at overlade til Preussen alene at udføre Foretagendet mod Fyen.

De danske Underhandleres Bestræbelser — deriblandt en direkte Henvendelse til Keiseren af Østerrig — for at opnaa mildere Betingelser end de i Skrivelsen fra Grev Rechberg anførte, bleve i det Væsentlige frugtesløse; de forbundne Magter erklærede, at de kun kunde gaa ind paa en Forlængelse af Vaabenhvilen, naar det var utvivlsomt, at det vilde komme til Fred; og da derhos Ministerpræsident v. Bismarck truede med at afreise, maatte de danske Underhandlere d. 27. Juli afgive den Erklæring, at Danmark gik ind paa Afstaaelsen af de tre Hertugdømmer saaledes, at Ærø ikke indbefattedes i Afstaaelsen, og at det mod de jyske Enklaver beholdt Landstrækninger af tilsvarende Størrelse ved Ribe og Kolding. Denne Erklæring forekom de forbundne Magter antagelig*), derimod ikke den ligeledes fra dansk Side stillede Fordring om Jyllands Rømning allerede inden den endelige Fred. De danske Befuldmægtigede maatte derfor ad telegrafisk Vei indhente deres Regjerings nærmere Bestemmelse, og da dennes Svar, der gav Afkald paa Fordringen om Jyllands Rømning, ved tilfældige Omstændigheder blev forsinket, blev man enig om en Forlængelse af Vaabenhvilen til d. 3. August Kl. 1 Morgen. Endnu trak det dog ud med Forhandlingernes Afslutning, da der fra den danske Regjerings Side gjordes Fordring paa, at Jylland under Vaabentilstanden skulde tages under dens egen Forvaltning**), men da de forbundne Magter atter truede med at afbryde Underhandlingerne, maatte de danske Befuldmægtigede endelig d. 1. August bekvemme sig til at underskrive Fredspræliminærene og Vaabentilstands-Protokollen. I Følge Fredspræliminærene***) renoncerede Kongen af Danmark paa alle sine Rettigheder til de tre Hertugdømmer til Fordel for Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen og forpligtede sig til at anerkjende de Dispositioner, som de to nævnte Majestæter maatte

Fredspræliminærene og Vaabentilstands-Protokollen underskrives.

*) I et følgende Møde tilbagekaldte dog Ministerpræsident v. Bismarck i Henhold til en modtagen telegrafisk Ordre fra Kongen af Preussen den gjorde Indrømmelse med Hensyn til Ærø, saaledes at denne Ø blev medindbefattet i den Del af Slesvig, som bestemtes til Erstatning for de jyske Enklaver.

**) I Henhold til Carlsbader-Overenskomsten havde, som tidligere omtalt, de forbundne Magter ladet General v. Falckenstein fra d. 27. Juni overtage Forvaltningen af Jylland.

***) Bilag 27 indeholder Fredspræliminærene tilligemed den om Vaabentilstands-Betingelserne afsluttede Protokol.

træffe med Hensyn til disse Hertugdømmer. For at simplificere Grændsereguleringen bleve de jyske Besiddelser, der laa Syd for Distriktet Ribes sydlige Grændselinie, saavel paa Fastlandet som paa Øerne i Vesterhavet, ligeledes afstaaede, mod at en tilsvarende Del af Slesvig, indbefattende Øen Ærø og Territorier, der skulde tjene til at frembringe Distriktet Ribes Sammenhæng med det øvrige Jylland og til at korrigere Grændselinien mellem Jylland og Slesvig henimod Kolding, blev adskilt fra Hertugdømmet og inkorporeret i Kongeriget. Med Hensyn til Statsgjælden bestemtes det, at den Gjæld, der var kontraheret enten for Danmarks eller for et af Hertugdømmernes særlige Regning, vedblivende skulde falde hvert især af disse Lande til Last, hvorimod den Gjæld, der var stiftet for det danske Monarkis Regning, skulde deles mellem Danmark paa den ene og de afstaaede Hertugdømmer paa den anden Side i Forhold til begge Deles Folketal; undtagne herfra vare dog det af den danske Regjering i 1863 i England stiftede Laan, der vedblivende skulde falde Danmark tillast, og de allierede Magters Krigsomkostninger, hvis Godtgjørelse skulde overtages af Hertugdømmerne.

Endelig forpligtede de kontraherende Parter sig til at slutte en Vaabenstilstand paa Basis af det militære uti possidetis fra d. 2. August at regne, og til, saasart Præliminærerne vare undertegnede, at træde sammen i Wien for at underhandle om en endelig Fredstraktat.

Vaabenstilstands-Protokollen bestemte, at der fra d. 2. August skulde være en fuldstændig Standsning af Fjendtlighederne tillands og tilvands (Blokaden derunder indbefattet), og at denne skulde være indtil Fredens Afslutning; dog skulde begge Parter være berettigede til fra d. 15. September at opsige Vaabenstilstanden med 6 Ugers Varsel. Jylland skulde vedblivende holdes besat af de allierede Magters Tropper, dog ikke i større Antal, end disse Magter af rent militære Hensyn maatte anse det for nødvendigt. Disse Troppers Forpleining og Indkvartering samt de til Armeen fornødne Befordringsmidler skulde ydes paa Jyllands Bekostning, derimod ikke Troppernes Lønning, Feltillægget derunder indbefattet. Opkrævningen af de i Jylland udskrevne Kontributioner stilledes i Bero, og de Varer eller andre Gjenstande, som vare beslaglagte og ikke allerede solgte, skulde frigives; nye Paalæg af Kontributioner maatte ikke udskrives. Af Jyllands ordinære Indkomster skulde Betaling ydes til de Kommuner, hvem det blev paalagt at efterkomme de militære Rekvisitioner, ligeledes skulde de Udgifter afholdes, der vare nødvendige til Administrationens Gang. Overskuddet skulde tilbagebetales den danske Regjering, naar Jylland

blev rømmet. Krigsfangernes og de politiske Fangers Frigivelse bestemtes snarest muligt at skulle ske imod den Forsikkring, at Krigsfangerne ikke skulde tjene i den danske Hær, før Freden var sluttet. Endelig blev det tilsagt, at de danske Soldater, der under Vaabenstilstanden maatte blive permitterede til Jylland, uden nogensomhelst Hindring skulde kunne vende tilbage til den danske Armee i Tilfælde af Fjendtlighedernes Gjenoptagelse.

Samme Dag (1. August) som Præliminærerne og Vaabenstilstands-Protokollen vare undertegnede, bleve, som omtalt, de respektive paa Krigsskuepladsen kommanderende Generaler ad telegrafisk Vei underrettede derom. —

Hæren spredtes
over Fyen og
Sjælland.

D. 2. August kundgjordes det for Hæren, at en Vaabenstilstand fra samme Dag var afsluttet. Alle Forsvarsarbejder skulde standses, og Afdelingerne i Hovedsagen indtage de samme Kantonnementer, som de havde havt før d. 31. Juli.

Troppeforsendelsen til Sjælland begyndte imidlertid ufortøvet. Hæren spredtes over Fyen og Sjælland, og om end de for Krigen oprettede høiere Vaabenenheder foreløbigt vedbleve at bestaa, foretoges dog en Række Foranstaltninger, der tydeligt vidnede om, at en Overgang til Fredsfoden fuldbyrdedes.

At Krigen var endt, udtaltes ogsaa i følgende Proklamation fra Hs. Majestæt Kongen af 8. August, som oplæstes for Tropperne under Gevær:

Soldater!

Kampen er endt! Fra Krigens blodige Færd vende I tilbage til Hjemmets Gjærning.

Tunge Offre har Krigen kostet; med endnu tungere Offre maa Freden kjøbes. Men Fædrelandets Vel byder at foretrække Freden for en fortsat Kamp.

Jeg veed, at Eders Mod er usvækket; jeg veed, at Arméen endnu er beredt til at optage Kampen imod Fjenden; men vi raade ikke over Udfaldet, og medens der kæmpes, er den overveiende Del af Landet i Fjendens Vold og lider under et Tryk, der snart vil føre til Ødelæggelse. Derfor maatte Kampen søges endt, om end med Afstaaelsen af Landsdele, der fra ældgammel Tid hørte til Danmark, og til hvilke enhver Dansks Hjerte var knyttet.

For Eder, Soldater! er Udfaldet af Kampen dobbelt tungt; I kæmpede og Eders Blod flød for den Sag, vi nu have maattet opgive. Men med Ære gaa I ud af Kampen. Det skal erkjendes, at den Op-gave, der fra først stilledes til Eder, var mere end vanskelig; mod to Stormagters Hære vare I kun en lille Skare. Ethvert Haab om Hjælp svigtede, Fjendens Overmagt tvang Eder tilbage, men hverken hans Magt eller Vinterens Barskhed kuede Eders Mod.

Modtager derfor, før I skilles, Eders Konges Tak. Med dyb Be-kyrning har jeg fulgt Eder i Eders tunge Gjærning, med sorgblandet Stolthed har jeg set Eders Færd. Bevarer under fredelige Sysler den Rolighed, den Selvopoffrelse, I have viist i Kampen, bevarer fremfor Alt den Kjærlighed til Konge og Fædreland, der har ledet Eder. Med Forsynets Bistand vil Danmark endnu kunne haabe en lykkelig Frem-tid, om end den nærmeste Tid viser sig mørk og truende.

Værer i Freden, hvad I have været i Kampen, og I ville bidrage til Fædrelandets Vel, som I hidtil have hævdet dets Ære.

Kjøbenhavn d. 8. August 1864.

Christian R.

Allerede d. 2. og 4. August afgik 2. Brigade samt Gardehusar-regimentet, henholdsvis fra Assens og fra Nyborg over Korsør til Kjøbenhavn. Regjeringen ønskede nemlig hurtigst muligt paalidelige Tropper til Kjøbenhavn paa Grund af uheldige Forhold ved den der-værende, for en stor Del af Sydslesvigere bestaaende Garnisonsbataillon. Da den ligeledes ønskede Oberst Max Müller til Kjøbenhavn, over-tog Obersten Kommandoen over 2. Brigade, medens sammes midlerti-dige Kommandør, Oberst Hirsch, overtog Kommandoen over 5. Brigade.

I Dagene 6.—13. August forlagdes derhos 3., 4., 5. og 8. Brigade samt 4. Dragonregiment til Sjælland. Alle til Sjælland overførte Afdelinger underlagdes 1. Generalkommando.

I Følge Krigsministeriets Resolution af 13. August sattes samtlige til Armeen hørende Afdelinger paa Kantonnementsfod, hvilken for Un-derklasserne skulde regnes fra den nærmest paafølgende Lønningsdag, for Officerer p. p. fra 1. September.

Krigsministeriet bestemte derhos følgende Sammensætning af Hæ-Hærens Sammen-sætning fra medio Augustren fra medio August:

I. Paa Sjælland under 1. Generalkommando (Generallieutenant de Meza):

1. Division, Generallieutenant Gerlach (Stabskvarter Kjøbenhavn):
 2. Brigade, Oberst Max Müller (Stabskvarter Kjøbenhavn):
2., 3., 18. og 22. Regiment.
 5. Brigade, Oberst Hirsch (Stabskvarter Helsingør):
8. og 15. Regiment.
 Gardehusarregimentet.

2. Division, Generalmajor Wilster (Stabskvarter Roskilde):
 3. Brigade, Oberst Harbou (Stabskvarter Ringsted):
10., 16. og 17. Regiment.
 4. Brigade, Oberst Scharffenberg (Stabskvarter Kjøge):
4., 6., 9. og 20. Regiment.
 4. Dragonregiment.

II. Paa Fyen under Overkommandøen (Generallieutenant Steinmann i Odense):

3. Division, Generalmajor Wörishöffer (Stabskvarter Odense):
 1. Brigade, Oberst Nielsen (Stabskvarter Svendborg):
7. og 14. Regiment.
 6. Brigade, Oberst Bülow (Stabskvarter Odense):
1. og 5. Regiment.
 7. Brigade, Oberst Hein (Stabskvarter Middelfart):
11., 12. og 13. Regiment.
 9. Brigade, Oberst Neergaard (Stabskvarter Nyborg):
19. og 21. Regiment.
4. Division, Generalmajor Honnens*) (Stabskvarter Hunderup, fra d. 10. November Odense):
 1. Kavaleribrigade, Oberst Brock (Stabskvarter Blangstedgaard, fra Oktobers Begyndelse Selleberg i Birkende Sogn):
3. og 5. Dragonregiment.
 2. Kavaleribrigade, Oberst Scharffenberg (Stabskvarter Hollufgaard):
2. og 6. Dragonregiment.

Permittering af
Mandskab.

Efter Ankomsten til Depotstederne permitterede Infanteriregimenterne samtlige Slesvigere, medmindre disse selv ønskede at forblive til Tjeneste, samt alt fra Kongeriget udskrevet Mandskab med Undtagelse af Aargangen 1864 og Frilodsmændene af 1857 og 1858, dog saaledes, at Bataillonernes Styrke ikke blev under 300 Underkorporaler og Me-

*) Generallieutenant Hegermann-Lindencrone var beordret til Kjøbenhavn.

nige. De for 1865 udskevne Rekruter, der vare indkaldte for at vaabenøves i en i Kjøbenhavn d. 27. Juli oprettet Infanteri-Exercerskole, blev ligeledes hjempermitterede. For Kavaleriets Vedkommende befalede følgende Permittering:

2. Dragonregiment 265 Mand, de øvrige Kavaleriregimenter alt ved disse til Tjeneste værende Forstærkningsmandskab*); Slesvigere skulde hjemsendes, selv om de ikke vare overførte i Forstærkningen. 5. og 6. Dragonregiment skulde tilbageholde en Styrke af 70 Underkorporaler og Menige pr. Eskadron.

Tilbagelevering af Distriktsheste befalede samtidigt.

Ordonnanskorpset permitterede overensstemmende med de for Kavaleriregimenterne givne Bestemmelser, men beordredes d. 20. at permittere indtil en Styrke af 60 Underkorporaler og Menige.

Divisionsartillerikommandoerne og de Divisionerne hidtil underlagte Feltbatterier underlagdes direkte Armeens Artilleri i Odense.

Artilleriet.

Ved de til Fyen dislocerede Feltbatterier permitteredes saa stor en Styrke, at Batterierne beholdt tilbage Halvdelen af den for 2. Udrustningsgrad normerede Konstabelstyrke; de tre paa Fyen stationerede Fæstningskompagnier bleve tilsammen paa c. 200 Mand.

Af Trainkonstabler permitteredes foreløbigt ingen. Først d. 30. August gaves Bemyndigelse til, efterhaanden som Trainkonstabler bleve disponible derved, at Heste udsattes paa Foder, at permittere saa mange, som kunde undværes uden at afhryde Batteriernes Øvelser.

De ved Divisionerne ansatte Ingenieurofficerer og Ingenieurkompagnier afgik fra Divisionerne og henlagdes direkte under Ingenieurkommandoen i Odense. Alt det spredte Materiel, der ikke forblev i Leire o. s. v., samlede paa passende Steder (Middelfart, Kerteminde o. s. v.) Ved Ingenieurtropperne permitteredes først alt af Hertugdømmet Slesvig udskevnet Mandskab (derunder indbefattet Underkorporaler og midlertidige Korporaler), og ved Resolution af 16. August alt Mandskab, der ikke hørte til Aargangene 1863 og 1864.

Ingenieurtropperne.

Kavaleri- og Infanteriregimenternes Train-Trækheste samt en Del af de bespændte Batteriers Trækheste udsattes ved private Overenskomster paa Foder i vedkommende Afdelingers Kantonnements Distrikter.

Beleiringstilstanden paa Fyen og omliggende Øer hævedes fra d. 8. August, og alle som Følge af Beleiringstilstanden trufne extraordi-

Ophævelse af en Del tidligere trufne Foranstaltninger.

*) En Permittering af Forstærkningsmandskabet (ved 2., 3., 4., 5. og 6. Dragonregiment, ialt c. 200 Mand) var alt paabegyndt i Juli i Henhold til K. M. Resolution af 26. samme M. og skyldtes den netop da foregaaede Tilgang af Rekruter.

nære Foranstaltninger traadte ud af Kraft. Skibsfarten mellem Fyen og Nørrejylland, saa vel som Forbindelsen med Hertugdømmerne frigaves kort efter Midten af August; dog førtes vedvarende Tilsyn med mistænkelige Personer. Krigstelegrafstationerne inddrogtes; Transportdampskibene opsagdes, efterhaanden som Marineministeriet leverede de Skibe, som Armeen herefter behøvede; Arbejderbataillonnen opløstes, og Personalet af Marineartilleriet retournerede til Kjøbenhavn.

Streifkorpset under Kapitain Aarøe opløstes d. 15. August. Korpsets Officerer, Underofficerer og Menige afgik til deres Afdelinger, forsaavidt de ikke hjempermitteredes. Korpsets Dampskib og Transportbaad vare alt afgivne til Assistance ved Troppeoverførslerne fra Nyborg til Korsør.

Ved K. M. Resolution af 22. August afskedigedes samtlige fremmede Frivillige (Underofficerer og Menige) af Troppeafdelingerne. Danske Frivillige (Underofficerer og Menige), som ønskede at udtræde af Armeen, bemyndigedes Afdelingerne til at demittere.

Militærarbejderne hjemforlovedes i Henhold til Resolution af 24. August; Feltpostvæsenet hævedes fra d. 21. s. M. Kjøbenhavns Garnisonsbataillon opløstes ved Slutningen af August.

Udlevering af
Krigsfanger.

I Vaabenstilstandsprotokollen var det bestemt, at alle Krigsfanger skulde frigives, og at de danske Fanger vilde være at afhente i Travemünde og Swinemünde. Til hvert af disse Steder afgik derfor medio August en Stabsofficer, ledsaget af en yngre Officer, samt de fornødne Transportskibe for at føre de Krigsfangne til Kjøbenhavn, hvor Kommandøren for 1. Infanteribrigade, Oberst G. J. W. Nielsen havde faaet Ordre til at modtage dem og sørge for Udførelsen af de af Krigsministeriet under 17. August med Hensyn til de Krigsfangne givne Bestemmelser. Disse gik hovedsagelig ud paa, at Linieofficererne og de faste Underofficerer indtil videre ikke maatte anvendes til nogen Tjeneste ved Armeen og skulde tage Ophold, de førstnævnte paa det Sted, hvor deres Afdeling kantonnerede eller garnisonerede, de sidstnævnte i Kjøbenhavn; alle øvrige Befalingsmænd samt de Menige skulde, forsaavidt de vare værnepligtige, uden Hensyn til Udskrivningsaaret permitteres, og forsaavidt de vare antagne til midlertidig Tjeneste, afgaa fra Armeen.

Permittering af
Mandskab og
Befalingsmænd i
Oktober.

Under 1. Oktober gaves Bemyndigelse til en større Permittering. Infanteriets Styrke reduceredes til 220 Mand pr. Bataillon. 2. Dragonregiment permitterede alt Mandskab, der var ældre end af

Udskrivningen for 1859, og 3. Dragonregiment alt Mandskab, der var ældre end af Udskrivningen for 1860.

1. og 2. Divisions Artillerikommando opløstes, og de dem underlagte Batterier henlagdes under 3. og 4. Divisionsartillerikommando.

Under 5. Oktober gaves Bemyndigelse til Permittering af Reservebefalingsmænd efter følgende Regler: Ved Stabene og ved Kavaleriregimenterne permitteredes alle Kavaleri-Reserveofficerer, der vare udnævnte til Officerer forinden d. 1. Januar 1864. Endvidere permitteredes alle midlertidige Korporaler, der henhørte til Aargange, af hvilke Mandskabet var permitteret ved de Regimenter, ved hvilke de vare ansatte.

Stabene og Infanteriregimenterne bemyndigedes til at permittere alle Infanteri-Reserveofficerer, der maatte ønske det og vare udnævnte til Officerer forinden d. 1. Januar 1864, dog ikke i større Udstrækning, end at hver Bataillon beholdt 7 tjenestegjørende Lieutenanter af Linién og Reserven foruden Kompagnikommandørerne.

Under 10. Oktober udgaves Bestemmelse for Permittering af Infanteriets midlertidige Underofficerer. Artilleriets Krigsreserveofficerer permitteredes i et Antal af 12, de midlertidige Underofficerer sammen med deres Aldersklasse.

Under 6. Oktober befaledes det, at 1., 2., 3. og 5. Feltbatteri skulde forlægges til Kjøbenhavn og under 29. samme Maaned, at Fæstningskompagniernes Antal efterhanden skulde nedbringes til 3.

Ogsaa Ingenieurtropperne traadte tilbage paa Fredsorganisationen paa 3 Kompagnier og afgik i Slutningen af Oktober til Kjøbenhavn, idet der paa Fyen i Henhold til Krigsministeriets Befaling af 6. Oktober kun efterlodes et Detachement under Kommando af Major Schrøder.

De Afdelinger og Institutioner, som vendte tilbage til de Garnisoner, hvorfra de i Anledning af Krigen vare udkommanderede, betragtedes fra d. 1. November som staaende paa Garnisonsfod.

Som tidligere omtalt, vedblev Kystbevogtningen paa Fyen under Vaabenstilstanden dog med en mindre Styrke.

Kystbevogtningen
paa Fyen under
Vaabenstil-
standen.

I de første Dage af August ordnedes Tjenesten saaledes, at 4. Division bevogtede Kysten fra Æbelholm til Baaring Bro, den kombinerede Landgangsbrigade (5) Kysten fra Baaring Bro over Strib til Middelfart, 3. Division herfra til Brendeaa, 6. Dragonregiment fra Brendeaa til Faaborg Bugten. Ved 5. Brigades Afgang overtog 3. Division d. 6. Bevogtningen ogsaa af den denne Brigade tildelte Kyst-

strækning, i hvilken Anledning 4. Dragonregiments 1. Halvregiment midlertidigt underlagdes Divisionen.

Paa Grund af Omdisloceringen paa Fyen kunde 6. Dragonregiment ikke længer bestride den hidtil af Regimentet udførte Patrouilletjeneste langs den søndre Del af Fyens Vestkyst. Det bestemtes derfor, at det slesvigske Gendarmerikorps skulde anvendes til Besættelse af de vestlige Færgesteder paa Fyen samt til Bevogtning af Kysten mellem Assens og Faaborg, medens 7. Infanteribrigade med to Eskadroner skulde etablere en Patrouilletjeneste langs Fyens vestlige og nordlige Kyst fra Assens til forbi Bogense for at paase, at Forbindelsen mellem Fyen og de af Fjenden besatte Territorier ikke fandt Sted paa andre Punkter end ved Middelfart, Strib og Bogense, paa hvilke Steder der oprettedes Gendarmeristationer.

Fra den 25. August overtoges Kystbevogtningen paa hele Strækningen fra Bogense over Middelfart og Assens til Faaborg af det slesvigske Gendarmerikorps, idet der oprettedes 25 Stationer, der besattes med ialt 13 Underofficerer og 60 beredne og uberedne Gendarmere; de to Eskadroner, der havde været afgivne til 7. Infanteribrigade, inddroges til 4. Division.

Gendarmene instrueredes om at have Opmærksomheden henvendt paa de ved Færgestederne ankommende og afreisende Personer og at anholde de for Spioneri mistænkte; at paase, at ikke Fremmede landsattes paa Kysten udenfor de sædvanlige Færgesteder; at forhindre, at Uvedkommende besigtigede de paa Kysterne værende Forskandninger, samt anholde enhver fjendtlig militær Person, som maatte have tilsneget sig Adgang til Øen.

De fortifikatoriske Anlæg i Nærheden af Kjøbstæderne bevogtedes ved Poster, udsatte fra de i Byerne kantonnerende Infanteriafdelinger. Til Bevogtning af Kystbatterierne ved Fyens nordvestlige Kyst og af Depotet ved Kauslunde, der blev Hovedpark, afgaves et særligt Kommando.

Paa fjendtlig Side indtog Korpserne under Vaabenstilstanden et mere spredt Kantonnement. II. (preussiske) Korps belagde Egnen fra Limfjorden mod Syd indtil i Høide med Horsens; det østerrigske Korps forblev mellem Horsens og Kolding, medens I. (preussiske) Korps belagde Slesvig. 5. Division forblev i og ved Kiel med Besætning paa Femern og i Altona. Af Forbundsexekutionstropperne forbleve Saxerne i den østlige, Hannoveranerne i den vestlige Del af Holsten.

De Allieredes Overkommando forblev foreløbigt i Aabenraa.

Forholdene paa
fjendtlig Side
under Vaaben-
stilstanden.

Underhandlingerne om den endelige Fred vare imidlertid d. 25. August blevne aabnede i Wien; fra preussisk Side lededes de ikke længer umiddelbart af Ministerpræsident v. Bismarck, men af Friherre v. Werther; som anden preussiske Befuldmægtigede indtraadte senere Geheimeraad Balan. De danske Befuldmægtigede, der efterhaanden tildeltes flere Medhjælpere, vare blevne instruerede om at rette deres Bestræbelser paa at udvirke Modifikationer i Præliminærernes Artikel 1 og 2 og at gjøre alt, hvad der kunde gjøres, for at bevare for Danmark idetmindste de Distrikter af Slesvig, som utvivlsomt havde dansk Nationalitet, og altsaa af al Magt bestræbe sig for at faae Rigets fremtidige Grændse dragen idetmindste N. for Flensborg og Tønder ved den saakaldte Bovlinie med Sundeved og Als. At opnaa en saadan Forandring i Fredspræliminærerne vilde dog kun være lidet sandsynligt, saafremt Danmark ikke heri blev støttet af de neutrale Magter, og det blev derfor ogsaa paalagt vore Befuldmægtigede at stræbe hen til at faae en neutral Magt til at optræde som Mægler. Ingen af disse Magter vilde imidlertid indlade sig derpaa, og Forhandlingerne maatte derfor føres paa Basis af Præliminærerne. Kammerherre Quaae havde vel i en fortrolig Samtale med den østerrigske Ministerpræsident fremhævet Muligheden af, at Danmark kunde se sig foranlediget til at afvige fra Præliminærerne, og søgt at udforske, hvorvidt en saadan Afgivelse vilde blive indrømmet fra de Allieredes Side; men Grev Rechberg havde erklæret, at selv om Preussen vilde samtykke i en Forandring af Præliminærerne, hvad han ingenlunde troede, kunde de forbundne Magter ikke gjøre det af Hensyn til Tydskland. De danske Befuldmægtigede ansaa det derfor ikke tilraadeligt ad officiel Vei at tilkjendegive deres Regjerings Ønske om at opnaa en Forandring i Præliminærerne, da dette vilde have kunnet berede store Vanskeligheder med Hensyn til Ordningen af de mange andre vigtige Forhold, hvorom der skulde tages Bestemmelse ved den endelige Fred; men konfidentielt fortsatte de uafbrudt deres Bestræbelser for at naae det attraaede Maal.

Grev Rechbergs Antydning af, at Preussen ingenlunde var villig til at samtykke i en Afgivelse fra Præliminærerne, skulde snart stadfæste sig, idet Ministerpræsident v. Bismarck gennem et Telegram til Friherre v. Werther opfordrede Grev Rechberg til at tilkjendegive de danske Befuldmægtigede, at de tyske Magter vilde se sig nødsagede til at afbryde al videre Forhandling, saafremt den danske Regjering vilde fravige Fredspræliminærerne. For muligen at forebygge, at man fra dansk Side skulde søge at trække Underhand-

lignerne i Langdrag eller vel endog nægte at gaa ind paa Freden, og for at tvinge Danmark til en snarlig Eftergivenhed, besluttede de forenede tyske Stormagter midt i September at forhøje det Tryk, som hvilede paa Jylland.

Efter høiere Ordre befalede saaledes General Vogel von Falckenstein under Paaskud af den i Jylland herskende stadige Blæst, at Troppernes daglige Naturalforpleiningsportion fra d. 23. September skulde forhøies, ligeledes den daglige Hestation; der anordnedes til Begyndelsen af Oktober en stærkere Belægning af de jyske Byer og befalede, at der i en Del af disse skulde indrettes Vinterkvarter for Tropperne; store Vognparker oprettedes. Samtidigt paabødes skærpede Forholdsregler med Hensyn til Jyllands Forvaltning. Alle udenfor Jylland udkommende, danske Blade bleve paa enkelte Undtagelser nær forbudte; alle Varer, ogsaa de fra de danske Øer, befalede fra 1. Oktober fortoldede ved Indførsel til Jylland; Udførsel af Smør og andre Levnetsmidler forbødes; det paalagdes Fremmede, som besøgte Jylland, og de af Provindsens Beboere, som maatte forlade den for senere at vende tilbage, at forskaffe sig Legitimationspapirer, der mod et Vederlag kunde erholdes paa forskjellige, opgivne Steder; det bekjendtgjordes, at Likvidationen med Yderne af Forpleiningen til Hæren for August Maaned skulde opsættes, da de fornødne Midler manglede i Kassen. I Anledning af, at den kongelige danske Post havde haft et Underskud, befalede det, at den danske Post skulde ophøre fra 1. November, at Breve fra samme Tid saavidt muligt vilde blive befordrede med den preussiske Feltpost, ligesom det tillodes Privatpersoner uhindret at befordre Reisende; da Forstforvaltningen ligeledes udviste et Deficit, befalede det, at Forstembedsmændenes Gager skulde nedsættes til $\frac{2}{3}$, og at der forøvrigt til Dækning af Deficitet skulde hugges det fornødne Kvantum Skov*).

Under et saadant Tryk maatte Fredsforhandlingerne føres; til den danske Begjerings Protester mod den fjendtlige Fremfærd i Jylland toge Magterne intet Hensyn, og af de neutrale Magter fandt England sig foranlediget til at raade os til at paaskynde Fredsslutningen.

*) Da den kongelige Overførster i Jylland, Kammerherre N. J. Jessen, vægrede sig ved at udføre denne sidste Befaling, blev han afsat af General v. Falckenstein, og en preussisk Lieutenant d. 25. Oktober ansat i hans Sted; samme Dag bekjendtgjordes det, at alle Embedsbesættelser i Jylland kun kunde udgaa fra Generalen, og at Ansøgninger om Ansættelse i Tilfælde af Vakance derfor maatte indgives til ham.

Forhandlingen om Bestemmelsen af Grænselinien paa Præliminærernes Grundlag var foreløbigt til nærmere Overveielse bleven overdraget til særlig Sagkyndige, hvortil fra dansk Side designeredes Oberst Kauffmann, fra østerrigsk Oberstlieutenant von Schönfeld og fra preussisk Oberstlieutenant v. Stiehle. Efter nogen Forhandling var man i Begyndelsen af September bleven enig om en Grændselinie, der mod Vest trak sig en Mils Vei Syd og Øst om Ribe til Kongeaa, fulgte denne til henimod Holte og derfra gik Syd om Sognene Vamdrup, Ødis, Frørup og Christiansfeld langs Alver Aa til Heilsminde. Men d. 18. September, efterat de specielle Forhandlinger om Grænselinien længst vare sluttede, fremsattes der pludselig fra tysk Side bestemt Fordring om en nordligere Linie, hvorved der kun ydedes Danmark en meget ufuldkommen Erstatning for, hvad der skulde afstaas af jyske Territorier. Først efter gjentagne Forhandlinger blev man i Begyndelsen af Oktober enig om en Grænselinie, idet Vamdrup og Ødis Sogne samt en Del af Frørup Sogn overlodes til Danmark, medens Sognene Alver og Fyrstrup samt Christiansfeld skulde tilfalde Slesvig.

Et andet Spørgsmaal, som beredte en Del Vanskeligheder og blev Gjenstand for længere Forhandlinger, var det om Erstatningen, der skulde ydes for den Søskade, der var tilføiet de tyske Magter. Disse sidste gjorde nemlig Fordring paa Erstatning ikke alene for den direkte Skade, som de havde lidt ved Beslaglæggelsen og Opbringelsen af Skibe, men ogsaa for den derved foranledigede indirekte Skade og for det Tab, Blokaden havde tilføiet dem. Da disse Fordringer strede mod Folkeretten, og Danmark, selv om det havde villet det, af Hensyn til de andre Sømagter ikke kunde anerkjende dem, henvendte den danske Regjering sig til Kabinetterne i Paris, London, St. Petersborg, Stockholm, Haag og Turin for at begjære deres Understøttelse i Sagen. Den franske og den engelske Udenrigsminister forelagde Sagen for Sagkyndige, og, da disse udtalte sig imod de tyske Magters Fordringer som stridende mod Folkeretten, sendtes deres Betænkninger til den engelske og den franske Gesandt i Wien, for at disse kunde gjøre Forestillinger hos den østerrigske Ministerpræsident. Inden det kom saa vidt, var imidlertid en Overenskomst bleven truffen mellem de forhandlende Magter, idet der fra tysk Side gaves Afkald paa enhver Erstatning for Blokaden, medens man fra dansk Side forpligtede sig til, foruden at udlevere alle de opbragte Skibe med Ladninger eller at erstatte deres Værdi, tillige at godtgjøre Skibenes Befragtere og Mandskab saavel som Ladningseierne alle de Tab, som bevislig vare blevne foranledigede ved Skibe-

nes Opbringelse, saasom Havneafgifter, Retsomkostninger og Udgifter, paadragne ved Mandskabets Underhold og Skibenes Hjemsendelse.

Ordningen af de finansielle Forhold foranledigede vidtløftige Forhandlinger. Fra tysk Side gjordes der Fordring paa Delagtighed for Hertugdømmerne i Statsaktiverne, navnlig Øresundsfondet, hvilket man fra dansk Side modsatte sig, da der i Fredspræliminærene kun var Tale om en Deling af Statsgjælden, og Øresundsfondet tilmed maatte betragtes som et særligt, Kongeriget tilhørende Fond. Ogsaa herskede der Uenighed med Hensyn til Bestemmelsen af Forholdstallet, hvorefter Delingen skulde ske, og det Tidspunkt, der skulde lægges til Grund for Gjældsopgjørelsen. For nærmere at oplyse Sagen blev det besluttet foreløbigt at overdrage den til Drøftelse af særlig Sagkyndige, og hertil bestemtes fra dansk Side Etatsraad Fenger, og fra de tyske Magters Side Baron C. Scheel-Plessen. Der opnaaedes imidlertid ingen Enighed ved denne Forhandling; Anskuelserne vare tværtimod saa afvigende, at det blev klart, at en Forstaaelse ikke vilde kunne tilveiebringes paa den tidligere Forhandlingsbasis. Den østerrigske Ministerpræsident, Grev Rechberg, foreslog derfor d. 30. September at vedtage en Aversionsalsum, som Hertugdømmerne skulde betale Kongeriget, saa at derved alle Spørgsmaal, som knyttede sig til Fællesgjældens Deling, afgjordes under et. Summens Størrelse foresloges af Greven i et paafølgende Møde sat til 29 Millioner Rigsdaler som et Middeltal mellem de fra begge Modparter opstillede Beløb. Da Baron v. Werther d. 8. Oktober paa Preussens Vegne gik ind paa dette Forslag, dog med Forbehold af, at der stilledes Danmark mere byrdefulde Betingelser, saafremt det vægrede sig ved at modtage Forslaget, afgave vore Befuldmægtigede efter Ordre fra Kjøbenhavn d. 11. Oktober Erklæring om, at Hans Majestæt Kongen af Danmark erklærede sig beredt til at overtage hele Monarkiets Statsgjæld imod, at de allierede Magter garanterede Udbetalingen af en Sum af 29 Millioner Rigsdaler, saaledes at Monarkiets Aktiver og alle Kassebeholdninger forbleve hos Kongeriget.

Det havde været den danske Regjerings Ønske at faae optaget i Fredstraktaten en Artikel, der gav den danske Befolkning i Slesvig Garantier for dens nationale Interesser og tilsikrede, at begge Nationaliteter i Hertugdømmet skulde nyde en fuldstændig Ligeberettigelse og en fuldkommen retfærdig og upartisk Beskyttelse. Sagen syntes heller ikke at skulle møde nogen Modstand fra tysk Side, og de Befuldmægtigede vare allerede blevne enige om Artiklens Redaktion, da de preussiske Befuldmægtigede d. 25. Oktober fra deres Regjering

modtog et Telegram, der bød dem at nægte deres Samtykke til denne Artikel, medmindre der tilføiedes, at Hs. Majestæt Kongen af Danmark vilde iagttage de samme Beskyttelses- og Forsoningsprinciper med Hensyn til de Dele af Slesvig, som inkorporeredes i Kongeriget Danmark. Da man fra dansk Side troede fremfor alt at burde undgaa enhver Bestemmelse, som kunde give Paaskud til Indblanding i Danmarks indre Anliggender, foretrak man at give Afkald paa Garantien, og Artiklen faldt saaledes bort.

D. 30. Oktober undertegnedes endelig i Wien Freden og en dertil knyttet Protokol om Jyllands Rømning af de tyske Tropper*). Denne sidste gik hovedsagelig ud paa, at Jyllands Rømning skulde ske efter Zoner senest i et Tidsrum af 3 Uger, at paa den Dag, Udvexlingen af Ratifikationer af Fredstraktaten fandt Sted, skulde det fjendtlige Militærgouvernements Virksomhed i Jylland ophøre, og Landets Administration overgaa til en af den danske Regjering udnævnt Kommissær, og at fra denne Dag alle Ydelser med Hensyn til Indkvartering, Forpleining, Behandling af Syge og Afgivelsen af Befordringsmidler skulde godtgjøres af de allierede Tropper.

Efterat Rigsraadet, der i den Anledning var bleven indkaldt til et overordentligt Møde, havde givet sit Samtykke til Freden, blev Traktaten den 12. November ratificeret af Kongen, og d. 16. udvexledes Ratifikationer i Wien**). Strax efter Ratifikationer kundgjorde Kongen i et aabent Brev til Folket den afsluttede Fred og løste Indbyggerne i de afstaaede Landsdele fra deres Troskabsed***). I Slutningen af November afreiste Kongen til Jylland for at gjense denne haardt prøvede Provinds, udstedte under 29. November et

Fredstraktaten
ratificeres.

*) Bilag 28 indeholder Fredstraktaten og den dertil knyttede Protokol angaaende Jyllands Rømning af de allierede Tropper.

**) Til Fuldstændiggjørelse skal endnu tilføies følgende Oplysninger: Efter Fredsslutningen overdrog den preussiske Regjering til sine Kronjurister at undersøge Spørgsmaalet om Arverettigheden til Hertugdømmerne. Deres Betænkning gik ud paa, at Kong Christian IX. indtil Freden i Wien var den eneste retmæssige Hersker i Hertugdømmerne. Ved Freden i Prag overdrog Keiseren af Østerrig til Kongen af Preussen alle sine ved Freden i Wien erhvervede Rettigheder til Slesvig og Holsten, dog ved Frankrigs Paavirkning med det Forbehold, at Slesvigs nordlige Distrikter, naar deres Beboere ved en fri Afstemning tilkjendegave Ønsket om at blive forenede med Danmark, skulde aftrædes til Danmark. Efter Frankrigs Nederlag i 1870 frigjorde Preussen sig ligeoverfor Østerrig for denne Forpligtelse ved en under 11. Oktober 1878 afsluttet Traktat.

***) Bilag 29 indeholder de af Hs. Majestæt Kongen i Anledning af Fredsratifikationer udstedte aabne Breve.

aabent Brev til den jydsk Befolkning og tog den 8. December i Kolding Afsked med sine tidligere danske Undersaatter, som i stort Antal havde indfundet sig sammesteds.

Overgang til
Fredsfod for Hær
og for Flaade.

Overgangen til Fredsfod sattes derefter strax i Værk, hovedsagelig ved Bestemmelser af 1. November fra Krigsministeriet:

1. Brigade opløstes. 7. og 14. Regiment underlagdes henholdsvis 9. og 6. Brigade.

1. og 2. Kavaleribrigade opløstes; 2., 3., 5. og 6. Dragonregiment underlagdes direkte 4. Division.

Infanteriregimenterne permitterede indtil en Styrke af 160 Underkorporaler og Menige pr. Regiment. Først permitteredes Frilodsmandskabet og af dette atter de ældste Aargange først, dernæst Liniemandskabet for 1862 og endelig Mandskabet for 1863. Af Liniemandskabet for 1864 permitteredes ingen, selv om Regimenterne ved at beholde dette Mandskab fik en Styrke, der overskred den ovenfor befalede Størrelse.

Infanteriregimenterne traadte medio November tilbage til den for de oprindelige Infanteribatailloner bestemte Formation paa 4 Kompagnier. Ogsaa Kavaleriregimenterne traadte inden Udgangen af November tilbage paa den oprindelige Formation paa 4 Eskadroner. Ved Permittering af de ældste, midlertidige Underofficerer indskrænkedes Antallet af Underofficerer til det for Kompagnier og Eskadroner paa Fredsfod normerede Antal.

Ifølge Krigsministeriets Befaling af 11. November bleve 3. og 4. Divisions Artillerikommandoer opløste, og Feltbatterierne paa Fyen som Følge deraf direkte underlagte Armeens Artilleri. Samtidigt befalede, at 6. Feltbatteri skulde afgaa til Kjøbenhavn som ubespændt, og at 13. Batteri, der var formeret ved Mobiliseringen, skulde opløses.

I Løbet af November afgik de sidste til Tjeneste værende svensk-norske Officerer fra Armeen. Fremdeles demitteredes samtlige, midlertidig til Tjeneste tagne Officerer og permitteredes samtlige inden d. 1. Januar 1864 udnævnte Krigsreserveofficerer; ogsaa de efter 1. Januar 1864 udnævnte Officerer af Kavaleriets og Infanteriets Krigsreserve permitteredes inden Udgangen af bemeldte Maaned.

4. Fæstningskompagni opløstes.

For Flaadens Vedkommende foregik under Vaabenhvilen og indtil Skibenes Aftakling kun mindre Forandringer.

Fra Eskadren i Østersøens vestlige Dølf afgik i Begyndelsen af

August Frederik VI., Thor, Dagmar, Rolf Krake, Neptun og Larsens Plads til Kjøbenhavn. Thor anvendtes til Krigsfangernes Transport, Skirner gik i Postfart, Hekla, Geiser og et Par Dampkanonbaade gik i Transportfart. Omtrent midt i Maaneden afgik Vicegouvernør Berg, Hauch og Hertha med underhavende Delinger af Kanonflotillen til Kjøbenhavn. D. 22. August beordredes Orlogskapitain Muxoll at nedlægge sin Kommando som Eskadrechef og afgaa til Kjøbenhavn, hvorhen Orlogskapitain Pedersen alt d. 10. var beordret at afgaa. Ved samme Tid sendtes Falken til Kjøbenhavn. D. 27. August overtog Kapitainlieutenant Kraft Kommandoen over den tilbageværende Del af Eskadren som Høistkommanderende paa Stationen i Lille Belt. Endel Afgivelser fandt Sted til Troppetransport o. lign. Medio November afgik Kapitainlieutenant Kraft fra Stationen med Esbern Snare til Kjøbenhavn.

Eskadren i Østersøens østlige Del forlod d. 6. August Rügen og afgik til Stationen ved Humlebæk. D. 2. September stødte Dannebrog og Dagmar til Eskadren, fra hvilken Absalon, Fylla og Holger Danske d. 14. afgik til Kjøbenhavn. Ved samme Tid tog Eskadren Station mellem Bornholm, Møen og Rügen; medio Oktober var den paa Kjøge Bugt. Efterat Skjold, Jylland, Dannebrog og Dagmar vare detacherede, afgik Eskadren til Kjøbenhavn, hvor Flaget blev strøget, og Eskadrens Skibe beordredes at oplægge.

Nordsø-Eskadren afgik ved Vaabenstilstandens Indtræden til Kjøbenhavn. I August foregik nogle mindre Detacheringer af Skibe, saaledes deltog Niels Juel i Transporten af frigivne Krigsfanger. D. 30. August beordredes Eskadren opløst, og Standeren strøges d. 2. September. Flere af Skibene overdroges forskjellige Hverv; saaledes afgik, som oven anført, Dannebrog og Dagmar til Eskadren i Østersøens vestlige Del; Niels Juel afgik til Skotland for at overføre Officerer og Mandskab til den tidligere omtalte i Glasgow indkjøbte Fregat Danmark, med hvilken den over Horten, der anløbes i Slutningen af September, afgik til Kjøbenhavn, hvor begge Fregatter ved Ankomsten beordredes desarmerede og oplagte.

Under 17. Oktober udstedtes en kgl. Proklamation til Flaaden af væsentlig samme Indhold som den for Hæren under 3. August udstedte.

Rømningen af Nørrejylland fra de Allieredes Side, hvilken i Følge den trufne Overenskomst skulde være gennemført 3 Uger efter Fredsslutningen, paabegyndtes d. 16. November.

For den preussiske Hærs Vedkommende bestemtes det, at samtlige Tropper, der havde taget Del i Felttoget, skulde vende tilbage til

De Allierede-
rømme Nørre-
jylland.

Hjemmet, hvorfor en Styrke paa 18 Batailloner, 8 Eskadroner og en Feltartilleriafdeling skulde udrykke derfra til fremtidig Besættelse af Hertugdømmerne. Indtil disse Afdelinger indtraf, maatte et tilsvarende Antal Tropper af Feltarmeen forblive staaende. Det østerrigske Armeekorps efterlod Brigaden Kalik for at tage Del i Hertugdømmernes Besættelse.

II. (preussiske) Korps's Tilbagemarche fra Jylland foretoges i 6 Echelonner. Af disse indtraf de 3 første d. 18. November ved Kolding, Veile og Horsens, og naaede d. 19., 20. og 22. Egnen om Christiansfeld og Haderslev. De tre sidste stode d. 18., 19. og 20. November ved Skanderborg og naaede d. 23., 24. og 25. Egnen om Christiansfeld og Haderslev. Herfra fortsattes i de følgende Dage Marchen mod Syd.

Det østerrigske Armeekorps tiltraadte ligeledes Rømningen af Jylland d. 16. November og benyttede fra d. 18. Jernbanen fra Woyens og Husum mod Syd.

I. (preussiske) Korps begyndte d. 14. Udmarchen fra Slesvig.

I de sidste Dage af November led Afmarchen en Forsinkelse paa Grund af Vanskeligheder i Henseende til Forbundstroppernes Afmarche. Efterat de Allierede havde tiltraadt Besiddelsen af Hertugdømmerne, forment man paa preussisk Side, at Forbundssekutionen mod Danmark ikke længer havde noget Formaal, og at Forbundstropperne derfor maatte rømme Holsten. Da imidlertid det østerrigske Kabinet ikke kunde vindes for en Pression hos Forbundsstaterne, sigtende til en Rømning af Holsten, rettede Preussen alene en Opfordring til Sachsen og Hannover om at trække deres Tropper tilbage. Hannover stillede sig imødekommende i saa Henseende, hvorimod Sachsen vægrede sig herved.

Af denne Grund efterlodes foreløbigt o. 2000 Mand preussiske Tropper i Holsten. Da imidlertid de allierede Magter efter at have forelagt Wiener-Fredstraktaten for Forbundsforsamlingen d. 1. December fordrede Eksekutionstroppernes Tilbagekaldelse, gik Forbundet d. 5. ind herpaa, hvorefter Hjemmarchen af de preussiske Tropper fortsattes d. 7. De sidste Troppebefordringer fandt Sted fra Hamburg og Harburg d. 22. December. Ved Begyndelsen af 1865 vare alle udrykkede Afdelinger vendte tilbage til deres Garnisoner og stillede paa Fredsfod.

Regjeringsmyndigheden i Holsten og Lauenburg overgik efter Forbundstroppernes Afmarche til de preussisk-østerrigske Civilkommisærere for Slesvig.

General Herwarth von Bittenfeld fik Befalingen over de til Besættelse af Hertugdømmerne bestemte Tropper, hvilke d. 15. December alle vare indtrufne. De preussiske Tropper lagdes i den østlige Del af Slesvig og Holsten samt Lauenburg, de østerrigske i den vestlige Del af Hertugdømmerne. —

Ved Resolution af 19. November bestemte Krigsministeriet, at Omdislokation d. 19. November af de paa Sjælland og Fyen værende Tropper. de paa Sjælland og Fyen værende Tropper efter Nørrejylland's Rømning af den preussisk-østerrigske Armee skulde disloceres som følger:

- i Kjøbenhavn: 2., 3., 4., 13., 16, 17., 18 og 22. Regiment samt Gardehusarregimentet med detacherede Eskadroner i Hørsholm og Hillerød;
- i Helsingør: 1. og 15. Regiment;
- i Hillerød: 8. Regiment;
- i Næstved, Vordingborg og Slagelse: 4. Dragonregiment;
- i Nyborg: 5. og 19. Regiment;
- i Svendborg: 7. Regiment;
- i Kantonnement paa Fyen: 2. Dragonregiment;
- i Fredericia: 10., 12. og 21. Regiment;
- i Viborg: 9. og 14. Regiment;
- i Aalborg: 11. Regiment;
- i Aarhus: 6. og 20. Regiment samt 3. Dragonregiment;
- i Randers: 5. Dragonregiment;
- i Horsens: 6. Dragonregiment med to detacherede Eskadroner i Kolding.

Feltbatterierne og Fæstningskompagnierne paa Fyen skulde efterhaanden overføres til Kjøbenhavn, dog først efter nærmere Bestemmelse fra Ministeriet.

Garnisonerne skulde for alle disse Afdelinger betragtes som definitive, undtagen for 7., 8., 9. og 14. Regiment, samt 2. og 6. Dragonregiment, hvilke Afdelinger indtil videre forbleve paa Kantonnementsfod, medens de øvrige sattes paa Garnisonsfod fra 1. Januar 1865, forsaavidt de ikke alt vare det.

Saasnart Omdislokationen var effektueret, vilde der blive befalet en forandret Inddeling i Brigader.

Det slesvigske Gendarmerikorps, der var befalet opløst ved Udgangen af November, blev efter senere tagen Bestemmelse endnu opretholdt en kort Tid og forblev foreløbigt paa Fyen i et Kantonnement om Faaborg. —

Toldgendarmeriet, hvis Befalingsmænd og Mandskab for Største-

delen vare afgivne til forskjellige Institutioner, overgik til det Grændsepolitikorps, der blev oprettet ved Lov af 23. December 1864.

Under 19. November bleve alle midlertidige Underofficerer og de Reservekorporaler, som i Overensstemmelse med de allerhøieste Bestemmelser af 29. September 1860 havde ligget til Tjeneste i den fastsatte Tid, strax permitterede.

Under 24. November befalede alle Reserveofficersaspiranter af Infanteriet af Skoleholdet for Marts og senere Maaneder permitterede senest d. 30. samme Maaned.

Pladskommandantskaberne inddroges efterhaanden.

De jyske og holstenske Distriktsheste tilbageleveredes Distrikterne umiddelbart efter Fredsslutningen.

Ved Kundgjørelse for Hæren af 26. November beordredes Armeens Overkommando og Divisionerne ophævede ved Udgangen af November. Samtidigt gaves nærmere Bestemmelser med Hensyn til de hidtil bestaaende Felt-Intendanturers successive Ophævelse. 2. Generalkommando blev fra samme Tid gjenoprettet.

Som Følge heraf vare fra 1. December Infanteribrigaderne og Kavaleriregimenterne Generalkommandoerne direkte underlagte.

Tilbageblik.

Der er i det Foregaaende oprullet et saavidt muligt objektivt Billede saavel af Krigsbegivenhederne i 1864 som af Krigsforberedelserne i Perioden mellem de to slesvigske Krige. Skildringen af Krigsforberedelserne skjønnedes nødvendig til Forstaaelse af, at det var den forudgaaede Periodes Undladelse af at træffe de til Landets Forsvar nødvendige Foranstaltninger saavelsom dens Undladelse af at sørge for i rette Tid at bringe Armeen paa Krigsfod, der fik en Hovedindflydelse paa Krigens Gang.

Den Prøve, Landet underkastedes i 1864, hører til de alvorligste, der kan stilles en Nation. Landet stilledes overfor to Stormagter, af hvilke den ene, der gik i Spidsen for den militære Udvikling i Europa, paa de slesvigske Valpladser skulde lægge Grundstenen til sin kommende Magtstilling. Et lykkeligt Udfald var kun tænkeligt ved Udlandets Understøttelse, og Bestræbelserne rettedes derfor paa ved at trække Krigen i Langdrag at afvente en mulig Forandring i den politiske Situation. Denne Opgave, der skulde løses ved en haardnakket Defensiv i befæstede Stillinger, vanskeliggjordes imidlertid ved Forsvarsvæsenets hele Tilstand.

Paa Hærvæsenets forsømte Tilstand kunde der under Krigen kun delvis raades Bod. Det maa beklages, at det af Krigsminister Lundbye i 1858 for Rigsraadet forelagte Udkast til Grundtræk for en Organisationsplan for Hæren ikke ledede til Vedtagelse af en Hærlov, og at i alle følgende Aar indtil Krigens Udbrud Kampen om Forfatningsforholdene i den Grad tog Interesserne fangen, at intet organisatorisk Lovforslag for Hæren kom til at see Dagens Lys.

Hovedtanken i Krigsminister Lundbyes Plan var Ugjærligheden af at gaa en Krig imøde med det ringe Antal Afdelinger — for Infanteriets Vedkommende ikkun 22 Batailloner — som den bestaaende Hærplan af 1842 gav; Afdelingernes Antal paatænkte derfor fordoblet ved Udsigt til Krig, men som Betingelse herfor stillede en stærk Forøgelse af de faste Befalingsmænds Antal. Krigsminister Thestrup, der styrede Hærens Anliggender i de nærmest forud for Krigen gaaende Aar (2. December 1859—13. August 1863), holdt fast ved Doublertanken; men da Regjeringen af finansielle Hensyn ikke vilde gaa ind paa en Forøgelse af Liniebefalingsmændenes Antal, søgte han Doubleringen gennemført ved Antagelse i Fredstid af Reservebefalingsmænd i stort Antal og for samtlige Vaaben. Oberst Lundbye, der i August 1863 atter overtog Bestyrelsen af Krigsministeriet, forefandt saaledes vel Doubleringen vedtagen i Principet, men hvilende paa en Reservebefalingsmands-Institution i Stedet for paa en stærk Udvikling af de faste Kadrer. Forholdene maatte imidlertid tages, som de vare. Doubleringen gennemførtes, men den udfoldede Hær fik for faa faste Befalingsmænd og led derhos — trods Bestræbelserne i de forud gaaende Aar — Mangel paa uddannet Mandskab. Misgreb ved Omorganisationen løsnede Tilstanden i Hæren; den forudgangne Periodes Sorgløshed beredte de største Vanskeligheder, og endelig gjorde det forsømte Befæstningsvæsen det nødvendigt under selve Mobiliseringen daglig at afgive et overordentligt stort Antal Arbejdskommandoer, hvorved Afdelingerne hindredes i at bruge Tiden til Øvelser og Samarbejde. Hæren manglede derfor ved Krigen Udbrud i alle Henseender Sammenhold og Fasthed. Mangfoldige Mangler bleve vel afhjulpne under Krigen; men paa Personellets Omraade lode Manglerne sig ikke afhjælpe; Forholdene forværredes tværtimod i saadan Grad, at Hæren i Sommeren 1864 for en stor Deel bestod af Rekruter med halvt uddannede Befalingsmænd.

Hertil kom for Infanteriets Vedkommende Underlegenhed i Bevæbningen*), der følte haardt af alle dem, der i 1864 kom til at staa overfor preussiske Afdelinger. Den følte under den langvarige Beleiring af Dybbølstillingen; den følte i hver Forpostfægtning og fremfor Alt i de større Kampe i aaben Mark d. 17. Marts, d. 18. April og d. 29. Juni. I den militære Verden var dog Krigen 1864 ikke egnet

*) Betydningen heraf er tidligere nævnt, se I. Del. pag. 181.

til at lægge Bagladegeværets Overlegenhed over Forladegeværet for Dagen; det var saa forstaaeligt, at den lille Stat maatte bukke under for Overmagten, at der ikke søgtes om særlige Grunde dertil; selv den med Preussen allierede Magt blev ikke Betydningen af denne Faktor klar. Erkjendelsen om Bagladegeværets Overlegenhed over Forladegeværet blev først levende efter Krigen 1866, da alle Stater som med eet Slag gik til Anskaffelsen af Bagladegeværet.

Befæstningsvæsenets Tilstand stod i Harmoni med Hærvæsenets Tilstand.

Det i første Linie liggende, milelange og ufærdige Dannevirke med dets tilfrosne Vandløb og Oversvømmelser bød kun en svag Støtte for den ufuldkomment organiserede Hær, der i Januar samledes til dets Forsvar.

Ved Dannevirkes Rømning kom Hæren vel i Stillinger, hvis Udstrækning mere passede til dens Styrke, men da ogsaa disse vare i en ufærdig Tilstand, maatte fremdeles al Kraft rettes paa Stillingernes Fuldførelse, og der blev ligesaa lidt som i Januar Leilighed til ved Øvelser at styrke Sammenholdet.

Den Energi og Utrættelighed i Arbeidet, der lagdes for Dagen i de farefulde Nætter paa Dybbølbanke som i de forholdsvis rolige Dage i Fredericia, er tidligere skildret. Dybbølstillingens Modstandskraft forøgedes saa vidt, at Stillingen holdtes til langt ind i April og først faldt efter et hæderfuldt Forsvar; ogsaa Fredericia, hvis Tilstand syntes haabløs ved Krigens Begyndelse, vandt betydeligt i Styrke, men blev opgivet, idet det forbeholdtes den samme Regering, der i 1858 havde udtalt, at Fredericias Befæstning var et Livsspørgsmaal for den danske Stat, i 1864 at maatte befale Fæstningens Rømning.

Manglerne ved det før Krigen helt forsømte Transportvæsen*) beredte under hele Felttoget de største Vanskeligheder. Vort Herredømme paa Havet indbød til at drage Fordel af vore Flankestillinger ved paa et enkelt Sted overraskende at samle en stor Troppstyrke til Udførelsen af en større offensiv Bevægelse; men Forudsætningen for denne Plans Realisation, en tilstrækkelig stærk, vel uddannet og vel udrustet mobil Troppstyrke og et vel organiseret Transportvæsen, manglede. Særligt Manglerne i sidste Henseende vare formentligt Skyld i, at forskjellige Operationer, som sikkert havde været udførlige, neppe

*) Se Skildringen af Transportvæsenet i det Følgende.

nok kom til alvorlig Overveielse. Det synes saaledes, — i Analogi med hvad der skete i 1849 — at Forholdene under den langvarige Beleiring af Dybbølstillingen og Indeslutningen af Fredericia maatte have indbudt til i et givet Moment at give Fredericia en Skinbesætning og overføre Størstedelen af dens Garnison til Als til Udførelsen af et stort Udfald fra Dybbølstillingen eller — hvad der maaske bød større Chance for et lykkeligt Udfald — i Dybbølforsvarets sidste Dage kun at give denne Stilling en Skinbesætning, medens Hovedstyrken overførtes til Fredericia for i Forbindelse med Garnisonen at foretage et Udfald.

Mangen Armee, der under Forhold som de nævnte, og midt i Vinterens Hjerte maatte optage en Kamp med langt overlegne Modstandere, og som trods al Udholdenhed, trods blodige Kampe og de mest lysende Exempler paa Opoffrelse stedse blev tvungen til Tilbagegang, medens Lykken kun sparsomt lod sig afvinde et Smil, vilde let have mistet den Selvtillid, som var nødvendig for at holde ud. Det viste sig imidlertid, at hvor Selvtilliden manglede, laa dette i den vanskelige og uholdbare Situation, hvori Hæren stilledes, og for hvilken selv den menige Mand har et aabent Øie. Og det viste sig omvendt, at da Hæren mod Slutningen af Felttoget samledes paa Fyen — for første Gang under hele Felttoget i en forholdsvis stærk Stilling — var den som besjælet af en ny Aand. Følelsen af egen Kraft gjorde sig med Styrke gjældende; der skjønnes at være Udsigt til en Opreisningens Time for den megen lidte Modgang, og Hæren ønskede intet hellere, end at Fjenden havde forsøgt en Overgang. Under Følelsen heraf blev det næsten en Skuffelse, at Fredsslutningen kom, medens Hæren paa et tidligere Tidspunkt, nemlig under den første Vaabenhvile, da den stod splittet til Forsvar af en Mængde Punkter og derhos var stærkt svækket ved det langvarige Forsvar af Dybbølstillingen — vilde have fundet det naturligt, om Krigen da var ophørt. —

Historien stiller dog ikke alene Forhold og Begivenheder frem til Beskuelse; den fordrer tillige, at man drager Lære af dem.

Hovedlæren af Krigen 1864 er den, at det ikke lades ustraffet, om en Nation i Fredens Dage forsømmer sit Forsvar.

En anden Lære er den, at Forsvaret, naar det ikke skal tabe i Kraft, ikke bør spredes til for mange Opgaver. Overkommandoen stillede sig det som Opgave at dække saa meget af Landet som muligt, men kunde ikke undgaa derved at give Forsvaret farlige Blottelser; Situationen d. 17. Marts, Natten til d. 2. April og fremfor Alt

d. 29. Juni ere Vidnesbyrd herom. De mange Kommanderende paa de forskjellige Støder betragtede desuden hver sit Felt som det vigtigste, og Alle forlangte Forstærkning. Anskuelserne angaaende den Betydning, der maatte tillægges de forskjellige Punkter, vexlede tildels af af denne Grund; Styrken i Nørrejyland gjennemløb endog alle Phaser fra et Armeekorps og ned til Nul.

Ogsaa vor Flaade — der iøvrigt under Størstedelen af Krigen, nemlig saalænge kun 1. Division af de østerrigske Stridskræfter optraadte i de danske Farvandes Nærhed, var sin Modstander overlegen — var for svag til at løse de forskjelligartede Opgaver, der kom til at hvile paa den: at værne om vore udstrakte Kyster, cotoyere Landgangskorpsets Operationer, blokere de fjendtlige Kyster og møde den fjendtlige Flaade i rum Sø. Den svage maritime Styrke ved Als og Fyen tyder bestemt herpaa. Ligeoverfor Hovedopgaven at dække vore Kyster og eventuelt møde Fjenden i aaben Sø kunde Blokaden synes at burde være undladt. Den kunde synes dette saa meget mere, som den foranledigede stærke Repressalier fra tysk Side, og som den, henset til Nordtydsklands daværende Kommunikationsmidler og til de Afbrydelser, vi til Tider vare nødte til at indgaa paa, neppe var saa følelig for Tydskland som under Krigen 1848—50. Den militære Blokade var imidlertid nødvendig for at holde den preussiske Søstyrke bunden i Swinemünde og Danzig, og dermed var ogsaa den merkantile Blokade etableret. Ogsaa havde den fra Krigen 1848—50 erhvervede Forestilling om en Krig paa Halvøen med en Blokade af den fjendtlige Kyst bevirket, at Flaademateriellets Udvikling var gaaet i en noget ensidig Retning, saa at kun yderst faa større Skibe havdes, der vare egnede til Kystforsvaret.

Det syntes en Tid udelukkende at ville blive Marinens Opgave at dække egne og blokere de fjendtlige Kyster, men saavel Østersø- som Nordsø-Eskadren fik dog Leilighed til at møde Fjenden i aaben Sø; den første i Kampen d. 17. Marts, hvor Swinemünde-Styrkens Forsøg paa at sprænge den militære Blokade afvistes, den sidste d. 9. Mai i Kamp med den østerrigsk-preussiske Nordsø-Eskadre, hvorefter Navnet Helgoland er indskrevet blandt Marinens Hædersdage. —

Savnet af en ledende Haand, der kunde vejlede i Spørgsmaalet angaaende den politiske Betydning af at fastholde de forskjellige Landsdele, gjorde sig under hele Krigen gjældende.

Overkommandoen erholdt ingen Direktiver angaaende den politiske Betydning af at fastholde Punkter som Dybbøl eller Landsdele som Vendsyssel, hvorimod Krigsministeren greb ind i militære Detailler

paa flere Omraader, ja endog støttede de Kommanderende paa de forskjellige Felter i mod Overgeneralen og gjorde dennes Stilling vanskelig. En overfladisk Betragtning kommer derved let til at fæste Øiet udelukkende paa Ulemperne ved Krigsministerens Indgriben og derved til at drage den noget feilagtige Slutning, at en Overgeneral bør staa fuldt selvstændig. Ganske vist vil et Forhold, hvor Overgeneralens Handlefrihed begrænses saa vidt, at han maa spørge om Bemyndigelse til hvert Skridt, ikke alene blive utaaleligt, men ogsaa til største Skade for Operationerne; men omvendt vil en Overgeneral, særligt under en Forsvarskrig som den i 1864, hvor Troppestyrker holdtes i Nørrejylland, Fredericia, Fyen, Dybbølstillingen og paa Als være yderst uheldigt stillet, naar han ingen Direktiver faaer angaaende Landsdelenes politiske Betydning, idet han, der griber iblinde, er udsat for at gribe feil. Regjeringen bør overveie, hvilke Operationer der fra et politisk Synspunkt ere de ønskeligste, Krigsministeren angive, hvilke af disse der ere udførlige, hvorefter Direktiver udgaa til den kommanderende General, hvis Pligt det maa være at holde Krigsministeren nøie underrettet om den militære Situation. Regjeringen angiver altsaa Krigens Maal, hvilket er saa meget naturligere, som kun Krigsministeren staaer med et Ansvar overfor Konge og Land, hvorimod Overgeneralen, der er valgt for Krigen, efter denne træder tilbage. Faaer end derved Krigs- og Udenrigsministeren en afgjørende Indflydelse paa Operationerne, bør dog Krigsministerens Indgriben ikke gaa i Detailler; Krigsministeren stiller Opgaven, den kommanderende General løser den.

Noget saadant savnes ganske i 1864. Overgeneralen faaer ingen Veiledning angaaende Landsdelenes politiske Betydning; han faaer endog paa et Tidspunkt, da Spørgsmaalet om Dybbølstillingens Rømning eller Ikke-Rømning skjønnes sammenfaldende med Spørgsmaalet om at vie den i samme staaende Hær til Tilintetgjørelse eller ei, og hvor altsaa politiske Hensyn maatte være de eneste afgjørende, ingensomhelst Meddelelse om Londonner-Konferencens Afholdelse; paa et senere Tidspunkt faaer han ligesaa lidt Meddelelse om den forestaaende Vaabenhvile, og hvad der inden dennes Indtræden er at tilstræbe. De faa Direktiver af politisk Art, der gives Overgeneralen, ere som tidligere viist, vildledende, og Krigsministerens Indgriben ved forskjellige Leiligheder som oftest til Skade.

Paa fjendtlig Side er Forholdet helt anderledes; her spiller Politiken fra først til sidst en ledende Rolle. Kjøbenhavns Erobring nævnes strax som det virksomste Middel til Krigens Tilendebning; men

da dette Maal er uopnaaeligt, angives Erobringen af Fyen at være det bedste Middel til at udøve et Tryk paa den danske Regjering og gjøre denne tilbøielig til Fredsslutning. Spørgsmaalet om denne Opgaves Løselighed eller Uløselighed tvinger dog fra Tid til anden til at tage nye Kombinationer under Overveielse og til at udstede nye Direktiver, men disse komme ikke fra Hærførerens Side, men fra Kabinettet i Berlin, hvor de politiske Traade løbe sammen.

Saasnaart der er Udsigt til Vaabenhvile eller vel endog til Fredsslutning, træder Politiken helt i Forgrunden og angiver de Maal, der endnu maa eftertrages (Nørrejyllands Besættelse i videste Udstrækning, Vesterhavsoernes Erobring o. s. v.). Dog bøies ogsaa leilighedsvis det Politiske for at passe til Operationerne (f. Ex. Londoner Konferencens Udsættelse for at give Tid til Dybbølstillingens Erobring). Ogsaa Spørgsmaalet om, hvad der af Hensyn til fremmede Magter (Frankrig, England o. s. v.), ja vel endog hvad der af Hensyn til den allierede Stormagt turde udføres eller ikke udføres, fik til Tider en Hovedindflydelse paa Operationerne og tvang til vexlende Direktiver for Hærlødsen. Disse Direktiver gjaldt til Tider endog kun ganske smaa Tidsperioder. —

Manglen paa Samvirken mellem Hær og Flaade springer stærkt i Øinene; muligt laa den stærke Friktion i Ordningen af Kommandoforholdet, muligen i Valget af de Kommanderende.

Kommandoforholdet var, som tidligere angivet, ordnet saaledes, at den kommanderende Søofficer skulde konferere med Overkommandoen om de Punkter, denne fortrinsvis maatte ønske dækkede og observerede, og „udføre det paa den Maade, som han (den kommanderende Søofficer) ansaa for rigtig og agtede at forsvare.“ En anden Ordning havde sikkert været at foretrække, der gav større Garanti for Samvirken, og som ikke var baseret paa, at Overkommandoen i hvert givet Tilfælde skulde konferere om Operationerne med Eskadrechefen, hvilket i Krig, hvor Beslutning hurtigt maa træffes, i Reglen vilde være umuliggjort. Paa den anden Side var Overkommandoens Ønske, at Chefen for Flaadeafdelingen maatte være forpligtet til at efterkomme dens Fordringer til hans Medvirkning „uden Hensyn til de Indvendinger mod nautiske Foretagender, der gjøres af Lodserne,“ sikkert for vidtgaaende; Overkommandoen vilde, hvis en slig Myndighed var overdraget den, sikkert have beredt sig selv de største Vanskeligheder. Derimod synes det, at hvis en høitstaaende og indsigtfuld Søofficer som maritim Konsulent havde været attachedet Overkommandoen,

maatte Betænkeligheden ved at lade Eskadrechefen være Overkommandoen underordnet, svinde.

Som Forholdet var ordnet, betragtede Eskadrechefen sig som Overkommandoen sideordnet. Paalæg eller Anmodninger fra Overkommandoen til Eskadrechefen affødte en Række tidsspildende Korrespondancer mellem Eskadrechef og Marineminister paa den ene Side, Kommandoen paa Als, Overkommandoen og Krigsministeren paa den anden Side; efterhaanden opstod Misnøie og et spændt Forhold mellem Eskadrechefen og Hærens Styrende, der ikke blev uden Indflydelse paa Forholdet overfor Fjenden. —

Hovedkalamitetten under Krigen skyldtes imidlertid, som ofte berørt, og isøvrigt stemmende med alle Tidens Erfaring — den mangelfulde Krigsforberedelse. Det var en tung Arv for vor ophøiede Monark at overtage Riget i den Tilstand, hvori det overleveredes ham*), og det var tungt at maatte drage Konsekventserne deraf. Historien viser imidlertid, at Tiderne ere omskiftelige, og at et Folk, som ikke opgiver sig selv, ogsaa har Betingelserne for at bestaa.

Danmark lodes ene i Kampen. Allerede ved Kong Frederik VII.'s Død stod Landet uden en eneste Ven, og under Krigen lykkedes det ikke at bevæge Udlandet til aktiv Deltagelse for vor Sag. Det synes, at den begyndende Strid mellem Østerrig og Preussen efterhaanden beherskede Situationen i diplomatiske Kredse, saa at det dansk-tydske Spørgsmaal, hvis endelige Løsning tænktes forbeholdt Fremtiden, noget tabte i Interesse. Men netop fordi al Hjælp svigtede, maa det med Paaskjønnelse fremhæves, at talrige Kammerater af den svensk-norske Hær frivillig meldte sig under vor Fane og gjorde Tjeneste i Geledet, som Læger og paa anden Maade. Mange fandt Heltedøden, men ikke Faa tjene endnu i Broderlandenes Armeer. Med dem er mangt et Venskabs- og Hengivenhedsbaand blevet knyttet, som Aar efter har staaet sin Prøve.

*) Sammenhold I. Del pag. 117.

Tillæg.

Forskjellige Korpsers og Institutioners Virksomhed.

Armeens Forpleining.

Den øverste Ledelse af den under Intendanturen henhørende Del af Armeens Administration var paa Fredsfod hos „Armeens Intendantur“, der udgjorde et Departement under Krigsministeriet, som stod i umiddelbar Forbindelse med Troppeafdelingerne. Tjenesten ved disse bestredes af 33 Intendanter. Til disses Assistance afgaves fra Vaabnene pr. Afdeling 1 fast Underofficer foruden 1 Depotsergent; endvidere uddannedes ved hver Afdeling aarlig 2 dertil egnede Menige som Reserve-Intendanturassistenter for Krigstilfælde*).

Da Armeens Intendantur i Slutningen af November Maaned 1863 erholdt Bemyndigelse til at træffe de som Følge af den sandsynligvis forestaaende Krig fornødne Foranstaltninger, raadede den med Hensyn til Personel over ganske utilstrækkelige Kræfter. Der skulde oprettes 1 Korpsintendantur for Armeen og 4 Felt-Divisionsintendanturer foruden en hel Række af Forpleiningsanstalter, Magasiner, Depoter o. s. v.

Ved Besættelsen af de ledende og mere ansvarsfulde Poster ved Korpsintendanturen og Divisionsintendanturerne var man — da der i Fredsorganisationen manglede overordnede Intendanturmyndigheder, knyttede til de høiere Kommandomyndigheder — henvist dels til det under Armeens Intendantur ansatte Personale, dels til Afdelingsintendanterne, af hvilke der paa denne Maade disponeredes over 11. Det er imidlertid, særligt i Krigstid, af største Vigtighed, at Stillingerne som Afdelingsintendanter ere beklædte med

*) Se I. Del pag. 44.

Mænd, der have ikke blot almindelig Forretningsdygtighed, men tilige et paa personlig Erfaring grundet nøie Kjendekab til Tjenesten og Livet ved Afdelingerne og til de mange Bestemmelser, der gjælde for Administrationen. Nødvendigheden af at beskære Antallet af prøvede Afdelingsintendantter var saaledes i og for sig betænkelig nok, saa meget mere som den Assistance, der var givet dem, kun var ringe. Et slutet, i Fredstid særligt for Intendanturtjenesten uddannet Personale af Underklasserne havdes ikke; de faste Underofficerer, der fra Vaabnene kommanderedes til Tjeneste hos Intendantterne, havde efter Sagens Natur delte Interesser, og Afdelingerne kunde vilkaarligt borttage dem fra denne særlige Tjeneste og erstatte dem med andre, der foreløbigt savnede Kjendskab til de Forretninger, der paahvilede dem. Af de Reserve-Intendanturassistenter, der ifølge en i 1862 truffen Bestemmelse skulde uddannes, havdes kun et Hold oplært; til den øvrige underordnede Assistance maatte der saaledes anvendes uøvede Kræfter. Til disse uheldige Forhold kom imidlertid for Infanteriets Vedkommende den særlige Vanskelighed, som den fra 1. December 1863 ikrafttraadte Regimentsformation voldte. Ved hvert af de nydannede Regimentter var nemlig kun ansat 1 Intendant, og vel var Regimenttet den administrative Enhed, men det kan dog neppe omtvivles, at 2 Batailloner med Hensyn til Forpleining og Regnskabsaflægning afgive et saa stort og besværligt Apparat, at Tjenestens forsvarlige Bestridelse let kan blive overvældende, særligt, dersom Intendanten ikke er en i Forretningerne rutineret Mand, og naar han ikke er assisteret af fuldt øvede og paalidelige Kræfter.

Til de mangfoldige Ansættelser, der maatte ske dels ved Korpsintendanturen og Divisionsintendanturerne (bortset fra dem, der foretoges paa den ovenfor angivne Maade), dels til Erstatning for Afdelingsintendantter og til Anbringelse i lignende Stillinger ved ny oprettede Institutioner, dels endelig til underordnede Stillinger, var det nødvendigt at ty til Personer, der efter derom sket offentlig Bekjendtgjørelse søgte Ansættelse under Intendanturen. Om der end ad denne Vei antoges endel Personer, der enten havde tjent i Intendanturen i Krigen 1848—50 eller senere, i 1861, havde faaet en særlig Uddannelse under Afdelingsintendantter, maatte der dog antages et betydeligt Antal Mænd — nogle endog til Tjeneste som Afdelingsintendantter — som, om de end paa forskjellig Maade havde Uddannelse som Forretningsmænd, dog ganske savnede Kjendskab til de særlige og vanskelige Forhold, hvori de skulde virke. Der an-

toges saaledes 130 Personer i Stillinger som Afdelingsintendantter eller med saadanne nærmest Ligestillede: Regnskabsførere, Bogholdere, Kasserere, Forvaltere og Fuldmægtige; i underordnede Stillinger, nemlig som Underforvaltere, Skrivere, Bagere, Slagtere m. v. antoges 110.

Under disse personelle Forudsætninger skred man til Ordningen af Forpleiningsvæsenet for den aktive Armee. Korpsintendanturen oprettedes i Begyndelsen af December 1863 og traadte i Virksomhed i Flensborg fra den 11. December; som Korpsintendant ansattes Chefen for Armeens Intendantur, Generalkrigskommissær U. C. v. Schmidten. De 4 Divisionsintendanturer oprettedes ligeledes i December, henimod Slutningen af Maanedens.

Alt forinden Korpsintendanturen, endsige Divisionsintendanturerne, kunde træde i Virksomhed, var der imidlertid af Armeens Intendantur truffet Foranstaltninger til Anskaffelse af Levnetsmidler m. m. De Forhold, hvorunder Intendanturen havde at sørge for Forsyningen af Felthæren under dennes Opstilling ved Dannevirke, kunde i og for sig ikke kaldes ugunstige. De mobiliserede Afdelinger ankom for Størstedelen efterhaanden i Løbet af December til Sydslesvig og forpleiedes foreløbigt ved BESPISNING hos Kvarterværterne; først fra d. 1. Januar 1864 begyndte Udlevering af Naturalforpleining fra Magasiner (for 1. og 4. Division endog senere). Dernæst havde man ved Armeens Opmarche i det sydligste Slesvig saavel dette Hertugdømme som hele Kongeriget bag sig til at trække Forsyninger fra, og man havde ved Tilbringelsen af disse dels Raadighed over Søveiene, dels en betydelig Lettelse ved at kunne benytte Jernbanen fra Slesvig til Flensborg. Det bemærkes i Forbindelse hermed, at den Ordning af Magasintrafiken, der var foreskrevet ved de derom i 1863 udgaaede Reglementer, i Hovedtrækkene var den, at der i længere Afstand fra Krigsskuepladsen, paa sikre Steder, skulde oprettes Reservemagasiner med Beholdninger for hele Armeen for 1 à 2 Maaneder; for hver Division blev der at etablere 1 Hovedmagasin, der fik sin Forsyning tilført fra vedkommende Reservemagasin, og hvis Beholdning ikke maatte overstige 14 Dages Forsyning for den paa-gjældende Divisions Styrke. Fra Hovedmagasinet tilførtes atter ved den til Magasinet knyttede Proviantkolonne — dersom ikke t. Ex. Jernbane kunde benyttes — Forsyning for 2 à 3 Dage til Brigademagasinerne, der anlagdes i Troppeafdelingernes Nærhed, og disse sidste skulde da ved de dem i dette Øiemed tildelte Vogne afhente deres Fornødenheder ved Brigademagasinerne. Udstedelsen af Befalinger

om, paa hvilke Steder Hovedmagasiner og Brigademagasiner til enhver Tid skulde være anlagte, om deres Flytning samt om Dirigeringen af Trainet paahvilede de vedkommende Kommando-myndigheder.

Allerede d. 28. November 1863 satte Armeens Intendantur sig i Forbindelse med forskjellige større Forretningsmænd angaaende Leverancer til Armeen. Det første nye Organ, der dannedes, var 2. Divisions Hovedmagasin, som etableredes i Flensborg i de første Dage af December. Magasinet havde imidlertid en større Opgave end den, det efter sin Benævnelse skulde have, idet det udgjorde Hovedoplaget for Alt, der skulde anvendes til hele Armeens Forbrug; fra det forsynedes i Krigens første Tidsrum indtil Tilbagetoget fra Dannevirke de andre 3 Divisioners Hovedmagasiner, og det fungerede altsaa i Virkeligheden som et Reservemagasin, der var underlagt 2. Divisions Intendantur, og som tillige skulde forsyne 2. Divisions Brigademagasiner. De Beholdninger, der efterhaanden indgik i dette Magasin, indkøbtes fra forskjellige Dele af Landet, dels underhaanden af og gennem de omtalte større Forretningsmænd, dels ved Leveringer, som sluttedes efter en i de offentlige Blade indrykket Opfordring om at indgive Tilbud, dels ved egentlige Licitationer; paa disse Maader anskaffedes saavel Stude som de fleste øvrige Forpleiningsgjenstande. For Fourage (Hø og Halm), Leirstraa samt Brændsel dannedes der særlige Magasiner i umiddelbar Nærhed af Tropperne ved Dannevirkestillingen.

Medens de omtalte Dispositioner fra først af vare blevne foretagne af Armeens Intendantur, overtog Korpsintendanturen ved sin Oprettelse (d. 11. December) Ledelsen af hele Intendanturvirksomheden ved Armeen. — Af denne Myndighed sikkedes Armeens Brødforsyning gennem en Kontrakt, hvorved en større Kjøbmand i Flensborg forpligtede sig til at levere indtil 75,000 Pd. Brød daglig. Foruden de hidtil nævnte Anskaffelsesmaader skred man endvidere i December til Udskrivning. D. 28. December udnævntes der ved Kgl. Resolution en Civilkommissær til Udskrivning af Kjørsler og Naturalleverancer i Hertugdømmet Slesvig, og ved denne Embedsmands Foranstaltning blev der lige indtil Tilbagetoget fra Dannevirke, foruden Kjøretøier til Dannelse af Vognparker, tillige udskrevet store Kvantiteter af Hø, Halm og Tørv, som det havde viist sig umuligt at erholde tilkjøbs i Slesvig.

Ved alle disse Forholdsregler naaede man at kunne paa-begynde Armeens Forpleining ved Magasiner fra 1. Januar 1864 og

gjennem 2. Divisions Hovedmagasin i Flensborg at sikre en passende Reservebeholdning, idet man dog ikke gjorde denne større, end det kunde forenes med Muligheden for ved et eventuelt Tilbagetog fra Dannevirke at kunne føre Beholdningerne bort i Tide. Derimod oprettedes allerede i December et Reservemagasin i Sønderborg med Beholdning for 1 Division i 1 Maaned (undtagen af Stude, Hø og Halm) og midt i Januar var Ingenieurkommandoen i Færd med at anlægge et Feltbageri i Sønderborg.

Troppernes Forpleining i Januar Maaned var regelmæssig og vel ordnet; de udleverede Fødemidler vare fuldkommen tilfredsstillende saavel med Hensyn til Kvalitet som Kvantitet, og der paataltes kun faa og mindre væsentlige Mangler. I denne Dom ere samtlige Betynkninger fra de efter Krigsministeriets Ordre i Slutningen af Februar nedsatte Undersøgelseskommissioner overensstemmende.

Henimod Slutningen af Januar blev der fra Intendanturens Side bevirket forskjellige Forholdsregler, der havde Hensyn til den Eventualitet, at Armeen kunde blive trængt tilbage fra Stillingen ved Dannevirke. Der blev saaledes truffet Bestemmelse om den endelige Proviaivering af Als for 1 Division i 1 Maaned. Der oprettedes et Reservemagasin i Fredericia for 1 Division i 14 Dage, og dette be- myndigedes til at fremkalde Tilbud fra Handlende om Leverancer, ligesom der af Ingenieurkommandoen blev udstedt Ordre om Indretning af et Feltbageri i Middelfart. Der blev derhos rettet Fore- spørgsler i alle Kjøbstæder fra Sønderborg Nord efter og truffet Aftaler angaaende eventuel Levering af Brød. Endvidere toges der Beslutning om Oprettelsen af et Reservemagasin i Assens for 2 Divisioner i 14 Dage, og dettes Forsyning forberedtes ved offentlig Opfordring til Leverancer. Endelig blev der udskrevet af Hertugdømmet Slesvig en stor Mængde Kjøretøier til Dannelse af Vognparker (foruden de for de enkelte Divisioner alt tilstedeværrende Vognparker) ved Flensborg og ved Harreslev*).

Alle disse Forholdsregler vare imidlertid mere eller mindre ufuldendte, da Tilbagetoget fra Dannevirke besluttedes og omtrent samtidigt sattes i Udførelse.

Den i det Hele velordnede og rolige Gang, hvori Troppernes Forsyning med Naturalforpleining havde været i Januar Maaned, forandredes efter Fjendtlighedernes Udbrud i de faa Dage, Armeen blev i Dannevirkestillingen. Hvor beklagelige nu end de i denne Henseende

*) Se I. Del Bilagenes pag. 55.

indtraadte Mangler vare paa et Tidspunkt, hvor Troppernes Kampdygtighed trængte til paa enhver Maade at støttes, maa det dog ved de derom foranstaltede Undersøgelser anses som oplyst, at Manglerne kun kunde tilskrives Forhold, over hvilke Intendanturen ikke var Herre. Hovedgrundene til dem laa i de ved den militære Situation skabte Vanskeligheder. De idelige Alarmeringer samt Afdelingernes langvarige Ophold i Stillingen bevirkede, at hverken Uddelingen eller Tilberedningen af Forpleiningen kunde være regelmæssig; Udleveringen fra Magasinerne vanskeliggjordes ved hyppig Flytning af disse; ifølge Overkommandoens Befaling skulde Proviantrainet ved Udsigt til Fægtning føres tilbage, og Udførelsen af denne Ordre bevirkede, at Afdelingerne ikke til rette Tider kunde disponere over de Vogne, som indeholdt deres Forsyninger, og som tillige medførte Kogerskaberne. Ogsaa Afdelingernes og Mandskabets Uvanthed med at bevæge sig i de ved Krigsbegivenhederne opstaaede, nye Forhold i Forbindelse med Trainets daarlige Tilstand havde sin Del i de fremkomne Ulemper. Endelig indtraf der i disse Dage Forstyrrelser i Transporten paa Jernbanen mellem Flensborg og Slesvig, hvilket indvirkede uheldigt paa Magasinernes Forsyning. Imidlertid er det givet, at ingen Troppeafdeling fra 1.—5. Februar har lidt egentlig Mangel.

Værre stillede Forholdene sig under Tilbagetoget. Dette foregik, som tidligere udviklet, saa pludseligt og under Forfølgelse og Kamp tillige saa hurtigt, at Anvendelse af ordinair Forpleining var udelukket. Midlerne til Troppernes Underhold maatte derfor ligge i Benyttelsen af Reserveportioner, og saavel Divisions- som Brigademagasinerne vare rigeligt forsynede med saadanne. Ved Dagsbefaling af 1. Februar var det bestemt, at Troppeafdelingerne skulde forsynes med 1 Reserveportion, som de skulde medføre paa dertil særligt rekviderede Vogne — der ogsaa kom tilstede — og som, naar den befaledes brugt, strax skulde fornyes fra Brigademagasinerne. D. 5.^e Februar befalede Overkommandoen*), at Afdelingerne skulde medføre 2 Reserveportioner paa Tilbagetoget. Da dette medtog fra 48—60 Timer indtil Ankomsten til Sønderborg og Als, vilde Tropperne under det ikke kunne have lidt Nød, hvis de vare komne i Besiddelse af Reserveportionerne. Dette skete imidlertid ikke, da Trainet, — heri indbefattet saavel Afdelingernes som Brigademagasinerne Proviantvogne, — rykkede ad Flensborg til d. 5. Februar Kl. 2—3 om Efter-

*) Se I. Del Bilag 27.

middagen, medens Afdelingerne først afmarcherede om Aftenen Kl. 9—11. Efter Ankomsten til Flensborg og til Als var det forbundet med Vanskelighed at faae de forskjellige Dele af Trainet udsøndrede og bringe Afdelingerne i Forbindelse med deres Magasiner. Den regelmæssige Forpleining paabegyndtes dog allerede d. 8. Februar, om der end hengik nogen Tid, inden den kunde siges at være i god Orden.

Hvad angaar de store Beholdninger af Proviant m. m., der fandtes i Flensborg ved Reservemagasinet (samtlige Kvægparken bleve i Tide bragte i Sikkerhed) da bleve disse, dels i de nærmeste Dage før Tilbagetoget, dels efterat dette var tiltraadt, indladede i Skibe i Flensborg Havn, forsaavidt de ikke maatte forblive i Land til Disposition for Divisionsmagasinerne. De saaledes ladede Skibe førtes alle bort paa 7 nær*). Foruden disse Ladninger gik ogsaa Noget, dog ikke særdeles Meget, tabt af de Beholdninger, der fra Flensborg skulde føres bort ad Landeveien. Den væsentligste Aarsag hertil maa søges i, at Divisionsmagasinerne først i de sidste Dage af Januar eller senere kom i Besiddelse af de for dem bestemte Proviantkolonner**); disse vare imidlertid paa Grund af det faste Trains mangelfulde Tilstand i høi Grad ukomplette og maatte derfor suppleres ved udskrevne Vogne. Men af de til Vognparken ved Flensborg udskrevne Vogne mødte kun et utilstrækkeligt Antal (nogle faa Hundrede), og af disse forsvandt adskillige under Marchen, ligesom Trainets Føring og daarlige Forfatning bevirkede, at Vogne under Marchen maatte lades tilbage. Manglen paa Transportmidler bevirkede ogsaa, at c. 200000 Pd. Brød maatte efterlades i Flensborg. Dette sidste Tab blev føleligt. Medens der nemlig for de to Divisioner, som skulde forblive paa Als (3. Division overførtes d. 9. Februar til Fredericia), var tilstrækkelige Forsyninger af de fleste øvrige Forpleiningsgjenstande tilstede for længere Tid, dels ved de der tidligere samlede Beholdninger, dels ved den dertil skete Overførelse fra Flensborg, var dette ikke Tilfældet med Brød, og der fremkom i de første Dage efter Ankomsten til Als Mangel derpaa, da det viste sig, at det tidligere i Sønderborg oprettede Feltbageri ikke kunde præstere saa meget som anslaaet. De manglende Kvanta erstattedes dog hurtigt ved Tilsendelser fra Kjøbenhavn.

Medens Tilbagetoget for 1., 2. og 3. Division gik til Sønderborg og Als, rykkede 4. Division fra Flensborg mod Nord, medførende sine

*) Se I. Del pag. 304 Anmærkning.

**) Se I. Del, Bilagenes pag. 54.

Magasiner. Fra d. 8. Februar, da Divisionen naaede Egnen om Kolding, og under hele dens derpaa følgende Frem- og Tilbagekøbing i Nørrejylland, indtil den for anden Gang ankom til Mors i Slutningen af April, var den væsentligt henvist til selv at sørge for sine Fornødenheder ved Indkjøb, eftersom store Beholdninger under de da tilstedeværende Forhold ikke kunde medføres. Slagtekvæg leveredes dog paa Foranstaltning af Korpsintendanturen; Hø og Halm indkjøbte Afdelingerne for en stor Del i Kantonnementerne; hvor disse vare spredte, ydedes Forpleiningen ogsaa ved Bespisning hos Kvarterværterne.

Efterat 3. Division var ankommen til Fredericia, støttedes Forpleiningen af Divisionen og af de Tropper, der senere optoges i Fæstningen, paa det i samme stationerede Reservemagasin, der i Midten af Marts forlagdes til Bogense.

Paa Als vare Forpleiningsforholdene, efterat den ved Tilbage-toget bevirkede Forstyrrelse var afhjulpen, paany komne i Orden, saavidt som Forholdene tillode det, og der fremkom ikke heri væsentlige Forandringer indtil Dybbølstillingsens Fald. I Reservemagasinet i Sønderborg, der i Slutningen af Februar forlagdes til Høruphav, havdes til enhver Tid rigelige Beholdninger; Brødet leveredes fra Feltbagerierne i Sønderborg og Assens. De største Vanskeligheder frembød Forsyningen med Hø og Halm, hvoraf der daglig som Fourage for Heste krævedes 30000 Pd. Hø og 48000 Pd. Halm, foruden 30000 Pd. Leirstraa. Alle-rede umiddelbart før Tilbage-toget var der gennem Civilkommis-særen udskrevet de for den til Als designerede Styrke fornødne Kvan-titeter Hø og Halm, og den største Del heraf ankom ogsaa i rette Tid til Øen, men kom paa Grund af forskellige Omstændigheder, hvorover Intendanturen ikke var Herre, ikke Hæren til Nytte. Man gik da til at indkjøbe de fornødne Kvantiteter paa Als; men Befolkningen holdt sig tilbage af Frygt for at blotte sig, og der blev da beordret Udskriv-ning saavel paa Als som paa Ærø og Femern. Heller ikke ad denne Vei var det muligt at dække Behovet, og Korpsintendanturen skred da til at antage Opkjøbere paa forskellige Steder i Landet: Fyen, Langeland, Falster og Sjælland, og paa denne Maade lykkedes det nogenlunde at erholde, hvad der skulde bruges. Intendanturen fragede til Fouragens Transport et stort Antal Fartøier, ligesom den bemyndigede Opkjøberne til at fragte saadanne; men det var stadigt for-bundet med Besvær at faae det tilstrækkelige Skibsrum til Disposition, ligesom Fouragen ogsaa led meget under Transporten og under Op-bevaring en paa Als i Stakke, saa at ogsaa Kvaliteten var ringere end

ønskeligt. Det skal endnu her bemærkes, at Forpleiningsforholdene under Dybbølstillingens Beleiring forsaavidt afvege fra det Sædvanlige, som der ved Intendanturens Foranstaltning blev draget Omsorg for, at Kosten tilberedtes uden Mandskabets Medvirkning ved Kogning i Dampkjøkkener, samt at der udleveredes varmt Øl til Mandskabet under Opholdet i Stillingen*).

I Organerne for Tilveiebringelsen af de store Forsyninger for Armeen og for deres Dirigering til dennes forskjellige Dele indtraadte der i Begyndelsen af Marts en væsentlig Forandring ved Oprettelsen af Fyens Intendantur i Odense under Ledelse af Kontorchef i Krigsministeriet, Justitsraad O. M. Looft. Medens hidtil Korpsintendanturen havde foretaget alle de store Anskaffelser til de forskjellige Reservemagasiner, vedtog Krigsministeriet Oprettelsen af Fyens Intendantur med den Bestemmelse, at samtlige Reservemagasiner skulde være paa Fyen og forsynes ved sidstnævnte Intendanturs Foranstaltning med Beholdninger for Armeen for 2 Maaneder, som dernæst efter Korpsintendanturens Rekvisition skulde dirigeres til de forskjellige Dele af Krigsskuepladsen, idet man tillige derved tilsigtede en Lettelse af Korpsintendanturens Opgave, saa at den ved Ledelsen af Forpleiningsvæsenet ved den aktive Armee kunde i høiere Grad lægge Vægten paa den ordnende, inspicerende og kontrolerende Virksomhed. Bestemmelsen modificeredes dog saaledes, at Reservemagasinet i Høruphav vedblev at bestaa med Adgang til direkte Rekvisition fra de fyenske Magasiner; ogsaa vedblev Korpsintendanturen selv at forestaa Indkjøbet af Kvæg samt af Hø og Halm. De Reservemagasiner, som derefter underlagdes Fyens Intendantur, vare Magasinet i Bogense til Forsyning af Tropperne i Fredericia samt Magasinerne i Assens og Faaborg til Forsyning af Tropperne paa Als; det sidste oprettedes i Marts. Denne Ordning af Forholdene, der i Principet maa anses for rigtig, forblev i Kraft indtil d. 8. Juli, da Fyens Intendantur ophævedes, hvorefter Korpsintendanturen indtraadte i sit tidligere Forretningsomraade. — Da Styrken paa Als efter Dybbølstillingens Fald formindskedes, overførtes større Dele af Beholdningerne i Reservemagasinet i Høruphav til Magasinerne i Faaborg og Assens; Magasinet i Høruphav indskrænkedes til Beholdninger for 4–8 Dage.

Den 22. April blev Korpsintendanturen forlagt til Assens. —

Fra Vaabenhvilens Indtræden d. 12. Mai erholdt de til Fyen henlagte Troppeafdelinger Bespisning hos Kvarterværterne, da Indkvarte-

*) Se II. Del, pag. 444.

ringen foregik i spredte Kantonnementer; Naturalforpleining indtraadte igjen ved Vaabenhvilens Udløb. Under Vaabenhvilen blev Mors ved Fyens Intendanturs Foranstaltning provianteret for 5000 Mand i 1 Maaned, og under Hensyn til det nørrejydske Armeekorps's Bevægelser N. for Limfjorden anlagdes der i Mai et Reservemagasin i Frederikshavn.

Beholdningerne i Reservemagasinet i Høruphav overførtes i Begyndelsen af Juni til et nyt Reservemagasin i Nyborg; Magasinernes Forsyning paa Als foregik derefter direkte fra Fyen.

Efter Als's Fald og Nørrejyllands Rømning samledes Hæren paa Fyen.

Under Felttoget vare i overordnede Stillinger ansatte som Korpsintendant: Generalkrigskommissær U. C. v. Schmidt (fra 4. Januar til 24. Mai).

Kapitain i Generalstaben A. J. C. E. Madsen (fungerende fra 25. Mai til 1. Juli).

Kommitteret ved Armeens Intendantur, Kammerjunker C. C. H. Rømer (2. Juli til 30. November).

Som Divisionsintendant:

ved 1. Division: Intendant, Kapitain J. P. W. Borch.

— 2. — Fuldmægtig i Krigsministeriet A. C. Schmidt.

— 3. — Intendant C. F. Svendsen.

— 4. — Intendant, Overkrigskommissær P. J. Nielsen.

Sundhedstjenesten.

I Følge de derom gjældende Forskrifter var den øverste Ledelse af Sundhedsvæsenet ved den aktive Armee hos Korpsstabslægen og Korpsintendanten i Forening, og den var nærmest fordelt saaledes, at den egentlige sanitære Styrelse, Sundhedspolitiet, de personelle Forhold for Lægernes Vedkommende og Bestemmelser angaaende Evakuationer var henlagt under Korpsstabslægen, medens alle Forhold vedrørende det foruden Lægerne ansatte Personel ved Ambulancer og Lazarether, den økonomiske Styrelse, Materiellet, Transportvæsenet samt Disciplinærmyndigheden over den sidst anførte Del af Personellet henhørte under Korpsintendanturen. Denne saavel som Korpsstabslægen var selvfølgelig Overkommandoen underlagte, men Begge stod tillige i

deres særlige Faganliggønder i Forbindelse resp. med Krigsministeriet og med Armeens Stabslæge, ligesom i Fællesanliggønder med Krigsministeriet. Paa tilsvarende Maade blev den overordnede Ledelse af Sundhedstjenesten varetaget ved Divisionerne af Divisionslægen og Divisionsintendanten.

De Organer, gjennem hvilke selve Sundhedstjenesten skulde bestrides, vare, foruden de ved de enkelte Afdelinger ansatte Læger (ved hvert Inf. Regiment og hvert Kavalleriregiment 2), dels de til de større Kommandoer direkte knyttede Ambulancer, dels Lazaretherne.

Af Ambulancer var der normeret 1 for hver Infanteribrigade og 2 som Reserve. Ved en Ambulance skulde være ansat 1 Overlæge og 3 Underlæger, samt af Sundhedstropperne 1 Sergent, 1 Underkorporal, 10 Ambulancesoldater og 3 Kantinesoldater. Ambulancens Materiel bestod i 1 med Medicinal- og Forbindingsrekvisiter udrustet tospændig Ambulancevogn, 1 let tospændig Lazarethvogn, indeholdende de fornødne Rekvisiter til Etableringen af et ambulans Lazareth for 20 Saarede, endelig Ambulancebaarer m. v.

Bestridelsen af Sundhedstjenesten under Fægtning foregik — naar en Bataillon tages som Exempel — paa den Maade, at Bataillonslægen med sin Kantinesoldat tog Plads saa nær bag Fægtningslinien, som Forholdene tillode det (i Høide med Reserven), medens de Bataillonon tildelte 8 Ambulancesoldater førte de Saarede paa Baarer til Lægen, som anlagde de allernødvendigste Forbindinger, hvorefter de Saarede transporteredes til Ambulancen, der var placeret paa detnærmeste dertil egnede Sted bagud, og hvor yderligere Forbindinger, Operationer o. s. v. foretoges. Det ved Afdelingerne ansatte Personal af Sundhedstropperne assisteredes derhos ved Afgivelse efter Omstændighederne fra de Sundhedstropper, der under Kommando af en Officer holdtes samlede ved hver Division, og som udgjorde pr. Brigade 1 Sergent, 2 Underkorporaler og 40 Ambulancesoldater. De for Ambulancen fornødne Vogne til Bortskaffelse af de Saarede paahvilede det den resp. Brigade at skaffe tilveie ved Rekvisition fra Vognparkerne, og som Regel vilde de Saarede være at føre til de egentlige Lazarether, idet det ambulante Lazareth efter sin Størrelse og efter det ringe Materiel, som det medførte (Leierne vare kun Straasække), kun havde den Bestemmelse at beholde saadanne Saarede, hvis Tilstand forbød deres Flytning.

De for den aktive Armee bestemte egentlige Lazarether vare beregnede efter 12 pCt. af Armeens Styrke og skulde anbringes i 3 Linier, og vilde Lazaretherne af 1. Linie (mobile og medførende

Bekvisiter til 100 Fourniturer) være at anlægge efter Overkommandoens Bestemmelse saa nær Armeen, som Omstændighederne tillode det; Lazaretherne af 2. Linie skulde efter Krigsministeriets Bestemmelse anlægges saa nær Armeen, som det lod sig forene med Hensynet til deres Sikkerhed, hvorom Fællesbestyrelsen for Armeens Sundhedsvæsen vilde have at gjøre Forslag; endelig skulde Lazaretherne af 3. Linie etableres i Kjøbenhavn efter Krigsministeriets nærmere Bestemmelse. Fordelingen af den til 12 pCt. af Armeens Styrke ansatte fulde Lazarethstand var efter Reglementet bestemt saaledes: „Den 1. Lazarethlinie udrustes til $\frac{1}{4}$ af den normerede Lazarethstand, men gaar dog ikkun med $\frac{1}{4}$ af sin Effektivstand ind i Beregningen for alle 3 Linier. Forholdet mellem 2. og 3. Linie fastsættes saaledes, at hin beregnes til $\frac{2}{3}$, denne til $\frac{1}{3}$ af den normerede Lazarethstand, efterat den anførte Kvotadel for 1. Linie er fradraget.“ Lazaretherne af 1. Linie sorterede under Bestyrelsen for den aktive Armees Sundhedsvæsen, resp. de vedkommende Divisionslæger og Divisionsintendanten, og ligeledes Lazaretherne af 2. Linie, forsaavidt de ikke, naar de vare anbragte i større Afstand fra Krigsskuepladsen, vare henlagte under vedkommende Generalkommando eller af Krigsministeriet vare undergivne en særlig lokal Bestyrelse; for Lazarether af 2. Linie gjaldt den Bestemmelse, at der ved Evakuasjon skulde drages Omsorg for, at de som Regel kunde have $\frac{1}{3}$ af deres Pladser disponible. Lazaretherne af 3. Linie styredes af Direktionen for Garnisonshospitalet i Kjøbenhavn, direkte under Krigsministeriet. For alle Lazarether af 2. og 3. Linie var det bestemt, at Bestyrelsen for den aktive Armees Sundhedsvæsen skulde gennem Rapporter og andre Meddelelser holdes bekendt med de forskjellige ved dem tilstedeværende Forhold.

Ved Lazaretherne skulde der være ansat mindst 1 Læge for 50 Syge, saaledes, at et Lazareth paa 100 Senge mindst skulde have 1 Overlæge, medens et Lazareth paa over 300 Senge kunde have mere end 1 Overlæge. Af øvrigt Personale skulde der være ansat:

ved et Lazareth af 1. Linie:

1 Forvalter, 2 Sergenter, 2 Underkorporaler, 10 Sygevogtere;

ved et Lazareth af 2. Linie:

1 Forvalter; 1 Sergent og 1 Underkorporal for hver 50 Syge, 12 Sygevogtere for hver 100 Syge.

Samtidigt med de øvrige i Slutningen af November Maaæd 1863 begyndte Forberedelser til Krigen tog man ogsaa fat paa Organisationen af Sundhedstjenesten. Den første Opgave, der her frembød sig, var Tilveiebringelsen af det fornødne Personel. Af Læger, der stode i fast Tjenesteforhold til Armeen, havde foruden Stabslægen (der ikke rykkede i Felten, idet Overlæge, Prof. J. Rørby ansattes som Korpsstabslæge) 32 Overlæger og 34 Underlæger; endvidere kunde der indkaldes et mindre Antal som Værnepligtige uddannede Reservelæger, men overfor de Krav, der stilledes ved Oprettelsen af Ambulancer og Lazarether, var det Antal af Læger, hvorover man raadede, aldeles utilstrækkeligt. Der blev derfor antaget til Tjeneste et stort Antal praktiserende Læger, lægevidenskabelige Kandidater og Studenter, ligesom man ogsaa modtog Tilbud fra svenske og norske Læger om at yde Tjeneste. Ved Krigens Udbrud d. 1. Februar havde man saaledes til Raadighed ialt 156 Læger, hvilket Antal efterhaanden under Felttogets Gang forøgedes; det høieste Antal naaedes d. 1. Mai, da det udgjorde 223. Og dog maa det siges, at Forsyningen med Læger ikke blot ikke var rigelig, men at det kun var ved at økonomisere med deres Anbringelse og samtidigt at stille overordentlige Krav til Personerne, at det lykkedes at bestride Tjenesten; navnlig havde under Fægtning 1 Læge pr. Bataillon en Opgave, der let oversteg en enkelt Mands Kræfter, og ligeledes var et Antal af 3 Læger pr. Ambulance (reglementsmaessig var der fastsat 4) neppe tilstrækkeligt.

I Løbet af December og Januar tilveiebragtes det øvrige Personel, der krævedes for Sundhedstjenesten. Af dette skulde de Ambulancesoldater, der vare normerede for selve Troppeafdelingerne, samt Saccocheførere, udtages af de resp. Vaabens Kombattanter; derimod udtoges det øvrige Ambulancemandskab, Kantinesoldater samt de ved Lazaretherne fornødne Underkorporaler og Sygevogtere af Militærarbejderklassen. Om hele dette Personel gjaldt det, at det savnede forudgaaende Uddannelse i den særlige Tjeneste, der paahvilede det. Lazarethforvaltere antoges af Armeens Intendantur blandt dertil egnede civile Personer, der indgave Ansøgning om disse Poster, og blandt hvilke fortrinsvis valgtes saadanne, som tidligere havde tjent som Underofficerer. Ambulance- og Lazareth-Sergenter ansattes af Korpsintendanten, og hertil anvendte man dels brugbare afskedigede Underofficerer, dels enkelte Underofficerer, der afgaves fra Vaabnene; endelig besattes en Del af Posterne ved Forfremmelse blandt Mi-

litærarbejderklassen; for alle disse Personer beroede det imidlertid paa Tilfældigheder, om de forud havde noget Kjendskab til de særlige Forhold, hvori de skulde virke.

Allerede fra Begyndelsen af December Maaned var Armeens Intendantur beskæftiget med at etablere Ambulancer og Lazarether.

Af de 10 Ambulancer udrustedes 6 ved Lazarethdepotet paa Augustenborg, 4 i Kjøbenhavn. I Løbet af Januar blev der fordelt 2 Ambulancer til hver af de 3 første Divisioner; 4. Division erholdt senere 1 Ambulance. Først lige før Udbrudet af Fjendtlighederne kunde Ambulancerne imidlertid blive forsynede med Mandskab og Bespænding, og Vanskelighederne i saa Henseende bidroge deres til den Indskrænkning, der ved Fastsættelsen af 2 Ambulancer pr. Inf. Division foregik i de gjældende Reglementsbestemmelser, efter hvilke hver Brigade skulde have sin Ambulance. Denne Forandring, der tildels fandt sin Forklaring i, at Brigaderne kun bestode af 2 Regimenter, var vistnok ikke heldig, men voldte dog paa Grund af, at Krigen væsentlig førtes fra faste Stillinger, ikke saa store Ulemper, som det under andre Omstændigheder sikkert vilde have været Tilfældet; en anden hermed i Forbindelse staaende Forandring i de reglements-mæssige Forskrifter bestod deri, at Styrken af de Sundhedstropper, der vare Divisionen direkte underlagte, bestemtes til 2 Sergenter, 4 Underkorporaler og 80 Ambulancesoldater pr. Division, medens Reglementet fastsatte det Halve af denne Styrke pr. Brigade. Ambulancerne Virkeevne indskrænkedes yderligere derved, at man, som oven anført, maatte nedsætte Antallet af de for hver Ambulance bestemte Læger fra 4 til 3, og som Exempel paa, hvor store Fordringer der til Tider stilledes til Ambulancerne Læger, kan anføres, at der i de sidste 14 Dage før Dybbølstillingsfald blev ved 1. og 2. Divisions Ambulance behandlet resp. 565 og 248 Saarede, og udført resp. 31 og 15 større Amputationer.

Af Bestyrelsen for den aktive Armees Sundhedsvæsen var der anslaaet at skulle kunne tilveiebringes 7000 Lazarethpladser. Af disse skulde 1500 Pladser falde paa de mobile 1. Linies Lazarether, 3600 paa Lazarether i 2. Linie, at anbringe paa Als, Fyen og Fastlandet, 1900 paa 3. Linies Lazarether i Kjøbenhavn. 1. Linies Lazarether, i et Antal af 15 à 100 Pladser, ankom d. 1. Januar til Slesvig og fordeltes med 3 til hver af de 3 første Divisioner, som strax toge dem i Brug, medens de øvrige dirigeredes til Flensborg, hvor de foreløbigt underlagdes 4. Divisions Intendantur som Reserve, og hvor de i Løbet af Januar og fra Krigens Udbrud sattes i Virksomhed.

Lazarether i 2. Linie vare i Slutningen af December etablerede:

i Rendsburg med.....	262	Senge (flyttedes i Januar til Flensborg),
i Slesvig	307	—
i Flensborg	250	—
i Sønderborg	150	—
paa Augustenborg	400	—
i Aabenraa	215	—
i Haderslev	225	—
i Christiansfeld	209	—
i Kolding	80	—
i Fredericia	100	—

Flere af disse Lazarether udvidedes i Løbet af Januar, bl. a. Lazarethet i Fredericia til 300 Senge, saaledes at man d. 4. Februar havde gennem de nævnte Lazarether ialt 2550 Pladser.

Endvidere etableredes der i Løbet af Januar

1 Lazareth i Assens med 140 Senge og

1 paa Frederiksgave tæt ved Assens med 125 Senge;

endelig indrettedes i Odense forskellige Bygninger, deriblandt Slottet, til Lazarether med ialt 600 Senge.

Til Lazarethpladser i 3. Linie i Kjøbenhavn raadede man for det Første over

Garnisonshospitalet med..... 450 Senge.

Lazarether indrettedes dernæst i December:

i Kronprindsessøgades Kaserne med	300	—
i Januar:		
i Wildersgadens Kaserne	300	—
i Begyndelsen af Februar:		
i Sølvgadens Kaserne	1150	—
i den Duntzfeltske Gaard i Amaliegade	170	—

Fra Fjendtlighedernes Udbrud skulde Syge ved Armeen, forsaa-vidt de kunde flyttes, sendes til de N. for Flensborg liggende Lazarether, og Saarede under samme Forudsætning sendes til de fyenske og kjøbenhavnske Lazarether; som Følge heraf vare, da Tilbagetoget tiltraadtes, de paa Als etablerede Lazarether for Størstedelen ubelagte. Da Korpsintendanten d. 5. Februar, efterat Bestemmelsen om Tilbagetoget fra Dannevirke var truffen, ankom til Flensborg, henlaa der her af Syge 123, der kunde flyttes, og 141, som ikke kunde flyttes. De første bleve næste Dags Formiddag paa et Dampskib førte til Kjøben-

havn, de sidstankførte samledes i de bedste Lokaler i Flensborg og forbleve der med fornødent Personale til Pasning. De i Flensborg paa dette Tidspunkt værende Lazarether af 1. Linie brøde strax op og afgik til Als; ogsaa de øvrige Lazarether af 1. Linie ankom sammen med Divisionerne til Als; 3. Division medførte sine til Fredericia, og to Lazarether bleve afgivne til 4. Division. 1. og 2. Divisions Lazarether af 1. Linie anbragtes efter Ankomsten til Als paa forskjellige Steder, toges strax i Brug og fungerede her tildels som Lazarether af 2. Linie.

Samtidigt med, at Tilbagetoget tiltraadtes, bleve de i Aabenraa og Haderslev etablerede Lazarether af 2. Linie beordrede til at evakuere de Syge til Lazaretherne i Fyen og at overføre deres Inventarium til Assens; Lazaretheret i Christiansfeld evakuerede sine Syge til Fredericia, Veile og Horsens, i hvilke 2 sidste Byer der oprettedes provisoriske Lazarether, og afsendte sit Inventarium til Veile. Derimod maatte Inventariet ved Lazaretherne i Slesvig og for en Del ved Lazaretherne i Flensborg lades tilbage.

Tilbagetoget fra Dannevirke og den derefter skete Sondring af Armeen til forskjellige Dele af Krigsskuepladsen medførte med Nødvendighed væsentlige Forandringer i den hidtil fulgte Plan for Lazarethvæsenet. Paa Als havde man, som alt bemærket, god Hjælp af de tilstedeværende 1. Linies Lazarether, men der maatte tillige drages Omsorg for Etablering af yderligere Lazarether af 2. Linie. Lazaretheret i Sønderborg udvidedes med 100 Senge, og senere paany med et lignende Antal; i Nordborg indrettedes et Lazareth paa 250 Senge, og Lazaretheret paa Augustenborg udvidedes til 670 Senge. I Fredericia maatte man fra Midten af Februar paa Grund af den truende Beleiring indskrænke det derværende Lazareth saa meget som muligt, og Fæstningen henvistes væsentlig til Lazaretherne paa Fyen. Ved 4. Division etablerede man under dennes Bevægelser i Nørrejylland de Divisionen tildelte 1. Linies Lazarether efterhaanden paa forskjellige Steder, saaledes i Veile, Horsens, Viborg, Skive og, efterat Divisionen var gaaet over Limfjorden, i Nykjøbing p. M., Herregaarden Dronninglund i Vendsyssel og andre Steder, og disse Lazarether sattes derhos i Forbindelse med de faste Lazarether paa Fyen og i Kjøbenhavn.

Det var saaledes især paa Fyen, at der blev Spørgsmaal om at have sikre Lazarethpladser i 2. Linie. Der oprettedes allerede i Februar Lazarether paa følgende Steder:

i Faaborg med	100	Senge,
paa Herregaarden Hvedholm tæt ved Faaborg	140	—
i Middelfart.....	70	—
i Nyborg.....	100	—
og i Svendborg.....	150	—

Imidlertid stillede Forholdene sig snart saaledes, at man maatte sørge for videre Udvikling af den 2den Lazarethlinie. Ved Dybbøl var den der staaende Del af Armeen i Vinterens Hjerte udsat for overordentlige Anstrængelser; de store Tab, som forvoldtes derved og ved de stadige Sammenstød med Fjenden, saavelsom ved Stillingens Beskydning med Artilleriild, bevirkede en bestandig forøget Tilgang af Syge og Saarede. Endvidere gjorde Fredericias Cernering og det derpaa følgende Bombardement det nødvendigt saa godt som udelukkende at anbringe 3. Divisions Syge og Saarede paa Fyen, hvor man ogsaa etablerede Divisionens Lazarether af 1. Linie. Som Følge af de nævnte Forhold oprettedes der i Marts Lazarether

i Bogense med	90	Senge,
paa Herregaarden Gyldensten tæt ved Bogense	100	—
paa Valdemar Slot paa Thorseng....	125	—
foruden at Lazaretherne i Odense ud- videdes med	175	—
Endelig indrettedes der i 3. Linie		
et Lazareth paa Frederiksberg Slot med	350	—
(senere forøget til 500 Senge),		
og et Lazareth i ny Artillerikaserne paa Christianshavn.....	350	—

I April Maaned bevirkede den stedse tiltagende Udsigt til, at Dybbølstillingen kunde blive tagen med Storm, at der maatte ske en endnu videregaaende Forøgelse af Lazarether i 2. Linie, saa meget mere, som netop Sandsynligheden for, at Stillingens eventuelle Erobring vilde medføre store Tab, paabød, at der til enhver Tid maatte have et betydeligt Antal Pladser ledige i Lazaretherne paa Augustenborg og i Nordborg. Da det derhos kunde forudses, at Stillingens Fald vilde give Anledning til, at en Del af Besætningen paa Als vilde blive overført til Fyen, hvor Pladsen da vilde blive optaget af de kantonnerende Tropper og dermed ogsaa af de disse ledsagende 1. Linies Lazarether, og da der allerede i Fyen og paa Thorseng

fandtes c. 1900 Lazarethpladser, saa valgte man at lægge den nye
 Udvidelse andetsteds hen. Der blev da anlagt Lazarether
 i Rudkjøbing paa Langeland med 150 Senge,
 paa Herregaarden Aalholm ved Nysted paa Lolland med 150 —
 paa Herregaarden Berritzgaard (tæt ved Oureby Færge-
 sted under Baroniet Guldborgland, hvis Besidder selv
 bekostede Lazarethets Indretning) med 100 —

Samtidigt forøgedes ogsaa Antallet af Pladser i 3. Linie, idet
 Kronborg Slot indrettedes til et Lazareth med 350 Senge, Fodgar-
 dens Kaserne i Kjøbenhavn indrettedes til Optagelse af 300 à 350
 Rekonvalescenter, og Landkadetakademiets Bygning indrettedes til at
 optage 400 Syge og Saarede. Disse Foranstaltninger bleve for Største-
 delen trufne saa betids, at de nævnte Lokaler kunde benyttes for de
 store Tilførsler af Saarede, der fandt Sted efter Stormen d. 18. April.
 Ialt raadede man ved April Maanedes Udgang (foruden i Lazarether af
 1. Linie) over Pladser til ialt 7670 Syge i Lazarether af 2. og 3. Linie.
 Man havde saaledes ialt Pladser til c. 9000 Syge, eller til c. 13 $\frac{1}{2}$ pCt.
 af Armeens hele Styrke paa dette Tidspunkt. I Virkeligheden havdes
 ialt c. 7000 Syge (hvoraf 1569 Saarede), og deraf henlaa i Kjøbenhavn
 og paa Frederiksberg 3214 Syge (hvoraf 1095 Saarede).

Efter Indtrædelsen af den første Vaabenhvile blev det ved for-
 skjellige Omstændigheder, saaledes de store Tab, som Armeen havde
 lidt i Styrke, Anbringelsen af Rekonvalescenter paa forskellige
 Steder i Landet hos Private, der frivillig tilbøede at modtage dem, samt
 ved Hjemsendelsen af Forstærkningsmandskab, muligt at indskrænke
 Lazarethpladsernes Antal, og derved blev det ogsaa muligt at rømme
 forskellige Lazarether, som paa Grund af særlig stærk Benyttelse vare
 blevne inficerede, saaledes Lazarethet paa Augustenborg. Under
 Vaabenhvilen aftog Antallet af Syge gradvis, saaledes at det d. 25.
 Juni androg 3228; i den korte Krigsperiode efter Vaabenhvilen steg
 det noget, men naaede dog ikke over 3800, som det udgjorde
 d. 16. Juli.

Ved Tilveiebringelsen og Benyttelsen af Lazarether i 1. og 2.
 Linie er der enkelte Forhold, som der vil være Anledning til kortelig
 at berøre.

De fornødne Lokaler tilveiebragtes under de første Forberedelser
 til Krigen derved, at de hos de vedkommende Civilmyndigheder

rekvireredes afgivne af Kommunerne i Henhold til Fdg. af 9. Mai 1806; men allerede i Januar blev det ifølge Fortolkning af den nævnte Forordning fastslaaet, at en Kommune ikke var pligtig til at præstere større Sygehuslokale, end der behøvedes for selve de Troppeafdelinger, der kantonnerede indenfor den, men at derimod de Sygelokaler, der behøvedes for større Dele af Armeen, først skulde søges tilveiebragte ved frivillig Overenskomst mellem Militæretaten og vedkommende Eier, af hvem de ønskedes afgivne, men at de dog, hvis frivillig Overenskomst ikke var at opnaa, kunde forlanges afgivne ved Tvangsmidler fra den vedkommende civile Øvrigheds Side, imod at der ydedes Eierens fuldstændig Erstatning efter uvillige Mands Skjøn. Til Lokaler for Lazarether af 1. Linie, hvis Etableringssteder stadigt kunde skifte, valgtes fortrinsvis Skoler og større Bøndergaarde, derimod kun undtagelsesvis Herregaarde; ogsaa ubeboede Bygninger som Kirker, Ladebygninger og Lign. kunde vælges til dette Brug. Til Lazarether af 2. Linie valgtes, som i det Foregaaende nævnt, større Bygninger i Kjøbstæderne og paa Herregaarde.

Medens Lazaretherne af 1. Linie medførte deres hele Inventarium paa deres særlige Vogne, bleve for Lazaretherne af 2. Linies Vedkommende Senge anskaffede ved Indkjøb, og øvrigt Inventarium leveret fra Lazarethdepoterne, forsaavidt ikke — som t. Ex., naar civile Sygehuse kunde benyttes — alt Inventarium var tilstede.

Efter hvilke Regler de Syge og Saarede fordeltes imellem de forskellige Lazarethlinier, lader sig ikke bestemt angive, dels fordi saadanne Regler ikke vare reglementsmaessigt fastsatte, dels fordi de, om de end tildels vare givne ved Sygdommenes og Saarenes forskellige Art, dog i deres Anvendelse paa mange Maader maatte modificeres efter Omstændighederne, hvortil ikke mindst maa henregnes de forskellige Skjøn, som de Personer, der skulde træffe Bestemmelse, kunde have om Tilfældenes Beskaffenhed, de Syges Tilstand o. s. v.

Som en Hovedregel, der indskjærpedes ved Armeebefaling af 13. Januar, kan anføres, at kun de Syge skulde sendes til Lazarether i 2. Linie, som ikke kunde beholdes (foruden i Kvartererne) i Lazaretherne af 1. Linie; ved at beholde de Syge her vilde man lette deres hurtige Tilbagevenden til Tjenesten ved Afdelingerne. Denne Regel modificeredes dog atter nærmere derhen, at Indlæggelsen i Lazarether af 1. Linie væsentlig var indskrænket til lettere Syge, hvad der stod i naturlig Forbindelse med de Lokalteter, der benyttedes til disse Lazarether, og med det mindre omfangsrige Inventar-

rium, hvormed de vare forsynede; dog kunde Omstændighederne ogsaa medføre Indlæggelsen af andre Patienter, t. Ex. saadanne, som ved Saar eller egentlige Sygdomme vare særdeles haardt angrebne, og som Afdelingerne maatte indlægge, fordi de vare for langt fjernede fra et 2. Linies Lazareth, til at Patienterne kunde taale Transporten. Derimod benyttedes Lazaretherne af 2. Linie i stor Udstrækning til direkte Indlæggelse af alvorligt angrebne Patienter, der krævede megen Pleie, og hvis Behandling var vanskelig, og dette var særligt Tilfældet paa Als, hvor Afstandene vare saa korte, at det kunde ske med forholdsvis Lethed, og hvorfra mange Syge og Saarede endog transporteredes direkte til Lazaretherne i Kjøbenhavn; ogsaa stod Fredericias Besætning i et lignende Forhold til de fyenske Lazarether af 2. Linie. For Lazaretherne af 2. Linie gjaldt dernæst som Regel, at de, naar det nogenlunde var muligt, skulde benyttes til direkte Indlæggelse af Patienter, der vare angrebne af epidemiske eller smitsomme Sygdomme, eller af Sygdomme af særlig Art, som t. Ex. Fnat.

I nær Forbindelse med Spørgsmaalet om Fordelingen mellem Lazarethlinierne staar Evakuationen af Syge og Saarede fra Lazaretherne, hvis øverste Ledelse laa under Korpsintendanten med Bistand af Kommandøren for Sundhedstropperne.

Saalænge Armeen stod ved Dannevirke, var Flensborg et Knudepunkt for Evakuationen, idet her samledes de Syge, der skulde transporteres dels til de nordlige Lazarether, dels til Als, Fyen og Sjælland. Der oprettedes derfor i December i den nævnte By et Evakuationskontor under en særlig Bestyrer. Kontoret havde til Raadighed dels 13 à 14 Sygeomnibuser, dels et Par Jernbanewaggons, der vare indrettede specielt til Sygetransport; øvrige Transportmidler til Lands bleve leiede. Endvidere havdes til Disposition for Evakuationen Dampskibet Zampa, der af Armeens Intendantur var fragtet i dette Øiemed, og som var stationeret i Flensborg; i Slutningen af December blev dette Skib dog forlagt til Sønderborg paa Grund af Frostens, der bevirkede, at Flensborg Fjord frøs til. Efter Tilbage-toget fra Dannevirke blev Evakuationskontoret forlagt til Sønderborg, hvorfra det ledede Transporten af Syge og Saarede til Lazaretherne paa Als, i hvilken Anledning det sluttede Akkorder med Vognmænd om Udførelsen af Transporterne. Fra Als foregik der en uafsluttet Evakuation, fordi det paa Grund af Forholdene i Dybbølstillingen var nødvendigt bestandig at have et saa stort Antal Pladser

i Lazaretherne disponibelt som muligt. Evakuationen, der foregik dels til de fyenske Lazarether, dels til Kjøbenhavn, skete fra Begyndelsen ved Dampskibet Zampa, (undertiden benyttedes dog ogsaa andre Passagerdampskibe), der var indrettet til 120 Personer under Dæk og forsynet med egen Læge, egne Sygevogtere og en fast ansat Økonom; fra Midten af Marts blev endvidere det svenske Passager-Dampskib „Nordstjernen“ fragtet til samme Anvendelse og ligeledes forsynet med Læge og Sygevogtere; det kunde optage 500 Syge og Saarede.

Saa længe der kunde have Lazarether i Fredericia, evakueredes derfra til Kjøbenhavn ligeledes ved Zampa.

Saavel fra Als som fra Fredericia maatte Zampa, saa længe den haarde Vinter med meget uroligt Veir stod paa, i Reglen indskrænke sig til at føre de Syge til Korsør, hvorfra de da pr. Jernbane afgik til Kjøbenhavn. Denne Transport var ofte høist besværlig for de Syge og Saarede, da de, hvor meget der end gjordes for at lette Transporten, dog lede meget ved den, eftersom man savnede Indretninger i Vognene, der neutraliserede Rystelsen.

Ved 4. Division havde Evakuationen ikke noget stort Omfang, da Divisionen kun i ringe Grad kom i Berøring med Fjenden; navnlig efterat den var gaaet over Limfjorden, evakueredes der pr. Dampskib til de fyenske Lazarether, deriblandt særlig Hvedholm, eller til Kjøbenhavn.

Fra de fyenske Lazarether evakueredes til Kjøbenhavn paa samme Maade som fra Als og Fredericia og ved de samme Skibe; de fleste af disse Lazarether laa ved Vandet. Fra Odense evakueredes som oftest landværts til Nyborg og derfra til Kjøbenhavn.

Efterat Søtransportvæsenet under den første Vaabenhvile var blevet omordnet og henlagt under Overkommandoen, bleve Dampskibene Zampa og Diana bestemte til Udførelsen af Evakuations-tjenesten tilsøs, og der blev derhos givet en almindelig Instrux for Ledelsen af hele Evakuationstjenesten. Ifølge denne Instrux skulde de Troppeafdelinger, der laa paa Fyen, sende deres Syge til det nærmeste af de paa Fyen (resp. Valdemars Slot paa Thorseng) anlagte Lazarether, hvorfra der vilde være at evakuere direkte til Kjøbenhavn. Fra den Del af Armeen, der laa paa Als, skulde de Syge sendes til de paa Øen anbragte Lazarether, der atter efter Fornødenhed skulde evakuere til Lazaretherne Aalholm, Berritzgaard og Rudkjøbing, og forsaavidt disse Lazarether ikke kunde optage de Syge,

direkte til Kjøbenhavn. Til disse Evakuationer skulde benyttes Dampskibet Zampa. Den Del af Armeen, der laa i det nordlige Jylland, skulde evakuere stadigt og udelukkende til Kjøbenhavn, idet Dampskibet Diana skulde sættes i regelmæssig Gang mellem Frederikshavn og Kjøbenhavn med 2 Ture ugentlig.

Denne Instrux blev under 4. Juli, efterat den største Del af Armeen efter Tabet af Als var koncentreret paa Fyen i Øens nordvestlige Del, ændret saaledes, at 1. Linies Lazarether, der forudsattes placerede bag Armeens Front, vilde have at dirigere deres Syge til 2. Linies Lazarether i Assens med Frederiksgave, Odense, Bogense med Gyldensten. Fra disse maatte en saa stærk Evakuering som muligt sættes i System: fra Odense landværts til Nyborg og derfra over Korsør til Kjøbenhavn; fra Assens om muligt pr. Dampskibet Zampa til Kjøbenhavn og de lollandske Lazarether, men hvis disse Reiser skulde optage for lang Tid, da til Lazaretherne Svendborg, Valdemars Slot og Rudkjøbing; til disse Lazarether og til Kjøbenhavn skulde endvidere eventuelt evakueres fra Lazaretherne i Faaborg og paa Hvedholm, hvis de skulde blive fyldte. Endelig skulde Dampskibet Diana besørge Evakuationerne fra Bogense og Gyldensten til Kjøbenhavn og Kronborg og desuden deltage i Evakuationen fra Nyborg.

Naar Hensyn tages til den Aarstid, hvori Felttoget begyndte, Vinterens Strængthed, de store Anstrængelser, for hvilke Tropperne vare udsatte, i Forbindelse med de utilstrækkelige Kvarterer, hvortil man var henvist i lange Tidsrum, ikke blot ved Dannevirke, men ogsaa paa Als, maa Sundhedstilstanden ved Armeen siges at have været forholdsvis god.

Antallet af Lazareth- og Kvartersyge udgjorde i Forhold til Armeens hele Styrke d. 1. Februar c. 6 pCt., men tiltog hurtigt, indtil det d. 1. Mai udgjorde c. 15 pCt. Under den første Vaabenhvile sank det betydeligt, men steg efter Fjendtlighedernes Gjenoptagelse, og var i Slutningen af Juli c. 9—10 pCt. Derefter aftog Sygetallet stærkt, efterhaanden som Mandskabet kom i bedre Kvarterer.

Under Felttoget vare i overordnede Stillinger ansatte:
 som Korpsstabslæge: Overlæge, Professor J. Rørby.

Som Divisionslæger vare ansatte:

ved 1. Division: Overlæge, Dr. med. F. W. T. Bricka,
 — 2. — : — J. M. Clemmensen,
 — 3. — : — J. H. Pape,
 — 4. — : — Dr. med. L. G. W. Thune.

Veterinærtjenesten.

Bestridelsen af denne Tjeneste ved den aktive Armee skulde ifølge de derom gjældende reglementariske Bestemmelser forestaaes af en Korpsdyrlæge, der var umiddelbart undergivet Overkommandoen, og som til sin direkte Assistance havde 1 Dyrlæge og 1 Beslagsmed. Korpsdyrlægen havde det overordnede Tilsyn med saavel den egentlige Veterinærtjeneste som Hestebeslaget ved samtlige Afdelinger, idet der ikke ved Divisioner eller andre høiere Myndigheder var ansat Dyrlæger i overordnet Stilling.

For de enkelte Afdelinger med flere var der til Udførelsen af de nævnte Tjenestegrene normeret:

For hvert Feltbatteri:

1 Dyrlæge og
 1 Beslagsmed,

For hvert Kavaleriregiment:

1 Regimentsdyrlæge,
 1 Dyrlæge og
 4 Beslagsmede.

Ved hver Infanteribrigade:

1 Dyrlæge og
 1 Beslagsmed.

Ved hver Proviantkolonne:

1 Dyrlæge og
 1 Beslagsmed for hver 200 Heste.

Ved hver Park og hvert Remontedepot paa indtil 300 Heste:

1 Dyrlæge og
 1 Beslagsmed.

Ved hvert Depot for syge Heste:

1 Dyrlæge for hver 150 Heste og
 1 Beslagsmed for hver 300 Heste,

I denne Norm blev der dog under Mobiliseringen truffet den Forandring, at der ved hvert Kavaleriregiment ansattes 2 à 3 Dyrlæger og 6 Beslagsmede (1 for hver af de 6 Eskadroner), og ligeledes ansattes der ved Sygehestedepoterne flere Dyrlæger.

For hver Regimentsdyrlæge eller Dyrlæge medførte de respektive foranførte Enheder en Medicinkiste; ligeledes medførtes for hver Beslagsmed Værktøi samt en Beholdning af Hestesko, Søm m. v. Beslagsmedene udførte i Henhold til Fdg. af 9. Mai 1806 deres Arbejde i private Smedier, hvor de dog kun havde Adgang til at benytte Lokalet med Ambolt og Blæsebælg, derimod ikke Smedenes Værktøi, naar det ikke var uundgaaeligt nødvendigt.

Til at udfylde det Antal af Personer, der som ovenfor anført krævedes, havde man til Raadighed som fast Personale

1 Stabsdyrlæge, 8 Regimentsdyrlæger og
10 Dyrlæger;

endvidere disponerede man over 12 som værnepligtige uddannede Reservedyrlæger. Det manglende Dyrlægepersonale tilveiebragtes ved Antagelse af civile Dyrlæger, der tilbøde deres Tjeneste; Antallet af disse udgjorde d. 1. Februar 1864 11, og forøgedes i Løbet af Krigen noget. Endnu kan her bemærkes, at Heste ofte under Marcher maatte efterlades som syge i Byerne, hvor de da soigneredes af dertil engagerede Dyrlæger, som praktiserede paa de respektive Steder.

Af Beslagsmede raadede man under Armeens Sammendragning i Sydslesvig, og indtil Krigens Udbrud, ikke over det fornødne Antal, og navnlig var det de beredne Afdelinger, hvis Mandskab udskreves i Holsten, der i saa Henseende vare defekte; det tilstedeværende Antal af Beslagsmede maatte derfor søges suppleret, hvilket ogsaa lykkedes, hovedsagelig ved at udtage saadanne af Kombattantklassen, saaledes at man d. 1. Marts havde et tilstrækkeligt Antal. Det var i Særdeleshed under Forberedelserne til selve Krigen og indtil Tilbagetoget fra Dannevirke, at Forsyningen med Beslag voldte nogen Vanskelighed; dette bevirkedes dels ved Mangel paa Beslagsmede, dels ved, at store Mængder af Heste til Afdelingerne og navnlig til Trainet først leveredes meget sent og som oftest med slet Beslag; saaledes indtraf der til Slesvig faa Dage før Tilbagetoget store Transporter af Heste, hvis Beslag for en stor Del var i meget slet Forfatning; det var da ikke muligt at bringe Beslaget i fuld Orden før Tilbagetoget, hvad der bidrog betydeligt til at vanskeliggjøre dette for Hestenes Vedkommende.

Efter Tilbagetoget, og efterat Afdelingerne dels vare komne til

Ro i Flankestillingerne, dels for 4. Divisions Vedkommende vare naaede op i Jylland, udbedredes Beslaget snart og gav ikke senere Anledning til Anker.

Sundhedstilstanden var under Felttoget i det Hele god. Uagtet dette for en stor Del faldt i Vintertiden, og uagtet Hestene, navnlig før Tilbagetoget fra Dannevirke, vare slet indkvarterede og saavel i denne Periode som tildels senere, saaledes under 4. Divisions første Tilbagetog i Jylland indtil Overgangen til Mors, vare underkastede store Anstrængelser, udholdt de gjennemgaaende alle disse Besværligheder godt. I Maanederne Marts til Juli begge inklusive, havdes for hele Armeen gjennemsnitlig 967 syge Heste, hvilket i Forhold til hele Hestestyrken udgjorde 8,4 pCt.

Af Sygehestedepoter var der ved Krigens Udbrud kun et, nemlig i Slesvig. Dette blev efter Tilbagetoget fra Dannevirke forlagt til Angustenburg, forenedes i Slutningen af Februar med et i Nordborg oprettet mobilt Hestedepot og vedblev med nogen Dislokation at fungere, saalænge Als var i vor Besiddelse. Paa Fyen oprettedes i den første Halvdel af Februar et Sygehestedepot i Middelfart og fra 1. April et i Ørslev, hvilke begge, ligeledes med nogen Dislokation, bestode indtil den første Vaabenhviles Indtræden. Endelig oprettedes der for 4. Division i Løbet af Februar og i Begyndelsen af Marts 3 forskjellige Hestedepoter, deraf 2 Sygehestedepoter, respektive i Horsens og Aarhus, og 1 mobilt Hestedepot i Aarhus, hvilke under Divisionens Operationer i Jylland efterhaanden etableredes paa et stort Antal forskjellige Steder og vedbleve at være i Virksomhed, indtil de i Begyndelsen af Juli Maaned nedlagdes.

Under hele Felttoget gjorde Stabsdyrlæge C. L. Friis Tjeneste som Korpsdyrlæge ved den aktive Arme.

Transporttjenesten.

Transporttjenesten ved Armeen deler sig naturligt i den Del, der foregaar til Lands i stadig og direkte Forbindelse med og under Ledelse af de forskjellige Troppemyndigheder, Forpleiningsinstitutioner o. a., og den, der foregaar ad Søveien, og som ikke kan bestrides uden idetmindste væsentlig Medvirkning af Marinen.

Hvad den første Del — Landtransporttjenesten — angaar, da er den i det Foregaaende paa forskjellige Steder gjort til Gjenstand for mere eller mindre udførlig Omtale. Det fremgaar heraf, at Trainets Tilstand som Følge af de utilstrækkelige Forberedelser, der ogsaa i denne Henseende vare trufne før Krigen, ved dennes Udbrud var alt andet end tilfredsstillende. Medens det bør være en nødvendig Forudsætning for, at en Hær kan rykke i Felten, at den, saasnart dens Mobilisering befales, forsynes fuldstændig med det for den fornødne faste Train, hengik der i 1864 lang Tid, efterat Krigstilstanden var indtraadt, før dette kunde siges blot nogenlunde at være Tilfældet. Materiellet leveredes først efterhaanden og var for en stor Del af ringe Beskaffenhed; Personellet var tildels blottet for Kjendskab til Tjenesten, og der manglede al Øvelse i Føring af Trainet. Fra alle Sider klagedes over det slet organiserede, daarligt førte og utilstrækkelige Train. Den sidste Mangel bevirkede ogsaa, at der i det første Afsnit af Krigen maatte gjøres Brug af den for Befolkningen saa trykkende Ægtkjørsel i høiere Grad, end det under andre Omstændigheder havde været nødvendigt, og Udnyttelsen af Landets Befordringsmidler stødte desuden i Hertugdømmet Slesvig paa betydelige Vanskeligheder fra Befolkningens Side og glippede endog væsentlig ved Tilbagetoget fra Dannevirke.

De uheldige Forhold for Traintjenesten bedredes dog, da Armeen efter Tilbagetoget for Størstedelen blev anbragt i de faste Flankestillinger, hvor Fordringerne til Trainet formindskedes, og hvor der var Ro til at skaffe Orden tilveie. Mindre heldigt stillede det sig i denne Henseende ved 4. Division, der var i idelig Bevægelse i Nørrejylland. At man ved denne Division ogsaa ud over, hvad det faste Train skulde kunne bestride, var nødt til — ligesom paa Fyen efter den første Vaabenhvile — at stille betydelige Krav om Afgivelse af Befordringsmidler fra Landet til Dannelse af Vognparker, laa i Beskaffenheden af den militære Situation paa de paagældende Dele af Krigsskuepladsen.

Der arbejdedes under hele Krigen med stor Iver af de forskjellige Myndigheder paa at forbedre Ordningen af Traintjenesten. Der nedsattes ogsaa i dette Øiemed en Kommission, som, uagtet der i 1863 var udkommet et Reglement for Trainvæsenet i Felten, udarbejdede et nyt saadant, der approberedes under 13. Juni 1864, og som vel i Meget sluttede sig til det ældre, men dog indeholdt heldige Forandringer ved en ny Fastsættelse af Antallet af Transportmidler for de forskjellige Afdelinger og Institutioner, ved at bestemme Oprettel-

sen af et Reservetraindepot for hver Division, medens der indtil da kun havde været et saadant for hele Armeen, og endelig ved at fastsætte nøiere Regler og Instruktioner for Føringen af Trainet. I naturlig Forbindelse med disse reglementariske Bestemmelser reguleredes tillige Antallet af saavel Personel som Materiel, og ved Udløbet af den første Vaabenhvile var der for Traintjenesten normeret:

14 Officerer,
 8 Dyr læger,
 34 Underofficerer o. l.,
 136 Overtrainkonstabler,
 198 Trainkonstabler,
 1207 Kudske, samt
 2854 Heste og
 966 Færselevogne,

Tal, som dog Trainkommandoen selv paa et saa sent Tidspunkt savnede Kræfter til helt at udfylde.

Naar der skal gives en Oversigt over Udførelsen af Søtransporttjenesten, maa herfra for det Første udskilles den store Mængde af Transporter, der bleve foretagne af Armeens overordnede administrative Myndigheder, og da navnlig af Intendanturen, Artilleriet og Ingenieurkorpsen, som ved Forsendelsen af Forpleiningsgjenstande, Armaturgjenstande, Bygningsmaterialier m. m. selv traf de dertil fornødne Dispositioner og til forskjellige Tider selv frægtede saavel Dampskibe som navnlig Seilskibe i stort Antal. Ved disse Forsendelser af Forsyninger og Fornødenheder, der først efterhaanden skulde bruges, kunde vedkommende Autoriteter selv dels nogenlunde vælge de beilelige Tidspunkter, dels i Forveien træffe de fornødne Forholdsregler for at have Transportmidler til Raadighed, og det vil derfor ikke være af tilstrækkelig Interesse udførligt at gaa ind paa, hvorledes de skaffede de for deres Administration nødvendige Transportmidler tilveie. Særligt skal dog anføres, at Intendanturen under hele Felittoget disponerede over et meget stort Antal Skibe til Forsendelse af Forsyninger, og at t. Ex. alene Reservemagasinet i Høruphav d. 10. Mai 1864 havde c. 200 Fartøier i fast Transport med en Læsterdrægtighed af c. 4,000 Kommercelæster.

Af væsentlig større direkte Betydning for de egentlige Krigsbegivenheder er den Del af Transporttjenesten, hvis Opgave det var

at vedligeholde Forbindelsen mellem de forskjellige Landsdelø med Hensyn til Forsendelsen af Tropper til Armeen og til at overføre større eller mindre Troppestykker imellem de forskjellige Dele af Krigsskuepladsen. Bestridelsen af denne Tjeneste henhørte under Marineministeriet, men det er alt tidligere viist*), hvor meget Ledelsen af dette vigtige Anliggende lod tilbage at ønske, idet der var Strid imellem Krigsministeriet og Marineministeriet om, hvilket af disse Ministerier der skulde have den egentlige Overledelse, en Strid, hvis Løsning man søgte i et Kompromis, hvorefter begge Ministerier samvirkede, men hvorved der netop kom til at mangle den fornødne Enhed i Ledelsen. Allerede under Forberedelserne til Krigen, da Transportvæsenet lededes fra Korsør som Hovedstation, viste det sig, som tidligere udviklet, at Marineministeriet, der ikke ved egne Kræfter disponerede over de fornødne Transportmidler, og som ingen Ret havde til imod Eiernes Ønske at tage forhaandenværende Skibe i Fragt, var vanskelig stillet derved, at indenlandske Rederier, til hvilke man som Regel var henvist, baade benyttede Leiligheden til at sætte Priserne høit, og ligeledes efter Forgodtbefindende igjen toge Skibene ud af Transportvæsenets Tjeneste. Uagtet det laa i Forsvarsplanen, at Armeen ved en eventuel Opgivelse af Dannevirkestillingen skulde gaa tilbage til Flankestillingerne, viste Manglen paa Transportmidler sig allerede, da der under Tilbagetoget fra Dannevirke blev taget Bestemmelse om, at 3. Division i Stedet for, som oprindelig bestemt, at marchere til Fredericia skulde transporteres til søs til denne Fæstning fra Sønderborg, hvortil den ankom d. 8. Februar. Overførslen var bestemt til og tog sin Begyndelse d. 9.; men skjøndt det var af største Vigtighed saa hurtigt som muligt at tildele Fredericia Fæstning den største Del af sin Besætning, havde Transportflaaden kun 7 à 8 Dampskibe at anvende i dette Øiemed. Med disse Skibe foregik Overførslen i flere Repriser, dels direkte til Fredericia, dels til Faaborg, saa at den først var fuldendt omtrent d. 20. Aarsagen til, at et saa ringe Antal Skibe var tilstede, maa søges dels i, at der blev gjort Anvendelse af Transportflaadens Skibe i meget forskjellige Øiemed, saaledes til Transport af Syge og Saa-rede, til Posttjeneste, til Afhentning af Kul, til Benyttelse for Intendanturen i særlige Øiemed, dels i, at der paa Grund af Manglen paa et egentligt Hovedorgan for Ledelsen disponeredes over Transport-

*) Se I. Del pag. 142—45 og II. Del pag. 225.

flaadens Skibe ved Ordre fra Overkommandoen, Krigsministeriet og Marineministeriet. Som naturligt var, fremkom der ved dette Tidspunkt Anker fra Overkommandoen over Utilstrækkeligheden af Transportmidlerne. I den Anledning oplyste Krigsministeriet under 24. Februar, at der til Raadighed for det militære Transportvæsen ialt havde 19 Dampskibe, der tilsammen skulde kunne optage 11350 Mand. Af de anførte Skibe maatte imidlertid lades ude af Betragtning 4 Postdampskibe og 2 à 3 andre, som anvendtes til Lazarethskibe og i andre særlige Øiemed, og Chefen for Transportflaaden, der da var stationeret i Sønderborg, udtalte i en i Anledning af Krigsministeriets Skrivelse afgiven Erklæring af 26. Februar, at der i Virkeligheden kun kunde afgives Skibsrum for 6950 Md. Overkommandoen havde stillet Fordring om, at der saavel ved Als som ved Aarhus skulde have Midler til fra hvert Sted med kort Varsel at overføre en Brigade med Train og fornødent Feltartilleri, og Chefen for Transportflaaden foreslog med Hensyn hertil følgende Fordeling af Transportmidlerne til nedennævnte Stationer:

Als: 6 Dampskibe for 3400 Mand; 7 Jerntransportbaade, 4 Transportpramme.

Aarhus: 5 Dampskibe for 3450 Mand; 6 Jerntransportbaade, 4 Transportpramme.

Bogense: 1 Dampskib.

Fredericia: 3 Dampskibe for 650 Mand; 6 Transportpramme.

Assens—Faaborg: 1 Dampskib.

Korsør: 2 Dampskibe, 4 Transportpramme.

Paa hver af disse Stationer skulde ansættes en Officer til at forestaa Transporterne.

Transportflaaden erholdt som Følge af det anførte Forslag fra Begyndelsen af Marts en Forstærkning af nogle faa Skibe; men i Løbet af Maaneden stilledes der meget forøgede Fordringer til den Foruden at der paa Forlangende af Kommandanten i Fredericia maatte stationeres 3 Dampskibe dersteds, nødvendiggjorde Forholdene i Jylland under 4. Divisions første Tilbagerykning mod Nord efter Fægtningen ved Veile, at der maatte afgives Skibe til Aalborg, Frederikshavn, Limfjorden og Sallingsund. Samtidigt overførtes 7. Regiment d. 11. Marts til Als, hvortil det ankom d. 13., men hvorfra det atter d. 22. overførtes til Fredericia. 7 Brigades Stab og 11. Regiment bleve i Slutningen af Maanedes overførte fra Frederikshavn til Baaring Vig og senere fra Faaborg til Als, hvortil

Ankomsten fandt Stød d. 1. April. Endelig stilledes der ved Oprettelsen af Streifkorpset under Kapitain Aarøe henimod Slutningen af Maanedén yderlige Krav til Transportmidler. For at bestride alle disse Transporter blev det imidlertid nødvendigt efter Øieblikkets Behov at disponere over Skibe fra de forskjellige ovennævnte Stationer, hvorved Utilstrækkeligheden af de forhaandenværende Skibe — særligt med Hensyn til indtrædende, uforudsete Begivenheder — blev tydelig. Saaledes maatte der endog t. Ex. for en Tid afgives til Limfjorden 2 af de 3 Dampskibe, der vare stationerede ved Fredericia, hvor Forholdene dog nødvendiggjorde en stadig og rigelig Forbindelse med Strib.

I April Maaned bedredes Tilstanden ikke. Saa vel ved Fredericia som paa Limfjorden var det fremdeles nødvendigt at have Skibe stationerede. De alvorlige Forhold i Dybbølstillingen krævede stedse større Tilførsler fra Kjøbenhavn og andre Steder af mangehaande Fornødenheder; Skibe til Transport af Syge og Saarede maatte holdes rede, og man frygtede for at blotte Stationen ved Høruphav paa et Tidspunkt, hvor Udsigten til en Katastrofe stadigt rykkede nærmere, og hvor man endog nærrede Bekymring for en Overgang af Preusserne til Als. Saaledes havde man, da 8. Brigade skulde overføres fra Fredericia til Als, kun 3 à 4 Skibe til Raadighed; Overførslen — der maatte foregaa fra Faaborg — medtog Dagene fra den 11.—13. og lykkedes kun ved at standse Overførslen af 2. Dragonregiment fra Fyen til 4. Division, der var begyndt d. 10. og saaledes først bragtes tilende d. 15. Ved Dybbølstillingens Fald d. 18. April lagdes der Beslag for adskillige Dage paa alle disponible Skibe til Bortførsel af Tropper, Syge, Saarede og Materiel, medens det samtidigt var nødvendigt at holde Skibe i Reserve ved Als, og det kan derfor ikke undre, at der ved Fredericias Rømning d. 26. ikke kunde afgives blot nogenlunde tilstrækkelige Transportmidler til at yde Bistand ved Bortskaffelsen af det i Fæstningen tilstedeværende, store Materiel.

De uheldige Forhold ved Organisationen af Søtransporttjenesten ligesom Utilstrækkeligheden af det derved anvendte Skibsmateriel bevirkede, at man efter Indtrædelsen af den første Vaabenhvile tog fat paa en Omordning af Søtransportvæsenet. Der nedsattes i dette Øiemed d. 26. Mai en Kommission under Forsæde af Korpsintendanten, Generalkrigskommissair v. Schmidten. Kommissionen afgav sin Betænkning d. 7. Juni; dens Forslag approberedes og traadte i Kraft fra d. 20. Juni. Ifølge disse nye Bestemmelser skulde der ved en Omordning af det militære Søtransportvæsen ses bort fra den Mængde Seilskibe, som af Intendanturen, Artilleriet og Ingenieurkorpset anvendtes i særlige Tje-

nestøiemed, og for hvis Tilveiebringelse de nævnte Autoriteter selv maatte drage Omsorg. Til Armeens Transportflaade blev derfor kun at henregne de Dampskibe, der for længere Tid afgaves af Marinen eller fragtedes af denne, og de Seilskibe, som midlertidigt fragtedes — alt til Opfyldelse af følgende Øiemed:

- a) til Besørgelse af Troppettransporter fra en Landsdel til en anden,
- b) til Vedligeholdelse af Forbindelsen mellem Armeens forskjellige Dele i de forskjellige Landsdele, forsaavidt ikke de ordinære Postforbindelser dertil vare tilstrækkelige,
- c) til Evakuation af Armeens Syge og Saarede fra de forskjellige Lazarether,
- d) til stadige Transporter for Intendanturen, særligt med Stude, Hø og Halm.

Overbestyrelsen af Transportflaaden henlagdes under Armeens Overkommando, idet der under denne ansattes en Søofficer som Flaadens Chef med fast Station ved Hovedkvarteret og med en Søofficer som Næstkommanderende. Denne sidste skulde, naar Chefen var fraværende for at inspicere eller for at udføre specielle Hverv, holde ham i Forbindelse med Hovedkvarteret og varetage de løbende Forretninger, ligesom han ogsaa skulde kunne udsendes til saadanne Expeditioner.

Fremdeles skulde der ved hver af de vigtigste Stationer ansættes en yngre Søofficer som Chefens Repræsentant overfor Skibsførerne.

Tilveiebringelsen af de Skibe, der skulde udgjøre Transportflaadens Materiel, henlagdes til Marineministeriet som den Myndighed, der maatte raade over det største Overblik og Sagkundskab, og som da enten eventuelt vilde kunne afgive de fornødne Skibe fra Marinen eller fragte dem; dog skulde Chefen for Transportflaaden selv kunne fragte Seilskibe paa de Steder, hvorfra Transporter bleve at foretage. De Krav, der fra Overkommandoens Side reistes paa Skibe, vilde da være at rette til Krigsministeriet, som derpaa vilde henvende sig til Marineministeriet derom. — Forsaavidt der var Tale om Forsendelse af Tropper eller Materiel fra Krigsministeriet til Armeen, maatte Ministeriet gjøre Overkommandoen bekendt dermed, og dersom denne ikke havde disponible Skibe til Raadighed, rekvirere saadanne extraordinært afgivne af Marineministeriet. I Forbindelse hermed vilde der fra Chefen for Transportflaaden være at indgive periodiske Indberetninger til begge de militære Ministerier, for at disse saavidt muligt kunde være à jour med, hvorledes der til enhver Tid var dis-

poneret over Transportkræfterne. Alle Udgifter til Transportflaaden skulde afholdes af Krigsministeriet med Undtagelse af Lønninger m. m. til det af Marineministeriet afgivne Personale. Flaadens Forsyning med Kul skulde ske ved Marineministeriets Foranstaltning.

Transportflaadens Størrelse udgjorde ved det Tidspunkt, da den nye Ordning traadte i Kraft, c. 20 Dampskibe, 15 Jerntransportbaade og 9 Transportpramme foruden et mindre Antal Seilskibe. Iøvrigt maatte Flaadens Styrke til de forskjellige Tidspunkter gjøres til Gjenstand for nærmere Forhandling mellem Overkommandoen og Krigsministeriet.

Med Hensyn til Anvendelsen af Transportflaadens Kræfter for det kommende Afsnit af Krigen var Overkommandoen allerede under 31. Mai fremkommen med et Forslag. Ved Stridskræfternes Fordeling paa de forskjellige Dele af Krigsskuepladsen gik man ud fra følgende Styrker: for det nærrejdske Armeekorps af 12,000 Mand og 4,500 Heste, for Besætningen paa Als 14,000 Mand og 2,000 Heste, paa Fyen 14,000 Mand og 2,000 Heste. Herved maatte dog tages i Betragtning, at der paa Fyen særligt dannedes en kombineret Landgangsbrigade under Oberst Max Müller, bestaaende af 3,200 Mand Infanteri, 1 Eskadron paa 130 Heste, 1 Feltbatteri med 100 Mand og 80 Heste, samt 1 Ingenieurkompagni paa 60 Mand. Endvidere maatte der være Transportmidler for Streifkorpset under Kapitejn Aarøe, stort 600 Mand og 26 Heste. Foruden Transportmidler for disse Landgangskorps krævedes der nogle mindre Dampskibe, egnede til at færdes overalt paa Limfjorden, samt et Par store Dampskibe ved Frederikshavn. Endelig maatte der ved Høruphav have til Raadighed flere Dampskibe med Transportbaade og Pramme. — Man gik dog herved ud fra, at det ikke var muligt fra Transportflaaden at afgive til stadig Stationering ved Frederikshavn og Als tilstrækkelige Transportmidler til ved eventuel Retraite at kunne skaffe de respektive Styrker bort, men at man i saadanne Tilfælde maatte regne paa at kunne tilføre fra andre Steder de Skibe, der krævedes ud over dem, der fandtes ved Stationerne, og at man navnlig ved Als kunde have Krigsskibe og større Seilskibe liggende til Assistance i Tilfælde af Øens Rømning, en Disposition, der ogsaa blev bragt i Anvendelse.

Den Fordeling af Transportmateriellet, der ved Vaabenhvileus Udløb blev endelig bestemt, var:

	Dampskibe.	Jerntransportbaade.	Transportpramme.
Komb. Landgangsbrigade.....	7	8	•
Streifkorpset under Kapitein Aarøe paa Limfjorden.....	1	1	•
ved Frederikshavn.....	3	•	4
ved Nyborg.....	2	2	•
for Intendanturen.....	1	•	1
ved Høruphav.....	3	•	•
	6	4	4
Ialt...	23	15	9

Den ovenfor omtalte Omorganisation traadte, som alt bemærket, i Kraft fra d. 20. Juni, og samtidigt udgik der en „Instrux for Chefen for den aktive Armees Transportflaade“; som Chef for Transportflaaden ansattes Orlogskapitein Schultz, som Næstkommanderende Orlogskapitein Frølich. Chefen for Eskadren i Østersøens vestlige Del, Orlogskapitein Muxoll, erholdt Ordre til ved Transportflaadens Expeditioner eventuelt at stille armerede Fartøier til Raadighed som Konvoi. Det bestemtes derhos, at Transportflaadens Chef personlig skulde lede alle større Expeditioner.

Efter den skete Omordning gav Udførelsen af Transporttjenesten under Forløbet af de derefter følgende Krigsbegivenheder ikke Anledning til Anker, og saavel ved Rømningen af Als som ved Overførslen af det nørrejydske Armeekorps til Fyen havdes tilstrækkelige Transportmidler til Raadighed.

Udførelsen af den øvrige faglige Virksomhed ved Hæren giver kun Anledning til faa Bemærkninger.

Retstjenesten ved den aktive Armeee udførtes, saavidt Forholdene tillode det, overensstemmende med Tjenesten under Fredsforhold. Da de i Fredstid brugelige Straffe ikke altid vare anvendelige under Krigsforhold, forordnedes, at hvor Fuldbyrdselen af Fængsel paa Vand

og Brød og mørkt Fængsel ikke vare mulige, skulde der i Stedet herfor paa menige Krigsmænd anvendes staaende Arrest, f. Ex. Binden til en Væg, saa at den Paagjældende var ude af Stand til at sætte eller lægge sig. Ligeledes gjenindførtes med visse Modifikationer Krumslutning, der i 1860 var ophævet som Straf uden Dom.

Ved den aktive Arme var der ansat 12 Auditører, af hvilke 1 var Korpsauditør, medens de øvrige vare fordelt til de større Hærafdelinger.

Korpsauditør ved Armeen var Overauditør N. Tvede fra d. 4. Januar til d. 7. April og derefter Overauditør V. C. Ussing til d. 30. November.

Den geistlige Tjeneste forrettedes af Feltpræster, hvis Antal ved Krigens Begyndelse var 3, men efterhaanden forøgedes med 1 Feltprovst (Sognepræst E. Høyer-Møller), 2 Feltpræster og 1 Feltdegn. Desuden ansattes i April en Præst til at holde Gudstjeneste for vore Krigsfangne i de tyske Fæstninger.

Krigstelegrafen og Armeens Topografer. Allerede d. 13. Januar traadte Krigstelegrafen i Virksomhed langs Dannevirkestillingen og besørgede Tjenestedepecher fra Kommandørerne for de større Hærafdelinger indtil Batailloner inklusive, Kommandører for Detachementer, Intendanturens Embedsmænd samt Bestyrere af Depoter; desuden besørgedes Statsdepecher og Postens Meddelelser.

Indtil 5. Februar havdes 6 Telegrafstationer, og Liniernes Længde var omtrent 18 Mile. Paa Als blev der oprettet 9 Stationer med en Linielængde af c. 7 Mile, og paa Fyen 7 Stationer med c. 9 Mile Linielængde. Indtil 1. August blev der ialt befordret henimod 25,000 Depecher.

Til Forebyggelse af Telegrafiniernes Afbrydelse og Beskadigelse udsendte Afdelingerne fra deres Kantonnementer Patrouiller langs Linierne, og det paalagdes alle til Armeen henhørende Personer efter Leilighed at vaage over Telegrafens Sikkerhed.

Chef for „Krigstelegrafen og Armeens Topografer“ var Oberstlieutenant F. Abrahamson af Generalstaben; det øvrige Personale, hvilket omtrent var uforandret under hele Krigen, bestod af 4 Officerer, 4 Officianter, 42 Underofficerer og Menige samt omtrent samme Antal Militærarbeidere.

Gendarmeriet. Saavel det slesvigske Gendarmeri som Toldgendarmeriet, der ved Krigens Udbrud blev trukket tilbage fra Holstens Sydgrænse, vare under Krigen stillede til Overkommandøens Raadighed, og Kommandøren for det slesvigske Gendarmeri, Major

T. M. E. Gulstad, overdroges det at udføre Polititjenesten ved Armeen ved Hjælp af Gendarmerne.

Hele Gendarmeriets Styrke var omtrent 6 Officerer og 180 Underofficerer og Gendarmen.

Plads- og Etappekommandantskaber. Under Krigen har der ialt været oprettet 30 Plads- og 3 Etappekommandantskaber, men Antallet af de samtidigt funktionerende har efter Krigens Gang og Krav været meget forskjelligt; ved Krigens Begyndelse var der saaledes kun 8 Pladskommandantskaber og i Juni Maaned 12 Plads- samt 2 Etappekommandantskaber.

Kommandantskaberne bestyredes i Reglen af afskedigede Officerer, der havde en Underofficer som Skriver samt nogle Militærarbejdere til deres Raadighed; paa de vigtigere Steder havde de tillige en yngre Officer som Adjutant.

Feltpostvæsenet. D. 1. Februar anvendtes ved Feltposten 2 Postmestre, 1 Expedient, 12 Assistenten, 6 Ordonnantser og 2 Kudske, men dette Personale forøgedes efterhaanden.

D. 1. Marts oprettedes 2 Feltposter; nemlig Feltpost Nr. 1 ved Overkommandoen og Feltpost Nr. 2 i Jylland med ialt 4 Postmestre, 12 Assistenten, 11 Ordonnantser og 2 Kudske.

D. 1. Mai var der 4 Feltposter med ialt 4 Postmestre, 13 Assistenten, 18 Ordonnantser og 4 Kudske.

Oversigt over Hærens Styrke af Kombattanter, Nonkombattanter og Heste med deres Mandtab ligesom af Søværnets Styrke og Mandtab under Felttoget 1864 findes i de af Generalstaben udgivne „Statistiske Meddelelser angaaende den danske Krigsmagt“, til hvilke derfor henvises.

Hærens Styrke af
Kombattanter.

Her skal kun anføres følgende korte Notitser.

Som tidligere anført, var Krigsbestyrelsen ved de i Slutningen af Halvtredserne foregaaede Overveielser gaaet ud fra, at vi ved Krig kunde stille en Operationshær paa 60000 Mand paa Benene. Under Mobiliseringen nedstemmedes Fordringerne saa vidt, at Hærens Styrke ifølge de da gjældende Bestemmelser kun skulde udgjøre 50000 Mand (hvoraf 45000 Underkorporaler og Menige*). Denne sidste meget begrændsede Styrke naaedes vel af Kombattanter og Syge i Forening, men ingensinde af den kombattante Styrke alene.

*) 1200 Officerer, 2470 Underofficerer, 750 Spillemand, 4360 Underkorporaler og 41260 Menige.

Kombattantstyrken af Underkorporaler og Menige angives nedenfor for følgende Tidspunkter: d. 1. Februar (ved Krigens Begyndelse), d. 1. April (da Hæren var talrigst) og d. 1. August (ved Krigens Slutning). Den udgjorde:

d. 1. Februar ved Dannevirke 34943, udenfor Dannevirke 2796, ialt 37739;

d. 1. April i Dybbølstillingen og paa Als 25570, i Fredericia og paa Fyen 13844, i Nørrejylland 4207, ialt 43621;

d. 1. August paa Fyen 35586.

Sygestyrken (af Underkorporaler og Menige) udgjorde til de samme Tidspunkter henholdsvis 2397, 4768 og 3685 Mand.

Kampdygtige og Syge i Forening (Underkorporaler og Menige) udgjorde saaledes til de 3 nævnte Tidspunkter henholdsvis 40136, 48389 og 39271.

Styrken af Kombattanter udenfor Krigsskuepladsen (Kampdygtige og Syge i Forening) udgjorde til de nævnte Tidspunkter henholdsvis: 4412, 2164 og 5323;

Styrken af Uøvede: 5303, 7859 og 1779.

Det ses heraf, at selv da Hæren var talrigst, d. 1. April, naaede Kombattantstyrken af Underkorporaler og Menige (43621) ikke den planmæssige Styrke af 45000 Mand. Denne sidste overskrides derimod, naar man tager Kombattanter og Syge i Forening, udgjørende ialt 48389 Mand. Lægges hertil Kombattantstyrken af Underkorporaler og Menige, der paa det nævnte Tidspunkt fandtes udenfor Krigsskuepladsen, ses det, at der d. 1. April i det Hele havde til Raadighed 50553 Mand foruden 7859 Uøvede.

Befalingsmændenes Tal naaede ingensinde den bestemte Størrelse.

For at forøge Kombattantstyrken skete der under hele Krigen Indkaldelser af Mandskab, og, som tidligere viist, var efterhaanden alt vaabenført Mandskab, nærmest svarende til Udskrivningsaarene 1853 til 1864, mødt ved Hæren. Endelig var indkaldt Aargangen 1865, men den kom ikke tilstede paa Krigsskuepladsen.

Hæren fik ved disse Indkaldelser en Tilgang af omtrent 26000 Kombattanter, saa at der har været anvendt ialt under Krigen omtrent 75000 Kombattanter (Officerer, Underofficerer, Spillemand, Underkorporaler og Menige*), et Tal, der vidner høit om, hvilke Anstrængelser Danmark gjorde for at modstaa det overmægtige Angreb.

*) Sammenhold dette Værks I. Del pag 150—159.

Der er altsaa mødt ved Hæren et betydeligt større Antal Kombattanter, end der udfordredes til at bringe den op til den planmæssige Styrke. At denne Styrke alligevel kun overskrides, naar de Syge medregnes, og endda kun i ringe Grad, hidrører fra den betydelige Afgang, der fandt Sted dels ved Hjemsendelsen af Holstenere, Lauenburgere og Forstærkningsmænd, dels ved Fangne, Saarede, Døde og Savnede. Ialt afgik omtrent 22400 Mand.

Hærens og Flaadens hele Tab under Felttoget er i sammentrængt Oversigt følgende:

	Hæren.	Flaaden.
Desertører og savnet Mandskab fra Hertugdømmerne	1010	28
Saarede, der ikke ere døde som Følge af deres Saar... ..	3151	79
Døde	3078	73
Usaarede Krigsfanger.....	7030	11
Det virkelige Totaltab...	14269	191
	Hoveder.	Hoveder.

Rækkefølgen for Infanteriets Afdelinger efter Tabet af Faldne og Saarede stiller sig saaledes:

18., 9., 5., 20., 2. og 22. Regiment havde et Tab af over 400 Mand, 3. og 4. Regiment af over 300, 17., 1., 16., 10. og 11. Regiment af over 200, 8. og 6. Regiment over 100, de øvrige, ikke nævnte Regimenter under 100.

Rækkefølgen for Infanteriets Afdelinger efter det hele lidte Tab (Faldne og Saarede, usaarede Fangne og Døde af Sygdom) stiller sig ikke væsentlig forskjellig fra ovenanførte.

Udenfor Infanteriets Afdelinger ere Tabene i det Hele taget saa smaa, at ingen Betragtning i den her omhandlede Henseende lettelig kan støttes til dem.

Tabet i Dybbølstillingen er under Fremstillingen af Beleiringen angivet for hver enkelt Dag især, hvorfor man ikke her nærmere skal komme ind derpaa. Tabet var ringere i Forhold til Beskydningens Voldsomhed, end man kunde have ventet, hvad atter var en Følge dels af den megen, kunstig tilveiebragte Dækning, dels af Perkussionsgranaternes ringe Virkning mod Tropper. Endvidere skal det bemær-

kes, at usgtet Artilleriets daglige Styrke i Stillingen kun var omtrent det Halve af et Infanteriregiments, har det dog der lidt større Tab end noget af Regimenterne. Og dog saaredes ikke faa Infanterister ved Forpostfæstninger eller mindre Udfald, medens Artilleriet i Reglen kun led ved den egentlige Artilleribeskydning.

En Undersøgelse for Hærens Vedkommende*) af, hvorledes de forskellige Arter Tab have truffet Officererne i Forhold til Underklasserne, giver følgende Resultat:

Af Deltagere i Felttoget har der været 1431 Officerer og 68855 Mand af Underklasserne, altsaa 1 Officer for hver 48 af de sidstnævnte.

Døde ved Fjendens Vaaben ere 1 Officer for hver 22 Mand af Underklasserne.

Saarede ved Fjendens Vaaben ere 1 Officer for hver 23 Mand af Underklasserne.

Fjendens Vaaben have altsaa gjort forholdsvis mere end dobbelt saa mange Officerer som Mænd af Underklasserne ved den aktive Hær ukampdygtige.

Stabsofficersklassen havde et forholdsvis betydeligt Antal Faldne eller senere Døde af deres Saar.

*) For Flaadens Vedkommende ere de tilsvarende Tal for smaa, til at Undersøgelser af denne Art med Nytte kunne foretages.

B i l a g .

Ordre de bataille for den kombinerede Division Münster d. 20. April.

Kommandør..... Generalmajor Greve til Münster-Meinhövel.
 Generalstabsofficerer... 1) Major v. Stedingk af Magdeb. Dragonreg. Nr. 6.
 2) — Greve v. Wartensleben.
 Adjutanter 1) Sekondlieut. v. Noville af Westf. Ulanreg. Nr. 5.
 2) — v. Grimm af Brandb. Husarreg. (Zieten-Hus.) Nr. 3.
 Ordonnansofficer — v d. Horst af Westf. Husarregt. Nr. 8.
 Kommanderet til Tjeneste: Major, Prinds Heinrich von Hessen und bei Rhein, Storhertugelig Højhed.

21. Infanteribrigade.

Kommandør... Generalmajor v. Bornstedt.
 Adjutant Premierlieut. v. Lieres u. Wilkau af 2.
 Øvreschlesiske Infanterireg. Nr. 23.

3. Nederschlesiske Infanterireg. Nr. 50.	1. Schlesiske Grenaderreg. Nr. 10.
Kommandør: Oberst v. Hackewitz. 3 Batl.	Kommandør: Oberst, Friherre v. Falkenstein. 3 Batl.
4. 12 Pd.'s Batteri af Artilleribrigade 3. 6 Stk.	

Det kombinerede Gardeinfanteriregiment.

Kommandør... Oberstlieutenant v. Esebeck af 4. Garde-
 regiment.

Füs.-Batl. af 3. Gardereg.
 Füs.-Batl. af 4. —
 Füs.-Batl. af 3. Garde-Grenaderreg.

3. 6 Pd's Batteri af Artilleribrigade 6.
 6 Stk.

Den kombinerede Kavaleribrigade.

Kommandør... Oberst Flies.
 Adjutant Premierlieut. v. Rudolphi af 1. Brandenb. Uhlanreg. (Keiser af Rusland) Nr. 3.
 Brandenb. Kyrasserreg. Nr 6. Westfal. Husarreg. Nr. 8 (undt. 1 Esk.) Gardehusarreg.
 Oberst, Hertug Wilhelm af Mecklenb.-Schwerin, Højhed. Oberstlieut. v. Rantzau. Oberstl. v. Kerssenbroigk.
 4 Esk. 3 Esk. 4 Esk.

5. ridende Batt. af Artilleribrigade 7.
 4 Stk.

**Ordre de bataille for det kombinerede III. Korps
d. 26. April.**

Kommandør	Generallieutenant v. d. Mülbe.
Generalstabsofficer.....	Major v. Alvensleben.
Kommandør for Artilleriet...	Oberstlieutenant Scherbening af Brandenburgske Artilleribrigade Nr. 3.
Ingenieurofficer	Premierlieutenant Scheibert.
Adjutanter	Kapitain v. Notz af 2. Garderegiment til Fods, Premierlieutenant v. Henniges af Keiser Alex- ander Gardegrenaderregiment Nr. 1.

Den kombinerede Gardemfanteribrigade.

Kommandør....	Generalmajor Greve v. d. Goltz.
Adjutant	Premierlieut. Friherre v. Ende af Keiser Alexander Garde- grenaderregiment Nr. 1.

3. Garderegiment til Fods.
Kommandør: Oberst v. d. Groeben,

2 Batl.

4. Garderegiment til Fods.
Kommandør: Major v. Conta
(istedetfor den saarede Oberst
v. Korth).
2 Batl.

Den kombinerede Gardegrenaderbrigade.

Kommandør....	Oberst v. Bentheim à la suite ved 2. Garderegiment til Fods.

Adjutant	Premierlieutenant v. Wrochem af 2. Gardereg. til Fods.

3. Gardegrenaderregiment
Dronning Elisabeth,
Oberst v. Winterfeld.

2 Batl.

4. Gardegrenaderregiment
Dronningen,
Oberst v. Oppell.

3 Batl.

10. Infanteribrigade.

Kommandør.... Oberst v. Kamienski à la suite ved 8. Brandenburgske
Infanteriregiment Nr. 64.

Adjutant Premierlieutenant Lust af 1. Schlesiske Grenaderregiment
Nr. 10.

1. Posenske Infanteriregiment
Nr. 18.

Oberst v. Kettler.
3 Batl.

6. Brandenburgske Infanteriregiment
Nr. 52.

Oberstlieutenant v. Blumenthal.
3 Batl.

Westfalske Jægerbataillon Nr. 7.

Major v. Beckedorff.
1 Batl.

Westfalske Dragonregiment Nr. 7.

Oberstlieutenant v. Ribbeck.
4 Esk.

3. 6 Pd.'s Gardebatt. 4 Pd.'s Gardebatt. 1. 6 Pd.'s Batt. af Brandenb.
Artilleribrig. Nr. 3.

6 Stk.

8 Stk.

6 Stk.

Westfalske Pionerbataillon Nr. 7 (med Undtagelse af 1. Kompagni).

Kapitain v. Rohrscheidt.
3 Komp.

Kolonner.

Ammunikionskolonnerne Nr. 1, 2 og 3 af Brandenb. Artilleribrig. Nr. 3.

Proviantkolonnerne Nr. 1 og 2 (afgivne af I. Korps's Trainbataillon).

Feltlazarether.

VII. Armekorps's 1. svære Feltlazareth. Den kombinerede Gardedivisions
lette Feltlazareth. Gardekorpsets Sygebærererkompagni.

Felttelegrafafdeling Nr. 2

stod umiddelbart under Overkommandoen, men attachededes foreløbig III Korps.

Totalstørrelse for det kombinerede III. Korps:

16 Batailloner.

4 Eskadroner.

20 Kanoner.

3 (senere 2) Kompagnier Pionerer.

Heraf d. 26. April 3 Batailloner endnu ikke i Jylland.

Styrkeliste d. 26. April Morgen over Troppeafdelinger m. m. i Fæstningen Fredericia.

	Officerer.	Under-officerer.	Under-korporaler.	Menige.	Heste.
Kommandantskabet	8	2	.	39	12
Ingenieurkommandoen	11	24	11	87	38
Artillerikommandoen	34	56	149	1,765	350
Livgarden til Fods	13	28	88	558	33
7. Regiment	29	70	184	1,428	25
13. do.	35	89	159	1,586	25
14. do.	35	27	220	1,585	25
19. do.	32	81	187	1,863	25
21. do.	33	81	154	1,868	25
Rytteri	1	2	.	51	54
Arbeiderbataillonen	6	8	.	740	.
	237	468	1,152	11,570	612

Bestykningsliste

for

Fredericia Fæstning ved Rømningens Paabegyndelse.

Bestykningsliste for Fredericia Fæstning ved Rønningens Paabegyndelse.

	84 Pd.'s G. K. I.	84 Pd.'s G. K. II.	24 Pd.'s G. K.	24 Pd.'s K. K.	12 Pd.'s rif. Kanon.	12 Pd.'s K. K.	6 Pd.'s K. K.	4 Pd.'s rif. Kanon.	3 Pd.'s K. K.	24 Pd.'s rif. Kanon	24 Pd.'s Morterer.	84 Pd.'s Morterer.	168 Pd.'s Morterer.	Fodespin- goler.
Delmenhorst Bastion.....	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»
Oldenborgs Bastion, høire Face / høire Flanke.....	4/.	»	»	»	»	»	»	»	2	»	»	2/.	»	»
Lave Placemeter foran Oldenborgs Bastion i Faussebraien	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Oldenborgs Forværk.....	»	»	»	»	»	2	3	»	»	»	4	»	»	3
Holsteens Bastions Saillant.....	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
— høire Face / høire Flanke	»	1/.	»	»	»	»	2/.	»	2/2	»	»	»	»	»
— venstre Face / venstre Flanke.....	»	1/.	»	»	1/2	»	»	»	2/2	»	»	»	»	»
Slesvigs Bastions Saillant.....	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
— høire Face / høire Flanke	»	»	»	»	»	»	»	»	2/2	»	»	»	»	»
— venstre Face / venstre Flanke	»	»	»	1/.	»	»	2/.	»	2/2	»	»	»	»	»
Slesvigs Ravelin.....	»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»
Foran Slesvigs Ravelin i den bedækkede Vei.....	»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»
Kurtinen mellem Slesvigs og Prindsessens Bastioner....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	»
Prindsessens Bastions Saillant.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
— høire Face / høire Flanke.....	»	»	»	»	»	»	2/.	»	2/2	»	»	»	»	»
— venstre Face / venstre Flanke ...	»	»	»	»	»	»	»	»	2/2	»	»	»	»	»
— Kavalier.....	»	1	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Ravelinen ved Prindsens Port.....	»	»	»	»	»	»	3	»	»	»	»	»	»	»
Koldingskandsen.....	»	»	»	»	»	6	»	»	»	»	»	»	»	4
Placemetet S. for Koldingskandsen.....	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»

Prinds Georgs Bastions Afstumpning	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
— høire Face / høire Flanke.....	"	"	"	"	"	"	"	"	$\frac{1}{2}$	"	"	"	"	"
— venstre Face / venstre Flanke..	"	"	"	"	"	"	"	"	$\frac{1}{2}$	"	"	"	"	"
— Kavalér	"	3	"	3	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Kurtinen mellem Prinds Georgs og Prinds Christians Bastioner	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"
Prinds Christians Bastions Afstumpning.....	"	2	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
— høire Face / høire Flanke	"	"	"	"	"	"	"	"	$\frac{1}{2}$	"	"	"	"	"
— venstre Face / venstre Flanke.....	"	"	"	"	"	"	"	"	$\frac{1}{2}$	"	"	"	"	"
Kurtinen mellem Prinds Christians og Dronningens Bastioner	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"
Dronningens Bastions Afstumpning	"	1	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
— høire Face / høire Flanke	"	"	"	"	$\frac{2}{1}$	"	"	"	$\frac{1}{2}$	"	"	"	"	"
— venstre Face / venstre Flanke....	"	"	"	"	"	"	"	"	$\frac{1}{2}$	"	"	"	"	"
Kurtinen mellem Dronningens og Kongens Bastioner....	"	"	"	"	"	"	8	"	"	"	2	"	"	"
Kongens Bastions Saillant.....	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
— høire Face / høire Flanke..	"	$\frac{1}{1}$	"	"	"	"	$\frac{2}{1}$	"	$\frac{1}{2}$	"	"	"	"	"
— venstre Face / venstre Flanke.....	"	$\frac{1}{1}$	"	"	"	"	"	"	$\frac{1}{2}$	"	"	"	"	"
— Kavalér	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Danmarks Bastions venstre Face / venstre Flanke	"	$\frac{1}{1}$	"	$\frac{2}{1}$	"	"	"	"	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{1}$	"	"	"
Norges Bastions venstre Flanke.....	"	1	"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
— lave Placement	"	"	"	"	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
Skandse I	"	3	"	2	"	5	"	"	"	"	2	"	"	2*
— II	"	4	"	4	1	5	5	"	"	"	2	"	"	"
— III	"	8	1	6	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"
— IV	"	7	1	7	1	5	4	"	"	"	"	"	"	"
— V	"	"	8	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Ialt...	4	36	10	35	14	16	43	12	34	4	12	8	2	9

Endvidere vare 50 Stk. Voldtaprifler fordelte i Skandserne og paa Volden.

* Paa Strandbredden i Nærheden af Skandse I.

Anm Hvor en Rubrik er delt, betyde Tallene *over* og *under* Stregen Antallet af Kanoner henholdsvis paa *Facen* og paa *Flanken*.

Oplysning om hvad der af Artillerimateriel blev overført fra Fredericia til Fyen, og hvad der maatte efterlades i Fæstningen ved dens Rømning.

Af Artillerimateriel overførtes til Strib og Bogense:

4	Stk.	4 Pd.'s	rifede	Metalkanoner,	
20	—	12 Pd.'s	—	—	,
4	—	12 Pd.'s	—	Jernkanoner,	
12	—	4 Pd.'s	—	—	,
6	—	6 Pd.'s	Kuglekanoner,		
39	—	3 Pd.'s	Metalkanoner,		
4	—	84 Pd.'s	Metalmorterer,		
12	—	24 Pd.'s	Jern-Haandmorterer.		
9	—	Fodespingoler	i Affutager,		
50	—	Voldtaprifler,			
1307	—	forskjellige	Geværer,		
1124	—	Sabler,			
17	—	forskjellige	Forstillinger og Vogne,		
60	—	forskjellige	Rapperter, Lavetter og Morterstole,		
9		Vognlæs med Lade- og	Betjeningstøi, Tolvværk m. m.,		
1885	Stk.	4 Pd.'s	Spidsgranater, fyldte og ufyldte,		
1112	—	12 Pd.'s	—	,	—
336	—	24 Pd.'s	—	,	—
546	—	18 Pd.'s	Granater,		
1304	Tønder	med Krudt og	Ammunition,		
1470	Kasser	med Ammunition, Værktøi,	Udrustningsgjenstande m. m.		

Ødelagt blev:

100 Tdr. Krudt i Fustager og samtlige efterladte Rekvisitter, foruden at de efterladte Kanoner fornagledes.

Efterlades i Fæstningen maatte:

16 Stk.	84 Pd.'s G. K. I.	à 8,550 Pd.....	136,800 Pd.
58 —	84 Pd.'s G. K. II.	à 4,440 Pd.....	257,520 —
54 —	24 Pd.'s K. K.	à 4,440 Pd.....	239,760 —
12 —	24 Pd.'s G. K.	à 1,600 Pd.....	19,200 —
26 —	12 Pd.'s K. K.	à 1,550 Pd.....	40,300 —
2 —	12 Pd.'s G. K.	à 795 Pd.....	1,590 —
47 —	6 Pd.'s K. K.	à 795 Pd.....	37,365 —
7 —	168 Pd.'s Morterer	à 2,150 Pd.....	15,050 —
4 —	84 Pd.'s —	à 1,370 Pd.....	5,480 —
8 —	24 Pd.'s —	à 400 Pd.....	3,200 —
5 —	15" Stenmorterer	à 1,750 Pd.....	8,750 —
ialt 239	Piecer af ældre System med en samlet Vægt af.....		765,015 —
desuden 2 Stk.	84 Pd.'s Metalmorterer med en Vægt af c. ...		2,400 —
samt endelig:			
200 Tdr. Krudt og Ladninger,			
67 Kasser med Ladninger,			
80 Kasser med Patroner,			
70 Stk. 3 Pd.'s og 6 Pd.'s Kugleskud.			

Overkommandoens Skrivelse af 29. April 1864 til Krigsministeriet.

Krigsministeriet har, ved under 26. d. M. at tilstille Overkommandoen de Grundtræk af den fremtidige Krigsførelse, om hvilke Ministeriets Medlemmer ere blevne enige, forlangt Overkommandoens Forslag med Hensyn til en Forøgelse af Styrken i den nordlige Del af Jylland.

Overkommandoen skal i den Anledning udtale som sin Anskuelse, at denne Styrke, efter at den er bleven forøget med Brigaden Neergaard — 19. og 21. Regiment — der idag bliver indskibet i Baaringvig, foreløbig ikke yderligere bør forøges, eftersom man under ingen Omstændigheder vil være istand til at give General Hegermanns Korps en saadan Styrke, at det med Overlegenhed kan optræde ligeoverfor Fjenden, og, paa Grund af at betydelige Transporter endnu staa tilbage at udføre, for at evakuere fra Als det der ophobede Materiel m. v., ikke vil kunne skaffe bemeldte Korps de fornødne Transportmidler for i alle Tilfælde at sikre dets Retraite bag Limfjorden.

Ved at binde en større Del af Transportflaaden til det nordlige Jylland vilde man desuden berøve sig Midlerne til at udføre de i samme Skrivelse af 26. omtalte Landgangsforsøg. Angaaende disse formener Overkommandoen, at da en Del af de paa Fyen værende Tropper ere under Reorganisation, saa at man ikke for Øieblikket vil kunne regne paa Anvendelse af dem, medens Resten, der er anvendt til Bevogtning af Øens nordvestlige og vestlige Kyst, ikke er større end fornødent for at denne Tjeneste betryggende kan udføres — bør de foreløbigt indskrænkes til Foretagender med mindre Styrker.

Overkommandoen undlader ikke ved denne Leilighed at meddele, at man har søgt at benytte den Omstændighed, at Brigaden Neergaard skulde overføres til Hals til at foretage en Alarmering af Østkysten af Jylland; man har nemlig beordret Brigaden at lade en mindre Del af sin Styrke forsøge en Landgang i Sandbjergvig for at udsprede Rygtet om en større Landgang, og efter Omstændighederne trænge frem i Egnen Ø. for Horsens, om muligt til denne By, der formentlig er svagt eller slet ikke besat af Fjenden, medens Resten af Brigaden ved at vise sig udenfor Aarhus og eventuelt ved at foretage en Landsætning af en mindre Afdeling, skulde bestyrke de udbredte Rygter.

Overkommandoen er isøvrigt betænkt paa i den nærmeste Fremtid at trække en Del af den paa Als værende Styrke, der formentlig betydelig maa kunne indskrænkes, til Fyen. Dog har man ikke villet træffe denne Foranstaltning uden først at indhente General Steinmanns Erklæring derover (Generalen er alt tilskrevet), idet da Fjenden, efterat Fredericia er bleven rømmet,

og han saaledes har det i sin Magt ikke alene at forsøge Styrken imod General Hegermann, men ogsaa at koncentrere en større Styrke foran Als, det vil være betænkeligt, at svække denne Øes Besætning i nogen væsentlig Grad, saalænge der skal tænkes paa et alvorligt Forsvar, der efter Overkommandoens Formening i ethvert Fald maa have for Øie, indtil Evakuationen fra Øen af Alt, hvad der ikke ligefrem er nødvendigt for Besætningen, er fuldbyrdet. Naar dette Tidspunkt indtræder, og dermed Transportmidlerne, som nu ere bundne ved Als, for en Del gøres disponible, vil man vinde Midler til at give Landgangsforsøgene en større Udstrækning.

.....
.....

Gerlach.

Oversigt over de fortifikatoriske Arbejder, der ved Vaabenhvilens Indtræden vare udførte ved Limfjorden til Sikkring af Overgangsstederne.

- 1) Ved Oddesund var der paa Odden anlagt et Batteri til 2 Kanoner for Enden af Chausseen og paa det Punkt af Sundet, hvor dette er smallest. Endvidere var der opkastet Løbegrave for Infanteri i en Udstrækning af 400 Alen langs den østlige Kyst af Landtungen, hvilken i den sydlige Udkant endte med et Placement til 2 Kanoner.
- 2) Ved Feggesund. Udfor Færgebroen paa Morsiden var udført en 700 Alen lang Skyttegrav, der strakte sig fra Færgegaarden Christiansholm i nordvestlig Retning. V. for Christiansholm var anlagt et Placement til 2 Kanoner, ved den østlige Ende af Skyttegraven et til 3 Kanoner. Paa Fæggeklitbakkens nordre Affald var der paabegyndt 2 Placements, hvert til 2 Kanoner, men Arbeidet blev afbrudt ved Vaabenhvilens Indtræden.
- 3) Paa Strækningen fra Agersund til Agersborg var der truffen følgende Foranstaltninger. For at forhindre en Overgang ved Agersund var der i de bag Agersund By liggende Havstokke nedskaaret Placements til ialt 12 Kanoner, der kunde bestryge Seilløbet mellem begge Færgebroerne og Dæmningen til den nordre Bro paa kort Hold. Kanonerne skøde over Bænk.

Til Dækning for Infanteriet var der anlagt Løbegrave, dels foran Agersund By, dels mellem Husene i selve Byen. Der var truffet Anstalter til, at den nordre Broes Brohoved kunde bortsprænges for ikke at yde Fjenden Dækning.

For at forhindre en Overgang enten over Borreholmen eller den tørre Grund Ø. for denne imod Agersborg var der anlagt Kanonplacements, dels i Havstokken mellem Agersund By og Agersborg, dels paa Borreholmen og endelig ved Kirken paa den 50' høje Bakke bag sidstnævnte By.

Løbegrave for Infanteriet vare anlagte paa Borreholmen og de to tæt Ø. for denne beliggende mindre Holme, nærmest til Dækning for de mindre Afdelinger, der holdtes til Observation paa disse Punkter. Det egentlige Infanteriforsvar støttede sig til Agersborg By, der med sine Haver og Diger og den høje Havstok, der strækker sig mod Øst fra Agersborg over imod Agersund, dannede et meget godt Holdepunkt.
- 4) Ved Nørre Sundby var der udført følgende Placements for Kanoner:

et med 3 Skydeskaar paa den østlige Rand af den N. for Nørre Sundby beliggende saakaldte Skandsebakke;

- et med 2 Skydeskaar, hvorfra Skovbakkens østlige Affald og Slugten Ø. herfor kunde bestryges. Tillige beherskedes Aalborg By og Overgangen mellem denne og Nørre Sundby;
 - et med 2 Skydeskaar, hvorfra Skovbakkens vestlige Affald og det lave Land henimod Egholm kunde bestryges;
 - et med 2 Skydeskaar, indskaarne i Resterne af den saakaldte Wrangels Skandse. dirigerede imod Skovbakken;
 - et med 2 Skydeskaar tæt S. for Lindholm Veien, hvorfra Løbet S. for Egholm og det lavere Land til begge Sider af dette kunde bestryges;
 - et Batteri paa 2 Skydeskaar ved Teglværket, hvorfra en Del af Egholm kunde bestryges.
- Nogle Skyttegrave vare anlagte paa det lave Land Ø. for Sundby til Beskydning af de smalleste Steder af Limfjorden.

1. Divisions Skrivelse af 27. April til 2., 4., 5. og 6. Brigade.

Idet Divisionen aldeles skal have det overladt til Brigaderne at træffe de nærmere Bestemmelser for Bevogtningen og Besættelsen af de Brigaderne til Forsvar overdragne Strækninger af Stillingen, skulde man dog ikke undlade at give følgende i Almindelighed gjældende Grundtræk.

Løbegravene langs med selve Strandkanten eller de Skyttegrave, som paa flere Steder foreløbigt ere anlagte og med det Første ville blive udvidede til fuldstændige Løbegrave, skulle om Dagen kun holdes besatte med en stærk Observationskjæde, medens den øvrige i første Linie staaende Styrke, (den resterende Del af den forreste halve Brigade) holdes samlet som Reserve i de i nogen større Afstand fra Kysten værende Kommunikationsgange eller paa andre dækkede Steder i det nærmest ved Kysten værende Terrain.

Efter Divisionens Formening vil der Intet være til Hinder for, at Observationsposterne saavel om Dagen som om Natten blive afløste fra Reserverne, og det navnlig paa de Strækninger, hvor den fjendtlige Infanteriild paa Grund af Sundets Brede taber sin Betydning, eller hvor Afløsningen foretages skjult.

Om Natten og i taaget Veir maa Observationskjæden forstærkes og samtlige Batterier tildeles en Skytsbedækning paa 6 à 8 Mand pr. Piece, eftersom der er flere eller færre Piecer i Batteriet.

Da det maa ansees for nødvendigt paa enhver Maade at genere Fjenden og tillige at forhindre enhver Fraternisering mellem de fjendtlige og vore Poster, anmodes Brigaderne om at paalægge Afdelingerne at lade ethvert samlet, fjendtligt Kommando beskyde, som uden at søge Dækning maatte vise sig, naar det kan ske med nogen Sandsynlighed for Træfning. Det samme gjælder med Hensyn til fjendtlige Arbejdskommandoer og Rekognosceringer, som Fjenden foretager i Baade.

Saasnart en Overgang forberedes, vil Løbegravsbesætningen paa det paa-gjældende Sted ufortøvet være at forstærke fra de umiddelbart bagved staaende Reserver, og Fjenden beskydes saa heftigt som muligt. Med den tiloversblevne Del af disse Reserver tilligemed den bagved staaende halve Brigade, der ifølge tidligere givne Bestemmelser alarmeres ved Baunernes Antændelse, gjøres et energisk Forsøg paa at kaste Fjenden tilbage, hvis det maatte lykkes ham at vinde Fodfæste paa Strandbredden. Mislykkes dette Modangreb, besættes Kommunikationsgangene, som tilligemed Batterierne, om muligt endog de foranliggende, forsvares efter yderste Evne, indtil yderligere Forstærkninger indtræffe. — Det vil i Tilfælde af et Angreb, naar det er saa lyst, at Forholdene kunne overskues, være tilraadeligt at blotte de Strækninger, mod hvilke intet Angreb rettes, men i saadant Fald

tillige være at tage særligt Hensyn til, at Fjenden ikke faaer Leilighed til at udbrede sig neden for Skrænterne.

De Brigader, mod hvilke Angrebet ikke rettes, gjøre sig beredte til at soutenerer den angrebne Brigade og dirigere, saafremt Forholdene maatte tilstede det, en Del af deres i Hovedreserve liggende Styrke nærmere til Angrebepunktet, samt træffe de fornødne Dispositioner til, naar Ordre dertil gives, at samle deres langs Linien spredte Afdelinger.

Rettes Angrebet mod Sammenstødspunktet af tvende Brigader, fører den ældste Brigadekommandør Kommandoen, indtil Divisionsgeneralen indtræffer.

Med Hensyn til Anvendelsen af det Brigaden tildelte Artilleri og Kavaleri, vil der ved Brigadernes egen Foranstaltning være itide at forberede de fornødne Placementer og Deboucheer.

Reservebrigaden indtager en Mødestilling, naar den alarmeres, ved Augustenborg-Sønderborg Veien, hvor denne skjæres af Ulkebøl-Sundsmark Veien.

I Tilfælde af Angreb mod den høire Fløibrigade begiver Divisionsgeneralen sig til Kamppladsen fra Divisionskvarteret ad den østre Vei gennem Ulkebøl Nørremark; rettes Angrebet mod Centrum, da ad nærmeste Vei til det trigonometriske Signal ved Engeshøi, og i Tilfælde af, at Sønderborg angribes, til Lysthushøien N. for Sønderborg.

Steinmann.

**Skrivelse fra 1. Division af 2. Mai til Chefen for de i den
vestlige Del af Østersøen stationerede Krigsskibe.**

I Henhold til Hr. Orlogskapitainens Udtalelser i den Konference, som idag har fundet Sted i Divisionskvarteret, vil Divisionen for en stor Del anordne sine Forsvarsdispositioner paa Basis af, at hele Als's Kyst med Undtagelse af Strækningen langs Als Sund fra Sønderskovens vestlige Udkant til et Ø. for Storskovens nordlige Udkant beliggende Punkt dækkes mod fjendtlige Landgangsforsøg paa saadan Maade, at Marinen fuldstændigt garanterer mod ethvert Landgangsforsøg paa den søndre, østre og nordre Kyst fra Sønderskovens vestre Udkant til Hellesøgaard Færgegaard, og paa Strækningen herfra til Storskovens nordre Udkant imod, at nogen betydeligere Landsætning af Tropper, vel høist 200 à 300 Mand, vil kunne finde Sted. Tillige forventer Divisionen, at intet af Krigsskibene vil forlade sin Station før i det yderste Øieblik, og navnlig, at de saavel fra Høruphav som fra Augustenborgfjord soutenerer det retirerende Armeekorps's Flanker saa længe som vel muligt, og at — naar det har udført sit Tilbagetog til Kegenæs — da Forsvaret af Draget til Halvøen souteneres fra Søen.

Hr. Orlogskapitainens Tilsagn om Assistance ved en eventuel Rømning vil Divisionen mulig i fuldeste Maal komme til at benytte sig af, dels derved, at mindre, forsprængte Afdelinger, som maatte være blevne afskaarne paa Kjær Halvø, sættes over Augustenborg Fjord, dels derved, at nogle Dampskibe holde sig beredte til i paakommende Tilfælde ved Stranden mellem Stenbæk og Nørreløkke at optage omtrent 800 Mand af den Styrke, hvormed den nordlige Del af Øen forsvares, dels derved, at en Dampkanonbaad lægger sig ind i Bugten ved Bostedhoved omtrent 2,000 Alen V. for Rønbækken, beredt til at optage forsprængte Afdelinger og til isvrigt efter Evne at assistere ved den Indskibning, som der maatte finde Sted, og dels derved, at Linieskibet Frederik d. VI. placerer sig udfor Østerby paa Kegenæs, saa tæt til Land som Omstændighederne maatte tillade, for at optage 1,000—1,400 Mand.

Endelig vilde Divisionen anse det for ønskeligt, at de af Marinens Skibe, som isvrigt maatte være disponible, ved paa et senere Stadium at bevæge sig langs Kysten, vilde søge at optage hvad der ikke strax har kunnet faae Adgang til de i det Foregaaende omtalte tvende forud bestemte Indskibningspunkter, og navnlig have Opmærksomheden henvendt paa disse i Forbindelse med Mommærk Færge.

Steinmann.

**Overkommandoens Skrivelse af 28. April 1864
til Kommandoen paa Als.**

Overkommandoen undlader ikke herved at meddele, at Fredericia af Krigsministeriet er beordret rømmet, og at denne Ordre allerede tildels er bleven udført.

Armeen vil saaledes for Fremtiden være indskrænket til Defensiven med Undtagelse af de offensive Operationer tilsøjs, som Overkommandoen maatte se sig foranlediget til at iværksætte. Da man for at kunne foretage disse, samtidigt med at General Hegermanns Korps forstærkes og et tilstrækkeligt Forsvar af Fyens nordvestlige Del etableres, maa ønske at kunne disponere over en Del af Styrken paa Als, saa meget mere som der ikke for det Første kan gjøres Regning paa de paa Fyen under Reorganisation værende Afdelinger, og da Styrken paa Als, efterat man der er indskrænket til selve Øens Forsvar, betydeligt maa kunne formindskes, udbeder man sig Divisionens Erklæring om, hvorvidt den maatte have noget at erindre imod, at en Infanteribrigade, et Halvregiment Kavaleri samt 10. Batteri nu overføres til Fyen.

Ved denne Leilighed undlader Overkommandoen ikke at henlede Divisionens Opmærksomhed paa, at Evakuationen af det overflødige Materiel, Heste m. v. bør søges fremmet saa meget som muligt.

**1. Divisions Skrivelse af 6. Mai til
2., 4., 6. og 7. Brigade.**

Paa given Foranledning undlader Divisionen ikke at meddele, at Inspicering af alle de faste Batterier finder Sted mindst een Gang til ubestemte Tider i hvert Døgn ved Artilleriets egne Officerer. Uagtet Divisionen er af den Anskuelse, at der saaledes ved Artilleriets egen Foranstaltning drages Omsorg for, at Batterierne stedse ere i god Orden, vil den dog ikke have det forment vedkommende Brigadekommandør at inspicere, om de ved Instruxen for Tjenesten for Positionsskytset givne Regler paa det Nøiagtigste overholdes. Det bemærkes i denne Anledning, at det er befalet Batterikommandørerne kun at afvige fra denne Instrux ifølge Ordre fra den kommanderende General og de høiere Artilleriofficerer ved Kommandoen, samt de paagjældende Fæstningskompagnikommandører.

Navnlig skulde Divisionen ikke undlade at fremhæve, at Kommandøren for den Skytsbedækning, som ifølge Divisionens Skrivelse af 27. f. M. er anordnet, aldeles ingen Kommando har over Batteriet, men kun paa den kraftigste Maade skal søge at forsvare det. Naar der derimod i Tilfælde af Angreb kan blive Spørgsmaal om at abandonnere et Batteri, har Divisionen bestemt, at Ordren hertil, saafremt ingen høiere Artilleriofficer maatte være tilstede, vil være at give af den ved Angrebepunktet høiest kommanderende Infanteriofficer (Bataillonskommandører eller høiere staaende).

1. Divisions Instrux af 9. Mai om Alarmering i Tilfælde af Angreb.

- I. Saasnat Baunerne tændes, hvilket i Overensstemmelse med de givne Forskrifter skal ske strax, naar der paa nogetsomhelst Sted langs Sundet forsøges en Overgang, gjøre de 3 i Stillingen staaende Brigader med de dem tildelte Piecer samt de 3 Fæstningskompagnier sig kampberedte.

Den venstre Fløibrigade alarmerer da ufortøvet de i Sundsmark Barakker værende Afdelinger samt det Halvbatteri af de kjørende Espingoler, der kantonnerer i den Synsmanden i Sundsmark tilhørende Udflyttergaard. Saasnat der rettes Angreb mod venstre Fløi af Stillingen, befaler denne Brigadekommandør tillige Kommandøren for Møllebatteriet at signalisere til Marinen.

Den høire Fløibrigade alarmerer det Detachement Ingenieurer, som kantonnerer i dens Distrikt, samt averterer yderligere Marinen, saasnat den høire Fløi af Stillingen angribes.

- II. Fra Divisionen ville dernæst tillige følgende Afdelinger og Institutioner direkte blive tilmeldte, at „Fjenden angriber“, nemlig:
- a. Reservebrigaden,
 - b. Artillerikommandoen,
 - c. Ingenieurkommandoen,
 - d. Orlogskapt. Raffenberg og Etappekommand. i Høruphav,
 - e. Pladskommandantskabet i Augustenborg,
 - f. Den Bataillon, der har Stabskvarter i Egen,
 - g. Kommandanten for de Kvartersyge i Tandslet,
 - h. Detachmentet i Mels,
 - i. Divisionsintendanten.
- III. a. Reservebrigaden rykker derpaa frem til sin Alarmplads der, hvor Veien fra Ulkebøl støder til Augustenborg-Sønderborg Veien omtrent 1,300 Alen V. for Ulkebøl Kirke. Denne Brigade alarmerer tillige Divisionslægen og Ambulancerne i Ulkebøl Skole og det samlede til Infanteriet hørende Train i Miang under Overvagtimester Kloppenborgs Kommando, for at dette kan opmarchere paa dets Parkplads.
- b. Artillerikommandoen alarmerer samtlige de den underlagte Afdelinger, Parker m. m., samt drager Omsorg for, at det til de forskjellige Batterier hørende, i Maibøl kantonnerende Train afmarcherer til sin Parkplads. Tillige foranstalter Kommandoen Antændelsen af Baunen Nr. 3, som tjener til hurtig Underretning for samtlige bagved liggende Afdelinger.

- c. Ingenieurkommandoen alarmerer de den underlagte Afdelinger, Parker m. m., samt Kommandanten paa Kegenæs.
 - d. Orlogskapitain Raffenberg underretter Orlogskapitain Muxoll om, at „Fjenden angriber“.
 - e. Ved Foranstaltning af Pladskommandantskabet i Augustenborg alarmeres:
 - 1. Arbeiderafdelingen, som angaaende sit videre Forhold vil erholde Instrux fra Ingenieurkommandoen.
 - 2. Kommandøren for 1ste Halvregiment Gardehusarer.
 - 3. Kommandøren for det kjørende Espingobatteri.
 - 4. Det slesvigske Gendarmerikorps.
 - 5. Feltposten.
 - 6. Divisionsauditøren og Divisionsdyrlægen.
 - f. Kommandanten for de Kvartersyge i Tandslet giver strax Kommandøren for Hestedepotet Nr. 4 samt Lazarethet for de Fnatsyge fornøden Underretning om, naar det meddeles ham, at Fjenden angriber.
 - g. Divisionsintendanturen og Detachementet i Mels have særlig Instrux angaaende deres Forhold ved Alarmering.
-

Liste over Flaadens fuldstændige Udrustning under Krigen 1864.

Skibets Navn.	Chefen.	Kommandoen heist
Krueelinieskibet Skjold	Orlogskapitain J. P. F. Wulff.	5. Februar 1864.
Kruefregatten Niels Juel	— J. L. Gottlieb.	16. December 1863.
— Sjælland	— H. H. S. Grove.	16. December 1863.
— Jylland	— P. C. Holm.	22. Januar 1864.
— Tordenskjold	— C. M. Meinertz.	18. Februar 1864.
Landserkorvetten Dannebrog	— F. Paludan.	30. Marts 1864.
Kruekorvetten Heimdal	Kapitainlieutenant S. Lund.	5. December 1863.
— Thor	— A. R. Hede- mann.	5. December 1863.
— Dagmar	— G. F. G. Wris- berg.	3. Februar 1864.
Landserbatteriet Rolf Krake	Orlogskapitain H. P. Rothe.	11. Februar 1864.
Landserkonnerten Absalon	Kapitainlieutenant O. A. K. Wilde.	21. November 1863.
— Esbern Snare	— J. C. Kraft.	21. November 1863.
Krueskonnerten Fylla	— E. F. Krieger.	} paa Togt til Vest- indien forinden Krigsudrustningens Begyn- delse.
— Diana	— J. C. Tuxen.	
— Falken	Reservelieutenant C. F. Johansen.	19. Februar 1864.
Kjuldampskibet Hertha	Lieutenant C. F. v. d. Recke.	22. November 1863.
— Geiser	Kapitainlieutenant W. C. L. Ja- cobsen.	28. November 1863.
— Hekla	— C. A. Obelitz.	7. December 1863.
— Slesvig	Lieutenant H. G. F. Garde.	30. December 1863.
— Holger Danske	Kapitainlieutenant W. H. Købke.	13. April 1864.
— Ægir	Reservelieutenant Trolle.	10. Juni 1864.
— Skirner	Postdampskibsfører Thiesen.	7. Juli 1864.
— Freya	Lieutenant A. B. Rothe.	16. Marts 1864.
Dampskibet Limfjorden	Postdampskibsfører Andresen.	16. Marts 1864.
— Viceguvernør Berg	Lieutenant H. E. Bluhme.	7. Juli 1864.

Skibets Navn.	Chefen.	Kommandoens heistid.
Skruekanonbaaden Krieger.....	Lieutenant L. C. Braag.	6. December 1863.
— Marstrand....	— G. J. G. Mac-Dougall.	6. December 1863.
— Willemoës ...	— A. C. R. Barentzen.	6. December 1863.
— Buhl.....	— L. Skibsted.	14. Januar 1864.
— Hauch.....	— P. U. Bruun.	9. Februar 1864.
— Thura.....	— J. U. A. Holm.	14. Februar 1864.
— Schrødersee ..	— A. E. Christiansen.	14. Februar 1864.
Seillinieskibet Frederik den VI. .	Orlogskapitain H. Ipsen.	22. Marts 1864.
Seilfregatten Thetis.....	— F. L. F. Sommer.	5. Marts 1864.
Seilkorvetten Valkyrien.....	Kapitainlieutenant R. C. M. Bruun.	8. Juli 1864.
— Najaden.....	— H. J. A. Hagen.	7. Marts 1864.
Kutter Neptun.....	Reservelieutenant C. P. Christensen.	4. April 1864.
Sluppen Larsens Plads.....	— J. C. Petersen.	6. April 1864.

Hærens Fordeling ved den første Vaabenhviles Indtræden d.
12. Mai 1864 tilligemed Angivelse af det ved Stabene paa den
Tid ansatte Personale*).

a. Paa Fyen.

Overkommandoen.

Overgeneral	Generallieutenant G. D. Gerlach.
Stabschef	Oberstlieutenant F. C. Stiernholm.
Souschef	Ritmester J. Z. Schroll,
Adjutanter	Kapitain F. E. Bille,
	Premierlieutenant E. G. Gotschalck,
	— F. F. Jacobi,
	— A. L. le Maire,
	— C. A. S. Dalberg,
	Sekondlieutenant L. H. Westphal, personel Adjutant.

Ansatte ved Hovedkvarteret vare endvidere:

	Ritmester V. F. G. Bülow,
	Premierlieutenant af Kaval. Krigsreserve E. F. W.
	A. Düring,
	Sekondlieutenant C. Grev Moltke-Bregentved.

Høistkommanderende Ar-	
tillerofficer	Oberst J. Vahl.
Høistkommanderende In-	
genieurofficer	Oberstlieutenant J. C. F. Dreyer.
Attacheret fra Marinen..	Orlogskapitain F. Frølich.
Trainkommandør	Ritmester H. C. W. F. Deichmann.
Ordonnantskorpset	— C. E. Hansen, tillige Kommandant i
	Hovedkvarteret.
Korpsintendant	Generalkrigskommissær U. C. v. Schmidten.
Korpsauditør	Auditør V. C. Ussing.
Korpsstabslæge	Overlæge J. Rørby.
Korpsstabsdyrlæge	Stabsdyrlæge C. L. Friis.

*) Anmærkningen til II. Dels Bilag 5 gjælder ogsaa for Lister af lignende Indhold i III. Del.

Krigstelegrafen og Armeens Topografer Oberstlieutenant W. H. F. Abrahamson.
Bureauchef Fuldmægtig i Krigsministeriet, Premierlieutenant C. J. Westergaard.

Armeens Artilleri.

Kommandør Oberst J. Vahl.
Stabschef Oberstlieutenant J. T. Wegener.
Til Tjeneste ved Staben: Kapitain S. W. W. Pfaff,
 Premierlieutenant C. T. Müllertz,
 — A. M. Gjern,
 — W. Grev Moltke-Hvitfeldt.

Artillerikommandoen for 10. og 11. Feltbatteri: Major W. E. T. Schöning.
 10. Feltbatteri (12 Pd.'s K. K.) | 11. Feltbatteri (4 Pd.'s riflet).
 8 Kanoner. | 8 Kanoner.

Betjeningsmandskab og Bespænding til 4. og 13. Feltbatteri.

Fæstningsartillerikommandoen: Kapitain J. J. Bahnson.
 1. Fæstningskompagni. | 2. Fæstningskompagni.
 5. Fæstningskompagni.

Artilleridepotet.

Ingenieurkommandoen ved den aktive Arme.

Kommandør Oberstlieutenant J. C. F. Dreyer.
Stabschef Kapitain F. C. Good.
Adjutant Premierlieutenant F. L. J. Keyper.
 2. Ingenieurkompagni.

3. Division.

Kommandør Generalmajor F. C. W. Caroc.
Stabschef Kapitain L. E. Fog.
Adjutanter Premierlieutenant F. Grtner,
 Sekondlieutenant T. Westergaard.
Ordonnantsofficer — C. M. Wildenratt.
Kommandant i Divisionskvarteret: Premierlieutenant W. E. A. Bülow.
Høstkommanderende Ingenieurofficer: Kapitain W. O. W. Lehmann.

3. Brigade.

Kommandør Oberst J. A. P. F. Wørishöffer.
Adjutant Sekondlieutenant E. O. Mygind.
 16. Regiment. | 17. Regiment.
 Batl. I. Batl. II. | Batl. I. Batl. II.

8. *Brigade.*

Kommandør	Oberst P. U. Scharffenberg.	
Adjutant	Sekondlieutenant H. Holbøll.	
Ordonnantsofficer	—	af Inf. Krigsreserve F. W. Kraft.
2. Regiment		20. Regiment.
9. —		22. —

(Hvert af disse Regimenter var kun paa 4 Kompagnier).

13. *Regiment.*

Batl. I. Batl. II.
Arbeiderbataillonens fra Fredericia.

3. <i>Divisions Kavalerikommando</i> : Oberstlieutenant F. W. Baron Rosenkrantz.	
4. Dragonregiments 1. Halvregiment.	4. Dragonregiments 2. Halvregiment.
1., 2. og 3. Eskadron.	4., 5. og 6. Eskadron.
3. <i>Divisions Artillerikommando</i> : Oberstlieutenant R. O. Holm.	
6. Feltbatteri (12 Pd.'s K. K.)	12. Feltbatteri (12 Pd.'s K. K.)
8 Kanoner.	8 Kanoner.

5. *Brigade.*

Kommandør	Oberst C. F. M. Müller.
Adjutant	Sekondlieutenant A. Harttung.
Ordonnantsofficer	Premierlieutenant P. H. W. Lange.
8. Regiment.	15. Regiment.
Batl. I. Batl. II.	Batl. I. Batl. II.

*Streifkorps*et under Kapitejn Aarøe.

Ialt paa Fyen: 14 Batailloner, 6 Eskadroner, 4 Feltbatterier, 3 Fæstningskompagnier og 1 Ingenieurkompagni.

b. I Nørrejylland.

Det nørrejydske Armeekorps.

Kommandør	Generallieutenant C. D. Hegermann-Lindencrone.
Stabschef	Kapitejn C. A. F. Thomsen.
Souschef	Ritmester T. Freiesleben.
Adjutanter	Premierlieutenant H. H. Lüttichau,
	— T. G. Rohde,
	Sekondlieutenant F. E. W. Paulsen.
Attacherede	Ritmester à la suite H. F. C. G. Grev Moltke-Hvitfeldt.
	Ritmester A. W. R. Oppen-Schilden.

Til Tjeneste ved Staben: Hs. Kgl. Høihed Kronprinds Frederik med
Adjutant Kapitain L. Lund.

Høistkommanderende Ar-
tilleriofficer Oberstlieutenant J. C. Just.
Høistkommanderende In-
genieur officer Major C. T. Jørgensen.

2. Division.

Kommandør Generalmajor E. H. C. Wilster.
Stabschef Kapitain C. M. W. Tvermoes.
Adjutanter Premierlieutenant H. E. E. Nysted,
— M. S. F. Hedemann.
Ordonnantsofficer Sekondlieutenant H. C. W. Harboe.

Den Kongelige Livgarde til Fods.

1. Brigade.

Kommandør	Oberstlieutenant G. J. W. Nielsen.
Adjutant	Sekondlieutenant E. A. A. Marcussen.
Ordonnantsofficer	Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve J. F. S. Øst.
1. Regiment.	7. Regiment.
Batl. I. Batl. II.*)	Batl. I. Batl. II.
14. Regiment.	
Batl. I. Batl. II.	

2. Kavaleribrigade.

Kommandør	Oberst H. L. Scharffenberg.
Adjutant	Sekondlieutenant J. F. Hegermann-Lindencrone.
Ordonnantsofficer	— af Kavl. Krigsreserve C. F. S. W.
Baron Juel-Brockdorff.	
2. Dragonregiment.	6. Dragonregiment.
1.—6. Eskadron.	1. 6. Eskadron.
7. Feltbatteri (4 Pd.'s riflet).**)	
4. Ingenieurkompagni.	

4. Division.

Kommandør Generalmajor J. J. Honnens.
Stabschef Major F. J. Heramb.

*) Batl. II. var midlertidigt detacheret ved 4. Division.

**) En Deling af Batteriet var midlertidigt detacheret ved 4. Division.

4. Brigade.

Kommandør Oberst T. C. Faaborg.
 Adjutant Premierlieutenant G. C. C. Zachariae.
 Ordonnantsofficer Sekondlieutenant af Inf. Krigsreserve P. O. R.
 Olrik.

4. Regiment.
 Batl. I. Batl. II.

6. Regiment.
 Batl. I. Batl. II.

6. Brigade.

Kommandør Oberst O. C. S. A. Bulow.
 Adjutant Sekondlieutenant C. J. C. F. Kranold.
 Ordonnantsofficer — af Inf. Krigsreserve W. L. Dinesen.

5. Regiment.
 Batl. I. Batl. II.

10. Regiment.
 Batl. I. Batl. II.

7. Brigade.

Kommandør Oberst F. L. A. Hein.
 Adjutant Premierlieutenant F. I. Buchwaldt.
 Ordonnantsofficer Sekondlieutenant af Inf. Krigsreserve O. W. Fischer.

11. Regiment.
 Batl. I. Batl. II.

12. Regiment.
 Batl. I. Batl. II.

Detachementet paa Mels: Kapitajn F. S. Wildenratt.

1. Divisions Kavaleri-

kommando Major D. W. Hegermann-Lindéncrone.

Gardehusarregimentets 1. Halvregiment.

2., 4., og 6. Eskadron.

Artillerikommandoen paa Als.

Kommandør Major W. F. L. Kauffmann.

Til. Tjeneste ved Kom-

mandoen — E. V. Schreiber.

Premierlieutenant H. A. Elben.

1. Feltbatteri (4 Pd.'s riflet).
 8 Kanoner.

2. Feltbatteri (4 Pd.'s riflet).
 6 Kanoner.

8. Feltbatteri (4 Pd.'s riflet).
 6 Kanoner.

9. Feltbatteri (12 Pd.'s K. K.)
 8 Kanoner.

3. Fæstningskompagni.

4. Fæstningskompagni.

6. Fæstningskompagni.

Artilleridepotet paa Als.

Ingenieurkommandoer paa Als.

Kommandør Major C. F. N. Schrøder.
 Til Tjeneste ved Kom-
 mandoen — G. Ovesen.
 Kapitain N. A. Brummer.
 — W. A. Thulstrup.
 — E. Jensen.
 Premierlieutenant J. H. K. Bangert.
 — O. K. Larssen, kommanderet til
 1. Divisions Stab.
 Sekondlieutenant C. A. H. Schnitter.

1. Ingenieurkompagni.		Brokompagniet.
5. —		Ingenieurparken.

Arbeiderafdelingen paa Als.

Ialt paa Als: 16 Batailloner, 3 Eskadroner, 4 Feltbatterier, 3 Fæstningskompagnier og 4 Ingenieurkompagnier.

**Regiments-, Afdelings- og Underafdelingschefer ved den aktive
Armee d. 1. Mai 1864.**

Infanteriet.

Den Kongelige Livgarde		
	til Fods:	Major J. C. Krieger, p. t. Kommandør.
1. Kompagni.....		Kapitain M. B. Nægler.
2. —		Premierlieutenant W. Ewald, p. t. Kommandør.
3. —		Kapitain L. H. Krieger.
4. —		— A. E. Herskind.
	1. Regiment:	Oberstlieutenant H. C. J. Beck.
Bataillon I.....		Kapitain E. A. S. Stricker.
1. Kompagni.....		Premierlieutenant A. Binzer, p. t. Kommandør.
2. —		— J. M. H. Riebau.
6. —		— af Inf. Krigsreserve L. Beck.
7. —		— C. T. Sørensen.
Bataillon II.....		Kapitain J. C. T. Thalbitzer.
3. Kompagni.....		— C. C. M. Irgens.
4. —		Afsk. Kapitain E. R. Grev Platen-Hallermund.
5. —		Kapitain P. C. C. Hammerich.
8. —		Premierlieutenant C. L. E. Andersen.
	2. Regiment:	Kapitain S. F. W. Ross, p. t. Kommandør.
1. Kompagni.....		Sekondlieutenant C. F. Holst, p. t. Kommandør.
2. —		Kapitain B. F. J. Thorkelin.
3. —		Sekondlieutenant C. F. Bjerager, p. t. Kommandør.
4. —		Premierlieutenant F. C. Worm.
	3. Regiment:	Major H. W. Mathiesen.
Bataillon I.....		— M. Arntz.
1. Kompagni.....		Sekondlieutenant af Inf. Krigsreserve J. G. F. Schlegel, p. t. Kommandør.
2. —		Kapitain A. A. F. Moltke.
5. —		— af Inf. Krigsreserve L. C. Svane.
6. —		Premierlieutenant B. D. M. Walter.

Bataillon II.....	Kapitain O. J. H. Krabbe.
3. Kompagni.....	Sekondlieutenant H. F. Bilsted, p. t. Kommandør.
4. —	Premierlieutenant F. F. Hansen.
7. —	Sekondlieutenant af Inf. Krigsreserve W. E. G. Buchhave, p. t. Kommandør.
8. —	Premierlieutenant A. W. Falkenskjold.
4. Regiment:	Major M. A. F. Rauch, p. t. Kommandør.
Bataillon I.....	Kapitain S. E. Mathiessen.
1. Kompagni.....	Premierlieutenant J. B. Linnemann.
2. —	Kapitain C. S. Glahn.
5. —	Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve C. E. Goeskjær.
7. —	Sekondlieutenant J. P. Hindenburg, p. t. Kommandør.
Bataillon II.....	Kapitain E. Hyllested, p. t. Kommandør.
3. Kompagni.....	Premierlieutenant F. F. Jantzen, p. t. Kommandør.
4. —	Kapitain C. P. D. Bügel.
6. —	Premierlieutenant F. Bodin.
8. —	Afsk. Premierlieutenant T. Thorsen, p. t. Kommandør.
5. Regiment:	Major A. C. J. Myhre.
Bataillon I.....	Kapitain J. Hammer, p. t. Kommandør.
1. Kompagni	Premierlieutenant W. B. Stonor.
2. —	— N. T. Nielsen, p. t. Kommandør.
5. —	— af Inf. Krigsreserve S. J. Raaby, p. t. Kommandør.
6. —	Kapitain W. E. A. Claussen.
Bataillon II.....	Major A. B. Rothe.
3. Kompagni.....	Kapitain W. J. C. Klüwer.
4. —	Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve N. O. Snertinge, p. t. Kommandør.
7. —	— T. H. A. Søderberg.
8. —	— F. L. Satterup.
6. Regiment:	Oberstlieutenant G. W. Caroc.
Bataillon I.....	Major G. A. Falkenberg.
1. Kompagni.....	Kapitain C. Schöller.
2. —	Premierlieutenant J. H. L. Grønlund.
5. —	Kapitain af Inf. Krigsreserve F. P. Ingversen.
6. —	— A. C. J. A. W. Moltke.
Bataillon II.....	Major C. A. J. Olufsen.
3. Kompagni.....	Premierlieutenant O. C. D. Walther.

4. Kompagni.....	Kapitain J. F. E. Baron Haxthausen.
7. —	Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve O. W. Rosendahl, p. t. Kommandør.
8. —	Afsk. Premierlieutenant T. H. J. Lembecke, p. t. Kommandør.
7. Regiment:	
	Oberstlieutenant L. H. L. Muus.
Bataillon I.....	Kapitain G. Maës.
1. Kompagni.....	Premierlieutenant F. F. Nielsen.
2. —	Kapitain af Inf. Krigsreserve C. A. Zoffmann.
5. —	— O. M. G. Meyer.
7. —	Premierlieutenant C. Sørensen.
Bataillon II.....	Major C. W. Behmann.
3. Kompagni.....	Premierlieutenant C. W. S. Holsøe, p. t. Kommandør.
4. —	— H. C. Baron Haxthausen.
6. —	Kapitain E. E. P. Nielsen.
8. —	Premierlieutenant S. B. Munck.
8. Regiment:	
	Major C. F. Bauditz.
Bataillon I.....	Kapitain J. A. Grønlund, p. t. Kommandør.
1. Kompagni.....	Premierlieutenant C. W. Thalbitzer, p. t. Kommandør.
2. —	Kapitain P. H. Nielsen.
5. —	— F. C. Schjøtt.
8. —	Sekondlieutenant M. L. Asmussen, p. t. Kommandør.
Bataillon II.....	Kapitain G. F. Møller.
3. Kompagni.....	Premierlieutenant N. P. Jensen.
4. —	Kapitain H. F. Baron Rosenkrantz.
6. —	Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve F. F. Lyneborg.
7. —	— F. C. B. Pio.
9. Regiment*).	
10. Regiment:	
	Major W. E. S. Gedde.
Bataillon I.....	Kapitain O. F. Vaupell.
1. Kompagni.....	Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve T. G. F. W. Huusher.
2. —	— F. S. Diechmann.
5. —	Kapitain L. C. Lorentzen.
7. —	Premierlieutenant A. Hyllested, p. t. Kommandør.

*) Regimentet var d. 1. Mai under Omorganisation.

Bataillon II.	Kapitain C. W. Frost.
3. Kompagni.	Sekondlieutenant J. H. G. Kuhlmann, p. t. Kommandør.
4. —	Kapitain H. Glahn.
6. —	Premierlieutenant C. A. Thesen.
8. —	— C. T. A. Biørck (svensk), p. t. Kommandør.
11. Regiment: Major W. C. B. Stricker, p. t. Regimentskommandør.	
Bataillon I.	Kapitain M. P. W. de Fine Licht, p. t. Kommandør.
1. Kompagni	Sekondlieutenant F. C. O. R. Kragh, p. t. Kommandør.
3. —	Premierlieutenant J. Beeken.
5. —	— E. S. W. Bierberg.
7. —	Sekondlieutenant H. H. N. Haar, p. t. Kommandør.
Bataillon II.	Kapitain R. W. de Chabert.
2. Kompagni.	Premierlieutenant T. G. Münster.
4. —	— H. P. Hermannsen.
6. —	Afsk. Premierlieutenant C. F. C. Sigetty.
8. —	Premierlieutenant A. S. V. Kjørulff.
12. Regiment: Kapitain H. W. Stockfleth, p. t. Kommandør.	
Bataillon I.	— H. T. W. Heckscher.
1. Kompagni.	— J. P. Raabye.
2. —	Afsk. Premierlieutenant H. G. Clausen, p. t. Kommandør.
3. —	Premierlieutenant C. G. W. Magius.
4. —	— A. F. Ludvigsen, p. t. Kommandør.
Bataillon II.	Kapitain C. T. Ryberg, p. t. Kommandør.
5. Kompagni.	Premierlieutenant D. Nielsen.
6. —	— H. Ø. T. Fryd, p. t. Kommandør.
7. —	Kapitain A. P. Schmidt.
8. —	Premierlieutenant E. A. Wulff.
13. Regiment: Major P. E. Klingsey.	
Bataillon I.	— C. F. Schønning.
1. Kompagni.	Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve R. S. Hoffmann, p. t. Kommandør.
2. —	Kapitain F. H. Berregaard.
3. —	Premierlieutenant A. F. H. Balsløv.
4. —	— W. L. Treschow.

Bataillon II	Kapitain L. H. G. A. Bruhn, p. t. Kommandør.
5. Kompagni	Premierlieutenant J. C. Pingel.
6. —	— H. F. Skeel.
7. —	Kapitain O. Westengaard.
8. —	Premierlieutenant B. Bærentzen.

14. Regiment: Major H. Junghans.

Bataillon I.....	— J. B. A. X. de Plane.
1. Kompagni	Kapitain L. F. G. Lohse.
2. —	— R. T. Bartels.
3. —	— af Inf. Krigsreserve R. Petersen.
4. —	Premierlieutenant F. W. Willemoës.
Bataillon II.....	Kapitain C. W. Baland.
5. Kompagni	Premierlieutenant C. A. H. Rømer.
6. —	Kapitain F. W. C. L. Hornemann.
7. —	— J. T. Fremming.
8. —	Premierlieutenant J. C. Mielche.

15. Regiment: Major L. A. Bie, p. t. Kommandør.

Bataillon I.....	— H. P. K. Høhling.
1. Kompagni	Premierlieutenant J. P. S. S. Clausen.
2. —	— F. G. Jungwirth.
5. —	Kapitain T. F. A. Honnens.
6. —	Sekondlieutenant T. W. C. C. Hartz, p. t. Kommandør.
Bataillon II.....	Kapitain H. B. de Kløcker.
3. Kompagni.....	— A. S. Nickolin.
4. —	— L. J. Olsen.
7. —	Premierlieutenant E. Neergaard.
8. —	— R. C. Møller.

16. Regiment: Major C. Wollé.

Bataillon I... ..	Kapitain F. C. G. Schøller.
1. Kompagni.....	Sekondlieutenant C. W. C. Schultz, p. t. Kommandør.
2. —	Premierlieutenant G. D. C. A. Vett.
5. —	Sekondlieutenant af Inf. Krigsreserve L. C. T. Røhl, p. t. Kommandør
6. —	— af Inf. Krigsreserve A. J. Astrup, p. t. Kommandør.
Bataillon II.....	Kapitain J. T. Ravn.
3. Kompagni.....	— U. C. H. Dræbye.
4. —	Sekondlieutenant F. W. Hansen, p. t. Kommandør.
7. —	Premierlieutenant C. Toldberg.
8. —	Sekondlieutenant R. Storm, p. t. Kommandør.

17. Regiment:		Kapitain F. W. Lund, p. t. Kommandør.
Bataillon I.....		(Regimentskommandøren).
1. Kompagni.....		Sekondlieutenant af Inf. Krigsreserve E. E. A. Bjerring, p. t. Kommandør.
2. —		Kapitain J. C. Gandil.
5. —		Sekondlieutenant af Inf. Krigsreserve J. F. C. C. Bagger, p. t. Kommandør.
7. —		Sekondlieutenant E. C. C. E. Lüders, p. t. Kommandør
Bataillon II		Kapitain H. J. T. C. Schiwe.
3. Kompagni.....		— C. M. Gorm.
4. —		Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve P. C. Cramer, p. t. Kommandør.
6. —		Kapitain W. Møller.
8. —		Premierlieutenant E. F. O. G. Baron Pechlin.
18. Regiment:		Major E. A. Lundbye.
Bataillon I.....		Kapitain F. F. H. Baller.
1. Kompagni.....		Premierlieutenant A. S. F. C. Kellner, p. t. Kommandør.
2. —		— af Inf. Krigsreserve N. P. Andersen.
5. —		— J. L. Larsen.
7. —		— H. A. M. Ahlmann.
Bataillon II.....		Major P. C. R. Weyhe.
3. Kompagni.....		Premierlieutenant H. C. Nielsen.
4. —		Sekondlieutenant C. A. J. Hansen, p. t. Kommandør.
6. —		Premierlieutenant L. F. E. A. Baron Bretton, p. t. Kommandør.
8. —		— H. T. B. Benzon.
19. Regiment:		Oberstlieutenant L. N. Færch.
Bataillon I.....		Kapitain C. C. B. Løvenhjem.
5. Kompagni.....		— O. C. F. Staggemeyer.
6. —		— L. F. A. Borring.
7. —		Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve W. L. Nimb.
8. —		Kapitain G. T. Bramhelt.
Bataillon II.....		Major J. E. A. Magius.
1. Kompagni.....		Premierlieutenant P. C. S. Harboe.
2. —		Kapitain C. H. Baron Adeler.
3. —		— J. Darre.
4. —		Premierlieutenant C. F. Krøyer.

20. Regiment* .

*) Regimentet var d. 1. Mai under Omorganisation.

	21. Regiment:	Oberstlieutenant G. J. W. Nielsen.
Bataillon I.....		Kapitain W. P. J. L. Hackhe.
1. Kompagni.....		— J. E. Beissenherz.
2. —		— H. Larsen.
3. —		Premierlieutenant E. Voss.
4. —		— C. F. W. Stæhr.
Bataillon II		Major O. C. F. Saabye.
5. Kompagni		Kapitain E. P. L. v. d. Recke.
6. —		Premierlieutenant W. L. Vaupell.
7. —		Kapitain H. F. Wedelfeldt.
8. —		Premierlieutenant N. M. L. Rovsing.
	22. Regiment:	Afsk. Kapitain W. Schønning, p. t. Kommandør.
1. Kompagni.....		Sekondlieutenant af Inf. Krigsreserve A. V. H. Baumann, p. t. Kommandør.
2. —		Sekondlieutenant af Inf. Krigsreserve E. A. T. Bjerager, p. t. Kommandør.
3 —		Sekondlieutenant af Inf. Krigsreserve F. W. C. Dreyer, p. t. Kommandør.
4. —		Sekondlieutenant P. F. B. Dorph, p. t. Kommandør.
Detachmentet i Mels....		Kapitain F. S. Wildenradt.
1. Kompagni.....		— J. F. Holmsted.
2. —		Premierlieutenant N. C. Esmann.
3. —		Afsk. Premierlieutenant C. W. Betzer.
Arbeiderafdelingen paa Als.....		Kapitain C. F. Bülow.
Arbeiderbatailloneni Fredericia		Kapitain C. C. Zahlmann.
Streifkorpset		Kapitain B. C. M. Aarøe.

Kavaleriet.

	Gardehusarregimentet:	Major F. G. Lützuu.
1. Halvregiment		— D. W. Hegermann-Lindencrone.
2. Eskadron		Ritmester W. Lindholm.
4. —		— F. J. Sehested.
6. —		— S. J. Neergaard.
2. Halvregiment.....		— W. O. Zepelin.
1. Eskadron		— L. C. Langsted.
3. —		— T. K. Marcher.
5. —		— E. C. U. H. Abercron.

2. Dragonregiment:		Major E. P. Bruhn.
		Ritmester C. F. Bramhelt, fungerende Major.
1. Eskadron	—	H. F. Trepka.
2. —	—	C. F. R. Jessen.
3. —	—	W. F. T. Feddersen.
4. —		Premierlieutenant J. A. F. C. Kaas.
5. —		Ritmester C. E. Beck.
6. —	—	C. A. Hansen.
3 Dragonregiment:		Major F. L. Brock.
		Ritmester P. G. Bauditz, fungerende Major.
1. Eskadron	—	C. C. Wegener.
2. —		Premierlieutenant A. Dahl, p. t. Kommandør.
3. —		Ritmester C. J. Bruhn.
4. —		Premierlieutenant C. C. E. Engelbrecht, p. t. Kommandør.
5. —		Ritmester E. E. Moe.
6. —	—	J. A. J. Lytzen.
4de Dragonregiment:		Oberstlieutenant F. W. Baron Rosenkrantz*).
1. Halvregiment		Major A. W. Gerlach.
1. Eskadron		Ritmester F. C. Munk.
2. —	—	J. O. P. Bentzen.
3. —	—	A. S. H. Flindt.
2. Halvregiment		Major C. A. F. Lilienskiold.
4. Eskadron		Premierlieutenant C. L. Boalth.
5. —		Ritmester J. Cetti.
6. —		Premierlieutenant C. F. U. B. Jürgensen, p. t. Kommandør.
5te Dragonregiment:		Oberstlieutenant N. S. Brock.
		Major C. A. J. Fibiger.
1. Eskadron		Ritmester G. F. S. Schwartz.
2. —	—	W. Dahl.
3. —		Premierlieutenant A. M. Borberg, p. t. Kommandør.
4. —		Ritmester E. W. Busky-Neergaard.
5. —	—	C. M. L. Bülow.
6. —	—	C. L. O. F. Posselt.
6te Dragonregiment:		Oberstlieutenant F. C. A. Bauditz.
		Major G. Castenschiold.
1. Eskadron		Ritmester C. A. F. C. L. Paulsen.
2. —	—	H. Castenschiold.
3. —	—	H. H. H. Holck.

*) Se II. Del, Bilag 30, Side 86, Anm.

4. Eskadron Premierlieutenant C. Buchwald, p. t. Kommandør.
 5. — Ritmester F. W. F. Frederiksen.
 6. — Premierlieutenant W. Sperling.

Artilleriet.

1. Feltbatteri Kapitain N. P. C. T. Bruus.
 2. — — O. Lunn.
 3. — — A. L. Klein.
 4. — Sekondlieutenant J. H. T. Rathsach, p. t. Kommandør.
 5. — Kapitain C. J. F. Lønborg.
 6. — — E. E. S. Thestrup.
 7. — — W. P. J. Johansen.
 8. — — F. W. F. Messerschmidt.
 9. — Major E. V. Schreiber.
 10. — Kapitain H. P. W. Mønster.
 11. — — M. E. Fallesen.
 12. — Major J. D. Z. v. d. Recke.
 13. — Kapitain J. W. Salto.
 Espingolbatteriet Afsk. Major L. F. M. Meincke.

1. Fæstningskompagni Kapitain O. Moltke.
 2. — — C. G. J. Schmidt.
 3. — — A. Grove.
 4. — — F. Bartholin.
 5. — — J. J. Bahnson.
 6. — — H. C. Hertel.
 Artilleridepotet paa Fyen Premierlieutenant J. M. Welsch.
 — paa Als Kapitain G. Hagerup.

Ingenieurtropperne: Major C. E. V. Arnholtz.

1. Kompagni Premierlieutenant W. Kolderup-Rosenvinge.
 2. — Kapitain P. F. H. Bruun.
 3. — — E. M. Dalgas.
 4. — Premierlieutenant C. A. Nielsen.
 5. — — M. O. Asmussen.
 Brokompagniet Kapitain J. C. G. Hedemann.
 Ingenieurparken — H. F. F. Jastrau.

Overkommandoens Skrivelse af 31. Mai 1864 til Krigsministeren.

Ministeriet har i Skrivelse af 28. ds. forlangt meddelt Grundtrækkene af den Operationsplan, Overkommandoen, hvis Fjendtlighederne paany maatte udbryde efter Vaabenhvilens Udløb, agter at følge, ledsaget med Angivelse af den deraf afhængige Dislokation og Fordeling af det disponible Transportmateriel og eventuelt, om nogen Forøgelse af dette attraas.

Idet Overkommandoen i det Følgende skal søge i korte Træk at udtale sin Anskuelse i saa Henseende, forudskikker den den Bemærkning, at da der Intet foreligger, som berettiger den til at forudsætte det Modsatte, antager den, at Krigen som hidtil vil blive ført af Danmark alene uden Assistance af andre Magter, samt at vi som hidtil ville være Herrer tilsøs i Østersøen og i Kattegattet, saa at fjendtlige, maritime Foretagender i disse Have kunne lades ude af Betragtning

Med disse Forudsætninger for Øie maa der da efter Overkommandoens Formening først ses hen til, hvad Fjenden med sine overlegne Kræfter kan og efter Rimelighed vil gjøre for saa hurtigt som muligt at lamme Danmarks Modstandskraft saaledes, at det tvinges til Fred.

Fjenden har alt Halvøens Fastland besat indtil Limfjorden, og det vil ikke i nogen betydelig Grad forandre Situationen, om han bemægtiger sig ogsaa den N. for Limfjorden værende Del deraf. Derimod vilde det være af den største, saavel materielle som moralske Betydning, om han bemægtigede sig Fyen, og da han, efterat Fredericia er bleven rømmet, er Herre over den jyske Kyst og med sit Skyts kan beherske Lille Belt fra Strib til Fønsskovs Odde. maa i Tilfælde af Fjendtlighedernes Gjenoptagelse et alvorligt Forsøg fra Fjendens Side paa en Overgang til Fyen haves for Øie, saameget mere som det er Overkommandoen bekjendt, at en slig Plan har været paatænkt, og at endnu i de sidste Dage østerrigske Marineofficerer have bereist Kyststrækningen ved Lille Belt og undersøgt de der stedfindende Forhold For en Broslagning over Middelfart Sund nærer Overkommandoen imidlertid ingen Frygt, men vel for en paa Baade og Fartøier, samlede i Kolding Fjord og muligt ved Fredericia, under heldigt valgte Omstændigheder iværksat Overgang af en større Styrke, og det saa meget mere som Marinen, efter den i Als Sund gjorde Erfaring, ingen væsentlig Assistance vil kunne yde Armeen Forsvaret af Fyen maa derfor foruden ved faste Batterier være sikkert ved en tilstrækkelig Tropestyrkes Tilstedeværelse paa Fyen.

En større Styrkes Sammendragning paa Fyen vil ogsaa i den Henseende være af Betydning, at Fjenden derved vil blive nødt til paa sin Side, selv

om han ikke tænker paa en Overgang, at koncentrere tilstrækkelig Styrke omkring Lille Belt for at imødegaa mulige Overgangsforsøg fra vor Side; medens han i modsat Fald uden Betænkelighed, og navnlig naar en betydeligere Del af Armeen saaledes som nu ifølge Ministeriets Foranstaltning er stationeret i Vendsyssel, kan udbrede sig paa Halvøen og med en større Styrke besætte Egnen S. for Limfjorden, en Foranstaltning, hvortil desuden netop en betydeligere Del af den danske Armees Tilstedeværelse N. for Limfjorden maa opfordre ham.

Endelig er Fyen det Sted af Krigstheatret, hvorfra Operationer sigtende til at alarmere Fjenden og tilføie ham partielle mindre Tab, i Reglen maa udgaa. Overkommandoen maa altsaa, saaledes som Forholdene nu ere, fortrinsvis tillægge Fyen strategisk Betydning, men overser dog derfor ikke den Vægt, der maa lægges paa Bevarelsen af de øvrige Landsdele, forsaavidt det overhovedet er muligt at forsvare dem. Vendsyssel, der ikke er uden speciel Betydning for Armeen, navnlig med Hensyn til dens Forsyning med Slagtekvæg, hører efter Overkommandoens Formening til disse Landsdele og bør derfor søges bevaret, men da Stillingen ved Limfjorden ingen fremtrædende Rolle i strategisk Henseende kan komme til at spille, bør til dens Forsvar kun anvendes den absolut fornødne Styrke, der hovedsagelig maa koncentreres ved Agersund og Aalborg.

Offensive Operationer med større Styrke, udgaaende fra Limfjorden og med denne i Ryggen, ville nemlig efter Overkommandoens Formening under nærværende Omstændigheder ikke kunne foretages; de ville, selv om det i et givet Øieblik blev muligt at rykke frem over Limfjorden imod i alle Henseender saa overlegne Fjender som Østerrig og Preussen i Forening, efter al Rimelighed kun føre til uheldsvangre Katastrofer, da man savner sikkrede Overskibningssteder, og saadanne ei heller i Øieblikket kunne skaffes tilveie. Som Overkommandoen alt tidligere har udtalt for Ministeriet, er det dens Overbevisning, at selv om man med Tilsidesættelse af andre Hensyn samlede N. for Limfjorden en endnu større Styrke end den, som nu imod Overkommandoens tidligere udtalte Anskuelse er samlet der, vilde dog Resultatet blive, at man væsentlig maatte indskrænke sig til Defensiven paa dette Punkt af Krigstheatret — Den eneste Maade, hvorpaa man med Udsigt til Opnaelsen af et Resultat af nogen Betydning under nærværende Omstændigheder kan optræde imod Fjenden i Jylland, er efter Overkommandoens Anskuelse den, at man, benyttende enhver Blottelse, som Fjenden maatte give sig, ved Operationer forberedte paa og udgaaende fra Fyen, søger at angribe ham i Flanke og Ryg; men Betingelsen for, at saadanne Operationer efter en større Maalestok skulde kunne foretages er, at man er i Besiddelse af et eller flere nogenlunde sikkrede Retraitepunkter. Strax efter Rømningen af Fredericia, der muligt kunde være benyttet som Basis for slige Operationer, og forinden Fjenden havde besat Molsland, traf Overkommandoen Forberedelser til Tilveiebringelsen af et Retraitepunkt ved en Besættelse og Befæstelse af Helgenæs, hvilken Plans Udførelse imidlertid blev forhindret ved Ministeriets Ordre om alle paa Fyen disponible Troppers Overførelse til General Hegermans Korps. Hvorvidt det senere vil blive muligt at gjenoptage denne Plan, derom kan Overkommandoen i Øieblikket ingen Mening have. Foruden

Vendsyssel hører til de Landsdele, der, skjøndt truede af Fjenden, kunne ventes at forsvares – Øen Als, men da denne, efterat Dybbølstillingen er falden, har tabt sin strategiske Betydning, saa bør ei heller paa denne Øs Bevarelse offres flere Tropper end høist fornødent. Fra et strategisk Standpunkt turde det vel endog være rigtigt at opgive Als, idet denne Ø for os binder en forholdsvis betydeligere Del af Armeen, som Fjenden følgerig veed ikke er disponibel paa andre Punkter, hvorimod Fjenden kan holde den derværende Besætning i Skak med en ringe Styrke, og dens Besættelse fra Fjendens Side vilde udfordre langt betydeligere Kræfter, som han da maatte trække bort fra andre Punkter.

Imidlertid har Als, som alt antydet i Overkommandoens Skrivelse af 24. April, i hvilken den udtalte sig imod Fredericias Rømning, sin politiske Betydning som en Del af den Landsdel, Fjendens Bestræbelser især ere rettede paa at berøve os, og bør derfor vist ikke uden tvingende Nødvendighed opgives, saaledes som det ogsaa er udtalt i den Ministeriets meddelte, General Steinmann meddelte Instrux af 22. f. M.

Efter disse Bemærkninger skal Overkommandoen nærmere omtale de Operationer af mere offensiv Natur, som det bliver muligt at foretage, for, som af Ministeriets antydet, at tvinge Fjenden til at opgive saa meget som muligt af det af ham besatte Territorium. Overkommandoen tør i saa Henseende ikke hengive sig til Illusioner, navnlig efterat den nødvendige Betingelse herfor, befæstede Retraitepunkter, savnes. Hvorvidt slige Punkter efter Fjendtlighedernes mulige Fornøelse ville kunne skaffes tilveie, vil afhænge af de Dispositioner, Fjenden tager, men saalænge saadanne Replikpunkter savnes, maa Formaålet ved slige Operationer langs Halvøens Østkyst i Reglen indskrænke sig til en Foruroligelse af Fjenden og Opnaaelsen af mindre Fordele, som Omstændighederne maatte give Udsigt til. Det alt i Marts Maaned oprettede Aarøeske Streifkorps og den strax efter Dybbølstillingens Fald, da Omstændighederne tillode en slig Foranstaltning, forberedte og nu formerede kombinerede Landgangsbrigade, helst i Forbindelse med et Par Krigsskibe, maa benyttes dertil; men store Resultater tør man, som alt anført, imidlertid ikke vente sig at opnaa ved disse Korps alene med Hensyn til Forsvaret af Halvøen, saalænge Fjenden har den besat med en saa betydelig Styrke, som nu er Tilfældet. I Erkjendelse heraf og med Landets kritiske Situation for Øie har Overkommandoen derfor været betænkt paa om muligt paa anden Maade at vinde Fordele over Fjenden, og har man da nærmest tænkt paa at føre Krigen over i selve Fjendens Land, f. Ex. ved en Besættelse af Øen Rügen, der, saafremt det kunde lykkes os varigt at sætte os fast der, efter Overkommandoens Formening vilde være et brugbart Pant, for hvis Udlevering man kunde tvinge Fjenden til Koncessioner i andre Retninger. I hvorvidt en saadan Plan er udførlig, vil bero paa det Kjendskab til Forholdene, som Overkommandoen har gjort Skridt til at erholde, saavel som paa den Medvirkning i større Maalestok fra Marinens Side, hvorpaa der kunde gjøres Regning, og som vilde være en *conditio sine qua non* for dens Iværksættelse. Saavel i den ene som i den anden Henseende maatte Overkommandoen gjøre Regning paa Ministeriets Assistance.

I Henhold til Ovenstaaende har Overkommandoen tænkt sig den nu til Disposition værende mobile Armees Fordeling ved Fjendtlighedernes Gjenoptagelse omtrent som følger:

I Stillingen ved Limfjorden:

- 3 Regimenter,
- 4 Kavaleriregimenter,
- 3 Feltbatterier (2 4 Pd.'s rifede og 1 12 Pd.'s),
- 2 Ingenieurkompagnier.

Paa Als:

- 6 Regimenter,
- 2 Eskadroner,
- 3 Feltbatterier (2 4 Pd.'s rifede og 1 12 Pd.'s),
- 1 Ingenieurkompagni,
- 1 Arbejderkompagni.

Paa Fyen:

- 11 Regimenter, hvoraf 4 formerede som Batailloner, altsaa ialt 18 Batailloner,
- 3 Eskadroner,
- 4 à 5*) Feltbatterier (2 à 3*) 4 Pd.'s rifede og 2 12 Pd.'s),
- 1 Ingenieurkompagni,
- Brokompagniet,
- Arbejderbataillon, formerede i 2 Divisioner.

Endvidere Landgangsbrigaden, bestaaende af:

- 2 Regimenter,
- 1 Eskadron,
- 1 Feltbatteri (4 Pd.'s riflet),
- 1 Ingenieurkompagni,
- samt Streifkorpset under Kapitejn Aarøe, bestaaende af:
- 1 Kompagni Frivillige og
- 1 Kavaleriafdeling paa c. 25 Heste.

Kavaleristyrken paa Fyen, 3 Eskadroner, der er forholdsvis meget ringe, har Overkommandoen forudsat forøget med et Halvregiment Gardehusarer fra Sjælland, idet man ikke har anset det rigtigt at adsplitte de to nu i Jylland værende fuldstændige Brigader, og et forholdsvis talrigt Kavaleri desuden der vil være paa sin Plads, foreløbigt til Bevogtning af den udstrakte Stilling bag Limfjorden og senere, ved en under muligt indtrædende gunstigere Eventualiteter stedfindende Fremrykning, til Anvendelse i det aabne Terrain, som fortrinsvis findes paa Halvøen.

Gerlach.

*) 13. Batteri var under Omorganisation til 4 Pd.'s riflet.

Det nørrejydske Armeekorps's Skrivelse af 19. Juni 1864 til Armeens Overkommando.

Efter paany at have rekognosceret Nørre Sundby, Agersund og Salling-
sund, er jeg bleven bekræftet i den Anskuelse, at Agersund er det Over-
gangssted eller rettere har de Overgangssteder, der ere vanskeligst at for-
svare, og at i det Hele Hovedsikkerheden for Stillingerne i Vendsyssel maa
søges i Evne til at kaste en allerede over Fjorden passeret Fjende tilbage
imod Vandet og endeligen, at Vendsyssels Hovedværði i strategisk Henseende
er den at være Depot og Udgangspunkt for offensive Bevægelser i Jylland,
hvilket, naar Korpset er forsynet med tilstrækkelig Mængde gode Transport-
midler, favoriseres ved de paa forskellige Steder i Fronten af Stillingen til-
stedeværende Overgangssteder.

Naar det, navnlig saalænge vore Søtransportmidler ikke ere paa en
større og mere udviklet Fod end de nuhavende, er Tilfældet, at Terrainet N.
for Limfjorden efter Tabet af Dybbøl og Fredericia er det eneste Udgang-
punkt for offensive Bevægelser af en saadan Betydning, at de kunne have
nogen væsentlig Indflydelse paa den fjendtlige Armees Situation paa Halv-
øen, saa forekommer det mig som givet: „at naar man vil fortsætte Kampen
ved offensive Bevægelser, uden hvilke Defensiven let bliver mat og vanskelig
at soutenere“, da maa man forsøge Styrken i Jylland til f. Ex. Halvparten af
Armeens Styrke, heri indbefattet en flyvende Brigade. Ses der hen til, at
der kan gives det nørrejydske Armeekorps saameget Kavaleri — 5 Regimenter
— at dette Vaaben, der ved sin Vægtfylde er Fjendens overlegent, ogsaa
nærmer sig Fjendens numeriske Styrke af samme Vaaben, at Artilleriet kan
forsøges til 5 Batterier og Infanteriet til 8 à 9 Regimenter, vil Korpset være
tilstrækkeligt til at fastholde Fjenden i en indtagen Stilling, da maa det vel
antages, at kraftige Angreb navnlig med førstnævnte Vaaben maa kunne
udøve et saa betydende Tryk paa Fjenden, at dette ikke vil blive uden
Resultater.

Er Styrken i Vendsyssel for svag, da vil det være nødvendigt, med et
tvivlsomt Resultat, at indskrænke sig til Defensiven, ved hvilken Leilighed
Armeen kun høster en meget underordnet Understøttelse af denne Del af sin
Styrke.

Hvad Risikoen af en eventuel Retræte mod Nord efter en foretagen
offensiv Bevægelse med Nødvendigheden af at passere Limfjorden angaar, da
har jo netop Kavaleriet med saare liden Understøttelse af Infanteriet — fordi
dette ved Siden af sine fortrinlige Egenskaber var numerisk for svagt —

allerede to Gange med Held iværksat en saadan Retræte ligeoverfor en Fjende, hvis Styrke i Forhold til Divisionens var større end den Styrke, som Fjenden nu vil have i Forhold til det nørrejydske Armeekorps, forøget saaledes som foran antydet.

Samvirkende med Angreb paa Fjendens Stilling fra N., vil den saa fortrinligt kommanderede flyvende Brigade vistnok kunne virke med heldigt Resultat; isoleret vil dens Virksomhed være meget usikker og neppe kunne fremkalde noget somhelst vigtigt Resultat.

Efterat have udtalt mig saaledes om en eventuel Virken af det nørrejydske Armeekorps, skulde jeg, med Hensyn til Krigsførelsen i det Hele, tillade mig at udtale, at Situationen efter Alt, hvad der foreligger, formentligen faaer sin forskjellige Betydning, eftersom man kan antages at være Herre i Kattegattet eller ikke.

I første Tilfælde vil der kunne være Tale om en offensiv Optræden i Jylland; i andet Tilfælde vilde det naturligvis være Hovedopgaven at sikre Sjælland med Kjøbenhavn samt Fyen og Øerne imod en Landgang af en betydelig Styrke, imedens vor Flaade holdes beskjæftiget og fraværende fra Øernes nærmeste Farvande af den fjendtlige Flaade. I dette sidste Tilfælde vilde det være nødvendigt at trække Armeekorpsset fra Jylland til Øerne.

Øieblikkets vigtigste Spørgsmaal, Erkjendelsen af, hvorvidt der haves nogen Garanti for en sikkert Besiddelse af Kattegattet, er saa meget mere presserende, da der endnu kun netop er Tid til en eventuel Dislokation i større Maalestok af Tropper i den ene eller anden Retning.

Jeg har anset det for Pligt i Henhold til den Stilling, jeg har den Ære at beklæde, at udtale mig om Situationen for den høie Overkommando, idet jeg med fuld Fortrøstning tilføier, at det Hverv, som denne maatte overdrage mig, skal blive udført efter bedste Evne ved de brave Tropper, der blive mig underlagte.

Hegermann-Lindencrone.

Hærens Fordeling ved Udløbet af den første Vaabenhvile d.
26. Juni 1864 tilligemed Angivelse af det ved Stabene paa den
Tid ansatte Personale.

a. Paa Fyen.

Hovedkvarteret.

Overgeneral	Generallieutenant G. D. Gerlach.
Stabschef	Oberstlieutenant F. C. Stiernholm.
Souschef	Ritmester J. Z. Schroll.
Adjutanter	Kapitain F. E. Bille, Premierlieutenant E. G. Gotschalck, — F. F. Jacobi, — A. L. le Maire, — C. A. S. Dalberg, Sekondlieutenant L. H. Westphal, personel Adjutant.

Ansatte ved Hovedkvarteret vare endvidere:

Ritmester V. F. G. Bülow og
Sekondlieutenant C. Grev Moltke-Bregentved.

Høistkommanderende Ar- tilleriofficer	Oberst J. Vahl.
Høistkommanderende In- genieurofficer	Oberstlieutenant J. C. F. Dreyer.
Attacheret fra Marinen . .	Orlogskapitain A. C. Schulz.
Trainkommandør	Ritmester H. C. W. F. Deichmann.
Ordonnantskorpset	— C. E. Hansen, tillige Kommandant i Hoved- kvarteret.
Korpsintendant	Kapitain A. J. C. E. Madsen (fungerende).
Korpsauditør	Auditør V. C. Ussing.
Korpsstabslæge	Overlæge J. Rørby.
Korpsstabsdyrlæge	Stabsdyrlæge C. L. Friis.
Krigstelegraferen og Ar- meens Topografer	Oberstlieutenant W. H. F. Abrahamson.
Bureauchef	Fuldmægtig i Krigsministeriet, Premierlieutenant C. J. Westergaard.

Armeens Artilleri.

Kommandør Oberst J. Vahl.
 Stabschef Oberstlieutenant J. T. Wegener.
 Til Tjeneste ved Staben: Kapitain S. W. W. Pfaff.
 Premierlieutenant C. T. Müllertz.
 — A. M. Gjern.
 — W. Grev Moltke-Hvitfeldt.

4. Feltbatteri (Betjeningsmandskab og BESPÆNDING).
 Fæstningsartillerikommandoen: Kapitain J. J. Bahnson.
 2. Fæstningskompagni.
 Artilleridepotet.

Ingenieurkommandoen ved den aktive Arme.

Kommandør Oberstlieutenant J. C. F. Dreyer.
 Stabschef Kapitain F. C. Good.
 Adjutant Premierlieutenant F. L. J. Keyper.
 Til Tjeneste ved Staben: — C. Bayer.
 Sekondlieutenant S. B. W. Dyhr.

2. Ingenieurkompagni.	6. Ingenieurkompagni (tidligere benævnt „Brokompagniet“).
7. Ingenieurkompagni (tidligere benævnt „Ingenieurparken“).	

3. Division.

Kommandør Generalmajor F. C. W. Caroc.
 Stabschef Kapitain L. E. Fog.
 Adjutanter Premierlieutenant F. Grüner,
 Sekondlieutenant T. Westergaard
 Ordonnantsofficer Premierlieutenant C. M. Wildenradt, p. t. Komman-
 dant i Divisionskvarteret.

Høistkommanderende Ingenieurofficer: Kapitain W. O. W. Lehmann.

3. Brigade.

Kommandør Oberst J. A. P. F. Wørishøffer.
 Adjutanter Premierlieutenant J. G. F. Colding,
 Sekondlieutenant E. O. Mygind.

16. Regiment.
 Batl I. Batl II.

17. Regiment.
 Batl I. Batl II.

7. Brigade.

Kommandør Oberst F. L. A. Hein.
 Adjutant Premierlieutenant F. J. Bachwaldt.

Ordonnantsfører Sekondlieutenant af Inf. Krigsreserve O. W. Fischer.

11. Regiment.			12. Regiment.	
Batl. I.	Batl. II.		Batl. I.	Batl. II.

8. Brigade.

Kommandør Oberst P. U. Scharffenberg.
 Adjutant Sekondlieutenant H. Holbøll.
 Ordonnantsofficer — af Inf. Krigsreserve F. W. Kraft.

2. Regiment.			20. Regiment.	
9.	—		22.	—

(Hvert af disse Regimenter var kun paa 4 Kompagnier).

13. Regiment.

Batl. I. Batl. II.
 Arbejderbataillon paa Fyen (6 Komp.).

3. Divisions Kavalerikommando: Oberstlieutenant F. W. Baron Rosenkrantz.
 Gardehusarregimentets 1. Halvregiment. | 4. Dragonregiments 2. Halvregiment.
 2., 4. og 6. Eskadron. | 4., 5. og 6. Eskadron.

3. Divisions Artillerikommando: Oberstlieutenant R. O. Holm.

6. Feltbatteri (12 Pd.'s K. K.)		11. Feltbatteri (4 Pd.'s riflet)
8 Kanoner.		8 Kanoner.
10. Feltbatteri (12 Pd.'s K. K.)		12. Feltbatteri (12 Pd.'s K. K.)
8 Kanoner.		8 Kanoner.
		13. Feltbatteri (4 Pd.'s riflet)*
		8 Kanoner.

5. Brigade.

Kommandør Oberst C. F. M. Müller.
 Adjutant Sekondlieutenant A. Harttung.
 Ordonnantsofficer Premierlieutenant P. H. W. Lange.

8. Regiment.			15. Regiment.	
Batl. I.	Batl. II.		Batl. I.	Batl. II.

4. Dragonregiments 1. Eskadron.
 8. Feltbatteri (4 Pd.'s riflet)
 8 Kanoner.

5. Ingenieurkompagni.

Streikorpset under Kapitejn Aarøe.

*) 13. Feltbatteri var i Løbet af Mai blevet udrustet som et 4 Pd.'s riflet Batteri.

Under Overførsel fra Frederikshavn til Nyborg:

2. Divisions Stab.

Kommandør	Generalmajor E. H. C. Wilster.
Stabschef	Kapitain C. M. W. Tvermoes.
Adjutanter	Premierlieutenant H. E. E. Nysted, — M. S. F. Hedemann.
Ordonnantsofficer	Sekondlieutenant H. C. W. Harboe.

1. Brigade.

Kommandør	Oberstlieutenant G. J. W. Nielsen.
Adjutant	Sekondlieutenant E. A. A. Marcussen.
Ordonnantsofficer	Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve J. F. S. Øst.
	7. Regiment. 14. Regiment.
	Batl. I. Batl. II. Batl. I. Batl. II.

Ialt paa Fyen (de under Overførsel værende Tropper ikke iberegnete):
 18 Batailloner. 7 Eskadroner. 6 Feltbatterier. 1 Fæstningskompagni.
 4 Ingenieurkompagnier.

b. I Nørrejylland.

Det nørrejdyske Armeekorps*).

Kommandør	Generallieutenant C. D. Hegermann-Lindenchrone.
Stabschef	Major S. Ankjær.
Souschef	Ritmester T. Freiesleben.
Adjutanter	Premierlieutenant J. E. C. Rosen, — H. H. Lüttichau, — T. G. Rohde, Sekondlieutenant F. E. W. Paulsen.
Attacherede	Ritmester à la suite H. F. C. G. Grev Moltke-Hvitfeldt, — A. W. R. Oppen-Schilden.

Til Tjeneste ved Staben: Hs. Kgl. Høihed Kronprinds Frederik med
 Adjutant Kapitain L. Lund.

Høstkommanderende Artilleriofficer Oberstlieutenant J. C. Just.
 Høstkommanderende Ingenieurofficer Major C. T. Jørgensen.

*) Ifølge krigsministeriel Resolution af 24. Juni skulde Korpsset fremtidig benævnes „Nørrejdyske Korps“ og 4. Division opløses; men Resolutionen naaede først at træde i Kraft d. 30

Chef for Ordonnantsafdelingen Premierlieutenant V. Saurbrey.

4. Division *).

Kommandør Generalmajor J. J. Honnens.
 Stabschef Major F. J. Heramb.
 Souschef Kapitain J. B. Scholten.
 Adjutanter — C. C. Zahlmann.
 Premierlieutenant C. C. E. Engelbrecht.

9. Brigade.

Kommandør Oberstlieutenant N. L. Færch.
 Adjutanter Sekondlieutenant M. A. Karmark.
 — af Inf. Krigsreserve T. E. Frisch.
 Til Tjeneste ved Staben: Kapitain af Inf. Krigsreserve J. Petersen.

19. Regiment.		21. Regiment.
Batl. I. Batl. II.		Batl. I. Batl. II.

1. Kavaleribrigade.

Kommandør (Divisionskommandøren).
 Adjutant Premierlieutenant H. B. Dahl.
 Ordonnantsofficer Sekondlieutenant A. L. Baadsgaard.

3. Dragonregiment. 1.—6. Eskadron.		5. Dragonregiment. 1.—6. Eskadron.
3. Feltbatteri (4 Pd.'s riflet). 8 Kanoner.		5. Feltbatteri (4 Pd.'s riflet)**). 8 Kanoner.

3. Ingenieurkompagni.

Direkte under Korpset***).

2. Kavaleribrigade.

Kommandør Oberst H. L. Scharffenberg.
 Adjutant Sekondlieutenant J. F. Hegermann-Lindencrone.
 Ordonnantsofficer — af Kaval. Krigsreserve C. F. S. W.
 Baron Juel-Brookdorff.

2. Dragonregiment. 1.—6. Eskadron.		6. Dragonregiment. 1.—6. Eskadron.

*) Se Noten paa forrige Side.

***) 5. Feltbatteri var i Mai omdannet til et 4 Pd.'s riflet Batteri.

****) De direkte under Korpset opførte Afdelinger bleve fra d. 26. Juli midlertidigt stillede under Oberst Neergaards Kommando og benævnte „Oberst Neergaards Korps“.

1. *Divisions Kavalerikommando*: Major A. W. Gerlach.

- . 4. Dragonregiments 1. Halvregiment.
2. og 3. Eskadron.

Artillerikommandoene paa Als.

Kommandør Major E. V. Schreiber*).

Til Tjeneste ved Kom-

mandoen Premierlieutenant H. A. Elben.

— N. A. Wolff.

1. Feltbatteri (4 Pd.'s rifet)

8 Kanoner.

2. Feltbatteri (4 Pd.'s rifet).

8 Kanoner.

9 Feltbatteri (12 Pd.'s K. K.).

8 Kanoner.

3. Fæstningskompagni.

4. Fæstningskompagni.

6. Fæstningskompagni.

Artilleridepotet paa Als.

Ingenieurkommandoene paa Als.

Kommandør Major C. F. N. Schrøder.

Til Tjeneste ved Kom-

mandoen — C. Ovesen.

Kapitain N. A. Brummer.

— W. A. Thulstrup.

Premierlieutenant J. H. K. Bangert.

— O. K. Larssen.

1. Ingenieurkompagni.

Et mindre Kommando af 6. Ingenieurkompagni.

Et Arbejderkompagni.

Ialt paa Als: 12 Batailloner, 2 Eskadroner, 3 Feltbatterier,

3 Fæstningskompagnier, 1 Ingenieurkompagni.

*) Ved Dagsbefaling af 26. Juni ansattes Oberstlieutenant P. E. Glahn som høistkommanderende Artilleriofficer paa Als.

**Regiments-, Afdelings- og Underafdelingschefer ved den aktive
Armee d. 15. Juni 1864.**

(Af Oversigten fremgaar tillige, for de i Kampen paa Als deltagende
Afdelingers Vedkommende, hvem der havde Kommandoen d. 29. Juni).

Infanteriet.

	1. Regiment:	Oberstlieutenant H. C. J. Beck.
Bataillon I.....		(Regimentskommandøren).
1. Kompagni		Afsk. Major V. G. Siemsen.
2. —		Premierlieutenant J. M. H. Riebau.
6. —		Kapitain af Inf. Krigsreserve L. Beck.
7. —		Premierlieutenant C. T. Sørensen.
Bataillon II.....		Kapitain J. C. T. Thalbitzer.
3. Kompagni		— C. C. M. Irgens.
4. —		Afsk. Kapitain E. R. Grev Platen-Hallermund.
5. —		Kapitain P. C. C. Hammerich.
8. —		Premierlieutenant C. L. E. Andersen.
	2. Regiment:	Major C. A. J. Olufsen.
1. Kompagni		Kapitain P. E. Povelsen.
2. —		— B. F. J. Thorkelin.
3. —		— S. F. W. Ross.
4. —		Premierlieutenant F. C. Worm.
	3. Regiment:	Oberstlieutenant H. W. Mathiesen.
Bataillon I.....		(Regimentskommandøren) (d. ²⁹ / ₆ Kapitain O. A. Schöning).
1. Kompagni		Kapitain O. A. Schöning (d. ²⁹ / ₆ Premier- lieutenant B. D. M. Walter).
2. —		Kapitain A. A. F. Moltke.
5. —		— af Inf. Krigsreserve L. C. Svane.
6. —		Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve J. C. C. Madsen.
Bataillon II.....		Kapitain O. J. H. Krabbe.
3. Kompagni		— F. F. G. Fogh.
4. —		Premierlieutenant F. F. Hansen.
7. —		— A. H. Drastrup.
8. —		— A. W. Falkenskjold.

	4. Regiment:	Major M. A. F. Rauch
Bataillon I.		Kapitain S. E. Mathiessen.
1. Kompagni		Premierlieutenant J. B. Linnemann.
2. —		Kapitain C. S. Glahn.
5. —		— af Inf. Krigsreserve C. E. Goeskjær (d. $\frac{29}{6}$)
		Premierlieutenant F. F. Jantzen).
7. —		— J. P. T. Westberg.
Bataillon II.		(Regimentskommandøren).
3. Kompagni		Premierlieutenant C. F. C. Sarauw.
4. —		Kapitain C. P. D. Bügel.
6. —		— F. Bodin.
8. —		Afsk. Premierlieutenant T. Thorsen (d. $\frac{29}{6}$) Premierlieutenant J. H. H. C. Thrane).
	5. Regiment:	Major A. C. J. Møhre.
Bataillon I.		(Regimentskommandøren) (d. $\frac{29}{6}$ Kapitain J. Hammer).
1. Kompagni		Premierlieutenant W. B. Stonor.
2. —		Kapitain C. W. D. Haffner til $\frac{26}{6}$; derefter Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve S. J. Raabye.
5. —		Kapitain J. F. Holmsted til $\frac{27}{6}$; derefter Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve N. O. Snertinge.
6. —		Kapitain W. E. A. Claussen.
Bataillon II.		Major A. B. Rothe.
3. Kompagni		Kapitain W. J. C. Klüwer.
4. —		— J. Hammer (d. $\frac{29}{6}$) Sekondlieutenant J. G. E. W. Ørum).
7. —		Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve N. O. Snertinge til $\frac{27}{6}$; derefter Premierlieutenant N. T. Nielsen.
8. —		— F. L. Satterup.
	6. Regiment:	Oberstlieutenant G. W. Caroc.
Bataillon I.		(Regimentskommandøren).
1. Kompagni		Kapitain C. Schøller.
2. —		Premierlieutenant J. H. L. Grønlund.
5. —		Kapitain af Inf. Krigsreserve F. P. Ingversen.
6. —		— A. C. J. A. W. Moltke.
Bataillon II.		Major G. A. Falkenberg.
3. Kompagni		Premierlieutenant O. C. D. Walther.
4. —		Kapitain J. F. E. Baron Harthausen.
7. —		Premierlieutenant P. P. Wanning.
8. —		Afsk. Premierlieutenant T. H. J. Lembcke.

	7. Regiment:	Oberstlieutenant L. H. L. Muus.
Bataillon I.		(Regimentskommandøren).
1. Kompagni.....		Afsk. Premierlieutenant J. W. Admirallie.
2. —		Kapitain af Inf. Krigsreserve C. A. Zoffmann.
5. —		Kapitain O. M. G. Meyer.
7. —		Premierlieutenant C. Sørensen.
Bataillon II.....		Major G. W. Behmann.
3. Kompagni.....		Kapitain G. Maës.
4. —		Premierlieutenant H. C. Baron Haxthausen.
6. —		Kapitain E. E. P. Nielsen.
8. —		Premierlieutenant S. B. Munck.
	8. Regiment:	Major C. F. Bauditz.
Bataillon I.....		(Regimentskommandøren).
1. Kompagni.....		Kapitain J. A. Grønlund.
2. —		— P. H. Nielsen.
5. —		— F. C. Schjøtt.
8. —		Premierlieutenant P. C. G. Bern.
Bataillon II.....		Kapitain G. F. Møller.
3. Kompagni.....		Premierlieutenant N. P. Jensen.
4. —		Kapitain H. F. Baron Rosenkrantz.
6. —		Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve F. F. Lyneborg.
7. —		Premierlieutenant F. C. B. Pio.
	9. Regiment:	Major J. Nørager.
1. Kompagni		Kapitain af Inf. Krigsreserve P. Schøn- berg.
2. —		Premierlieutenant C. W. S. Holsøe.
3. —		Kapitain H. T. W. Heckscher.
4. —		— H. C. J. Koss.
	10. Regiment:	Major W. E. S. Gedde.
Bataillon I.....		Kapitain O. F. Vaupell.
1. Kompagni		Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve T. G. F. W. Huusher.
2. —		Premierlieutenant F. S. Diechmann.
5. —		Kapitain L. C. Lorentzen.
7. —		Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve J. A. T. Vilstrup.
Bataillon II		(Regimentskommandøren) (d. ²⁹ / ₈ Kapitain H. Glahn).
3. Kompagni.....		Premierlieutenant J. H. G. Kuhlmann.
4. —		Kapitain H. Glahn (d. ²⁹ / ₈ Sekondlieutenant G. G. Wandler).

6. Kompagni	Kapitain C. A. Thesen.
8. —	— C. W. Frost til d. 27/8; derefter Sekondlieutenant A. C. H. Pætges.
11. Regiment: Oberstlieutenant J. M. F. F. Rist.	
Bataillon I.	(Regimentskommandøren).
1. Kompagni	Kapitain M. P. W. de Fine Licht.
3. —	Premierlieutenant J. Beeken.
5. —	Kapitain R. W. de Chabert.
7. —	Premierlieutenant N. C. Esmann.
Bataillon II.	Major W. C. B. Stricker.
2. Kompagni	Premierlieutenant T. G. Münster.
4. —	— H. P. Hermansen.
6. —	Afsk. Premierlieutenant C. F. C. Sigetty.
8. —	Premierlieutenant A. S. V. Kjørulff.
12. Regiment: Major M. Arntz.	
Bataillon I.	(Regimentskommandøren).
1. Kompagni	Kapitain J. P. Raabye.
2. —	— C. W. Arnholtz.
3. —	Premierlieutenant C. G. W. Magius.
4. —	— C. S. Norup.
Bataillon II.	Kapitain H. W. Stockfleth.
5. Kompagni	Premierlieutenant D. Nielsen.
6. —	Kapitain C. T. Ryberg.
7. —	— A. P. Schmidt.
8. —	Premierlieutenant E. A. Wulff.
13. Regiment: Major P. E. Klingsey.	
Bataillon I.	(Regimentskommandøren).
1. Kompagni	Kapitain L. H. G. A. Bruhn.
2. —	— F. H. Berregaard.
3. —	Premierlieutenant A. F. H. Balsløv.
4. —	— J. C. M. Ahrentzen.
Bataillon II.	Major C. F. Holten.
5. Kompagni	Premierlieutenant J. C. Pingel.
6. —	— H. F. Skeel.
7. —	Kapitain O. Westengaard.
8. —	Premierlieutenant B. Bærentzen.
14. Regiment: Major H. Junghans.	
Bataillon I.	(Regimentskommandøren).
1. Kompagni	Kapitain L. F. G. Lohse.
2. —	— R. T. Bartels.
3. —	— af Inf. Krigsreserve R. Petersen.
4. —	Premierlieutenant F. W. Willemoës.

Bataillon II.	Kapitain C. W. Baland.
5. Kompagni	Premierlieutenant H. C. Arboe.
6. —	Kapitain F. W. C. L. Hornemann.
7. —	— J. T. Fremming.
8. —	Premierlieutenant J. C. Mielche.
15. Regiment: Oberstlieutenant A. F. Zepelin.	
Bataillon I.	(Regimentskommandøren).
1. Kompagni	Premierlieutenant J. P. S. S. Clausen.
2. —	Kapitain H. R. de Klöcker.
5. —	— T. F. A. Honnens.
6. —	— af Inf. Krigsreserve W. Borre.
Bataillon II.	Major L. A. Bie.
3. Kompagni	Kapitain A. S. Nickolin.
4. —	— L. J. Olsen.
7. —	Premierlieutenant E. Neergaard.
8. —	— R. C. Møller.
16. Regiment: Oberstlieutenant C. Wolle.	
Bataillon I.	(Regimentskommandøren).
1. Kompagni	Premierlieutenant L. F. E. A. Baron Bretton.
2. —	— G. D. C. A. Vett.
5. —	— A. Binzer.
6. —	— af Inf. Krigsreserve F. A. J. Ulrich.
Bataillon II.	Kapitain J. T. Ravn.
3. Kompagni	— U. C. H. Dræbye.
4. —	— F. C. G. Schöller.
7. —	Premierlieutenant C. Toldberg.
8. —	— af Inf. Krigsreserve E. C. A. Wanscher.
17. Regiment: Major E. G. E. du Plat.	
Bataillon I.	Kapitain F. W. Lund.
1. Kompagni	Premierlieutenant E. A. E. Troiel.
2. —	Kapitain J. C. Gandil.
5. —	Premierlieutenant E. W. Lorentsen.
7. —	Premierlieutenant C. F. F. Freiesleben.
Bataillon II.	(Regimentskommandøren).
3. Kompagni	Kapitain C. M. Gorm.
4. —	— H. J. T. C. Schiwe.
6. —	— W. Møller.
8. —	Premierlieutenant E. F. O. G. Baron Pechlin.

18. Regiment:		Major E. A. Lundbye.
Bataillon I.		(Regimentskommandøren) (d. $\frac{29}{6}$ Kapitain E. A. S. Stricker).
1. Kompagni		Kapitain F. F. H. Baller.
2. —		— af Inf. Krigsreserve N. P. Andersen.
5. —		— E. A. S. Stricker (d. $\frac{29}{6}$ Sekondlieutenant af Inf. Krigsreserve C. P. T Schougaard).
7. —		Premierlieutenant H. A. M. Ahlmann.
Bataillon II.		Major P. C. R. Weyhe.
3. Kompagni		Premierlieutenant H. C. Nielsen.
4. —		Kapitain A. C. Volqvartz.
6. —		— A. P. Madsen.
8. —		Premierlieutenant H. T. B. Benson.

19. Regiment:		Oberstlieutenant L. N. Færch.
Bataillon I.		(Regimentskommandøren).
5. Kompagni		Kapitain O. C. F. Staggemeier.
6. —		— L. F. A. Borring.
7. —		Premierlieutenant af Inf. Krigsreserve W. L. Nimb.
8. —		Kapitain G. T. Bramhelft.
Bataillon II.		— J. Darre.
1. Kompagni		Premierlieutenant P. C. S. Harboe.
2. —		Kapitain C. H. Baron Adeler.
3. —		Premierlieutenant F. L. Hermansen.
4. —		Kapitain C. C. B. Løvenhjem.

20. Regiment:		Major J. B. A. X. de Plane.
1. Kompagni		Kapitain C. W. Steinmann.
2. —		Premierlieutenant C. E. Penick.
3. —		Kapitain H. C. Weien.
4. —		Premierlieutenant C. F. Willerup.

21. Regiment:		Major O. C. F. Saabye.
Bataillon I.		Kapitain W. P. J. L. Hackhe.
1. Kompagni		— J. E. Beissenherz.
2. —		— H. Larsen.
3. —		Premierlieutenant E. Voss.
4. —		— C. F. W. Støhr.
Bataillon II.		(Regimentskommandøren).
5. Kompagni		Kapitain E. P. L. v. d. Recke.
6. —		Premierlieutenant W. L. Vaupell.
7. —		Kapitain H. F. Wedelfeldt.
8. —		Premierlieutenant N. M. L. Rovsing.

	22. Regiment:	Major C. F. Schøning.
1.	Kompagni	Premierlieutenant F. N. Pingel.
2.	—	— A. Hyllested.
3.	—	Premierlieutenant O. J. Krabbe.
4.	—	Afsk Kapitain W. Schøning.
	Arbejderafdelingen paa Als ...	Afsk. Premierlieutenant J. F. W. Arnoldi.
	Arbejderbataillonen paa Fyen..	Kapitain C. F. Bülow.
	Streifkorpset	— B. C. M. Aarøe.

Kavaleriet.

Gardehusarregimentets

	1. Halvregiment:	Major D. W. Hegermann-Lindencrone.
2.	Eskadron	Ritmester W. Lindholm.
4.	—	— F. J. Sehested.
6.	—	— S. J. Neergaard.

2. Dragonregiment: Major E. P. Bruhn.

		Ritmester C. F. Bramhelft, fungerende Major.
1.	Eskadron	— H. F. Trepka.
2.	—	— C. F. R. Jessen.
3.	—	— W. F. T. Feddersen.
4.	—	Premierlieutenant J. A. F. C. Kaas.
5.	—	Ritmester C. E. Beck.
6.	—	— C. A. Hansen.

3. Dragonregiment: Major F. L. Brock.

		Ritmester P. G. Bauditz, fungerende Major.
1.	Eskadron	— C. C. Wegener.
2.	—	Premierlieutenant W. E. A. Bülow.
3.	—	Ritmester C. J. Bruhn.
4.	—	— A. S. H. Flindt.
5.	—	— E. E. Moe.
6.	—	— J. A. J. Lytzen.

4. Dragonregiment: Oberstlieutenant F. W. Baron Rosenkrantz.

1.	Halvregiment	Major A. W. Gerlach.
	1. Eskadron	Ritmester F. C. Munk.
	2. —	— J. O. P. Bentzen.
	3. —	— W. Haffner.
2.	Halvregiment	Major C. A. F. Lillienkjold.
	4. Eskadron	Premierlieutenant C. L. Boalth.

5. Eskadron Ritmester J. Cetti.
 6. — Premierlieutenant J. E. Hoffmeyer.

5. Dragonregiment: Oberst N. S. Brock.

Major C. A. J. Fibiger.

1. Eskadron Ritmester G. F. S. Schwarz.
 2. — — W. Dahl.
 3. — — C. W. Sommer.
 4. — — E. W. Busky-Neergaard.
 5. — — C. M. L. Bulow.
 6. — — C. L. O. F. Posselt.

6. Dragonregiment: Oberstlieutenant F. C. A. Bauditz.

Major G. Castenschild.

1. Eskadron Ritmester C. A. F. C. L. Paulsen.
 2. — Premierlieutenant P. C. S. Rosenørn.
 3. — Ritmester H. H. H. Holck.
 4. — Premierlieutenant C. Buchwaldt.
 5. — Ritmester F. W. F. Frederiksen.
 6. — Premierlieutenant W. Sperling.

Artilleriet.

1. Feltbatteri Kapitain N. P. C. T. Bruus.
 2. — — O. Lunn.
 3. — — A. L. Klein.
 4. — — C. P. F. J. de Conick.
 5. — — C. J. F. Lønborg.
 6. — — E. E. S. Thestrup.
 7. — — W. P. J. Johansen.
 8. — — F. W. F. Messerschmidt.
 9. — Premierlieutenant M. F. L. Bentzon.
 10. — Kapitain H. P. W. Mønster.
 11. — — M. E. Fallesen.
 12. — Major J. D. Z. v. d. Recke.
 13. — Kapitain J. W. Salto.
 2. Fæstningskompagni — C. G. J. Schmidt.
 3. — — A. Grove.
 4. — — F. Bartholin.
 6. — — H. C. Hertel.
 Artilleridepotet paa Als — G. Hagerup.
 — — Fyen Premierlieutenant J. M. Welsch.

Ingenieurtropperne: Major C. E. V. Arnholtz.

1.	Kompagni		Premierlieutenant W. Kolderup-Rosenvinge.
2.	—		Kapitain P. F. H. Bruun.
3.	—		— E. M. Dalgas.
4.	—		Premierlieutenant C. A. Nielsen.
5.	—		— M. O. Asmussen.
6.	—		Kapitain J. C. G. Hedemann.
7.	—		— H. F. F. Jastrau.

1. Divisions Skrivelse af 24. Juni til 2., 4. og 6. Brigade.

Idet Fjendtlighederne ved Vaabenhvilens Udløb d. 25. d. M. Kl. 12 Aften igjen optages, bringes de tidligere, forinden Vaabenhvilens Begyndelse, givne Bestemmelser angaaende Stillingens Bevogtning og Forsvar, Alarmeringen, eventuelle Retraitelinier og Trainets Førelse i Erindring, idet de Modifikationer, som paa Grund af de forandrede Forhold maa indtræde, kortelig i det Følgende skulle blive anførte.

Paa Grund af den mindre Styrke, som nu staar til Divisionens Raadighed, maa den fremhæve Nødvendigheden af, at der af de i Stillingen staaende Afdelinger holdes saa meget som muligt samlet som Reserver, og at disse, saalænge det er lyst, og saalænge intet Angreb er sandsynligt, skaffes saa megen Hvile, som det fornødne Kampberedskab tillader. Det overlades i Henhold hertil til Brigaderne selv at bestemme Forholdet mellem den Styrke, der anvendes til Løbegravene, og den Styrke, som parat til hurtig Udrykning opholder sig i de til Hvile bestemte Lokalteter. Divisionen skal kun fremhæve, at de Punkter af Linien, som ligge ligeoverfor de Steder hinsides Sundet, der begunstige en fjendtlig Overgang, bør besættes stærkere for at Ilden strax med Eftertryk kan aabnes mod de Forberedelser, Fjenden der maatte foretage, og at Reserven placeres saaledes, at Ilden mod disse Punkter hurtigst muligt kan forstærkes og at de fjendtlige Afdelinger, hvem det maatte lykkes at faae Fodfæste paa Øen, og som gennem Slugterne og andre bestigelige Steder af Kysten søge at udbrede sig, snarest kunne imødegaaes med kraftige Modangreb.

I Tilfælde af Angreb disponerer 4. Brigade over hele 9. Batteri, hvoraf der alt fra iaften bivouakerer en Deling ved Gaarden Nr. 1 fra Øret, i Ulkebøl-Nørremark. Brigaden anmodes om efter Forholdene at tilkjendegive Batteriet i hvilken Grad af Kampberedskab, den ønsker, at Batteriet skal holde sig.

Til 4.
Brigade
alene.

Den venstre Fløibrigade lader Strækningen fra Sønderborg Ladegaard til den østlige Udkant af Sønderkoven bevogte ved Patrouillering. Til Disposition for venstre Fløibrigade møder der fra iaften 2 Delinger af 1. og 2. Batteri, den ene i den vestlige Del af Kjær By, den anden tæt S. for Engeshøj.

Til
2. og 6.
Brigade
alene.

Til
2. og 6.
Brigade
alene.

De i Divisionens Skrivelse af 9. Mai givne Bestemmelser for Alarmingstilfælde modificeres derhen, at Brigaden, naar den ligger i Reserve, ikke skal alarmere Divisionslægen og Ambulancerne, men derimod vel Infanteriets i Maibøl værende Train, og at den, naar den har Tjenesten paa den venstre Fløi, foruden hvad der i den citerede Skrivelse er paalagt den venstre Fløibrigade, besørger Antændelsen af den Baune, der nu er betegnet med Nr. 2.

I Tilfælde af Alarming sendes Bagage- og Proviantrainet til Maibøl, hvor det stilles under Kommando af Overvagtimester Kloppenborg.

**General v. Herwarths Anordninger af 28. Juni Eftm.
angaaende Overgangen til Als.**

Imorgen før Daggry vil jeg med Armeekorpset forcere Overgangen over Als Sund ved Satrupholz (Storskov) og forfølge Fjenden i Retning af Hørup.

Overgangen sker ved 160 Baade og Pontontrainet fra fire, Førerne mundtligt betegnede Punkter imellem den sydlige Udkant af Storskoven og Snogbæk Hage. Herved træder følgende for Kampen i Morgen gjældende Ændring i Ordre de bataille i Kraft:

- 1) 12. Infanteribrigade (v. Roeder) og 26. (v. Goeben) stilles under Kommando af Generallieutenant v. Manstein. Foruden Divisionsartilleriet og Kavaleriet tildeles der denne Division endvidere 2. 6 Pd.'s Batteri af Reserveartilleriet.
- 2) 25. Infanteribrigade (v. Schmid) og 11. (v. Canstein) stilles under Kommando af Generallieutenant v. Wintzingerode. 1. 6 Pd.'s Batteri vil tage Stilling ved Blans Kro.

Divisionen Manstein overføres først og søger, efterat have stormet Batterierne, at sætte sig i Besiddelse af Arnkils Skov og Rønhave med tilstødende Terrain; den trænger senere frem imod Ulkebøl og Hørup for at hindre Fjenden i at indskibe sig.

Divisionen Wintzingerode følger umiddelbart efter, saaledes at 25. Brigade først overføres og vender sig mod Ulkebøl, medens 11. Brigade følger efter som Reserve.

Kl. 2 Morgen sættes Baadene i Vandet og Mandskabets første Indskibning paabegyndes; umiddelbart derefter finder Overførslen Sted. Artilleriet begynder først sin Ild, naar Fjenden viser Skyts i sine Batterier og begynder at fyre.

Reserveartilleriet indtager allerede Kl. 1 de det anviste Stillinger. Det ridende Artilleri staar i Beredskab ved Ragebøl, rede til hvert Øieblik at kunne afgaa derfra. Divisionsartilleriet ved 13. Division stilles ved den østlige Udgang af Blans og forbliver til Raadighed for Divisionskommandøren.

Generallieutenant v. Wintzingerode har at træffe de fornødne Anord-

ninger til Bevogtning af Kysten af Als Fjord ved Ulanregimentet og at sørge for, at Brobygningen ved Sønderborg udføres ved Kapitain Schützes Pontontrain saa hurtigt, som der er Pontoner disponible dertil. Ved Opstillingen af Tropperne, saavel som ved alle Bevægelser og Hændringer med Baadene skal iagttages den allerpinligste Stilhed; ingen høirøstet Talen eller Befalen tør finde Sted.

Jeg vil ved Overførslen af Divisionen Manstein opholde mig Ø. for Øster Snogbæk ved Peter Nissens Gaard og dernæst følge Divisionen. Paa klædning: uden Oppakning, men med Kogekar og med Huer.

Den ved allerhøieste Resolution af 7. August 1865 og 7. Marts 1866 anordnede Kommissions **Dom** i Sagen, anlagt af den konstituerede Søkrigsprokurør, Justitsraad, Høiesteretsadvokat Buntzen ifølge ham tillagt Ordre mod Orlogskapitain **Frederik Christian Georg Muxoll**, Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd, og afskediget Orlogskapitain **Hans Peter Rothe**, Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd.

Efterat Marineministeriet, grundet paa et derom fra Orlogskapitain Muxoll indkommet Andragende, under 9. Januar 1865 havde beordret et Overkrigsforhør optaget til Oplysning om hans Virksomhed som Eskadreforfører under Krigen i den vestlige Del af Østersøen og navnlig hans Forhold ved Erobringen af Øen Als, under hvilket Forhør efter afskediget Orlogskapitain Rothes tidligere yttrede Ønske Undersøgelse tillige skulde anstilles om det af ham som Chef for Pandserbatteriet Rolf Krake udviste Forhold med Hensyn til Forsvaret af den nævnte Ø, da den Natten mellem den 28. og 29. Juni 1864 erobrede af de fjendtlige Tropper, ere Resultaterne af dette Forhør, der afsluttedes d. 20. Mai 1865, af Ministeriet forelagte Hans Majestæt Kongen, som ved allerhøieste Resolution af 7. August s. A. befalede, at en Kommission skulde sammentræde til Paakjendelse af det af de nævnte Officerer, respektive som Chef for Eskadren i Østersøens vestlige Del og som Chef for Batteriet Rolf Krake, med Hensyn til Forsvaret af Øen Als udviste Forhold. Under 24. s. M. blev Justitsraad, Høiesteretsadvokat Buntzen af Marineministeriet meddelt Konstitution som Søkrigsprokurør til at udføre den ovennævnte Sag, og da han, efter at have gjort sig bekendt med Sagen, ansaa det ønskeligt, at nogle yderligere af ham paapegede Oplysninger erhvervedes, blev Forhøret d. 27. Oktober næstefter reassumeret og igjen sluttet d. 2. Marts d. A. I Henhold til den derefter under 7. s. M. afgivne allerhøieste Resolution og Marineministeriets herpaa grundede Ordre af 24. næstefter er dernæst nærværende Kommission sammentraadt for at behandle Sagen og deri fælde Dom efter de i Retten fremlæggende Dokumenter og Sagens Beskaffenhed samt i Overensstemmelse med Lovgivningen.

Den konstituerede Søkrigsprokurør har, ifølge den af ham under 17. April d. A. udtagne Stævning, saggivet de nævnte Søofficerer for den af dem udviste Mangel paa Konduite samt Tilsidesættelse eller Forsømmelse af hvad der ifølge deres Kommandostillinger maatte være af dem at foretage eller paase i Henseende til Als's Bevogtning og Forsvar mod fjendtligt Angreb, og i sit Indlæg af 19. s. M. har han nærmere under 6 Hoved-Afdelinger

fremstillet de Ankepunkter, hvormed han har fundet sig foranlediget til at fremkomme, og efterat Proceduren dernæst er bleven afsluttet baade fra hans og de Saggivnes Side, er Sagen den 22. f. M. indladt til Dom. Disse Punkter ville særligen være at gennemgaa, for at det derunder kan afgjøres, om de ere af den Beskaffenhed, at de kunne paadrage Nogen af de Saggivne Ansvar.

A. Patrouillering for Als Sund, Udkig i Land, Stationering af en Kanonbaad bag Nordostpynten af Arnkilsøre.

Det fremgaar af de under Forhørerne afgivne Forklaringer, i Forbindelse med de under Sagen fremkomne, fra Eskadrechefen udstedte Ordre og til ham indkomne Rapporter, at Patrouilleringen i Als Fjord og Als Sund ikke har været ganske den samme under Løbet af den hele Krig. Efterhaanden som Fjenden trængte længere frem og besatte hele Kyststrækningen i Sundved med stærkt monterede Batterier, forsynede tildels endog med langtrækkende Beleiringsskyts, saa at vore Krigsskibe nødsagedes til at indtage fjernere Positioner, undergik det hele Patrouillesystem væsentlige Forandringer, navnlig i Als Sund. De smaa, let bemandede Baade, der benyttedes som Lytteposter, og hvis Bestemmelse var efter Mulighed at nærme sig den af Fjenden besatte Kyst, for at udspeide de fjendtlige Bevægelser, ophørte, efterat det havde viist sig, at de vare udsatte for at falde i Fjendens Hænder, og een af dem paa denne Maade Natten mellem d. 29. og 30. Marts var gaaet tabt*). De bleve afløste af sværere, mere rummelige Fartøier, besatte med bevæbnet Mandskab, men kunde da ei heller nærme sig Kysten saa meget som tidligere. Der var imidlertid endnu en Kanonbaad stationeret bag Arnkils Nordostpynt, og der blev patrouilleret med Baade om Natten i Als Sund indtil i April Maaned; men da Nætterne bleve mere lyse, og Patrouillebaaden af de paa Alskysten opstillede Tropper letteligen kunde betragtes som fjendtligt Fartøi eller ved at give Feltraabet sætte de ligeoverfor posterede fjendtlige Tropper i Kundskab om dette, og da derhos Krigsskibene, som ovenfor berørt, paa Grund af Fjendens Ild maatte indtage længere bortliggende Stilling, bortfaldt Patrouilleringen i Overensstemmelse med Landmilitærets eget yttrede Ønske ganske i selve Sundet ved Als**) og bibeholdtes kun i Mundingen mellem Arnkil og Snogbæk Hage, hvor Sundet støder sammen med Als- og Augustenborg-Fjorde. Overensstemmende hermed blev det under 17. April meddelt Overkommandoen, at Natpatrouillerne vel ikke vare ophørte, men ikke kunde være saa fuldstændige som tidligere, idet man maatte indskrænke sig til færre og større, velbevæbnede Baade. Saaledes var Patrouilleringen indrettet, da Rolf Krake fra den sidste Halvdel af April indtil Vaabenhvilens Begyndelse d. 12. Mai indtog sin Station i det nordlige Farvand ved Als. Af Eskadrechefen erholdt Orlogskapitain Rothe ved sin Ankomst d. 19. April Ordre til at lade flittigt patrouillere om Natten, uden at der i denne Henseende meddeltes nogen mere specificeret eller detailleret Forskrift, som han

*) Se herom II. Del Pag. 312. Generalstabens Anm.

**) Sammenhold dog II. Del Pag. 375 og 376. Generalstabens Anm.

havde at iagttage. Efter hvad der er givet, har denne Patrouillering inden Vaabenhvilen fra Rolf Krakkes Side indskrænket sig til Udsendelsen af et Fartøi under en Officers Kommando, hvis Hverv, skjøndt Forklaringerne i denne Henseende ikke ganske ere overensstemmende, det maa antages at have været at holde gaaende mellem Sandvig, Stevning Nor og Mundingen af Als Sund. Den samme Fremgangsmaade blev fulgt, da Pandserbatteriet efter Fjendtlighedernes Gjenoptagelse atter tidlig om Morgenen d. 27. Juni havde indtaget sin tidligere Station, og den Nat Overgangen iværksattes, Natten mellem d. 28. og 29. Juni, var saaledes Patrouillebaaden bleven udsendt Kl. 10¹/₂ med Ordre at holde gaaende mellem Nordostpynten af Arnkil samt Kysten af Als Nord efter, for at hindre fjendtlige Fartøier fra at gaa uden om Arnkilsøre ind i Augustenborg Fjord, afværge fjendtlig Overgang til Stevning Nor og Sandvig, og forebygge Desertion fra Als, hvorhos Fartøiet tillige havde at agere som Lyttepost. Patrouillebaaden naaede efter den af sammes Fører afgivne Rapport og dermed stemmende Forklaring, Revet mellem Arnkils Nordostpynt og Batteriet paa Snogbæk Hage, saaledes at Als Sund havdes aabent, men da Intet blev hørt at røre sig ved Snogbæk, styredes der Kl. 1 over mod Sandvig, og efter atter at have været nede ved Arnkilsøre, vendte Baaden tilbage til Pandserbatteriet Kl. 2.

Spørges der nu, om Eskadrechefen kan antages at have viist nogen Forsømmelighed i de af ham med Hensyn til Patrouilleringen trafte Dispositioner, da bliver det paa den ene Side at tage i Betragtning, at det for Marinens Virksomhed i disse Farvande netop var af stor Vigtighed, at holde et vaagent Øie med Fjendens Bevægelser, hvilket bedst kunde ske ved mindre Fartøier, der kunde nærme sig Kysten og benyttes som Lytteposter. Eskadrechefen var med Hensyn til Forsvaret og Bevogtningen af Øen Als stillet saaledes, at Bestemmelserne i Søkrigs Artikel 12 jfr. 721 maatte opfordre ham til at indrette Patrouilleringen paa saadan Maade, at Øen derved efter Mulighed sikkredes mod Overrumpling og Overfald, og at en enkelt Lyttepost var gaaet tabt formedelst Folkenes Uforsigtighed kunde ikke afgive tilstrækkelig Hjæmmel til at forbyde slige smaa Baades Anvendelse. Hertil kommer, at Marineministeriet i Skrivelse af 21. Februar til Eskadrechefen alt havde udtalt det som ønskeligt, at den Næstkommanderende tog Ophold i Nærheden af Arnkilsøre, for derfra at vaage over, at et skarpt Udkig blev holdt med Fjendens Foretagender, navnlig om Natten og i taaget Veir ved Hjælp af Fartøispatrouiller med dæmpede Aarer. Men paa den anden Side maa det bemærkes, at ligesom Forholdene medførte, at den Næstkommanderende ikke kunde tage Post ved Arnkilsøre, saaledes havde de ogsaa til Følge, at Patrouilleringen mere maatte knytte sig til den nordligere end til den sydlige Del af Farvandet ved Als. Hvorledes under disse Omstændigheder den hensigtsmæssigste og virksomste Patrouillering fra Marinens Side lod sig iværksætte, maatte nærmest bero paa et Skjøn af den Høistkommanderende, hvorved han tillige havde at tage Hensyn til Omfanget af de til hans Raadighed stillede Stridskræfter. At han ikke særligen har forsynet Batteriets Chef med specielle og detaillerede Instruktioner angaaende Maaden, hvorpaa denne havde at besørge Patrouilleringen udført, skjønnes ikke at kunne lægges ham til Last, naar henses til Kapitain Rothes høie Charge i Marinen og den

Erfarenhed og Kjendskab til Tjenesten, hvoraf han maatte forudsættes at være i Besiddelse, ligesom ogsaa at han, der indtog en detacheret Stilling, i Instrux af 1849 § 143 Nr. 3 havde Regler for, hvorledes han havde at forholde sig. Men iøvrigt ses det, at Eskadrechefen har foranstaltet Patrouillebaade udsendte fra de i Fjorden stationerede Krigsskibe, og ladet føre Tilsyn med den hele Patrouillering ved et mindre Dampfartøi.

Med Patrouilleringsvæsenet staar i nøie Forbindelse den Kanonbaads-Station, der før Vaabenhvilen var indrettet bag Arnkils Nordostpynt, hvorfra Patrouillebaad udgik, og en Udkigspost var opstillet paa Pynten af Arnkil. Denne Station var forinden Vaabenstilstandens Udløb ganske bleven opgivet, og intet Krigsfartøi blev ved Fjendtlighedernes Gjenoptagelse sendt derhen. Det er under Sagen ikke paaberaabt, at denne Undladelse har været foranlediget ved Mangel paa saadanne Krigsfartøier, det være sig Kanonchalouper eller Joller, som vare skikkede til at henligge sammesteds, men derimod gjort gjældende, at Intet vilde have været vundet ved en slig Foranstaltning, idet ethvert saadant Fartøi, strax naar det viste sig, vilde være bleven skudt isænk af Snogbæk Batteriet. Men baade kunde der fra den ved Skoven dækkede Station have været patrouilleret med Fartøier og holdt Udkig paa selve Pynten, og under et Landgangsforsøg, hvor det fjendtlige Batteries Virksomhed vilde være bleven ikke lidet hæmmet ved det Hensyn, der maatte tages til Fjendens egne Baade, var der Udsigt til, at den her stationerede Søstyrke, naar den var af denne Art, paa en virksom Maade kunde have bragt Forstyrrelse i den fjendtlige Baadtransport, indtil Pandserbatteriet kom tilstede, et Formaal, der var af den Vigtighed, at Meget derfor burde risikeres og offres.

Det kan ei heller billiges, at de mindre, letbemandede Baade, der benyttes som Lytteposter, ganske ere opgivne, fordi en enkelt af disse er falden i Fjendens Hænder, idet de vare af ikke ringe Vigtighed for Sikkerhedstjenestens tilbørlige Udførelse. Det findes derfor, at Orlogskapitain Muxoll ikke tilbørligen har taget Hensyn til de i Instruktionerne af 1849 § 143 Nr. 3 indskærpede Pligter og derved har handlet imod de i Søkrigs Artikel 12 og 721 udtalte Grundsætninger, saa at han under denne Post ikke efter sin Paastand vil kunne frifindes.

Forsaavidt Spørgsmaalet dernæst er, om nogen Forsømmelse kan tilregnes Orlogskapitain Rothe med Hensyn til den af ham anordnede Sikkerhedstjeneste, vil det ikke kunne falde ham til Last, at han før Vaabenhvilen, paa en Tid, da flere Krigsskibe vare stationerede i Farvandet og en Kanonbaad endog var henlagt bag Arnkils Nordostpynt, ikke udsendte flere end een Patrouillebaad, idet der dengang patrouilleredes fra de andre Skibe og en egen mindre Dampbaad særlig inspicerede Patrouilleringen. Mere tvivlsomt er det, om ikke yderligere Foranstaltninger af ham burde have været truffet, da han ved Fjendtlighedernes Fornøelse indtog sin tidligere Station. Kanonbaadsstationen bag Arnkils Nordostpynt var, som bemærket, opgivet, og Rolf Krake var det eneste Krigsskib paa Augustenborg Fjord, som nærmest havde at vaage over Als Sund mellem Snogbæk og Arnkils Landet. Det havde under disse Forhold været ønskeligt, at en kraftigere Patrouillering her havde fundet Sted, forbundet med et Udkig paa Arnkils Pynten, og at han ikke havde

ladet det bero ved at udsende en Ordonnans til Broen ved Ulkebøl Nørre-mark, ud for hvilken Batteriet var beliggende i en Afstand af c 3 Kabel-længder fra Land. Herved blev vistnok en Forbindelse tilveiebragt med den nærmest kommanderende Landofficer, men nogen selvstændig og uafhængig Sikkerhedstjeneste var dog ikke bragt tilveie. Naar imidlertid henses til, at han først var ankommen paa Augustenborg Fjord d 27. Juni, at han strax ved Ankomsten havde at træffe den høist fornødne Aftale med den kommanderende Landofficer og føie Foranstaltning til en eventuel Indskibning af Tropperne, dersom disse skulde blive afskaarne af Fjenden, samt i det Hele ordne Tjenesten, findes det ikke, at den ovenberørte Unkladelse af en kraftigere Patrouillering kan paadrage ham nogen Straf.

B. Rolf Krakes Forsinkelse med betimeligt at naae Stationen efter Vaabenhvilen.

Under Vaabenstilstanden havde Rolf Krake erholdt Ordre om at forene sig med en i Østersøen krydsende Eskadre. Vaabenhvilen udløb Natten mellem d 25. og 26 Juni, og Rolf Krake modtog d. 25. Juni om Formiddagen Kl. 10 Ordre om at støde til Vest-Eskadren ved Als. Batteriet befandt sig dengang ved Langeland og kunde begive sig til Als enten ved at løbe igjennem de snevre Farvande mellem Øerne Syd for Fyen eller ved at passere det aabne Hav Syd om Langeland og Smaaøerne. Veiret havde været stormfuldt og Barometret vedblev at staa ugunstigt, og Batteriets Chef skjønnede, at det under disse Omstændigheder vilde være det sikkest at vælge Veien mellem Øerne, der, om end noget længere, muligen under de givne Veirforhold vilde kunne gjenneumløbes i kortere Tid. Dette Skjøn kan ikke underkjendes, ligesaa lidet som det kan misbilliges, at han i de snevre og vanskelige Farvande mellem Øerne har, da Lodsens vægrede sig for at føre Skibet igjennem om Natten, ligget stille i nogle Timer. saa at han først d. 26. om Morgenen Kl. 6¹/₄ er truffen sammen i Hørup Hav med Eskadrechefen. Dengang var der imidlertid fra Overkommandoens Side reist Spørgsmaal, om Rolf Krake skulde begive sig enten til sin tidligere Station ved Als eller til Fænø Sund, og det kan ikke misbilliges, at Eskadrechefen, saalænge Overkommandoen ikke herom havde taget Beslutning, lod Batteriet indtage Kul, hvorved det blev skikket til at indtage hvilket som helst af de omkvæstionerede Stationer, og foreløbig afgaa til Nordkysten af Als, for at afvente nærmere Ordre. Her modtog Batteriets Chef d. 26. Juni om Aftenen Kl. 9¹/₄ Ordre, at begive sig til sin tidligere Station. Han paaberaaber sig, at han har gjort den Lods, som skulde føre Skibet ind i Fjorden, bekjendt med af hvilken Vigtighed det var, at han snarest muligt indtog sin Station, men at denne nægtede, at føre Skibet ind om Natten. Derimod udsiger Lodsens, at han, da Anmodningen skete, rigtignok fremhævede, at det efter Skibets Beskaffenhed og de i Farvandet beliggende Grunde vilde være vanskeligt at føre Skibet ind om Natten, men at han ikke bestemt herfor undslog sig. Skjøndt nu ingen fuldkommen Overensstemmelse har været at tilveiebringe, fremgaar det dog af de saaledes afgivne Forklaringer, at Chefens, da Seiladsen i hvert Fald blot kunde ske langsomt, og den mørke Tid ikke

varede længe, har været enig i, at Afgangen udsattes, indtil det lysnede. Skibet ankom derefter Kl. 4 om Morgenen paa sin Ankerplads, og efter de foreliggende Omstændigheder skjønnes det ikke, at der i denne Henseende kan lægges Orlogskapitain Rothe noget til Last.

Naar det under denne Del af Sagen endelig er fremhævet, at Chefen for Batteriet, uagtet han trængte til Lodsens Assistance, dog tillod denne d. 28. Juni om Eftermiddagen at gaa fraborde, for at hente hans i Støgsvig henliggende Jolle, maa den givne Tilladelse til en slig, som det ses, aldeles kortvarig Fraværelse bero paa et individuelt Skjøn over de konkrete Forhold og vil, da der heraf ikke ses at være opstaaet nogensomhelst Ulempe, ikke kunne medføre Ansvar. Under denne Post vil der følgelig ikke kunne blive Spørgsmaal om Ansvar hverken for Kapitain Muxoll eller for Kapitain Rothe.

C. Rolf Krakes Station paa Augustenborg Fjord og Indtagelse af Natstilling eller deslige i større Nærhed af Sundet

Den Ankerplads, som Pandserbatteriet indtog i Augustenborg Fjord, var den samme baade før og efter Vaabenstilstanden. Ordren fra Eskadrechefen af 19. April befaler at indtage Station i Sandvig eller paa Augustenborg Fjord saa nær ved Arnkilsøre, som det paa Snogbæk Hage anlagte fjendtlige Batteri vil tillade Rolf Krake at henligge umolesteret. Samme Dag indberetter Eskadrechefen til Ministeriet, at en Ordre af det ovenanførte Indhold var meddelt Chefen for Rolf Krake. Denne foretrak som Station Augustenborg Fjord fremfor Sandvig, og efter de Erfaringer, som andre Krigsskibe have gjort, valgtes en Plads Syd for den saakaldte Halvmaanegrund, som det Arnkilsøre nærmest liggende Punkt, hvor Pandserbatteriet kunde henligge umolesteret af de fjendtlige Batteriers Id. Denne Ankerplads, der var fjernet c. 5,400 Alen fra Arnkils Nordostpynt og 7,800 Alen fra det Punkt, hvorfra Als Sund kunde beskydes, blev billiget af Eskadrechefen og Næstkommanderende, ligesom den ogsaa maa antages at være kommen til Landstyrkens Kundskab, uden at der mod samme er reist nogen Erindring*). Vel er det af Marineministeriet i dets ovenberørte Skrivelse af 21. Februar anbefalet, at Pandserbatteriet, naar det ikke længer blev brugt Sønden for Sundet ved Als, skulde stationeres ved Arnkilsøre, hvor det, ved at tage Position udenfor Øens Sydvesthuk, vilde kunne bestryge Sundet et langt Stykke ind. Men foruden at denne Skrivelse ikke indeholder nogen bestemt Ordre, men har overladt den endelige Afgjørelse til Eskadrechefen, vare ogsaa ved Rolf Krakes Ankomst d. 18. April, Forholdene aldeles forandrede ved de betydelige Batterianlæg, som i Mellemtiden vare udførte af Fjenden. Eskadrechefen har desaaarsag i en Indberetning af 22. April fundet sig opfordret til at give en Fremstilling af Forholdene, saaledes som de dengang vare. Det hedder heri, at Krigsskibene, trods de mange Batterier paa den fjendtlige Kyst, formentlig ville kunne forhindre ethvert Forsøg paa Overgang i Als Fjord, men

*) Se dog herom Tilbageblik over Kampen paa Als Pag. 255: „De trufne Forsvarsdispositioner“. Generalstabens Anm.

at dette ikke vil være Tilfældet i Als Sund, at Lodsens og Skibschefen have erklæret det for en absolut Umulighed, at kunne navigere Batteriet Rolf Krake i Als Sund, hvor Farvandet ikke er mere end 4 à 500 Alen bredt, og Alt under en Artillerikamp vil blive indhyllet i Røg, idet Skibet ikke styrer let og tilmed paa Grund af Lokalteterne kun har en meget begrændset Synskreds. Denne Anskuelse har Eskadrechefen tiltraadt med Tilføiende, at dersom Overgangsforsøget sker i Mørke, vil Batteriet saa meget mindre kunne passere Sundet, hvorhos han med Hensyn til Anvendelsen af Panderskonerten Esbern Snare yttre, at denne rimeligvis af Snogbæk Batteriet vil være gjort utjenstdygtig eller skudt isænk, inden den naaer Overgangspunktet. Han slutter med, at han ikke tør vove at paatage sig Ansvar at kommandere et Skib til en Tjeneste, hvor dets Ødelæggelse staar ham klart for Øie, naar Formaalet med Opoftelsen dog ikke kan naas, og at Erfaringen allerede har viist, at Skibe ikke kunne bestaa mod Landbatterier, især naar disse ere besatte med rifet Skyts. Da nu Eskadrechefen, som bemærket, alt d. 19. April til Ministeriet indberettede, at Positionen vilde blive indtaget af Rolf Krake saa nær Arnkilsøre, som den kunde henligge umolesteret, kan det ikke siges, at nogen høiere Ordre er tilsidesat derved, at Batteriet ikke har lagt sig paa en nærmere Plads ved Øret, hvor det kunde beskydes af de fjendtlige Batterier, uden selv at kunne udrette Noget mod disse.

Det er derhos oplyst, at der baade i Begyndelsen og Slutningen af April har fundet mundtlige Forhandlinger Sted mellem de Kommanderende over Søstyrken og Armeen paa Als, under hvilke der har været Leilighed til, fra begge Sider, at komme til Kundskab om de indtagne Positioner og om Alt, hvad der maatte være af gjensidig Interesse, og der foreligger en Skrivelse fra 1. Armeedivision af 2. Mai*), som præciserer Resultatet af disse Forhandlinger saaledes, at Marinen garanterer mod ethvert Landgangs-forsøg paa den søndre, østre og nordre Kyst fra Sønderskovens vestre Udkant til Hellesø Færggaard, og paa Strækningen herfra til Storskovens nordre Udkant mod, at nogen betydeligere Landsætning, vel høist 200 à 300 Mand, vil kunne finde Sted. Af en tidligere, fra Eskadrechefen til Marineministeriet under 23. April indgiven Indberetning frengaar det forøvrigt, at Bestemmelsen, naar ikke anderledes befales, var, at Rolf Krake under et Forsøg paa en Overgang i den nordlige Del af Als Sund, skulde forsøge at forhindre saadant ved fra en Position i Nærheden af Arnkilsøre at skyde langs ind ad Sundet og ved en Overgang over Als Fjord, at søge at forebygge denne efter bedste Skjønnende. Denne Disposition, der ikke indeholder, at den af Ministeriet i Skrivelse af 21. Februar anbefalede Stilling indenfor Arnkilsøres Sydvesthuk skulde indtages, er ved Marineministeriets Skrivelse af 25. April fuldstændigen billiget. Det er nu klart, at Batteriets Stationering maatte for en væsentlig Del afhænge af de konkrete Forhold, saaledes som disse til enhver given Tid viste sig at være. Opgaven var, at holde det saa nær dets eventuelle Virkeplads, som det overlegne fjendtlige Skyts tilstedede, uden at udsætte det for at blive gjort ukampdygtigt allerede paa dets Ankerplads, og

*) Se Bilag 8. Generalstabens Anm.

ligesom efter det Foranførte Indberetning i saa Henseende er sket til Ministeriet, saaledes er det under Sagen ikke godtgjort eller bragt til Formodning, at en heldigere beliggende Plads kunde have været valgt end den, der blev benyttet. Om det end kunde have været ønskeligt, at bringe Rolf Krake nærmere til Als Sundet, saa at Skibet i alt Fald om Natten kunde have indtaget en Stilling ved Nordostpynten af Arnkil, ere dog de Grunde, som ere paaberaabte til Styrke for at dette er bleven undladt, af den Natur, at de ikke tør forkastes, thi Skibet, der var kjendeligt ved sine Master og ved Røgen, vilde derved have været udsat for en heftig og vedholdende Beskydning, hvis Virkning ikke forud lod sig beregne, og som muligen vilde have gjort det uskikket til Tjeneste, naar netop dets Medvirkning behøvedes. Da endelig Forholdene ei heller tilstedede at holde Skibet om Natten gaende i Fjorden og der ikke skjønnes, at være paavist nogen anden Maade, hvorpaa Skibet kunde hensigtsmæssigere have indtaget sin Stilling, findes der ikke under dette Punkt at være begaaet nogen Forsømmelse enten fra Eskadrechefens eller fra Batterichefens Side.

D. Skibets Forberedelse til hurtigst muligt at gaa frem, samt Betydningen af de med Kommandoen i Land aftalte Signaler og andre Varsler.

Skibet laa vel ikke med fuld Damp, men dog saaledes, at det strax kunde gaa frem, og at der kun behøvedes c. 4", for at naae den fulde Dampkraft. Alt saavel staaende som løbende Gods var fanget til Masten, Rorpinden var udtaget, og Styrapparatet i Kommandotaarnet i fuldkommen Orden, dog bleve Siderne ikke slaaede ned, men da Boltene, der holdt disse, stadigen vare i Orden, vilde herved intet Ophold kunne forsaarsages. Med Hensyn til Ankringen kunde der, efter hvad Skibschefen under Forhørerne har udsagt, efter hans Anskuelse alene være Tale om, enten at have Kjæden udhexet klar til at stikke fra sig eller at have den manet om Spillet og dette klar til Indhivning. Det sidste Alternativ blev af ham valgt, da Ankerletningen vilde kunne ske i faa Minutter og Katning og Kipning derefter finde Sted under Skibets Gang. Det halve Mandskab var om Natten paa Dækket, hvorimod Resten var tilkøjs, hvilket havde til Følge, at nogle af Underofficererne havde deres Køier anbragte paa Forbanjeret, men dette var rummeligt og paastaas at være bleven holdt tilstrækkeligt ryddeligt for Spillets Skyld. Disse vare de af Batteriets Chef trufne Forberedelser, som han efter sin Formening ansaa hensigtssvarende under almindelige Forhold, idet han antog, at Dampkjedlerne vilde lide under en vedvarende Spænding af Dampen, at Mandskabet vilde trættes, naar der ei blev indrømmet det den behørigte Hvile, men at ikke destomindre alt var paa rede Haand, for at Skibet uopholdelig kunde gaa frem, og det øvrige Fornødne dernæst bringes i Orden under Seiladsen. Derimod erkjender han, at han vilde have truffet yderligere Foranstaltninger, hvis han var bleven underrettet om, at et Angreb var nærforestaaende. Vel modtog han d. 28. Juni fra Eskadrechefen en Skrivelse, hvori det hedder, at Fjenden gjør Forberedelser til en storartet Overgang, at ikke mindre end 800 Baade ere i de seneste Dage passerede Flensborg Nord paa,

at det ikke vides, hvorfra Overgangen skal gaa ud, eller om den skal foretages fra flere Punkter, men at det dog er sandsynligt, at Sundet er et af Stederne, da man har Efterretning om, at Fjenden har flere Guttaperka Baade eller Flaader bestemte til Overgang over Sundet. Men paa denne Meddelelse har Batteriets Chef, efter sin Forklaring, ikke troet at burde lægge nogen Vægt, thi dels blev Skrivelsen, der er betegnet som privat, overbragt ham leilighedsvis ved een af hans egne Folk, der i et Ærende havde været paa Eskadrechefens Station, og dels indeholdt den andre Meddelelser, deriblandt om Kulforsyning, som ikke tydede paa nærforestaaende Aktion, hvorfor han henførte den givne Efterretning blandt de flere lignende, endog langt mere bestemte, som før Vaabenhvilen havde været i Omløb og viist sig aldeles ugrundede. Det var, efter Batterichefens Formening, nærmest fra Armeen paa Als, at Signalet om et forestaaende Angreb maatte kunne ventes, thi dens Strandvagter vare kun 500 à 800 Alen fjernede fra Sundeved Kysten og et fuldstændigt Baunesystem var etableret*), ligesom han ogsaa, ved den i Land posterede Ordonnants havde sat sig i Forbindelse med den nærmest kommanderende Officer, men forøvrigt nærede han den Anskuelse, der deltes af de fleste Officerer, at et Angreb paa Als vilde blive indledet med en Artillerikamp, der vilde give ham Tid til at indfinde sig paa Kamppladsen.

Forsaavidt det nu af Søkrigsprokurøren er lagt Eskadrechefen til Last, at han ikke personligen har inspiceret Rolf Krake paa Stationen og forvisset sig om, hvorledes den daglige Tjeneste blev udført, og om, hvilke Foranstaltninger der vare truffene for at holde Skibet i stadig Kampberedskab, findes denne Anke ikke tilstrækkelig begrundet, da Eskadrechefen, efter hvad der alt under et andet af Sagens Punkter er fremhævet, ikke kunde have nogen Opfordring til at inklade sig paa at give detaillerede Bestemmelser angaaende Ordningen af den daglige Tjeneste ombord i Pandserbatteriet. Ligesaalidet kan det med Føie imputeres ham, at han enten skulde have undladt at styrke Moralen og udbrede Tillid hos alle Vedkommende, idet de fremkomne Oplysninger ikke givne Anledning til at antage, at det skulde have manglet paa Mod og Tillid, eller at han skulde have forsømt at bringe Ministeriets Meddelelser, saavidt de dertil maatte anses bestemte, til alle Vedkommendes Kundskab. — Naar Spørgsmaalet dernæst er, hvorledes Batterichefen kan antages at have løst den Opgave, der var stillet ham, maa det bemærkes, at Ankerpladsens Fraliggenhed medførte, at han ei kunde være tilstede med Batteriet i samme Øieblik Overgang forsøgtes i Als Sund. Det er nu vel muligt, at han kunde have truffet saadanne Foranstaltninger, hvorved han vilde have været i Stand til at komme noget tidligere paa Virkepladsen end sket er, hvilket vilde have havt sin Betydning, dersom Alarmeringen var foregaaet mere betimeligt, og han havde handlet rigtigere, naar dette af ham var bleven iagttaget, men Undladelsen heraf vil dog ikke kunne tilregnes ham som nogen strafbar Forsømmelse, og Resultatet heraf vilde dog i alt Fald have været høist tvivlsomt. Sundeved og Als Kysterne ere langs med Sundet saa nær-

*) Som under 1. Moment af „Kampen paa Als“ Pag. 208 meddelt, har Oberst Faaborg givet Alarmsignalet til Rolf Krake. Generalstabens Anm.

liggende, at, efterat Rolf Krake ved de fjendtlige Batteriers Ild var bleven nødsaget til at indtage den ovenberørte Station, sammes Bistand ikke af Armeen kunde paaregnes ved Angrebets Begyndelse. Kun dersom den militære Kystbevogtning formaade at modstaa det første Anfald, saa at Alarmingene gennem de aftalte Tegn betimeligen kunde naae Pandserbatteriet, vilde dette kunne have ydet en kraftig Medvirkning imod Overgangsforsøget, men det laa for fjernt til at en Overrumpling ved dets Hjælp kunde forebygges. Som Følge heraf vil Orlogskapitain Rothe ikke være ifalden Straf for nogen her udvist Forsømmelse, ligesom ei heller den af Søkrigsprokurøren fremhævede Omstændighed, at den saakaldte Hundevagt var anbetroet til en Reservelieutenant, kan regnes ham til Brøde, idet Skibet dengang laa for Anker, og han i et saadant Tilfælde vidste, at kunne stole paa den Paagjældende, efter dennes ham bekendte personlige Egenskaber.

E. Rolf Krakes Hverv i Almindelighed og Forstaaelsen af de desangaaende givne Ordre og Bestemmelser.

Hvad Eskadrechefen angaar, da er det under denne Sagens Del af Søkrigsprokurøren særligen paaanket, at Ministeriets Skrivelse af 21. Februar ikke er bragt til Orlogskapitain Rothes Kundskab; men da Rolf Krake ikke dengang blev sendt til Als Fjord, hvor den først ankom i sidste Halvdel af April Maaned, da Forholdene ved de af Fjenden iværksatte Batterianlæg aldeles havde forandret sig, og de Forudsætninger ikke længer vare tilstede, hvorfra Ministeriet i Februar var gaaet ud, findes det ikke, at denne Undladelse vil kunne tilregnes ham som Brøde.

Ligesaa lidet skjønnes det med Grund at kunne siges, at han i sine Indberetninger til Marineministeriet skulde have givet nogen saadan Fremstilling af Forholdene, der ved Ukorrektthed eller Tvetydighed kunde tjene til at vildlede Ministeriet i dets Beslutninger. Indberetningerne af 22. og 23. April, hvorom der her nærmest er Spørgsmaal, indeholde, den første: den bestemte Udtalelse, at det efter Lodsens og Chefens Erklæring er en absolut Umulighed, at kunne navigere Rolf Krake i Als Sund, hvor Farvandet ikke er mere end 4 à 500 Alen bredt, og hvor Alt under en Artillerikamp vil blive indhyllet i Røg, medens Skibet ikke styrer let og efter dets Lokalteter kun tilsteder en begrændset Synskreds, og den anden: en Angivelse af den Position, som Rolf Krake, hvis ikke anderledes befales, i Tilfælde af Overgangsforsøg, vil have at indtage, hvilken Anordning, saaledes som alt tidligere releveret, fremkaldte Ministeriets fuldstændige, i Skrivelse af 25. s. M. udtalte Billigelse. Det kan ei heller med Føie bebreides Eskadrechefen, at han ved mangelfulde, tvetydige og uklare Udtalelser, skulde have vildledet Armeekommandoen med Hensyn til den Medvirkning, som fra Marinens Side turde paaregnes. Særligen maa det fremhæves, at det i Skrivelse af 28. April til Armeens Overkommando af Eskadrechefen udtrykkeligt er udtalt, at nu, da de fjendtlige Feltbatterier i Sundeved efterhaanden ere blevne til flere faste Værker, der daglig forstærkes og forøges, medens Kystbatterierne paa Alssiden ere forsvundne, vil intet Skib af en saadan Størrelse være i Stand til under Røg og Damp at manøvrere i et yderst snevert Farvand som Als Sund, og kunne

modstaa den Artilleriild, det ligefra Indgangen til Sundet, Snogbæk Hage Batteri, og hele Veien vil blive angrebet af; men det vil ufeilbarligt blive skudt isænk, førend det naaer til det Sted, hvor det skulde virke, og skulde det end være saa usandsynlig heldigt at naae flydende til Overgangsstedet, vilde dets Angrebskraft efter al Rimelighed være saa svækket, at der ikke vilde opnaas andet ved Tabet af et Skib og Størstedelen af dets Besætning, end at Fjenden i en kort Tid vilde blive standset i et Foretagende, som han derefter vilde fortsætte med forøget Kraft, thi at vende tilbage og forny Angrebet vilde Skibet ganske vist ikke kunne. I Henhold hertil meddeles det Overkommandoens, at Eskadrechefens Udtalelser under en tidligere Konference i Ulkebøl Præstegaard, hvilke Udtalelser gik ud paa, at Skibene skulde assistere efter bedste Evne med at forhindre en eventuel Overgang, saavel ved Hjælp af Baade som ved Broslagning, og at et bestemt Skib var designeret til at løbe en slig Bro ned, vare begrundede i de daværende Forhold, men at disse nu vare saaledes forandrede, at intet Krigsskib vilde kunne løbe ind i den snevre Del af Als Sund, og at den Hjælp, som kunde forventes af Marinen, vilde indskrænke sig til, at Pandserbatteriet efter bedste Evne søgte at genere Fjendens Foretagender i Als Sund, saa langt dets Skyts kan række fra Arnkilsøre; det tilføies sluttelig, at han har underrettet Marineministeriet om Skibenes Evne til at understøtte Armeen, og at den af ham fattede Plan for Skibenes Stationering og Anvendelse til dette Formaal fuldkommen er billiget af Ministeriet*), hvormed maa antages at være sigtet til den ovenberørte, som Svar paa Indberetningen af 23 April, modtagne Skrivelse af 25. s. M. Det fremgaar dernæst af Overkommandoens Skrivelse til Krigsministeriet af 1. Mai, at Armeen ikke fandt sig tilfreds med den Bistand, som herefter kunde ventes ydet — i hvilken Henseende det i Skrivelsen udtales, at Rolf Krake efter alle Kompetentes Udsagn ikke er konstrueret til at kunne styre i det søndre Als Sunds Krumninger eller vende i den nordre Del mellem Arnkilsøre og Kjær Vig — men derimod troede til Ministeriet at maatte henstille, om der kunde foretages Skridt, der muligt kunde lede til et nyt Resultat. Hvad der i Henhold hertil er foretaget har ikke været at oplyse, men det er givet, at Eskadrechefen ikke har modtaget yderligere Ordre, som kunde foranledige ham til at afvige fra de af ham truffne Dispositioner.

Derimod erkjender Eskadrechefen, at han har gjort sig skyldig i en Inkorrektthed ved Affattelsen af den Ordre, der d. 19. April er udfærdiget til Chefen for Rolf Krake, idet denne Ordre ikke i Forbindelse med Broslagning nævner Overgang ved Baade; men han har paaberaabt sig, at denne Unøiagtighed er afhjulpen under en Samtale, som han d. 21. April ombord i Pandserbatteriet havde med Orlogskapitain Rothe, om hvorledes Batteriet havde at virke, og det er af denne Sidste ogsaa indrømmet, at det var paalagt ham, fra den tidberørte Position ved Arnkilsøre at beskyde Sundet, naar Baade-Overgang forsøgtes. Ligesom derfor denne Ordre betimeligen er bleven forstaaet paa den rette Maade, saaledes ville, efter det Ovenbemærkede, de øvrige

*) Se dog Hovedværket Pag. 64. Generalstabens Anm.

under denne Del af Sagen mod Eskadrechefen fremførte Ankepunkter ikke kunne paadrage ham noget Ansvar.

For Orlogskapitain Rothes Vedkommende, forsaavidt der under dette Sagens Punkt herom er Spørgsmaal, maa det anses givet, at Marineministeriets Skrivelse af 21. Februar ikke er bragt til hans Kundskab, saa at han ei har tilsidesat nogen ham givne Befaling ved at undlade at tage Position ved Arnkilsøres Sydvesthuk. Det er overhovedet, saaledes som det fremgaar af hvad ovenfor er bemærket, ikke af Eskadrechefen paalagt ham at løbe ind i Als Sund, men kun at skyde langs ned ad Als Sund fra en Position i Nærheden af Arnkilsøre. Derimod kan der ikke gives Kapitain Rothe Medhold, forsaavidt han har forstaaet de til ham udstedte Ordre, som om det derved var stillet ham til Hovedopgave at bevogte Als Fjord, thi om han end skulde deltage i Bevogtningen af denne Fjord, og hans Instruktioner vare affattede i denne Retning, vare dog tillige andre Krigsskibe stationerede paa Fjorden under Næstkommanderendes Befaling, medens Als Sund alene kunde iagttages og beskyttes af Rolf Krake, der ved sin Konstruktion bedre end noget andet af Krigsskibene var i Stand til at udholde de fjendtlige Batteriers Ild. Hvorvidt imidlertid denne mindre rigtige Opfattelse har ledet til Resultater, som kunne bevirke Ansvar, vil det ikke være at afgjøre under dette Punkt af Sagen.

Naar Søkrigsprokurøren fremdeles har anket over, at Orlogskapitain Rothe har miskjendt sin Stilling som Skibschef under Krigsforhold ligeoverfor Lodserne, overdrevet Betydningen af disses Udtalelser om Rolf Krakets Navigering i Farvandene ved Als, og fremkaldt eller næret hos Eskadrechefen urigtige Forestillinger om Vanskeligheden derved i Forhold til Skibets Egen-skaber, skjønnes det ikke, at denne Anke efter de fremkomne Oplysninger kan anses beføjet. De Grunde, der have bevirket, at Orlogskapitain Rothe havde overveiende Betæneligheder ved at føre Rolf Krake ind i Als Sund, ligge under Sagen klart for Dagen og ere med megen Styrke gjorte gjældende baade af ham og Orlogskapitain Muxoll. Allerede Marineministeriet har i den oftere nævnte Skrivelse af 21. Februar udtalt, at Farvandet i Sundet muligen vilde frembyde uovervindelige Vanskeligheder ligeoverfor Skibets mindre gode Styling. Det er derhos under Sagen fremhævet, at Batteriet ikke blot har fuldt Linieskibs Længde, men tillige et usædvanligt Drøn og lystre ikke Roret, naar Skruen er standset, og endnu mindre, naar der bakes. Hertil kommer, at der gennem de mindre Huller i Kommandotaarnet kun have en indskrænket Udsigt, der end yderligere vanskeliggjøres ved Kanontaarnene, og hvis Ulempe især vilde føles under en Kamp, naar Røgen udbredte sig fra Batteriets egne og fra de fjendtlige Kanoner. Det er naturligt, at Chefen for Batteriet har henledet Eskadrechefens Opmærksomhed paa disse Omstændigheder, som tildels alt tidligere ikke vare denne ubekjendte, og at han, som selv ikke forhen havde befaret Sundet, hos Lodserne erkjendte sig om, hvorvidt Farvandets Beskaffenhed, og det snevre og bugtede Løb i Sundet tillode her at manøvrere med Batteriet uden den mest øiensynlige Fare for at løbe det fast. Det kan ingenlunde antages, at han herved har villet overføre sit Ansvar som Skibschef paa Lodserne, men det maatte være ham af Vigtighed at erfare deres Mening som søkyndige, med Farvandet

nøje bekendte Mænd og efter de Forklaringer, der af dem under Forhørerne ere afgivne, maa det, om end enkelte Uoverensstemmelser ere tilstede, dog anses bestyrket, at de have delt hans Betænkeligheder.

Søkrigsprokurøren har fremdeles anket over, at Orlogskapitain Rothe har undladt at skaffe sig bedre Underretning om, hvorledes de ham meddelte Ordre vare at forstaa, og at forvise sig om den Maade, hvorpaa de af ham opfattedes, var den rigtige. Men det er herved med Føie af Sæggivne bemærket, at han personligen ikke nærrede nogen Tvivl om Ordrenes rette Forstaaelse og følgelig ikke kunde have den ringeste Anledning til at udbede sig en nærmere Forklaring. Fra dette Synspunkt vil der altsaa ikke kunne lægges ham noget til Last, selv om det maatte findes at kunne tilregnes ham, at have gjort sig skyldig i Misforstaaelse af en eller anden ham given Ordre.

F. Rolf Krakkes Virksomhed under Krigsbegivenhederne d. 29. Juni 1864.

Til Bedømmelse af dette Hovedpunkt i Sagen, der dog alene vedkommer Orlogskapitain Rothe, vil det være fornødent at give en Fremstilling af det væsentlige Indhold af de Forklaringer, som under Forhørerne ere afgivne om Rolf Krakkes Virksomhed ved den her omhandlede Leilighed.

Der blev, som alt tidligere berørt, om Aftenen Kl. 10^{1/2} udsendt en Patrouillebaad. Ifølge den indgivne Rapport og den Forklaring, der af sammes Fører, Lieutenant Normann, under Forhørerne er afgivet, holdtes Baaden gaaende fra Kl. 11 mellem Arnkilsøre og Sandvig, og der hørtes nogle enkelte Kanon-skud, saavidt kunde skjønnes, fra Kysterne af Als Sund temmelig langt Syd paa. Omtrent Kl. 12^{1/2} hørtes og saas pludselig Geværskud fra Sundeved Siden ved Snogbæk Hage, 25 à 30 i Tallet, affyrede som Rodeild, hvorfor der blev styret i Retning af Skuddene, og Fartøiet kom herved saa nær ind under Snogbæk Hage, at Als Sund beholdtes aabent. Man forblev liggende paa Aarerne for at lytte, og lidt senere hørtes og snart derefter saas en Baad nærmere hen imod Als Kysten. Den befandtes at være en i Stegsvig afhentet Lodsjolle, og Folkene i den (Lodsen og første Styrmand paa Rolf Krake) erklærede, at de ligeledes havde hørt og set Skydningen, som de forment at have været rettet mod Jollen, der dog ikke var bleven rammet af noget Skud*). Jollen roede videre til Pandserbatteriet, hvilket den naaede Kl. mellem 1 og 2, og Patrouillebaaden vedblev at ro frem, indtil den atter fik Sundet aabent; her blev den liggende indtil Kl. var 1, hvorpaa den stod over mod Sandvig og derfra tilbage mod Arnkilsøre, som naaedes Kl. 1,40; herfra gik Baaden et Stykke ud mod Stolbro Næs uden at opdage noget Mistænkeligt, satte derpaa Seil til og styrede tilbage til Rolf Krake. Da Baaden var et Par Skibslængder fra Pandserbatteriet, blev der slaaet 4 Glas, saa at Kl. altsaa var 2, da Lieutenant Normann kom op paa Batteriets Dæk. Her talte

*) Sammenhængen hermed se „Kampen paa Als“, Fjendens Forberedelser til Overgangen, Pag. 199 sidste Stykke. Generalstabens Anm.

han med den vagthavende Officer, Reservelieutenant Bager, om de Skud, han paa Søen havde hørt, da der pludselig hørtes en heftig Geværild, saavidt skjønnes Syd for Arnkils Skov op ad Rønhave. Lieutenant Normann løb strax ned for at purre Chefen, der gav Ordre til at purre ud. Denne Ordre meddelte han til den vagthavende Officer, (som forøvrigt paastaar, at det var ham, der begav sig ned til Chefen), men Mandskabet var dermed alt i Gang, formentlig varskoet af Fartøisfolkene og de Vagthavende, ligesom Officererne og Maskinmesteren maa være blevne vækkede ved den noget hovedkulds Maade, hvorpaa han kom ned af Trappen, og ved hans Raab ind i Messen, at der formentlig skete Angreb. Nu begyndte Kanonild at høres, og han skyndte sig efter sin Forklaring atter ned til Chefen, der havde ligget tildels paaklædt i Køien, og som nu var i Færd med at iføre sig sine øvrige Klædningsstykker. Chefen beordrede, at alt snarest muligt skulde gøres klart til at gaa, hvorfor Lieutenant Normann raabte ned i Maskinen, at der skulde Damp op saa hurtigt som muligt, og selv gik forud for at faae Folkene op. Disse kom efterhaanden tilstede saavel som Officererne, Køierne stuvedes omkring Taarnene paa Finkenetterne, og Folkene gik til Spillet for at lette Anker, i hvilken Henseende Næstkommanderende gav de fornødne Befalinger, ligesom ogsaa Chefen var kommen paa Dækket. Siderne bleve slaaede ned, Ankeret lettet, kattet og kippet, hvilket tildels skete, medens Skibet efter Ankerletningen var kommet i Gang, og de Officerer, der havde Kommando i Kanontaarnene, begave sig til disse. Skibet laa efter Lodsens Forklaring dengang omtrent $2\frac{1}{2}$ Kabellængder fra Land, det støvnede vindret V. S. V., og det maatte, som han siger, bakke, indtil der var Plads at komme Halvmaanen forbi, hvorimod Chefen under Forhøret ikke vil erkjende, at det har behøvet at bakke, og formener, at en Forveksling af Lodsens her maa finde Sted med den Bakning, som senere foregik, da Batteriet anden Gang samme Dag var paa Augustenborg Fjord.

Hvor lang Tid der forløb, inden Skibet gik frem, har ikke været at oplyse, idet Ingen af de Ombordværende har lagt Mærke til eller kunnet erindre Klokkeslettet. I Maskin-Journalen er anført: „trak Fyrene frem Kl. $2\frac{1}{4}$, Damp oppe Kl. $2\frac{1}{2}$, gik strax frem“, men Maskinmesteren har under Forhørene bemærket, at Klokkeslettet ikkun anføres med Hensyn til Kulforbruget og hovedsagelig betegnes med fulde Kvarter. Maskinmesteren laa efter sit Udsagn og sov med Klæderne paa, men blev vækket, idet han hørte Lieutenant Normann tale om Skydning, hvorfor han strax sprang op og erholdt Ordre om at trække Fyrene frem. Han saae paa Uhret og er overbevist om, at det viste $2\frac{1}{4}$ eller maaske faa Minutter derover. Han behøvede derefter ikke at melde, at Damp var oppe, hvilket han heller ikke vil have gjort, eftersom det var bekjendt, at alt var i Orden, til at Skibet øieblikkeligt kunde gaa an, men der forløb efter hans Skjøn omtrent et Kvarter, inden Signal hertil blev givet, og Skruen begyndte at bevæge sig; imidlertid, forsaavidt Klokkeslettet i Journalen er anført til $2\frac{1}{2}$, er det alene grundet paa et Skjøn, thi han saae dengang ikke paa Uhret. Skibet maatte foretage en Dreining for at passere ud af Fjorden, og under denne observeredes først Signal fra den paa Broen ved Ulkebøl Nørremark posterede Ordonnans, der i en Jolle saas at ro ud til Batteriet, hvorfor der skete et ringe Ophold

for at optage ham, som dog ingen nærmere Meddelelse havde at overbringe. Efterhaanden bemærkedes det nu, at Baunerne bleve tændte, men ingen af de Ombordværende vil have bemærket, at disse vare tændte, førend Batteriet var i Bevægelse. Saasnart Pandserbatteriet havde passeret Halvmaanegrunden, blev det beskudt fra Batteriet paa Snogbæk Hage, hvorfor Mandskabet blev beordret ned under Dækket. Lodsens Ordre, at Skibet skulde ligge i Mundingen af Als Sund, og Positionen blev i Henhold hertil taget mellem Arnkilsøre og Snogbæk saaledes, at man saa Sundet ind til Storskovens Østpynt, den saakaldte Køsthuk, samt Als Kysten over det Lave af Arnkilsøre Sydvestpynt op mod Rønhave Mark.

Med Hensyn til Bestemmelsen af det Tidspunkt, da Skibet kom i denne Position, har ingen Overensstemmelse været at tilveibringe mellem de Forklaringer, som herom ere afgivne. Kapitain Rothe formener, at der siden Alarmeringen var medgaaet lidt over $\frac{1}{2}$ Time, nemlig 12 Minuter til Ankerletning, Dreining og øvrige samtidig hermed udførte Forberedelser og 24 Minuter til Seiladsen; de øvrige afhørte Deponenter, der have været ombord i Skibet, have ikke dristet dem til at udtale nogen Mening herom, da deres Tid var saa optaget, at de ikke saa paa Uhret eller i alt Fald kunne erindre Klokkeslettet, hvorimod flere Militære, der fra deres Post paa Landet kunde holde Øie med Batteriet, have paastaet, at Kl. var bleven 3, inden det indtog sin Stilling. Alle de afhørte Deponenter, som have været ombord i Batteriet, ere derimod i det Væsentlige overensstemmende i Beskrivelsen af, hvad der ved Ankomsten foregik i selve Sundet. Der bemærkedes mellem Storskoven og Als tversover Farvandet en Stribe Baade stærkt besatte med Bevæbnede. Fra Kanontaarnene blev der fyret paa disse, først med Kardæsker, senere paa Grund af Afstanden, der er anslaaet til c. 3,000 Alen, med Granater. Denne Beskydning skete efter de i Taarnene kommanderende Officerers eget Skjøn, uden at der i denne Henseende var givet dem nogen Instrux fra Skibschefen, men denne iagttag, efter hvad han under Sagen har bemærket, fra Kommandotaarnet Virkningen af Skuddene, og da han var tilfreds med Maaden, hvorpaa Skytset blev betjent, fandt han ingen Anledning til desangaaende at give særlige Ordre. Efterat der var bleven skudt paa disse Baade, og Røgen havde fortrukket sig, forsvandt de, og der saas kun Baade ved Sundeved Siden langs Storskovens nordostlige Side. Rækken med Baade formenes at have været Syd for Arnkilsøre Sydvesthuk, idet Baade saas at forsvinde bag Pynten. Bag denne Række Baade var en smal lys Stribe Vand, og bagved var der sort af Baade mellem Storskoven og Als. Ved de første Skud blev Rækken af Baade brudt, og der opstod Forstyrrelse blandt disse, og foruden Baadene ved Sundeved Siden saas andre Baade i travl Bevægelse for at naae samme, men Nord for Arnkilsøre Sydvesthuk bemærkedes ingen Baade. Beskydningen af Sundet fortsattes nu i nogen Tid tilsyneladende med god Virkning, men man vedblev paa Pandserbatteriet at være ganske uvidende om de virkelige Forhold paa Kysten af Als, uden forsaavidt man af Geværskuddenes Retning, der stedse trak sig mere sydlig eller sydostlig, kunde slutte, at vore Tropper maatte vige tilbage for den fjendtlige Overmagt. Da Skydningen hørtes svagere og svagere, og Sundet var blevet saa godt som tomt for Baade, kom Kapitain Rothe efter sit Udsagn

til den Overbevisning, at Fjenden havde erholdt fast Fod paa Als og efter den alt forløbne Tid ikke kunde ventes at ville blive drevet tilbage. Han bestemte sig derfor til at høre op med Skydningen, uagtet Skibet, skjøndt det ved den fjendtlige Ild havde lidt noget Havari, dog endnu var i fuldkommen kampdygtig Stand, idet han tillige havde den Opgave at bevogte Als Fjord og være behjælpelig med at optage muligen forsprængte Troppeskorps. Om denne Beslutning konfererede han med Næstkommanderende, hvorimod han ikke sammenkaldte noget Skibsraad, hvilket han ansaa uforødent. Hvorlænge han er forbleven i Munden af Als Sund, kan han ikke nøie bestemme, men efter Antallet af de faldne Skud, anslaaer han Tiden til 1 à $1\frac{1}{4}$ Time, hvorimod flere af de ombordværende Deponenter kun beregne Tiden til $\frac{1}{2}$ à $\frac{3}{4}$ Time, hvilket ogsaa stemmer med de Forklaringer, der ere afgivne af de Militære, som have havt Post paa Als Kysten. Under Tilbage-seilingen, som formentlig er gaaet for sig c. Kl. $3\frac{3}{4}$, vexledes Skud med Batteriet paa Snogbæk Hage, og Rolf Krake gik omtrent til sin tidligere Ankerplads. For at komme til Kundskab om, hvad der var forefaldet, og hvorledes Stillingen var, besluttede Chefen at sende et Fartøj i Land, men denne Plan maatte opgives, da der fra Krat eller Gjærde blev skudt med Riffelkugler. Da saaledes Intet her var at udrette, stod Skibet atter ud af Fjorden; omtrent udfor Halvmaanen hørtes det imidlertid, at Skydningen, som vedblivende havde trukket sig sydligere, blev meget stærk og avancerede i nordlig Retning. Chefen lod derfor paany dreie, til hvilken Dreining, hvorunder tillige bakkedes, medgik omtrent 10 Minuter, og stod igjen tilbage, men Ilden, som havde stoppet noget, trak sig nu atter Syd paa, hvorfor han, da der atter hørtes Skydning fra Hardeshøi og man forment, at have set Baade i Fjorden, Kl. $4\frac{3}{4}$ stod ud af Augustenborg Fjord. Ved at passere Als Sund saas ingen Baade eller Bevægelse dersteds, og Kursen styredes nu nordlig igjennem Als Fjord under fortsat Skydning mod de fjendtlige Batterier, indtil Batterierne ved Noldtang og Varneshoved vare passerede.

Ilden fra det fjendtlige Skyts var nu bleven saa heftig, at Dampskibet Hertha og nogle Kanonfartøier, som henlaa i Stegsvig, svævede i en ikke ringe Fare, men Rolf Krake kom disse til Undsætning og dækkede dem saaledes mod den fjendtlige Ild, at det lykkedes dem at komme ud af den farlige Stilling, hvori de befandt dem.

Det fremgaar af denne Fremstilling, at der, den Nat Angrebet skete, har været udsendt en Patrouillebaad til Als Sund, og at Rolf Krake, saasnart de første Geværskud hørtes, strax har været i Bevægelse omtrent samtidig med Baunernes Tænding. Der er vel sket et, skjøndt dog høist ubetydeligt Ophold i Farten derved, at Ordonnantsen fra Ulkebøl Nørremark, der efter at have viist Signal kom roende ud fra Broen, blev taget ombord, men foruden at neppe nogen egentlig Forsinkelse derved kan siges at være indtraadt, maatte det for Chefen være af Vigtighed at erfare, om der medbragtes Efterretninger fra den kommanderende Landofficer, med hvem han gjennem denne Mand var traadt i Forbindelse. Ved Ankomsten til Sundet viste det sig strax, at Strandvagterne og den øvrige Kystbevogtning var overvældet; at en stor Del fjendtlige Tropper vare landsatte, og en betydelig Kyststrækning besat af disse. Efter hvad der under Sagen tidligere er

bemærket om den valgte Ankerplads og om de til at holde Skibet i kampberedt Stand truffne Foranstaltninger, kan det, om end Noget i enkelte Retninger er fundet at bemangle, dog ikke antages, at Chefen herved har gjort sig skyldig i nogen strafskyldig Forsømmelse, og da han har været i fuld Virksomhed fra Batteriet blev alarmeret, som det maa antages ved den første Skydning, og det ringe Ophold, Seiladsen kan have lidt ved Ordonnantsens Ombordgaaen, er at regne for Intet, maa det tilskrives Afstanden fra Liggepladsen, at Sundet først er naaet paa en Tid, da Batteriets Medvirkning havde tabt sin paaregnede rette Betydning. At Chefen, da Baadene skulde beskydes, ikke gav Kommandørerne i Kanontaarnene nogen udtrykkelig Instruktion om Skytsets Betjening, er ikke af nogen videre Betydning, da han selv paaagtede Virkningen og hermed var tilfreds. Naar der fremdeles er ført Anke over, at han i det Hele ikke tilbørligen har instrueret Skibets Officerer om dets egentlige Opgave, maa denne Anke efter de afgivne Forklaringer anses ubeføiet. Hans Foranstaltninger med Hensyn til Ankerets Katning og Kipning og hans Undladelse af at gjøre noget Forsøg paa at løbe længere ind i Sundet med Batteriet, da han mærkede, at Afstanden var større, end at dets Skud kunde hæmme Baadetransporten længere nede i Sundet, kan efter de ham af Eskadrechefen tillagte Ordre ei heller paadrage ham Ansvar. Vel fortsattes Skydningen endnu, skjøndt i sydligere Retning, dengang han forlod sin Position i Sundets Munding, men da han om Stillingen paa Land ikkun vidste, at vore Tropper trængtes tilbage, at Kyststrækningen ved den snevre Del af Sundet var i Fjendens Magt, og at Baadetransporten ikke kunde standses længere nede i Sundet af ham, kan det ikke misbilliges, at han har anset sig pligtig at efterkomme den øvrige Del af den ham tillagte Ordre, hvorefter han ogsaa skulde yde Bistand ved Bevogtningen af Als Fjord og understøtte forsprængte Troupeafdelinger, i hvilken Henseende bemærkes, at han har hjulpet flere Krigsskibe, der uden saadan Hjælp vilde have været udsatte for Ødelæggelse. Den eneste Maade, hvorpaa han muligt kraftigere kunde have medvirket til at modstaa Angrebet, vilde have været at løbe længere ned i Sundet og at have Alt hertil beredt, altsaa ladet Ankeret hænge for Klydset, men Undladelsen heraf kan, efter det ovenfor Anførte, i intet Fald paadrage ham Straf.

I Overensstemmelse med den for enhver enkelt Hovedposts Vedkommende givne Fremstilling bliver det dernæst at afgjøre, hvorledes enhver af de Saggivne vil være at anse for sit under disse Poster omhandlede Forhold.

Foreløbigen maa det dog med Hensyn til Orlogskapitain Rothe bemærkes, at han i Slutningen af 1864, da Antallet af Søofficerer indskrænkedes, erholdt sin Afsked af Krigstjenesten, men at ligesom han selv har ønsket sit Forhold under Krigen gjort til Gjenstand for retlig Prøvelse, saaledes indeholde de af Hans Majestæt Kongen under 7. August f. A. og 7. Marts d. A. afgivne allerhøieste Resolutioner fornøden Hjemmel for Kommissionen til Sagens Behandling og Paakjendelse i dens Helhed.

Hvad dernæst det ham under Sagen imputerede Forhold betræffer, da lade vel de af ham truffne Foranstaltninger med Hensyn til Patrouillering, Beredskab til at gaa an ved første Signal og kraftig Optreden i Als Sund adskilligt tilbage at ønske, men det kan, efter hvad der under Posterne A., D.

og F. er bemærket, ikke paadrage ham noget Straffeansvar, saa meget mindre som han uden egen Skyld først er ankommen til sin Station, ganske kort før Angrebet skete, og ei havde faaet Tid eller Leilighed til at gjøre sig bekjendt med de Forsvarsmidler, der fra Landkrigsmagtens Side vare tagne til Beskyttelse af den ved Sundet beliggende Nordkant af Als. Idet han derfor vil være at frifinde for Søkrigsprokurørens Tiltale, vil han dog efter Omstændighederne have at tilsvare sin Andel af Søgsmaalets Omkostninger.

Med Hensyn til Orlogskapitain Muxoll bemærkes, at ligesom de under F. omhandlede Ankepunkter ikke ere rettede mod ham, saaledes kan intet Ansvar paabyrdes ham for det under B., C., D. og E. ham imputerede Forhold. Derimod fremgaar det af den under A. givne Udvikling, at Patrouille-tjenesten har været ordnet paa en mindre fyldstgjørende Maade, og at navnlig et væsentligt Led i Bevogtningen af Als Kysten er gaaet tabt derved, at Kanonbaadstationen ved Nordostpynten af Arnkil ved Fjendtlighedernes fornyede Udbrud var bleven opgivet. Den herved udviste Forsømmelse kan ikke siges at have været uden Skade for den Kongelige Tjeneste under Forsvaret af Als og maa følgelig henføres under Bestemmelserne i Søkrigs Artikel 979 jfr. 12 og 721 og Straffen være at bestemme efter den 26. Søkrigs Artikel jfr. med allerhøieste Resolutioner 28. August 1795 og 2. Februar 1834. Ved Valget blandt de i disse Lovbestemmelser nævnte Straffearter maa der tages Hensyn til det høist vigtige og ansvarsfulde Hverv, navnlig i Henseende til Bevogtningen og Forsvaret af Øen Als, der under Krigen var anbetroet Orlogskapitain Muxoll, saa at en ringere Straffeart end Fæstningsarrest hverken efter Sagens Beskaffenhed eller hans Kommandostilling skjønnes at burde bringes til Anvendelse. Men der er god Føie til at fastsætte Graden med den størst mulige Lempelighed. Han var i sin Kommando stillet under særdeles vanskelige Forhold, havde en udstrakt Kyst at bevogte og kan derhos ved Massen af paatrængende Forretninger strax efter Fjendtlighedernes Gjenoptagelse lettelig være bleven afholdt fra at skjænke Kanonbaadstationen bag Arnkils Pynten den Opmærksomhed, der tilkom den. I Betragtning heraf bestemmes Straffen til mildeste Grad af Fæstningsarrest efter allerhøieste Resolution af 14. December 1792 og Tiden til 1 Maaned. De Saggivne ville derhos hver med det Halve have at udrede Sagens Omkostninger skadesløst og derunder ifølge Instruktion 20. Januar 1792 § 4 i Salsør til Søkrigsprokurøren 200 Rd. samt i Medfør af Krigs Artikel Brev 29. Juli 1756 § 757 i Retsgebyr til Overauditøren, Etatsraad Suenson, ligesaa meget.

Thi kjendes for Ret:

Afskediget Orlogskapitain Hans Peter Rothe, Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd, bør for Søkrigsprokurørens Tiltale i denne Sag fri at være;

Orlogskapitain Frederik Christian Georg Muxoll, Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd, bør hensættes i Fæstningsarrest af 1. Grad i 1 Maaned.

Saa betale de og hver med det Halve Sagens Omkostninger skadesløst derunder i Salarium til den konstituerede Søkrigsprokurør 200 Rd. og til Overauditør, Etatsraad Suenson i Retsgebyr ligesaa meget.

Saaledes dømt i den ifølge allerhøieste Resolutioner af 7. August 1865 og 7. Marts dette Aar nedsatte Kommission til Paakjendelse af det af Orlogskapitain Muxoll som Chef for Eskadren i Øsersøens vestlige Del og af afskediget Orlogskapitain Rothe som Chef for Batteriet Rolf Krake udviste Forhold ved Forsvaret af Øen Als.

Kjøbenhavn, d. 20. December 1866.

Steen Bille.

Møllerup.

Vi stadfæste herved allernaadigst Kommissionens Dom, og vil Straffen være at udstaa i Citadellet Frederikshavn.

Kjøbenhavn, d. 8. Januar 1867.

Christian R.

C. van Dockum.

Ved Kongelig Resolution af 25. Januar 1867 forandredes den Orlogskapitain Muxoll idømte Straf af Arrest i en Maaned i Citadellet Frederikshavn til fjorten Dages Arrest.

Tab
for Kampen paa Als

Troppeafdeling.	Døde.			Saarede.					
				Paa vore Lazarether.			Fangne.		
	Officerer.	Underofficerer p. p.	Underkorporaler, Spillemand og Menige.	Officerer.	Underofficerer p. p.	Underkorporaler, Spillemand og Menige.	Officerer.	Underofficerer p. p.	Underkorporaler, Spillemand og Menige.
Overordnede Stabe.....	1	•	•	•	•	•	•	•	•
3. Regiment	6	7	33	3	6	44	1	2	36
4. —	4	2	23	3	5	38	2	•	44
5. —	3	6	75	2	5	57	3	1	63
10. —	•	•	3	•	1	4	•	1	19
18. —	2	2	46	3	4	50	3	3	54
4. Dragonregiment	•	•	•	•	•	•	•	•	•
9. Batteri	•	•	1	•	•	•	•	•	2
Fæstningsartilleriet.....	•	1	1	•	•	2	1	•	•
1. Ingenieurkompagni	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Summa...	16	18	182	11	21	195	10	7	218

*) De Savnede maa antages for Størstedelen enten at være faldne eller hjemsendte af Fjenden som Slesvigere. — I Tablisten ere kun optagne Tabene under selve Fægtningen. Derimod ere 1 Officer og 29 Underofficerer og Menige, henhørende til 3, 4., 5., 6., 10., 12., 15., 17., 18. og 22. Regiment, Artilleriet, Arbejderafdelingen paa Als, og Militærarbejderklassen, der henlaa som Syge eller Saarede paa Lazaretherne i Augustenborg og Nordborg, ikke medoptagne; ligeledes ere ikke medoptagne 29 Sygevogtere og andre Militærarbeidere udenfor Afdelingerne, som bleve tagne tilfange paa de nævnte Steder.

De under Fægtningen faldne, saarede eller fangne Officerer vare:

Faldne: Oberst T. C. Faaborg, Kommandør for 4. Brigade. Kapitain C. P. D. Bügel af 4. Regiment. Premierlieutenanterne W. B. Stonor af 5.

liste

d. 29. Juni 1864 *).

Usaarede Fangne.			Savnede.			Det totale Tab.			Anmærkning.
Officerer.	Underofficerer p. p.	Underkorporaler, Spillemand og Menige.	Officerer.	Underofficerer p. p.	Underkorporaler, Spillemand og Menige.	Officerer.	Underofficerer p. p.	Underkorporaler, Spillemand og Menige.	
•	•	3	•	•	1	1	•	4	
•	2	134	•	•	42	10	17	289	
10	25	460	•	•	46	19	32	611	
7	20	413	•	•	•	15	32	608	
16	26	322	•	12 ¹	350 ²	16	40	698	1) Slesvigere. 2) Deraf 341 Slesv.
1	9	329	•	•	62 ¹	9	18	541	1) Deraf 25 Slesvigere.
•	•	1	•	•	•	•	•	1	
•	2	19	•	•	3	•	2	25	
2	6	69	•	•	17 ¹	3	7	89	1) Deraf 15 Slesvigere.
•	•	2	•	•	3	•	•	5	
36	90	1752	•	12	524	73	148	2871	

Regiment, A. H. Drastrup af 3. Regiment, J. P. T. Westberg af 4. Regiment, B. D. M. Walter af 3. Regiment, J. P. Hindenburg af 4. Regiment. Sekondlieutenanterne af Inf. Krigsres. W. E. G. Buchhave, J. G. F. Schlegel og N. A. Færch af 3. Regiment, H. H. Pingel af 4. Regiment, R. L. Møller, H. H. Petersen af 5. Regiment, G. Faye og C. Trepka af 18. Regiment, Sekondlieutenant H. V. Berzelius (svensk) af 3. Regiment.

Saarede: Kapitainerne O. J. H. Krabbe af 3. Regiment, F. F. H. Baller og A. C. Volqvartz af 18. Regiment. Premierlieutenanterne H. T. B. Benzon af 18. Regiment, F. F. Jantzen af 4. Regiment (fangen), Premierlieutenant af Inf. Krigsres. N. O. Snertinge af 5. Regiment, Premierlieutenant J. H. H. C. Thrane af 4. Regiment, Premierlieutenant af Inf. Krigsres. C. J. Rongsted af 4. Regiment, Premierlieutenant F. J. Wedel-Jarlsberg (norsk) af Fæstn. Artil.

(fangen). Sekondlieutenanterne L. Gerlach af 3. Regiment, S. C. J. Eibe af 4. Regiment (fangen), J. F. K. Rasmussen af 5. Regiment (fangen), Sekondlieutenanterne af Inf. Krigsres. N. G. M. Schaarup af 5. Regiment (fangen), C. C. Høhling og C. P. Goldmann af 18. Regiment (begge fangne), J. C. F. C. Hindenburg af 3. Regiment, C. G. P. Hansen af 5. Regiment, C. F. Leth af 3. Regiment (fangen), J. Hage af 4. Regiment, karakteriseret Sekondlieutenant P. C. Jørgensen af 18. Regiment (fangen) og Sekondlieutenant A. W. Palme (svensk) af 5. Regiment (fangen).

Usaarede Fangne: Majorerne W. E. S. Gedde, Kommandør for 10. Regiment, P. C. R. Weyhe af 18. Regiment. Kapitainerne S. E. Mathiessen af 4. Regiment, H. Glahn og L. C. Lorentzen af 10. Regiment, C. S. Glahn af 4. Regiment, F. Bartholin af Fæstn. Artil. og C. A. Thesen af 10. Regiment. Premierlieutenanterne F. L. Satterup af 5. Regiment, J. B. Linnemann af 4. Regiment, Premierlieutenant af Inf. Krigsres. J. A. T. Vilstrup af 10. Regiment, Premierlieutenanterne N. T. Nielsen af 5. Regiment, H. M. Kilman (svensk) af 4. Regiment og R. af Klinteberg (svensk) af 4. Regiment. Sekondlieutenant G. G. Wandler af 10. Regiment, Sekondlieutenant af Inf. Krigsres. C. S. Aagaard af 10. Regiment, Sekondlieutenant F. A. Schleppegrell af 5. Regiment, Sekondlieutenanterne af Inf. Krigsres. F. E. Holck og C. A. Wildau af 10. Regiment, T. C. W. Jessen af 4. Regiment, J. G. C. Voigt og J. A. Müller af 5. Regiment, V. A. T. Westrup af 4. Regiment, C. C. Ekeroth af 10. Regiment, C. A. W. Bjerring af 4. Regiment, J. J. S. Winther og C. Fauerholdt af 10. Regiment, C. L. Ekeroth af 5. Regiment, J. A. I. Ingstrup og H. W. T. Gerstenberg af 10. Regiment, Sekondlieutenant af Artil. Krigsres. A. W. Müller af Fæstn. Artil, Sekondlieutenanterne af Inf. Krigsres. J. F. Fehrmann og F. M. Frantzen af 4. Regiment, R. B. Leth af 5. Regiment, S. J. G. Fauerschou af 10. Regiment, Sekondlieutenant A. E. Wester (svensk) af 10. Regiment.

Den paa Lazarethet paa Augustenborg henliggende, fangne Officer var: Sekondlieutenant af Inf. Krigsres. R. H. G. Gradhandt af 22. Regiment.

Officersbesætningen under Kampen paa Als d. 29. Juni.

(Givet eksempelvis for et Par af Regimenterne.)

3. Regiment.

Kommandør: 1 Oberst, tillige Kommandør for Bat. II.
 Adjutant: 1 Sekondlieutenant.

Bataillon I.

Kommandør: 1 Kapitan.
 Adjutant: 1 Sekondlieutenant af Krigsreserven.

1. *Kompagni*: 1 Premierlieutenant, fungerende som Kompagnikommandør.
 2 Sekondlieutenanter af Krigsreserven, hvoraf den ene lige udnævnt.
2. *Kompagni*: 1 Kapitan, Kommandør.
 2 Sekondlieutenanter af Krigsreserven, hvoraf den ene lige udnævnt.
 1 Sekondlieutenant, svensk.
5. *Kompagni*: 1 Kapitan af Krigsreserven, Kompagnikommandør.
 3 Sekondlieutenanter af Krigsreserven.
6. *Kompagni*: 1 Premierlieutenant af Krigsreserven, Kompagnikommandør.
 1 Sekondlieutenant af Krigsreserven.
 1 — , svensk.

Bataillon II.

Kommandør: (Regimentskommandøren).

3. *Kompagni*: 1 Kapitan, Kommandør.
 1 Sekondlieutenant.
 2 Sekondlieutenanter af Krigsreserven, hvoraf den ene lige udnævnt.

4. *Kompagni*: 1 Premierlieutenant, Kommandør.
1 — , svensk.
1 Sekondlieutenant, lige udnævnt.
7. *Kompagni*: 1 Premierlieutenant, Kommandør.
1 — af Krigsreserven.
2 Sekondlieutenanter af Krigsreserven, hvoraf den ene lige udnævnt.
8. *Kompagni*: 1 Premierlieutenant, Kommandør.
1 — , svensk.
1 Sekondlieutenant.
2 Sekondlieutenanter af Krigsreserven, hvoraf den ene lige udnævnt.

4. Regiment.

- Kommandør: 1 Major, tillige Kommandør for Batl. II.
Adjutant: 1 Premierlieutenant.

Bataillon I.

- Kommandør: 1 Kapitain.
Adjutant: 1 Sekondlieutenant af Krigsreserven.

1. *Kompagni*: 1 Premierlieutenant, Kommandør.
1 char. Premierlieutenant.
2 Sekondlieutenanter af Krigsreserven, hvoraf den ene lige udnævnt.
2. *Kompagni*: 1 Kapitain, Kommandør.
1 Premierlieutenant, svensk.
2 Sekondlieutenanter af Krigsreserven, hvoraf den ene lige udnævnt.
5. *Kompagni*: 1 Premierlieutenant, Kommandør.
1 Sekondlieutenant
2 Sekondlieutenanter af Krigsreserven.
7. *Kompagni*: 1 Premierlieutenant, Kommandør.
1 — , svensk.
2 Sekondlieutenanter af Krigsreserven, hvoraf den ene lige udnævnt.

Bataillon II.

- Kommandør: (Regimentskommandøren).

3. *Kompagni*: 1 Premierlieutenant, Kommandør.
1 Sekondlieutenant.
2 Sekondlieutenanter af Krigsreserven.

4. *Kompagni*: 1 Kapitain, Kommandør.
 1 Premierlieutenant, svensk.
 2 Sekondlieutenanter af Krigsreserven.
6. *Kompagni*: 1 Kapitain, Kommandør.
 1 Sekondlieutenant.
 1 — af Krigsreserven, lige ud-
 nævnt.
8. *Kompagni*: 1 Premierlieutenønt, fungerende som Kom-
 pagnikommandør.
 1 Sekondlieutenant af Krigsreserven
 1 — , svensk.
-

Tabelliste
for Fægtningen ved Lundby d. 3. Juli 1864.

Troppeafdeling.	Døde			Saarede.						Usaarede Fangne.			Savnede.			Det totale Tab.			Anmærkning.
				Paa egne Lazarether.			Fangne.												
	Officerer.	Underofficerer.	Underkorporaler, Spillemænd og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Underkorporaler, Spillemænd og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Underkorporaler, Spillemænd og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Underkorporaler, Spillemænd og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Underkorporaler, Spillemænd og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Underkorporaler, Spillemænd og Menige.	
1. Regiment (5. Komp.)	1	1	30	1	1	24	1	1	16	.	1	19	.	.	2	3	4	91	

Den faldne Officer var: Premierlieutenant P. J. C. Betzholz (svensk). De saarede Officerer vare: Kapitain P. C. C. Hammerich (fangen) og Sekondlieutenant af Inf. Krigsres. N. J. Grave.

General Steinmanns Proklamation af 9. Juli til Hæren.

Soldater!

Efter al Sandsynlighed vil Fjenden forsøge et Angreb paa Fyen.

Jeg er overbevist om, at hele Armeen med mig er fast besluttet paa intet Offer at sky for at afslaa dette; det vil og bør lykkes os, naar vi kun Alle i Forening have den faste Villie at seire.

Værer aarvaagne, Kammerater! Lad ingen Anstrængelse være Eder for stor! Indlad Eder ikke paa lang Skyden, men kast Fjenden med Bajonetten i Havet, naar han forvovent skulde have overskredet det! Tanken om, at Kampen gjælder Danmarks Hjerte, vil lægge dobbelt Kraft i Eders Arm — og Forsynet vil velsigne Eders Gjerning.

Vort Løsen være: Konge og Fædreland!

Anordning med Hensyn til Skibes og Personers Adgang til og Afreise fra Fyen.

§ 1. Det forbydes alle Fartøier af hvilkensomhelst Art eller Størrelse at lande paa Fyen eller at forlade Øen andre Steder end ved en af dens Kjøbstæder. Undtagne ere selvfølgelig Marinens Skibe og andre Fartøier, der godtgjøre at seile i Hærens Tjeneste eller ere forsynede med Overkommandoens Tilladelsesbevis, ligesom ogsaa de paa Øen værende faste Lodserier.

§ 2. Paa Strækningen fra Bogense til Faaborg tør intet Fiskeri med Baade finde Sted uden Tilladelse af den øverstkommanderende Officer paa Stedet.

§ 3. Enhver, der ankommer til eller vil forlade Øen, skal øieblikkelig ved Ankomsten eller før Afreisen melde sig ved den Kystvagt, der samtidig med at nærværende Anordning træder i Kraft, af Feltpolitiet vil blive etableret ved hver Kjøbstads Havnested, og førend denne Kystvagt ved Undersøgelse af Dokumenter og Personer har erklæret, at Intet er til Hinder for at gaa iland eller afreise, tør Ingen forlade Skibet eller Øen. Enhver Skibsfører er ansvarlig ikke blot for sit Mandskab, men ogsaa for at enhver privat Passager medfører lovformelig Legitimation.

§ 4. Som lovlige Legitimation udfordres, at Enhver medbringer et af en dansk Øvrighed udstedt Pas, indeholdende nøiagtigt Signalement, Reiseroute, Reisens Hensigt og Varighed samt en af tvende, Øvrigheden som paalidelige bekjendte, Mænd afgivet og Passet paategnet Attestation om Vedkommendes Loyalitet. Istedetfor Øvrighedspas kan selvfølgelig træde Pas, udstedt af et af de kongelige Ministerier.

Et lignende Pas vil være nødvendigt for Enhver, der fra en Kjøbstad i Fyen agter at begive sig til en anden.

For Skippere og Skibsmandskab vil dansk Borgerbrev, Styrmandspatent og Søfartsbøger være tilstrækkelig Legitimation til at anløbe vedkommende Havne; ville de derimod begive sig ind paa Øen, maa de medbringe Pas som anført.

§ 5. De nævnte Legitimationsdokumenter skulle strax ved Ankomsten ligesom ogsaa ved Afreisen forevises for og paategnes af den paa Stedet værende Kystvagt. Samtlige Værter ere ansvarlige for, at ingen Fremmed

tages i Logis, forinden Vedkommende har forevist lovligt udstedt og paa-tegnet Pas.

§ 6. Enhver, der som Marketender eller paa anden Maade søger Ernæring eller Ophold ved nogen af Armeens Afdelinger, vil have inden 14 Dage fra Dato at tilveiebringe Legitimation som ovennævnt og fremkomme med denne for Feltpolitimesteren ved Armeens Hovedkvarter.

§ 7. Disse Bestemmelser træde i Kraft d. 20. d. M.

Skulde Nogen benytte falsk Pas eller overlade Andre sine Legitimationsdokumenter eller i andre Henseender overtræde disse Bestemmelser eller gjøre Forsøg derpaa, vil han blive draget til Ansvar og alvorligt straffet.

Armeens Overkommando, Eiby pr. Indslev, d 17. Juli 1864.

Steinmann.

Fredspræliminærer.

Nærværende:

For Østerrig:

Grev Rechberg.

Baron Brenner.

For Danmark:

Hr. Quaade.

Hr. Oberst Kauffmann.

For Preussen:

Hr. v. Bismarck.

Baron Werther.

Efterat de Befuldmægtigede for Østerrig, Danmark og Preussen idag havde samlet sig til en Konference i Udenrigsministeriet og produceret deres respektive Fuldmagter, som befandtes i god og rigtig Form, ere de komne overens om følgende Fredspræliminærer:

I.

Hans Majestæt Kongen af Danmark renoncerer paa alle sine Rettigheder til Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenburg til Fordel for Deres Majestæter Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen, idet Allerhøiestsamme forpligter Sig til at anerkjende de Dispositioner, som de nævnte Majestæter ville træffe med Hensyn til disse Hertugdømmer.

II.

Afstaelsen af Hertugdømmet Slesvig omfatter alle de til dette Hertugdømme hørende Øer ligesaavel som det paa Fastlandet beliggende Territorium.

For at simplificere Grændsreguleringen og for at gjøre Ende paa de Ulemper, der opstaa af de jydskes Territoriers Beliggenhed som Enklaver i det slesvigske Territorium, afstaar Hans Majestæt Kongen af Danmark til Deres Majestæter Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen de jydskes Besiddelser, der ligge Syd for Distriktet Ribes paa Landkaartet angivne sydlige Grændselinie, saasom det jydskes Territorium Møgeltønder, Øen Amrom, de jydskes Dele af Øerne Føhr, Sild og Romø o. s. v.

Derimod samtykke Deres Majestæter Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen i, at en tilsvarende Del af Slesvig, indbefattende foruden Øen Ærø Territorier, der tjene til at frembringe fornævnte Distrikt Ribes Sammenhæng med det øvrige Jylland og til at korrigere Grændselinien mellem Jylland

og Slesvig henimod Kolding, bliver adskilt fra Hertugdømmet Slesvig og inkorporeret i Kongeriget Danmark. Øen Ærø danner kun i Forhold til sin territoriale Udstrækning en Del af denne Kompensation.

Enkelthederne ved Grændseliniens Afstikning skulle ordnes ved den endelige Fredstraktat.

III.

Den Gjæld, der er kontraheret enten for Kongeriget Danmarks, eller for et af Hertugdømmerne Slesvigs, Holstens og Lauenburgs særlige Regning, vedbliver at falde hvert især af disse Lande tillast.

Den Gjæld, der er kontraheret for det danske Monarkis Regning, skal deles imellem Kongeriget Danmark paa den ene og de afstaaede Hertugdømmer paa den anden Side i Forhold til begge Deles respektive Folketal.

Undtagne fra denne Deling ere:

1) Det af den danske Regjering i December Maaned 1863 i England kontraherede Laan, der vedbliver at falde Kongeriget Danmark tillast.

2) De allierede Magters havde Krigsomkostninger, hvis Godtgjørelse overtages af Hertugdømmerne.

IV.

De høie kontraherende Parter forpligtede Sig til at slutte en Vaabenstilstand paa Grundlag af den militære Besiddelsestilstand fra 2. August at regne, hvilken Vaabenstilstands Vilkaar ere specificerede i den vedlagte Protokol.

V.

Saasart disse Præliminærer ere undertegnede, ville de høie kontraherende Parter træde sammen i Wien for at underhandle om en endelig Fredstraktat.

Sket i Wien d. 1. August 1864.

undert. (L. S.) Quaade.
 (L. S.) Kauffmann.
 (L. S.) Grev Rechberg.
 (L. S.) Brenner.
 (L. S.) v. Bismarck.
 (L. S.) Werther.

Protokol angaaende Vaabenstilstandens Betingelser.

Til Iværksættelse af Artikel IV af Fredspræliminærerne, der ere undertegnede i Dag imellem Hans Majestæt Kongen af Danmark paa den ene Side og Deres Majestæter Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen paa den anden Side, ere de undertegnede Befuldmægtigede, der ere forsamlede i Konference, komne overens om følgende Bestemmelser:

1.

Fra d. 2. August førstkommende at regne skal der være en fuldstændig Standsning af Fjendtlighederne tillands og tilvands, som skal vare indtil Fredens Afslutning. I det Tilfælde, at imod al Forventning Fredsunderhandlingerne ikke skulde være lykkelig tilendebragte til d. 15. September førstkommende, skal det fra denne Dag staa de høie kontraherende Parter frit for at opsige Vaabenstilstanden med 6 Ugers Varsel.

2.

Hans Majestæt Kongen af Danmark forpligter Sig til definitivt at lade Blokaderne ophæve fra den 2. August at regne.

3.

Deres Majestæter Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen vedblive at holde Jylland besat paa de nuværende Betingelser af uti possidetis, men erklære sig dog beredte til ikke at holde et større Antal Tropper i dette Land end bemeldte Majestæter af rent militære Hensyn maatte anse for nødvendigt.

4.

Opkrævningen af Kontributionerne stilles i Bero, forsaavidt den endnu ikke er bleven iværksat. De Varer eller andre Gjenstande, som ere blevne beslaglagte som Sikkerhed for disse Krigskontributioner, og som ikke ere blevne solgte før d. 3. August, skulle frigives. Nye Paalæg af Kontributioner maa ikke udskrives.

5.

De allierede Troppers Forpleining skal ske paa Jyllands Bekostning i Overensstemmelse med de Forpleiningsreglementer, der ere gjældende respektive for den preussiske og den østerrigske Armee paa Krigsfod. Indkvarteringen af Tropperne og de med Armeerne følgende Embedsmænd saavel som de til Armeen fornødne Befordringsmidler skulle ligeledes ydes paa Jyllands Bekostning.

6.

Det Overskud af Jyllands ordentlige Indkomster, der befindes i de offentlige Kasser i dette Land, efterat de forskjellige fornævnte Leveringer og Præstationer ere blevne betalte af disse samme Kasser til de Kommuner, hvem det bliver paalagt at efterkomme de militære Rekvisitioner, og efterat de til Administrationens Gang nødvendige Udgifter ligeledes ere blevne af-

holdte af bemeldte Kasser, skal tilbagebetales enten i rede Penge eller ved Likvidation til den danske Regjering, naar Jylland bliver rømmet.

7.

De allierede Troppers Lønning, Felttillæget (Kriegszulage) derunder indbefattet, er undtaget fra de Udgifter, der skulle afholdes af Jylland.

8.

Krigsfangerne og de politiske Fanger skulle sættes i Frihed imod den Forsikkring, at Krigsfangerne ikke mere skulle tjene i den danske Armee før Fredsslutningen. Fangernes Frigivelse skal ske snarest muligt i Havnene ved Swinemünde og Lübeck.

9.

De danske Soldater, der blive permitterede til Jylland under Vaabenstilstanden, skulle uden nogensomhelst Hindring kunne vende tilbage til den danske Armee i Tilfælde af Fjendtlighedernes Gjenoptagelse, saasnart de igjen maatte blive indkaldte til Tjeneste.

Saaledes sket i Wien d. 1. August 1864.

(undert.) Quaade.
 Kauffmann.
 v. Bismarck.
 Werther.
 Rechberg.
 Brenner.

Fredstraktat.

I den Allerhelligste og udelelige Treenigheds Navn!

Hans Majestæt Kongen af Danmark, Hans Majestæt Keiseren af Østerrig og Hans Majestæt Kongen af Preussen have besluttet at forandre de d. 1. August sidstleden undertegnede Præliminærer til en endelig Fredstraktat.

Til den Ende have Deres Majestæter udnævnt til Deres Befuldmægtigede:

Hans Majestæt Kongen af Danmark: Hr. George Joachim Quaade, Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd, Ridder af den røde Ørns Orden af første Klasse og af Jernkrone-Ordenen af anden Klasse o. s. v., Kammerherre og Minister uden Portefeuille o. s. v., og Hr. Heinrich August Theodor Kauffmann, Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd o. s. v., Kammerherre og Oberst i Generalstaben o. s. v.

Hans Majestæt Keiseren af Østerrig: Hr. Johann Bernhard Greve af Rechberg-Rothenlöwen, Ridder af den gyldne Vlies, Storkors af den ungarske St. Stephans-Orden, Ridder af Jernkrone-Ordenen af første Klasse, Ridder af den sorte Ørns Orden i Brillanter o. s. v., Kammerherre og virkelig Geheimeraad o. s. v., og Hr. Adolph Maria Baron af Brenner-Felsach, Kommandør af den Keiserlige Leopolds-Orden og af Dannebrog o. s. v., virkelig Kammerherre, overordentlig Gesandt og befuldmægtiget Minister o. s. v.

Hans Majestæt Kongen af Preussen: Hr. Carl Baron af Werther, Ridder af den røde Ørns Orden af første Klasse, Storkors af den Keiserlige Leopolds-Orden og af Dannebrog o. s. v., Kammerherre og virkelig Geheimeraad, overordentlig Gesandt og befuldmægtiget Minister ved det østerrigske Hof, og Hr. Hermann Ludvig v. Balan, Ridder af den røde Ørns Orden af anden Klasse med Stjerne og Egeblade, Kommandør af den hohenzollerske Husorden, af den Keiserlige Leopolds-Orden og af Dannebrog o. s. v., virkelig Geheimeraad, Medlem af Statsraadet, overordentlig Gesandt og befuldmægtiget Minister o. s. v., hvilke ere sammentraadte i Konference i Wien og, efterat have udvevlet deres Fuldmagter, som befandt i god og rigtig Form, ere komne overens om følgende Artikler:

Artikel I.

Der skal for Fremtiden bestandig være Fred og Venskab imellem Hans Majestæt Kongen af Danmark og Deres Majestæter Keiseren af Østerrig og

Kongen af Preussen, saa og imellem Deres respektive Arvinger og Efterfølgere, Deres Stater og Undersaatter.

Artikel II.

Alle Traktater og Overenskomster, der før Krigen ere afsluttede imellem de høie kontraherende Parter, sættes paany i Kraft, forsaavidt de ikke ere ophævede eller forandrede ved nærværende Traktats Indhold.

Artikel III.

Hans Majestæt Kongen af Danmark renoncerer paa alle Sine Rettigheder til Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenburg, til Fordel for deres Majestæter Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen, idet Allerhøjest-samme forpligter Sig til at anerkjende de Dispositioner, som de nævnte Maje-stæter ville træffe med Hensyn til disse Hertugdømmer.

Artikel IV.

Afstaelsen af Hertugdømmet Slesvig omfatter alle de til dette Hertug-dømme hørende Øer, ligesaa vel som det paa Fastlandet beliggende Territorium.

For at simplificere Grændsereguleringen og for at gjøre Ende paa de Ulemper, der opstaa af de jydskes Territoriers Beliggenhed som Enklaver i det slesvigske Territorium, afstaar Hans Majestæt Kongen af Danmark til Deres Majestæter Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen de jydskes Besiddelser, der ligge Syd for Distriktet Ribes sydlige Grændselinie, saasom det jydskes Territorium Møgeltønder, Øen Amrom, de jydskes Dele af Øerne Føhr, Sild og Romø o. s. v.

Derimod samtykke Deres Majestæter Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen i, at en tilsvarende Del af Slesvig, indbefattende foruden Øen Ærø Territorier, der tjene til at frembringe fornævnte Distrikt Ribes Sammen-hæng med det øvrige Jylland og til at korrigere Grændselinien imellem Jylland og Slesvig henimod Kolding, bliver adskilt fra Hertugdømmet Slesvig og inkorporeret i Kongeriget Danmark.

Artikel V.

Den nye Grændselinie imellem Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig skal udgaa fra Midten af Udløbet af Fjorden Heils Minde ved Lille Belt, og, efterat have gjennemskaaet denne Fjord, følge de nuværende Syd-grændser af Sognene Heils, Veistrup og Taps, denne sidste indtil det Vand-løb, som findes Syd for Geilbjerg og Brænore, den skal dernæst følge dette Vandløb fra dets Udløb i Fovs-Aa, langs med Sydgrændserne af Sognene Ødis og Vandrup og Vestgrændsen af dette sidste indtil Kongeaaen Nord for Holte. Fra dette Punkt skal Kongeaaens Flodleie danne Grændsen indtil Østgrændsen af Hjortlund Sogn. Fra dette Punkt skal Linien følge den samme Grændse og dens Fortsættelse indtil det i Nord fremspringende Hjørne af Landsbyen Obekjær, og derpaa Østgrændsen af denne Landsby indtil Gjelsaa. Derfra skulle Østgrændsen af Seem Sogn og Sydgrændserne af

Sognene Seem, Ribe og Vester Vedsted danne den nye Grændselinie, som i Nordsøen skal gaa i lige Afstand imellem Øerne Manø og Romø.

Som Følge af denne nye Grændsebestemmelse erklæres fra begge Sider for ophævede alle blandede Adkomster og Rettigheder, saavel i verdslig som i geistlig Henseende, der hidtil have fundet Sted i Enklaverne, paa Øerne og i de blandede Sogne. Følgelig skal den nye Landshøihed i hvert af de ved den nye Grændselinie adskilte Territorier i denne Henseende indtræde i det fulde Omfang af sine Rettigheder.

Artikel VI.

En international Kommission, sammensat af Repræsentanter for de høie kontraherende Parter, skal umiddelbart efter Udvexlingen af Ratifikationerne af nærværende Traktat skride til i Marken at afstikke den nye Grændselinie overensstemmende med den foregaaende Artikels Bestemmelser.

Denne Kommission vil ogsaa have at fordele Anlægsomkostningerne ved den nye Chausse fra Ribe til Tønder imellem Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig i Forhold til den Landstrækning, som den gjennemløber paa hver Side.

Endelig skal den samme Kommission forestaa Fordelingen af de faste Eiendomme og Kapitaler, der hidtil i Fællesskab have tilhørt Distrikter eller Kommuner, som ere blevne adskilte ved den nye Grændselinie.

Artikel VII.

Bestemmelserne i Artiklerne XX, XXI og XXII af den imellem Østerrig og Rusland d. 3. Mai 1815 afsluttede Traktat*), der udgjør en integrerende

*) Disse Artikler ere saalydende:

Art. XX.

De Eiere, hvis Besiddelser overskjæres af Grændsen, skulle i Henseende til disse Besiddelser behandles efter de liberaleste Grundsætninger.

Disse blandede Eiere, deres Tjenestefolk og Beboerne skulle have Ret til at passere frem og tilbage med deres Avlsredskaber, deres Kvæg, deres Værktøi o. s. v. fra den ene Del af den saaledes ved Grændsen overskaarne Eiendom til den anden, uden Hensyn til den forskjellige Landshøihed, ligeledes til fra et Sted til et andet at befordre deres Høst, alle Jordens Produkter, deres Kvæg, og alle Produkter af deres Fabrikation, uden at behøve Pas, uden Forhindring, uden noget Paalæg og uden at erlægge nogensomhelst Afgift.

Denne Begunstigelse er dog indskrænket til Natur- eller Industriprodukter i det saaledes ved Grændselinien overskaarne Territorium. Ligeledes udstrækker den sig kun til de Grundeiendomme, der tilhøre den samme Eier indenfor den bestemte Afstand af 1 Mil (15 paa en Grad) paa hver Side, og som maatte være blevne overskaarne af Grændselinien.

Art. XXI.

Begge Magters Undersaatter, navnlig Kvægdrivere og Hyrder, skulle vedblive at nyde de Rettigheder, Friheder og Privilegier, som de hidtil have nydt.

Del af Wienerkongressens Hovedakt, hvilke Bestemmelser angaa de blandede Eiere, de Rettigheder, som de kunne udøve, og Naboforholdene i de af Grændserne overskaarne Eiendomme, skulle anvendes paa de Eiere og de Eiendomme, som i Slesvig og i Jylland maatte befinde sig i de ved ovennævnte Bestemmelser af Wienerkongres-Akterne forudsætte Tilfælde.

Artikel VIII.

For at opnaa en billig Fordeling af det danske Monarkis Statsgjæld i Forhold til Kongerigets og Hertugdømmernes respektive Folketal og for derhos at afhjælpe de uoverstigelige Vanskeligheder, som en detailleret Opgjørelse af de gjensidige Rettigheder og Fordringer vilde frembyde, have de høie kontraherende Parter fastsat den Andel af det danske Monarkis Statsgjæld, der skal falde Hertugdømmerne til Last, til en rund Sum af ni og tyve Millioner Rigsdaler (dansk Rigsmønt).

Artikel IX.

Den Del af det danske Monarkis Statsgjæld, der ifølge den foregaaende Artikel skal falde Hertugdømmerne til Last, vil som en ovennævnte tre Hertugdømmer paahvilende Gjæld til Kongeriget Danmark under Deres Majestæter Keiseren af Østerrigs og Kongen af Preussens Garanti være at afgjøre i Løbet af eet Aar, eller om muligt tidligere, fra Hertugdømmernes endelige Organisation at regne.

Afgjørelsen af denne Gjæld kan efter Hertugdømmernes Valg helt eller tildels ske paa en af følgende Maader:

1°. Kontant Betaling (75 preussiske Dalere = 100 Daler dansk Rigsmønt);

2°. Afgivelse til den danske Statskasse af uopsigelige Fire-Procents Obligationer hørende til det danske Monarkis indenlandske Gjæld;

3°. Afgivelse til den danske Statskasse af nye Statsobligationer, som Hertugdømmerne udstede og hvis Værdi vil være at angive i preussiske Dalere (à 30 pr. Pund) eller i Hamburger-Bancomark. Disse Obligationer ville være at likvidere ved en halvvaarlig Annuitet af 3 pCt. af Gjældens oprindelige Beløb, saaledes at 2 pCt. udgjøre den til hver Termin forfaldne Rente af Gjælden, medens Resten erlægges til Amortisation af Gjælden.

Der skal heller ikke lægges nogen Hindring iveien for det daglige Grændsesamkvem imellem Naboerne (paa Tydsk: Grenz-Verkehr).

Art. XXII.

Hjemstedets Værnething skal ogsaa være det afgjørende i private Søgemaal, der opstaa angaaende disse Landstrækninger. Men det er det faste Eiendoms-Værnething, hvori den omtvistede Eiendom er beliggende, der skal lade Dommen exequerer. Denne Bestemmelse skal gjælde i sex Aar, hvorefter de to høie Hoffer forbeholde sig, om fornødent gjøres, at komme overens om en anden Regel.

Betalingen af ovennævnte halvaarlige Annuitet af 3 pCt. sker saavel ved Hertugdømmernes offentlige Kasser som ved Bankierhuse i Berlin og Hamburg.

De under 2 og 3 omhandlede Obligationer ville blive modtagne i den danske Statskasse til deres Nominalbeløb.

Artikel X.

Indtil Hertugdømmerne endelig have overtaget den Sum, som dei Overensstemmelse med nærværende Traktats Artikel VIII ville have at erlægge istedetfor deres Kvotadel af det danske Monarkis fælleds Gjæld, skulle de hvert Halvaar betale 2 pCt af bemeldte Sum, det er 580,000 Daler (dansk Rigsmønt). Denne Betaling skal finde Sted saaledes, at de Renter og Afdrag paa den danske Statsgjæld, som hidtil have været anviste ved Hertugdømmernes offentlige Kasser, ogsaa fremdeles ville blive erlagte af de samme Kasser. Disse Udbetalinger skulle likvideres hvert Halvaar, og for det Tilfælde, at de ikke andrage det nævnte Beløb, skulle Hertugdømmerne erlægge Resten til den danske Statskasse i kontante Penge; i det omvendte Tilfælde vil Overskudet paa samme Maade være at tilbagebetale Hertugdømmerne kontant.

Likvidationen skal finde Sted mellem Danmark og de Autoriteter, som have den høieste Bestyrelse af Hertugdømmerne, paa den i nærværende Artikel fastsatte Maade eller hvert Fjerdingaar, saafremt man paa begge Sider maatte anse dette nødvendigt. Den første Likvidation skal specielt angaa alle de Renter og Afdrag paa det danske Monarkis fælles Gjæld, som ere blevne erlagte efter d. 23. December 1863.

Artikel XI.

De saakaldte holsten-plønske Ekvivalentsummer, Resten af Vederlagssummen for de forhenværende hertugelige augustenburgske Godser, derunder indbefattet den paa dem hvilende Prioritetgjæld, samt de slesvigske og holstenske Domanial-Obligationer skulle udelukkende falde Hertugdømmerne til Last.

Artikel XII.

Den østerrigske og den preussiske Regering ville lade sig Krigsomkostningerne erstatte af Hertugdømmerne.

Artikel XIII.

Hans Majestæt Kongen af Danmark forpligter Sig til at udlevere umiddelbart efter Udvekslingen af nærværende Traktats Ratifikationer alle de under Krigen opbragte østerrigske, preussiske og tyske Handelsskibe tilligemed deres Ladninger saavel som de, østerrigske, preussiske og tyske Undersaatter tilhørende Ladninger, som maatte være tagne paa neutrale Skibe, endelig alle de Skibe, som Danmark af militære Hensyn har taget i de afstaaede Hertugdømmer.

De ovennævnte Gjenstande ville blive tilbagegivne i den Stand, i hvilken de befinde sig bona fide paa den Tid, Udleveringen gaar for sig.

Dersom de Gjenstande, der skulle tilbagegives, ikke længere ere tilstede, vil deres Værdi være at erstatte, og dersom de efter Bemægtigelsen have lidt en betydelig Værdiforringelse, skal en tilsvarende Erstatning ydes deres Eier. Endvidere anerkjendes Forpligtelsen til at godtgjøre Skibenes Befragtere og Mandskab saavel som Ladningseierne alle de direkte Udgifter og Tab, som bevislig ere blevne foranledigede ved Skibenes Opbringelse, saasom Havneafgifter (droits de port ou de rade [Liegegelder]), Retsomkostninger og Udgifter paadragne ved Skibs og Mandskabs Underhold og Hjemsendelse.

Hvad de Skibe angaar, som ikke kunne tilbagegives in natura, skal Erstatningen fastsættes efter den Værdi, som disse Skibe havde paa den Tid, de blev opbragte. Med Hensyn til de Ladninger, som ere havarerede eller ikke længere ere tilstede, skal Godtgjørelsen fastsættes efter den Værdi, som de vilde have haft paa Bestemmelsesstedet til den Tid, Skibet efter en Sandsynligheds-Beregning vilde være ankommen dertil

Deres Majestæter Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen ville paa samme Maade tilbagegive de Handelsskibe, som ere blevne tagne af deres Tropper eller Krigsskibe, saavel som Ladningerne, forsaavidt som disse vare Privates Eiendom.

Dersom Tilbagegivelsen ikke kan finde Sted in natura, vil Erstatningen være at fastsætte efter de ovenangivne Grundsætninger.

Bemeldte Majestæter forpligte Sig tillige til i Beregningen at medtage Beløbet af de Krigskontributioner, som deres Tropper i rede Penge have oppebaaret i Jylland. Dette Beløb skal fradrages den Erstatning, som Danmark vil have at udrede i Overensstemmelse med de i nærværende Artikel fastsatte Grundsætninger.

Deres Majestæter Kongen af Danmark, Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen ville udnævne en særskilt Kommission, som vil have at bestemme Størrelsen af den gjensidige Skadeserstatning, og som skal træde sammen i Kjøbenhavn senest 6 Uger efter Udvekslingen af nærværende Traktats Ratifikationer.

Denne Kommission skal søge at fuldføre sit Hverv i Løbet af tre Maaneder. Dersom den efter Udløbet af dette Tidsrum ikke har kunnet komme overens om alle de Reklamationer, som ere blevne den forelagte, ville de, som endnu ikke ere blevne afgjorte, være at undergive en Voldgiftskjendelse. I dette Øiemed ville Deres Majestæter Kongen af Danmark, Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen træffe Overenskomst angaaende Valget af en Voldgiftsmand.

Erstatningen vil være at udrede senest 4 Uger, efterat den er bleven endelig fastsat.

Artikel XIV.

Den danske Regjering vedbliver at være forpligtet til at tilbagebetale alle de Summer, som af Hertugdømmernes Undersaatte, Kommuner, offentlige Stiftelser og Korporationer ere blevne indbetalte i de offentlige danske Kasser, som Kautitioner, Deposita eller Konsignationer.

Desforuden skulle afgives til Hertugdømmerne:

1. Fonden til Amortisation af de holstenske Kasseanvisninger (Kassenscheine);
2. Fængselsbygnings-Fonden;
3. Brandforsikrings-Fondene;
4. Deposito-Kassen;
5. De Kapitaler, som hidrøre fra Legater, tillagte Kommuner eller offentlige Instituter i Hertugdømmerne;
6. Kassebeholdninger (Kassenbehalte) hidrørende fra Hertugdømmernes særlige Indtægter, og som bona fide befandtes i deres offentlige Kasser paa den Tid, Forbundsexekutionen og Besættelsen af disse Landsdele foregik.

Det vil blive overdraget en international Kommission at likvidere Beløbet af ovennævnte Summer efter Fradrag af de med Hertugdømmernes særlige Bestyrelse forbundne Udgifter.

Samlingen af Oldsager i Flensborg, som knyttede sig til Slesvigs Historie, men som for en stor Del er bleven adspaltet ved de seneste Begivenheder, vil ved den danske Regerings Medvirkning være at gjenoprette.

Ligeledes skal den nye Regering nøiagtigen tilbagebetale vedkommende danske Undersaatter, Kommuner, offentlige Stiftelser og Korporationer de Summer, som ere blevne indbetalte i Hertugdømmernes offentlige Kasser som Kautioner, Deposita eller Konsignationer.

Artikel XV.

De Pensioner, som ere opførte enten paa Kongerigets eller paa Hertugdømmernes særlige Budgetter, skulle vedblive at betales af de respektive Lande. De Pensionerede kunne frit vælge deres Bopæl enten i Kongeriget eller i Hertugdømmerne.

Alle andre Pensioner, saavel civile som militære, derunder indbefattet Pensioner til Embedsmænd ved Hans Majestæt høiselig Kong Frederik den 7des Civilliste, hos Hans kongelige Høihed høiselig Prinds Ferdinand, og hos Hendes kongelige Høihed høiselig Landgrevinde Charlotte af Hessen, født Prindsesse af Danmark, som og de Pensioner, som hidtil have været betalte af Naades Sekretariatet, fordeles mellem Kongeriget og Hertugdømmerne i Forhold til det respektive Folketal.

I den Anledning er man kommen overens om at lade affatte en Liste over alle disse Pensioner, at kapitalisere deres Værdi som aarlig Livrente og at opfordre alle de Pensionerede til at erklære, om de fremtidig ønske at oppebære deres Pensioner i Kongeriget eller i Hertugdømmerne.

Forsaavidt som Følge af dette Valg Forholdet mellem de to Kvotadele, det vil sige mellem den Del, som falder paa Hertugdømmerne, og den Del, som vedbliver at paahvile Kongeriget, ikke maatte være overensstemmende med Principet om Fordeling efter det respektive Folketal, betales Forskjellen af det Land, som den herefter paahviler.

De Pensioner, som ere anviste paa den almindelige Enkekasse og paa de militære Underklassers Pensionsfond, skulle vedblive som hidtil at betales, forsaavidt de nævnte Fonds strække til. Med Hensyn til de Tilskud, som

Staten maa betale til disse Fonds, overtage Hertugdømmerne en Kvotadel heraf i Forhold til det respektive Folketal.

Det Udbytte i Livrente- og Forsørgelsesanstalten af 1842 i Kjøbenhavn, til hvilken Personer fødte i Hertugdømmerne have erhvervet Ret, er dem udtrykkelig forbeholdt.

En international Kommission, sammensat af Repræsentanter fra begge Sider, skal sammentræde i Kjøbenhavn umiddelbart efter Udvekslingen af Ratifikationerne af denne Traktat for i det Enkelte at ordne Bestemmelserne i denne Artikel.

Artikel XVI.

Den Kongelige danske Regjering overtager Udbetalingen af følgende Apanager:

Hendes Majestæt Enkedronning Caroline Amalies,
 Hendes Kongelige Høihed Arveprindsesse Carolines,
 Hendes Kongelige Høihed Hertuginde Wilhelmine Marie af Glücksborgs,
 Hendes Høihed Hertuginde Caroline Charlotte Mariane af Mecklenborg-Strelitz's,

Hendes Høihed Enkehertuginde Louise Caroline af Glücksborgs,
 Hans Høihed Prinds Frederik af Høssens,

Deres Durchlaughtigheder Prindsesserne Charlotte, Victoria og Amalie af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Angustenburgs.

Kvotadelen af denne Udbetaling, som i Forhold til Folkemængden falder Hertugdømmerne til Last, godtgjøres den danske Regjering af Hertugdømmernes Regjering.

Den i den foregaaende Artikel nævnte Kommission vil ligeledes have at træffe de fornødne Forholdsregler til Udførelsen af nærværende Artikel.

Artikel XVII.

Den nye Regjering i Hertugdømmerne indtræder i de Rettigheder og de Forpligtelser, som følge af Kontrakter, der paa regelmæssig Maade ere indgaaede af den Kongelig danske Administration med Hensyn til Anliggender af almen Interesse, som særlig vedkomme de afstaaede Landsdele.

Man er bleven enig om, at alle de Forpligtelser, som følge af Kontrakter, som den danske Regjering har indgaaet af Hensyn til Krigen og til Forbunds-Exekutionen, ikke ere indbefattede under den ovennævnte Bestemmelse.

Hertugdømmernes nye Regjering anerkjender enhver i Hertugdømmerne af fysiske og juridiske Personer lovlig erhvervet Ret.

I Tilfælde af Tvist er det Domstolene, som have at afgjøre Sager af denne Art.

Artikel XVIII.

De i de afstaaede Landsdele fødte Personer, som gjøre Tjeneste i den danske Armee eller Marine, have Ret til uopholdelig at blive fritagne for Militærtjeneste og til at vende tilbage til deres Hjem.

Man er bleven enig om, at de iblandt dem, som forblive i Hans Majestæt

Kongen af Danmarks Tjeneste, ikke herfor maa blive forulempede paa Person eller Eiendom.

De samme Rettigheder og Garantier ere fra begge Sider tilstaaede de civile i Danmark eller Hertugdømmerne fødte Embedsmænd, som tilkjendegive den Hensigt at forlade de Poster, de beklæde enten i Danmarks eller i Hertugdømmernes Tjeneste, eller som foretrække at forblive i disse Poster.

Artikel XIX.

De Undersaatte, som ere hjemmehørende i de ved denne Traktat afstaaede Territorier, havø fuld Frihed til i Løbet af 6 Aar, at regne fra den Dag, da Ratifikationerne udvexles, og efter forudgaaende Anmeldelse til den paagjældende Øvrighed, toldfrit at udføre deres Løssøre og at begive sig med deres Familier til Hans danske Majestæts Lande, i hvilket Tilfælde de bevare deres Egenskab som danske Undersaatte. Det staar dem frit for at bevare deres paa de afstaaede Territorier beliggende faste Eiendomme.

Den samme Ret er paa den anden Side tilstaaet danske Undersaatte og Personer, som ere fødte paa de afstaaede Territorier, men bosatte i Hans Majestæt Kongen af Danmarks Stater.

De Personer, som benytte sig af disse Bestemmelser, maa ikke paa Grund af deres Valg forulempes fra nogen af Siderne med Hensyn til deres Person eller med Hensyn til deres i de respektive Stater beliggende Eiendomme.

Den ovennævnte Frist af 6 Aar kommer ogsaa de enten i Kongeriget Danmark eller paa de afstaaede Territorier fødte Personer tilgode, som paa den Tid, da Udvekslingen af Ratifikationerne af denne Traktat finder Sted, opholde sig udenfor Kongeriget Danmarks eller Hertugdømmernes Territorium. Deres Erklæring kan modtages af det nærmeste danske Gesandtskab eller af en overordnet Øvrighed i en hvilken som helst Provinds i Kongeriget eller i Hertugdømmerne.

Alle de Personer, som have Indfødsret paa den Tid, da Udvekslingen af Ratifikationerne af denne Traktat finder Sted, bevare den saavel i Kongeriget som i Hertugdømmerne.

Artikel XX.

De Eiendomsadkomster, administrative og civil-judicielle Dokumenter, som vedkomme de afstaaede Territorier og som findes i Kongeriget Danmarks Arkiver, overleveres snarest muligt til Hertugdømmernes nye Regjerings Kommissærer.

Ligeledes ville alle Dele af de kjøbenhavnske Arkiver, som have tilhørt de afstaaede Hertugdømmer, og som ere blevne udtagne af deres Arkiver, være at aflevere til dem tilligemed de tilhørende Fortegnelser og Registre.

Den danske Regjering og Hertugdømmernes nye Regjering forpligte sig gjensidig til paa de overordnede administrative Øvrigheders Begjæring, at meddele hinanden alle de Dokumenter og Oplysninger, som have Hensyn til Anliggender, der angaa baade Danmark og Hertugdømmerne.

Artikel XXI.

Danmarks og de afstaaede Hertugdømmers Handel og Skibsfart nyde gjensidig i de to Lande de samme Rettigheder og Privilegier, som ere tilstaaede den mest begunstigede Nation, indtil særlige Traktater have ordnet dette Anliggende.

De Fritagelser og Begunstigelser med Hensyn til Transittold, som i Henhold til Traktaten af 14. Marts 1857 Artikel 11 ere tilstaaede de Varer, som befordres ad de Veie og Kanaler, som forbinde eller maatte komme til at forbinde Nordsøen med Østersøen, finde ogsaa Anvendelse paa de Varer, som ad en hvilkensomhelst Forbindelsesvei føres igjennem Kongeriget eller Hertugdømmerne.

Artikel XXII.

Jyllands Rømning af de allierede Tropper skal finde Sted snarest muligt, senest i Løbet af 3 Uger efter Udvekslingen af nærværende Traktats Ratifikationer.

De særlige Bestemmelser med Hensyn til denne Rømning ere fastsatte i en denne Traktat vedhæftet Protokol.

Artikel XXIII.

For af al Magt at bidrage til Gemytternes Beroligelse erklære og love de høie kontraherende Parter, at Ingen, som er kompromitteret ved de seneste Begivenheder, af hvilken Stand og Vilkaar han end er, skal blive forfulgt, foruroliget eller forulempet paa Person eller Eiendom paa Grund af sin Adfærd eller sine politiske Meninger.

Artikel XXIV.

Nærværende Traktat skal ratificeres, og Ratifikationerne skulle udveksles i Wien inden tre Ugers Forløb eller før, om ske kan.

Til Bekræftelse herpaa have de respektive Befuldmægtigede undertegnet den og forsynet den med deres Vaabensegl.

Saaledes sket i Wien den 30. Dag i Oktober Maaned i Herrens Aar atten hundrede og fire og tresindstyve.

(L. S.) undert. Quaade.
 (L. S.) undert. Kauffmann.
 (L. S.) undert. Rechberg.
 (L. S.) undert. Brenner.
 (L. S.) undert. Werther.
 (L. S.) undert. Balan.

Protokol angaaende Jyllands Rømning af de allierede Tropper.

I Overensstemmelse med Artikel XXII. af den under Dags Dato mellem Hans Majestæt Kongen af Danmark paa den ene, og Deres Majestæter Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen paa den anden Side afsluttede Fredstraktat ere de høie kontraherende Parter komne overens om følgende Bestemmelser:

I.

Jyllands Rømning af de allierede Tropper skal finde Sted senest i et Tidsrum af tre Uger, saaledes at Amterne Hjørring, Thisted, Viborg, Aalborg og Randers skulle være rømmede ved Udløbet af den første Uge, foruden de nævnte Amter ogsaa Aarhus, Skanderborg og Ringkjøbing ved Udløbet af den anden Uge, og det hele jydsk Territorium ved Udløbet af den tredje Uge.

II.

Paa den Dag, Udvekslingen af denne Traktats Ratifikationer finder Sted, ophører det nuværende Militær-Gouvernements Virksomhed i Jylland. Hele Landets Administration overgaar da til en af den Kongelig danske Regjering udnævnt Kommissær, som, saalænge Rømningen varer, tager Ophold paa samme Sted som Hovedkvarteret for de allierede Tropper i Jylland.

III.

De danske Øvrigheder i Jylland skulle uden Vægning yde Alt, hvad de allierede Tropper trænge til med Hensyn til Indkvartering, Forpleining og Befordringsmidler (Vorspann), saalænge som Tropperne befinde sig paa jydsk Territorium. Den Kongelig danske Regjering skal gjøre sin Kommissær ansvarlig for Udførelsen af denne Bestemmelse. De i denne Artikel nævnte Ydelser skulle begrænses til det Allernødvendigste.

IV.

Alle Lazarether, Feltposter og Telegraf-Linier, som for Øieblikket ere indrettede for de allierede Tropper, skulle vedblivende kunne benyttes, indtil Rømningen af de respektiver Amter fuldstændig er foregaaet, dog uden Skade for den danske Administrations tilsvarende Etablissementer. Den Kongelig danske Regjering garanterer udtrykkeligen, at der ikke lægges nogen Hindring iveien for en punktlig Iværksættelse af denne Artikel.

V.

Dersom den allierede Armees ved Jyllands Rømning skulde blive nødsaget til at efterlade Syge eller Saarede, forbinder den Kongelig danske Regjering sig til at drage Omsorg for, at de blive tilbørligen behandlede og pleiede, og til efter deres Helbredelse at lade dem med „Vorspann“ transportere til de allierede Troppers nærmeste Militær-Station.

VI.

Fra den Dag, Udvekslingen af denne Traktats Ratifikationer finder Sted, ville alle de ved ovennævnte Ydelser med Hensyn til Indkvartering, Forpleining, Behandling af Syge og Befordringsmidler (Vorspann) foranledigede Bekostninger blive godtgjorte af de allierede Tropper i Overensstemmelse med de i Forpleinings-Reglementet for det tyske Forbunds Armee paa Forbundsgebetet indeholdte Bestemmelser.

(undert.) Quaade.
Kauffmann.
Rechberg.
Brenner.
Werther.
Balan.

Under 12. November er foranstaaende Fredstraktat, efterat Rigsraadet har meddelt sit Samtykke til den, bleven allerhøist ratificeret af Hans Majestæt Kongen, og ere Ratifikationsakterne derefter blevne udvexlede i Wien d. 16. November.

**Trende aabne Breve, udstedte af Hans Majestæt Kongen i Anledning af
Fredsratifikationerne.**

**1. Aabent Brev til Vore kjære og tro Undersaatte i Kongeriget Danmark,
paa Island og Færøerne samt i Vore Vestindiske og Grønlandske Kolonier.**

Vi Christian den Niende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg,

Gjøre vitterligt: Det Aar, som er forløbet, siden Vi besteg Danmarks Trone, har været opfyldt af de tungeste Prøvelser for Os og Eder. Haabløs maatte Kampen fra første Færd vise sig, naar ikke fremmed Bistand opveiede den Overmagt, som Tallet og Krigsmidlerne gave Vore Modstandere. Denne Bistand blev Os ikke tildelt, og under disse Omstændigheder vilde enhver yderligere Fortsættelse af Kampen kun have tjent til at undergrave, om ikke tilintetgjøre Landets Fremtid. Det var ikke Mangel paa Redebonhed til at bringe endnu større Offre for Fædrelandet, som tilraadede Freden, men I følte med Os det Ansvar, som den nuværende Slægt har mod Efterkommerne.

Saaledes blev det Vor tunge Lod at slutte en Fred, som tilintetgjør de skønne Forhaabninger, med hvilke Vi havde modtaget Kronen for at bevare den hel og uforkrænket, saaledes som den i Aarhundreder har været baaren af den danske Kongeslægt. Det blev Vor sørgelige Skjæbne at se Monarkiet delt og det Land skilt fra Os, som fra Oldtiden havde været en Del af det gamle Danmarks Rige, og som tusindaarige Kampe ei havde formaaet at løsrive derfra. Men haardest af Alt har det været Os, at Dele af selve Kongeriget og den største Del af den Befolkning i Slesvig, som med Hjerte og Tunge tilhører Danmark, have maattet se sig adskilte fra Moderlandet og Stammen.

Til Eder, hvis Vel fremdeles er Os anbetret, lyder Vort Kongelige Ord om Fremtidens Haab og om tillidsfuld Virksomhed i Fædrelandets Tjeneste. I ville mindes, at Enighed giver de Svage Styrke, og selv i Ulykken er der en mægtig Kraft til at forene og knytte fastere. I ville endrægteligen slutte Eder om Os til Udførelsen af den Gjerning, som Freden mere end nogensinde før gjør nødvendig. Med Os ville I arbejde paa Landets Udvikling ved vise Love og ved Benyttelse og Fremme af de rige Hjælpekilder, som Naturen har givet vort Fædreland. Meget er tabt, men dog ikke Haabet; og Fremtiden hører dem til, der alvorligt ville. Som Vi stole paa Eders faste

Villie til at fremme Danmarks Vel, saaledes ville I ogsaa stole paa, at dette skal være Maalet for alle Vore Bestræbelser.

Gud velsigne vort Fædreland!

Givet i Vor Hoved- og Residentstad Kjøbenhavn d. 16. November 1864.

Under Vor Kongelige Haand og Segl.

Christian R.

Bluhme.

2. Aabent Brev.

Vi Christian den Niende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg,

Gjøre vitterligt: Ved den i Wien d. 30. forrige Maaned undertegnede Fredstraktat have Vi til Fordel for Deres Majestæter Kongen af Preussen og Keiseren af Østerrig frasagt Os alle Vore Rettigheder til Hertugdømmerne Lauenborg og Holsten, til Hertugdømmet Slesvig sydlig for den i bemeldte Traktats Artikel 5 nærmere fastsatte Grændselinie, dog med Undtagelse af Øen Ærø, samt til de Syd for samme Linie beliggende jydskke Enklaver, saavel paa Fastlandet som paa Øerne, med Indbegreb af Øen Amrom. Lige- som Vi i Overensstemmelse hermed som Følge af bemeldte Traktat have løst, saaledes løse Vi og ved dette Vort aabne Brev alle de saaledes afstaaede Territoriers Indbyggere i Almindelighed og Enhver af dem i Særdeleshed fra den undersaatlige Troskab, som de i Almindelighed ere Os skyldige, saa og fra den Ed, de som Embedsmænd i Særdeleshed, Enhver i sin Stilling, civil eller militær, geistlig eller verdslig, til Os have aflagt.

Givet i Vor Hoved- og Residentstad Kjøbenhavn d. 16. November 1864.

Under Vor Kongelige Haand og Segl.

Christian R.

Bluhme.

3. Aabent Brev til Befolkningen i Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg samt Indbyggerne i de afstaaede jydskke Enklaver i Slesvig.

Vi Christian den Niende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg,

Gjøre vitterligt: At Vi ved en i Wien d. 30. Oktober d. A. afsluttet og nu af Os ratificeret Fredstraktat have givet Afkald til Fordel for Deres Majestæter Keiseren af Østerrig og Kongen af Preussen paa alle Vore Rettigheder til Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg, samt til nogle i Slesvig enklaverede Dele af Nørrejylland, imod at en tilsvarende Del af Slesvig indlemmes i Kongeriget Danmark, og Vi have derhos, ved et i Følge af Traktaten udstedt Aabent Brev, løst Beboerne af de afstaaede Lande fra den undersaatlige Troskab og Lydighed, de hidtil have været Os skyldige, ligesom ogsaa Embedsmændene fra deres Embedsed.

Nu, da det smertelige Offer, som Vi, nødtvungne af Begivenhedernes Gang, have maattet underkaste Os, er fuldbyrdet, føle Vi Trang til for Eder, Beboere af Slesvig, og de fraskilte jydskke Enklaver, af Holsten og af Lauenborg, endnu en Gang at udtale, med hvilken dyb Smerte Vi have maattet bringe det.

Mange af Eder ville forstaa og dele denne Smerte, thi ogsaa for Eders Tanke maa det i denne Stund staa, hvor lykkeligt Eders Fædre have levet under de danske Kongers milde og retfærdige Scepter, og i hvilken høi Grad den Udvikling og det almindelige Velvære, hvoraf I kunne være stolte, skyldes Vore forevige Forgjængeres Bestræbelser for at fremme Eders Vel. Ogsaa I ville nu mindes, hvor mange lysende Exempler paa Troskab for den danske Konge Eders Aarbøger fremvise, og at de Baand, der knyttede Eder til Danmark, selv der, hvor fælleds Sprog og Nedstamning ikke helligede dem, vare inderlige og faste. Ogsaa om den Troskab staa der et undaletteligt Minde i Vort Hjerte, som saa Mange iblandt Eder have viist imod Os i Vor korte Regjeringstid, og for hvilken Vi sende Eder Vor inderlige Tak; og aldrig vil det danske Folk kunne glemme dem, der paa denne eller hin Side Eideren, eller i det stedse loyale Lauenborg, kappedes med det i Kjærlighed til og Troskab imod det fælleds Fædreland.

Det har været Vort stolte Haab at kunne hellige alle Vore Tanker og Bestræbelser til Sikkringen af Eders Velvære i nøie Forbindelse med det danske Folk. Nu kunne Vi kun lade det være Maalet for Vore Ønsker, at det i Tidernes Løb altid maa gaa Eder vel; og Vi indeslutte dette inderlige Ønske i Vor Bøn til Gud, som holder Folkenes Lykke og Rigernes Skjæbne i Sin almægtige Haand.

Til Hans milde Varetægt i Nutid og Fremtid anbefale Vi Eder, og hermed sende Vi Eder Vor sidste Hilsen.

Givet i Vor Hoved- og Residentsstad Kjøbenhavn d. 16. November 1864.

Under Vor Kongelige Haand og Segl.

Christian R.

Liste

over

Personnavne.

- Anm. 1. I Listen, der kun er at betragte som et Register over Personnavne, er optaget alle i Værket og dets Bilag nævnte Personnavne, bl. A. altsaa samtlige Regiments-, Afdelings- og Underafdelingschefer i 1864, de ved Stabene ansatte Officerer m. Fl. med Angivelse af de Pagina i I, II. og III. Del, hvor Vedkommende findes omtalt. Hvor en Stjerne findes tilføjet et Pagina, betyder dette Henvisning til Bilag.
- Anm. 2. De i Værket forekommende Uoverensstemmelser i Navnenes Stavemaade, Angivelse af Forbogstaver m. m, hvilke skyldes tilsvarende Uoverensstemmelser i det benyttede Materiale (Haandbog for Hæren, Statskalender, Kundgjørelse for Hæren, Dagsbefalinger, Rapporter, Styrkelister m. v.), ere saavidt muligt berigtigede i nedenstaaende Liste.

Hvor Nogen i Løbet af Feltoget er avanceret til en højere Charge, er denne sidste anført, og de forudgaaede lavere Charger satte i Parenthes.

- A.**
Aagaard, C. S., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 81*, III: 86*.	Abrahams, A. P. C., Seklt. i Inf. III: 272.
Aagaard, J., Seklt. i Kav.'s K. R. II: 20*, 75*.	Abrahamson, W. H. F., Oberstlt. i Gstb., Chef for Krigstelegrafene og Arm.'s Topografer. I: 56*. II: 15*, 71*. III: 384, 23*, 45*.
Åhmann, E. E., Seklt. i Ing. I: 231.	Adalbert, Prinds af Preussen, Admiral. I: 197.
Åkerhjelm, Baron, R. V. H. (Svensk), Prmlt. i Inf. II: 401, 112*, 115*	II: 212, 214, 215, 293, 294, 62*. III: 74, 79, 81.
Aarøe, B. C. M., (Prmlt.) Kapt. i Inf. I: 88*, II: 287, 288, 291, 292, 26*, 85*, 101*, 114*, III: 29, 112, 122, 132, 165, 252, 253, 284, 285, 292, 294, 307, 316, 330, 25*, 36*, 47*, 58*.	Adeler, Baron, C. H., (Prmlt.) Kapt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 84*. III: 35*, 57*.
Abele, v. und z. Lilienberg. Freihr., Østr. Oberst i Inf. I: 76*.	Admirallie, J. W., afsk. Prmlt. i Inf. II: 59*. III: 54*.
v. Abele, Ritter, Østr. Oberst i Inf. I: 77*.	Agerholm, E. W., Prmlt. i Inf. I: 87*. II: 426. 25*, 83*, 112*.
Abercron, E. C. U. H., Ritm. II: 28*, 85*. III: 36*.	Ahlefeldt-Laurvig, Greve, E. C. F., Kapt. i Inf. I: 87*. II: 416, 81*, 111*.
	Ahlefeldt-Laurvigen, Greve, W. A., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 289.

- Ahlefeldt-Laurvig, Greve, W. F., Prmlt. à la suite i Inf. I: 230, 56*. II: 15*, 71*.
- Ahlmann, H. A. M., Prmlt. i Inf. I: 228, 88*. II: 26*, 83*. III: 231, 85*, 57*.
- Ahrentzen, J. C. M., Prmlt. i Inf. II: 25*. III: 55*.
- Albrecht, Prs. Prinds I: 247. II: 63, 233. III: 249.
- (Alexander II), Keiser af Rusland. I: 11.
- v. Alvensleben, Prs. Oberst i Inf. I: 74*.
- v. Alvensleben, Prs. Major i Gsth. I: 79*. III: 2*.
- Ancker, J. A. P., Seklt. i Børnholms Milices Art. II: 261, 394, 97*, 112*.
- Andersen, Kommandersergent i Aarøes Streifkorps. II: 290.
- Andersen, C. L. E., Prmlt. i Inf. I: 84*. II: 21*, 78*. III: 30*, 52*.
- Andersen, J., Seklt. i Kbhvns borg. Art. II: 97*.
- Andersen, N. P., Prmlt. i Inf.'s K. R. II: 26*, 46*, 83*. III: 35*, 57*.
- Andresen, H. F., (Prmlt.) Kapt. i Inf. I: 87*. II: 424, 25*, 83*, 112*.
- Andresen, Postdampskibsfører. III: 21*.
- Andræ, C. C. G., Oberstlt. i Gsth. I: 13.
- Ankjær, S., (Kapt.) Major i Gsth. I: 101, 103, 116, 23*. III: 8, 122, 48*.
- Apponyi, Greve, Østr. Gesandt. III: 98, 106, 108, 161, 162, 163.
- Arboe, H. C., Prmlt. i Inf. III: 56*.
- Arendrup, C. H., Seklt. i Ing. II: 109*.
- Arendt, Prs. Lieut. z. S. II: 63*.
- Arnholtz, C. E. V., Major i Ing. I: 91*. II: 190, 317, 336, 29*, 87*. III: 38*, 60*.
- Arnholtz, C. W., Kapt. i Inf. I: 87*. II: 380, 24*, 78*, 110*, 114*, 115*. III: 55*.
- Arnoldi, J. F. W., afsk. Prmlt. i Inf. III: 58*.
- Arntz, M., (Kapt.) Major i Inf. I: 226, 84*. II: 348, 422, 21*, 79*. III: 30*, 55*.
- Arthofer, Østr. Major i Art. I: 78*.
- Aschan, Z. F. (Svensk), Prmlt. i Inf. II: 109*.
- Asmussen, M. L., Seklt. i Inf. III: 32*.
- Asmussen, M. O., Prmlt. i Ing. I: 91*. II: 29*, 87*. III: 38*, 60*.
- Astrup, A. J., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 426. III: 34*.
- Atterup, Overkommandersergent i 2. Reg.'s 2 Komp. II: 113*.
- Auersperg, Greve, Østr. Oberst i Inf. I: 77*.
- Averhoff, F., Seklt. i Inf. II: 395, 85*, 112*.

B.

- Baadsgaard, A. L., Seklt. i Kav. I: 60*. II: 18*, 74*. III: 27*, 49*.
- Bache, C. R., Seklt. i Art.'s K. R. I: 225, 230.
- Bache, H. A., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 380, 397, 398, 112*.
- Bager, Reservelt. i Mar. III: 78*.
- Bagger, J. F. C. C., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 95*.
- Baggesen, C. H. C., Seklt. i Inf. II: 174, 23*.
- Baggesen, F. L. A. H., General, Chef for Generalstaben. I: 68.
- Baggesen, H. A. J., Seklt. i Kav. II: 200, 201, 202, 204.
- Bahnson, J. J., Kapt. i Art. II: 248, 19*, 77*, 87*. III: 30, 319, 24*, 38*, 46*.
- Balan, Geheimelegationsraad, Prs. Gesandt i Kbhvn. I: 25. III: 106, 155, 158, 162, 333, 98*, 107*, 109*.
- Baland, C. F. W. H., Kapt. i Inf. I: 89*. II: 379, 27*, 85*, 110*.
- Baland, C. W., Kapt. i Inf. II: 25*, 82*. III: 34*, 56*.
- Baller, F. F. H., Kapt. i Inf. I: 225, 88*. II: 26*, 83*. III: 220, 35*, 57*, 85*.
- Balsløv, A. F. H., Prmlt. i Inf. II: 25*, 82*. III: 33*, 55*.
- Bang, P. G., Dr. juris, Premierminister. I: 13.
- Bang, W. F., Prmlt. i Art. II: 19*, 77*.
- Bangert, J. H. K., Prmlt. i Ing. I: 212, 58*. III: 192, 29*, 51*.
- Bardenfleth, G. V. C. J., Lieut. i Mar. III: 56, 140, 187, 252.
- Barner, C. L., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 56*.
- Bartels, R. T., Kapt. i Inf. II: 25*, 82*. III: 34*, 55*.
- Barth, L. C., Oberstlt. i Kav. II: 38, 98.
- Bartholin, F., Kapt. i Art. II: 192, 29*, 87*. III: 192, 211, 212, 38*, 59*, 86*.
- Batsch, Prs. Korvetkapt. II: 62*.
- Baudissin, Greve, C. O. L., Officersasp. i Inf. III: 228.
- Bauditz, C. F., Major i Inf. I: 88*. II: 14*, 80*. III: 32*, 54*.
- Bauditz, F. C. A., (Oberstlt.) Oberst i Kav. I: 90*, 118*. II: 28*, 86*. III: 319, 37*, 59*.

- Bauditz, P. G., Ritm. I: 90*. II: 86*. III: 37*, 59*.
- Bauditz, P. J. F., (Kapt.) Major i Inf. I: 85*. II: 150, 170, 171, 22*, 58*.
- Baumann, A. V. H., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 36*.
- Baumann, C. H. F. R., Seklt. i Inf. II: 413, 418.
- Baumann, W. J. R., Seklt. i Kav. II: 289, 290, 291, 292. III: 293.
- Bayer C., Prmlt. i Ing. III: 46*.
- Bech, Korporal i 4. Fæstningskomp. III: 212.
- Bech, J. T., Seklt. i Inf. I: 243.
- Beck, C. E., Ritm. II: 28*, 86*. III: 37*, 58*.
- Beck, H. C. J., Oberstlt. i Inf. I: 84*. II: 21*, 78*. III: 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43. 170, 174, 270. 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 30*, 52*.
- Beck, L., (Prmlt.) Kapt. i Inf.'s K. R. I: 84*. II: 21*, 78*. III: 30*, 52*.
- Beck, S. P. J., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 396, 397, 398, 85*, 112*.
- v. Beckedorff, Prs. Major i Inf. I: 74*. III: 3*.
- Beeken, J., Prmlt. i Inf. II: 23*, 81*. III: 33*, 55*.
- Beeren, Prs. Major i Inf. II: 62, 65.
- Behmann, G. W., Major i Inf. I: 86*. II: 23*, 80*. III: 32*, 54*.
- Behrens, Overspillemand i 20. Reg. II: 418.
- Behrens, J. P., (Prmlt.) Kapt. i Inf. I: 89*. II: 379, 27*, 85*, 110*.
- Beissenherz, J. E., Kapt. i Inf. I: 241, 89*. II: 48, 27*, 84*. III: 12, 36*, 57*.
- v. Beissel-Gymnich, Greve, Prs. Major i Ing. I: 74*.
- Bellegarde, Greve, Østr. Oberst i Kav. I: 78*.
- Bendz, W. F., (Seklt.) Prmlt. i Kav. I: 57*. II: 15*, 71*. III: 27*, 50*.
- Benedek, Østr. Oberst i Inf. I: 235, 240, 76*.
- Benedictsen, J. W. B., Seklt. i Inf. I: 57*. II: 420, 15*, 71*. III: 27*, 50*.
- v. Bentheim, Prs. Oberst i Inf. I: 79*. II: 23. III: 2*.
- Bentzen, J. O. P., Ritm. I: 90*. II: 28*, 86*. III: 192, 37*, 58*.
- Bentzon, E. L., (Seklt.) Prmlt. i Inf.'s K. R. I: 291.
- Bentzon, M. F. L., Prmlt. i Art. III: 213, 59*.
- Benzon, H. F. S., Seklt. i Inf. II: 276, 92*. III: 211.
- Benzon, H. T. B., Prmlt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 84*. III: 218, 219, 35*, 57*, 85*.
- Benzon, W., Seklt. i Art.'s K. R. III: 211, 212.
- Benzon, W. S. H. F., Ritm. II: 200, 201, 202.
- Berg, C. L. F., Seklt. i Inf. II: 416.
- v. Berger, Prs. Oberst i Inf. II: 54*, 55*.
- Bergmann, Prs. Oberstlt. i Art. I: 73*.
- Bergmann, B. J., Prmlt. i Inf.'s K. R. I: 84*.
- Berlien, W. C. J., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 379, 110*.
- Bern, P. C. G., Prmlt. i Inf. I: 86*. II: 178, 23*, 80*, 108*. III: 54*.
- Berndt, Dr., Prs. Overstabslæge. I: 76*.
- Berner, E. A., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 108*.
- Bernstorff, Greve, Prs. Gesandt i London. I: 17. III: 106, 107, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 158, 159, 161.
- Bernstorff, A., Oberst i Inf. I: 88*. II: 277, 318, 366, 387, 406, 407, 26*, 83*, 111*.
- Bernth, J. C. E. M., Seklt. i Inf. I: 291.
- Berregaard, F. H., Kapt. i Inf. II: 25*, 82*. III: 33*, 55*.
- Berzelius, H. W. (Svensk), Seklt. i Inf. III: 230, 85*.
- Betzer, C. W., afsk. Prmlt. i Inf. II: 27*, 85*. III: 36*.
- Betzholz, P. J. C. (Svensk), Prmlt. i Inf. III: 90*.
- v. Beust, Friherre. III: 106, 158, 161.
- Beyer, F., Seklt. i Kav. III: 42, 44.
- Beyer, Prs. Lieut. z. S. II: 64*.
- Beyer, Prs. Lieut. z. S. II: 65*.
- Bie, L. A., (Kapt.) Major i Inf. I: 87*, II: 24*, 82*. III: 34*, 56*.
- Biegeleben, Geheimeraad. III: 106.
- Bierberg, E. S. W., Prmlt. i Inf. II: 81*. III: 33*.
- Bille, F. E., Kapt. i Gstb. II: 14*, 70*. III: 115, 116. 304, 23*, 45*.
- Bille, J. V., Prmlt. i Inf.'s K. R. II: 24*.
- Bille, Steen Andersen, Viceadmiral, Marineminister. I: 146, 148.
- Bille, S. A., Lieut. i Mar. I: 144, 175, 72*. II: 306, 61*.
- Bille, T., Kammerherre, Dansk Gesandt i London. II: 222. III: 106, 159.
- Bilsted, H. F., Seklt. i Inf. II: 79*. III: 230, 31*.
- Binzer, A., Prmlt. i Inf. III: 30*, 56*.

- v. Bismarck, Prs. Ministerpræsident. I: 25, 26, 28, 29, 30. II: 26. III: 323, 324, 333, 94*, 95*.
- Bistrup, P., Reservelt. i Mar. II: 252.
- Bjerager, C. F., Seklt. i Inf. II: 288, 290, 291, 292. III: 80*.
- Bjerager, E. A. T., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 36*.
- Bjerregaard, A. R., afsk. Kapt. i Inf. II: 24*.
- Bjerring, E. E. A., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 35*.
- Bjerring, C. A. W., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 188, 202, 203, 86*.
- Bjerring, P. S., Kapt. i Art. I: 60*.
- Bjørck, C. T. A. (Svensk), Prmlt. i Inf. II: 276. III: 238, 33*.
- Blom, J. C., Kapt. i Gstb. I: 126, 240, 305, 59*. II: 15*, 71*. III: 27*, 50*.
- Bluhme, C. A., Geheimekonferentsraad, Udenrigsminister, Konæilspræsident. III: 302, 320.
- Bluhme, C. A. W., Seklt. i Inf.'s K. R. I: 226, 230.
- Bluhme, H. E., Lieut. i Mar. III: 21*.
- v. Blumenthal, Prs. Oberst i Gstb. I: 180, 73*. II: 214.
- v. Blumenthal, Prs. Oberstlt. i Inf. II: 176, 54*. III: 3*.
- Boalth, C. L., Prmlt. i Kav. I: 90*. II: 28*, 86*. III: 37*, 58*.
- Bodin, F., (Prmlt.) Kapt. i Inf. I: 85*. II: 22*, 79*. III: 189, 209, 210, 31*, 53*.
- Boeck, P. C. B., Major i Art. I: 60*.
- Boesen, H. J., Overlæge. II: 112*.
- Bojesen, A. T., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 253.
- Borberg, A. M., Prmlt. i Kav. III: 37*.
- Borberg, L., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 112*.
- Borch, J. P. W., Kapt., Divisionsintendant III: 360.
- Borgen, G. V., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 418, 67*, 112*.
- v. Bornstedt, Prs. Generalmj. III: 49, 1*.
- Borre, W., Kapt. i Inf.'s K. R. I: 87*. II: 25*, 83*. III: 56*.
- Borring, L. F. A., Kapt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 84*. III: 35*, 57*.
- Bottelet, Hornblæser i 10. Reg.s 1. Komp. II: 320.
- Bovense, Korporal i 6. Dr.-Reg.'s 1. Esk. III: 36.
- v. Boxberg, Saksisk Oberst i Inf. I: 37*.
- Boysen, J. P. A., Seklt. i Inf. II: 25*.
- Braag, L. C., Lieut. i Mar. I: 144, 72*. II: 199, 200, 201, 205, 61*. III: 22*.
- Braëm, P. H., Lieut. i Mar. I: 176, 72*. II: 201, 61*.
- Bramhelt, C. F., Ritm. I: 103. II: 28*, 85*. III: 37*, 58*.
- Bramhelt, G. T., Kapt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 84*. III: 35*, 57*.
- Branner, W. J., Generalmj. I: 125, 21*.
- Brenner-Felsach, A. M., Baron, Østr. Befuldm. III: 323, 94*, 95*, 97*, 98*, 107*, 109*.
- Bretton, Baron, L. F. E. A., Prmlt. i Inf. II: 420, 26*, 84*. III: 85*, 56*.
- Bretton, Officersasp. i Inf. III: 220.
- Breyen, J. N., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 58*
- Bricka, F. W. T., Overlæge, Divisionslæge. III: 373.
- Brock, F. L., Major i Kav. I: 90*. II: 28*, 86*. III: 37*, 58*.
- Brock, N. S., (Oberstlt.) Oberst i Kav. I: 90*. II: 28*, 86*. III: 43, 44, 328, 37*, 59*.
- Brosbøll, Prmlt. i Inf.'s K. R. III: 12.
- Bruhn, C. J., Ritm. I: 90*. II: 28*, 86*. III: 37*, 58*.
- Bruhn, E. A., Prmlt. i Inf. II: 164, 56*.
- Bruhn, E. P., Major i Kav. II: 54, 56, 112, 28*, 85*. III: 37*, 58*.
- Bruhn, L. H. G. A., Kapt. i Inf. II: 25*, 82*. III: 34*, 55*.
- Brummer, N. A., Kapt. i Ing. I: 58*. II: 190, 372, 20*, 76*. III: 192, 29*, 51*.
- Brunnow, Baron, Russ. Gesandt. III: 106, 154, 156, 157, 158, 162.
- Bruun, F. W., Prmlt. i Inf. II: 135, 46*.
- Bruun, P. F. H., Kapt. i Ing. I: 275, 91*. II: 29*, 87*. III: 38*, 60*.
- Bruun, P. U., Lieut. i Mar. II: 112, 196, 61*. III: 128, 190, 22*.
- Bruun, R. C. M., Kaptlt. i Mar. III: 22*.
- Bruun, W. E., Prmlt. i Inf. I: 291, 87*.
- Bruus, N. P. C. T., Kapt. i Art. I: 91*. II: 29*, 87*. III: 112, 38*, 59*.
- Brønnum, J. W. A., Seklt. i Art.'s K. R. II: 424, 112*.
- Brønnum, L. C. H., Seklt. i Inf. II: 414, 84*, 112*.
- Buchhave, W. E. G., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 230, 231, 31*, 85*.
- Buchwaldt, C., Prmlt. i Kav. II: 29*. III: 38*, 59*.

- Buchwaldt, F. I., (Sekt.) Prmlt. i Inf. I: 59*.
II: 18*, 75*. III: 28*, 46*.
- v. Buddenbrock, Baron, Prs. Oberst i Inf.
I: 74*.
- Bugge, Kommandersergent i 20. Reg.'s 2.
Komp. II: 414.
- Bunde, J. A., Sekt. i Inf.'s K. R. II: 112*.
- Buntzen, Høiesteretsadvokat. III: 65*.
- v. Burger, Baron, Østr. Marinemin. III: 93
- Burmeister, P. J., Sekt. i Inf. II: 57*.
- Busky-Neergaard, E. W., Ritm. I: 90*.
II: 28*, 86*. III: 37*, 59*.
- Butterlin, Prs. Lieut. z. S. II: 63*.
- Bügel, C. P. D., Kapt. i Inf. I: 85*. II:
180, 22*, 79*. III: 189, 204, 207, 31*,
53*, 84*.
- Bülow, C. F., Kapt. i Inf. I: 87*. II: 151,
27*, 85*. III: 124, 36*, 58*.
- Bülow, C. M. L., Ritm. I: 103, 90*. II:
28*, 86*. III: 37*, 59*.
- Bülow, F. R. H., Generallt. II: 230.
- Bülow, M. P., Major i Inf. I: 85*. II: 22*,
79*.
- Bülow, O. C. S. A., Oberst i Inf. I: 208,
253, 21*, 58*. II: 138, 169, 170, 179,
272, 16*, 73*. III: 189, 222, 225, 328,
28*, 50*.
- Bülow, V. F. G., Ritm. I: 90*. II: 28*,
70*. III: 23*, 45*
- Bülow, W. E. A., Prmlt. i Kav. I: 59*.
II: 17*, 73*. III: 24*, 58*.
- Bærentzen, A. C. R., Lieut. i Mar. III: 22*.
- Bærentzen, B., Prmlt. i Inf. II: 25*, 82*.
III: 34*, 55*.
- Bøcher, M. B., Kontreadmiral. I: 148.
- Bønnelycke, J. E., Sekt. i Inf.'s K. R.
II: 46*.
- C.**
- Christian d. IX, Hs. Maj. Kongen af Dan-
mark. I: 8, 11, 25, 29, 103, 113, 117,
161, 162, 178, 205, 244, 249, 250, 264,
278, 305, 306, 307, 315, 317, 318, 320,
321, 322, 323, 324, 325, 117*. II: 84,
225, 245, 252, 265, 266, 288, 308, 328,
447, 448, 50*. III: 106, 152, 153, 160,
302, 303, 326, 336, 337, 65*, 81*, 94*,
96*, 98*, 99*, 102*, 103*, 106*, 108*,
109*, 110*, 111*, 112*.
- v. Canstein, Freihr., Prs. Generalmj. I: 129,
132, 228, 73*. II: 176, 390, 419.
- v. Caprivi, Prs. Kapt. i Gsth. II: 54*.
- Carlsen, C. F., Prmlt. i Inf. I: 89*. II:
394, 27*, 85*, 112*.
- Carlson, C. O., Sekt. i Inf.'s K. R. II: 96*.
- Carlsson, K. O., (forhenv. Finsk Off.), Sekt.
i Inf. II: 379, 110*.
- Caroc, F. C. W., Generalmj. I: 221, 254,
256, 257, 258, 309, 321, 322, 60*. II:
184, 243, 366, 20*, 73*. III: 129, 172,
24*, 46*.
- Caroc, G. W., (Major), Oberstlt. i Inf. I:
85*. II: 22*, 80*. III: 174, 192, 193,
194, 249, 250, 252, 283, 31*, 53*.
- Castenschiold, C. W. B., Sekt. i Art.'s K. R.
II: 261, 420, 112*.
- Castenschiold, G., (Ritm.), Major i Kav. I:
90*. II: 85, 90, 28*, 86*. III: 32, 34,
35, 39, 37*, 59*.
- Castenschiold, H., Ritm. I: 219, 239, 282,
90*. II: 120, 185, 29*. III: 36, 37*.
- Cetti, J., Ritm. II: 14*, 86*. III: 37*, 59*.
- de Chabert, R. W., Kapt. i Inf. I: 87*.
II: 24*, 81*. III: 33*, 55*.
- Christensen, C. P., Reservelt. i Mar. II:
61*. III: 22*.
- Christensen, C. P. C., Sekt. i Inf.'s K. R.
II: 233, 67*.
- Christensen, C. W., Sekt. à la suite i Inf.
II: 21*. III: 271, 272, 273.
- Christensen, H., Kapt. i Ing. I: 171, 59*.
- Christensen, J. M., Sekt. i Inf.'s K. R.
II: 57*.
- Christensen, V. W., Sekt. i Inf.'s K. R.
II: 252.
- Christensen, W. A. P., Sekt. i Inf.'s K. R.
II: 19*, 76*.
- Christian August, Hertug af Augustenborg.
I: 7, 9, 25.
- Christiani, F. C., Kapt. i Inf. I: 234, 86*.
II: 23*, 81*.
- Christiansen, A. E., Lieut. i Mar. I: 141,
72*. II: 61*. III: 22*.
- Christiansen, C. H., Sekt. i Inf. I: 291.
- Christiansen, W., Sekt. i Inf.'s K. R. II:
112*.
- Clarendon, Lord, Eng. Befuldmægtiget. III:
106, 157, 158, 162.]
- Clausen, H. G., (Sekt.), afsk. Prmlt. i Inf.
II: 82*. III: 33*.
- Clausen, J. P. S. S., Prmlt. i Inf. I: 87*.
II: 25*, 82*. III: 34*, 56*.

- Claussen, W. E. A., (Prmlt.), Kapt. i Inf. I: 85*. II: 22*, 79*. III: 190, 237, 31*, 53*.
- Clemmenssen, J. M., Overlæge. III: 373.
- Clintock, L. M. Eng. post-captain. III: 98.
- Colding, J. G. F., (Sekt.), Prmlt. i Inf. I: 57*. II: 426, 15*, 71*. III: 46*.
- Colomier, Prs. Oberst i Art. I: 227, 228, 78*. II: 158, 161, 312, 313.
- Colstrup, V., Overlæge. II: 238.
- de Coninck, C. P. F. J., Kapt. i Art. II: 55, 247, 19*, 77*. III: 59*.
- Cords, Fourer i 22. Reg.'s 2. Komp. II: 396.
- Conta, Prs. Major i Inf. III: 2*.
- la Cour, E., Sekt. i Inf. II: 174.
- la Cour, N. P., Sekt. i Inf. II: 80*.
- Cramer, P. C., Prmlt. i Inf.'s K. R. II: 83*. III: 35.
- Crone, G. W. E., Prmlt. i Art. II: 400, 112*.
- Czernin, Greve. Østr. Lieut. i Kav. II: 70.
- D.**
- Dacres, Sidney Colpoys, Eng. Kontreadmiral. III: 95, 98
- Dahl, A., Prmlt. i Kav. II: 28*, 86*. III: 32, 33, 36, 37, 38, 40, 41, 43, 37*.
- Dahl, H. B., (Sekt.), Prmlt. i Kav. I: 60*. II: 18*, 74*. III: 27, 49*.
- Dahl, J. C., (Major), Oberstlt. i Kav., Generaladjutant. I: 103, 249, 250. II: 265. III: 46.
- Dahl, W., Ritm. I: 90*. II: 81, 28*, 86*. III: 37*, 59*.
- Dahlstrøm, Stiftamtmand. III: 115.
- Dalberg, C. A. S., (Sekt.) Prmlt. i Inf. Gøtbsasp. I: 56*. II: 14*, 70*. III: 23*, 45*.
- Dalgas, E. M., Kapt. i Ing. I: 61*, 91*. II: 29*, 87*. III: 41, 38*, 60*.
- Dameck, F. T. L. F., Sekt. i Inf. II: 406, 83*, 112*.
- Daniel, Kommandersergent i 20. Reg. II: 414.
- Danielsen, Korporal i Art. II: 395.
- Darre, J., Kapt. i Inf. I: 88*. II: 22, 26*, 84*. III: 35*, 57*.
- Daue, H. H. N. J., Kapt. i Inf. I: 238, 89*. II: 62, 65, 68, 12*, 26*.
- David, C. G. W., Konferentsraad, Finantsminister. III: 302.
- Deichmann, H. C. W. F., Ritm. I: 56*. II: 14*, 71*. III: 23*, 45*.
- Deinhard, Prs. Fähnr. z. S. II: 63*.
- Dencker, C. F., Sekt. i Inf.'s K. R. II: 19*, 76*.
- Dickmeiss, W. H. B., Sekt. i Inf.'s K. R. II: 273, 92*, 114*.
- v. Diderichs, Prs. Korvetkapt. III: 100.
- Diechmann, F. S., Prmlt. i Inf. II: 24*, 81*. III: 191, 245, 32*, 54*.
- Dietrich, Prs. Major i Art. I: 76*.
- Dinesen, A. W., Sekt. i Inf.'s K. R. II: 418.
- Dinesen, J. U. P. W., Prmlt. i Kav. II: 88, 94, 107.
- Dinesen, W. L., Sekt. i Inf.'s K. R. I: 58*. II: 16*, 73*. III: 28*, 50*.
- Dirckinck-Holmfeld, Baron, J. O. J., Sekt. i Inf.'s K. R. I: 290.
- Ditmar, Sergent i 17. Reg.'s 7. Komp. II: 406.
- Ditzel, C., Reservelt. i Mar. II: 61*.
- Dobrzensky v. Dobrzenitz, Freihr., Østr. Generalmj. I: 204, 78*. III: 280.
- van Dockum, C. E., Kontreadmiral. I: 138. II: 206, 207, 208, 209, 216, 217, 219. III: 71, 73, 74, 77, 80, 82, 91, 113, 115, 129, 140, 296, 297.
- Dohlmann, J. T., Sekt. i Inf.'s K. R. II: 289.
- Donner, Prs. Lieut. z. S. II: 63*.
- Dormus v. Kilianshausen, Østr. Generalmj. I: 204, 77*.
- Dorph, P. F. B., Sekt. i Inf. III: 36*.
- Drastrup, A. H., Prmlt. i Inf. I: 84*. II: 22*, 79*, 112*. III: 228, 52*, 85*.
- Dreves, C. L., Prmlt. i Inf.'s K. R. II: 27*.
- Drewsen, L. F., atsk. Prmlt. i Inf. II: 79*.
- Dreyer, C. W. L., Oberstlt. i Inf. I: 84*. II: 184, 387, 401, 21*, 78*, 112*, 115*.
- Dreyer, F. W. C., Sekt. i Inf.'s K. R. II: 398. III: 36*.
- Dreyer, J. C. F., Oberstlt. i Ing. I: 161, 255, 256, 257, 258, 321, 322, 56*, 61*. II: 419, 430, 14*, 20*, 71*, 76*. III: 23*, 24*, 45*, 46*.
- Dræbye, U. C. H., Kapt. i Inf. I: 88*. II: 25*, 83*. III: 34*, 56*.

- Duus, L. W., Prmlt. i Inf. I: 226, 84*. II: 21*, 57*, 79*.
 v. Dyherrn, Prs. Hauptmann. III: 271, 274.
 Dyhr, S. B. V., Seklt. i Ing. I: 61*. II: 20*, 76*. III: 46*.
 Düring, E. F. W. A., Prmlt. i Kav.'s K. R. II: 14*, 70*. III: 23*.
 Düring-Rosenkrantz, E. F., Prmlt. i Kav.'s K. R. II: 14*, 70*.
 Døcker, J. G. C., Prmlt. i Kav.'s K. R. II: 252, 253.
 v. Dörnberg, Freihr., Prs. Hauptm. i Gstb. I: 74*.

E.

- Eggers, Dyr læge. II: 200.
 Eibe, S. C. J., Seklt. i Inf. III: 210, 86*.
 Eising, A. E. L., Prmlt. i Inf. II: 109*.
 Ekeroth, C. C., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 86*.
 Ekeroth, C. L., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 235, 236, 86*.
 Elben, H. A., Prmlt. i Art. II: 20*, 76*. III: 28*, 51*.
 Elster, G., Prmlt. i Art.'s K. R. III: 211.
 Elstermann v. Elster, Prs. Oberst i Inf. I: 73*.
 v. Ende, Freihr., Prs. Prmlt. i Inf. III: 2*.
 Engelbrecht, C. C. E., Prmlt. i Kav. II: 28*, 86*. III: 37*, 49*.
 Engelhardt, C. O. C., Prmlt. i Int. I: 85*. II: 274, 23*, 80*, 93*.
 Erritsø, Gendarmovervagtmeister. II: 203.
 Ernst, J. F. M., (Kapt.), Major i Ing. I: 68. III: 298.
 v. Esebeck, Prs. Oberstlt. i Inf. III: 1*.
 Esmann, N. C., Prmlt. i Inf. II: 27*, 85*. III: 292, 293, 36*, 55*.
 Ewald, W., Prmlt. i Inf. III: 30*.
 Ewers, Statsraad, Russisk Udsending. I: 27.

F.

- Frederik d. VII. Konge af Danmark. I: 8, 13, 25, 117, 161. III: 350, 104*.
 Frederik, Kgl. Højhed, Kronprinds af Danmark. II: 84, 18*, 74*. III: 26*, 48*.
 Faaborg, T. C., Oberst i Inf. I: 85*. II: 153, 272, 51*, 52*, 72*. III: 187, 208, 209, 210, 217, 218, 219, 220. 28*, 50*, 73*, 84*.
 Fabrice, Sachsisk Oberst. I: 129, 132, 37*. v. Falckenstein, Vogel, Prs. Generallt. I: 130, 247, 73*. III: 50, 276, 279, 280, 281, 320, 324, 334.
 Falkenberg, Friherre, C. E. (Svensk), Seklt. i Inf. II: 80*.
 Falkenberg, G. A., (Kapt.) Major i Inf. I: 85*. II: 22*, 80*. III: 250, 31*, 53*.
 Falkenskjold, A. W., Prmlt. i Inf. I: 84*. II: 22*, 79*. III: 31*, 52*.
 Falkenskjold, J. A. F., Oberstlt. i Inf. I: 89*. II: 137, 138, 379, 387, 27*, 85*, 112*.
 v. Falkenstein, Freihr., Prs. Oberst i Inf. III: 1*.
 Fallesen, M. E. Kapt. i Art. I: 239, 251, 90*. II: 428, 29*, 87*. III: 38*, 59*.
 Fahnehjelm, H., (Svensk), Seklt. i Inf. II: 112*.
 Fauerholdt, C., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 86*.
 Fauerschau, S. J. G., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 238, 244, 86*.
 Faye, G., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 218, 85*.
 Feddersen, W. F. T., Ritm. II: 28*, 86*. III: 37*, 58*.
 v. Feldegg, Fellner, Østr. Oberst i Inf. I: 77*.
 Fehrmann, J. F., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 188, 204, 86*.
 Fenger, Etatsraad. III: 336.
 Fibiger, C. A. J., Major i Kav. I: 90*. II: 78, 28*, 86*. III: 32, 33, 37*, 59*.
 Fibiger, J. S., Generalm. I: 56, 66, 67, 68.
 de Fine Licht, M. P. W., Kapt. i Inf. I: 243, 87*. II: 24*, 81*. III: 33*, 55*.
 Fischer, C. E. P. T., Seklt. i Inf. II: 426, 427, 112*.
 Fischer, S. F., Seklt. i Inf.'s K. R. I: 59*. II: 18*, 75*.
 Fischer, O. W., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 28*, 47*.
 v. Fischer-Treuenfeld, Prs. Fähnr. z. S. II: 63*.
 Flensborg, C. J., Generalm. I: 66, 67.
 v. Flies, Prs. Oberst, General i Kav. I: 75*. II: 17, 57, 257. III: 50, 280, 1*.
 Flindt, A. S. H., Ritm. I: 90*. II: 28*, 86*. III: 37*, 58*.
 Fog, L. E., Kapt. i Gstb. I: 161, 60*. II: 184, 20*, 73*. III: 24*, 46*.

- Fogh, F. F. G., Kapt. i Inf. I: 84*. II: 22*. 79*. III: 52.
- Franck, A., Seklt. i Inf. I: 243.
- Frandsen, Sergent i 18. Reg.'s 7. Komp. II: 135.
- Frandsen, J. C. R., Seklt. i Inf's K. R. II: 46*.
- Frantzen, F. M., Seklt. i Inf's K. R. III: 210, 86*.
- (Frantz Joseph I), Keiser af Østerrig. III: 337, 94*, 96*, 98*, 99*, 101*, 103*, 108*, 111*, 112*.
- Frederik, Ferdinand, Arveprinds af Danmark. I: 47.
- Frederik, Hertug af Augustenborg. I: 25, 26, 29.
- Frederiksen, Konstabel Nr. 293 i 4de Batt. II: 424.
- Frederiksen, F. W. F., Ritm. I: 90*. II: 29*, 86*. III: 38*, 59*.
- Fremming, J. T., Kapt. i Inf. II: 25*, 82*. III: 34*, 56*.
- Freisleben, C. F. F., Prmlt. III: 56*
- Freisleben, T., Ritm. I: 302, 308, 90*. II: 11, 18*, 74*. III: 48, 25*, 48*.
- Friederich, Carl. Prinds, Prs. General i Kav. I: 130, 198, 199, 214, 224, 233, 261, 266, 267, 271, 297, 73*. II: 129, 132, 134, 138, 156, 157, 158, 169, 173, 176, 179, 228, 293, 294, 295, 312, 389. III: 117, 127, 147, 148, 175, 179, 249, 270, 279, 299.
- (Friederich, Wilhelm), Kronprinds af Preussen. I: 246, 247. II: 63, 134, 233, 240, 295. III: 148.
- Friederichson, Kommandersergent i 22. Reg.'s 3. Komp. II: 397.
- Friis, C. L., Korpsdyrlæge. I: 56*. II: 15*, 71*. III: 375, 23*, 45*.
- Frisch, T. E., Seklt. i Inf's K. R. I: 59*. II: 17*, 73*. III: 27, 49*.
- Frisenette, Officersasp. i Inf. II: 416.
- Frost, C. W., Kapt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 81*. III: 33*, 55*.
- Fryd, H. Ø. T., Prmlt. i Inf. III: 33*.
- Frølich, F., Orlogakapt. I: 161, 56*. II: 14*, 70*. III: 62, 141, 142, 383, 23*.
- v. Fürstenberg, Freihr., Prs. Lieut. i Kav. II: 253.
- Færch, L. N., Oberstlt. i Inf. I: 88*. II: 236, 247, 26*, 84*. III: 35*, 49*, 57*.
- Færch, N. A., Seklt. i Inf's K. R. III: 228, 85*.
- Fæster, H., Orlogskapt. I: 148.

G.

- Gablentz, Baron, Østr. Feltmarskallt. I: 130, 200, 213, 214, 233, 235, 238, 251, 283, 286, 296, 297, 76*. II: 69, 70, 72, 75, 74, 75, 80, 83, 94, 95, 98, 100, 114, 233, 235, 239, 253. III: 31, 115, 280, 313.
- Galster, C., Seklt. i Inf. II: 423, 83*, 112*.
- v. Gambolo, Ritter Siller, Østr. Oberstlt. i Inf. I: 77*.
- Gandil, F. G. H. O., (Prmlt.), Kapt. i Inf. I: 84*. II: 403, 21*, 78*, 112*, 115*.
- Gandil, J. C., Kapt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 83*. III: 35*, 56*.
- Garde, H. G. F., Lieut. i Mar. II: 296, 61*. III: 21*.
- Garten, Sachsisk Major. I: 37*.
- Gebser, Hannovr. Generallt. I: 129, 132, 38*.
- Gedalia, N., Underlæge. II: 112*.
- Gedde, W. E. S., Major i Inf. I: 84*. II: 277, 318, 348, 366, 21*, 81*, 114*. III: 190, 32*, 54*, 86*.
- Gerlach, A. W., Major i Kav. I: 90*. II: 17*, 28*, 74*, 86*. III: 285, 292, 37*, 51*, 58*.
- Gerlach, G. D., Generallt. I: 225, 231, 259, 305, 321, 322, 323, 324, 325, 21*, 44*, 57*. II: 37, 87, 130, 148, 167, 168, 175, 227, 228, 260, 359, 371, 377, 429, 444, 14*, 50*, 70*, 95*, 105*. III: 62, 116, 135, 284, 316, 328, 23*, 45*.
- Gerlach, L., Seklt. i Inf. III: 86*.
- Gersdorff, C. R., Prmlt. i Inf's K. R. II: 177, 23*
- Gersdorff, P., Seklt. i Inf's K. R. II: 58*.
- Gerstenberg, H. W. T., Seklt. i Inf's K. R. III: 86*.
- Giese, C. H. L., Prmlt. i Inf. I: 56*.
- Gjerdning, O. J. F., Seklt. i Inf's K. R. II: 104, 107, 253. III: 39, 40.
- Gjern, A. M., Prmlt. i Art.'s K. R. II: 19*, 75*. III: 24*, 46*.
- Gjørup, M. R., Prmlt. i Inf. II: 399, 78*, 112*, 115*.
- Gjørup, P. H., Seklt. i Inf. I: 291.

- Glahn, C. S., Kapt. i Inf. I: 85*. II: 22*, 79*. III: 189, 204, 206, 31*, 53*, 86*.
- Glahn, H., Kapt. i Inf. I: 86*. II: 24*, 81*. III: 190, 33*, 54*, 86*.
- Glahn, H. O., (Major) Oberst i Ing. I: 169. II: 41. III: 213.
- Glahn, P. E., (Major) Oberstlt i Art. I: 57*. II: 16*, 72*. III: 142, 51*.
- Glud, Korporal i 13de Batt. II: 400.
- Gløerfeldt, F. P. Q., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 164, 56*.
- v. Goeben, Prs. Generalmj. I: 74*. II: 131, 138, 179, 431, 432. III: 234, 240, 265, 301.
- Goeker, Prs. Fähnr. z. S. II: 63*.
- Goeskjær, C. E., (Prmlt.) Kapt. i Inf.'s K. R. I: 85*. II: 22*, 79*. III: 31*, 53*.
- Goldmann, C. P., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 231, 86*.
- Goldschadt, H. A. C., Seklt. i Inf. II: 276, 92*.
- v. d. Goltz Greve, Prs. Generalmj. I: 79*. II: 64, 65, 66, 67. III: 2*.
- v. d. Goltz, Prs. Oberstlt, i Inf. II: 136.
- Gondrecourt, Greve, Østr. Generalmj. I: 129, 131, 132, 204, 296, 76*. II: 75, 98.
- Good, F. C., Kapt. i Ing. II: 190, 20*, 76*. III: 24*, 46*.
- Gorm, C. M., Kapt. i Inf. II: 88, 83*. III: 35*, 56*.
- Gortschakow, Fyrste, Russisk Udenrigsminister. I: 23, 29.
- Gosch, F. A., Oberstlt. i Inf. I: 119.
- Gotschalck, E. G., Prmlt. i Kav. I: 56*. II: 14*, 70*. III: 23*, 45*.
- Gottherg, Prs. Kapt. I: 204.
- Gottlieb, J. L., Orlogskapt I: 148, 72*. II: 61*. III: 82, 89, 21*.
- Graae, F., Prmlt. i Inf. III: 220.
- Graah, G., Kapt. i Kbhvns. borgl. Art. II: 19*, 77*.
- v. Graberg, Prs. Oberst i Art. I: 247, 262, 73*.
- Gradhant, R. H. G., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 108*. III: 86*.
- Gram, W. F., Prmlt. i Inf. I: 86*. II: 416, 24*, 81*, 111*.
- Grape, Prs. Major i Art. I: 74*.
- Grave, N. J., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 272, 90*.
- v. Grimm, Prs. Seklt. i Kav. III: 1*.
- v. d. Groeben, Greve, Prs. Oberst i Kav. I: 75*, 80*.
- v. d. Groeben, Prs. Oberst i Inf. I: 79* III: 2*.
- v. Grodzki, Prs. Ritm. II: 34.
- Grove, A., Kapt. i Art. III: 192, 38*, 59*.
- Grove, H. H. S., Orlogskapt. II: 206, 61*. III: 21*.
- Gulstad, F. M. E., Major, Chef for det slesvigske Gendarmeri. III: 140, 187, 240, 251, 253, 385.
- Grüner, F., Prmlt. i Inf. I: 131, 59*. II: 17*, 73*. III: 24*, 46*.
- Grüner, O. P. T., Kapt. i Inf. I: 89*. II: 396, 27*, 85*, 111*.
- Grünwald, Sachsis Oberstlt. i Kav. I: 37*.
- Grünwaldt, F. P., Seklt. i Inf. II: 394, 85*, 112*.
- Grönlund, J. A., Kapt. i Inf. I 86*. II: 178, 23*. III: 32*, 54*.
- Grönlund, J. H. L., Prmlt. i Inf. I: 85*. II: 22*, 80*. III: 252, 31*, 53*.
- Gyldenfeldt, H. S., Kapt. i Inf. I: 86*. II: 24*, 96*.
- Güllich, S. L. W., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 414, 112*.
- Guldencrone, Baron, C., Seklt. i Art. II: 20*, 76*.

H.

- Haar, H. H. N., Seklt. i Inf. II: 81*. III: 33*.
- Haarbølle, J. H., afsk. Prmlt. i Inf. II: 84*, 109*.
- v. Hacke, Greve, Prs. Oberst i Inf. I: 73*.
- v. Hackewitz, Prs. Oberst i Inf. III: 1*.
- Hackhe, W. P. J. L., Kapt. i Inf. I: 241, 242, 89*. II: 27*, 84*. III: 36*, 57*.
- Haffner, C. W. D., Kapt. i Inf. I: 85*. II: 22*, 79*. III: 53*.
- Haffner, W., Ritm. I: 270, 50*, 56*. II: 14*. III: 192, 58*.
- Hage, C., Officersasp. i Inf. II: 414.
- Hage, J., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 205, 86*.
- Hagen, H. J. A., Kaptlt. i Mar. II: 61*. III: 22*.
- Hagerup, G., Kapt. i Art. III: 36*, 59*.
- Hagn, D. D., Underlæge. II: 112*.

- v. Hake, Sachsisk Generallt. I: 129, 131, 182, 183, 134. 135, 137, 199, 200, 37*.
- Hall, C. C., Professor, Konseilspræsident. I: 18, 15, 17, 18, 19, 23, 24, 25, 26, 27.
- v. Hallerstein, Freihr., Prs. Fähnr. z. S. II: 63*.
- Hamilton, Greve, Svensk Gesandt i Kbhvn. I: 26.
- Hammeleff, P. H. W., Prmlt. i Inf. I: 86*. II: 276, 24*, 81*, 93*.
- Hammer, J., Kapt. i Inf. I: 85*. II: 169, 180, 22*, 79*. III: 190, 224, 232, 233, 235, 236, 237, 245, 31*, 53*.
- Hammer, O. C., Kaptlt. i Mar. I: 176. II: 106. III: 88, 92, 93, 104, 105, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315.
- Hammerich, P. C. C., (Prmlt.) Kapt. i Inf. I: 84*. II: 21*, 78*. III: 271, 278, 30*, 52*, 90*.
- Hans, Prinds af Glücksborg. III: 302.
- Hansen, Korporal i Art. II: 398.
- Hansen, A. P., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 280.
- Hansen, A. S., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 46*.
- Hansen, A. V., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 354, 109*.
- Hansen, C. A., Ritm. II: 28*, 86*. III: 37*, 58*.
- Hansen, C. A. J., Seklt. i Inf. II: 155, 84*. III: 35*.
- Hansen, C. E., Ritm. I: 154, 56*. II: 15*, 71*. III: 23*, 45*.
- Hansen, C. F., Generallt. Krigsminister. III: 302.
- Hansen, C. G. P., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 234, 86*.
- Hansen, E. B. M., Kapt. i Inf. I: 86*. II: 820, 24*, 108*.
- Hansen, F. C., Major i Inf. I: 291, 84*.
- Hansen, F. F., Prmlt. i Inf. I: 84*. II: 22*, 79*. III: 31*, 52*.
- Hansen, F. W., Seklt. i Inf. II: 83*. III: 34*.
- Hansen, H. J. W., Kapt. i Inf. I: 86*. II: 416, 23*, 81*, 111*.
- Hansen, J., Seklt. i Inf. II: 112*.
- Hansen, J. C. W., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 46*.
- Hansen, J. O., Kapt. i Inf. II: 290, 84*.
- Hansen, M., Konstabel i 4. Føetningskomp. III: 212.
- Hansen, P., Kjøbmd, Kapt. i Fredericias Borgervæbning. III: 11.
- Hansen, P. F. W., Prmlt. i Inf. I: 57*. II: 398, 15*, 71*, 111*.
- Hansen, P. L. C. F., Prmlt. i Inf. I: 285. II: 416, 81*, 111*.
- Hanson, Overfyrværker. III: 206.
- Harboe, P. C. S., Prmlt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 84*. III: 35*, 57*.
- Harboe, H. C. W., Seklt. i Kav. I: 58*. II: 412, 16*, 72*. III: 26*, 48*.
- Harbou, J. W. A., Oberst i Inf. I: 21*, 58*. II: 272, 277, 318, 16*. III: 328.
- Harland, F., Seklt. i Inf. II: 26*, 84*.
- Hartmann, H. V. F., Prmlt., Regimentsintendant. III: 272.
- v. Hartmann, Prs. Oberstlt. i Inf. I: 73*. II: 417.
- Harttung, A., Seklt. i Inf. I: 58*. II: 16*, 72*. III: 25*, 47*.
- Hartz, T. W. C. C. Seklt. i Inf. III: 34*.
- Hassenstein, Prs. Korvetkapt. I: 197. II: 62*, 63*.
- Haxthausen, C. U. E., Oberstlt. i Art. I: 61*. II: 118, 192, 264, 265, 20*.
- Haxthausen, Baron, H. C., Prmlt. i Inf. I: 58*. II: 16*, 80*. III: 32*, 54*.
- Haxthausen, Baron, J. F. E., Kapt. i Inf. I: 85*. II: 23*, 80*. III: 32*, 53*.
- Heckscher, H. T. W., Kapt. i Inf. I: 86*. II: 23*, 82*. III: 38*, 54*.
- Hedemann, A. R., Kaptlt. i Mar. I: 125, 145, 72*. II: 61*. III: 21*.
- Hedemann, J. C. G., Kapt. i Ing. II: 190, 419, 29*, 87*. III: 70, 122, 38*, 60*.
- Hedemann, M. S. F., (Seklt.) Prmlt. i Inf., Gatbsasp, I: 58*. II: 412, 16*, 72*. III: 26*, 48*.
- Hegermann-Lindencrone, C. D. (Generalmj.) Generallt. I: 103, 184, 254, 255, 257, 258, 307, 312, 313, 45*, 60*. II: 9, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 29, 31, 35, 36, 37, 49, 50, 74, 75, 79, 80, 84, 85, 86, 87, 89, 100, 102, 104, 107, 108, 109, 113, 167, 230, 281, 242, 254, 258, 259, 260, 18*, 74*, 88*, 89*. III: 8, 32, 34, 37, 43, 45, 46, 47, 50, 53, 54, 110, 116, 269, 270, 297, 328, 10*, 11*, 17*, 25*, 40*, 48*.
- Hegermann-Lindencrone, D. W. (Ritm.),

- Major i Kav. I: 90*. II: 16*, 27*, 73*, 85*. III: 28*, 36*, 58*.
- Hegermann-Lindencrone, J. F., Seklt. i Kav. I: 60*. II: 18*, 74*. III: 26*, 49*.
- Hein, F. L. A., Oberst i Inf. I: 87*. II: 428, 24*, 82*. III: 68, 328, 28*, 46*.
- Hein, J. T., (Kapt.) Major i Inf. I: 87*. II: 387, 426, 427, 25*, 83*. 112*.
- Heinrich, v. Hessen und bei Rhein, Prs. Major i Kav. (Prinds), III: 1*.
- Heinemann, (Svensk), Sergent i Art. II: 428.
- v. Held, Prs. Major i Art. I: 75*.
- Helms, H. S., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 46*.
- Heltzen, E. S. E., Kammerh. Amtm. Justitsminister. III: 302.
- v. Henniges, Prs. Prmlt i Inf. III: 2*.
- Heramb, F. J., Major i Kav. I: 60*. II: 18*, 74*. III: 48, 26*, 49*.
- Hermansen, F. L., Prmlt. i Inf. II: 26*. III: 57.
- Hermansen, H. P., Prmlt. i Inf. I: 87*. II: 24*, 81*. III: 33*, 55*.
- Herskind, A. E., Kapt. i Inf. II: 152, 78*. III: 30*.
- Hertel, H. C., Kapt. i Art. I: 225, 91*. II: 192, 29*, 87*. III: 192, 248, 38*, 59*.
- Hertz, Polititiinspektør. III: 142.
- Hertz, J. B., Prmlt. i Inf. II: 426, 26*, 79*, 112*.
- Hertzog, Seklt. i Inf. III: 207.
- Herwarth v. Bittenfeld, Prs. General. III: 148, 195, 196, 197, 232, 241, 341, 63*.
- Hess. Korporal i Art. II: 393.
- Heuzner, Prs. Fähnr. z. S. II: 63*.
- Heyn, F. J. L., afsk. Prmlt. i Inf. I: 57*. II: 427, 15*, 71*, 112*.
- Hindenburg, A. T., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 400, 112*, 115*.
- Hindenburg, J. C. F. C., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 227, 86*.
- Hindenburg, J. P., (Seklt.) Prmlt. i Inf. II: 22*. III: 188, 202, 31*, 85*.
- Hindersin, Prs. Generallt. II: 334.
- Hinge, Kommandersergent i 9de Reg. II: 416.
- Hirsch, F. G. H., (Oberstlt.) Oberst i Inf. I: 88*. II: 137, 138, 142, 315, 336, 26*. III: 327.
- Hirsch, J. C. W., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 46*.
- Hjort, N. H., Prmlt. i Inf. II: 402, 403, 21*, 78*, 112*, 115*.
- Hjort, H. P. C. E. V., Seklt. i Inf.'s K. R. I: 243.
- v. Hobe, Prs. Generalmj. i Kav. I: 75*.
- Hoffmann, E. C., Seklt. i Inf. II: 130, 44*.
- Hoffmann, J. A. F., (Kapt.) Major i Inf. I: 305, 58*. II: 64, 12*, 17*.
- Hoffmann, R. S., Prmlt. i Inf.'s K. R. II: 25*, 82*. III: 33*.
- Hoffmeyer, J. E., Prmlt. III: 59*.
- v. Hohendorf, Tobias Edler, Østr. Oberstlt. i Inf. I: 76*.
- Hohlenberg, H. A. C. E., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 112*.
- Holbøll, H., Seklt. i Inf. I: 59*. II: 17*, 72*. III: 25*, 47*.
- Holbøll, P. I. C., Lieut. i Mar. I: 176. III: 308, 309, 310, 312, 313.
- Holck, C. C. W. F., Kapt. i Inf. I: 86*. II: 23*, 80*.
- Holck, H. H. H., Ritm. I: 90*. II: 29*, 86*. III: 37*, 59*.
- Holck, F. E., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 86*.
- Holck, J. E., Kapt. i Inf. II: 152.
- Holm, J. U. A., Lieut. i Mar. II: 61*. III: 22*.
- Holm, P. C., Orlogskapt. I: 175, 72*, II: 61*. III: 78, 91, 21*.
- Holm, R. O., Oberstlt. i Art. II: 42, 19*, 77*. III: 30, 25*, 47*.
- Holmertz, A. R., (Svensk) Seklt. i Inf. II: 404, 112*, 115*.
- Holmsted, J. F., Kapt. i Inf. II: 27*, 85*. III: 36*, 53*.
- Holmsted, K. H. V., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 188, 204, 208.
- Holst, C. F., Seklt. i Inf. II: 404, 405, 78*, 115*. III: 30*.
- Holst, N. H., Kapt. i Ing, II: 32, 83, 87.
- Holst, N. S. M., Seklt. i Inf.'s K. R. I: 291.
- Holstein, A. C. N. W., Prmlt. i Inf.'s K. R. I: 56*, 70*. III: 27*, 50*.
- Holstein, F. O. J., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 12*.
- Holsøe, C. W. S., Prmlt. i Inf. III: 32*, 54*.
- Holtén, C. F., Major. III: 55*.
- Honnens, A. F. W., Seklt. III: 12.
- Honnens, J. J., Generalmj. I: 60*. II: 20, 18*, 74*. III: 43, 48, 169, 328, 26*, 49*.
- Honnens, T. F. A., Kapt. i Inf. I: 87*. II: 25*, 82*. III: 34*, 56*.
- Hoppe, F. B., Prmlt. i Inf. II: 83*, 109*.
- Horn, H., (Svensk) Seklt. i Inf. II: 112*.

- Hornemann, F. W. C. L., (Prmlt.) Kapt. i Inf. II: 25*, 82*. III: 34*, 56*.
- Horsmann, Sergeant i 2. Reg.'s 8. Komp. II: 402, 404.
- v. d. Horst, Prs. Seklt. i Kav. III: 1*.
- Hoskjær, W., Prmlt. i Ing. II: 238.
- Husum, C. S., Kapt. i Inf. I: 86*. II: 24*, 80*.
- Huushner, T. G. F. W., Prmlt. i Inf.'s K. R. II: 81*. III: 191, 32*, 54*.
- Hveberg, M. O. B., Oberst i Inf. I: 221, 305, 86*. II: 121, 177, 178, 23*, 58*.
- Hyllested, A., Prmlt. i Inf. III: 32*, 58*.
- Hyllested, E., Kapt. i Inf. I: 87*. II: 25*, 79*. III: 31*.
- Huner, Prs. Major. III: 241.
- Hüttemeyer, Korporal i 4. Fæstningskomp. III: 213.
- Høhling, C. C., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 218, 86*.
- Høhling, H. P. K., Major i Inf. I: 87*. II: 25*, 82*. III: 34*.
- Høst, J. D., (Kapt.) Major i Inf. I: 84*. II: 21*, 78*, 114*.
- Høyer-Møller, E., Sogneprest. III: 384.
- I.
- Ingstrup, J. A. I., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 86*.
- Ingwersen, F. P., (Prmlt.) Kapt. i Inf.'s K. R. I: 85*. II: 22*, 80*. III: 31*, 53*.
- Ipsen, H., Orlogskapt. II: 376. III: 22*.
- Irgens, C. C. M., Kapt. i Inf. I: 84*. II: 21*, 78*. III: 30*, 52*.
- Irminger, C. J. F., Seklt. i Inf. I: 59*. II: 409, 17*, 72*, 111*.
- Irminger, C. L. C., Orlogskapt. I: 249.
- J.
- Jachmann, Prs. (Kapt. z. S.) Kontre-Admiral. I: 197. II: 212, 215, 216, 217, 221, 62*.
- Jacobi, F. F., Prmlt. i Inf. I: 56*. II: 14*, 70*. III: 23*, 45*.
- Jacobsen, E. C. E., afsk. Kapt. i Inf. II: 23*, 80*.
- Jacobsen, J. E., Prmlt. i Inf. II: 180, 22*, 59*, 80*.
- Jacobsen, N., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 57*.
- Jacobsen, W. C. L., Kaptlt. i Mar. I: 141, 72*. II: 61*, III: 21*.
- Jacobsen, Officersasp. i Inf. III: 231.
- Jacobæus, Sergeant, Officersasp. i Inf. III: 230.
- Jantzen, A. W., Seklt. i Inf. II: 84*.
- Jantzen, F. F., Prmlt. i Inf. II: 79*. III: 189, 205, 31*, 53*, 85*.
- Jastrau, H. F. F., Kapt. i Ing. I: 61*, 91*. II: 190, 29*, 87*. III: 38*, 60*.
- Jena, Prs. Major i Inf. II: 353.
- Jensen, B. M., Seklt. i Art.'s K. R. II: 399, 112*.
- Jensen, C. W., Kapt. i Inf. I: 89*. II: 887, 396, 397, 27*, 85*, 111*.
- Jensen, E., Kapt. i Ing. III: 29*.
- Jensen, N. P., Prmlt. i Inf. I: 86*. II: 23*, 80*. III: 32*, 54*.
- Jensen, T. A., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 320, 108*.
- Jensen, Gymnastiklærer ved 4. Reg.'s 6. Komp. III: 210.
- Jensen, Korporal i 10. Batt. II: 401.
- Jespersen, W. B., Lieut. i Mar. II: 420, 112*.
- Jessen, C. F. R., Ritm. II: 28*, 86*. III: 37*, 58*.
- Jessen, N. J., Kammerherre, Overførster. III: 334.
- Jessen, T. C. W., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 189, 204, 208, 209, 86*.
- Jochimsen, Seklt. i Inf.'s K. R. III: 209.
- (Johann), Konge af Sachsen. I: 129.
- Johannsen, O. J. G., Prmlt. i Inf. I: 89*. II: 394, 27*, 85*, 112*.
- Johannsen, C. G. W., Kammerh., Minister for Slesvig. III: 302.
- Johansen, C. F., Reservelt. i Mar. III: 21*.
- Johansen, H., Reservelt. i Mar. II: 61*.
- Johansen, J. C., Kapt. i Art. I: 91*. II: 29*, 87*, 108*.
- Johansen, W. P. J., Kapt. i Art. I: 91*. II: 29*, 87*. III: 38*, 59*.
- Johnsen, Reservelt. i Mar. II: 61*.
- de Jonquières, H. A. A., Major i Art. I: 60*. II: 118, 192, 265, 443, 20*, 76*. III: 142.
- Juel-Brockdorff, Baron, C. F. S. W., Seklt. i Kav.'s K. R. I: 60*. II: 13*, 74*. III: 26*, 49*.
- Juncker, C. F., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 108*.
- Jung, C. F., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 13*.
- Junghans, H., Major i Inf. II: 25*, 82*. III: 34*, 55*.

- Jungwirth, F. G., Prmlt. i Inf. II: 82*. III: 34*.
- Just, J. C., (Major) Oberstlt. i Art. I: 59*. II: 31, 18*, 75*. III: 26*, 48*.
- Jürgensen, C. F. U. B., Prmlt. i Kav. II: 86*. III: 37*.
- Jürgensen, F., Major i Art. I: 91*. II: 29*.
- Jürgensen, J. P. C., Seklt. i Inf. II: 278, 97*.
- Jürgensen, Underkorp. i 4. Fæstningskomp. III: 212.
- Jæger, P. F. A., Prmlt. i Inf. I: 89*. II: 395, 27*. 85*, 112*.
- Jøns, Overvagtimester i 6. Drg. Reg. II: 34.
- Jørgensen, A., Justitsraad, (konst. Politi- og Borgmester i Fredericia). II: 239. III: 10.
- Jørgensen, C. T., Major i Ing. I: 126, 169, 171, 212, 225, 272, 57*. II: 31, 32, 96, 100, 102, 104, 189, 20*, 76*. III: 26*, 48*.
- Jørgensen, N., Prmlt. i Inf.'s K. R. II: 78*, 109*.
- Jørgensen, P. C., char. Seklt. i Inf. III: 220, 86*.
- Jørgensen, Artillerikorporal. III: 251.
- K.**
- Kaas, F. C., Kapt. i Inf. II: 78*.
- Kaas, J. A. F. C., Prmlt. i Kav. II: 28*, 86*. III: 37*, 58*.
- v. Kalik, Østr. Generalmaj. III: 149.
- v. Kamienski, Prs. Oberst i Inf. I: 73*. III: 3*.
- Kamptner, Østr. Oberst i Inf. I: 77*.
- Karl d. XV, Konge af Sverig og Norge. II: 222.
- Karmark, M. A., Seklt. i Inf. I: 59*. II: 17*, 73*. III: 27*, 49*.
- Kauffmann, H. A. T., (Oberstlt) Oberst i Gsb. I: 68, 160, 254, 257, 258, 264, 305, 56*, 109*, 116*, 122*. II: 148, 168, 170, 175, 265, 419, 430. 15*, 71*. III: 116, 117, 191, 216, 217, 220, 221, 227, 231, 246, 248, 251, 261, 262, 284, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 323, 335, 27*, 50*, 94*, 95*, 97*, 98*, 107*, 109*.
- Kauffmann, W. F. L., Major i Art. I: 51. II: 265, 336, 349, 29*, 76*, 87*. III: 142, 28*.
- Kellner, A. S. F. C., (Seklt.) Prmlt. i Inf. II: 83*. III: 203, 35*.
- Kemp, V. C., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 396, 112*.
- Kerff, J. J., Prmlt. i Inf. II: 19*, 76*.
- v. Kerksenbroigk, Prs. Oberstlt. i Kav. I: 79*. III: 1*.
- v. Kettler, Prs. Oberst i Inf. II: 54*, 55*. III: 3*.
- Keyper, F. L. J., Prmlt. i Ing. I: 61*. II: 20*, 76*. III: 24*, 46*.
- Kielmann, H. M. (Svensk) Prmlt. i Inf. III: 189, 204, 86*.
- Kinderling, Prs. Lieut. z. S. II: 63*.
- Kirschner, Kommandersergent i 20. Reg. II: 414.
- Kjeldsen, Niels, Menig i 6. Drg. Reg.'s 4. Esk. II: 33.
- Kjær, F. F., Ritm. II: 16*, 72*.
- Kjærulff, A. S. V., Prmlt. i Inf. I: 87*. II: 24*, 81*. III: 33*, 55*.
- Klatt, Prs. Korvetkapt. III: 97.
- Klein, A. L., Kapt. i Art. I: 91*. II: 29*, 87*. III: 38*, 59*.
- Klingsey, P. E., Major i Inf. II: 24*, 82*. III: 33*, 55*.
- Klint, Korpsskriver i 22. Reg. II: 276.
- Klintebjerg, R (Svensk), Prmlt. i Inf. III: 189, 204, 86*.
- Kloppenborg, Overvagtimester. III: 19*, 62*.
- Klubien, L. G. F., Seklt. i Art.'s K. R. I: 225, 228, 230.
- Klüwer, W. J. C., Kapt. i Inf. I: 85*. II: 22*, 79*. III: 190, 51*, 53*.
- de Kløcker, H. R., Kapt. i Inf. I: 87*. II: 25*, 83*. III: 34*, 56*.
- Knauer, C. W., Kapt. i Inf. I: 238, 86*, 118*. II: 416, 23*, 81*, 111*.
- v. d. Knesebeck, Hanoveransk Generalmj. i Inf. I: 38*. III: 301.
- v. d. Knesebeck, Prs. Prmlt. i Inf. II: 54*, 55*.
- Knorr, Prs. Lieut. z. S. II: 63*.
- Knorring. (Svensk) Seklt. i Inf. II: 394, 395, 112*.
- Knub, H. A. T., Seklt. i Inf. II: 414.
- Knudsen, Amtmand paa Femern. II: 200.
- Koefoed, C. A., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 112*.
- Koefoed, E. C. L., Prmlt. i Ing. II: 342.
- Koefoed, L. B., Seklt. i Bornholms Milices Art. II: 397.
- Koefoed, Seklt. i Art.'s K. R. III: 211;

- Kohl, Kommandersergeant i 16. Reg.'s 5. Komp. II: 426.
- Kolbye, W. A. S., Seklt. i Inf. II: 59*.
- Kolderup-Rosenvinge, W., Prmlt. i Ing. I: 91*. II: 29*, 87*. III: 192, 38*, 60*.
- v. Korth, Prs. Oberst i Inf. I: 79*. III: 2*.
- Koss, H. C. J., Kapt. i Inf. I: 86*. II: 24*, 81*, 109*. III: 54*.
- Krabbe, O. J., Prmlt. i Inf. II: 27*, 85*. III: 58*.
- Krabbe, O. J. H., Kapt. i Inf. I: 84*. II: 22*, 79*. III: 227, 31*, 52*, 85*.
- Kraft, F. W., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 25*, 47*.
- Kraft, J. C., Kaptlt. i Mar. I: 125, 141, 72*. II: 195, 61*. III: 339, 21*.
- Krag, C. A., Kapt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 57*, 83*.
- Kragh, F. C. O. R., Seklt. i Inf. II: 24*, 81*. III: 33*.
- Kranold, C. J. C. F., Seklt. i Inf. I: 58*. II: 16*, 73*. III: 233, 28*, 50*.
- Krausnick, Prs. Lieut. z. S. II: 64*.
- Krieger, A., Kaptlt. i Mar. I: 141, 142, 143.
- Krieger, A. F., Etatsraad. III: 106, 158.
- Krieger, E. F., Kaptlt. i Mar. I: 72*. II: 61*. III: 80, 21*.
- Krieger, J. C., Major i Inf. II: 78*. III: 30*.
- Krieger, L. H., Kapt. i Inf. II: 78*. III: 30*.
- v. Kriegsheim, Prs. Oberstlt. i Ing. I: 73*. II: 161.
- Krogh, J. C. C., Seklt. i Inf. II: 396, 85*, 112*.
- Krug v. Nidda, Prs. Major. III: 270, 271, 272, 273, 274.
- Kruse, Korporal i Art. II: 424.
- Krüger, Hans, Stænderdeputeret fra Nord-slesvig. I: 8.
- Krøyer, C. F., Prmlt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 84*. III: 35*.
- Kuhlmann, J. H. G., (Seklt.) Prmlt. i Inf. III: 190, 38*, 54*.
- Kuhn, Prs. Kapt. z. S. I: 197. II: 212, 215, 62*.
- Kähle, N. S., Kapt. i Inf. I: 295, 308, 85*, 118*. II: 23*.
- Kähne, Prs. Lieut. z. S. II: 63*.
- Købke, W. H., Kaptlt. i Mar. II: 32, 86, 103. III: 79, 21*.
- Køhler, Prs. Korvetkapt. II: 62*.
- Køhler, E. F., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 61, 12*.
- Kønicke, A. F., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 19*, 76*.

L.

- Louise, Hs. Maj., Dronning af Danmark. I: 11, 189.
- Lange, F. C., Oberst i Inf. I: 86*. II: 24*.
- Lange, P. H. W., (Seklt.), Prmlt. i Inf. I: 58*. II: 16*, 72*. III: 25*, 47*.
- Langsted, L. C., Ritm. II: 28*, 85*. III: 36*.
- Larsen, A. P. J., Officersasp i Inf. II: 416.
- Larsen, F. B., Underlæge. II: 112*.
- Larsen, F. F., Officersasp. i Inf. II: 414.
- Larsen, H., (Prmlt.), Kapt. i Inf. I: 241, 89*. II: 27*, 84*. III: 36*, 57*.
- Larsen, H. P., Seklt. i Ing. II: 190, 20*, 109*.
- Larsen, J. L., Prmlt. i Inf. II: 83*. III: 35*.
- Larsen, W. J., Prmlt. i Inf. I: 84*. II: 401, 21*, 79*, 112*, 115*.
- Larssen, H. A. J. W., Seklt. i Inf. II: 44*.
- Larssen, O. K., Prmlt. i Ing. I: 57*. II: 20*, 76*. III: 182, 192, 264, 29*, 51*.
- Lassen, E. J., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 109*.
- Lassen, L., Seklt. i Inf.'s K. R. I: 226, 230. II: 426. III: 253.
- Lasson, G. H., (Oberstlt.), Oberst i Inf. I: 125, 218, 57*. II: 134, 136, 137, 138, 139, 272, 397, 412, 15*, 71*, 111*.
- Lautrup, J. C., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 426.
- Lehmann, W. O. W., Kapt. i Ing. I: 102, 59*. II: 42, 55, 189, 248, 249, 20*, 76*. III: 24*, 46*.
- Lembcke, T. H. J., afsk. Prmlt. i Inf. III: 32*, 58*.
- Lemwigh, W. E., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 414, 112*.
- (Leopold), Konge af Belgien. III: 302.
- Leth, C. F., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 228, 86*.
- Leth, J. Q., Seklt. i Inf.'s K. R. I: 291.
- Leth, B. B., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 86*.
- Liebe, P. B. T., Overlæge. I: 229.
- v. Lieres und Wilkau, Prs. Prmlt. i Inf. III: 1*.

- Lillienskjold, C. A. F., Major i Kav. I: 90*. II: 15*, 28*, 72*, 86*. III: 37*, 58*.
- Lindberg, J. F. O., (Svensk), Prmlt. i Inf. II: 420.
- Lindhard, J. H., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 416, 112*.
- Lindholm, W., Ritm. I: 90*. II: 27*, 85*. III: 36*, 58*.
- Linnemann, J., Kapt. i Art. III: 298.
- Linnemann, J. B., Prmlt. i Inf. II: 79*. III: 188, 202, 206, 31*, 53*.
- Lohse, L. F. G., Kapt. i Inf. II: 25*, 82*. III: 34*, 55*.
- Lommer, Kommandersergent i 2. Reg.'s 1. Komp. II: 402.
- Lommer, C. R., Prmlt. i Inf.'s K. R. I: 230, 88*.
- Looft, C. M., Justitsraad, Kontorchef. III: 359.
- Looft, M., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 413, 414, 112*.
- de Lopez Brandt, T. E. B., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 12*.
- Lorentzen, E. W., Prmlt. i Inf. III: 56*.
- Lorentzen, L. C., Kapt. i Inf. I: 86*. II: 24*, 81*. III: 191, 32*, 54*, 86*.
- Lorentzen, Kommandersergent i 22. Reg.'s 2. Komp. II: 396.
- Ludvigsen, A. F., Prmlt. i Inf. II: 82*. III: 33*.
- Lund, F. W., Kapt. i Inf. I: 88*. II: 387, 407, 422, 26*, 83*. III: 35*, 56*.
- Lund, J. F., Prmlt. i Inf. I: 243, 87*.
- Lund, L., Kapt. i Art., (Adjutant hos Hs. Kgl. Høihed Kronprindsen). II: 18*, 74*. III: 26*, 48*.
- Lund, P. C., Seklt. i Inf.'s K. R. I: 243, 244.
- Lund, P. D., Seklt. i Inf.'s K. R. I: 285.
- Lund, S., Kaptlt. i Mar. I: 145, 146, 72*. II: 61*. III: 89, 21*.
- Lund, Postdampskibsfører. III: 77.
- Lundbye, C. C., (Major), Oberst à la suite i Gsth., Krigsminister. I: 36, 38, 39, 47, 98, 213, 279, 316, 318, 320, 323, 324, 109*, 116*, 117*. II: 152, 265, 342. III: 121, 343, 344.
- Lundbye, E. A., Major i Inf. I: 88*. II: 135, 142, 315, 430, 26*, 83*. III: 191, 217, 229, 35*, 57*.
- Lundbye, J. E., Prmlt. i Inf.'s K. R. III: 228, 230.
- Lundbye, S. U. R., Kapt. i Inf. I: 86*. II: 387, 400, 401, 24*, 78*, 111*, 114*, 115*.
- Lunddahl, C. C. S., Major i Art. II: 117, 118.
- Lundegren, J. S. G., (Svensk), Seklt. i Inf. II: 396, 112*.
- Lundgren, (Svensk), Sergent i Art. II: 424.
- Lunding, N. C., (Generalmaj.), Generallt. I: 310. II: 24, 29, 39, 40, 43, 44, 46, 49, 50, 51, 53, 100, 109, 110, 112, 113, 115, 224, 230, 234, 236, 239, 241, 242, 243, 248, 258, 259, 308, 339, 340, 341, 342, 373, 19*, 66*, 76*, 88*, 89*. III: 8, 9, 10, 12, 13, 16, 19, 20, 21, 32, 172, 299.
- Lunn, O., Kapt. i Art. I: 91*. II: 29*, 87*. III: 38*, 59*.
- Lust, Prs. Prmlt. i Inf. III: 3*.
- Luxhøi, Kommandersergent i 20. Reg. II: 414.
- Lüders, E. C. C. E., Seklt. i Inf. III: 35*.
- Lüders, W. A. S. M., Seklt. i Inf.'s K. R. I: 105*.
- Lyneborg, F. F., Prmlt. i Inf.'s K. R. I: 86*. II: 23*, 81*. III: 32*, 54*.
- Lüttken, O. H., Orlogskapt., (Marineminister). I: 145, 148, 191. II: 8, 209, 302. III: 82, 302.
- Lüttichau, H. H., (Sekt), Prmlt. i Kav. I: 60*. II: 18*, 74*. III: 25*, 48*.
- Lüttichau, M., Generallt. I: 161, 254, 255, 257, 300, 305, 316, 321, 323, 56*, 60*, 116*, 118*. II: 148.
- Lützau, F. G., Major i Kav. I: 90*. II: 27*, 85*. III: 36*.
- Lytzen, J. A. J., Ritm. I: 90*. II: 28*, 86*. III: 37*, 58*.
- Lønborg, C. J. F., Kapt. i Art. I: 91*. II: 74, 29*, 87*. III: 38*, 59*.
- Løvenhjelm, C. C. B., Kapt. i Inf. I: 89*. II: 84*. III: 35*, 57*.
- Løvenskjold, C. L., (Hofmarskal), Overhofmarskal. I: 249, 250. II: 265.

M.

- Mac-Dougall, G. J. G., Lieut. i Mar. I: 144, 72*. II: 200, 61*. III: 22*.
- Madsen, A. J. C. E., Kapt. i Gsth. I: 58*. III: 360, 45*.

- Madsen, A. P., Prmlt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 84*. III: 57*.
- Madsen, J. O. C., Prmlt. i Inf.'s K. R. II: 81*. III: 230, 52*.
- Maës, G., Kapt. i Inf. I: 86*. II: 23*. III: 32*, 54*.
- Magius, C. G. W., Prmlt. i Inf. I: 87*. II: 24*, 82*. III: 33*, 55*.
- Magius, J. E. A., (Kapt.), Major i Inf. I: 297, 88*. II: 288, 26*, 84*. III: 35*.
- le Maire, A. L., Prmlt. i Art., Gstbsasp. I: 56*. II: 14*, 70*. III: 23*, 45*.
- Malling, C. E., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 402, 112*, 115*.
- Manderstrøm, Greve, (Svensk-Norsk Udenrigsminister). I: 21, 23. II: 1, 2.
- v. Manstein, Prs. Generallt. I: 226, 73*. II: 272, 277, 390, 417. III: 196, 197, 217, 241, 63*.
- v. Manteuffel, Prs. Ministerpræsident. I: 92.
- Marcher, B., (Oberst i Kav.), Generalmjt. I: 103. II: 119, 296. 312, 20*, 75*. III: 67, 70, 141.
- Marcher, H., Reservelt. i Mar. II: 61*.
- Marcher, T. K., Ritm. II: 28*, 85*. III: 36*.
- Marcussen, E. A. A., Seklt. i Inf. I: 60*. II: 20*, 72*. III: 26*, 48*.
- v. Marwitz, Prs. Prmlt. i Kav. II: 54*.
- Mathiesen, H. W., (Major), Oberstlt. i Inf. I: 84*. II: 21*, 79*. III: 191, 229, 284, 30*, 52*.
- Matthiessen, S. E., Kapt. i Inf. I: 84*. II: 170, 171, 180, 22*, 79*, 114*. III: 188, 205, 206, 31*, 53*, 86*.
- v. Mechow, Prs. Major i Art. I: 76*.
- Meidell, F. W. B., Prmlt. i Inf. III: 246.
- Meincke, H. F. V., Kapt. i Inf. I: 238, 243, 86*.
- Meincke, L. F. M., afsk. Major i Art. I: 155. II: 29*, 87*. III: 38*.
- Meinertz, C. H., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 426.
- Meinertz, C. M., Orlogskapt. II: 61*. III: 21*.
- Meldahl, C. E., Kapt. i Gstb. I: 264, 56*. II: 14*, 70*. III: 4, 27*, 50*.
- v. Mertens, Prs. Oberst i Ing. I: 247, 262, 78*. II: 313.
- Messerschmidt, F. W. F., Kapt. i Art. I: 91*. II: 29*, 87*. III: 38*, 59*.
- Meulengracht, F. W., Prmlt. i Kav. I: 226, 230.
- Meyer, C. W., Oberst i Ing. II: 41, 47, 19*, 77*.
- Meyer, O. M. G., Kapt. i Inf. I: 85*. II: 23*, 80*. III: 32*, 54*.
- Meyeren, E. A. F., Kapt. i Inf. I: 89*. II: 27*.
- de Meza, C. J., Generallt. I: 47, 67, 68, 115, 160, 162, 204, 211, 249, 255, 256, 258, 259, 266, 279, 300, 305, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 56*, 62*, 82*, 83*, 109*, 116*, 117*, 118*, 122*. II: 148, 230. III: 327.
- Michaelsen, J. F. C., Overlæge. II: 112*.
- Michelsen, O. W., Kommandørkapt. I: 66.
- Mielche, J. C., Prmlt. i Inf. II: 25*, 82*. III: 34*, 56*.
- Moe, E. E., Ritm. I: 90*. II: 13, 35, 28*, 86*. III: 34, 37*, 58*.
- Mogensen, H. W., Seklt. i Inf. II: 112*.
- Moltke, A. A. F., Kapt. i Inf. I: 226, 230, 84*. II: 21*, 79*. III: 30*, 52*.
- Moltke, A. C. J. A. W., (Prmlt.), Kapt. i Inf. I: 85*. II: 22*, 80*. III: 31*, 53*.
- Moltke, Greve, A. V., Premierminister. I: 8.
- Moltke, Greve, C., Minister for Slesvig. I: 11. Minister uden Portef. III: 302.
- Moltke, F. A., Kapt. i Art. (Adjutant hos Hs. Maj. Kongen). I: 249. III: 27*, 50*.
- v. Moltke, Greve, H., Prs. Generalfeltmarskal. I: 201. II: 57, 157, 213, 214, 226, 228, 260. III: 30, 31, 50, 116, 117, 127, 137, 175, 249, 265, 300, 303.
- Moltke, O., Kapt. i Art. I: 91*. II: 29*, 87*. III: 127, 38*.
- Moltke-Bregentved, Greve, C., char. Seklt. i Inf. II: 14*, 70*. III: 23*, 45*.
- Moltke-Hvitfeldt, Greve, H. F. C. G., Ritm. à la suite. II: 18*, 74*. III: 25*, 48*.
- Moltke-Hvitfeldt, Greve, W., char. Prmlt. i Art. II: 19*, 75*. III: 24*, 46*.
- Monrad, V., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 238.
- Monrad, Biskop, Konseilspræsident. I: 24, 27, 249, 280. III: 158.
- Monts, Greve, Prs. Lieut. z. S. II: 62*.
- Mortensen, Underkorporal i 4. Fæstningskomp. III: 211.
- Most, Kommanderserg. i 10. Reg. II: 276.

- Munck, S. B., Prmlt. i Inf. I: 86*. II: 173, 23*, 80*. III: 32*, 54*.
- Munk, F. C., Ritm. I: 90*. II: 28*, 86*. III: 37*, 58*.
- Mundt, J. H., Auditør. I: 118*.
- Muus, L. H. L., Oberstlt. i Inf. I: 85*. II: 172, 174, 176, 247, 23*, 80*. III: 32*, 54*.
- Muxoll, F. C. G., Orlogskapt. II: 4, 5, 6, 7, 112, 123, 127, 128, 158, 194, 196, 216, 297, 298, 302, 308, 325, 361, 375, 376, 51*, 102*, 103*. III: 113, 136, 138, 139, 140, 179, 213, 263, 268, 282, 294, 296, 339, 383, 20*, 65*, 68*, 70*, 76*, 82*, 83*.
- Mygind, E. O., Seklt. i Inf. I: 58*. II: 15*, 71*. III: 24*, 46*.
- Myhre, A. C. J., Major i Inf. I: 85*. II: 169, 22*, 79*. III: 190, 223, 234, 31*, 53*.
- Mühlertz, H. J., Seklt. i Inf. II: 85*.
- v. d. Mülbe, Prs. Generalit. I: 223, 263, 296, 79*. II: 23, 25, 28, 58, 61, 64, 65, 66, 68, 113, 114, 115, 233. III: 4, 17, 35, 148, 2*.
- Müller, A. W., Seklt. i Art.'s K. R. III: 211, 212, 86*.
- Müller, C. F. Max, (Oberstlt.) Oberst i Inf. I: 125, 287, 59*. II: 72, 73, 75, 82, 309, 311, 18*, 75. III: 28, 45, 68, 122, 317, 327, 328, 382, 25*, 47*.
- Müller, J. A., Seklt. i Inf. II: 24*. III: 86*.
- Müller, P. G., Seklt. i Inf.'s K. R. I: 291.
- Müllertz, C. T., Prmlt. i Art. I: 60*. II: 19*, 75*. III: 24*, 46*.
- Münster, T. G., Prmlt. i Inf. II: 24*, 81*. III: 33*, 55*.
- Münster-Meinhøvel, Greve, Prs. Generalmjt. I: 75*. II: 240, 245, 253. III: 4, 35, 36, 39, 49, 149, 1*.
- Møller, G. F., Kapt. i Inf. I: 86*. II: 177, 178, 23*, 80*. III: 32*, 54*.
- Møller, H. C., Underlæge. II: 64.
- Møller, R. C., Prmlt. i Inf. I: 87*. II: 25*, 83*. III: 34*, 56*.
- Møller, R. L., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 234, 85*.
- Møller, W., (Prmlt.) Kapt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 83*. III: 35*, 56*.
- Mønster, H. P. W., Kapt. i Art. I: 278, 91*. II: 247, 248, 29*, 87*. III: 38*, 59*.
- Mørck, Kommandersergent i 20. Reg.s 8. Komp. II: 414.
- N.**
- Napoleon III., Keiser af Frankrig. I: 27, 29.
- Neergaard, E., Prmlt. i Inf. I: 87*. II: 276, 25*, 83*. III: 34*, 56*.
- Neergaard, J. A., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 414, 112*.
- Neergaard, J. W., Oberst i Inf. I: 131, 293, 298, 312, 313. 22*, 59*, 118*. II: 11, 19, 21, 22, 23, 24, 64, 65, 66, 243, 247, 17*, 73*. III: 53, 167, 174, 328, 27*, 49*.
- Neergaard, S. J., Ritm. I: 301. 90*. II: 27*, 85*. III: 36*, 58*.
- Neipperg, Greve, Østr. Feltmarskallt. I: 76*. II: 69, 72, 79, 87, 94, 95, 98, 100, 232, 239.
- Nellemann, Korporal i 22. Reg.s 5. Komp. II: 396.
- v. Neubauer, Ritter, Østr. Major i Art. I: 78*.
- Nickolin, A. S., Kapt. i Inf. I: 87*. II: 25*, 83*. III: 34*, 56*.
- Nickolin, A. T., Seklt. i Inf. II: 253.
- Nielsen, Reservekorporal i 2. Reg.s 2. Komp. II: 404.
- Nielsen, Korporal i 18. Reg. II: 156.
- Nielsen, C. A., Prmlt. i Ing. II: 29*, 87*. III: 38*, 60*.
- Nielsen, C. T., Prmlt. i Art. II: 402. III: 247.
- Nielsen, D., Prmlt. i Inf. II: 24*, 82*. III: 33*, 55*.
- Nielsen, E. E. P., (Prmlt.) Kapt. i Inf. I: 86*. II: 23*, 80*. III: 32*, 54*.
- Nielsen, F. F., Prmlt. i Inf. I: 85*. II: 23*, 80*. III: 32*.
- Nielsen, G. J. W., (Oberstlt.) Oberst i Inf. I: 240, 89*. II: 66, 243, 247, 17*, 84*. III: 12, 13, 19, 21, 48, 328, 330, 26*, 36*, 48*.
- Nielsen, H. C., Prmlt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 83*. III: 35*, 57*.
- Nielsen, J. P. F., Prmlt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 83*, 112*.
- Nielsen, M. C., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 112*.
- Nielsen, N. T., Prmlt. i Inf. II: 22*, 79*. III: 190, 236, 31*, 53*, 86*.
- Nielsen, Konstabel i 4. Fæstningskomp. III: 211.
- Nielsen, P. J., Divisionsintendant, Overkrigskommissær. III: 360.
- Nielsen, P. H., Kapt. i Inf. I: 86*. II: 23*, 80*. III: 32*, 54*.

- Nimb, W. L., Prmlt. i Inf.'s K. R. I: 88*. II: 26*, 84*. III: 35*, 57*.
- Nissen, C. F., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 188, 203, 204, 208, 209.
- Nordenfalk, O., (Svensk) Seklt. i Inf. II: 112*.
- Normann, C. O. E. Lieut. i Mar. III: 214, 77*, 78*.
- Norup, C. S., Prmlt. i Inf. III: 55*.
- v. Nostitz-Drcewiecki, Østr. Generalmj. I: 204, 77*. II: 73 III: 16.
- v. Notz, Prs. Kapt. i Inf. III: 2*.
- v. Noville, Prs. Seklt. i Kav. III: 1*.
- Nyegaard, Kommandersergent i 2. Reg.s 3. Komp. II: 401.
- Nysted, H. E. E., Prmlt. i Inf. I: 59*. II: 408, 17*, 72*. III: 26*, 48*.
- Nürnbergger, Prs. Lieut. z. S. II: 63*.
- Nægler, M. B., Kapt. i Inf. II: 152, 78*. III: 30*.
- Nørager, J., Major i Inf. I: 285, 86*. II: 23*, III: 54*.
- O.**
- Obelitz, C. A., Kaplt. i Mar. I: 144, 72*. II: 298, 306, 61*. III: 21*,
- Oest, Officersasp. i 22. Reg. II: 896
- Olrik, P. O. R., Seklt. i Inf.'s K. R. I: 58*. II: 16*, 72*, 76*. III: 28*, 50*.
- Olsen, L. J., Kapt. i Inf. I: 87*. II: 25*, 88*. III: 34*, 56*.
- Olufsen, C. A. J., (Kapt.) Major i Inf. I: 85*. II: 22*, 80*. III: 31*, 52*.
- v. Oppel, Prs. Oberst i Inf. I: 79*. II: 67, 240. III: 2*,
- Oppen-Schilden, A. W. R., char. Ritm. II: 74*. III: 25*, 48*.
- Owesen, C., (Kapt.) Major i Ing. I: 299. II: 190, 20*, 76*. III: 28*, 51*.
- P.**
- v. Paczkowsky, Sachsisk Oberst i Kav.: I: 137, 37*.
- Paget, A., Sir, Engelsk Gesandt i Kbhvn. II: 222, III: 159,
- Pagh, Kommandersergent i 10. Reg. II: 276, III: 288.
- Palme, A. W., (Svensk) Lieut. i Inf. III: 234, 86*.
- Palmerston, Lord. I: 22, 23. III: 98,
- Paludan, F., Orlogskapt. I: 145, 72*. II: 206, 369. III: 80, 21,
- Panes (Svensk), Lieut. i Inf. III: 235.
- Pählmann (Svensk), Lieut. i Inf. III: 206.
- Pape, J. H., Overlæge, Divisionslæge. III: 373.
- v. St. Paul, Prs. Lieut. z. S. II: 62*.
- Paulsen, C. A. F. C. L., Ritm. I: 90*. II: 105, 29*, 86*. III: 37*, 59*.
- Paulsen, F. E. W., Seklt. i Kav. I: 60*. II: 18*, 74*. III: 25*, 48*.
- Paulsen, P. T., Seklt. i Art.'s K. R. III: 211.
- Pechlin, Baron, E. F. O. G. Prmlt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 83*. III: 35*, 56*.
- Pedersen, J. L. C., Prmlt. i Art. I: 61*.
- Pedersen, Reservelt. i Mar. III: 138.
- Pedersen, O. C., Orlogskapt. II: 124, 194, 196, 297, 312. III: 62, 113, 138, 140, 253, 295, 339.
- Penick, C. E., Prmlt. i Inf. III: 57*.
- Petersen, A. C., Seklt. i Art.'s K. R. II: 108*.
- Petersen, C. L. B., Kapt. i Inf. I: 87*. II: 427, 25*, 83*, 112*.
- Petersen, Vaabenmester. III: 188, 202.
- Petersen, H. H., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 236, 85*.
- Petersen, Reservelt. i Mar. III: 312, 315.
- Petersen, F. W. W., Prmlt. i Inf. II: 414, 84*, 112*.
- Petersen, H. E., Prmlt. i Inf. I: 86. II: 276, 24*, 92*.
- Petersen, J., (Prmlt.) Kapt. i Inf.'s K. R. I: 59*. II: 17*. III: 27*, 49*.
- Petersen, J. C. C., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 83*.
- Petersen, J. C., Reservelt. i Mar. III: 22*.
- Petersen, L. A., Kapt. i Ing. I: 265. II: 188, 189, 190.
- Petersen, O., Officersasp. i Inf. II: 414.
- Petersen, R., Kapt. i Inf.'s K. R. II: 25*, 82*. III: 34*, 55*.
- Pfaff, S. W. W., (Prmlt.) Kapt. i Inf. (Tjenestegjørende i Art.). I: 60*. II: 19*, 75*. III: 24*, 46*.
- Pfeil, Greve, Prs. Fähnr z. S. II: 63*.
- Pingel, F. N., Prmlt. i Inf. II: 418, 84*, 112*. III: 58*.
- Pingel, H. H., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 188, 201, 205, 85*.
- Pingel, J. C., Prmlt. i Inf. II: 25*, 82*. III: 34*, 59*.
- Pio, F. C. B., Prmlt. i Inf. I: 86*. II: 23*, 81*. III: 32*, 54*.

- v. Piret, Østr. Generalmj. III: 149.
 Pirner, Prs. Lieut. z. S. II: 63*.
 de Plane, J. B. A. X., Major i Inf. II: 25*,
 82*. III: 34*, 57*.
 du Plat, E. G. E., Major i Inf. I: 85*. II:
 22*, 79*. III: 56*.
 du Plat, P. H. C., Generalmj. I: 125, 253,
 254, 256, 257, 258, 293, 321, 322, 324,
 325, 22*, 44*, 58*. II: 145, 153, 168, 174,
 175, 261, 268, 314, 343, 352, 358, 366,
 371, 389, 408, 409, 410, 411, 416, 418,
 419, 421, 428, 443, 16*, 72*, 91*, 107*,
 110*.
 Platen-Hallermundt, Greve, E. R., afsk.
 Kapt. i Inf. II: 21*, 78*. III: 30*, 52*.
 Plessen, O., Baron, Geheimekonferentsraad,
 Dansk Gesandt. III: 158.
 v. Plonski, Prs. Generallt. III: 148.
 v. Podbielski, Prs. Oberst. I: 247, 73*. III:
 127.
 Poulsen, Underlæge i Aarøes Streifkorps.
 II: 290.
 Povelsen, P. E., Kapt. i Inf. I: 84*. II:
 21*, 79*, 114*. III: 52*.
 Posselt, C. L. O. F., Ritm. I: 90*. II:
 28*, 86*. III: 37*, 59*.
 Printzen, F. W., Ritm. I: 90*. II: 94.
 Prior, Officersasp. i Inf. II: 414.
 Pritzel, Officersasp. i Art. II: 397.
 v. Puttkammer, Baron, Prs. Oberst i Inf.
 II: 417.
 Pætges, A. C. H., Seklt. i Inf. III: 190, 245.
 55*.
- Q.**
- Quaade, G. J., Kammerherre. (Dansk Ge-
 sandt i Berlin). Minister uden Porte-
 feuille. I: 28. III: 106, 107, 108, 152,
 154, 155, 156, 158, 159, 161, 162, 302,
 323, 330, 94*, 95*, 97*, 98*, 107*, 109*.
- R.**
- v. Raab, Baron, H. (Svensk), Prmlt. i Inf.
 II: 289, 290, 291, 292, 14*. III: 29.
 Raabye, J. P., Prmlt., Kapt. i Inf. I: 87*.
 II: 24*, 82*. III: 33*, 55*.
 Raabye, S. J., Prmlt. i Inf.'s K. R. III:
 190, 31*, 53*.
 Raarup, Overvagtimester (Vogumester ved
 Armeen). I: 52*.
- v. Rabenau, Prs. Fähnr. z. S. II: 63*.
 Raffenberg, E., Orlogskapt. I: 143, 144,
 277. III: 141, 19*, 20*.
 Ramsing, P. E. M., Seklt. i Inf.'s K. R. I:
 57*. II: 15*, 71*. III: 27*, 50*.
 v. Rantzau, Prs. Oberstlt. i Kav. I: 75*.
 II: 27, 28, 34. III: 1*.
 Rantzow, Greve, F. L., Prmlt. i Inf. I: 243,
 244.
 Rasmussen, J. F. K., Seklt. i Inf. III:
 234, 86*.
 Rasmussen, R., Prmlt. i Inf.'s K. R. I:
 89*. II: 414, 27*, 84*, 111*.
 Rasmussen, Korporal i 3. Reg. II: 427.
 Rasmussen, Reservelt. i Mar. III: 311.
 Rathsack, J. H. T., Seklt. i Art. III: 38*.
 Rauch, M. A. F., Major i Inf. I: 89*. II:
 318, 27*, 79*. III: 188, 208, 31*, 53*.
 v. Raven, Prs. Generalmj. II: 159, 161,
 270, 390, 429, 435, 54*, 55*.
 Ravn, F. W., Prmlt. i Inf. I: 85*. II: 320,
 22*, 108*.
 Ravn, H. A. J., Kapt. i Ing. II: 238.
 Ravn, J. T., Kapt. i Inf. I: 88*. II: 387,
 424, 426, 25*, 83*. III: 34*, 56*.
 Rechberg, Greve, Østerrigs Udenrigsminister.
 I: 25, 29. III: 320, 323, 324, 333, 336,
 94*, 95*, 97*, 98*, 107*, 109*.
 v. d. Recke, C. F., Lieut. i Mar. II: 196,
 298, 61*. III: 21*.
 v. d. Recke, E. P. L., Kapt. i Inf. I: 89*.
 II: 27*, 84*. III: 36*, 57*.
 v. d. Recke, J. D. Z., Major i Art. I: 91*.
 II: 110, 29*. 87*. III: 38*, 59*.
 Redsted, W. F. C., Prmlt. i Inf.'s K. R. I:
 86*. II: 416, 23*. 81*, 112*.
 v. Reibnitz, Freih., Prs. Lieut. z. S. II:
 63*.
 Reich, C. E., (Kapt.) (Major) Oberstlt. i
 Art., Krigsminister. I: 68. II: 51, 115,
 19*, 76*. III: 48, 121, 159, 267, 298.
 Reiter, F. G. W., Seklt. i Inf.'s K. R. II:
 404, 79*, 112*, 115*.
 Renck, Etatsraad. I: 28*.
 Renouard, A. J. D., Seklt. i Inf.'s K. R.
 II: 394, 398.
 Reventlow-Criminil, H. A., Greve. Dansk
 Kommissær i Civilbestyrelsen for Hol-
 sten. I: 9, 11.
 Revertera, Greve, Prs. og Østr. Kommissær
 i Hertugdømmet Slesvig. II: 159.

- v. Ribbeck, Prs. Oberstlt. i Kav. I: 74*.
III: 3*.
- Riebau, J. M. H., Prmlt. i Inf. I: 287, 291,
84*. II: 78*. III: 30*, 52*.
- Riise, M. J., Prmlt. i Inf. I: 89*. II: 233,
26*, 67*, 84*.
- Ringsted, C. C. V., Prmlt. i Art. II: 29*.
- Rist, J. M. F. F., (Major), Oberstlt. i Inf. I:
236, 237, 238, 244, 288, 291, 87*. III: 55*
- Rist, P. F., Officersasp. i Inf. II: 416.
- v. Roeder II, Prs. Generalmj. I: 73*. II: 129,
130, 169, 174. III: 200.
- Roetscher, Prs. Major i Ing. I: 74*.
- Rohde, T. G., (Seklt.) Prmlt. i Inf. I: 60*.
II: 18*, 74*. III: 25*, 48*.
- v. Rohrscheidt, Prs. Kapt. i Ing. III: 3*.
- Rohweder, C. F. M., Major i Inf. I: 86*.
II: 348, 24*, 108*.
- Rongsted, C. J., Prmlt i Inf.'s K. R. III:
206, 85*.
- Roos, C. L. (Svensk), Seklt. i Inf. II: 414,
111*.
- Rosell, (Svensk), Korp. i Art. II: 399.
- Rosen, C. G., Prmlt. i Inf. I: 86*. II: 416,
24*, 81*, 111*.
- Rosen, J. E. C., Prmlt. i Inf. I: 57*. II:
15*, 46*, 71*, III: 48*.
- Rosen, S. L. C., (Kapt.) Major i Gstb. I:
132, 160, 255, 257, 259, 56*. II: 400,
418, 419, 14*, 70*. 111*. III: 62.
- Rosendahl, O. W., Prmlt. i Inf.'s K. R.
III: 32*.
- Rosenkrantz, Baron, F. W., Oberstlt. i Kav.
I: 90*. II: 250, 28*, 86*. III: 29,
112, 25*, 37*, 47*, 58*.
- Rosenkrantz, Baron, H. F., Kapt. i Inf. I:
86*. II: 23*, 81*. III: 32*, 54*.
- Rosenkrantz, Baron, P. (Svensk) Major. II
14*, 70*.
- Rosenstand, V. J., Seklt. i Inf.'s K. R. II:
60, 109.
- Rosenørn, Amtmand i Randers. II: 99, 100.
- Rosenørn, P. C. S., Prmlt. i Kav. I: 235.
II: 29*, 86*. III: 59*.
- Ross, S. F. W., Kapt. i Inf. I: 84*. II:
273, 21*, 78*, 93*, 114*. III: 30*, 52*.
- Rothe, A. B. (Kapt.) Major i Inf. I: 85*.
II: 170, 180, 22*, 79*. III: 190, 223,
224, 31*, 53*.
- Rothe, A. B., Lient. i Mar. III: 77, 21*.
- Rothe, H. P., Orlogskapt. II: 6, 331, 61*,
III: 214, 263, 21*, 65*, 66*, 67*, 68*,
70*, 74*, 75*, 76*, 77*, 79*, 81*, 82*, 83*.
- Rovsing, N. M. L., Prmlt. i Inf. I: 89*.
II: 27*, 84*. III: 36*, 57*.
- v. Rudolphi, Prs. Prmlt. i Kav. III: 1*.
- Russel, Lord, Engelsk Udenrigsminister. I:
17, 18, 23, 25, 28, 29, 30. II: 1, 2,
221, 222, 223. III: 106, 107, 151, 152,
153, 154, 155, 156, 157, 159, 161, 162.
- Ryberg, C. T., Kapt. i Inf. I: 87*. II:
24*, 82*. III: 33*, 55*.
- Rye, C. P., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 109*.
- Rye, O., Generalmj. II: 230.
- Ryppel, Reservekorp. i 4. Fæstningskomp.
III: 211.
- Røhl, L. C. T., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 34*.
- Rømmer, C. A. H., Prmlt. i Inf. II: 25*, 82*.
III: 34*
- Rømmer, C. C. H. Kammerjunker, Korpsintend-
dant. III: 360.
- Rønnov, C. G. F., Prmlt. i Inf. II: 403,
405, 115*. III: 27*, 50*.
- Rørby, J., Overlæge, Korpsstabslæge. I:
56*. II: 15*, 71*. III: 363, 373, 23*,
45*.

S.

- Saabye, O. C. F., Major i Inf. I: 240, 241,
242, 89*. II: 66, 245, 27*, 84*. III:
36*, 57*.
- Saande, F. H. C., Seklt. i Inf. II: 416, 112*.
- v. Saenger, Prs. Oberstlt. i Art. I: 75*.
- de Saint-Aubain, C. L. G., Seklt. i Kav.'s
K. R. II: 70.
- Salchow, F. C. A. H., Major i Inf. I: 86*.
II: 23*, 80*.
- Salis-Soglio, Baron, Østr. Major i Ing. I:
76*.
- Salomon, N., Overlæge. I: 291.
- Salto, J. W., Kapt. i Art. I: 91*, 117*. II:
29*, 87*. III: 38*, 59*.
- Sanmark, A. (Svensk) Seklt. i Inf. II: 398,
399, 112*, 115*.
- Sarauw, C. F. C., Prmlt. i Inf. I: 85*
II: 22*, 79*. III: 188, 203, 53*.
- Satterup, F. L., Prmlt. i Inf. I: 85*. II:
22*, 80*. III: 190, 236, 31*, 53*, 86*.
- Saubrey, V. (Seklt.) Prmlt. i Kav. II: 18*,
74*. III: 27*, 49*.
- Saubrey, W., Seklt. i Kav. II: 34, 105.

- Sauermilch, Sergent i 2. Reg.'s 2. Komp. II: 404.
- Schaarup, N. G. M., Seklt. i Inf's K. R. III: 235, 236, 86*.
- Schack, S. P. L., Major i Inf. I: 239, 89*. II: 62, 68, 413, 414, 26*, 84*, 111*.
- Schade, J. C. S., Overlæge. II: 112*.
- Scharffenberg, H. L., Oberst i Kav. I: 164, 60*. II: 20, 21, 22, 18*, 74*. III: 328, 26*, 49*.
- Scharffenberg, P. U., Oberst i Inf. I: 126, 131, 238, 22*, 59*. II: 235, 340, 409, 412, 431, 17*, 72*. III: 201, 328, 25*, 47*.
- Schau, E. F., Major i Gstb. I: 58*. II: 174, 408, 409, 419, 16*, 72*, 111*.
- Schau, E. V., Prmlt. i Inf. I: 88* II: 426, 25*, 83*, 111*.
- Scheel, N. C. L., Prmlt. i Kbhvns borgl. Art. (tjenstgj. i Inf.) II: 13*.
- Scheele, Geheimekonferentsraad, Udenrigsminister. I: 13, 15.
- Scheel-Plessen, Baron, C. I: 14. III: 336.
- Scheibert, Prs. Prmlt. i Ing. III: 2*.
- v. Scherbening, Prs Oberstlt. i Art. II: 54*. III: 2*.
- Schidlach, Østr. (Major), Oberstlt. i Inf. I: 77*. III: 314.
- v. Schimpff, Sachsisk Generalmj. I: 129, 133, 136, 37*.
- Schiwe, A. W., Lieut. i Mar. II: 83, 86, 97, 251.
- Schiwe, H. J. T. C., Kapt. i Inf. I: 88*. II: 387, 26*, 83*. III: 35* 56*.
- Schiøtt, F. C. (Prmlt.) Kapt. i Inf. I: 86*. II: 23*, 80*. III: 32*, 54*.
- Schiøtz, Telegrafingenieur. II: 99.
- v. Schlegell, Prs. Generalmj. II: 160, 203, 54*.
- Schlegel, C. O. E. (Generalmj.) Generallt. I: 36, 66, 67, 68, 160.
- Schlegel, J. G. F., Seklt. i Inf. K. R. III: 231, 30*, 85*.
- Schleppegrell, F. A., Seklt. i Inf. II: 79*. III: 235, 236, 86*.
- Schlichting, Korp. i 3 Reg.'s 5te Komp. II: 426.
- v. Schlutterbach, Prs Hauptmann. III: 272, 273.
- v. Schmid, Prs. Generalmj. I: 74*. III: 241.
- v. Schmidt, Prs. (Oberstlt.) Oberst i Kav. I: 75*. II: 54*.
- Schmidt, A. C., Fuldmægtig i Krigsministeriet, Divisionsintendant. III: 360.
- Schmidt, A. P., (Prmlt) Kapt. i Inf. I: 87*. II: 24*, 82*. III: 33*, 55*.
- Schmidt, C. G. J., Kapt. i Art. II: 29*, 87*. III: 38*, 59*.
- Schmidt, E. F. M. (Seklt.) Prmlt. i Inf. II: 416, 81*, 111*.
- Schmidt, N. C., Kapt. i Inf. II: 19*, 76*.
- Schmidt, T. C. C., Seklt. i Inf. II: 108*.
- v. Schmidten, U. C., Generalkrigskommissær. Korpsintendant. I: 116, 23*, 56*. II: 15*, 71*. III: 353, 360, 380, 23*.
- Schnipp, V., Reservelt. i Mar. II: 61*.
- Schnitter, C. A. H., Seklt. i Ing. III: 29*.
- Scholten, C. W., Ritm. I: 90*. II: 28*, 86*.
- Scholten, J. B., Kapt. i Gatb. III: 49*.
- Scholten, J. G., Oberstlt. i Inf. I: 89*. II: 414, 26*, 84*, 111*.
- v. Schor, Prs. Hauptmann. III: 271, 274.
- Schou, J., Reservelt i Mar. II: 61*.
- Schougaard, C. P. T., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 57*.
- Schow, L. C. C. M., Kapt. i Inf. I: 225, 230, 88*.
- Schreiber, E. V., Major i Art. I: 91*. II: 336, 29*, 87*. III: 142, 213, 248, 319, 28*, 38*, 51*.
- Schroll, J. Z., Ritm. i Gatb. I: 161, 57*. II: 15*, 71*. III: 4, 23*, 45*.
- Schrøder, C. F. N., Major i Ing. I: 115, 161, 225, 256, 257, 259, 56*, 61*. II: 190, 310, 348, 14*, 20*, 71*, 76*. III: 56, 331, 29*, 51*.
- Schulian, Korporal i Art. II: 406.
- Schultz, A. C., Orlogskapt. III: 122, 142, 383, 45*.
- Schultz, A. F. W., Seklt. i Inf. II: 416, 112*.
- Schultz, O. W. C., (Seklt.) Prmlt. i Inf. II: 426. III: 292, 34*.
- v. Schwab, Edler, Østr. Oberst i Inf. I: 77*.
- Schwarz, G. F. S., Ritm. I: 90*. II: 28*, 86*. III: 37*, 59*.
- Schübeler, T., Prmlt. i Kav. II: 20*, 75*.
- Schütze, Prs. Kapt. III: 64*.
- Schøller, C., Kapt. i Inf. I: 85*. II: 22*, 80*. III: 31*, 53*.
- Schøller, F. C. G., Kapt. i Inf. I: 88*. II: 346, 25*. III: 34*, 56*.
- Schøller, H. G. G., Seklt. i Kav. II: 94, 28*

- Schøller, T. G., Generalit. I: 47.
 Schön, Korporal i Art. II: 396.
 Schönberg, P., Kapt. i Inf.'s K. R. III: 54*.
 v. Schönfeld, Østr. Oberstlt. III: 335.
 Schönheyder, C. W., Kaptit. i Mar. I: 125, 141, 149.
 Schönheyder, L. C. A., Seklt. i Inf. K. R. I: 243.
 Schønning, C. F., (Kapt.) Major i Inf. II: 24*, 82*, III: 33*, 58*.
 Schønning, O. A., Kapt. i Inf. I: 215, 84*. II: 21*, 79*. III: 229, 307, 52*.
 Schønning, W., afsk. Kapt. i Inf. I: 89*. II: 27*, 85*. III: 36*, 58*.
 Schønning, W. E. T., Major i Art. I: 58*. II: 42, 16*. 73*. III: 24*.
 Secher, C. F. W., Prmlt. i Inf. I: 84*. II: 276, 277, 21*, 92*, 114*.
 Sehested, F. J., Ritm. I: 90*. II: 27*, 85*. III: 36*, 58*.
 Sehested, H., Ritm. I: 90*. II: 252, 28*, 86*.
 Selldønn, N. J. G. (Svensk), Seklt. i Inf. III: 209.
 Selsted, O., Sergent i 20. Reg.'s 8. Komp. II: 414.
 v. Senfft, Sachsisk Major i Kav. I: 133.
 de Seue, P. N. C. C., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 109*.
 Severin, L., Seklt. i Inf. II: 80*.
 Seyffarth, G. W. R. K., Prmlt. i Inf. I: 226, 230.
 Sick, T. B., Kapt. i Art. I: 91*. II: 192, 399, 29*, 87*, 112*.
 Siemsen, V. G., afsk. Major i Inf. II: 21*. III: 52*.
 Siewert, Korp. i 2. Reg.'s 7. Komp. II: 402.
 Sigetty, C. F. C., afsk. Prmlt. i Inf.'s K. R. II: 24*, 81*. III: 33*, 55*.
 v. Simon, Prs, Prmlt. i Inf. II: 54*.
 v. Sixthin, Prs, Oberstlt. i Kav. I: 73*.
 Skeel, H. F., Prmlt. i Inf. II: 25*. 82*. III: 34*, 55*.
 Skibsted, L., Lieut. i Mar. III: 22*.
 Smidth, P. H. C., Orlogskapt. II: 296.
 Smith, J. K., Officersasp. i Inf. II: 393.
 Snertinge, N. O., Prmlt. i Inf.'s K. R. II: 22*. 80*. III: 190, 234, 237, 243, 246, 31*, 53*, 85*.
 Sommer, C. W., Ritm. I: 90*. II: 28*, 86*. III: 59*.
 Sommer, F. L. F., Orlogskapt. II: 61*. III: 22*.
 Sparre, H. C., (Svensk) Seklt. i Inf. II: 112*.
 Sperling, A., (Kapt.) Major i Inf. I: 89*. II: 414, 27*, 84*, 112*.
 Sperling, W., Prmlt. i Kav. I: 90*. II: 29*, 86*. III: 38*, 59*.
 Sponneck, Greve, G. L., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 46*.
 Springer, Korporal i Art. II: 402.
 Staggemeier, A. W., Kapt. i Inf. I: 236, 87*. II: 13*.
 Staggemeier, E. F., (Oberst) Generalm. I: 264.
 Staggemeier, O. C. F., Kapt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 84*. III: 35*, 57*.
 v. Stedingk, Prs, Major i Gsbt. I: 75*, III: 1*.
 Steenstrup, J. R. H., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 112*.
 Steffensen, L. M., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 58*.
 Steinmann, C. W., (Prmlt.) Kapt. i Inf. I: 238, 89*. II: 414, 26*, 84*, 112*. III: 57*.
 Steinmann, P. F., (Generalm.) Generalit. I: 47, 109, 116, 119, 125, 127, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 141, 239, 254, 255, 256, 257, 258, 283, 284, 286, 291, 292, 293, 295, 305, 320, 321, 22*, 44*, 59*. II: 352, 366, 421, 430, 17*, 71*, 107*. III: 4, 7, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 71. 118, 119, 123, 124, 125, 134, 136, 221, 222, 231, 241, 251, 253, 256, 257, 261, 266, 267, 281, 283, 284, 287, 303, 304, 307, 328, 10*, 27*, 41*, 50*, 91*.
 Stenzel, Prs, Lieut. z. S. II: 65*.
 Stephanson, J. P. C., Seklt. i Art.'s K. R. II: 19*, 76*.
 Stickmann, F. F. W., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 108*.
 v. Stiehle, Prs, (Major) Oberstlt. I: 204. III: 303, 304, 305, 306, 307, 335.
 Stiernholm, F. C., (Major) Oberstlt. i Gsbt. I: 68, 305, 57*. II: 148, 14*, 70*. III: 62, 23*, 45*.
 Stockfleth, F. H. E. H., Kapt. i Inf. I: 239, 89*. II: 48, 244, 414, 26*, 84*, 111*.
 Stockfleth, H. W., Kapt. i Inf. I: 87*. II: 24*, 82*. III: 33*, 55*.
 Stoltz, Prs, Oberst i Inf. I: 74*.
 Stonor, W. B., Prmlt. i Inf. I: 85*. II: 22*, 79*. III: 190, 234, 31*, 53*, 84*.

- Storck, W., Seklt. i Art.'s K. R. II: 394, 119*.
- Storm, R., Seklt. i Inf. III: 34*.
- Stricker, E. A. S., Kapt. i Inf. I: 87*. II: 78*. III: 191, 217, 229, 30*, 57*.
- Stricker, W. C. B., (Kapt.) Major i Inf. I: 87*. II: 24*, 81*. III: 33, 55*.
- v. Strombeck, Prs. Prmlt. i Kav. II: 290.
- Struben, Prs. Lieut. z. S. II: 65*.
- Stuhr, Korporal i 4. Fæstningskomp. III: 212.
- Stæhr, C. F. W., Prmlt. i Inf. II: 84*. III: 36*, 57*.
- Suenson, Etatsraad, Overauditor. III: 82*.
- Suenson, E., Orlogskapt. III: 83, 84, 87, 88, 90, 93, 99, 103, 104, 105, 130, 140, 296, 297, 298.
- Svane, F. V., Seklt. i Inf. II: 379, 110*.
- Svane, L. C., Kapt. i Inf.'s K. R. I: 226, 84*. II: 426, 21*. 57*, 79*. III: 30*, 52*.
- Svendsen, C. F., Divisionsintendant. III: 360.
- Svendsen, Menig Nr. 77, 2. Reg.'s 6. Komp. II: 403.
- Sylov, N. P. M., Chef for Efterretningsvæsenet. II: 82. III: 142,
- v. Süßenberg, Baselli, Freih., Østr. Oberst i Kav. I: 78*.
- Søderberg, T. H. A., Prmlt. i Inf. I: 85*. II: 22*, 80*. III: 31*.
- Søltoft, C., Seklt. i Inf. I: 57*. II: 15*, 71*. III: 27*, 50*.
- Sørensen, C., Prmlt. i Inf. I: 85*. II: 23*, 80*. III: 12, 32*, 54*.
- Sørensen, C. T., Prmlt. i Inf. I: 84*. II: 21*, 78*. III: 42, 43, 30*, 52*.
- Sørensen, F. C. J., Seklt. i Bornholms Milice. II: 21*.
- Sørensen, N. S. P., Seklt. i Inf. I: 291.
- Sørensen, W. A. E., Prmlt. i Inf.'s K. R. I: 87*. II: 24*, 82*.
- Sørensen, Reservelt. i Mar. II: 61*.
- Sørensen, Sergent i 2. Reg.'s 4. Komp. II: 400.
- T.
- Tegetthoff, Østr. Linieskibskapt. III: 83, 94, 95, 96, 97, 98, 101, 104.
- Tegner, J. H. A., Seklt. i Inf. III: 272.
- Tegner, P. W. (Kommandørkapt.), Kommandør. I: 66, 142.
- Tersling, H. C. G., Oberstlt. i Inf. I: 231, 86*. II: 416, 23*, 81*, 112*.
- Tersløw, N. U., afsk. Prmlt. i Inf. II: 200.
- Thalbitzer, C. W., Prmlt. i Inf. II: 23*, 80*. III: 32*.
- Thalbitzer, J. C. T., Kapt. i Inf. I: 84*. II: 21*, 78*. III: 39, 30*, 52*.
- Thesen, C. A., (Prmlt.) Kapt. i Inf. I: 86*. II: 24*, 81*. III: 190, 33*, 55*, 86*.
- Thestrup, A. H. W., Seklt. i Inf. II: 399, 78*, 112*, 115*.
- Thestrup, E. E. S., Kapt. i Art. I: 51*, 61*. II: 87*. III: 38*, 59*.
- Thestrup, H. N. (Oberst, Generalmj.), Generallt., Krigsminister. I: 36, 37, 47, 75, 98, 99, 100, 102, 116, 125, 21*. III: 344.
- Thiesen, Postdampskibsfører. III: 21*.
- Thomsen, C. A. F., Kapt. i Gstb. I: 60*. II: 258, 18*, 74*, 88*. III: 32, 48, 122, 169, 25*.
- Thomsen, H. F. W., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 426.
- Thorkelin, B. F. J., Kapt. i Inf. I: 84*, 108*. II: 21*, 78*, 113*, 115*. III: 30*, 52*.
- Thorson, T., afsk. Prmlt. i Inf. II: 79*. III: 31*, 53*.
- Thrane, J. H. H. C., Prmlt. i Inf. III: 189, 209, 53*, 85*.
- Thulstrup, W. A., Kapt. i Ing. I: 61*. II: 190, 20*, 76*. III: 29*, 51*.
- Thune, L. G. W., Overlæge, Divisionslæge. III: 373.
- v. Tiedemann, Prs. Oberst i Inf. II: 54*.
- Tiedie, D. P. W. T., Seklt. i Art.'s K. R. III: 211, 213.
- Tillge, A. C. A., Seklt. i Art. II: 423, 112*.
- Tillisch, F. F., Geheimekonferentsraad, Indenrigsminister. III: 302.
- Tobiesen, F. C. H. E., Overauditor. I: 118*.
- Toldberg, C., Prmlt. i Inf. I: 88*. II: 25*, 83*. III: 34*, 56*.
- Tomas, Østr. Generalmj. I: 204, 77*.
- la Tour d'Auvergne, Fyrste. III: 106, 155, 156, 161.
- Toxwerdt, A. F. W., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 404, 112*, 115*.
- Tramp, C. J. F., Greve, Kadetunderofficer i Mar. III: 106.

- Tranberg, G. C. F., afsk. Prmlt. i Inf. II: 400, 79*, 112*, 115*.
- Trepka, C., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 203, 85*.
- Trepka, H. F., Ritm. II: 28*, 86*. III: 37*, 58*.
- Treschow, W. L., Prmlt. i Inf. II: 82*. III: 38*.
- Troiæl, E. A. E., Prmlt. i Inf. I: 88*. II: 26*, 88*. III: 56*.
- Trolle, A., Reservelt. i Mar. III: 21*.
- v. Trotha I, Prs. Prmlt. i Inf. II: 54*.
- Tscherning, A. F., Oberst i Art. I: 99.
- Tuxen, C. F. F. E., Seklt. i Inf. I: 57*. II: 15*, 71*. III: 27*, 50*.
- Tuxen, J. C., Kapitaint. i Mar. III: 81, 21*.
- Tvede, N., Overauditør, Korpsauditør. I: 56*. II: 15*. III: 384.
- Tvermoes, C. M. W., Kapt. i Gstb. I: 239, 274, 59*. II: 63, 66, 17*, 73*. III: 4, 48, 26*, 48*.
- v. Tümping, Prs. Generallt. II: 160, 54*.
- Tønder, N. J., Underlæge. I: 291.
- Vincent, L. L. J., Seklt. i Inf. II: 12*.
- Vlasitz, Baron, Østr. (Oberstlt.), Oberst i Gstb., Stabschef hos General Gablenz, I: 130, 76*. II: 83.
- Vogt, C. A., (Oberst i Inf.), Generalmj. I: 218, 225, 271, 299, 300, 21*, 57*. II: 145, 148, 153, 175, 261, 268, 314, 327, 352, 366, 428, 15*, 72*, 91*, 107*. III: 3, 27, 141.
- Voigt, J. F. W., Prmlt. i Inf. II: 416, 23*, 81*, 112*.
- Voigt, J. G. C., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 86*.
- Voldby, V. T., Seklt. i Inf. II: 156, 163, 56*.
- Volkersen, F. D., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 93.
- Volqvartz, A. C., Kapt. i Inf. I: 88*. II: 26*. III: 218, 57*, 85*.
- Vorre, L., Reservelt. i Mar. II: 61*.
- Voss, E., Prmlt. i Inf. I: 89*. II: 27*, 84*. III: 36*, 57*.

W.

- U.
- Uexbüll, Greve, Østr. Hauptm. II: 70.
- Ulfers, Prs. Lieut. z. S. II: 62.
- Ulrich, F. A. J., Prmlt. i Inf.'s K. R. III: 56*.
- v. Unger, Prs. Hauptm. i Gstb. I: 73*.
- Ussing, V. C., Auditør, Korpsauditør. I: 117*. II: 71*. III: 384, 23*, 45*.
- V.
- Vahl, J., Oberst i Art. I: 276, 61*. II: 118, 148, 14*, 19*, 70*, 75*. III: 23*, 24*, 45*, 46*.
- Varberg, C. F. T., Prmlt. i Inf. I: 290.
- Vaupell, O. F., Kapt. i Inf. I: 85*. II: 348, 22*, 81*. III: 191, 226, 239, 245, 32*, 54*.
- Vaupell, W. L., Prmlt. i Inf. I: 89*. II: 27*, 84*. III: 36*, 57*.
- Vett, G. D. C. A., Prmlt. i Inf. II: 424, 83*. III: 34*, 56*.
- Vexø, Menig Nr. 217 i 2. Reg.'s 6. Komp. II: 403.
- Vilstrup, J. A. T., Prmlt. i Inf.'s K. R. III: 191, 54*, 86*.
- Wachtmeister, Greve, Svensk-Norsk Gesandt. III: 106, 154, 162.
- v. Waldersee, Greve, Prs. Lieut. z. S. II: 63*.
- Walter, B. D. M., Prmlt. i Inf. II: 426, 21*. III: 231, 30*, 52*, 85*.
- Walther, O. C. D., Prmlt. i Inf. II: 26*, 80*. III: 31*, 53*.
- Wandler, G. G., Seklt. i Inf. III: 190, 54*, 86*.
- Wanning, P. P., Prmlt. i Inf. I: 85*. II: 22*, 80*. III: 53*.
- Wanscher, E. C. A., Prmlt. i Inf.'s K. R. III: 56*.
- v. Warensberg, Schütte, Freihr., Østr. Oberst i Inf. I: 77*.
- v. Wartensleben, Prs. Major i Gstb. IH: 1*.
- Wedegge, S. J., Kapt. i Inf. I: 85*. II: 170, 178, 180, 22*, 59*.
- Wedelfeldt, H. F., Kapt. i Inf. I: 89*. II: 27*, 84*. III: 36*, 57*.
- Wedel-Jarlsberg, F. J., (Norsk), Prmlt. i Art. III: 85*.
- Wegener, C. C., Ritm. I: 90*. II: 93, 28*, 86*. III: 37*, 58*.
- Wegener, J. T., (Major) Oberstlt. i Art. I:

- 161, 255, 256, 257, 258, 56*, 60*. II: 14*, 19*, 70*. III: 24*, 46*.
- Weien, H. C., (Prmlt.) Kapt. i Inf. I: 89*. II: 61, 12*, 27*, 84*. III: 57*.
- Weiss, J. A. W., Prmlt. i Inf.'s K. R. II: 21*, 78*.
- Weisser, Østr. Oberstlt. i Art. I: 76*.
- Weitemeyer, L. W., Seklt. i Art.'s K. R. II: 109*.
- Welsch, J. M., Prmlt. i Art. III: 38*, 59*.
- Werner, Prs. Lieut. z. S. II: 62*.
- Werther, C., Baron, Prs. Befuldmægtiget. III: 323, 333, 336, 94*, 95*, 97*, 98*, 107*, 109*.
- Westberg, J. P. T., Prmlt. i Inf. I: 85*. II: 22*, 79*. III: 189, 205, 206, 53*, 85*.
- Westengaard, O., Kapt i Inf. II: 25*, 82*. III: 34*, 55*.
- Wester, A. E. (Svensk), Seklt i Inf. III: 86*.
- Westergaard, C. J., Prmlt. (Fuldmægtig i Krmst.), Bureauchef. I: 56*. II: 15*, 71*. III: 24*, 46*.
- Westergaard, T., Seklt. i Inf. II: 17*, 73*. III: 24*, 46*.
- Westermann, C. L. T., Seklt i Inf.'s K. R. II: 416, 112*.
- Westphal, L. H., Seklt. i Inf. I: 57*. II: 14*, 70*. III: 23*, 45*.
- Westrup, V. A. T., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 189, 204, 208, 209, 86*.
- Weyhe, F. J. H., Kapt i Inf. I: 287, 291, 84*.
- Weyhe, P. C. R., (Kapt.) Major i Inf. I: 88*. II: 26*, 83*. III: 191, 218, 35*, 57*, 86*.
- Whillier, Eng. staff-commander. III: 98.
- Wild, Korporal i Art. II: 397.
- Wildau, C. A., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 238, 244, 86*.
- Wilde, O. A. K., Kaptlt. i Mar. I: 148, 72*. II: 297, 298, 61*. III: 21*.
- Wildenradt, C. M., (Seklt.) Prmlt. i Inf. I: 60*. II: 20*, 73*. III: 24*, 46*.
- Wildenradt, F. S., Kapt. i Inf. I: 87*. II: 141, 195, 306, 27*, 85*. III: 28*, 36*, (Wilhelm I), Konge af Preussen. I: 198, 201. II: 9, 157, 213, 214, 228, 234, 240, 265, 293, 294, 313, 352. III: 299, 300, 301, 302, 337, 94*, 96*, 98*, 99*, 101*, 103*, 108*, 111*, 112*.
- Wilhelm, Hertug af Mecklenburg-Schwerin, Prs. Oberst i Kav. I: 75*. III: 1*.
- Wilhelm, Hertug af Württemberg, Østr. Oberst i Inf. I: 77*.
- Wilhelmi, C. F., Prmlt. i Inf.'s K. R. II: 24*, 81*.
- Willemoës, F. W., Prmlt. i Inf. II: 25*, 82*. III: 34*, 55*.
- Willerup, C. F., Prmlt. i Inf. I: 89*. II: 27*, 84*. III: 57*.
- Wilster, E. H. C., Generalmj. I: 259, 305, 21*, 58*. II: 29, 47, 56, 63, 64, 67, 12*, 17*. III: 27, 46, 48, 172, 328, 26*, 48*.
- Winsløw, F. L., Prmlt. i Inf. I: 85*. II: 22*, 58*.
- v. Winterfeld, Prs. Oberst i Inf. I: 79*. III: 2*.
- Winther, J. J. S., Seklt. i Inf.'s K. R. III: 86*.
- v. Wintzingerode, Prs, Generallt. I: 74*. II: 295. III: 63*.
- v. Witzleben, Prs. Oberst i Inf. I: 74*. III: 241, 243.
- Wodehouse, Lord, Eng. Udsending til Berlin. I: 26, 27.
- Wolff, N. A., Prmlt. i Art. III: 51*.
- Wolff, R. F. T., Seklt. i Inf. II: 112*.
- Wolle, C., (Major) Oberstlt. i Inf. I: 87*. II: 387, 25*, 83*. III: 34*, 56*.
- Worm, F. C., Prmlt. i Inf. I: 84*. II: 21, 79*, 115*. III: 30*, 52*.
- v. Wrangel, Freihr., Prs. Generalfeltmarskal. I: 30, 130, 198, 199, 201, 204, 211, 213, 246, 247, 261, 262, 305, 73*, 82*. II: 17, 27, 35, 36, 63, 114, 134, 156, 157, 158, 159, 233, 236, 239, 419, 66*. III: 116, 121, 148.
- Wrisberg, G. F. W., Kaptlt. i Mar. II: 61*. III: 83, 89, 21*.
- Wroblewsky, J. J., Overlæge. I: 229.
- v. Wrochem, Prs. Prmlt. i Inf. III: 2*.
- Wulff, E. A., Prmlt. i Inf. I: 87*. II: 24*, 82*. , III: 33*, 55*.
- Wulff, J. P. F., Orlogskapt. II: 7, 61*. III: 21*.
- Wüllerstorf-Ürbair, Kontreadmiral. III: 93, 95, 96, 313.
- Würtz, Korporal i Art. I: 225.
- Wørishøffer, C. J. F. T.; Prmlt. i Inf. III: 210.
- Wørishøffer, J. A. P. F., (Oberst) General i Inf. I: 21*, 57*, 117*. II: 128, 42*, 15*, 71*. III: 172, 328, 24*, 46*.

Wørmer, P. L., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 276,
396, 397, 112*.

Z.

Zachariae, G. C. C., (Seklt.) Prmlt. i Inf.,
Gsthsp. I: 60*. II: 20*, 72*. III:
210, 217, 28*, 50*.

Zahlmann, C. C., Kapt. i Inf. I: 242, 89*.
II: 111, 27*, 85*. III: 4, 36*, 49*.

Zedlitz, Freihr., Prs. og Østr. Kommissær i
Hertugdømmet Slesvig. II: 159.

Zembsch, Prs. Fähnr. z. S. II: 63*.

Zepelin, A. F., Oberstlt. i Inf. I: 87*. II:
25*, 82*. III: 56*.

Zepelin, W. O., Ritm. II: 28*, 85*. III: 38,
36*.

Zoffmann, C. A., (Prmlt.) Kapt. i Inf.'s K. R.
I: 85*. II: 23*, 80*. III: 32*, 54*.

Zornig, J. J., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 427,
112*.

Ø.

Øllgaard, E. H. S., Seklt. i Inf.'s K. R. II: 59*.

Ørsted, A. S., Premierminister. I: 12.

Ørum, J. G. E. W., Seklt. i Inf. III: 190,
53*.

Øst, J. F. S., Prmlt. i Inf.'s K. R. III:
26*, 48*.

Rettelser.

Til 1. Del.

Side

122 Korpus 10. L. f. n. i Dybbølstillingen læs: i Dybbølstillingen og paa Als.

Til 2. Del.

Side

93 Korpus 2. L. f. o. Skive læs: Linaa Kro

94 — 17. L. f. n. Skive læs: Viborg

94 — 15. L. f. n. sanmesteds hen læs: til Skive

Til 3. Del.

Side

29 Korpus 11. L. f. o. Udby læs: Uby

112 — 8. L. f. n. Taasinge læs: Thorseng

131 — 6. L. f. o. Nordostsiden læs: Nordvestsiden

132 — 3. L. f. n. Taasinge læs: Thorseng

252 — 14. L. f. o. Taasinge læs: Thorseng

265 — 13. L. f. n. een læs: en

303 — 12. L. f. o. modtaget læs: modtaget i

374 — 12. L. f. o. Personer læs: Pladser

OVERSIGTSKAART TIL KAMPEN PAA ALS.

287
e
273
a

Kanonbaadene Thura og Bahl
Kanonchalouperne Nr 17 og 18

1:25000

6000 Alen

E-20 Fod

F. Feltoagt. P. Piket. o. Baune. - - - - - Kolonneveei.

KAART OVER FYN
 med Angivelse af de d. 26. Juni udførte Batterianlæg.

ODENSE AMT
 I Vends Herred II Skovby Herred
 III Lunde og Skam Herreder
 IV Odense Herred V Baag Herred

SVENDBORG AMT
 VI Salling Herred

